

Year 2021
Issue 64

ISSN: 2602-2656
E-ISSN: 2645-8772

Journal of Economy, Culture and Society

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

Year 2021
Issue 64

ISSN: 2602-2656
E-ISSN: 2645-8772

Journal of Economy, Culture and Society

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Year 2021, Issue 64

Indexing and Abstracting / Dizinler

Web of Science Core Collection - Emerging Sources Citation Index (ESCI)

TÜBİTAK-ULAKBİM TR Dizin

Directory of Open Access Journals (DOAJ)

ProQuest Central

ProQuest Turkey Database

ProQuest Social Sciences Database

ProQuest Social Sciences Premium Collection

EBSCO Central & Eastern European Academic Source

EBSCO Sociology Source Ultimate

RePEc IDEAS

RePEc EconPapers

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Year 2021, Issue 64

Owner / Sahibi

Prof. Dr. Veysel BOZKURT

Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, Istanbul, Turkey
İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, İstanbul, Türkiye

Responsible Manager / Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Asst. Prof. Uğur DOLGUN

Istanbul University, Faculty of Economics,
Department of Economics, Istanbul, Turkey
İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi,
İktisat Bölümü, İstanbul, Türkiye

Correspondence Address / Yazışma Adresi

Istanbul University, İktisat Faculty,
Sociology and Methodology Research Center,
Merkez Kampüs, 34452, Beyazıt, İstanbul, Turkey
Phone / Telefon: +90 (212) 440 00 00 / 11548
e-mail: jecs@istanbul.edu.tr
<https://iupress.istanbul.edu.tr/journal/jecs/home>

Publisher / Yayıncı

Istanbul University Press / İstanbul Üniversitesi Yayınevi
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü,
34452 Beyazıt, Fatih / İstanbul, Türkiye
Phone / Telefon: +90 (212) 440 00 00

Printed by / Baskı

İlbey Matbaa Kağıt Reklam Org. Müc. San. Tic. Ltd. Şti.
2. Matbaacılar Sitesi 3NB 3 Topkapı / Zeytinburnu, İstanbul, Turkey
www.ilbeymatbaa.com.tr
Certificate Number: 17845

Authors bear responsibility for the content of their published articles.
Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.

The publication languages of the journal are Turkish and English.
Yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.

This is a scholarly, international, peer-reviewed and open-access journal published biannually in June and December.
Haziran ve Aralık aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.

Publication Type / Yayın Türü: Periodical / Yaygın Süreli

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Year 2021, Issue 64

EDITORIAL MANAGEMENT BOARD/ DERGİ YAZI KURULU

Editor-in-Chief / Baş Editör

Prof. Dr. Yunus KAYA – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Political Science and International Relations, Istanbul, Turkey – yunus.kaya@istanbul.edu.tr

Co-Editors-in-Chief / Baş Editör Yardımcıları

Prof. Dr. Dilek DEMİRBAŞ – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, Istanbul, Turkey – dilek.demirbas@istanbul.edu.tr

Editorial Management Board Members / Yazı Kurulu Üyeleri

Prof. Dr. Veysel BOZKURT – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, Istanbul, Turkey – vbozkurt@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Dilek DEMİRBAŞ – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, Istanbul, Turkey – dilek.demirbas@istanbul.edu.tr

Asst. Prof. Uğur DOLGUN – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, Istanbul, Turkey – udolgun@istanbul.edu.tr

Dr. Emine Kübra USTA ABDUL-HAKEM MAHMOUD OKOUR – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, Istanbul, Turkey – emine.usta@istanbul.edu.tr

Dr. Özcan GARAN – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, Istanbul, Turkey – ozcan.garan@istanbul.edu.tr

Section Editors / Alan Editörleri

Prof. Dr. Veysel BOZKURT – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, Istanbul, Turkey – vbozkurt@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Econometrics, Istanbul, Turkey – yerdelen@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Nadir SUĞUR – Anadolu University, Faculty of Humanities, Department of Sociology, Eskişehir, Turkey – nsugur@anadolu.edu.tr

Prof. Dr. Nuran BAYRAM ARLI – Bursa Uludağ University, Faculty of Economics, Department of Econometrics, Bursa, Turkey – nuranb@uludag.edu.tr

Assoc. Prof. Gürel ÇETİN – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Tourism Management, Istanbul, Turkey – gurelc@istanbul.edu.tr

Language Editors / Dil Editörleri

Elizabeth Mary EARL – Istanbul University, Department of Foreign Languages, Istanbul, Turkey – elizabeth.earl@istanbul.edu.tr

Alan James NEWSON – Istanbul University, Department of Foreign Languages, Istanbul, Turkey – alan.newson@istanbul.edu.tr

Statistics Editor / İstatistik Editörü

Prof. Dr. Nuran BAYRAM ARLI – Bursa Uludağ University, Faculty of Economics, Department of Econometrics, Bursa, Turkey – nuranb@uludag.edu.tr

Editorial Assistants / Editöryal Asistanlar

Alper KARAAĞAÇ – Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Social Structure–Social Change, Istanbul, Turkey – alper.karaagac@istanbul.edu.tr

Hüseyin TOK – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, Istanbul, Turkey – huseyin.tok@istanbul.edu.tr

---

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Year 2021, Issue 64

EDITORIAL BOARD / YAYIN KURULU

Prof. Dr. Adrian F. FURNHAM – Norwegian Business School, Department of Leadership and Organizational Behaviour, Oslo, Norway – adrian.furnham@bi.no

Prof. Dr. Deniz Ülke ARIBOĞAN – Üsküdar University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Political Science and International Relations, Istanbul, Turkey – denizulke.aribogan@uskudar.edu.tr

Prof. Dr. Doğan GÜRSOY – Washington State University, Carson College of Business, Department of Hospitality Business Management, Washington, USA – dursoy@wsu.edu

Prof. Dr. Syed Farid ALATAS – Singapore National University, Faculty of Arts and Social Sciences, Department of Sociology, Singapore – alatas@nus.edu.sg

Assoc. Prof. Glenn DAWES – James Cook University, College of Arts, Society and Education, Townsville, Australia – glenn.dawes@jcu.edu.au

Assoc. Prof. Gürel ÇETİN – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Tourism Management, Istanbul, Turkey – gurelc@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Haluk ZÜLFİKAR – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, Istanbul, Turkey – zulfikar@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. İhsan SEZAL – TOBB Economy and Technology University, School of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and International Relations, Istanbul, Turkey – isezal@etu.edu.tr

Prof. Dr. İbrahim SİRKEÇİ – Regent's University, Faculty of Business and Management, London, UK – sirkeci@regents.ac.uk

Prof. Dr. Kazuhisa NISHIHARA – Seijo University, Faculty of Social Innovation, Department of Psychological and Sociological Studies, Tokyo, Japan – vzs00645@nifty.com

Prof. Dr. Levent ALTINAY – Oxford Brookes University, Oxford Brookes Business School, Department of Hospitality Management, Oxford, UK – laltinay@brookes.ac.uk

Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN – Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Ankara, Turkey – nevine@hacettepe.edu.tr

Prof. Dr. Nuran BAYRAM ARLI – Uludağ University, Faculty of Economics, Department of Econometrics, Bursa, Turkey – nuranb@uludag.edu.tr

Prof. Dr. Pippa NORRIS – Harvard University, Harvard Kennedy School, Department of Comparative Politics, Cambridge, Massachusetts, USA – Pippa_Norris@Harvard.edu

Prof. Dr. Rosita Joan HENRY – James Cook University, College of Arts, Society & Education The Language and Culture Research Centre, Townsville, Australia – rosita.henry@jcu.edu.au

Prof. Dr. Sari HANAFI – American University of Beirut, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, Anthropology & Media Studies, Beirut, Lebanon – sh41@aub.edu.lb

Prof. Dr. Thomas Li-Ping TANG – Middle Tennessee State University, Jones College of Business, Department of Management, Tennessee, USA – Thomas.Tang@mtsu.edu

Asst. Prof. Uğur DOLGUN – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, Istanbul, Turkey – udolgun@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Yunus KAYA – Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Political Science and International Relations, Istanbul, Turkey – yunus.kaya@istanbul.edu.tr

Dr. Wiebke KEIM – Freiburg University, Freiburg, Germany – wiebke.keim@soziologie.uni-freiburg.de

Prof. Dr. Zeynep KARAHAN USLU – Çankaya University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Relations and Advertising, Ankara, Turkey – zkuslu@cankaya.edu.tr

---

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Year 2021, Issue 64

ADVISORY BOARD / DANIŐMA KURULU

Prof. Dr. Norizan Abdul GHANI – Sultan Zainal Abidin University, Faculty of Applied Social Sciences, Terengganu, Malaysia
– norizabd@unisza.edu.my

Prof. Dr. Ketut ARDHANA – University of Udayana, Faculty of Science, Bali, Indonesia – ketut_ardhana@unud.ac.id

Prof. Dr. Nuran BAYRAM ARLI – Bursa Uludağ University, Faculty of Economics, Department of Econometrics, Bursa, Turkey
– nuranb@uludag.edu.tr

Assoc. Prof. Ali ASKEROV – University of North Carolina Greensboro, School of Health and Human Sciences, Department of Peace and Conflict Studies, Greensboro, USA – aaskerov@uncg.edu

Prof. Dr. Serpil AYTAÇ – Fenerbahçe University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Psychology, İstanbul, Turkey – sevinc.aytac@fbu.edu.tr

Prof. Dr. Hasan BACANLI – Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, İstanbul, Turkey – hbacanli@fsm.edu.tr

Emeritus Asst. Prof. Burhan BALOĞLU – İstanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, İstanbul, Turkey
– bbaloglu@istanbul.edu.tr

Asst. Prof. Filiz BALOĞLU – İstanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, İstanbul, Turkey
– fbaloglu@istanbul.edu.tr

Assoc. Prof. Şenol BAŞTÜRK – Bursa Uludağ University, Faculty of Economics, Department of Labour Economics and Industrial Relations, Bursa, Turkey – sbasturk@uludag.edu.tr

Prof. Dr. Vehbi BAYHAN – İnönü University, Faculty of Science and Letters, Department of Sociology, Malatya, Turkey
– vehbi.bayhan@inonu.edu.tr

Prof. Dr. Yücel BULUT – İstanbul University, Faculty of Letters, Department of Sociology, İstanbul, Turkey
– yucel.bulut@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. İsmail COŞKUN – İstanbul University, Faculty of Letters, Department of Sociology, İstanbul, Turkey
– ismail.coskun@istanbul.edu.tr

Emeritus Prof. Dr. Mustafa E. ERKAL – İstanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics, İstanbul, Turkey

Emeritus Prof. Dr. Hüsnü ERKAN, Dokuz Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, İzmir, Turkey – husnu.erkal@deu.edu.tr

Prof. Dr. Alev ERKİLET – İbn Haldun University, School of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, İstanbul, Turkey – alev.erkilet@ihu.edu.tr

Asst. Prof. Hakan GÜLERCE – Harran University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, Şanlıurfa, Turkey
– hakangulerce@harran.edu.tr

Prof. Dr. Yaşar KAYA – İnönü University, Faculty of Science and Letters, Department of Sociology, Malatya, Turkey
– yasar.kaya@inonu.edu.tr

Masreka KHAN – Bangladesh Rural Advancement Committee, Dhaka, Bangladesh – mkhan@erciyes.edu.tr

Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ – İnönü University, Faculty of Science and Letters, Department of Sociology, Malatya, Turkey
– abdullah.korkmaz@inonu.edu.tr

Assoc. Prof. Bedri MERMUTLU – İstanbul Ticaret University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, İstanbul, Turkey – mbmermutlu@ticaret.edu.tr

Prof. Dr. Mehmet Ferhat ÖZBEK – Gümüşhane University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Department of Human Resources Management, Gümüşhane, Turkey – mfozbek@gumushane.edu.tr

Prof. Dr. Zeki PARLAK – İstanbul University, Faculty of Economics, Department of Labor Economics and Industrial Relations, İstanbul, Turkey – zeki.parlak@istanbul.edu.tr

---

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Year 2021, Issue 64

ADVISORY BOARD / DANIŐMA KURULU

Adj. Assoc. Prof. Robin ROOD – James Cook University, College of Arts, Society & Education, The Language and Culture Research Centre, Townsville, Australia – robin.rodd@jcu.edu.au

Prof. Dr. Serdar SAĞLAM – Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Ankara, Turkey – serdar.saglam@hbv.edu.tr

Prof. Dr. Ebulfez SÜLEYMANLI – Üsküdar University, Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Sociology, Istanbul, Turkey – ebulfez.suleymanli@uskudar.edu.tr

Prof. Dr. Ünal ŞENTÜRK – İnönü University, Faculty of Science and Letters, Department of Sociology, Malatya, Turkey – unal.senturk@inonu.edu.tr

Assoc. Prof. Seyyed Hossein SERAJZADEH – Kharazmi University, Faculty of Literature and Humanities, Department of Sociology, Tehran, Iran – serajzadeh@khu.ac.ir

Prof. Dr. Mustafa TALAS – Niğde Ömer Halisdemir University, Faculty of Education, Department of Education Sciences, Niğde, Turkey – mtalas@ohu.edu.tr

Prof. Dr. Taner TATAR – İnönü University, Faculty of Science and Letters, Department of Sociology, Malatya, Turkey – taner.tatar@inonu.edu.tr

Prof. Dr. Hayati TÜFEKÇİOĞLU – Istanbul Arel University, Faculty of Science and Letters, Department of Sociology, Istanbul, Turkey – hayatitufekcioglu@arel.edu.tr

Prof. Dr. Tina UYS – University of Johannesburg, Faculty of Humanities, Department of Sociology, Johannesburg, South Africa – tuys@uj.ac.za

Prof. Dr. Feridun YILMAZ – Bursa Uludağ University, Faculty of Economics, Department of Economics, Bursa, Turkey – fyilmaz@uludag.edu.tr

Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŐAK – Istanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Business and Management Sciences, International Trade and Finance Department, Istanbul, Turkey, – ibrahim.yumusak@izu.edu.tr

Prof. Dr. Aigul ZABIROVA – United Arab Emirates University, College of Humanities and Social Sciences, Al Ain, UAE – aigul@uaeu.ac.ae

---

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Year 2021, Issue 64

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Research Articles / Araştırma Makaleleri

Understanding the Role of Refugees' Entrepreneurship Motives and Challenges in Integration: Evidence From the Food Industry Ibrahim CİFCİ, Ozan ATSIZ	1
An Investigation on the Link between International Labor Migration and Undocumented Employment: Evidence from Turkish Cinema Hasan YÜKSEL	21
Türkiye'de Göç ile Doğurganlık Arasındaki Mekânsal İlişkinin Adaptasyon Hipotezi Açısından Analizi <i>Analysis in Terms of Adaptation Hypothesis of the Spatial Relationship Between Migration And Fertility in Turkey</i> Derya BİLGİN, Sibel SELİM	47
Türkiye'de Kadın Hükümlü Oranlarının Mekânsal Ekonometrik Analizi <i>Spatial Econometric Analysis of Female Convict Rates in Turkey</i> Eren Kaya ÇAKMAKÇI, Yeliz YALÇIN, Cengiz ARIKAN	73
Türkiye'de Kadının İşgücüne Katılımı ve Eşitsizlik <i>Women's Labor Force Participation and Inequality in Turkey</i> Leyla Firuze ARDA ÖZALP	91
Problem Solving and Personality in Security Officers Halim İŞSEVER, Elif EZİRMİK, Nefise ŞEKER, Zeynep Betül SAĞLAM, Gözde ÖZTAN, Fatma CANATAR	105
Experimental Research on Gifted Students and Social Media Communication Competence Program Naif KARA, Kadriye KOBAK, Aslı İGİT	119
Türkiye'de Akademik Başarının Belirleyicileri <i>Determinants of Academic Achievement in Turkey</i> H. Eren SUNA, Mahmut ÖZER, Sadri ŞENSOY, Bekir S. GÜR, Selahattin GELBAL, Petek AŞKAR	143
50+ Nüfusun Gönüllülüğe Katılımı ve Gönüllülük Motivasyonları: Avrupa Örneği <i>Volunteering Among Adults Aged 50+ and their Motivations for Volunteering: The Case of Europe</i> Ferhan Saniye PALAZ	163
COVID-19 Salgını Döneminde Ev İşçilerinin Derinleşen Sorunları: İstanbul Örneği <i>Deepening Problems of Domestic Workers During the COVID-19 Outbreak: The Case of Istanbul</i> Ceyhun GÜLER	183
Online Distance Learning During Covid-19 Pandemic: An Empirical Analysis Over the Students' Opinions Özgür TOPKAYA , Abdurrahman BENLİ , Gökçe CEREV	207

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Year 2021, Issue 64

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Research Articles / Araştırma Makaleleri

- FED Para Politikalarının Finansal Piyasalara ve Emtia Fiyatlarına Etkileri: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Yapısal Kırımlı Bir Ekonometrik Analiz
Effects of US Federal Reserve Monetary Policies on Financial Markets and Commodity Prices: An Econometric Analysis with a Structural Break for Developed and Developing Countries
Hatıra SADEGHZADEH EMSEN 233
- Koşullu ve Koşulsuz Kantil Regresyon Modelleri Türkiye’de Ücret Eşitsizliği Hakkında Farklı Ne Söylüyor?
What Do Conditional and Unconditional Quantile Regression Models Tell Us Something Different About Wage Inequality in Turkey?
Ebru ÇAĞLAYAN AKAY, Fulden KÖMÜRİYAKAN 257
- Budgetary Vat Refund to Agricultural Producers: Analysis of National Tax and Customs Legislation
Yuriy LUPENKO, Svitlana ANDROS, Andriy LUPENKO, Yurii YARMOLENKO 279
- The Effect of Trust Benefit and Risk Perception of GM Foods on Behavior Intention: A Study on University Students
Erkan ARI, Veysel YILMAZ, Murat OLGUN 297
- Kentsel Yaşam Kalitesi Ölçümlerinde Kavramsal Değerlendirmeler ve Boyut Önerileri
Assessments of Conceptual in Quality of Urban Life Measurements and Dimensional Recommendations
Yıldız AKPOLAT, Füsun KOKALAN ÇİMRİN, Aykut ÇALIŞKAN 313

Theoretical Articles / Kuramsal Makaleler

- From the Internet of Things to the Objectification of the Human Being: Sociopolitical Construction of Technology and a Critique of Society 5.0
Cahit BAĞCI 337
- Günümüz Çalışma Rejiminde Uykunun İrkçikli Konumu: Kavramsal Bir Tartışma
The Ambivalent Position of Sleep within the Current Work Regime: A Conceptual Discussion
Emir KURMUŞ, Çağatay TOPAL..... 357
- Sosyolojik Bakış Açısıyla “Engelli” Gençlerin Sosyal Sermayesi Üzerine Kuramsal Bir Çalışma
A Theoretical Study From the Sociological Perspective on the Social Capital of Youth With Disabilities
Hülya EKER 377

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Research Article

Understanding the Role of Refugees' Entrepreneurship Motives and Challenges in Integration: Evidence From the Food Industry

Ibrahim CIFCI¹ , Ozan ATSIZ²

¹Dr, Department of Tourism Management, Faculty of Economics, Istanbul University, Istanbul, Turkey

²Dr, Faculty of Tourism, Gastronomy and Culinary Arts, Yozgat Bozok University, Azizli, Yozgat, Turkey

ORCID: I.Ç. 0000-0001-7469-1906;
O.A. 0000-0003-2962-1903

Corresponding author:

Ibrahim CIFCI,
Department of Tourism Management, Faculty of Economics, Istanbul University, Istanbul, Turkey
E-mail: ibrahim.cifci@istanbul.edu.tr

Submitted: 18.01.2021

Revision Requested: 04.04.2021

Last Revision Received: 07.04.2021

Accepted: 20.04.2021

Published Online: 12.08.2021

Citation: Ciftci, I., & Atsiz, O. (2021). Understanding the role of refugees' entrepreneurship motives and challenges in integration: Evidence from the food industry. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 1-19.
<https://doi.org/10.26650/JECS2021-863909>

ABSTRACT

This study explores the role of refugees' entrepreneurship motives and challenges in their integration into the host country. Based on the food industry, a qualitative research approach was adopted in this study. The data was collected through semi-structured interviews with Syrian refugees in two major European cities (i.e., London and Istanbul). The theme coding analysis was performed on the qualitative data, and the analysis processes revealed three main dimensions: entrepreneur integration motives, entrepreneur integration domains, and entrepreneur integration challenges. As a result of the analysis, beyond the previous studies' findings, three interconnected fundamental relations emerged from the main dimensions' sub-categories, which contribute to a better understanding of the role of refugees' entrepreneurship motives and challenges in their integration into the host society: (1) the relation between the market accessing challenge, citizenship desire, and social equality, (2) the relation of cultural proximity and the attitude of host people in building social bridges and, (3) the relation between refugees' mental health problems and resilience in entrepreneurship achievements. To the best of the authors' knowledge, this study is among the first attempts to reveal the effects of refugees' entrepreneurship motives and challenges in their integration in the context of the food industry.

Keywords: Refugees' entrepreneurship motives, refugees' challenges, refugees' integration, food industry

1. Introduction

The number of forcibly displaced populations in the world has sharply increased after the outbreak of the Syrian civil war and has reached 70.8 million people (European Commission, 2019). The social and integration services in the host countries have been required to cope effectively with the endless source of strain because most displaced people who have escaped from insufferable situations in their country (e.g., persecution, violence, fear) do not intend to return to their homelands. This situation inevitably raises the idea of implementing some comprehensive adaptation programs in the host countries since fostering integration can reduce refugees' remarkable fiscal burden.

On the one hand, the EU's humanitarian support was greater than €1.2 billion for forcibly displaced groups and their host countries in 2018 (European Commission, 2019). On the other hand, refugees' obligatory arrival circumstances to the host countries force the refugees' situation to be covered under some international laws (Edwards, 2016). The refugee settlement policy of host countries influences refugees' integration tendency and the ability to participate in the host countries' social and economic life (Hynie, 2018). Of all immigrant groups, refugees do not have the authority to make their own decisions independently (Bird & Wennberg, 2016; Wauters & Lambrecht, 2008) and are particularly susceptible to changes in the political and social context (Hynie, 2018).

Refugees face numerous barriers that hold them back from participation in host societies' lives and that cause them to continue to be a financial burden on the host country. For instance, language barriers (Teixeira & Li, 2009), a lack of guidance and regulations (Bahcekapili & Cetin, 2015; Lyon, Sepulveda, & Syrett, 2007), poverty, and a lack of finance for a startup (Dincer, Karayilan, & Cifci, 2017) are some of the evident barriers that refugees are confronted with. Therefore, numerous studies address that self-employment can be seen as an essential point for survival and an alternative way to utilize personal skills for better integration of refugees who are unluckily excluded from the labor market (Campbell, 2006; Fong, Busch, Armour, Heffron, & Chanm, 2007; Harb, Kassem, & Najdi, 2018; Jones, Ram, Edwards, Kiselincev, & Muchen, 2014; Wauters & Lambrecht, 2008).

Most research on refugees' entrepreneurship highlight the disadvantaged motivation perspective of refugees (e.g. Ayadurai, 2011; Dana & Morris, 2007; Lyon et al., 2007; Mamgain & Collins, 2003; Teixeira & Li, 2009). However, the recent studies on refugee entrepreneurship have shifted to highlighting the positive side of the refugees' entrepreneurship vocations (e.g., Alrawadieh, Karayilan, & Cetin, 2019; Bizri, 2017; Sebestyen, Dyjas, & Kuyumcu, 2018; Shneikat & Alrawadieh, 2019; Mawson & Kasem, 2019). These studies illuminated the advantage of entrepreneurship activities of refugees for integration and emphasized that refugees should integrate with the host countries' economic and social life.

Several studies also (e.g., Alrawadieh, et al., 2019; Farmaki & Christou, 2019; Shneikat & Alrawadieh, 2019) demonstrated that the tourism industry is one of the attractive industries for refugees. Although the sectoral proportion varies considerably from one country to another, they are preponderantly over-represented in the hospitality industry (Baycan-Levent & Nijkamp, 2009); and highly involved with the hotel and food industry in which locals do not desire to work (Altinay & Altinay, 2006; Farmaki & Christou, 2019). Remarkably, the food industry can encourage refugees to venture since its unique characteristics, such as an easy access to the market, a low capital requirement, quickly substitutable products, the wealth of ethnic cuisine, and an ethnic flavor curiosity of food-enthusiasts. A few previous studies investigating the role of refugee entrepreneurship for integration have addressed several issues, including the role of social capital in

enhancing refugee integration (Bizri, 2017), the challenge for refugee entrepreneurship (Alrawadieh, et al., 2019), and refugee entrepreneurship on integration in general (Shneikat & Alrawadieh, 2019). The role of refugees' entrepreneurship motives and challenges in their integration is still scant in literature. With this knowledge in mind, this study fills this gap by explaining the role of entrepreneurship motives and challenges for refugees' integration in the host countries within the scope of the food industry. Therefore, this study is based on the qualitative data from Syrian refugees who operate a food-related business in two major cities (i.e., Istanbul and London) to highlight key themes for entrepreneurship in refugee integration. By doing so, the study makes several theoretical contributions and proposes practical implications on refugee integration at both industrial and firm-level and evaluates the power of entrepreneurship for refugees' integration, including self-employment opportunities in the food industry.

2. Refugee Entrepreneurship motives, challenge, and integration

After many traumatic transport experiences and arrival in the host country, the immediate needs of newcomers are; accommodation in confidence, accessing the labor market with a fair income, having equal education opportunities, and socio-cultural integration with the new host community (Teixeira & Li, 2009). Integration is the most researched refugee studies domain (Dagnelie, Mayda, & Maystadt, 2019). The integration facilitation was viewed as the essential part of entrepreneurial embeddedness (Harima, Periac, Murphy & Picard, 2020).

Ager and Strang (2008) contributed to this phenomenon by structuring a clear framework that identified the gradual integration processes. According to their widely adopted study, the integration process is shaped respectively through the four main themes, which are shaped around ten domains: (1) markers and means (employment, housing, education, health), (2) social connections (social bridges, social bonds, social links), (3) facilitators (language and cultural knowledge, safety and stability) and (4) foundation (rights and citizenship). Among them, employment has consistently been considered an essential domain for integration because employment is interconnected with many relevant issues. Easy access to the labor market can allow the opportunity to meet all other requirements and offer refugees a chance to contribute to their host community economically rather than being a source of strain (Campbell, 2006; Harb et al., 2018). According to Aiyar et al. (2016), the employment rate and job quality rise when barriers to accessing the labor market were eliminated. As a result, a win-win situation occurs for both the refugee and the host economy.

Although refugees are thought of as being unskilled with low incomes, they are relatively skilled and have work experiences, knowledge, and even financial sources to invest in the host economy (Wauters & Lambrecht, 2008). Refugees, therefore, have enormous potential to transform a burden into a contribution to the development of their host countries' economies (Betts & Collier, 2015). Besides, they generally tend to gain additional income for their families (Sebestyen et al., 2018). Refugees' qualifications are unfortunately ignored, and they are often employed in irrelevant areas rather than in proper employment areas based on their professions and past work experience (Dumper, 2002). This phenomenon is explained by '*Discrimination Theory*.' According to this theory, immigrants and refugees face discrimination in the labor, capital, and even consumption markets, thereby encouraging them to start their businesses (Bonacich, 1973). Alrawadieh et al. (2019) supported this theory and noted that Syrian refugees tend to participate in entrepreneurship activities rather than working in 3D (Dirty, Difficult, and Dangerous) business areas.

Unlike migrants who fall under national immigration policies after entering the host country, refugees' rights are covered by international law due to their arrival circumstances in the host

country (Edwards, 2016). Therefore, Wauters and Lambrecht (2008) mentioned in their study that refugee entrepreneurs are challenged by more barriers than other immigrants. Immigrants have existing family networks in the host society to integrate economically (Bird & Wennberg, 2016) or leave the country of arrival freely; hence, those enable them to access entrepreneurship activities out of necessity. In contrast, refugees have some restrictions on working and participating in entrepreneurship activities in the country of arrivals because many adversities prevent them from accessing the labor market with social security and equal payment. Especially mental health damage (Bogic, Njoku, & Priebe, 2015), limited social capital (Stevens, 2016), a lack of official transferable documents (e.g., diplomas, certificates, driving license) (Colic-Peisker & Tilbury, 2006), and uncertain legal status in a new place (Edwards, 2016; Simsek, 2018) are at play. However, refugees are considered less risk-averse and have a better opportunity perception when they are unconcerned with their resources and confident about succeeding in a new and unfamiliar business environment (Levie, 2007).

The lack of regulation, such as accessing the formal labour market, leads to a penchant for refugees to become involved in informal markets, thus increasing their informal employment status (Carpio & Wagner, 2015). Therefore, only 1% of the working-age refugee population holds work permission (Betts, Ali, & Memisoglu, 2017). Nevertheless, slow access to the labor market heavily affects integration opportunities (Alisic & Letschert, 2016; Davidson & Carr, 2010). Unfortunately, this situation creates a propensity for refugees to operate illegal businesses, such as the unlawful deportation of goods from their own country without taxation or duty (Campbell, 2006). On the other hand, domestic employers have a higher propensity to employ refugees informally to eliminate the burdens of regular citizens' social security payments (Barbelet & Wake, 2017) and use the workforce of overqualified refugees by applying a low salary policy (Desidero, 2016).

Numerous studies address entrepreneurship as an essential key for successful refugee integration within the host society (Alrawadieh et al., 2019; Bevelander, 2016; Bakker, Dagevos, & Engbersen, 2017; Desidero, 2016; Shneikat & Alrawadieh, 2019; Wauters & Lambrecht, 2008). Refugees involve the host community by enterprising a business, which influences the success of their integration (Tang, Kacmar, & Busenitz, 2012), and provides economic self-sufficiency against social exclusion (Desidero, 2016). Bizri (2017) noted that refugees who engaged in entrepreneurship activities are less likely to return to their homelands. However, according to *'Middleman Minorities Theory'* by Bonacich (1973), some immigrants isolate themselves with temporary residence intention because of the host countries' hostility, ethnic self-isolation, solidarity, and desire to return. Therefore, refugees engage in entrepreneurship activities only due to the high availability of resources and liquidity.

Fong et al. (2007) emphasized that generating income from successful entrepreneurship initiatives leverages refugees' self-creating livelihood and thereby provides a meaning for refugees' life purpose and revival. Thus, Campbell (2006) illuminated the importance of a clearly regulated policy on refugees' working lives in the host countries as the first step of permanent legal integration. Rather than supplying continuous aid to refugees in isolated camps, host countries' authorities can improve refugee's possibilities to venture and ensure more successful integration by reconstituting their policies and laws (Alrawadieh et al., 2019). Ironically, limiting financial supports leads refugees to look for employment in the host economy, which obliges them to learn the host country's language (Hayes & Endale, 2018). According to Baycan-Levent and Nijkamp (2009), immigrants are more likely to be self-employed than native-born citizens of the host country. Thus, Simsek (2018) specified the importance of 'class-based integration' processes referred

to as a favor between the refugees who have capital, skills, and willingness to invest in the host country and construct a social bridge with the host society and those who do not have.

The integration process has a bilateral characteristic that involves both refugees' willingness for integration and the host countries' desire to adopt integration (Strang & Ager, 2010). Therefore, the public's attitude and perception of these newcomers have an important shaping role in integrating and implementing the policies considering refugees' humanitarian needs (Bansak, Hainmueller, & Hangartner, 2016). However, people's attitudes and behaviour to such cases can take shape according to the culture in which they grow up. Ismail (2020) noted that traditionally, refugee integration challenges had been investigated from the psychological or social perspectives of resilience theory; and criticized the lack of studies examining refugee integration in terms of cultural value. Therefore, she proposes using Hofstede's cultural value dimensions' theory to explain better how different global values influence engagement and reaction from a social constructivist perspective, which offers a better understanding of how refugees face cultural integration resilience.

Therefore, based on the cross-cultural theory, Hofstede, Hofstede, & Minkov (2010) established a framework to explain cultural dimensions with six domains: (1) the power distance, (2) uncertainty avoidance, (3) individualism-collectivism, (4) masculinity-femininity, (5) long-term/short-term orientation, and (6) indulgence – restraint. Based on index scores listed for 76 countries, they tried thoroughly explaining the culture with dimensionalizing by comparing cultures (Hofstede, 2011). Moreover, there is a consensus that the refugees who formally work in the economy of the host country can become more integrated and accepted by the society in which they are hosted (Bloach, 2000; Phillimore & Goodson, 2005; Simsek, 2018). As Yap, Byrne, and Davidson (2010) have carefully documented that voluntarily hard-working refugees might be accepted from the host community and become able to apply for citizenship for permanent residence sooner than those who do not. That situation also hinders the development of marginalization (Oduntan, 2017). Discriminating newcomers as others or even labeling them as asylum seekers, migrants, and refugees damages solidarity and negatively impacts the development of social cohesion (Ellis et al., 2015). Furthermore, discrimination, hostility, and marginalization are stated as the drivers of further mental problems and potential radicalization among newcomers (Olsen, El-Bialy, Mckelvie, & Rauman, 2016).

However, operating businesses with better quality and low prices at the same place of residence generates severe competition and consequently causes violent reactions such as racism (Harb et al., 2018). Besides, recruiting migrant employees, especially into the service delivery industries (i.e., hospitality and tourism), creates a superiority of the latter group over the former in society and thus increases the suppression on the local wage levels (Brown & Donson, 2008; Zopiatis, Constanti, & Theocharous, 2014). Since refugees can provide cheaper services with more quality than the host countries' labor force, displacement and immense pressure exist between refugees and the host community. According to a study by Berns (2017), the negative societal pressure has a moderate effect on refugees' intention to engage with entrepreneurial activities in the host country.

Entrepreneurial behaviors are shaped by the consequence of the push and pull motivation factors (Dawson & Henley, 2012). Push factors are associated with prejudice in the labor market, which leads to individuals being pushed into entrepreneurship, whereas pull factors related to having a cohesive family strategy (Bird & Wennberg, 2016; Sanders & Nee, 1996), a greater degree of independence (Kirkwood, 2009), social and human capital (particularly education) (Da-

vidsson & Honig, 2003; Redstone-Akresh, 2006), and keeping the rewards of one's efforts (Dhalwal, 2008). According to Tang et al. (2012), entrepreneurial alertness is another incentive of being involved with entrepreneurial activities in the host countries' economies. Inevitably, the personal prerequisites such as; willingness to be independent (Fong et al., 2007), avoiding the disruptive situation of being a refugee (Bizri, 2017), desire to having a better life condition (Wauters & Lambrecht, 2006), and integrating into new society (Sandberg, Immonen, & Kok, 2019), attributed also as the primary motivating factors of refugees' entrepreneurship. The resilience, linked to refugees' behavioral responses to adversity situations they experienced, also plays a pivotal role in participating in entrepreneurship activities (Shepherd, Saade, & Wincent, 2019). The role of the personal agency, which is based on the background of a risk-taking tendency, self-efficacy, and resilience plays a crucial role in the entrepreneurial alertness, which drives newly arrived refugees' entrepreneurial intentions and career adaptability in taking advantage of the new uncertain environment (Chrysostome, 2010; Obschonka, Hahn, & Bajwa, 2018).

Given refugees' social situation, a sense of trust in being together and establishing a close bond with ethnic enclave groups strengthens refugees' social capital (Bizri, 2017). Social capital provides refugees easy access to the business networks, reaching the exchange of entrepreneurship ideas, involving market knowledge, and even sponsorship for entrepreneurial activities from relatives (Kachkar, 2019). The social networks allow refugees to access resources and run businesses within the co-ethnic groups (Cheung & Phillimore, 2014; Zopiatis et al., 2014). Entrepreneurship is a popular economic activity in ethnic minority groups (Altinay & Altinay, 2006). It is attributed as a family business tradition in previous literature that relies heavily on providing ethnic products for the co-ethnic market (Basu & Goswami, 1999; Waldinger, Aldrich, & Ward, 1990). According to Dagnelie et al. (2019), the ethnic network also helps refugees integrate into the labour market by being employed by entrepreneurs in their networks. This phenomenon is explained by adopting the *Enclave Economy Theory*, which is based on the study of Wilson and Portes (1980). According to this theory, when some immigrant employees start working with employers of the same ethnic background they do not have to deal with discriminatory conditions.

Moreover, co-ethnic labor has a more significant competitive advantage over the ethnic business in the host economy due to that the co-ethnic labor force enables them to lower employment costs and maintain a lower salary policy over their counterparts (Altinay & Altinay, 2006). However, some studies have suggested that the inclination to rely on the sense of belonging within co-ethnic enclaved groups might decrease the success of integration (Alrawadieh et al., 2019; Lewis, 2010). A recent study by Zighan (2020) explored some challenges faced by Syrian refugee entrepreneurs such as a lack of funds and access to financing, cultural barriers, inadequate access to business development, inadequate advisory and diagnostic support services, market access challenges, legal, regulatory and administrative barriers, a lack of innovation and technology adoption and development and a lack of management skills and capacity.

3. Research Method

3.1. Research Design

A qualitative research method was employed to address the research gap. To better understand the particular relevant situation, we based it on retrieving rich information from participants' feelings, behaviors, intentions, and thoughts during data collection and interpreting the transcribed text during the analysis (Franenkel & Wallen, 2006). The qualitative research method has been widely adopted in recent studies on the Syrian refugees' entrepreneurship concept (Al-

rawadieh et al., 2019; Shneikat & Alrawadieh, 2019; Shepherd et al., 2019; Mawson & Kasem, 2019). Thus, based on an in-depth literature review, a series of semi-structured questions were established to collect data by obtaining in-depth interviews to understand refugee entrepreneurs' experience of integration on both the personal and business level. For example, participants were particularly asked to explain their entrepreneurship stories in the host country and their essential integration-oriented motivations to venturing into an enterprise, and the challenge they experience to be better integrated into the host country. A necessary part of the other questions was related to reaching better insights into their venturing role in facilitating their integration into the host society.

The semi-structured questions were reviewed by two different academicians who have a solid background in the field. Based on their feedback, only a few changes were made to the question form. A pilot test with five refugee entrepreneurs was conducted to test the clarity of questions. Based on the pilot test, only a few modifications were made.

3.2. Sampling and participants

This study's quantitative evaluation addresses refugee entrepreneurship experiences in two countries; United Kingdom (9 participants from London) and Turkey (12 participants from Istanbul). The purposive sampling approach was applied to this research, and interviewees were recruited to be considered representative of the population. The interview ended when the data began to repeat, that is, to reach a saturation point. The interviews were conducted in London and Istanbul in September 2019 with Syrian refugees.

Only two of the participants were female. In Hofstede et al. (2010), masculinity versus femininity index scores was listed for 76 countries; masculinity tends to prevail high in the Muslim world. As mentioned in the study of Shneikat and Alrawadieh (2019), women's less involvement in entrepreneurial activities may be attributed to women's role in the Middle East communities. Furthermore, more than half of the participants stated that they intend to return to their country. This can be supported by adopting '*Middleman Minorities Theory*' by Bonacich (1973), which is based on the idea that some immigrants only engage in entrepreneurship activities just because of obtaining liquidity even if they intend to reside temporarily. There were three inclusion criteria were taken into account for qualifying the participants; (1) participants should be a Syrian refugee who had fled from their country of origin because of the civil war and seeking asylum in Turkey or the UK. (2) participants should have an enterprise and/or their businesses in the country they resided, in sub-categories of the food industry, namely, restaurants, cafes, bars, and sweet shops. (3) participants should be adults and at least 18 years old. All interviews were recorded by participants' permissions and transcribed verbatim.

Table 1: Descriptive profile of participants

Num.	Age	Gender	Education	Date of refugee	Type of business	Past experiences with this line of business	Intention to back to home country after all
P1	43	Female	English literature	2014	Catering company	no	no
P2	20	Female	Currently in university	2015	Food Cart	no	no
P3	28	Male	Arabic Literature	2015	Ethnic Food Market	no	no

P4	38	Male	International law	2011	Restaurant	yes	no
P5	40	Male	Arts and design and business	2013	Café	yes	no
P6	30	Male	Master's in project management	2012	Catering company	no	no
P7	32	Male	Telecommunication engineer	2002	Restaurant	no	no
P8	31	Male	Master's in finance	2012	Cafe	no	yes
P9	40	Male	High school diploma	2013	Restaurant	no	no
P10	38	Male	BA in education	2013	Food Market	no	yes
P11	54	Male	High school diploma	2012	Restaurant	yes	yes
P12	50	Male	BA in business administration	2012	Drinks and soft drinks shop	yes	yes
P13	49	Male	High school diploma	2013	Coffee shop	yes	no
P14	52	Male	High school diploma	2013	Coffee shop	yes	yes
P15	32	Male	High school diploma	2016	Restaurant	yes	yes
P16	37	Male	BA in fine arts	2014	Café and restaurant	yes	no
P17	46	Male	BA in psychology	2013	Dessert and ice cream shop	yes	yes
P18	55	Male	BA in business administration	2015	Food market	yes	yes
P19	40	Male	BA in civil engineering	2011	Dessert and patisseries shop	no	yes
P20	35	Male	BA in business administration	2016	Food market	no	yes
P21	43	Male	High school diploma	2015	Café	yes	yes

3.3. Data analysis

The theme-coding approach was employed in this study (Braun & Clarke, 2006). By using this method, the data was explained and categorized to understand refugees' experiences better phenomenologically. In the first phase, each author coded the data independently after reading all the data several times (Braun & Clarke, 2006). Later, the authors came together several times to discuss all the themes that emerged from their separate coding processes and reached a consensus on the main themes. During the data analysis, all commonalities and irrelevant descriptions were systematically extracted, and components were grouped under higher-order clusters after distillation by categorizing common themes (Creswell, 2007; Patton, 2002). These qualities were made using inductive reasoning and using previous literature, namely, deductive reasoning (Gummersson, 2000). By giving the place to original quotations from participants' interviews (Elo & Kynas, 2008), the study findings' trustworthiness was enhanced and contributed to the findings' reliability and validity (Sikolia, Biros, Mason, & Weiser, 2013). The outcome of the data analysis is presented in Table 2.

Table 2. Text Breakdown

Construct	# of coding for each theme	# of interviews with each theme
Entrepreneur integration motives		
<i>Push entrepreneur integration motives</i>		
Survivability	11	20
Greater control of life	2	2
Desire to be integrated	4	5
Improving social status	2	2
Past experiences	5	5
Resilience	2	2
Limited access to the labor market	2	2
<i>Pull entrepreneur integration motives</i>		
The opportunity for a new environment	22	20
Desire to be granted citizenship	9	10
Familiarity with the culture of host people	1	2
The advantage of refugee rights	3	3
Advice from others	11	11
Entrepreneur integration domains		
<i>Social bridge with host people</i>		
Welcoming from host people	19	29
Having respect from host people	13	14
Advice from new social network	1	1
Positive feedback from customers	3	5
Forming a social network with host people	11	13
Cultural and religion proximity	10	13
<i>Social enclave with ethnic people</i>		
Advice from ethnic network	10	10
Feeling solidarity from ethnic network	4	4
Family supports	6	8
Having customers from an ethnic network	7	8
Having employee from ethnic network	1	2
<i>Forming social links with supporting organization</i>		
The positive role of supporting organizations	2	2
The positive role of host country support	10	13
<i>Facilitators</i>		
Entrepreneurship achievements	20	25
Education	3	3
<i>Social equality as rights</i>		
	2	2
Entrepreneur integration challenges		
<i>Language barrier</i>		
	19	30
<i>Mental health</i>		
The left family members behind	2	2
The attitude of host people to follow a close relationship (-)	4	4
Cultural and Religion Barriers	2	2

Difficulties in accessing to market

Uncertainty in legal status	12	14
Lack of guiding	5	5
Lack of official transferable documents	1	1
Lack of financial support	6	6
Negative attitude through products	1	1

<i>Cost of living</i>	12	15
------------------------------	----	----

---

4. Findings and discussion

The findings were rounded around three interrelated critical factors from the qualitative data of this study, namely, entrepreneur integration motives, entrepreneur integration domain, and entrepreneur integration challenges. As shown in Table 2, seven push motives for starting a business and five pull motives to choose the food industry emerged as sub-dimensions from the data for entrepreneur integration motives. Five sub-dimensions emerged for entrepreneur integration, and also four sub-dimensions emerged for the entrepreneur integration challenges. Moreover, beyond the previous studies' findings, practically three interconnected relations were detected between these factors, which reveal a better understanding of entrepreneur refugees' integration within their hosted society. These relations mentioned above were discussed as following in order.

4.1. The relation between the challenge of accessing the market, the desire for citizenship and, social equality

Participants particularly highlighted that the challenge of accessing the market is pulling them to obtain citizenship. Furthermore, participants also mentioned that this situation triggers their integration into society due to accessing social equality as a right after obtaining citizenship. For example, about this subject, **P16** mentioned:

“Owning my place and having Turkish citizenship would make my life happier because it will help me save expenses and feel more settled. I think I live a very good life that I can get anything I need for myself and my family. In fact, the only thing that we need is Turkish citizenship, so we can take advantage of it as the Turks do.”

Citizenship can enable the refugees to become independent, which regarding as one of the critical factors for venturing (Kirkwood, 2009) and sustain their business without thinking about going back to the homeland (Bizri, 2017). **P15** noted: ‘If I were a Turkish citizen, I would live in Turkey without thinking about leaving Turkey under any consequences. I will ignore the fact that I am a foreigner. Moreover, I might think about expanding my business all over Turkey.’ The integration framework of Ager and Strang (2008) proposed that reaching rights with naturalization is the last step to be integrated for refugees. The qualitative data of this study support this notion to be better explained in the field.

Immigrants are venturing into business, not because of the usual obstacles faced by immigrants to survive in the host country, but because they also sometimes want to exploit business opportunities and make more money in success (Chrysostome, 2010). As a parallel to this notion beyond some recent studies (Alrawadieh et al., 2019; Shneikat & Alrawadieh, 2019), our qualitative data revealed that refugees become entrepreneurs not only to survive but also to earn more money in a business environment fully. Thus, the findings of this current study broadened prior studies' findings (e.g., Alrawadieh, Karayilan, & Cetin, 2019; Shneikat & Alrawadieh, 2019).

Most of the participants noted that they were self-employed within the food industry before they left their country. They frequently stated that being in the big city creates many opportunities for the food industry. **P15** mentioned:

“ Istanbul is a touristic and commercial city. It has tremendous importance at the commercial level. Moreover, plenty of job opportunities in a food-related business encouraged me to come and create my own job. I found that Istanbul is the city of opportunities.”

Moreover, some participants stated that they had no experience in entrepreneurship activities before they left their countries. Therefore, participants were also asked why they ventured into the food industry. The study reveals that living in big cities offers refugees an opportunity to venture into food-related businesses because food-related businesses have greater demand in big cities. This supports the research of Levie (2007), in which refugees are mentioned as less risk-averse and have a better opportunity perception when their resources are concerned and confident about succeeding in a new and unfamiliar business environment. **P2** noted: [...] the diversity of the customer segment really helps [...] customers are open to trying new flavors.’ Nevertheless, more than half of the participants stated that they intend to return to their home country. Therefore, this result supports the ‘*Middleman Minorities Theory*’ by Bonacich (1973), which is based on the idea that some immigrants only engage in entrepreneurship activities just because of obtaining economic environment and liquidity opportunities, even if they only intend to reside temporarily.

4.2. The relation of cultural proximity and the attitude of host people in building social bridges

Participants appreciated the role of proximity in the culture and host people’s society as a significant pull motivation factor in establishing a social bridge with host people to become integrated. In contrast, the host people’s negative attitude to follow close relationships has been described as a vital entrepreneur integration challenge. Forming a social network is also a key factor for entrepreneurs in being integrated (Bansak et al.,2016) and enabling them to encounter such advantages and to reach resources (e.g., accessing knowledge, ideas, supports, distribution channels) (Cheung & Phillimore, 2014; Zopiatis et al., 2014) and thus influence the success of integration (Tang et al.,2012). Venturing business helps refugee entrepreneurs engage with locals and thereby break co-ethnic circles that hold them back to be better integrated (Lyon et al., 2007; Simsek, 2018). Participants from Turkey frequently stated that cultural proximity and the positive attitude of host people towards them facilitate their integration. Our qualitative data revealed that the presence of some similarities within the stereotypes, whereby both host and guest society, such as; culture, religion, and history of society, accelerate the integration process of refugees in the host countries. **P17** mentioned:

“The Turks are our old relatives since the Ottoman empire. I have the desire to integrate with them because they are friendly, helpful, and thoughtful people. They truly understand what it means to be human. [...] To be honest, yes, I feel very welcome here. The Islamic attitude of the district revives the idea of the residents of Medina when they received the immigrants from Makkah in their houses. That is exactly what the Turks are doing. They are the Medina residents of this age.”

Unlike the respondents in Turkey, participants in the UK mentioned that English people's cold attitude in their nature to establish close relations had held them back in creating a relationship. **P8** noted:

"British culture is different. It does not matter how much effort you spend to contact them. They build virtual relations, which we do not desire. British do not prefer to befriend us. They have prejudices. It does not matter how fluent English you speak or how much money you earn. I think we can never be fully accepted by the host society. They have a certain friendship circle, [...] I am not able to spend more time with my neighbors. The relationship among refugees is also problematic."

According to our analysis, participants' integration intends profoundly shows differences through the culture of host countries' people. In Hofstede et al. (2010), based on individualism index scores from 76 countries, individualism prevails in Western and developed countries, while collectivism tends to prevail in Eastern and less developed countries. Our qualitative data supports this phenomenon by the fact that Turkish people can be attributed to more collectivist than western British people.

4.3. The relation between refugees' mental health problems and resilience in entrepreneurship achievements

Mental health problems were also underscored by participants as a critical factor that pushed them to create resilience to overcome the entrepreneurship integration challenges, which defined as well as a way to enable them to achieve the success that positively affects their integration. Mental health problems are one of the most critical challenges that refugees dramatically experienced (Bogic et al., 2015). This study revealed that overcoming mental health with successful entrepreneurship by creating resilience against adversity situations has an undeniable influence on refugees' integration. Resilience plays a crucial role in entrepreneurial alertness, which drives newly arrived refugees' entrepreneurial intentions (Obschonka et al., 2018). Shepherd et al. (2019) also suggested that the resilience linked to refugees' behavioral responses against the undesired situation directs them to participate in entrepreneurship activities. Thus, venturing into a business becomes an essential option for refugees who dramatically experience such mental problems. Generating income from successful entrepreneurship allows refugees to rise the self-creating livelihood and life purpose and resurrection (Fong et al., 2007). Our qualitative data supports this notion and also highlights further the importance of resilience in integration. **P20** proposed:

"I think you are responsible for creating your own happiness along with your family. When you put your faith in God, you will feel comfortable and live in a unique approach; you will even have unlimited confidence. Well, thank God I am short of nothing; I feel we make constant progress over time, and slowly I am fulfilling my potential in the field of my business."

Generating income from successful entrepreneurship also significantly affects the refugees' self-creating and livelihood and hence provides meaning for life purpose and resurrection (Fong et al., 2007). Therefore, this study also highlighted the urgent need for a clear regulation policy for refugees to have some critical rights (e.g., bank transactions, travel rights, property rights) in the host countries' competitive business life. In this case, the class-based integration that Simsek (2018) stated in her study significantly gains importance to be considered by authorities. This

finding also indirectly supports Campbell's (2006) statement about the importance of a clearly regulated policy on refugees' working life in the host countries as the first step of permanent legal integration. Beyond the rights, this policy should enable refugee entrepreneurs to participate in the host countries' tax systems. Otherwise, this situation might create an unfair competitive business environment for local entrepreneurs, which might cause marginalization and racism (Harb et al., 2018; Oduntan, 2017).

5. Conclusion

5.1. Contribution

Understanding refugees' entrepreneurship motives and challenges are critical for integrating them into the host society and sustaining development in the country for residents and refugees (Alrawadieh, et al., 2019; Shneikat & Alrawadieh, 2019). Moreover, there is an acknowledgment that refugee entrepreneurs are different from other entrepreneurs in the host country (Meister & Mauer, 2019). There remain numerous significant gaps in the hospitality research literature investigating refugees' entrepreneurship. Therefore, exploring the motives and challenges of refugee entrepreneurship from the perspective of the food industry is essential. This research attempts to contribute to the current literature and host countries by proposing motives and challenges of refugee entrepreneurship to integrate into the host country.

This study revealed three fundamental relations to provide a deeper understanding of the role of refugees' entrepreneurship motives and challenges in integration by examining refugee entrepreneurs' integration motives, their integration domains and, their integration challenges. By doing so, the current study contributes to explaining the refugees' integration phenomena and, in that vein, raised the importance of refugees' entrepreneurship activities for coping with unending refugee problems by transforming them into an advantage for both sides.

5.2. Theoretical Implications

In particular, this study explained refugees' entrepreneurship motives and challenges on integration among the three interconnected key dimensions' sub-category: **(1)** the relation between the market accessing challenge, citizenship desire, and social equality, **(2)** the relation of cultural proximity and the attitude of host people in building social bridges and, **(3)** the relation between refugees' mental health problems and resilience in entrepreneurship achievements. This study, therefore, contributes to the body of the agenda on the refugee entrepreneurship research stream, which suggests entrepreneurship as a significant way that enhances integration (e.g., Alrawadieh, et al., 2019; Bizri, 2017; Shneikat & Alrawadieh, 2019). All themes that occurred as a result of the analysis were interpreted differently by entrepreneur refugees. We believe that these findings will serve to pertain to literature and scholars who study this topic.

5.3. Managerial Implications

This recent study provides considerable managerial implications. The vast majority of participants have emphasized the importance of market access, citizenship desire, and social equality. In terms of integration and entrepreneurship, this is the most critical issue that should be considered by destination managers. To overcome this issue, destinations can prepare a legal regulation toward them. Furthermore, destination managers can organize some seminars for refugees to give them a sense of society. By doing so, refugees will feel themselves as a part of society, and this strategy will benefit society by enabling them to initiate entrepreneurial facilities. So, employ-

ment issues can be partly solved among refugees and residents. Apart from this, these seminars can give to locals. As a result of these implementations, it is believed that host people's attitudes will change against entrepreneur refugees and build a social bridge between them.

Meal-sharing economy platforms are the best entrepreneurship activities due to no need an initial capital for individuals (Atsız & Çifçi, 2021). The destination managers can promote such areas for refugees who can cook meals in their homes. So, tourists and residents can have a look into their local culture and cuisine. This will help the culture to be learnt and work will extra revenues for both sides. Moreover, this can be useful for integration policies in the host countries.

Moreover, both the international and national authorities should pay attention to the revealed fundamental relations of this study while they are preparing plans and programs for refugee integration; thereby, it will lead them to identify how they should effectively manage the refugee integration process in terms of economic and social perspective.

5.4. Limitations and future research lines

The study was conducted in two metropolitans (Istanbul and London), strengthening the findings' generalizability and enabling authors to make cultural comparisons at some critical points and present the findings more clearly. However, there were some limitations in this study for future research. First, the data were collected from Syrian refugee entrepreneurs in the food industry; further research should consider more diverse samples, including all other sectors. Second, the study is based only on quantitative data from Syrian refugee entrepreneurs; therefore, more research is still needed to understand other refugees' groups' different aspects. Moreover, the qualitative findings of this study should be verified by adopting quantitative methods to enhance generalizability. Finally, we concluded that some issues should be considered by both theory and managers. However, we ignored the motives and success factors of entrepreneur refugees in the food industry. Future research can investigate this aspect.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Author Contributions: Conception/Design of Study- İ.Ç.; Data Acquisition- İ.Ç.; Data Analysis/ Interpretation- İ.Ç.; Drafting Manuscript- İ.Ç.; Critical Revision of Manuscript- İ.Ç., O.A.; Final Approval and Accountability- İ.Ç., O.A.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

References

- Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 165–191. <https://doi.org/10.1093/jrs/fen016>
- Aiyar, S., Barkbu, B., Batini, N., Berger, H., Detragiache, E., Dizioli, A., . . . Topalova, P. (2016). The refugee surge in Europe: Economic challenge. *IMF staff discussion note, (SDN/16/02)*. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1602.pdf>
- Alicic, E., & Letschert, R. (2016). Fresh eyes on the European refugee crisis. *European Journal of Psychotraumatology*, 7(1), 31847. <https://doi.org/10.3402/ejpt.v7.31847>
- Alrawadieh, Z., Karayilan, E., & Cetin, G. (2019). Understanding the challenges of refugee entrepreneurship in tourism and hospitality. *The Service Industries Journal*, 39(9–10), 717–740. <https://doi.org/10.1080/02642069.2018.1440550>
- Altınay, L., & Altınay, E. (2006). Determinants of ethnic minority entrepreneurial growth in the catering sector. *The Service Industries Journal*, 26(2), 203–221. <https://doi.org/10.1080/02642060500369354>
- Ayadurai, S. (2011). Challenges faced by women refugees in initiating entrepreneurial ventures in a host country: Case study of UNHCR women refugees in Malaysia. *Asian Journal of Business and Management Sciences*, 1(3), 85–95. Retrieved from http://www.ajbms.org/journal_abstract.php?c_id=6
- Atsız, O., & Çifçi, İ. (2021). Exploring the motives for entrepreneurship in the meal-sharing economy. *Current Issues in Tourism*. 1-10. <https://doi.org/10.1080/13683500.2021.1908239>
- Bahçekapili, C., & Cetin, B. (2015). The impacts of forced migration on regional economies: the case of Syrian refugees in Turkey. *International Business Research*, 8(9), 1–15. <https://doi.org/10.5539/ibr.v8n9p1>
- Bakker, L., Dagevos, J., & Engbersen, G. (2017). Explaining the refugee gap: A longitudinal study on labour market participation of refugees in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(11), 1775–1791. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1251835>
- Bansak, K., Hainmueller, J., & Hangartner, D. (2016). How economic, humanitarian, and religious concerns shape European attitudes toward asylum seekers. *Science*, 354, 217–222. <https://doi.org/10.1126/science.aag2147>
- Barbelet, V., & Wake, C. (2017). *The lives and livelihoods of Syrian refugees in Turkey and Jordan*. London, UK: Humanitarian Policy Group.
- Basu, A., & Goswami, A. (1999). Determinants of South Asian entrepreneurial growth in Britain: A multivariate analysis. *Small Business Economics*, 13, 57–70. Retrieved from <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1008025628570.pdf>
- Baycan-Levent, T., & Nijkamp, P. (2009). Characteristics of migrant entrepreneurship in Europe. *Entrepreneurship and Regional Development*, 21, 375–7397. <https://doi.org/10.1080/08985620903020060>
- Berns, J. A. (2017). *Killing two birds with one stone exploring refugee entrepreneurial intent in the Netherlands*. (Master Thesis, International Management, Radboud University Nijmegen–School of Management, Netherlands). Retrieved from <https://theses.uibn.ru.nl/handle/123456789/4089?locale=attribute=en>
- Betts, A., & Collier, P. (2015). Help refugees help themselves: Let displaced Syrians join the labor market. *Foreign Affairs*, 94(6), 84–92. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/43946544>
- Betts, A., Ali, A., & Memisoglu, F. (2017). Local politics and the Syrian refugee crisis: Exploring responses in Turkey, Lebanon, and Jordan. *University of Oxford: Refugee Studies Centre Report*. Retrieved from <https://www.rsc.ox.ac.uk/publications/local-politics-and-the-syrian-refugee-crisis-exploring-responses-in-turkey-lebanon-and-jordan>
- Bevelander, P. (2016). *Integrating refugees into labor markets*. IZA World of Labor: Retrived from <https://doi.org/10.15185/izawol.269>
- Beycan-Levent, T., & Nijkamp, P. (2009). Characteristics of immigrant entrepreneurship in Europe. *Entrepreneurship and Regional Development*, 21(4), 375–397. <https://doi.org/10.1080/08985620903020060>
- Bird, M., & Wennberg, K. (2016). Why family matters: The impact of family resources on immigrant entrepreneurs' exit from entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 31, 687–704. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2016.09.002>
- Bizri, R. M. (2017). Refugee–entrepreneurship: A social capital perspective. *Entrepreneurship & Regional Development*. 29(9–10), 847–868. <https://doi.org/10.1080/08985626.2017.1364787>

- Bloch, A. (2000). Refugee settlement in Britain: the impact of policy on participation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 26(1), 75–88. <https://doi.org/10.1080/136918300115651>
- Bogic, M., Njoku, A., & Priebe, S. (2015). Long-term mental health of war-refugees: a systematic literature review. *BMC International Health and Human Rights*, 15(1), 1–41. <https://doi.org/10.1186/s12914-015-0064-9>
- Bonacich, E. (1973). A theory of middleman minorities. *American Sociological Review*, 38(5), 583–585. <https://doi.org/10.2307/2094409>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brown, R., & Donson, M. (2008). Fresh talent or cheap labour? Accession state migrant labour in the Scottish economy. *Scottish Affairs*, 64, 37–52. Retrieved from <https://www.eupublishing.com/doi/abs/10.3366/scot.2008.0034?src=recsys>
- Campbell, E. H. (2006). Urban refugees in Nairobi: Problems of protection, mechanisms of survival, and possibilities for integration. *Journal of Refugee Studies*, 19(3), 396–413. <https://doi.org/10.1093/jrs/fel011>
- Carpio, X. V., & Wagner, M. (2015). The impact of Syrians refugees on the Turkish labour market. *Policy Research Working Paper 7402*, World Bank Group: Social Protection and Labor Global Practice Group, Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22659>
- Cheung, S. Y., & Phillimore, J. (2014). Refugees, social capital and labour market integration in the UK. *Sociology*, 48(3), 518–536. <https://doi.org/10.1177/0038038513491467>
- Chrysostome, E. (2010). The success factors of necessity immigrant entrepreneurs: in Search of a model. *Thunderbird International Business Review*, 52(2), 137–152. <https://doi.org/10.1002/tie.20320>
- Colic-Peisker, V., & Tilbury, F. (2006). Employment niches for recent refugees: Segmented labour market in twenty-first century Australia. *Journal of Refugee Studies*, 19(2), 203–229. <https://doi.org/10.1093/jrs/fej016>
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Thousand Oaks: CA: Sage.
- Dagnelie, O., Mayda, A., & Maystadt, J. F. (2019). The labor market integration of refugees in the United States: Do entrepreneurs in the network help? *European Economic Review*, 111, 257–272. <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2018.10.001>
- Dana, L. P., & Morris, M. (2007). Towards a Synthesis: A model of immigrant and ethnic entrepreneurship. In L. P. Dana (Eds.), *Handbook of Research on Ethnic Minority Entrepreneurship* (pp. 803–811). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Davidson, G. R., & Carr, S. (2010). Forced migration, social exclusion and poverty: Introduction. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 4(01), 1–6. <https://doi.org/10.1375/prp.4.1.1>
- Davidsson, P., & Honig, B. (2003). The role of social and human capital among nascent entrepreneurs. *Journal of Business Venturing*, 18(3), 301–331. [https://doi.org/10.1016/S0883-9026\(02\)00097-6](https://doi.org/10.1016/S0883-9026(02)00097-6)
- Dawson, C., & Henley, A. (2012). “Push” versus “pull” entrepreneurship: An ambiguous distinction? *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 18(6), 697–719. <https://doi.org/10.1108/13552551211268139>
- Desidero, M. V. (2016). *Integration refugees into host country labor markets: Challenges and policy options*. Washington, DC: Migration Policy Enstitute.
- Dhaliwal, S. (2008). Business support and minority ethnic businesses in England. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 6(2), 230–246. Retrieved from https://eprints.surrey.ac.uk/178666/2/FMEB_UK.pdf
- Dincer, F. I., Karayilan, E., & Cifci, M. A. (2017). Refugee crisis (RC) after the Arab Spring (AS) and its impacts on Turkish tourism industry: The case of Istanbul. *Journal of Tourismology*, 3(1), 2–13. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuturizmoloji/issue/36494/415190>
- Dumper, H. (2002). *Missed opportunities. A skills audit of refugee women in London from the teaching, nursing*. London: Grater London Authority.
- Edwards, A. (2016). UNHCR viewpoint: ‘Refugee’ or ‘migrant’ – Which is right? *UNHCR: The UN Refugee Agency*. Retrieved from <https://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html>
- Ellis, B. H., Abdi, S., Lazarevic, V., White, M., Lincoln, A., Stern, J., & Horgan, J. (2015). Relation of psychosocial factors to diverse behaviors and attitudes among Somali refugees. *The American Journal of Orthopsychiatry*, 86(4), 393–408. <https://doi.org/10.1037/ort0000121>

- Elo, S., & Kyngas, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107–115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- European Commission. (2019). Forced displacement: refugees, asylum-seekers and internally displaced people (IDPs). *An official website of the European Union*. Retrieved from https://ec.europa.eu/echo/what-we-do/humanitarian-aid/refugees-and-internally-displaced-persons_en
- Farmaki, A., & Christou, P. (2019). Refugee migration and service industries: Advancing the research agenda. *The Service Industries Journal*, 39(9–10), 668–683. <https://doi.org/10.1080/02642069.2018.1435643>
- Fong, R., Busch, N., Armour, M., Heffron, L., & Chanm, A. (2007). Pathways to self-sufficiency: Successful entrepreneurship for refugees. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 16(1–2), 127–159. https://doi.org/10.1300/J051v16n01_05
- Franekel, J., & Wallen, N. (2006). *How to design and evaluate research in education (7th Ed.* New York: McGraw–Hill Publication.
- Glaser, B. G., & Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Aldine Publishing, New York.
- Gummesson, E. (2000). *Qualitative methods in research management (2nd ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Harb, M., Kassem, A., & Najdi, W. (2018). Entrepreneurial refugees and the city: Brief encounters in Beirut. *Journal of Refugee Studies*, 32(1), 23–41. <https://doi.org/10.1093/jrs/fey003>
- Harima, A., Periac, F., Murphy, T., & Picard, S. (2020). Entrepreneurial opportunities of refugees in Germany, France, and Ireland: Multiple embeddedness framework. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 1–39. <https://doi.org/10.1007/s11365-020-00707-5>
- Hayes, S., & Endale, E. (2018). “Sometimes my mind, it has to analyze two things”: Identity development and adaptation for refugee and new newcomer adolescents. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 24, 283–290. <https://doi.org/10.1037/pac0000315>
- Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: The Hofstede Model in context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 1–26. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014>
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and organizations: Software for the mind (3rd Ed.)*. New York: McGraw–Hill.
- Hynie, M. (2018). Refugee integration: Research and policy. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 24(3), 265–276. <http://dx.doi.org/10.1037/pac0000326>
- Ismail, S.S. (2020). Collectivism and uncertainty avoidance in narrative oral histories of resettled Syrian refugees, (Doctoral dissertation, Walden University, Minnesota, US). Retrieved from <https://scholarworks.waldenu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=10647&context=dissertations>.
- Jones, T., Ram, M., Edwards, P., Kiselinchev, A., & Muchen, L. (2014). Mixed embeddedness and new migrant enterprise in the UK. *Entrepreneurship & Regional Development*, 26(5–6), 500–520. <https://doi.org/10.1080/08985626.2014.950697>
- Kachkar, O. A. (2019). Refugee entrepreneurship: Empirical quantitative evidence on microenterprises in refugee camps in Turkey. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 17(3), 333–352. <https://doi.org/10.1080/15562948.2018.1479913>
- Kirkwood, J. (2009). Motivational factors in a push–pull theory of entrepreneurship. *Gender in Management, An International Journal*, 24(5), 346–364. <https://doi.org/10.1108/17542410910968805>
- Levie, J. (2007). Immigration, in–migration, ethnicity and entrepreneurship in the United Kingdom. *Small Business Economics*, 28(2), 143–169. <https://doi.org/10.1007/s11187-006-9013-2>
- Lewis, H. (2010). Community moments: Integration and transnationalism at “Refugee” parties and events. *Journal of Refugee Studies*, 23(4), 571–588. <https://doi.org/10.1093/jrs/feq037>
- Lyon, F., Sepulveda, L., & Syrett, S. (2007). Enterprising refugees: Contributions and challenges in deprived urban areas. *Local Economy*, 22(4), 362–375. <https://doi.org/10.1080/02690940701736769>
- Mamgain, V., & Collins, K. (2003). Off the boat, now off to work: Refugees in the labour market in Portland, Maine. *Journal of Refugee Studies*, 16(2), 113–146. <https://doi.org/10.1093/jrs/16.2.113>
- Mawson, S., & Kasem, L. (2019). Exploring the entrepreneurial intentions of Syrian refugees in the UK. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 25 (5), 1128–1146. <https://doi.org/10.1108/IJEBR-02-2018-0103>

- Meister, A. D., & Mauer, R. (2019). Understanding refugee entrepreneurship incubation—an embeddedness perspective. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 25 (5), 1355–2554. <https://doi.org/10.1108/IJEER-02-2018-0108>
- Obschonka, M., Hahn, E., & Bajwa, N. (2018). Personal agency in newly arrived refugees: The role of personality, entrepreneurial cognitions and intentions, and career adaptability. *Journal of Vocational Behavior*, 105, 173–184. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2018.01.003>
- Oduntan, O. O. (2017). Information behavior of refugees: viewing refugee integration through an information science lens. *Bulletin of the Association for Information Science and Technology*, 43(3), 63–69. Retrieved from <https://strathprints.strath.ac.uk/59990/>
- Olsen, C., El-Bialy, R., Mckelvie, M., & Rauman, P. (2016). “Other” troubles: Deconstructing perceptions and changing responses to refugees in Canada. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 18(1), 58–66. <https://doi.org/10.1007/s10903-014-9983-0>
- Patton, M. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks: CA: Sage.
- Phillimore, J., & Goodson, L. (2005). Problem or opportunity? Asylum seekers, refugees, employment and social exclusion in deprived urban areas. *Urban Studies*, 43(10), 1715–1736. <https://doi.org/10.1080/00420980600838606>
- Redstone–Akresh, I. (2006). Occupational mobility among legal immigrants to the United States. *International Migration Review*, 40(4), 854–884. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2006.00046.x>
- Sandberg, S., Immonen, R., & Kok, S. (2019). Refugee entrepreneurship: Taking a social network view on immigrants with refugee backgrounds starting transnational businesses in Sweden. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 36(1–2), 216 – 24. <https://doi.org/10.1504/IJESB.2019.096967>
- Sanders, J. M., & Nee, V. (1996). Immigrant self-employment: the family as social capital and the value of human capital. *American Sociological Review*, 61(2), 231–249. <https://doi.org/10.2307/2096333>
- Sebestyen, G., Dyjas, B., & Kuyumcu, M. (2018). Establishing the formal economic identity of Syrian refugees in Turkey: The case of Gaziantep. *Journal of Turkish Social Sciences Research*, 3(2), 71–87. Retrieved from <http://tursbad.hku.edu.tr/tr/download/article-file/562684>
- Shepherd, D. A., Saade, F., & Wincent, J. (2019). How to circumvent adversity? Refugee–entrepreneurs’ resilience in the face of substantial and persistent adversity. *Journal of Business Venturing*, 35 (4), 105940. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2019.06.001>
- Sheikhat, B., & Alrawadieh, Z. (2019). Unraveling refugee entrepreneurship and its role in integration: empirical evidence from the hospitality industry. *The Service Industries Journal*, 39 (9–10), 741–761. <https://doi.org/10.1080/02642069.2019.1571046>
- Sikolia, D., Biroş, D., Mason, M., & Weiser, M. (2013). Trustworthiness of grounded theory methodology research in information systems. *MWAIS 2013 Proceedings*, 16. Retrieved from <http://aisel.aisnet.org/mwais2013/16>
- Simsek, D. (2018). Integration processes of Syrian refugees in Turkey: ‘Class–based integration’. *Journal of Refugee Studies*, 33(3), 537–554. <https://doi.org/10.1093/jrs/fey057>
- Stevens, M. R. (2016). The collapse of social networks among Syrian refugees in urban Jordan. *Contemporary Levant*, 1(1), 51–63. <https://doi.org/10.1080/20581831.2016.1153358>
- Strang, A., & Ager, A. (2010). Refugee integration: Emerging trends and remaining agendas. *Journal of Refugee Studies*, 23(4), 589–607. <https://doi.org/10.1093/jrs/feq046>
- Tang, J., Kacmar, K., & Busenitz, L. (2012). Entrepreneurial alertness in the pursuit of new opportunities. *Journal of Business Venturing*, 27, 77–94. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2010.07.001>
- Teixeira, C., & Li, W. (2009). Immigrant and refugee experiences in North American cities. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 7(3), 221–227. <https://doi.org/10.1080/15562940903150030>
- Waldinger, R., Aldrich, H., & Ward, R. (1990). *Ethnic entrepreneurs: Immigrant business in industrial societies*. London: Sage.
- Wauters, B., & Lambrecht, J. (2006). Refugee entrepreneurship in Belgium: Potential and practice. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 2(4), 509–525. <https://doi.org/10.1007/s11365-006-0008-x>
- Wauters, B., & Lambrecht, J. (2008). Barriers to refugee entrepreneurship in Belgium: Towards an explanatory model. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(6), 895–915. <https://doi.org/10.1080/13691830802211190>
- Wilson, K. L., & Portes, A. (1980). Immigrant enclaves: An analysis of the labor market experiences of Cubans in Miami. *American Journal of Sociology*, 86(2), 295–319. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/2778666>

- Yap, S., Byrne, A., & Davidson, S. (2010). From refugee to good citizen: A discourse analysis of volunteering. *Journal of Refugee Studies*, 24(1), 157–170. <https://doi.org/10.1093/jrs/feq036>
- Zighan, S. (2020). Challenges faced by necessity entrepreneurship, the case of Syrian refugees in Jordan. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 1–17. <https://doi.org/10.1108/JEC-09-2020-0168>.
- Zopiatis, A., Constanti, P., & Theocharous, A. (2014). Migrant labor in hospitality: The Cyprus experience. *International Journal of Hospitality Management*, 37, 111–120. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2013.11.002>

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Research Article

An Investigation on the Link between International Labor Migration and Undocumented Employment: Evidence from Turkish Cinema

Hasan YÜKSEL¹

¹Dr. Lecturer, Çankırı Karatekin University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Labor Economics and Industrial Relations, Çankırı, Turkey

ORCID: H.Y. 0000-0001-8736-586X

Corresponding author:

Hasan YÜKSEL,
Çankırı Karatekin University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Labor Economics and Industrial Relations, Çankırı, Turkey
E-mail: hasanyuksel37@gmail.com

Submitted: 01.10.2020

Revision Requested: 24.04.2021

Last Revision Received: 04.05.2021

Accepted: 19.06.2021

Published Online: 09.12.2021

Citation: Yuksel, H. (2021). an investigation on the link between international labor migration and undocumented employment: Evidence from Turkish cinema. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 21-46. <https://doi.org/10.26650/JECS2020-803870>

ABSTRACT

Based upon a Turkish movie named after “Gurbetçi Saban (Saban the Expatriate)”; this essay analyzes the portrayal of the link between international labor migration and underground employment within the framework of Turkish immigrants in Germany. Turkish immigration to Germany in a legal context following the Labor Agreement Protocol between Turkey and Germany in October 1961 accelerated in the 1960s and converted into a massive scale thereafter. That agreement was the reflection of the mutual interests of the two states. The reason is that Germany desired to meet its employment needs so as to develop in an industrial way following World War II, which was a real catastrophe for Germans. Meanwhile, in Turkey there was both political and economic upheaval all around the country. Politically, a military coup took place on May 27, 1960 to eliminate Menderes’s Democrat Party and economically, unemployment as well as poverty pushed many to migrate from Turkey. As a matter of fact, this study is the upgraded and new format of its equivalents due to the fact that a qualitative data analysis program called as MAXQDA 2018 was utilized to ascertain Turkish immigrants’ labor market conditions, specifically the underground economy in Germany. Additionally, discourse analysis was used as the research method in the paper.

Keywords: International Migration, Labor, Labor Markets, Undocumented Employment

1. Introduction

Films are authoritative apparatuses for laying an emphasis on social problems and their struggles for raising human consciousness to combat these drawbacks (Ray, 2010). What makes a film “social”, “political”, or “cultural” is indeed its social, political, and cultural message conveyed to its audience (Agha, 2007; Agha, 2011; Johnson & Astrid, 2007; Hiramoto & Park, 2010). In fact, films have been seen as the “social construction of the reality” (Ezzedeen, 2015) since the nineteenth century when scholars comprehended the social and the political impact of the mass media (Couldry, 2004). Entman (1993) proposes the idea that movies are social messages driven, and they can be utilized for various purposes such as “promoting a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described”. As seen from all these scientific explanations, films are soft power tools to reflect social realism or reality in order to mold a public opinion on a particular social problem and its solution.

The social problem discussed in this paper is “migration” and its contribution to the “underground economy”. In this study, I highlighted Turks’ immigration to Germany without work permission and their unregistered employment based on a social realist film called “Gurbetci Saban (Saban the Expatriate)”. It was made in 1985 by the Turkish director, Kartal Tibet. For theoretical and practical implications of the study, I used the studies of Hodges, Kuper & Reeves (2008), Barton (2002), Madichie (2011), Walton & Boon (2014), and Ezzedeen (2015), all of which are centered upon discourse analysis and their reflections of different genres as examples. Apart from Ezzedeen’s study (2015), in which Nvivo was used to reveal personal and professional depictions of career women in Hollywood movies, the others did not use a research program. Like Ezzedeen’s work (2015), I preferred to use MAXQDA 2018, a qualitative data analysis program, to unveil the main issues written in film script like “labor”, “immigration”, and “unregistered employment”. This is a labor movie, and it depicts the illegal working conditions of Turks in Germany.

The study consists of three sections. In the first part of the study, theoretical backgrounds are given on the issue of definitions and types of migration, international migration, and Turkish immigration to Germany. And in the second part, underground employment and its relationship with migration was explained. As for the third part of the study, the methodology of the research and the findings obtained via MAXQDA 2018 are unveiled. The study will be unique in regards to the fact that it focuses on the problem of labor markets under the name of irregular employment from a movie perspective.

2. Theory and Background

2.1. Immigration: Definitions, Types and Causes

Immigration is a sort of “mobility”, “movement”, “relocation” or “departing from a location voluntarily or unwillingly” due to particular reasons such as holiday, vacation, job changes, climate, terror activities, unemployment, pilgrimage, social chaos, economic fluctuations, human right violations, poverty, alienation, etc. Some of these justifications render people move voluntarily such as pilgrimage, holiday, education, and vacation while others are in a way push or intimidate them to be mobile (e.g., terrorism, economic crisis, alienation, poverty, unemployment, socially, politically, and economically chaotic situations) (Biçerli, 2011).

In the literature, there are numerous definitions of migration. The most important one is derived from Lee (1966), and he puts forward the idea that “*migration is defined broadly as a permanent or semi-permanent change of residence*”. According to Lee’s point of view, there is no limitation concerning the distance of the movement, its voluntary or involuntary nature, and its

internal or external structure. Therefore, a movement from one apartment to the next or from India to Iowa is the same since these two actions require relocations. Nevertheless, the commencement and the consequences of these two resettlement initiatives are strikingly different (Lee, 1966). Lee (1966) also lays an emphasis on *pull and push factors* that leave an impact on the act of migration. To illustrate, “factors concerned with origin country” (i), “factors concerned with target country” (ii), “intervening handicaps” (iii), and “personal factors” (iv) are among the agents shaping immigration behavior. According to Lee (1966), “diversity of the area” (a), “diversity of people” (b), “the difficulty of surmounting the intervening obstacle” (c), “fluctuations in the economy” (d), “severe checks” (e), “progress in a country” (f) are the other rules to determine the intensity of, that is to say, the volume of immigration (Lee, 1966).

Ravenstein (1889) in his popular work “The Laws of Migration” defines migration as “*Migration means life and progress; a sedentary population stagnation*”. This means that the economic development, industrialization, and technological improvement are pluses for attracting people to a particular location. Here, Ravenstein (1889) gives some hints about the ‘direction’ of the immigration; that is from underdeveloped, non-industrialized, less technologically advanced territories to their opposite equivalents.

Fan and Stark (2011), in addition, noted that migration is a motive and a stimulus for someone who is concerned about enhancing her/his earnings so as to acquire an optimal “social standing”. Therefore, migration is a way to increase social wellbeing in terms of wages (Fan & Stark, 2011). On the other hand, Pieke et al. (2004) does not agree with Fan and Stark’s proposal, and they argue that the levels of income does not have a preliminary impact on one’s decision for migration. Thus, migration is beyond wage (Pieke et al., 2004). In addition, Black et al. (2006) defines migration in a holistic manner. In that, migration has some anthropological contexts, and it is the reflection of migrant’s life and interrelated to the sending country (i), migration is a density or flow determined by the migrants (ii), and it is historical resettlement owing to the fact that historical lines make home country and target country come closer (Black et al., 2006).

As for the types of migration, there are some factors or criteria to adjudge its classification. Of all these, there are distance (a), direction (b), reason (c), and duration (d) in an overall way. Lee (1966), for instance, underscores “distance” and the “reason”, and similarly, Ravenstein (1885-1889) is concerned with “distance” as well. The other scholars lay an emphasis on the fact that the categorization of migration is interrelated with the reasons. To put in another way, various scholars put forward various proposals. Aguila et. al. (2012) reference the idea that immigration is in line with the “networks”, “demand-pull”, and “supply-push”, (Aguila et al., 2012), and for Jones (1986), it is a “civil conflict” (Jones, 1989), and according to Park, migration results from “pull-push factors”, “migration networks”, “historical institutionalism (dependence and world systems theory)”, and “transnationalism” (Park, 2016). On the other side, in the paper of Rotilă (2008), in which the Romanian brain drain of healthcare workers was analyzed, immigration is “external” and happens for “financial reasons” mostly (Rotilă, 2008). De Haas (2005) is on the idea that migration is “international”, “external”, and “developmental” that reciprocally influences sending and receiving countries (De Haas, 2005). It is international and global in nature for Ahmad et al. (2008), they debated that “income inequalities” and “poverty” is the driving force behind Pakistani workers’ outflow to various countries (Ahmad et al., 2008). Akokpari (2000) suggested that there are a great many factors concerning the ultimate causes of migration such as “conflicts”, “political oppression”, “economic crisis” and “environmental factors”, and they are all reinforced by “globalization”, which is the key element for “intra and interstate migration” (Akokpari, 2000).

All these things pave the way that the variety of migration, its level and intensity is characterized by its causes.

2.2. International Labor Migration

International migration, like the others, is a phenomenon and a global mobility of individuals as well as masses, and it is characterized and sustained by “uncertainty” and it is in contradiction with the future expectations. This can be interpreted in a way that vagueness gives birth to world-wide population flows as people do not reckon what will happen next in their home countries. However, it is too challenging to predict the migration and its future (Bijak et al., 2008) because the inclinations of international migration are settled by a great many parameters. Demographic peculiarities, economic and social upheavals, political elements, international networks, history, and the culture play leading roles for this relocation. At the same time, globalization and the neo-liberal hurricanes have opened a new page for this supranational activity as “new destinations” and “unforeseen connections” have become visible (Bonifazi, 2008).

Hugo (2010), Adamson (2006), and Jennissen (2007) stressed in their viewpoints that globalization emerged in the 1980s and paved the way for international migration. That’s to say, globalization shaped the global migratory flows and made them universal (Hugo, 2006; Adamson, 2006; Jennissen, 2007). Nonetheless, Koser (2007) dated international migration back to the origins of mankind to the Rift Valley from where *Homo erectus* and *sapiens* spread into the Europea. He, moreover, shares the definition of the United Nations on international migration and utters that “*international migration is a kind of migration used for those who remain in other countries for at least a year* (Koser, 2007).”

Miro and Potter (1979) defined international migration “*as the neglected stepchild of demography, a discipline that is very prone to the simplifying assumption of a “closed population.”*” Nevertheless, international migration has a momentous role in the improvement of developed and developing countries, and it is a pushing force for economic welfare and wealth (Miró & Potter, 1979).

Koser (2010) stated international migration as a term that “*does not include people who move for shorter periods of time, for example, as students, people on professional secondment, or tourists (the term mobility is increasingly used to capture this wider range of cross border movements)*”. To the idea of Koser (2010) again, those exposed to international migration are the international migrants, and their numbers have been rising in a swift way for a few decades and they constitute nearly 3 percent of the global population. There were about 214 million global migrants in 2008, which means an increase of virtually 40 million in the first decade of the 21st century (Koser, 2010).

Barrientos (2007) summarizes the determinants of international migration under four categories. He takes “*network effect*” (a), “*cost of moving*” (b), “*pull and push factors*” (c, d) into consideration to unveil the reasons for this population flow. First and foremost, “*network effect*” (a) is utilized to refer to the linkage between those who have already migrated to a particular country with the new ones who desire to move. Social networks, established well beforehand, facilitate the adaptation and the learning process of new comers. “*Cost of moving*” (b) is another crucial factor for global migration, and it is related to the monetary issues. The more distant, the more overpriced it is to move. “*Pull factors*” (c) are correlated with the “attractiveness” of the target countries like ‘employment’, GDP levels whereas *push factors* (d) are interrelated with origin countries, and they pressurize for movement (Barrientos, 2007).

3. Turkish Immigration to Germany

Turkish labor mobility to Germany is a good example for international migration. The immigration of Turkish labor to Germany is a long process, and it is to be assessed from several stages beginning from the 1960s. Turkish migration policies in those years expanded the migratory flow from Mediterranean Basin to industrial Western Europe. The primary aim of Turkish policymakers was to reduce unemployment rates by exporting the labor surplus to the West and to enhance the level of foreign exchange inflow. However, these initiatives resulted in some unintended results as well (Sayari, 1986; Abadan-Unat, 1975).

Following 1961, when the Labor Agreement Protocol was signed between Germany and Turkey to meet the labor shortage (demand) in Germany, the first laborers, moving willingly due to economic and political problems in Turkey, were recruited. Initially, economic instabilities such as unemployment and poverty played a leading role for migration. Political upheavals came second because the 1960 military coup took place, and it blurred what would happen next for the upcoming years politically. Risking the negative sides of the movement, thousands of migrants decided to move in order to earn money to guarantee their lives in their home countries, and then they wanted to go back. Later on, however, their numbers increased as their families joined them (White, 1995), and for example, in Berlin, to the viewpoint of Caglar (2004), Turks and Turkish language is “in the air” as their numbers have risen drastically for a few decades (see Table 1) (Caglar, 2004). To give an example, from 1960 to 1971, the numbers of Turkish migrants rose to 452,700 in 1971, which was just 2,500 in 1960 (Der Bundesminister für Arbeit und Sozial Ordnung No. IIc, 1971; Völker, 1976). To develop a holistic viewpoint, it is crucial to analyze immigration of Turkish labor on the basis of five stages (Abadan-Unat, 2006).

Table 1: Turkish Workers Employed in Germany (1960-1971)

Date	Foreign Workers	Percentage (%)	Country
	Total Foreign Workers (x1000)	In Percent of Total Working Population	Turkey
31.07.1960	279.4	1.3	2,500
30.09.1961	548.9	2.5	-
30.09.1962	711.5	3.2	18,600
30.09.1963	828.7	3.7	33,000
30.09.1964	985.6	4.4	85,200
30.09.1965	1,216.8	5.7	132,800
30.09.1966	1,313.5	6.1	161,200
30.09.1967	991.3	4.7	131,300
30.09.1968	1,089.9	5.2	153,000
30.09.1969	1,501.4	7.0	244,300
30.09.1970	1,949.0	9.1	353,900
30.09.1971	2,239.3	10.3	452,700

Source: (Der Bundesminister für Arbeit und Sozial Ordnung No. IIc, 1971; Völker, 1976).

3.3.1. Turkish Labors' Illegal Entrance to Germany (1950): 1950s is the time when capital was urbanized in Turkey. This is also the term on which some illegal entrance to Germany from Turkey took place in view of the fact that there was not a legal agreement between these two countries. The first illegal group consisted of several Turkish craftsmen in 1957. The flow of migration happened on the basis of individual initiatives and private mediators. This was a sort of illegal migration as illegal migrants desired to come back in a short of time to invest in Turkey,

home country, or to purchase something like house, land, tractor, and harvester, and the primary objective was to enhance their life standards and welfares (Yildirimoglu, 2005; Abadan-Unat, 2006).

3.3.2. Reciprocal Agreements and Legal Migration (1960): In 1960, Germany was on the verge of industrialization, but there was a labor shortage due to World War II. That's why Germany needed low skilled labor and started labor recruitment under the name of "guestworkers". A great many of those labors, who were underrepresented and who had low level of income as well as education, came from Turkey in a legal way by means of guarantee of "Agreement of Labor Recruitment" signed in 1961 between two states (Becker, 2011; Crul & Vermeulen, 2003). Thus, the Labor Recruitment Agreement was the first legal initiative and turning point in the history of Turkish migratory flow from Turkey to Germany as it legalized immigration.

3.3.3. Recruitment Stoppage Owing to Oil Crisis (1970): There are some economic crises affecting the world economy in a negative way, which is quite obvious in the literature. Amidst these, the Great Depression (1929) and World Oil Crisis (1973) are quite prominent. In the aftermath of those crises, global economic policies altered radically. For example, Great Depression in 1929 or let's say, "Black Thursday", paved the way for liberalism and free market economy clichéd with the slogan of "Laissez faire, Laissez passer." and as for World Oil Crisis, it reinforced the settlement of liberalism and transformed it into neoliberalism. Both liberalism and neoliberalism, the new and spicy version of liberalism, entail private ownership and state that intervention is strongly opposed. The World Oil Crisis stemmed from oil sanctions imposed by Arab states since the USA assisted Israel in the Yom Kippur War (Rüdiger, 2014); in particular, the economies of modernized and industrialized countries were badly influenced and the cost of manufacturing rose and the cost driven inflation emerged. Therefore, the 1973 Oil Crisis halted the immigration flow from the Mediterranean Region, which was the case for Turkey as well (Laurence, 2001).

3.3.4. Assisting Return Policies (1980): Mainly, the 1973 Oil Crisis stemming in global oil shortage (Türk, 2014) and the cons of neoliberal hurricanes; besides, educational problems of migrants' kids as well as the drawback of adaptation made migrant families question their status in Germany. What I intend to emphasize is the idea that neoliberalism, occurring in parallel to the economic crisis and globalization, rendered markets universal and free, and it minimized labor markets and employment facilities. To put in another way, they commenced to contemplate on getting back. So, the employment capability of industrialized economies including Germany decreased. Moreover, social and political problems and having been considered as "outsider" forced Turkish immigrants in Germany to come back to Turkey (Sevimli, 2000).

3.3.5. Ethnic and Religion Oriented Clashes Because of Xenophobia (1990): With the collapse of Berlin Wall that made the Eastern Germany integrate with its western equivalent, neoliberal hurricanes and the trend for globalization perpetuated in 1990s. They opened a new page for German labor markets, which was stated well in advance. The decline of industry and the replacement of the service sector, furthermore, the diminishing role of trade unions in the German economy in line with the labor market flexibility all over the course of the world, minimalized labor, yet it maximized the capital. This globalization and flexibility process enforced German labor and labor markets a drastic change, and the need for blue collar workers dwindled, too. Thinking

about the fact that most of the Turkish immigrants, especially the first generation, are poorly educated; the reality of unemployment, harsher than before, came to the fore. Also, the reduction of employment capacity of German labor markets sparked a discussion about the convenience of international migrants in Germany including Turks. That's why, xenophobia came to the forefront, and the places of Turks in Germany and their legitimacies were disputed (Hassel, 2006).

4. Underground Employment

In the aftermath of immigration, underground employment, which is so widespread in both developing and developed countries, is the main skeleton of the study. In this section of the study, the fundamental framework and the content of clandestine employment in association with migration will be presented. In the literature, underground employment is linked with various terms such as "black", "informal", "clandestine", "unregistered", "shadow", "undeclared", "hidden", or "unrecorded". All these terms are used to refer to economic activities or types of employment that are not under the control of governments. That's why, if it is acceded as an economic activity, it is "untaxed" or it is "premium free" providing that it is a type of employment. In all these cases, there is an illegal activity independent from the pursuit of governments or states (Fleming, Roman & Farrell, 2000).

In the literature, various definitions of underground employment are available. At first, it is to be mentioned that informal employment lays an emphasis on the employment category, which does not include social protection, and which is free from social security procedures (Chen & Vanek, 2013). That's why, informal employment is an undesired and defacto sort of employment phenomena in labor markets, and it is frequently rejected (Williams, 2011). Also, informal employment is regarded as a "marginal" employment philosophy and concept, which gives rise to a negative atmosphere not only for labor markets and labor relations, but also for economic welfare and "social cohesion" (Williams & Round, 2007). For Davis (2006), it is the modern version of primitive labor exploitation, which is sustained and refreshed through globalization that enforces competition all over the world. According to Williams, Round & Rodgers, (2011), informal employment brings about economic and social isolation from the rest of the world, and employees working under these conditions cannot benefit from state stimulus and beneficiaries since they are uninsured. All these definitions given beforehand by Fleming and Farrell (2000), Chen and Vanek (2013), Williams (2011), Williams and Round (2007), Davis (2006), and Williams and Rodgers (2011) reference that informal employment is characterized by "unavailable social protection", "residual work", "illegal alternative to formal employment", "a barrier for economic development", "work and labor exploitation", "system of free state benefit", and "workers exit from formal labor". To my point of view, informal employment as contrary to its formal equivalent is the direct exploitation of labor in labor markets, and it creates masses, who are socially uninsured, economically impoverished, and so, they do not have any guarantees like insurance, social securities, state beneficiaries, retirements, and so on.

4.1. Universal Literature about the Correlation between Migration and Underground Work

There are a great many studies conducted in the literature that concentrate on the correlation between migration and shadow employment. At first, Bosh and Farre (2013) carried out empirical research, and they formed an econometric model by utilizing migrant flows for Spanish provinces between 2000 and 2009. They found out that there was a close correlation between immigration and unregistered employment. They estimated that there would be 3% and 8% increase in unrecorded employment providing that the immigration flow enhanced to 10% (Bosh & Farre, 2013).

Simcox (1997), furthermore, analyzes the informalization of the economy from various perspectives including “The Laissez Faire Perspective”, “Radical and Neo-Marxist Perspective”, “Pragmatist View”, and “The Regulationist View”. “The Laissez Faire Perspective” brings capitalist ideology and free market economy to the fore that workers are to be employed with a minimum wage for maximum profit. “Radical and Neo-Marxist Perspective”, on the other hand, shares the notion that informal economy is not a distortion; in stark contrast, it is the part of the national economy. “Pragmatist View” ensures that immigration and the immigrants from developing or underdeveloped countries open the path for the underground economy as it is quite regular for those economies, what I imply; irregularity is converted into regularity. Last but not least, “Regulationist View” deduces that the shadow economy stimulates low wage migration (Simcox, 1997). Reyneri (1998) also concludes that migrants work in unregistered jobs due to migrant surplus and their low level of productivity. That’s why, there is an actual connection between the qualifications of the migrant workers and the type of the labor markets where they are employed (Reyneri, 1998).

Black (2003) puts immigration and unregistered employment into analysis based upon European asylum seekers. The legal migration has become restricted following 1951 Geneva Convention and so, illegal ones such as “undocumented”, “irregular”, “clandestine”, and the others have derived. The paper has been built on three assumptions. The first one is that there has been a dramatic increase in the number of migrants moving to Europe and the other northern states through “illegal” means. Secondly, people have been increasing their concern with taking immediate action to halt “illegal” migration. Thirdly, social scientists, in particular, are in view of the fact that migrants are the victims of “human traffickers” (Black, 2003).

Jandl et al. (2010) emphasizes the correlation between undocumented migration and employment in Austria. They argue that this relationship is a sort of ‘hot’ topic debated by European countries’ academia and residents. As a matter of fact, the content and the density of the arguments vary from one country to the next depending upon their economic as well as political structures. However, the arguments center on two issues. The first one is its reason, and the second one is its solution (cause and effect phenomena) (Jandl et al., 2010). So as to detect the correlation between these two items, they conducted a qualitative study through Delphi technique. They came to the point that free tax system and social security implementations because of irregular work of migrants led to cost advantage for employers (Jandl et al., 2010).

Zlolniski (1994) views that informal economy due to migration is not the case for developing or underdeveloped countries only, yet still it is the case for developed states as well. The transformation of Silicon Valley from industrial to service sector in the 1980s can be given as an example. This transition was conducted via subcontracting, flexible work, all of which was carried out by Mexican immigrant workers, and this initiative led to the emergence of informal labor markets (Zlolniski, 1994).

Espenshade (1995) examined unauthorized immigration and its causes and effects on the US labor markets. In this study, it was concluded that immigration is created by pull and push factors, which determine the volume of undocumented migration. Furthermore, Espenshade (1995) is on the idea that unregistered migration flows do not badly affect the labor markets in contrast to the general public thought (Espenshade, 1995). Unlike Espenshade (1995), Baganha, et al. (2006) contemplates that migration driven from the economic as well as social institutions of a particular nation is not a natural process; in stark contrast, it is principally sustained by economic incapability, and it brings about “unintended results” like undocumented migrants who are unwelcome but meaningful for segmented labor markets (Baganha, et al., 2006).

Besim and Jenkins (2006) focused on free labor movement activity between Turkey and Northern Cyprus. They revealed that the free movement initiative gave rise to the accumulation of informal employees in Northern Cyprus. According to the findings between 1996 and 2000, clandestine employment constitutes 35% and 40% of total labor force, and fiscal losses are forecasted to be virtually 9% percent of the total tax revenue as social security revenue deficit is about 38% of total income (Besim & Jenkins, 2006).

McCaig and Pavenik (2015) deduce some realities from labor markets in Vietnam, a rapidly industrialized, globalized, but low-income country, concerning labor market mobility and hidden employment. At first, younger generations, especially those who are migrants show a general tendency to work in the formal sector, and they remain there perpetually. Secondly, informal employment share declines due to changes “between and within birth cohorts”. In addition, the transition of younger, educated, male, and urban workers to the formal sector are quicker than those in informal employment while illiterate, older, and rural workers are unwilling to go to the formal labor. At last, formalization is closely in connection with occupational advancement (McCaig & Paycnik, 2015).

Raijman (2001) analyzes the relationship between informal employment and Mexican immigrants. She comes to the point that undocumented employment is a sort of economic activity for Mexican immigrant women who support their family through informal employment. These immigrants deal with shadow jobs like “street vending”, “house repairs”, and “baby sitting” (Raijman, 2001).

5. Methodology and Research Questions

The paper is fundamentally built upon the qualitative analysis of a popular Turkish movie that focuses on Turkish workers’ immigration to Germany. For qualitative research, I used MAXQDA 2018 program, which is quite common for qualitative and exploratory papers. At first, I conducted a Google search on the films that deal with Turkish immigration to Germany by means of the key words like “Turkish Labor in Germany”, “Turks’ Migration to Germany”, “Films on Turkish Mobility to Germany”, and “Turkish Movies and Germany”. I detected virtually 30 films about Turkish labor migration to Germany such as “Bir Türk’e Gönül Verdim (I Lost my Heart to a Turk, 1969)”, “Baba (The Father, 1961)”, “Dönüş (Return, 1972)”, “El Kapisi (Foreign Land, 1974)”, “Almanyali Yarım (My Love from Germany, 1974)”, “Almanya’da Bir Türk Kızı (A Turkish Girl in Germany, 1974)”, “Almanya Acı Vatan (Germany: A Painful Land, 1979)”, “Banker Bilo (Banker Bilo, 1980)”, “Düğün (Wedding, 1981)”, “Komsumuz Balta Ailesi (Our Neighbor Balta Family, 1983)”, “Melek Gidiyor (Angel is Going, 1985)”, “Gurbetçi Saban (Saban the Expatriate, 1985)”, “En Alttakiler (The Nethermosts, 1986)”, “Kirk Metre Kare Almanya (Forty Square Meters Germany, 1986)”, “Sari Mercedes (Yellow Mercedes, 1987)”, “Dogum Günün Kutlu Olsun (Happy Birthday to You, 1986)”, “Yasemin (Jasmine, 1988)”, “Polizei (Policeman, 1988)”, “Sahte Cennete Veda (Farewell to Fake Paradise, 1988)”, “Berlin in Berlin (Berlin in Berlin, 1993)”, “Duvara Karsi (Against the Wall, 2004)”, “Kebab Connection (2004)”, “Crossing the Bridge: The Sound of Istanbul/İstanbul Hatirasi (Crossing the Bridge: The Sound of Istanbul/The Memory of İstanbul (2005)”, “Acimasiz (Unmerciful, 2006)”, “Yasamin Kiyisinda (On the Edge of the Life, 2007)”, Bahti Acik (Fortunate, 2008)”, “Bunu Gerçekten Yapmalı mıyim? (Shall I really do It?, 2009)”, “Yedek Memleket, (Extra Hometown, 2010)”, and “Willkommen in Deutschland? (Welcome to Germany?, 2011)” (Piskin, 2010).

Of all these movies, “Gurbetçi Saban (Saban the Expatriate, 1985)” is the best example that depicts the working conditions of Turkish labor in Germany without any legal authorization, that

is to say, in an underground manner. Therefore, I watched the film over and over and read the film script again and again and came to the point that the film is related to three parameters thematically and categorically: “*labor*” (i), “*immigration*” (ii), and “*unregistered employment*” (iii). These are also the codes written in MAXQDA 2018 as well. “Labor” is the initial code formed as the movie is about Turkish labors working circumstances in German labor markets, “immigration” is the second theme because it is related to the Turkish employees’ immigration to Germany, and as for “unregistered employment”, it means unauthorized work of Turks in German factories and plants. Unregistered employment is the main code; however, I created some other sub- codes for “immigration” (n=11) as well as “labor” (n=10), which are also in relevance to the main code. To illustrate, *travel, Turkey, Germany, firm, codriver, driver, break, bus, München, Köln, Passport* are the sub- codes for “immigration” whereas *craftsman, German mark, urlaub, permission, money, hour, daily wage, factory, employee, and work* are the cases for “labor”.

Depending upon three codes and the other sub-codes, I found out that the films are basically concerned with immigration, labor markets and clandestine employment. Actually, the research questions are as in the followings:

RQ1. To what extent do the movies depict the labor and their working conditions?

RQ2. Does immigration possess positive or negative influences on the labor markets? Is it really a mobility or a handicap?

RQ3. What is the correlation between immigration and unregistered employment?

This qualitative and exploratory study used “discourse analysis” as the method of the research so as to depict the unregistered employment in a Turkish movie called “Gurbetci Saban (Saban the Expatriate)” (Wodak & Krzyzanovwky, 2008). Discourse analysis is concerned with the use of language. It refers to the analysis of words, sentences, conversation, phrases, visual images , and etc. It pays attention to the use of language in context, and it discovers the peculiarities of the language (Barton, 2002; Van Dijk, 1994).

Actually, there are three approaches to discourse analysis, that is to say, types such as “linguistic discourse analysis” (LDC), “critical discourse analysis” (CDA), and “empirical discourse analysis” (EDA) (Hodges, Kuper & Reeves, 2008). LDC studies oral or written texts (Hodges, Kuper, and Reeves, 2008). CDA analyzes the sociocultural background to comprehend a particular phenomenon and to reach to some certain judgments on what is behind the curtains as the discourse is transparent strength (Blommaert & Bulcaen, 2000; Stenner & Marshall, 199; De Saussure, 2011; Huckin, Andrus & Clary-Lemon, 2012; Van Dijk, 1993). CDA includes social problems, ideological viewpoints, and historical contents (Fairclough & Ruth, 1996). EDA, notwithstanding, is used for extensive language structures like conversation analysis (Hodges, Kuper & Reeves, 2008).

In this study, all three sorts of discourse analysis were used. LCD is utilized for the linguistic analysis of the film script. As an example, word length, sentence length, the characters of coded sections were taken into consideration within the framework of LCD. CDA, as stated beforehand, is something like reading between the lines or predicting “subliminal” or “esoteric” messages. Hence, depending upon the film script and the scenes, the idea behind those statements and episodes was interpreted. At last, EDA is a key concept for conversation analysis, which is the case for the analysis of this film script.

6. Case Background: Gurbetci Saban (Saban the Expatriate)

Gurbetci Saban (Saban the Expatriate) is the case of the study. It was filmed in 1985, and the director is Kartal Tibet, one of the most prestigious actors as well as film makers in Turkish cinema. This

movie elucidates severe working conditions of Turkish immigrants in Germany, in particular, their unregistered employment. The first scene of the movie is Saban, the main character, traveling to Germany by bus. He arrives in Germany and wants to work there. However, he does not have any work permission, so he commences to work illegally in a factory, whose owner is also a mercenary German called Hans. Hans confiscates Saban's passport by threatening him for denouncing police officers, and Saban has to work there in return for a minimum wage in the worst working conditions. As stated well in advance, there is an iron law of wages, and the workers get poisoned everyday due to rotten food. This is actually the reflection of labor exploitation as well. On the other hand, Saban is not the only employee employed in an unregistered way in that plant, yet still, there are many other Turkish workers exposed to that situation. All of them have become members of irregular employment.

Figure 1: Saban's First Step for Making Business

URL 1 (02 May 2021)

Thinking the other side of the coin, Saban perseveres to overcome those sorts of labor market problems, he struggles against industrialization with agrarian and village culture. At first, he merchandizes a cow and starts to feed it in his own home naturally, and sells its milk to Germans. Saban's milk is favored by Germans, and he maximizes his profit day by day and at the end of the film, he becomes one of the capital owners in Germany. He, with his intelligence and perseverance, even purchases Han's factory, his home, and everything.

6.1. Casting

The main actors of the movie "Gurbetçi Saban (Saban the Expatriate)" are Kemal Sunal (as Saban), Muge Akyamac (as Bahar), Yavuzer Cetinkaya (as Fritz), Reha Yurdakul (as master Huseyin), Baykal Kent (as German foreman), Ferhan Tanseli (as German factory owner Hans), and Ayten Erman (as Hans's wife) (URL 2, 02 May 2021). Concerning labor relations, immigration, and informal employment, the main character is Saban, who personifies the immigrant workers' problems as a whole, and he is far more decisive in finding solutions. To illustrate, other Turkish workers are quite pessimistic about the handicap of rotten food and say that: "There is not a remedy for this" (Film Script, 1985). Nonetheless, Saban utters that "With God's help, we find." (Film

Script, 1985). As a matter of fact, the movie sheds light on the issue of immigration and its unwanted results. The leading negative consequence is unregistered employment. Unfortunately, low qualifications of Turkish labor, their level of education, and their language problems prepare the ground for undocumented employment. Therefore, it is to be assured that the movie deals with two social issues: primarily immigration and secondarily clandestine employment .

7. Data Analysis and Findings

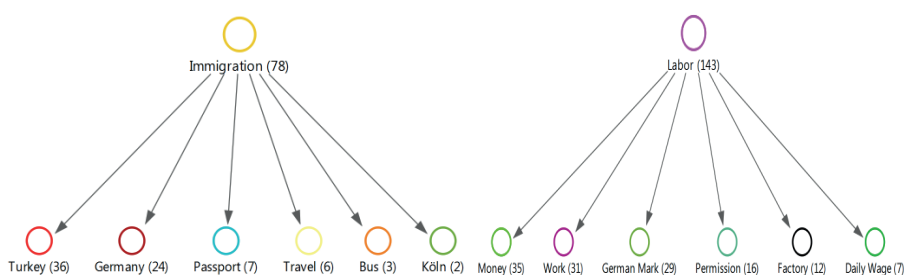
The film is analyzed utilizing a qualitative discourse analysis. All three types of discourse analysis, like “LCD” for language/linguistic seek, “CDA” for hidden messages, and “EDA” for dialogues, are used to analyze surface and intended meaning. There are various software programs to be used for qualitative study, such as Atlas, Nvivo, Maxqda, and CMAP3 (Puebla & Davidson, 2012). I preferred to analyze the data using MAXQDA 2018, which is a visual and technical tool commonly used for content and discourse analysis as well. The interface of MAXQDA software is similar to WINDOWS, and it basically has four windows such as “document system”, “system code”, “document browser”, and “retrieved segments”. The document system and the document browser are utilized to obtain data from textual, pictorial or video-oriented materials. The system code, in addition, provides the opportunity for writing codes or sub-codes related to the theme or themes to be analyzed. The retrieved segments are in close relationship with checking the coded material (Oliveira et al., 2015).

Table 2: Code Matrix Browser Analysis of the Codes (Using MAXQDA)

The film script was put into analysis based upon three particular codes such as “immigration”, “labor”, and “unregistered employment”, which is in line with the theoretical arguments of the study. Besides, 11 sub-codes for “immigration” (e.g., *travel, Turkey, Germany, firm, codriver, driv-*

er, break, bus, München, Köln, passport), and 10 sub-codes for “labor” (e.g. craftsman, German mark, urlaub, permission, money, hour, daily wage, factory, employee, work) were formed. There is not a sub-code for unregistered employment. For these categorizations, 78 codes for “immigration”, 143 codes for “labor”, and 19 codes for “unregistered employment” were noted down. 240 codes were formed in total. Also, 37 scenes for labor and 19 scenes for clandestine employment were determined in the movie as well. These codes were written in accordance with the thematic overview of the study. The codes were generally assigned to the words, phrases, sentences or paragraphs that overlap with the contextual meaning of the main codes. Looking through the code matrix browser analysis of the codes above, it can be stated that the movie is basically centered around “labor” initially, “immigration”, and their “undocumented employment”, respectively (Table 2).

Figure 2: Hierarchical Code Sub-Code Model for “Immigration” and “Labor” (Using MAXQDA)

According to the hierarchical code sub-code model for “immigration” and “labor” (using MAXQDA), it is revealed that 78 sub-codes for “immigration” and 143 sub-codes for “labor” were formed. Most of the sub-codes belong to the main code of “labor” (n=143). Immigration” comes with 78 sub-codes (n=78). There is not a sub-code for unregistered employment; it has some main codes (n=19). This unveils the fact that the film is closely concerned with labor issues, mainly immigration, and then undocumented employment. The movie, *Gurbetci Saban* (Saban the Expatriate) lays an emphasis on labor market problems stemming from migratory flows. The main problem in the film is “unregistered employment” (Figure 2). Through content analysis, 19 scenes were detected concerning unregistered employment. The unregistered employment in the film is referred with the phrase “work permission”. The scenes on unregistered employment are based upon Heim (1st Scene), Metro Station (2nd Scene), Hans’s Factory (3rd Scene), Hans’s Factory (4th Scene), Hans’s Factory (5th Scene), Hans’s Factory (6th Scene), Hans’s Factory (7th Scene), Hans’s Factory (8th Scene), Park (9th Scene), Hans’s Factory (10th Scene), Hans’s Factory (11th Scene), Hans’s Factory (12th Scene), ABC Bank (13th Scene), Hans’s Factory (14th Scene), Hans’s Factory (15th Scene), Hans’s Factory (16th Scene), Bus Station (17th Scene), Bus Station (18th Scene), and Hans’s Factory (19th Scene). The unregistered employment is basically related to Hans’s factory (n=13). As the plant owner and German businessman, Hans forces Turkish immigrants to work illegally. Unfortunately, in the film, the way capital owners exploit the labor is depicted. For instance, Hans’s secretary tells him that: “Fritz (an unregistered employee hunter of Hans) has brought a new Turkish employee. He does not have a work permit (26:42)”, and Hans says: “Good,

tell him to come right away (26:47)” (Yüksel, 2017).

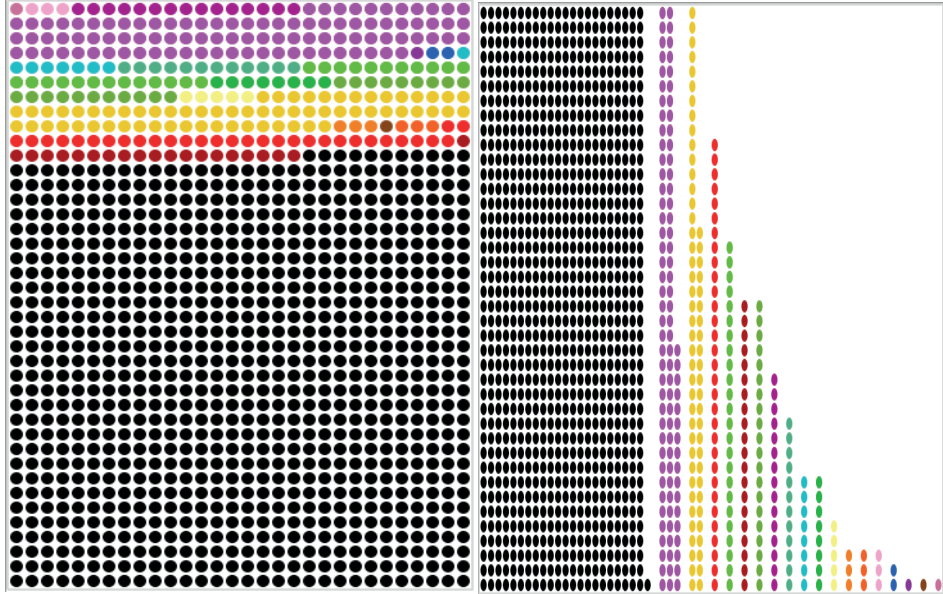

Figure 3: Document Portrait Analysis of the Movie, Gurbetci Saban (Saban the Expatriate) (Using MAXQDA)

The thematic content and the discourse analyses of the movie Gurbetci Saban (Saban the Expatriate) were conducted through MAXQDA 2018 program. By means of document portrait of the text, one can easily comprehend what the text is about. Here, the color (●) represents “unregistered employment”, (●) is used for “labor”, (●) for “work”, (●) for “money”, (●) for “immigration”, (●) for “Turkey”, (●) for “Germany”, (●) for “daily wage”, (●) for “passport”, (●) for “Köln” and etc. As seen from these representations and the document portrait analysis, the text mainly centers on “unregistered employment”, “labor”, and “immigration”. Unlike the Matrix Browser Analysis of the Codes and Hierarchical Code Sub-code Model for “Immigration” and “Labor” (Using MAXQDA), document portrait analysis puts an emphasis on the fact that the movie is unregistered employment driven (Figure 3).

Table 3: Code Frequencies (Using MAXQDA)

Codes	Frequency (n)	Percentage (%)
Labor	143	30.56
Immigration	78	16.67
Turkey	36	7.69
Money	35	7.48
Work	31	6.62
German Mark	29	6.20
Germany	24	5.13
Unregistered Employment	19	4.06
Permission	16	3.42
Factory	12	2.56
Daily Wage	7	1.50
Passport	7	1.50
Travel	6	1.28
Employee	6	1.28
Hour	5	1.07
Bus	3	0.64
Craftsman	3	0.64
Urlaub	2	0.43
Köln	2	0.43
Firm	1	0.21
Codriver	1	0.21
Driver	1	0.21
Break	1	0.21
München	0	0.00
TOTAL	468	100.00

As emphasized previously, there are three main codes in total: “labor”, “immigration”, and “unregistered employment”. The frequency of these main codes is distributed as $n=143$ (30.56%) for “labor” and $n=78$ (16.67%) for “immigration”. The sub-codes are distributed as $n=36$ (7.69%) for “Turkey”, $n=35$ (7.48%) for “money”, $n=31$ (6.62%) for “work”, $n=29$ (6.20%) for “German Mark”, $n=24$ (5.13%) for “Germany”, $n=19$ (4.06%) for “unregistered employment”, $n=16$ (3.42%) for “permission”, $n=12$ (2.56%) for “factory”, $n=7$ (1.50%) for “daily wage”, $n=7$ (1.50%) for “passport”, $n=6$ (1.28%) for “travel”, $n=6$ (1.28%) for “employee”, $n=5$ (1.07%) for “hour”, $n=3$ (0.64%) for “bus”, $n=3$ (0.64%) for “craftsman”, $n=2$ (0.43%) for “urlaub”, $n=2$ (0.43%) for “Köln”, $n=1$ (0.21%) for “firm”, $n=1$ (0.21%) for “codriver”, $n=1$ (0.21%) for “driver”, $n=1$ (0.21%) for “break”, and $n=0$ (0.00%) for “München”. For main codes, the highest frequency belongs to “labor” ($n=143$) while for sub-codes, it is “Turkey” ($n=36$), which is the sub-code for “immigration”. On the other hand, concerning main codes, unregistered employment possesses the lowest frequency ($n=19$) whereas München, which is also the sub-code of “immigration”, has the same characteristics with “unregistered employment” in regards to its lowest equivalent for sub-codes ($n=0$) (Table 3).

Table 4: Code Coverage (The Characters of Coded Sections) (Using MAXQDA)

	Frequency (n)	Percentage (%)	Percentage (%) (Valid)
Unregistered Employment	5057	17.29	87.61
Labor	562	1.92	9.74
Immigration	392	1.34	6.79
Turkey	150	0.51	2.60
Money	140	0.48	2.43
Germany	118	0.40	2.04
German Mark	118	0.40	2.04
Factory	75	0.26	1.30
Permission	64	0.22	1.11
Work	62	0.21	1.07
Passport	56	0.19	0.97
Daily Wage	49	0.17	0.85
Travel	30	0.10	0.52
Employee	24	0.08	0.42
Hour	20	0.07	0.35
Bus	18	0.06	0.31
Craftsman	12	0.04	0.21
Urlaub	12	0.04	0.21
Köln	9	0.03	0.16
Codriver	7	0.02	0.12
Firm	5	0.02	0.09
Break	4	0.01	0.07
Driver	3	0.01	0.05
München	0	0.00	0.00
Coded	5772	19.73	100.00
Uncoded	23478	80.27	-
Whole Text	29250	100.00	-

Looking through the code coverage (the characters of the coded sections), it can be affirmed that the main code called “*unregistered employment*” comes first ($n=5057$; 17.29%; 87.61% ‘*valid*’), which means that the text basically keeps undocumented employment attentions. “*Labor*” with ($n=562$; 1.92%; 9.74 ‘*valid*’) code coverage comes second. As for the third code, “*immigration*” plays a certain ground with ($n=392$; 1.34%; 6.79 ‘*valid*’). The distributions of other sub-code coverage are stated as follows : “*Turkey*” ($n=150$; 0.51%; 2.60% ‘*valid*’); “*Money*” ($n=140$; 0.48%; 2.43% ‘*valid*’); “*Germany*” ($n=118$; 0.40%; 2.04% ‘*valid*’); “*German Mark*” ($n=118$; 0.40%; 2.04% ‘*valid*’); “*Factory*” ($n=75$; 0.26%; 1.30% ‘*valid*’); “*Permission*” ($n= 64$; 0.22%; 1.11% ‘*valid*’); “*Work*” ($n=62$; 0.21%; 1.07% ‘*valid*’); “*Passport*” ($n=56$; 0.19%; 0.97% ‘*valid*’); “*Daily Wage*” ($n= 49$; 0.17%; 0.85% ‘*valid*’); “*Travel*” ($n=30$; 0.10%; 0.52% ‘*valid*’); “*Employee*” ($n=24$; 0.08%; 0.42% ‘*valid*’); “*Hour*” ($n=20$; 0.07%; 0.35% ‘*valid*’); “*Bus*” ($n=18$; 0.06%; 0.31% ‘*valid*’); “*Craftsman*” ($n=12$; 0.04%; 0.21% ‘*valid*’); “*Urlaub*” ($n=12$; 0.04%; 0.21% ‘*valid*’); “*Köln*” ($n=9$; 0.03%; 0.16 % ‘*valid*’); “*Codriver*” ($n=7$; 0.02%; 0.12% ‘*valid*’); “*Firm*” ($n=5$; 0.02%; 0.09% ‘*valid*’); “*Break*” ($n=4$; 0.01%; 0.07% ‘*valid*’); “*Driver*” ($n=3$; 0.01%; 0.05% ‘*valid*’); and “*München*” ($n=0$; 0.00%; 0.00% ‘*valid*’). Also, the coded segments constitute 19.73% of the passage ($n= 5772$) while the uncoded part is the majority of the text ($n=23478$; 80.27%) (Table 4).

Table 5: Frequency of Sub-codes of “Immigration” and “Labor” (Using MAXQDA)

Sub-codes of “Immigration”	Categories (n)	Frequency (%)	Sub-codes of “Labor”	Categories (n)	Frequency (%)
Turkey	36	43.90	Money	35	23.97
Germany	24	29.27	Work	31	21.23
Passport	7	8.54	German Mark	29	19.86
Travel	6	7.32	Permission	16	10.96
Bus	3	3.66	Factory	12	8.22
Köln	2	2.44	Daily Wage	7	4.79
Break	1	1.22	Employee	6	4.11
Firm	1	1.22	Hour	5	3.42
Codriver	1	1.22	Craftsman	3	2.05
Driver	1	1.22	Urlaub	2	1.37
München	0	0.00			
TOTAL	82	100.00	TOTAL	146	100.00

Concerning the frequency of the sub-codes (e.g. *travel, Turkey, Germany, firm, codriver, driver, break, bus, München, Köln, passport*) under the main code of “immigration”, it can be viewed that “*Turkey*” has the highest frequency ($n=36$; 43.90%) whereas “*München*” has the lowest one ($n=0$; 0.00%). The other sub-codes are distributed as follows : “*Germany*” ($n=24$; 29.27%); “*Passport*” ($n=7$; 8.54%); “*Travel*” ($n=6$; 7.32%); “*Bus*” ($n=3$; 3.66%); “*Köln*” ($n=2$; 2.44%); “*Break*” ($n=1$; 1.22%); “*Firm*” ($n=1$; 1.22%); “*Codriver*” ($n=1$; 1.22%); “*Driver*” ($n=1$; 1.22%); and “*München*” ($n=0$; 0.00%). Totally, there are ($n=82$) categories coded for “immigration” sub-code. On the other hand, taking into consideration the “labor” sub-codes (e.g., *craftsman, German mark, Urlaub, permission, money, hour, daily wage, factory, employee, work*), it can be assured that “*Money*” is the preliminary sub-code, that is to say, the leading one ($n=35$; 23.97%), yet still “*Urlaub*” is the last one ($n=2$; 1.37%). Other sub-codes are distributed as follows : “*Work*” ($n=31$; 21.23%); “*German Mark*” ($n=29$; 19.86%), “*Permission*” ($n=16$; 10.96%); “*Factory*” ($n=12$; 8.22%); “*Daily Wage*” ($n=7$; 4.79%); “*Employee*” ($n=6$; 4.11%); “*Hour*” ($n=5$; 3.42%); “*Craftsman*” ($n=3$; 2.05%); “*Urlaub*” ($n=2$; 1.37%). In total, there are ($n=146$) categories coded for “labor” sub-code (Table 5).

Figure 4: Word Cloud of the Script (Using MAXQDA)

The word cloud of the film script brings certain concepts into prominence. First, “labor” is the core subject of the movie, which can be unveiled from the conversations among the characters. For example, Saban and Bahar, the main characters, always discuss whether they find a job or not (Dialogue 1). Due to the same reason, Fritz is a mediator between undocumented Turkish employees and Hans. Fritz takes money from Hans in return for his services (Dialogue 2). These are shown in the conversations below (Figure 4):

Dialogue (1)   **Bahar:** *Did you find a job?*
Saban: *I did not find today, but tomorrow, I guarantee that I will. What about your job in the factory? Is it comfortable?*
Bahar: *We're manufacturing yarn for Germans.*
Saban: *Here we go. What will I do for Germans? (Film Script, 1985).*

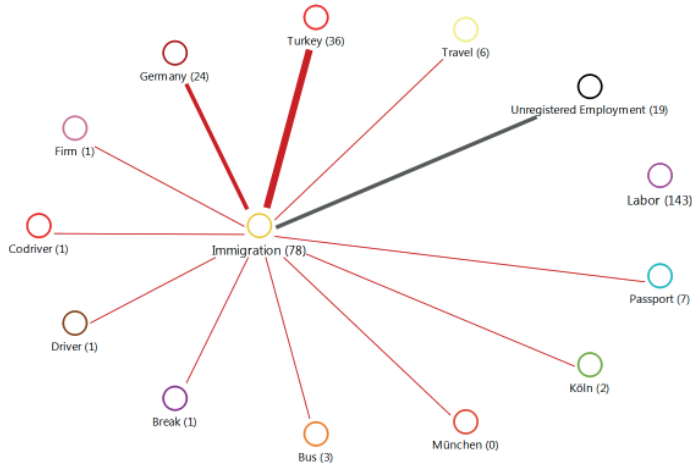
Dialogue (2)   **Fritz:** *Hi, are you Turk?*
Saban: *Yeah, I am, but a hungry Turk.*
Fritz: *Do you have a job?*
Saban: *No, I don't.*
Fritz: *Huh, Urlaub (Vacation)*
Saban: *No, I am not from Urfa (a city in Turkey), I am from Malatya.*
Fritz: *Then, you are on vacation. Urlaub!*
Saban: *No, no. You're saying I am from Urfa. Not from Urfa, I am from Malatya. I am looking for a job. Job.*
Fritz: *Aha, OK. OK.*
Saban: *It is not OK. I am saying that I do not have a job.*
Fritz: *Don't worry. I have a friend. Big boss. Big factory. He loves Turks. (Film Script, 1985)*

With the words ,such as “factory”, “unregistered”, “employment”, “work”, and “job” , the word cloud, additionally, exemplifies that the film is concerned with laborers and their problems in labor markets. “Unemployment”, “job loss”, “harsh working conditions”, “low wage”, and “il-legal work” are the particular drawbacks of the Turkish labor in the film. Factory is actually a symbol of dependent work and the exploitation of employees’ rights. The employees are treated as if they were machines or the parts of machines. Their humanistic characteristics are always overlooked, and Saban, at times, rebels against this system (Dialogue 3), which is controlled, directed, and manipulated by employers solely (Figure 4).

Dialog (3)   **German Forman:** *Arbeiten, arbeiten, arbeiten. Arbeiten.*
Saban: *What does he say?*
Other Turkish Worker: *Forget about him. He is Mr. Know it all.*
German Forman: *Saban, Saban, arbeiten!*
Saban: *I am working. Uh. It is time for a lunch break. I am not working. What happened to this guy?*
Other Turkish Worker: *God damned . He had food poisoning because of the rotten food. Do you think that this has happened for the first time, man?*
German Forman: *Saban, go, go. It is time to work.*
Saban: *I haven't finished my lunch yet.*
German Foreman: *Time is up. Go.*

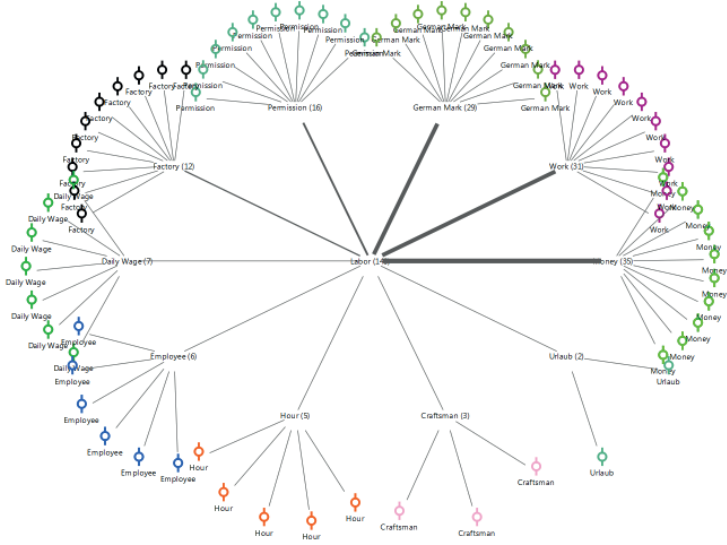
Saban: *I will not go. I will not work.*

German Foreman: *You, idiot Turk! Foolish Turk!* (Film Script, 1985).

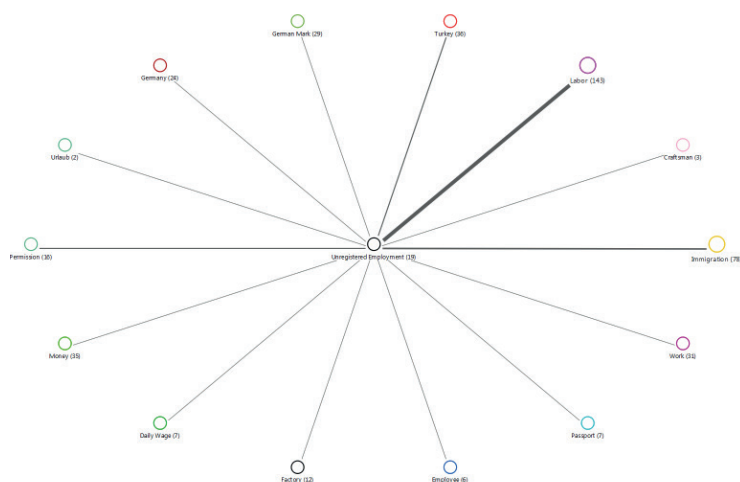
Figure 5: Code Co-occurrence Model for “Immigration” (Using MAXQDA)

Depending upon the discourse analysis for the film script, it can be viewed that the “immigration” main code is in close connection with other sub-codes. As previously seen, these are *Turkey* ($n=36$), *Germany* ($n=24$), *Passport* ($n=7$), *Travel* ($n=6$), *Bus* ($n=3$), *Köln* ($n=2$), *Break* ($n=1$), *Firm* ($n=1$), *Codriver* ($n=1$), *Driver* ($n=1$), and *München* ($n=0$). Figure 5 stresses the idea that the main code “immigration” has a strong relationship with the sub-codes “Turkey” and “Germany”, which signals the direction and the type of the immigration as well. The direction of immigration is from Turkey to Germany, and this is an external or an international migration. In the film script, the direction of the migration flow is put forward in scenes. For instance, the first scene of the movie is on a bus, which explains a story, the story from Turkey to German. Saban gets on the bus, he takes his seat and says to the man sitting next to him: “*I am also going to Köln. To my uncle’s son. I will be a mark millionaire through hard work.* (Film Script, 1985)” In this statement, Saban describes the reason and the means for his journey to Germany. His ultimate reason for migrating is to earn a lot of money, to become a millionaire, and he will do that through his networks there. Put in another way, Saban believes that his relatives will assist him to find a job there, which was the case for many migrants at that time (Figure 5).

Figure 6: Code Sub-Code Categories Model for “Labor” (Using MAXQDA)

According to Figure 6 called Code Sub-Code Categories Model for “Labor”, it can be seen that the main code “labor” has linkage with sub-codes like *Money* ($n=35$), *Work* ($n=31$), *German Mark* ($n=29$), *Permission* ($n=16$), *Factory* ($n=12$), *Daily Wage* ($n=7$), *Employee* ($n=6$), *Hour* ($n=5$), *Craftsman* ($n=3$), and *Urlaub* ($n=2$). Figure 6 shows that “labor”, which is one of the main issues in the film, correlates with sub-codes such as “German Mark”, “Work”, and “Money”. Considering that labor markets are the places where a group of employers and employees meet and they decide on wages, it can be understood that the laborers in the movie work in return for German mark or money, which is actually the clear description of labor market rationale. All over the streamline of the movie, Saban bargains and thinks about wages, in other words , marks. Fritz is the leading character for bargaining wages as he is a commissioner. To illustrate, *Frits shows Hans’s plant to Saban and says that he will earn 150 marks weekly by working 8 hours a day. Saban turns down the offer, but he has to work because they threaten to report him to the police, so Saban has to accept the offer*(Film Script, 1985). It can be as that labor markets are centered on wages/money/German mark in return for work, which is valid for film (Figure 6).

Figure 7: Code Co-Occurrence Model “Unregistered Employment” (Using MAXQDA)

Furthermore, the figure above indicates the relationship between the main code “unregistered employment” and other codes. “Unregistered employment” as a particular theme has a connection with the “labor” as well as the “immigration” main codes. “Undocumented employment” is the core subject of the study, and this figure covers the correlation between “unregistered employment” and “immigration”, which affirms the linkage with the theoretical background of the paper. As a matter of fact, the international migration in the film leads to irregular work in labor markets, which paves the way for labor exploitation. Like other bosses, Hans, the factory owner, always aspires to abuse Turkish illegal workers, which is reflected in the conversations in the movie. For instance, Hans’s statements “*You know that no one has work permission. I say that I will report you to the police, and they will deport you from Germany. (Film Script, 1985)* can be given as an example for capital owners’ use of illegal work as a “stick” for menacing Turkish laborers (Figure 7).

8. Concluding Remarks

This study aims to analyze the linkage between international immigration and unregistered employment on the basis of a particular Turkish movie named *Gurbetçi Saban* (Saban the Expatriate). Both theoretical background and empirical research conducted through MAXQDA 2018 on the basis of the film script analysis confirm that there is a direct connection between these two issues. The political and economic turbulence in Turkey pushed a great number of Turkish workers to migrate to Germany in the 1960s. On the other hand, Germany accepted thousands of Turks legally in the aftermath of the Labor Recruitment Protocol in 1961 since it wanted to leap forward economically and compensate for the catastrophic effects of World War II. From that time on, Turks’ journey to Germany has been the subject of countless films, one of which is *Gurbetçi Saban* (Saban the Expatriate). The film is basically built upon the labor market problems of Turkish employees in Germany. Among them, unregistered employment plays the main ground that the film uncovers in particular.

The film contributes to the relevant literature in several ways. At first, a labor market problem created by migration was analyzed depending upon a particular film which verified the fact that film studies can be benefitted in line with employee relations or social science research. Second, the research, in which the link between immigration and clandestine employment was proved, contributes to the relevant literature through its qualitative nature that is quite unique. Throughout the article, the ultimate social problem is Turkish employees' immigration to Germany and their insecure employment which can be eradicated through government initiatives; that's to say, interventions of governments to socially oriented problems. The government, specifically, Germany as a target location in the movie is to take certain precautions so as to halt clandestine employment while Turkey as an origin country is to inform employees concerning the drawbacks of irregular work.

Limitations and Suggestions

The study contributes greatly to the literature in different ways: One is that it gives a detailed insight for overlapping a movie with a particular social issue, and the other is that a movie can be used as an educational as well as an investigational tool. However, the study possesses some limitations. First and foremost, the research is qualitative in nature, and it includes solely a movie analysis, so for future research, more than one movie could be included in, and the groundwork of research could be expanded. In addition, it can be highlighted that some other qualitative software tools, such as ATLAS or Nvivo can be utilized for the analysis of qualitative data. Theoretically and contextually, the movie selected as a sample for qualitative analysis possesses several restrictions. Political biases, exaggerated jokes amalgamated through clashes centered upon Turkish and German cultures are the most basic of these limitations. Besides, claiming that the movie purely reflects the realities of the era and the negative conditions of the laborers is too challenging. Depending upon this perspective, one more suggestion can be made for academic staff in universities, specifically for those who work in social sciences department and who are keen on the theoretical aspects of the topics. It is to use movies to entertain students and enable them to learn better and professionally. It is highly suggested to make students to be engaged in real life activities and to put students in the center of the activities. Here, the movies are the keys for eliminating learning barriers.

Notes

1. The Labor Agreement Protocol signed in 1961 between Turkish and German governments mutually paved the way that millions of Turkish laborers, starting legally from October 31, 1961, moved to Germany. The agreement, through which the procedures and the principles of Turkish employees' recruitment to jobs in Germany were ascertained, consists of 12 articles. It is of great significance to share some brief info on these articles one by one. According to this agreement, the German Federal Directories of Employment Agency has been authorized for job placements on behalf of Germany, while on the Turkish side, Turkish Employment Agency has been authorized (Article 1). The German Employee Agency, so as to assess Turkish employees' applications, will establish a liaison office in Turkey with the contributions of Turkish authorities, and in this office, Turkish applicants will be examined and decided whether they are healthy or not to work in Germany (Article 2). The duty of liaison office is not restricted to medical treatments only. In addition, open positions available

in German labor markets and whether they are overlapped with the qualifications of Turkish labor, in other words, the adjustment of the specifications of open positions with the qualifications of Turkish labor is another task (Article 3). The German liaison office, in coordination with the Turkish employment agency, advises on a range of topics, such as working conditions in Germany, social insurance, unemployment insurance, and tax liability through which it is aimed that Turkish workers do not have any adaptation problems in Germany (Article 4). The selection of the employees is conducted by the Turkish Employment Agency. The main criterion is criminal record office, health cases, and occupational experiences. Following selection, the German liaison office will be elucidated (Article 5). German and Turkish labor contracts are prepared for the employees accepted; the employee, employer, and employer's representative will be made to sign (Article 6). Turkish officials are authorized to take out a passport and an official voucher that shows Turkish workers' marital status while the German liaison office is authorized to give a work permit certificate (Article 7). The German liaison office organizes the journey from Turkey to Germany whereas the Turkish employment agency provides assistance for this process to be carried out on time. All the travel expenditures inside or outside Turkey will be met by the German liaison office (Article 8). The do's when Turks came to Germany are regulated with this article. The first thing to be done by Turks is to get a residence permit from German authorities. [...] (Article 9). The Labor Agreement Protocol was signed providing that Turkish officials accept addressee Turkish labor immediately, without any legal procedure (Article 10). The articles will be valid in three months of time from its assignment in Berlin Land (Article 11). The agreement will come into effect on September 1, 1961, including the past, and at first, it was signed for a year, and the duration of the agreement will be extended automatically on condition that one side terminates it (Article 12) (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Uluslararası İşgücü Antlaşmaları, 2014).

Acknowledgement: I thank the two anonymous referees and editorial staff for their useful comments on drafts of this article.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

References

- Abadan Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç*, 2. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan-Unat, N. (1975). Educational problems of Turkish migrants' children. *International Review of Education*, 21(3), 311–322.
- Adamson, F. B. (2006). Crossing borders: international migration and national security. *International security*, 31(1), 165–199.
- Agha, A. (2007). *Language and social relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Agha, A. (2011). *Meet mediatization*. *Language communication*, 31, 163–170.
- Aguila, E., Akhmedjonov, A., Basurto-Davila, R., Kumar, K. B., Kups, S., & Shatz, H. J. (2012). *United States and Mexico*. Rand Corporation, 37–48.
- Ahmad, N., Hussain, Z., Sial, M., Hussain, I., & Akram, W. (2008). Macroeconomic determinants of international migration from Pakistan. *Pakistan Economic and Social Review*, 46(2), 85–99.
- Akokpari, J. (2000). Globalisation and migration in Africa. *African Sociological Review / Revue Africaine De Sociologie*, 4(2), 72–92.
- Baganha, M. I., Doomernik, J., Fassmann, H., Gsir, S., Hofmann, M., Jandl, M., Albert, K., Neske, M. & Reeger, U. (2006). International migration and its regulation. R. Penninx, M. Berger, and Karen Kraal (Ed.), Amsterdam University Press, 19–40.
- Barrientos, P. (2007). *Analysis of international migration and its impacts on developing countries* (No. 12/2007). Institute for Advanced Development Studies, 4–7.
- Barton, E. (2002). Resources for discourse analysis in composition studies. *Style*, 36(4), 575–594.
- Becker, B. (2011). Cognitive and language skills of Turkish children in Germany: A comparison of the second and third generation and mixed generational groups 1. *International Migration Review*, 45(2), 426–459.
- Besim, M., & Jenkins, G. P. (2006). Informal but not insignificant: Unregistered workers in North Cyprus. *Queens Economic Department Working Paper*, Paper No 1058, 1–24.
- Bijak, J., Kicinger, A., Kupiszewska, D., & Kupiszewski, M. (2008). Long-term international migration scenarios for Europe, 2002–2052. *International Migration in Europe*, 129–151.
- Biçerli, K. (2011). *Çalışma Ekonomisi*, 6. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Black, R. (2003). Breaking the convention: Researching the “illegal” migration of refugees to Europe. *Antipode*, 35(1), 34–54.
- Black, R., Biao, X., Collyer, M., Engbersen, G., Heering, L., & Markova, E. (2006). Migration and development: causes and consequences. *The Dynamics of International Migration and Settlement in Europe*, 41, 41–63.
- Blommaert, J., & Bulcaen, C. (2000). Critical discourse analysis. *Annual Review of Anthropology*, 29, 447–466.
- Bonifazi, C. (2008). Evolution of regional patterns of international migration in Europe. *International migration in Europe: New trends and new methods of analysis*, 107–128.
- Bosh, M. & Farre, L. (2013). Immigration and the informal labor market, *IZA Discussion Papers*, No 7843, 1–25.
- Chen, M., & Vanek, J. (2013). Informal employment revisited: Theories, data & policies. *Indian Journal of Industrial Relations*, 48(3), 390–401.
- Couldry, N. (2004). “Theorising media as practice”, *Social Semiotics*, 14(2), 115–132.
- Crul, M., & Vermeulen, H. (2003). The second generation in Europe. *International migration review*, 37(4), 965–986.
- Caglar, A. (2004). Mediascapes, advertisement industries and cosmopolitan transformations: German Turks in Germany. *New German Critique*, 39–61.
- Davis, M. (2006). *Planet of slums*. London: Verso.
- De Haas, H. (2005). International migration, remittances and development: Myths and facts. *Third World Quarterly*, 26(8), 1269–1284.
- De Saussure, L. (2011). Discourse analysis, cognition and evidentials. *Discourse Studies*, 13(6), 781–788.
- Der Bundesminister für Arbeit und Sozial Ordnung* No. IIc. Bonn, August 9, (1971).
- Entman, R.M. (1993), “Framing: toward clarification of a fractured paradigm”, *Journal of Communication*, 43(4), 51–58.

- Espenshade, T. J. (1995). Unauthorized immigration to the United States. *Annual Review of Sociology*, 21(1), 195–216.
- Ezzedeen, S. R. (2015). Portrayals of career women in Hollywood films: implications for the glass ceiling's persistence. *Gender in Management: An International Journal*, 30(3), 239–264.
- Fairclough, N., & Ruth, W. (1996). Critical discourse analysis. *Discourse as Social Interaction*. Ed. Teun van Dijk. London: Sage, Print, 271–280.
- Fan, C. S., & Stark, O. (2011). A theory of migration as a response to occupational stigma. *International Economic Review*, 52(2), 549–571.
- Film Script, 1985.
- Fleming, M., Roman, J., & Farrell, G. (2000). The shadow economy. *Journal of International Affairs*, 53(2), 387–409.
- Hassel, A. (2006) *Die Politische Regulierung Industrieller Beziehungen in Manfred G. Schmidt, Regieren in Der Bundesrepublik Deutschland*, Reimut Zohlnhöfer (ed.), VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wisbaden.
- Hiramoto, M., & Park, J. S. Y. (2010). Introduction: media intertextualities: semiotic mediation across time and space. *Pragmatics Soc. 1*(2), 179–188.
- Hodges, B., Kuper, A., & Reeves, S. (2008). Qualitative Research: Discourse Analysis. *BMJ: British Medical Journal*, 337(7669), 570–572.
- Huckin, T., Andrus, J., & Clary-Lemon, J. (2012). Critical discourse analysis and rhetoric and composition. *College Composition and Communication*, 64(1), 107–129.
- Hugo, G. (2006). Globalization and changes in Australian international migration. *Journal of Population Research*, 23(2), 107–134.
- Jandl, M., Hollomey, C., Gendera, S., Stepien, A., & Bilger, V. (2010). *Migration and irregular work in Austria: A case study of the structure and dynamics of irregular foreign employment in Europe at the beginning of the 21st century*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Jennissen, R. (2007). Causality chains in the international migration systems approach. *Population Research and Policy Review*, 26(4), 411–436.
- Johnson, Sally, Astrid Ensslin, (2007). Language in the media: theory and practice. In: Sally Johnson, Astrid Ensslin (Eds.). *Language in the media: Representations, Identities, Ideologies*, 3–22. London: Continuum.
- Jones, R. C. (1989). Causes of Salvadoran migration to the United States. *Geographical Review*, 183–194.
- Koser, K. (2007). *International Migration: A Very Short Intro*. UK: Oxford University Press.
- Koser, K. (2010). Introduction: International migration and global governance. *Global Governance*, 16(3), 301–315.
- Laurence, J. (2001). (Re)constructing community in Berlin: Turks, Jews, and German responsibility. *German Politics and Society*, 19(2), 22–61.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57.
- Madichie, Nnamdi O. (2011). Marketing Senegal through hip-hop—A discourse analysis of Akon's music and lyrics. *Journal of Place Management and Development*, 4(2), 169–197.
- McCaig, B., & Pavcnik, N. (2015). Informal employment in a growing and globalizing low-income country. *American Economic Review*, 105(5), 545–50.
- Miró, C. A., & Potter, J. E. (1979). Social science research for population policy: directions for the 1980s; final report, 129–138.
- Oliveira, M. & Bitencourt, C. & Santos, A. & Teixeira, E. (2015). Thematic content analysis: Is there a difference between the support provided by the MAXQDA® and NVivo® software packages?. *Revista de Administração da UFMS*. 9(1).72–82.
- Park, S. (2016). Casting migration seeds under colonial rule: Migration from Korea to Japan after the Second World War. *Oral History*, 44(1), 57–66.
- Pieke, F. N., P. Nyiri, M. Thuno and A. Ceccagno (2004). *Transnational Chinese: Fujianese migrants in Europe*. Stanford: Stanford University Press.
- Piskin, G. (2010). Türkiye'de göç ve Türk Sineması'na yansımaları: 1960-2009. *E-Journal Of New World Sciences Academy*, 5, 46–65.

- Puebla, C., & Davidson, J. (2012). Qualitative computing and qualitative research: Addressing the challenges of technology and globalization. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 37(4) (142), 237–248.
- Rajjman, R. (2001). Mexican immigrants and informal self-employment in Chicago. *Human Organization*, 60(1), 47–55.
- Ravenstein, E. (1889). The Laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241–305.
- Ray, Monica D. (2010). *Red leaves falling*. Mindoro, Philippines: Stairway Foundation.
- Reeves, S., Kuper, A., & Hodges, B. D. (2008). Qualitative research methodologies: ethnography. *BMJ: British Medical Journal (Online)*, 337, 570–572.
- Reyneri, E. (1998). The role of the underground economy in irregular migration to Italy: cause or effect?. *Journal of ethnic and migration studies*, 24(2), 313–331.
- Rotilă, V. (2008). The impact of the migration of health care workers on the countries involved: The Romanian situation. *SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, 11(1), 53–77.
- Rüdiger, M. (2014). The 1973 oil crisis and the designing of a Danish energy policy. *Historical Social Research/ Historische Sozialforschung*, 39(4), 94–112.
- Sayari, S. (1986). Migration policies of sending countries: perspectives on the Turkish experience. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 485(1), 87–97.
- Sevimli, İ. (2000). *Kimliksiz cemaatler-konumları, sorunları ve gelenekleriyle Avrupa'daki Anadolu kökenliler*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Simcox, D. E. (1997). Immigration and informalization of the economy: Enrichment or atomization of community. *Population and Environment*, 18(3), 255–281.
- Stenner, P., & Marshall, H. (1995). Critical discourse analysis? *Discourse & Society*, 6(4), 568–570.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Uluslararası işgücü antlaşmaları, (2014). 15–19.
- Türk, H. (2014). The oil crisis of 1973 as a challenge to multilateral energy cooperation among Western industrialized countries. *Historical Social Research/Historische Sozialforschung*, 39(4), 209–230.
- URL 1, www.googleimages.com (02 May 2021).
- URL 2, <http://www.sinematurk.com/film/3503-gurbetci-saban/> (02 May 2021).
- Van Dijk, T. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4(2), 249–283.
- Van Dijk, T. (1994). Editorial: Discourse analysis as social analysis. *Discourse & Society*, 5(2), 163–164.
- Völker, G. E. (1976). Turkish labour migration to Germany: impact on both economies. *Middle Eastern Studies*, 12(1), 45–72.
- Walton, S., & Boon, B. (2014). Engaging with a Laclau & Mouffe informed discourse analysis: a proposed framework. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*, 9(4), 351–370.
- White, J. B. (1995). Turks in Germany: Overview of the literature. *Review of Middle East Studies*, 29(1), 12–15.
- Williams, C. (2011). A critical evaluation of competing conceptualizations of informal employment: Some lessons from England. *Review of Social Economy*, 69(2), 211–237.
- Williams, C., & Round, J. (2007). Beyond negative depictions of informal employment: Some lessons from Moscow. *Urban Studies*, 44(12), 2321–2338.
- Williams, C., Round, J., & Rodgers, P. (2011). Explaining the normality of informal employment in Ukraine: A product of exit or exclusion? *American Journal of Economics and Sociology*, 70(3), 729–755.
- Wodak, R., & Krzyzanowky, M. (Eds) (2008), *Qualitative discourse analysis in the social sciences*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Yildirimoglu, H. (2005) Uluslararası emek göçü, Almanya'ya Türk emek göçü, *Kamu-İş Dergisi*, 8(1), 1–24.
- Yüksel, H. (2017). Türk Sineması'nda dış göçün kayıtdışı istihdama yansımaları: Gurbetçi Şaban filmi örneği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 8(2), 18–55.
- Zlolsniski, C. (1994). The informal economy in an advanced industrialized society: Mexican immigrant labor in Silicon Valley. *The Yale Law Journal*, 103, 2305–2335.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye’de Göç ile Doğurganlık Arasındaki Mekânsal İlişkinin Adaptasyon Hipotezi Açısından Analizi*

Analysis in Terms of Adaptation Hypothesis of the Spatial Relationship Between Migration And Fertility in Turkey

Derya BİLGİN¹, Sibel SELİM²

*Bu çalışma, Derya Bilgin’in "Doğurganlık ve Göç Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

¹Bağımsız Araştırmacı

²Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Manisa, Türkiye

ORCID: D.B. 0000-0003-1384-8062;
S.S. 0000-0002-8464-588X

Corresponding author:

Sibel SELİM,
Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Manisa, Türkiye
E-mail: sibel.selim@cbu.edu.tr

Submitted: 26.01.2021

Revision Requested: 30.04.2021

Last Revision Received: 11.05.2021

Accepted: 21.05.2021

Published Online: 24.08.2021

Citation: Bilgin, D., & Selim, S. (2021). Türkiye’de göç ile doğurganlık arasındaki mekânsal ilişkinin adaptasyon hipotezi açısından analizi. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 47-72.
<https://doi.org/10.26650/JECS2021-868861>

ÖZ

Ülkelerin nüfusu, doğum, göç ve ölüm nedeniyle nitelik ve nicelik olarak değişen bir olgudur. Özellikle son yıllarda Türkiye’de göç eden nüfus içerisinde kadın sayısının artması ve göç ile birlikte doğurganlık davranışının değişmesi söz konusu olmuştur. Bu bağlamda Türkiye’de göç eden kadınların sosyo-ekonomik olarak uyum sağlama süreci ve göç alan yerlerdeki aile yapılarındaki değişimin anlaşılabilmesi için göç eden kadınların doğurganlık davranışının analiz edilmesi gerekmektedir. Doğurganlığın, ekonomik çerçevede ele alınması ilk olarak Becker (1960) tarafından ortaya atılmış ve literatürde birçok çalışma yapılmıştır. Doğurganlık ve göç arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda ise adaptasyon, bozucu etki, seçicilik ve sosyalleşme hipotezi olmak üzere dört hipotez ön plana çıkmıştır. Bu çalışmanın amacı, 2013 yılına ait Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) verileri kullanılarak Türkiye’de doğurganlığı etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve iç göçlerin doğurganlık üzerine olan etkisinin sayma veri modelleri aracılığıyla Robust Poisson regresyon modeli kullanılarak adaptasyon hipotezi açısından değerlendirilmesidir. Analizlerde doğurganlık göstergesi olarak sahip olunan çocuk sayısı alınmıştır. Ayrıca bu çalışmada, göç ile doğurganlık arasındaki mekansal ilişkinin varlığı mekânsal ekonometri aracılığıyla araştırılmıştır. Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre Türkiye’de kadınların göç ve doğurganlıkları arasındaki ilişkinin açıklanmasında mekânsal bir ilişkinin varlığı ile birlikte adaptasyon hipotezinin geçerli olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Doğurganlık, Göç, Mekansal Ekonometri, Robust Poisson Regresyon Modeli, Türkiye

ABSTRACT

A nation’s population is dependent on the quality and quantity of birth, migration, and death of its citizens. Recently, in Turkey, the increasing number of migrant women and the change in fertility behavior with migration has become a concern. Thus, to understand the socio-economic

adaptation process of migrant women and the change in family structures in destination places, it is necessary to analyze the fertility behavior of migrant women. The study of fertility within the economic framework was first proposed by Becker in 1960, and many studies have been carried out since then. In studies examining the relationship between fertility and migration, four hypotheses, namely, adaptation, disruptive effect, selectivity, and socialization hypothesis, came to the fore. Thus, the present study aimed to determine the factors that affect fertility in Turkey using 2013 Turkey Demographic and Health Survey data and to evaluate the effect of internal migration on fertility in terms of the adaptation hypothesis using a robust Poisson regression through count data model. In the analyses, the number of children was taken as a fertility indicator. This study also examined the spatial relationship between migration and fertility by spatial econometrics. The findings suggest that the hypothesis of adaptation can explain the relationship between migration and fertility of women in Turkey.

Keywords: Fertility, Migration, Spatial Econometrics, Robust Poisson Regression Model, Turkey

EXTENDED ABSTRACT

A nation's population is a phenomenon that is dependent on the quality and quantity of birth, migration, and death. Recently, in Turkey, the increase in the number of migrant women and the change in fertility behavior with migration has become a concern. In this context, to understand the socio-economic adaptation process of migrant women and the change in family structures in destination places, it is necessary to analyze the fertility behavior of migrant women. This study aimed to determine the factors that affect fertility in Turkey using Turkey Demographic and Health Survey data and to evaluate the effect of internal migration on fertility in terms of the adaptation hypothesis using robust Poisson regression through count data models. In the count data models, the dispersion parameter was smaller than 1 and there was underdispersion. Therefore, a robust Poisson regression model was used to test the adaptation hypothesis of the fertility behavior of migrants.

In the evaluation of the relationship between migration and fertility behavior in terms of the adaptation hypothesis, the duration of stay in the destination by migration was considered. The model for non-migrant women was compared with the model estimates of the factors that affect the fertility behavior of women who stayed <5 years and >5 years in the last place of migration. Differences between the fertility behavior of migrant and non-migrant women were found. Factors that affect fertility are the age of the woman, employment status, education level, age at first birth and first marriage, age of the male spouse/partner, sector and education level of the male spouse/partner, number of people living in the household, level of welfare, ethnic origin of the family, total number of deceased male and female children, total number of abortion, birth control method used, and location variables. Along with these variables, a deviation variable indicating the existence of a spatial relationship was also included in the models. The significant and increasing effect of migration on fertility has led to the investigation of how the fertility behavior of migrants is shaped. In this study, the existence of a spatial relationship between migration and fertility was investigated, since ignoring spatial effects in the literature leads to erroneous results. The spatial relationship was determined using the Moran I statistic. To reflect the spatial relationship to the models obtained from the analysis, a deviation variable that showed the average migration difference among neighboring provinces was created. This variable is also an indicator of the economic, social, and physical development of the provinces.

The number of children has been taken as a fertility indicator in the analysis. According to the findings obtained, the hypothesis of adaptation has been found to be valid in explaining the spatial relationship between migration and fertility of women in Turkey. However, the adaptation hypothesis is not fully valid in Turkey as further investigation is needed to ensure that adaptation has been observed in women who had migrated to where they need to go for >5 years. The influence of some of the factors that affect the fertility behavior of women who migrated and stayed <5 years in the place of immigra-

tion either changed in a decreasing direction or completely disappeared in women who migrated for >5 years. In contrast to previous studies (Brockeroff ve Yang, 1994; Hervitz, 1985; Goldstein ve Goldstein, 1983; Lee ve Farber, 1984) that have shown the validity of the adaptation hypothesis, it can be said that adaptation failure occurs because migrants are not able to adapt quickly to cultural norms, which are necessary for adaptation.

1. Giriş

Tarih boyunca nüfus sorunları üzerine birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen, 1798 yılında Malthus’un “Nüfus İlkeleri Üzerine Bir Deneme” adlı çalışması modern anlamda nüfus üzerine yapılan ilk çalışma olarak görülmektedir. Malthus’a göre nüfus, büyüme hızı, doğum oranı ile ölüm oranı arasındaki farka eşit olup ikisi tarafından belirlenmektedir (Ünsal, 2007: 52-54). Malthus’a göre gelirden meydana gelen artış; bir taraftan çocuk ölüm oranını azaltacak ve eğer ölüm oranlarındaki azalma doğum oranlarındaki azalmayla denkleştirilemediği takdirde ailedeki fert sayısında artış meydana gelecektir. Diğer taraftan ise gelir düzeyinde meydana gelen artış kişilerin daha erken yaşta evlenmelerine sebep olacak ve bu da doğum oranının artmasına yol açacaktır (Becker, 1960: 212). Malthus tarafından geliştirilen teori 19. ve 20. yüzyılda Avrupa, Japonya ve diğer gelişmiş ülkelerde yaşanan gelir artışıyla birlikte azalan doğurganlık oranını açıklamakta yetersiz kalmıştır (Becker, 1992: 186). 1960’lı yıllara kadar ekonomistler doğurganlığı belirleyen etmenlerin ekonominin kapsamı dışında olduğuna inanmışlardır. Bu düşüncenin temelinde ise doğurganlığın kesin olarak geleneksel tüketici tercihleri teorisi kapsamına alınmasındaki zorluk yer almaktadır. Zamanla birlikte, beşeri sermaye, zaman dağılımı ve piyasa dışı hanehalkı davranışını açıklamaya yönelik ekonomik teorideki gelişmeler, doğurganlığın gelir, tasarruf, tüketim, işgücü davranışı gibi diğer geleneksel ekonomik değişkenlerle birlikte analizini mümkün kılmıştır (Willis, 1973: 15).

Literatürde doğurganlığı açıklamaya yönelik olarak Becker (1960), Becker & Lewis (1973), Willis (1973), De Tray (1973) tarafından yapılan çalışmalarda çocuk kalitesi ve çocuk maliyeti arasındaki ilişki vurgulanırken, Mincer (1962), Becker (1965) ve Willis (1973) tarafından ele alınan çalışmalarda ailenin özellikle kadının zamanının fırsat maliyetinin önemi vurgulanmaktadır. Doğurganlık ilk olarak Becker (1960) tarafından ekonomik çerçevede ele alınmıştır. Becker (1960)’da çocuklar, bir tüketim malı olarak ele alınmış ve ebeveynlerin, hem çocuk sayısından hem de belirli fiyatlarla her çocuk için harcanan miktarla temsil edilebilecek çocukların kalitesinden fayda sağladığı belirtilmiştir. Ayrıca her ailenin hem doğumların sayısı hem de doğum aralığı üzerinde kontrol sahibi oldukları varsayılmaktadır. Becker & Lewis (1973)’de en önemli özellik çocuk sayısı ile çocuk kalitesi arasındaki negatif ilişkidir. Çocuk kalitesi sabit iken çocuk sayısında artış meydana geldiğinde ortaya çıkan maliyet de artmaktadır. De Tray (1973), hanehalkının çocuk sayısını veya çocuklara yapılan yatırımları arttırarak çocuk hizmetleri üretimini arttırabileceğini ileri sürmektedir. İstenilen aile büyüklüğüne ilişkin modelde, çocuklar; ebeveynlerin hizmet akışlarını harcadığı evde üretilen dayanıklı mallar olarak görülmektedir. Bu hizmet akışları hem çocuk sayısına hem de çocukların yetiştirildiği kaynak yoğunluğuna göre çeşitlilik göstermektedir. Willis (1973), yaşam boyu evli olanların doğurganlık davranışlarını statik ekonomik teori kapsamında ele almıştır. Ele aldığı modelde çocuk kalitesi ve kadının yaşam boyu piyasa kazancı ile işgücü arzına ilişkin açıklamalara yer vermiştir.

Doğurganlık davranışları çocuk yetiştirmenin sosyo-ekonomik durumu şekillendirmesi ve göç eden kadınların mobilitesi gibi birçok açıdan göç edenlerin refah düzeyleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Beşeri sermayeye yapılan bireysel yatırımlar kadınların doğurganlıklarını ertelemelerine sebep olurken çok sayıda çocuğa sahip olmak kadınların hem istihdam fırsatlarını hem de kariyer kazanımlarını zorlaştırmaktadır. Bu sebeplerden dolayı göç eden kadınların erken yaşta ve yüksek doğurganlık oranına sahip olmaları sosyo-ekonomik olarak adaptasyonunu zorlaştırmakta ve göç eden kadınların aile içindeki geleneksel yapılarını sürdürmelerine yol açmaktadır (Adsera & Ferrer, 2014).

Doğurganlık ve göç arasındaki ilişkinin açıklanmasına yönelik birçok çalışma yapılmıştır ve bu çalışmalarda seçicilik, bozucu etki, sosyalleşme ve adaptasyon hipotezleri öne çıkmaktadır.

Seçicilik hipotezi, göç edenlerin kişilik özelliklerine bağlı olarak göç etmeyenlerden farklı olduğu görüşünü ileri sürmektedir. Göç edenlerin doğurganlık davranışı göç etmeden önce yaşanan yere göre farklılık gösterirken göç edilerek varılacak yerin doğurganlık davranışına benzerlik göstermektedir (Rokicki, Montana, & Fink, 2014: 2232). Bozucu etki hipotezine göre göç olgusu, doğurganlık üzerinde göç öncesinde ve sonrasında azaltıcı etki yaratmaktadır. Göçün doğurganlık üzerine olan bu azaltıcı etkisi iki yönde olmaktadır (Genereux, 2007: 15). Birincisi, göç sebebiyle eşler birbirinden uzun süre ayrı kalmakta ve dolayısıyla doğurganlık azalmaktadır. İkincisi ise göç etmek için hazırlık ve beklenti ile birlikte göç edilen yeni yere alışma süreçlerinin zor olması, göç edenlerde çocuk sahibi olmanın ertelenmesine sebep olmakta ve dolayısıyla doğurganlığı azaltmaktadır (White, Tagoe, Stiff, Adazul & Smith, 2005: 62). Sosyalleşme hipotezine göre göç edenler ile yerleşik olanlar arasındaki doğurganlık benzerliği zaman içerisinde gelişen bir süreçtir. Göç edenlerin göç edilerek varılan yerin doğurganlık ve evlilik ile ilgili kültürel normlarına maruz kalmalarının süresi arttıkça doğurganlık davranışları da göç edilerek varılan yerin doğurganlık davranışlarına benzemektedir (Stephen & Bean, 1992: 69).

Adaptasyon hipotezi ise, göçmenlerin doğurganlık davranışlarının göç edilerek varılan yerin ekonomik, sosyal ve kültürel çevresine adaptasyonunun yavaş yavaş gerçekleşeceğini varsaymaktadır (Hervitz, 1985: 293-294). Ayrıca bu hipoteze göre, sosyalleşme hipotezinin aksine, göç edenler göç edilerek varılan yerin doğurganlık davranışına daha hızlı uyum sağlamaktadır ve bu uyumun sonuçları göç eden nesilde ortaya çıkmaktadır (Stephen & Bean, 1992: 72). Ancak adaptasyonun gerçekleşmesi için gerekli olan süre belirtilmemiştir. Adaptasyon süreci farklı düzeylerde gerçekleşebileceği gibi zaman içerisinde değişebilir ve göç edenlerin çıkış noktasındaki kültürel bağlam dikkate alınmadan tamamen anlaşılabilir (Kollehlon (1986) aktaran White et al., 2005: 63). Adaptasyon hipotezi, göç edenlerin doğurganlık davranışını etkileyen başlıca iki faktör belirlemektedir (Genereux, 2007: 15). Bunlardan birincisi kaynaklar diğeri ise kültürel normlardır. Kaynaklar, gıda maliyeti gibi yaşamsal gerekliliği ve fırsat maliyeti olan, alınan malları, konut kısıtlamalarını ve kadının ücret karşılığı çalışması gibi kısıtlamalardan oluşmakta ve etkileri doğrudan ve hemen ortaya çıkmaktadır. Özellikle kadın, sadece erkeğin gelirinin yaşamsal olarak yeterli olmadığını düşündüğünde ailenin gelirin destek olmak için ücret karşılığında çalışmaktadır. Doğurganlık ile ilgili kararlar özel bir kapsamda alınmakta ve diğer göçmenler, devlet kurumları, işgücü ve konut piyasaları ile olan etkileşim, toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve doğurganlık hakkındaki sonraki kararları etkilemektedir. Diğer bir faktör olan kültürel normlar ise göç edilerek varılan yeni yerdeki arkadaşlar, yaşlılar, iş arkadaşları ve diğer kişilerin bireyin anne baba olmaya ve çocuk yetiştirmeye ilişkin düşüncelerini yeniden şekillendirmesini içermektedir. Bireyin kültürel normlara uyum sağlaması kaynaklara uyum sağlamasına göre daha yavaş olmaktadır.

Nüfusun miktarının ve kalitesinin doğumlar, ölümler ve göçler sebebiyle sürekli değişmesinden dolayı devletler mevcut durumlara uygun nüfus politikaları izlemektedir (Oktay, 2014:33-36). Türkiye’de son yıllarda toplam nüfus içerisinde göç eden kadın nüfusunun arttığı görülmektedir. Göç eden kadınların sosyo-ekonomik olarak uyum sağlama süreci ve göç alan yerlerdeki aile yapılarındaki değişimin anlaşılabilirliği için göç eden kadınların doğurganlık davranışının analiz edilmesi gerekmektedir. Göçün psikolojik ve fizyolojik olarak doğurganlık davranışı üzerine olan etkileri göz önüne alındığında, Türkiye’de göç eden kadınların doğurganlık davranışının nasıl olduğu, hangi faktörlerden etkilendiği ve nasıl bir değişim gösterdiği araştırılması gereken konular arasındadır.

Bu çalışmanın amacı, 2013 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) verileri kullanılarak Türkiye’de doğurganlığı etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve iç göçlerin doğurganlık üzeri-

ne olan etkisinin sayma veri modellerinden Robust Poisson regresyon modeli kullanılarak adaptasyon hipotezi açısından değerlendirilmesidir. Bu çalışma literatüre birçok yönüyle katkıda bulunmaktadır. Literatürde hem göç hareketini hem de doğurganlık davranışını ayrı ayrı ele alan çalışmalar mevcut olmakla birlikte Türkiye'de göç eden kadınların doğurganlık davranışının nasıl değiştiğini gösteren ve karşılaştırmalı olarak inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Değişkenler arasındaki ilişkinin açıklanmasında sosyal normların veya komşuluk ilişkilerinin göz ardı edilmesi hataların oluşmasına yol açmaktadır. Bundan dolayı Türkiye'de göç ile doğurganlık arasındaki ilişkinin ele alınmasında iki değişken arasındaki mekânsal ilişkinin varlığı da mekânsal ekonomi aracılığıyla araştırılmıştır. Bu çalışma bu yönüyle de literatüre katkı sağlamaktadır.

Çalışmanın izleyen bölümleri şu şekildedir. İkinci bölümde göç ve doğurganlık arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik literatür araştırmasına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmada kullanılan metodoloji sunulmuştur. Dördüncü bölümde TNSA-2013 verileri kullanılarak Türkiye'de göç ve doğurganlık arasındaki mekânsal ilişki belirlenmiş, göç ile doğurganlık arasındaki ilişkinin adaptasyon hipotezi açısından değerlendirilmesine yönelik model tahminleri elde edilmiş ve bulgular yorumlanmıştır. Çalışmanın beşinci bölümü ise bulguların değerlendirildiği sonuç bölümüdür.

2. Literatür Araştırması

Göç ve doğurganlık arasındaki ilişkinin açıklanmasına yönelik adaptasyon, seçicilik, bozucu etki ve sosyalleşme hipotezleri kapsamında sınırlı sayıda çalışmalardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

Hendershot (1971), Manila kenti içi yaptığı göç ile doğurganlık arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik çalışmada kırdan kente göç eden kadınların doğurganlık davranışlarını incelemiştir. Kırdan kente daha önce göç etmiş ve uzun süredir kentte yaşayan göçmenlerde aynı yaşta olan ve kentte yerleşik olarak yaşayan kadınlara göre daha düşük doğurganlık oranı gözlemlenmiştir. Bunun aksine daha yakın zamanda göç etmiş ve kentte kısa süre yaşamış kadınlarda ise kentte yerleşik olarak yaşayan ve aynı yaşta olan kadınlara göre daha yüksek doğurganlık oranı tespit edilmiştir. Hendershot (1971)'a göre kırdan kente göç edenler zaman geçtikçe daha az seçici olmaktadır ve adaptasyon etkisi şehirleşme sürecinde daha az etkilidir. Ribe & Schultz (1980), Kolombiya'nın 1973 yılı nüfus verilerini kullanarak yaptıkları regresyon analizinde göç edenler ve etmeyenlerin doğurganlık davranışını incelemiştir. Sosyalleşme hipotezinin desteklenmediğini belirttikleri çalışmalarında göç edenler ve etmeyenler arasındaki doğurganlık farklılıklarını açıklamada adaptasyon hipotezinin seçicilik hipotezi kadar başarılı olmadığını belirtmişlerdir. Goldstein & Goldstein (1983), 1976-77 Malezya Aile Hayatı Anketi verilerini kullanarak Malezya yarımadasındaki göç eden kadınların doğurganlık davranışı adaptasyon, bozucu etki ve seçicilik hipotezleri açısından değerlendirilmektedir. Göç edenlerin doğurganlık davranışının göç edilen yer ile benzerlik gösterdiği doğurganlık uyumunun hemen sağlandığı ve bozucu etkisinin eşlerinden göç sebebiyle ayrı kalmayan kadınlarda bile ortaya çıkmasına rağmen göçün ilk zamanlarından sonrasında devam etmediği gözlemlenmiştir. Farber & Lee (1984), 1974 Kore Dünya Doğurganlık Araştırması'ndaki 20-49 yaş aralığındaki kadınlara ait veriler kullanılarak Kore'de göçmenlerin doğurganlıklarına ilişkin model geliştirmeyi amaçlamaktadırlar. Çalışmada kırdan kente göçte doğurganlık davranışının azalma gösterdiği ve bu adaptasyonun daha önce göç etmişlere göre yeni göç edenlerde daha kısa sürede olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hervitz (1985), 1976 yılı Brezilya Ulusal Hanehalkı Anketi veriler kullanılarak göç edenlerin ve etmeyenlerin doğurganlık davranışını incelemektedir. Göç edenlerin doğurganlık davranışında bozucu etki hipotezinin etkileri ortadan kalktığında adaptasyon hipotezinin geçerli olduğu sonucuna

ulaşılırken seçicilik hipotezinin geçerli olduğuna dair zayıf bulgular da elde edilmektedir. Stephen & Bean (1992)'de, 1970 ve 1980 Nüfus sayımı verilerini kullanarak ABD'deki Meksika kökenli kadınların doğurganlıklarını adaptasyon, sosyalleşme ve bozucu etki hipotezleri açısından değerlendirilmiştir. Sahip olunan çocuk sayısındaki net ve brüt sapmaları dikkate alarak hazırladıkları çalışmada bozucu etki ve sosyalleşme hipotezini destekleyen sonuçlar elde ederken adaptasyon hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşamamışlardır. Bozucu etki hipotezinin genç kadınlar arasında etkin olduğu ve bozucu etki hipotezi sonuçlarda maskeleyen etkisi yaratıp asimilasyon hipotezinin belirlenmesinde zorluklar yarattığı için yaşa göre ayırım yapılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Lee & Pol (1993), 1974 Kore Dünya Doğurganlık Araştırması, 1976 Meksika Dünya Doğurganlık Araştırması ve 1978 Kamerun Dünya Doğurganlık Araştırması verilerini kullanarak Meksika, Kore ve Kamerun'da kırdan kente göç eden kadınların doğurganlıklarını Otoregresif model kullanılarak incelenmiştir. Kore ve Meksika'da kırdan kente göç edenlerde seçicilik ve bozucu etki hipotezinin geçerli olduğu ve bozucu etki hipotezinin etkileri ortadan kalktığına adaptasyon hipotezinin geçerli olduğunu görülmüştür. Brockeroff & Yang (1994), Afrika'da adaptasyon hipotezinin geçerli olduğuna dair bulgular elde edilmektedir. Altı ülkede kırdan kente göç edenler için yapılan çalışmada göç sürecinde hamile kalma riskinin azaldığı ve göç sonrasında da çoğu göçmen grupta bu düşük seviyenin devam ettiği görülmektedir. Ayrıca kırdan kente göç sonrasında doğurganlık oranındaki düşüş, yaşam standardında meydana gelen yükselme ve doğum kontrol yöntemlerini kullanımına bağlanmaktadır.

Jensen & Ahlburg (2004), 1993 Filipinler Ulusal Demografik Anketi verilerini kullanarak doğurganlık ve göç arasındaki ilişki adaptasyon hipotezi açısından değerlendirilmektedir. Göç edenlerin varış noktasındaki şehirleşmenin etkilerini adaptasyonun normları olarak değerlendirirken göç sonrası istihdamı da fırsat maliyeti olarak değerlendirilmektedir. Filipinler'de göç sonrası istihdama bağlı olarak yüksek doğurganlık oranı düşüşleri gözlemlenmekle birlikte ücret karşılığında istihdam sağlanmadığında göçün doğurganlık üzerine etkilerinin çok düşük olduğu sonucuna ve seçicilik hipotezine ilişkin olarak çok az bulguya ulaşılmaktadır. Kulu (2005), Estonya Aile ve Doğurganlık Anketi'nde yer alan 1944-1973 arasında dünyaya gelmiş kadınlara ilişkin veriler kullanarak regresyon analizi ile savaş sonrasında iç göçün doğurganlık üzerine olan etkileri araştırılmaktadır. Kırsal alanlara ve küçük kentlere göç edenlerin doğurganlık oranının, göçün hemen ardından arttığı büyük şehirlere göç edenlerin doğurganlıklarının azaldığı ve uzun zaman sonra da doğurganlık oranlarının göç edilen yerdeki yerleşik olarak yaşayanlarla benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Analizlerde adaptasyon hipotezinin geçerli olduğu ile beraber sosyalleşme hipotezinin geçerli olduğuna dair güçlü kanıt bulunamamıştır. Gabrielli, Paterno & White (2007)'de, 1997, 1999, 2001 ve 2003 yıllarına ait İtalyan Hanehalkı Anketi verileri kullanılarak İtalya'daki nüfusun dağılımı ve doğurganlık arasındaki ilişki araştırılmıştır. Regresyon analizi ile sosyalleşme, adaptasyon, seçicilik ve bozucu etki hipotezleri aracılığıyla doğurganlık ve göç arasındaki ilişki incelenmiştir. Çok değişkenli analiz çeşitli sosyo-demografik özellikleri, doğum yerini ve bölgeler arası göçleri içermektedir. Bölgesel ve göç akımı farklılıkları kadın istihdamı, evlilik durumu ve eğitim gibi faktörlerle açıklanmaktadır. Analizlerde seçicilik ve sosyalleşme için çok fazla kanıt elde edilirken adaptasyon veya bozucu etki hipotezleri için daha az kanıt elde edildiği görülmektedir. Eryurt & Koç (2012)'da doğurganlık ve göç arasındaki ilişkinin göç edenlerin hem çıkış hem de varış yerleri açısından göç edenler ve etmeyenlerin doğurganlıklarının karşılaştırılması yapılmıştır. Birinci, ikinci ve sonraki doğumlara geçişin Kaplan Meier hayatta kalma eğrileri göç durumuna göre karşılaştırılmıştır. Türkiye'de kentten kıra ve kırdan kente göç eden kadınlarda göç ve doğurganlık arasındaki ilişkiyi açıklamakta, sosyalleşme hipo-

tezine göre adaptasyon hipotezinin daha uygun olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca Kaplan-Meier hayatta kalma tahminleri, kırsaldaki yerli ve kırdan kıra göçmen kadınların aile oluşumuyla ilgili tüm olayları yaşam döngülerinin erken dönemlerinde yaşadıklarını belirtmektedir.

Omond & Ayiembra (2013)'da, 1988/89 yılı Kenya Nüfus ve Sağlık Araştırması verileri kullanılarak göç ve doğurganlık arasındaki ilişki En Küçük Kareler yöntemi aracılığıyla analiz edilmiştir. Göç ile doğurganlık arasında negatif ilişkinin olduğu ve göç edenlerin göç edecekleri yer konusunda seçici olmalarından ya da adaptasyonun hızlı olmasından göç edilen yerin doğurganlık davranışını gösterdikleri belirlenmiştir. Rokicki et al. (2014), çalışmalarında 2009 ve 2010 yıllarını kapsayan Accra Hanehalkı ve Refah Çalışmaları verilerini kullanarak Poisson regresyon modeli tahmin edilmiştir. Gana'nın Accra şehri gecekondü bölgelerinde yaşayan kadınların göç ve doğurganlıkları arasındaki ilişkiyi inceledikleri analizlerinde yerleşik olarak yaşayanlar ile göç edenlerin doğurganlıklarının benzer olduğunu ortaya koymuşlardır. Çalışmada seçicilik ve adaptasyon hipotezlerinin de geçerli olduğu elde edilen bulgular arasındadır.

3. Metodoloji

Bu çalışmada, doğurganlık ve göç arasındaki ilişki adaptasyon hipotezi açısından Robust Poisson regresyon modeli ile incelenmiştir. Ayrıca bu çalışmada analizlerde doğru ve tutarlı sonuçlar elde edebilmek için göç ile doğurganlık arasındaki mekânsal ilişkinin varlığı da araştırılmıştır. Bu bağlamda Mekansal ekonometrik analiz ve Poisson regresyon modeline ait metodoloji aşağıda sunulmuştur.

3.1. Mekânsal Ekonometrik Analiz

Ekonometrik modellerdeki birbirine yakın konumların değişkenlere olan etkisinin ölçülmesi ihtiyacı mekânsal ekonometrinin geliştirilmesinin başlıca nedenidir. Bir konumda meydana gelen olay yakın konumlarda da etki yaratmaktadır. Tobler (1979)'in de belirttiği gibi coğrafyanın temel yasası; her şey birbiriyle ilişkilidir fakat yakın olanlar daha fazla ilişkilidir. Değişkenler arasındaki ilişkinin ya da komşuluk etkileşimlerinin göz ardı edilmesi hataların olmasına sebep olmaktadır. Bu sebepten dolayı gözlemler arasındaki komşuluk ilişkilerinin araştırıldığı ve çalışmalara yansıtıldığı mekânsal ekonometrik yöntemler kullanılmaktadır (Tuzcu, 2016: 401).

Mekansal ekonometrik analizde, örnekleme ait olan veriler yerel bileşene sahip olduklarında gözlemler arasında mekânsal bağımlılık ve mekânsal heterojenlik olmak üzere iki problem ortaya çıkmaktadır (LeSage, 2005:614). Mekânsal bağımlılık, i konumundaki gözlemin j konumundaki gözleme bağımlılığını göstermektedir ($j \neq i$). Bu durum aşağıdaki fonksiyon ile gösterilmektedir:

$$y_i = f(y_j), \quad i = 1, \dots, n \quad (j \neq i) \quad (1)$$

Örnekleme içerisindeki bir konumdaki değişkenin başka bir konumdaki değişkenle bağımlı olması ya ölçüm hatalarına sebep olan, gözlemlerin posta kodu, ilçeler, eyaletler gibi mekânsal birimlerle ilişkili olmasından ya da sosyo-demografik, ekonomik veya bölgesel faaliyetlerin mekânsal boyutundan kaynaklanmaktadır. Mekansal heterojenlik ise uzaydaki ilişkilerde varyasyon anlamına gelmektedir. Uzaydaki her nokta için beklenen farklı ilişkiler aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

$$y_i = X_i \beta_i + \mathcal{E}_i \quad (2)$$

Uzaydaki $i=1, \dots, n$ noktasında yer alan gözlemler için denklemdeki değişkenlerden X_i ; β_i katsayılarıyla ilişkili açıklayıcı değişkenler vektörünü, y_i ; i gözlemindeki bağımlı değişkeni, $\mathcal{E}_i$ ise doğrusal ilişkideki stokastik hatayı göstermektedir (LeSage, 1999:3-10).

Mekansal otokorelasyon, komşu konumlar için tesadüfi değişken üzerindeki değerler arasında sıfır olmayan bir kovaryans anlamına gelmektedir (Anselin & Bera, 1998:241-242'den aktaran Darmofal, 2006:6).

$$Cov(y_i, y_j) = E(y_i y_j) - E(y_i)E(y_j) \neq 0 \forall i \neq j \quad (3)$$

Mekânsal otokorelasyonun test edilmesinde boş hipotez uzayda değişkenlerin rassal dağıldığını ifade etmektedir. Komşu birimler rastgele değişken üzerinde benzer değerleri paylaştığında pozitif mekânsal otokorelasyon, benzer değerler olmadığında ise negatif otokorelasyon mevcuttur (Darmofal, 2006:6).

Değişkenler arasındaki mekânsal ilişkinin belirlenmesi için Moran I, Geary c ile Getis ve Ord G istatistikleri kullanılmaktadır. Bunlardan Moran I test istatistiği en küçük kareler hatalarına uygulanmaktadır ve şu şekilde hesaplanmaktadır (Anselin & Bera, 1998:265, Hepple, 1998:86):

$$I = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n e_i e_j w_{ij}}{\sum_{i=1}^n e_i^2} \left(\frac{n}{s} \right) \quad (4)$$

Denklemden n gözlem sayısını, mekânsal hata matrisinin elemanları toplamını, W , $n \times n$ boyutunda mekânsal ağırlık matrisini, e ise EKK hata vektörünü göstermektedir ($e=y-X\hat{\beta}$, $\hat{\beta}=XX$).

3.2. Poisson Regresyon Modeli

Negatif olmayan tam sayı değerlerini alan ve tekrar sayısını içeren değişkenler sayma (count) değişken olarak adlandırılır. Sayma değişkenlerin çıktıları için önceden belirlenen doğal bir üst sınır yoktur ve bu çıktılar popülasyonun bazı üyeleri için sıfır değerini alabilmektedir (Wooldridge, 2002: 645). Poisson regresyon modeli sayma verileri için en sık kullanılan ve en basit yöntemdir (Deniz, 2005: 60). Poisson regresyonun uygulamada bazı kısıtlamaları vardır (Cameron & Trivedi, 1986: 31). Bu varsayımlardan birincisi, olayların zaman içinde bağımsız olarak meydana geldiğidir. Y_i ; belirtilen zaman aralığında N ; bireyin i . olay sayısını gösterdiğinde $Y_i=1, 2, \dots$ ve aşağıda belirtildiği gibi $y(t, t+dt)$; $(t, t+dt)$ zaman aralığında meydana gelen olay sayısını göstermektedir.

$$Pr[y(t, t + dt) = 0] = 1 - \lambda dt + O(dt) \quad (5)$$

$$Pr[y(t, t + dt) = 1] = \lambda dt + O(dt) \quad (6)$$

$$Pr[y(t, t + dt) > 2] = O(dt), dt \rightarrow 0 \quad (7)$$

Bu durumda verilen zaman aralığındaki olay sayısının Poisson regresyon modeli aşağıdaki gibi olmaktadır.

$$Pr(Y_i = y_i) = \frac{e^{-\lambda_i} \lambda_i^{y_i}}{y_i!}, \quad y_i = 1, 2, 3 \dots, i = 1, 2, \dots N \quad (8)$$

Poisson regresyon modelinin diğer varsayımı, Y_i 'nin koşullu varyans ve ortalamasının birbirine eşit olmasıdır.

$$E(Y) = Var(Y) = \lambda \quad (9)$$

Y_i 'nin ortalama ve varyansının λ_i 'ye eşit olduğu tek parametrelili bu dağılımda rastgele değişkenlerin değerini göstermektedir. Poisson sürecinde meydana gelen olaylar birbirinden bağımsızdır. Bunun anlamı, şu anda olan bir olayın gelecekte de olacağı zorunluluğunun olmamasıdır. Örneğin bir bilim adamı makale yayınladığında bu onun gelecekteki makale yayınlama oranını değiştirmeyecektir. Geçmişte yaptığı başarıları gelecekte yapacağı başarıları etkilememektedir (Long, 1997:219-220). Sayma verilerin standart Poisson regresyon modelinin bütün varsayımlarını karşılamadığı durumlar vardır. Bu durumlar aşırı yayılım (overdispersion) ve eksik yayılım (underdispersion) olarak adlandırılmaktadır. Aşırı yayılım, hataların tahmin edilen varyansının tahmin edilen ortalamalarından büyük olduğu durumdur. Aşırı yayılım dikkate alınmadığında; standart hata tahminleri çok küçük, parametre tahminleri için test istatistikleri çok büyük değer almakta ve güven sınırları çok küçük olmaktadır (Coxe, West & Aiken, 2009: 130). Poisson regresyon modelinde ortalama-varyans eşitliğinin sağlanmaması farklı model uygulamalarına sebep olmaktadır. Bir sayma değişkeninin belirli bir regresyon modeli ile analiz edilmesi için aşırı veya eksik yayılımı belirleyen mekanizmanın bilinmesi gerekmektedir. Bu mekanizma aşağıdaki şekildedir (Selim, 2004:27, Winkelmann & Zimmermann, 1994:209).

$$\text{Var} \left(Y_i / x_i \right) = (\sigma^2 - 1) \left[E \left(Y_i / x_i \right) \right]^{k+1} + E \left(Y_i / x_i \right) \quad (10)$$

$$\sigma^2 \in R^+, \quad k \in R$$

Eşitlik 10'da σ^2 yayılım parametresini gösterirken k doğrusal olmama parametresidir ve her ikisinin de skaler olduğu varsayılmaktadır. Eğer yayılım parametresi olan $\sigma^2=1$ ise Poisson regresyonun eşit yayılıma, $\sigma^2>1$ ise aşırı yayılıma, $0<\sigma^2<1$ ve $\left[E \left(Y_i / x_i \right) \right]^k \leq 1/(1-\sigma^2)$ ise eksik yayılıma sahip olduğunu göstermektedir. σ^2 aşağıdaki gibi hesaplanabilmektedir (McCullagh & Nelder, 1996).

$$\sigma^2 = \frac{1}{n-k} \sum_i \frac{(y_i - \hat{\lambda}_i)^2}{\hat{\lambda}_i} \quad (11)$$

Verilerin dağılımı hakkında bilgi verilmediği ya da verilerin dağılımının yanlış belirlendiği durumlarda maksimum olabilirlik tahmini uygun olmayan sonuçlar verebileceği için alternatif tahmin yöntemleri kullanılmaktadır (Tu, 1997:39'dan aktaran Selim, 2004: 29). Quasi maksimum olabilirlik (QML) tahmini, dağılımı yanlış belirlenmiş modelin maksimum olabilirlik tahminidir ve model Robust Poisson regresyon modeli olarak adlandırılmaktadır (Winkelmann & Zimmermann, 1995: 11-12).

4. Ampirik Analiz

4.1. Veriler, Değişkenler ve Tanımlayıcı İstatistikler

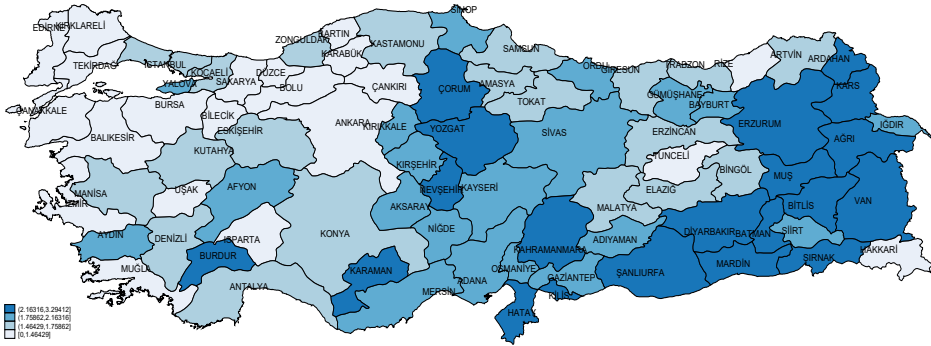
Bu çalışmada Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen TNSA-2013 verileri kullanılarak göçün doğurganlık davranışı üzerinde olan etkisinin araştırılması için kadınlarda evlilik sonrası yapılan göç hareketleri esas alınmıştır. Doğurganlığı etkileyen faktörler olarak kadının yaşı, çalışma durumu, eğitim düzeyi, ilk doğum ve ilk evlenme yaşı erkeğin yaşı, çalıştığı sektörü ve eğitim düzeyi, hanede yaşayan kişi sayısı, refah düzeyi, ailenin etnik kökeni, toplam ölen erkek ve kız çocuk sayıları, toplam kürtaj sayısı, kullanılan doğum kontrol yöntemi

ve yerleşim yeri değişkenleri ile birlikte mekânsal ilişkinin varlığını gösteren bir sapma değişkeni de ele alınan modellerde yer almıştır. Yaşanılan ilin diğer illerden ortalama göç farkını gösteren sapma değişkeninin oluşturulması için sahip olunan çocuk sayısı ile göç sayısı arasında mekânsal ilişkinin varlığı araştırılmıştır. Sapma değişkeni, illerin komşusu olan illerde meydana gelen göçlerden oluşan etkilerin kadınların doğurganlık davranışı üzerine olan etkisini belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Değişkenlere ait tanımlayıcı İstatistikler Tablo 1’de sunulmuştur.

4.2. Göç ve Doğurganlık Arasındaki İlişkinin Mekânsal Olarak Test Edilmesi

Mekânsal etkileşim; i konumundaki bir gözlemin j konumundaki diğer gözlemlere olan etkisini ifade etmektedir (LeSage, 1999:3-10). Bu çalışmada illerin ortalama göç sayıları ile sınır komşusu olan illerde yaşayan kadınların sahip oldukları çocuk sayısı arasında mekânsal ilişkinin varlığı araştırılmıştır. Sınır komşuluğu dikkate alınarak oluşturulan ağırlık matrisinde komşuluk ilişkisinin belirlenmesinde kale komşuluğu kullanılmıştır.

İllerin sahip olduğu çocuk sayısının mekânsal dağılımına ait harita Şekil 1’de yer almaktadır. Şekil 1’de sahip olunan çocuk sayısı açısından birbirine benzeyen illerin aynı renkte olduğu görülmekte ve bundan dolayı mekânsal ardışık bağımlılıktan söz edilebilmektedir. Haritada koyu renkler ile gösterilen iller çocuk sayısının yüksek olduğu yerleri, açık renkler ise illerdeki çocuk sayısının düşük olduğu yerleri göstermektedir. Genel olarak bakıldığında sosyo-ekonomik olarak daha gelişmiş konumda olan batı illerinde sahip olunan çocuk sayısının daha düşük olduğu, az gelişmiş ya da gelişmemiş olan doğu ve güney doğu bölgelerindeki illerde çocuk sayısının yüksek olduğu görülmektedir.

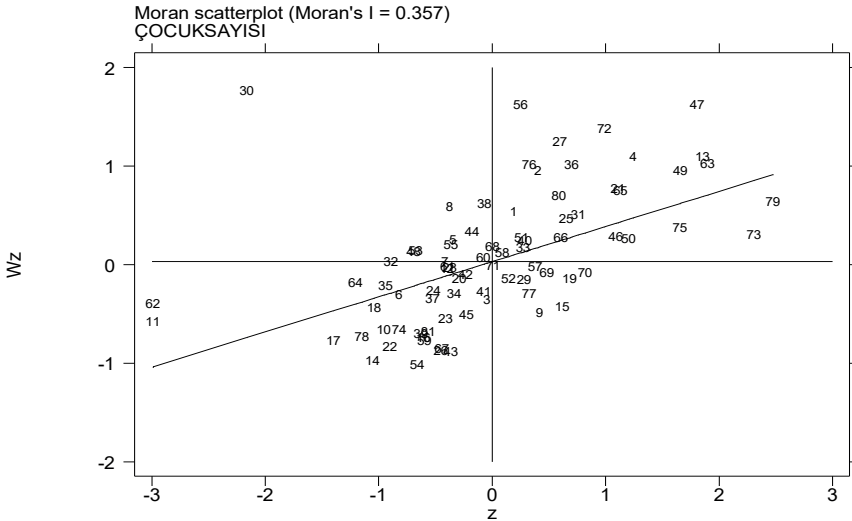
Şekil 1: Sahip olunan Çocuk Sayısının Mekânsal Dağılımı

Bir ilin göç sayısının çevre illerdeki sahip olunan çocuk sayısının ağırlıklı ortalamasıyla olan ilişkisinin değerlendirilmesi için Moran’s I istatistiği kullanılmaktadır. TNSA- 2013 verilerinden elde edilen Moran I istatistiği ve olasılık değerleri Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Moran’s I İstatistiği

	Moran I İstatistiği	Olasılık
2013 yılı	0.311	0.000

Tablo 2 incelendiğinde Moran I istatistiklerinin pozitif ve yüksek anlamlılık değerlerine sahip olmaları çevre illerdeki toplam göç sayılarının sahip olunan çocuk sayısı üzerinde pozitif etkisinin olduğunu göstermektedir. Gözlemler ve onların komşuları arasındaki ilişki görsel olarak Moran saçılım grafiği ile gösterilmektedir. Moran saçılım grafiğinde gözlemler ve onların komşuları arasındaki ilişkiyi gösteren dört çeyrek bölge mevcuttur. Sağ üst çeyrek yüksek- yüksek, sol üst çeyrek düşük-yüksek, sol alt çeyrek düşük-düşük ve sağ alt çeyrek de düşük-yüksek ilişkinin olduğu yerleri göstermektedir (Özgür & Aydın, 2011:35, Yakar, 2013: 258-259). Şekil 2'de sahip olunan çocuk sayısına ilişkin Moran saçılım grafiği yer almaktadır. Saçılım grafiğinde sağ üst çeyrek, çocuk sayısının yüksek olduğu illerin yine yüksek çocuk sayısına sahip illerle komşu olduğunu, sol alt çeyrek ise yüksek çocuk sayısına sahip olan illerin düşük çocuk sayısına sahip olan illerle komşu olduğunu göstermektedir.

Şekil 2: 2013 Yılı Sahip Olunan Çocuk Sayısına İlişkin Moran Saçılım Grafiği

Şekil 2'deki Moran saçılım grafiğindeki regresyon çizgisinin eğimi 0.357 olarak ölçülmüştür. Moran I değeri pozitif mekânsal otokorelasyon olduğunu ve sahip olunan çocuk sayısı için iller arasındaki ilişkinin önemli olduğunu göstermektedir. Şekil 2 incelendiğinde grafiğin sağ üst ve sol alt çeyreklerinde yoğunlaşma olduğu ama özellikle belirli bir bölgede daha fazla yoğunlaşmanın olmadığı ve pozitif mekânsal ilişkinin olduğu görülmektedir.

Doğurganlık ve göç arasındaki mekânsal ilişkinin varlığının belirlenmesi, göç ile doğurganlık arasındaki ilişkinin araştırılmasının göz ardı edilemeyeceğinin bir göstergesidir. Bundan dolayı bu çalışmanın analizlerinde mekânsal ilişkinin varlığını gösteren bir sapma değişkeni oluşturulmuştur. Bir ilin aldığı göçün komşusu olan illerdeki göçlerden fazla olması ilin sosyo-ekonomik olarak koşullarının daha iyi olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle bu değişken, göçün doğurganlıkta yarattığı bozucu etkisinin ortadan kalkıp adaptasyonun daha hızlı gerçekleşmesi ve kadınların göç tercihlerinde seçiciliğin etkin bir şekilde gerçekleşmesinde rol oynamaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada doğurganlığın göçe ilişkin adaptasyon hipotezi, elde edilen modeller-

le sınınanmıştır. Adaptasyon hipotezine göre göç edenlerin, göç edilerek varılan yerin doğurganlık davranışına kültürel, ekonomik ve sosyal olarak uyum sağlamasının yavaş yavaş gerçekleşeceği ve bu uyumun göç eden nesilde ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir (Hervitz, 1985, Stephen & Bean, 1992). Bu nedenle göç eden kadınlarda, göç ederek vardıkları yerdeki doğurganlık davranışını etkileyen faktörlerin kalış süreleri açısından neler olduğu ve bu etkilerin nasıl olduğu belirlenmiştir. Kadınların göç ederek vardıkları yerler sınıflandırılmasında büyükşehir belediyesi iller, büyükşehir belediyesi olmayan iller ve kırsal alan olmak üzere üç yaşam alanı kısıtlaması yapılmış ve bu yerleşim yerlerinde göç etmeyen kadınların doğurganlık davranışını etkileyen faktörlerle karşılaştırmaları yapılmıştır.

4.3. Adaptasyon Hipotezi Tahmin Sonuçları

Tablo 3'te 2013 yılı büyükşehir belediyesi olan illerde yerleşik olarak yaşayan kadınlar ile büyükşehir belediyesi olan illere göç edip beş yıldan az ve beş yıldan fazla kalan kadınlara ait Robust Poisson regresyon model tahminleri yer almaktadır. Kadının yaşının büyükşehir belediyesi illere göç edip beş yıldan az kalan kadınların doğurganlığına olan etkisi yerleşik olarak yaşayan kadınların doğurganlığına olan etkisine yakın iken beş yıldan fazla kalan kadınların doğurganlığına olan etkisi daha düşüktür. Kadının çalışma durumu doğurganlık davranışı üzerinde anlamlı bir etki yaratmaktadır. Büyükşehir belediyesi olan illerde yaşayan çalışan kadınlar çalışmayan kadınlara göre 0,08 kat daha az çocuk sahibi olurken büyükşehir belediyesi olan illere göç edip beş yıldan az kalan kadınlar 0,21 kat daha az, göç edip beş yıldan fazla kalan kadınlar ise 0,07 kat daha az çocuk sahibi olmaktadır. Göç ettikten sonra geçen sürenin artması doğurganlık üzerinde yerleşik olan kadınlarda yarattığı etkiye benzer bir etki yaratmasına sebep olmuştur. Kadının ilk doğum yaşının hem büyükşehir belediyesi illerde hem de bu illere göç edip beş yıldan az kalmış kadınların doğurganlıkları üzerinde pozitif etkisinin olduğu ve bu etkilerin ilk doğum yaşı arttıkça arttığı görülmektedir. Büyükşehir belediyesi illere göç eden ve beş yıldan az kalan ilk doğum yaşı 31-44 aralığında olan kadınların, 12-15 yaş aralığında olan kadınlara göre sahip olunan çocuk sayısı üzerindeki etkisi anlamsız iken diğer yaş gruplarında anlamlı ve pozitif etkisinin varlığı söz konusudur. Ancak göç edip beş yıldan fazla kalan kadınlarda bu pozitif etki yerleşik olarak yaşayan kadınlardan daha düşük seviyede iken, göç edip beş yıldan az kalan kadınlarda yerleşik olarak yaşayan kadınlarla benzerlik göstermektedir. Hançalkı refah düzeyi değişkeninin büyükşehir belediyesi olan illerde hem yerleşik olarak yaşayan hem de göç edip beş yıldan az ve beş yıldan fazla kalan kadınlar açısından, doğurganlık davranışı üzerinde anlamlı ve negatif etkisinin olduğu ve bu etkinin göç edip beş yıldan fazla kalanlarda yerleşik olarak yaşayanlara göre çok fazla farklılık gösterdiği görülmektedir. Doğurganlık davranışı üzerinde etkili olan değişkenlerden bir diğeri ise kadının eğitim düzeyidir. Her üç model tahmininde de kadının eğitim düzeyi ile sahip olunan çocuk sayısı arasında anlamlı ve negatif yönde etki eden bir ilişkinin varlığı görülmektedir. Yaşanılan ilin ortalama göç farkını yansıtan sapma değişkeninin değeri arttıkça büyükşehir belediyesi olan illerde yerleşik olarak yaşayanlarda sahip olunan çocuk sayısı yaklaşık 0,15 kat azalmaktadır. Sapma değişkeninin değeri arttıkça göç edip beş yıldan az kalanlarda anlamlı bir etki yaratmamakta, göç edip beş yıldan fazla kalanlarda ise yaklaşık 0,23 kat azalmaya sebep olduğu görülmektedir.

Tablo 4'te büyükşehir belediyesi olmayan illerde yerleşik olarak yaşayan kadınlar ile buraya göç edip beş yıldan az kalan ve beş yıldan fazla kalan kadınların sahip oldukları çocuk sayısını etkileyen faktörlere ilişkin Robust Poisson regresyon model tahminleri sonuçları yer almaktadır. Büyükşehir belediyesi olmayan illerde ilk doğum yaşı 12-15 yaş aralığında olan kadınlara göre

16-20, 21-30 ve 31-44 yaş aralığında olan kadınlar sırasıyla yaklaşık 1,40, 1,36 ve 2,36 kat daha fazla çocuk sahibi olmaktadır. Büyükşehir belediyesi olmayan illere göç edip beş yıldan az kalanlarla 5 yıldan fazla kalanlar dikkate alındığında yerleşik olarak yaşayan kadınlarda ilk doğum yaşının artması sahip olunan çocuk sayısı üzerinde önce artarak daha sonra azalarak artırıcı etki yaratmaktadır. Bu haliyle göç edip beş yıldan fazla kalan kadınların doğurganlık davranışında yarattığı etki ile benzerlik göstermektedir. Hanehalkının refah düzeyinde meydana gelen artışın büyükşehir belediyesi olmayan illerde yerleşik olarak yaşayan kadınların doğurganlık davranışlarında anlamlı ve negatif yönde etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ölen erkek ve kız çocuk sayısında meydana gelen artışlar kadınların sahip olduğu çocuk sayısı üzerinde her üç modelde de anlamlı ve pozitif yönde bir etkiye sahip olmakla birlikte göç edip büyükşehir belediyesi illerde beş yıldan fazla kalanlar açısından yarattığı etkinin aldığı değerler ile yerleşik olarak yaşayanlar açısından aldıkları değerlerin birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 5'te kırsal alanda yerleşik olarak yaşayan kadınlar ile kırsal alana göç edip beş yıldan az ve beş yıldan fazla kalan kadınların doğurganlık davranışını etkileyen değişkenlere ilişkin Robust Poisson regresyon model tahminleri yer almaktadır. Hanehalkının büyüklüğü her üç model tahmini açısından da doğurganlık davranışı üzerine anlamlı etkisi olan bir değişkendir. Kırsal alanda hanehalkının büyüklüğünün artması üç veya daha az kişiden oluşan hanelere göre dört-altı kişiden oluşan haneler ve yedi veya daha fazla kişiden oluşan hanelerde sırasıyla doğurganlığı 0,94 ve 1,80 kat artırırken göç eden ve beş yıldan az kalanlarda bu değerler 1,27 ve 2,38 iken göç edip beş yıldan fazla kalanlarda ise sırasıyla 0,84 ve 1,99'dir. Kadının ilk evlenme yaşı kırsal alanda yerleşik olarak yaşayan kadınlar ile göç edip beş yıldan fazla yaşayan kadınlar için anlamlı ve negatif yönde etki eden bir değişken iken göç edip beş yıldan az kalanlar açısından ise anlamlı bir değişken değildir. Erkeğin eğitim düzeyindeki değişiminin kırsal alanda yerleşik olarak yaşayan kadınlar açısından doğurganlık davranışında anlamlı etkisi olan bir değişken olmadığı görülmektedir. Ancak hem göç edip beş yıldan az hem de beş yıldan fazla kalan kadınlarda doğurganlık üzerinde anlamlı ve negatif yönde etkisi olmaktadır. Ancak göç edip beş yıldan fazla kalan kadınlarda erkeğin eğitim düzeyinde meydana gelen artış sahip olunan çocuk sayısı üzerinde göç edip beş yıldan az kalan kadınlara göre daha düşük oranda azaltıcı etki yaratmaktadır. Ölen erkek ve kız çocuk sayılarında meydana gelen artışın sahip olunan çocuk sayısı üzerinde artırıcı etki yarattığı görülmektedir. İllerin ortalama göç farkını gösteren sapma değişkenindeki bir artış göç etmeyip yerleşik olarak yaşayanlarda sahip olunan çocuk sayısını 0,23 kat azaltırken göç edip beş yıldan az ve beş yıldan fazla kalanlarda doğurganlık üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığı görülmektedir.

5. Sonuç

Göç ve doğurganlık, insanlık tarihi boyunca varlığını sürdürmüş ve halen toplumlar açısından ekonomik, sosyal, kültürel ve politik olarak önem arz eden konular arasında yer almaktadır. Her iki olgu da hem ortaya çıkma nedenleri hem de yarattıkları sonuçlar bakımından ülkeler açısından gelişmişlik göstergesi niteliğindedir. Çünkü gelişmiş ülkelerde yerleşim yerlerinin büyümesindeki etken sanayi gelişimine bağlı göç iken gelişmemiş ülkelerde nüfusun doğal artışıdır. Türkiye'nin son yıllardaki nüfus yapısındaki değişime bakıldığında göç eden nüfus içerisinde kadınların sayısının arttığı ve uygulanan nüfus artırıcı politikalara rağmen doğurganlık hızlarında azalmaların meydana geldiği görülmektedir. Bu çalışmada analizlerde Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından hazırlanan TNSA-2013 verileri kullanılmıştır. Çalışmada öncelikle göç ile doğurganlık arasında mekânsal ilişkinin varlığı araştırılmıştır. Mekânsal Ekono-

metrik analiz kullanılarak mekânsal ilişkinin varlığının belirlenmesinin ardından illerin komşu illerden ortalama göç farkını gösteren bir sapma değişkeni oluşturulmuştur. Oluşturulan bu değişken, göç edenlerin doğurganlık davranışının adaptasyon hipotezi açısından değerlendirmesinin yapıldığı analizlere dahil edilmiştir. Bir ilin aldığı göçün komşusu olan illerdeki göçlerden fazla olması ilin sosyo-ekonomik olarak koşullarının daha iyi olduğunu göstermektedir. Yapılan analizlerde doğurganlık göstergesi olarak sahip olunan çocuk sayısı alınmıştır. Sahip olunan çocuk sayısı değişkeninin yapısından dolayı analizlerde sayma veri regresyon modelleri kullanılmıştır. Modellerde yayılım parametresi olan σ^2 değerinin 1'den küçük çıkmasından dolayı eksik yayılım ile karşılaşmıştır. Bundan dolayı göç edenlerin doğurganlık davranışına ait adaptasyon hipotezinin sınanmasında Robust Poisson regresyon modelinden faydalanılmıştır.

Göç ile doğurganlık arasındaki ilişkinin adaptasyon hipotezi açısından değerlendirilmesinde büyükşehir belediyesi olan iller, büyükşehir belediyesi olmayan iller, kırsal ve kent şeklinde ayrımlar yapılmıştır. Büyükşehir belediyesi olan illere göç eden kadınların doğurganlık davranışı adaptasyon hipotezi açısından değerlendirildiğinde, hem kadının eğitim düzeyi, hanehalkı refah düzeyi gibi uyum sağlanması hızlı olabilecek değişkenlerde hem de kadının ilk evlenme yaşı, ailenin etnik kökeni gibi uyum sağlaması uzun zaman alacak değişkenlerde göç edip beş yıldan fazla kalan kadınların doğurganlıklarına olan etki yerleşik olanlara benzememektedir. Ayrıca göç edip kalış süresi arttıkça doğurganlık üzerine negatif etkisi olan bazı değişkenlerin değerlerinin arttığı görülmektedir. Bu şekilde büyükşehir belediyesi olan illere göç edip beş yıldan fazla süre kalmalarına rağmen değişkenlerin doğurganlık üzerinde azaltıcı etkilerinin hala yüksek olması ya da artırıcı etkilerinin düşük seviyelerde kalması göçün doğurganlık üzerinde bozucu etkisinin devam ettiği adaptasyonun sağlamadığı ve adaptasyonun gerçekleşmesi için yeterli sürenin beş yıl olmadığı sonucunu göstermektedir. Büyükşehir belediyesi olmayan illere göç edip beş yıldan fazla kalan kadınların doğurganlıkları adaptasyon hipotezi açısından değerlendirildiğinde hanehalkı refah seviyesi, kadının eğitim düzeyi, kadının çalışma durumu gibi göç edenlerin doğurganlıkları üzerine olan etkisi daha hızlı olabilecek değişkenlerden etkilenmemektedir. Kadının ilk doğum yaşı, ölen erkek ve kız çocuk sayıları gibi kültürel olan ve uyum için zaman gereken değişkenlerin ise etkilerinin yerleşik olarak yaşayan kadınlara benzediği görülmektedir. Bu durum büyükşehir belediyesi olmayan illerde göç eden kadınların doğurganlıklarında adaptasyonun gerçekleşmediğini ve bozucu etkinin devam ettiğini göstermektedir. Kırsal alana göç edip beş yıldan fazla kalan kadınların doğurganlık davranışında anlamlı etkiye sahip olan değişkenlerin yarattığı etkilerin yerleşik olan kadınlardan fazla olduğu tespit edilmiştir. Kırsal alana göç eden kadınların doğurganlık davranışında adaptasyonun gerçekleşmediği görülmüştür.

Genel olarak tüm bulgular değerlendirildiğinde Eryurt & Koç (2012) tarafından TNSA-2003 kullanılarak yapılan Kaplan-Meier hayatta kalma analizi sonuçlarının aksine Türkiye için adaptasyon hipotezinin geçerli olmadığı ve gerçekleşmesi için gerekli olan sürenin göç edilen yerde beş yıldan fazla kalınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde adaptasyon hipotezinin geçerli olduğunu gösteren çalışmaların (Brockeroff & Yang, 1994; Hervitz, 1985; Goldstein & Goldstein, 1983; Lee & Farber, 1984) aksine adaptasyonunun gerçekleşmemesinin sebebinin adaptasyonun gerçekleşmesi için gerekli olan faktörlerden kültürel normlara kaynaklar kadar hızlı uyum sağlanamaması söylenebilir.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistikler

	Türkiye Geneli	Büyükşehir Belediyesi İller	Büyükşehir Belediyesi Olmayan İller	Kır	Göç Edenler	Göç Etmeyenler
Sahip olunan çocuk sayısı	2.476(1.798)	2.265(1.568)	2.311(1.629)	3.021(2.193)	2.766(1.816)	2.381(1.782)
Göç Statüsü						
Göç Edenler	0.245(0.430)	0.255(0.436)	0.318(0.466)	0.177(0.382)		
Göç Etmeyenler (temel sınıf)	0.755(0.430)	0.745(0.436)	0.682(0.466)	0.823(0.382)		
Yaşanılan Yer						
Kent	0.732(0.443)				0.807(0.395)	0.708(0.455)
Kır (temel sınıf)	0.268(0.443)				0.193(0.395)	0.292(0.455)
Kadının Yaşı						
15-20 yaş (temel sınıf)	0.032(0.177)	0.031(0.174)	0.025(0.157)	0.039(0.194)	0.008(0.092)	0.040(0.196)
21-25 yaş	0.113(0.317)	0.106(0.307)	0.117(0.322)	0.126(0.332)	0.053(0.224)	0.133(0.339)
26-30 yaş	0.178(0.382)	0.185(0.388)	0.195(0.396)	0.151(0.359)	0.127(0.333)	0.194(0.396)
31-35 yaş	0.207(0.405)	0.215(0.411)	0.207(0.405)	0.191(0.393)	0.208(0.406)	0.207(0.405)
36-40 yaş	0.191(0.393)	0.194(0.396)	0.191(0.393)	0.184(0.388)	0.230(0.421)	0.178(0.383)
41-44 yaş	0.134(0.340)	0.135(0.342)	0.133(0.340)	0.130(0.336)	0.179(0.383)	0.119(0.324)
45-49 yaş	0.145(0.352)	0.134(0.340)	0.132(0.338)	0.178(0.382)	0.195(0.396)	0.129(0.335)
Kadının Çalışma Durumu						
Çalışmıyor (temel sınıf)	0.420(0.494)	0.415(0.493)	0.452(0.498)	0.411(0.492)	0.375(0.484)	0.435(0.496)
Çalışıyor	0.580(0.494)	0.585(0.493)	0.548(0.498)	0.589(0.492)	0.625(0.484)	0.565(0.496)
Kadının İlk Doğum Yaşı (12-44 Yaş Aralığı)	19.832(7.410)	19.986(7.733)	19.797(7.393)	19.536(6.695)	20.356(6.265)	19.663(7.738)
Hanehalkı Büyüklüğü						
3 ve daha az kişi (temel sınıf)	0.252(0.434)	0.284(0.451)	0.266(0.442)	0.176(0.381)	0.240(0.427)	0.256(0.436)
4-6 kişi	0.580(0.494)	0.595(0.491)	0.612(0.487)	0.529(0.499)	0.608(0.488)	0.571(0.495)
7 ve daha fazla kişi	0.168(0.374)	0.121(0.327)	0.121(0.327)	0.295(0.456)	0.152(0.359)	0.173(0.378)
Hanehalkı refah düzeyi						
En düşük (temel sınıf)	0.215(0.411)	0.086(0.280)	0.112(0.315)	0.552(0.497)	0.155(0.362)	0.235(0.424)
Düşük	0.226(0.418)	0.212(0.409)	0.217(0.412)	0.259(0.438)	0.223(0.416)	0.227(0.419)
Orta	0.202(0.401)	0.239(0.427)	0.223(0.416)	0.111(0.314)	0.210(0.408)	0.199(0.399)
Yüksek	0.180(0.384)	0.233(0.423)	0.215(0.411)	0.046(0.210)	0.200(0.400)	0.173(0.379)
En yüksek	0.177(0.382)	0.229(0.420)	0.233(0.423)	0.032(0.176)	0.212(0.409)	0.166(0.372)

Tablo 1: Devamı

Ailenin etnik kökeni									
Anne baba Türk	0.745(0.436)	0.779(0.415)	0.765(0.424)	0.659(0.474)	0.747(0.435)	0.744(0.437)			
Anne veya babadan biri Kırt diğeri Türk	0.055(0.227)	0.059(0.236)	0.050(0.217)	0.048(0.214)	0.050(0.218)	0.056(0.230)			
Anne baba Kırt (temel sınıf)	0.170(0.376)	0.144(0.352)	0.164(0.370)	0.226(0.419)	0.168(0.374)	0.170(0.376)			
Kadının ilk evlenme yaşı (10-46 yaş aralığı)	20.603(4.191)	20.947(4.226)	20.681(4.277)	19.837(3.958)	19.844(3.941)	20.848(4.241)			
Kadının eğitim düzeyi									
Eğitimsiz (temel sınıf)	0.132(0.339)	0.099(0.299)	0.098(0.297)	0.223(0.417)	0.140(0.347)	0.129(0.336)			
İlkokul mezunu	0.470(0.499)	0.442(0.497)	0.430(0.495)	0.553(0.497)	0.488(0.500)	0.464(0.499)			
Genel ya da mesleki ortaokul mezunu	0.132(0.338)	0.139(0.346)	0.121(0.327)	0.125(0.330)	0.104(0.305)	0.141(0.348)			
Genel ya da mesleki lise mezunu	0.159(0.366)	0.191(0.393)	0.193(0.395)	0.071(0.257)	0.142(0.349)	0.165(0.371)			
Lisans, yüksek lisans ya da doktora mezunu	0.107(0.309)	0.129(0.335)	0.158(0.365)	0.028(0.165)	0.126(0.332)	0.101(0.301)			
Erkeğin eğitim düzeyi									
Eğitimsiz (temel sınıf)	0.036(0.187)	0.031(0.173)	0.024(0.152)	0.055(0.229)	0.046(0.210)	0.033(0.178)			
İlkokul mezunu	0.401(0.490)	0.355(0.478)	0.303(0.460)	0.560(0.496)	0.398(0.490)	0.402(0.490)			
Genel ya da mesleki ortaokul mezunu	0.159(0.366)	0.164(0.370)	0.151(0.358)	0.156(0.363)	0.127(0.333)	0.170(0.376)			
Genel ya da mesleki lise mezunu	0.246(0.431)	0.273(0.446)	0.273(0.446)	0.173(0.378)	0.208(0.406)	0.259(0.438)			
Lisans, yüksek lisans ya da doktora mezunu	0.158(0.364)	0.178(0.382)	0.250(0.433)	0.056(0.230)	0.221(0.415)	0.137(0.344)			
Doğum kontrol yöntemi kullanımı									
Hiçbir yöntem kullanmıyor	0.098(0.297)	0.086(0.280)	0.084(0.277)	0.131(0.338)	0.074(0.261)	0.105(0.307)			
Geleneksel veya folklorik yöntemler	0.153(0.360)	0.144(0.351)	0.151(0.358)	0.173(0.378)	0.130(0.336)	0.160(0.367)			
Modern yöntemler (temel sınıf)	0.750(0.433)	0.770(0.421)	0.766(0.424)	0.696(0.460)	0.797(0.402)	0.734(0.442)			
Toplam kürtaj sayısı	0.545(1.011)	0.524(0.993)	0.606(1.077)	0.549(1.001)	0.676(1.096)	0.503(0.978)			
Toplam ölen çocuk sayısı	0.116(0.441)	0.083(0.350)	0.117(0.446)	0.186(0.576)	0.149(0.515)	0.106(0.413)			
Erkeğin yaşı									
15-30 yaş (temel sınıf)	0.174(0.379)	0.174(0.379)	0.162(0.368)	0.184(0.388)	0.079(0.269)	0.205(0.404)			
31-40 yaş	0.370(0.483)	0.386(0.487)	0.395(0.489)	0.322(0.467)	0.334(0.472)	0.382(0.486)			
41-50 yaş	0.310(0.463)	0.293(0.455)	0.312(0.464)	0.344(0.475)	0.384(0.487)	0.286(0.452)			
51-84 yaş	0.092(0.290)	0.084(0.278)	0.090(0.286)	0.111(0.314)	0.121(0.326)	0.083(0.276)			
Erkeğin çalıştığı sektör									
İşsiz (temel sınıf)	0.138(0.345)	0.137(0.344)	0.114(0.318)	0.156(0.363)	0.177(0.382)	0.125(0.331)			
Tarım	0.091(0.288)	0.032(0.175)	0.030(0.171)	0.255(0.436)	0.058(0.233)	0.102(0.303)			
Sanayi	0.215(0.411)	0.259(0.438)	0.161(0.367)	0.158(0.364)	0.208(0.406)	0.217(0.412)			
Hizmet	0.555(0.497)	0.572(0.495)	0.693(0.461)	0.430(0.495)	0.557(0.497)	0.555(0.497)			
Gözlem sayısı	7219	4015	1269	1935	1768	5451			

Not: Parantez içi standart sapma değerini, parantez dışı ortalama değerlerini göstermektedir.

Tablo 3: Göç Edip Beş Yıldan Az ve Beş Yıldan Fazla Kalan Kadınlar ile Göç Etmeyen Kadınların Doğurganlık Davranışını Etkileyen Etmenlere İlişkin Model Tahminleri (Büyükşehir Belediyesi Olan İller-2013)

Bağımsız değişkenler	Göç Etmeyenler		Büyükşehir Belediyesi'ne Göç Edenler ve Göç Etmeyenlerin 5 Yıldan Az Kalanlar		Büyükşehir Belediyesi'ne Göç Edenler ve Göç Etmeyenlerin 5 Yıldan Fazla Kalanlar	
	Katsayı(z)	Marjinal Etki	Katsayı(z)	Marjinal Etki	Katsayı(z)	Marjinal Etki
Kadının Yaşı						
21-25	0.611(8.88)*	1.418	0.405(1.68)***	1.058	0.322(1.32)	0.976
26-30	0.964(13.82)*	2.433	0.734(3.06)*	2.155	0.670(2.87)*	2.292
31-35	1.194(16.53)*	3.263	0.989(4.07)*	2.922	0.746(3.18)*	2.488
36-40	1.350(18.44)*	4.070	1.120(4.56)*	3.465	0.952(4.06)*	3.351
41-44	1.462(19.17)*	5.048	1.194(4.75)*	4.147	0.963(4.07)*	3.511
45-49	1.556(20.32)*	5.591	1.263(4.84)*	4.636	1.098(4.63)*	4.006
Kadının İşteki Durumu						
Çalışıyor	-0.046(-3.50)*	-0.084	-0.098(-2.55)**	-0.219	-0.029(-1.08)	-0.075
Hanehalkı Büyüklüğü						
4-6 kişi	0.486(26.54)*	0.860	0.481(9.78)*	1.008	0.437(10.45)*	1.104
7 ve daha fazla kişi	0.742(28.31)*	1.781	0.742(10.18)*	2.193	0.704(13.29)*	2.330
Kadının İlk Doğum Yaşı						
16-20 yaş	0.752(10.32)*	1.572	0.509(3.56)*	1.203	0.177(2.24)**	0.464
21-30 yaş	0.808(11.70)*	1.522	0.515(3.34)*	1.124	0.177(2.00)**	0.467
31-44 yaş	0.800(10.36)*	2.155	0.550(2.88)*	1.576	0.086(0.72)	0.232
Kadının İlk Evlenme Yaşı (31-44 yaş)	-0.055(-17.22)*	-0.100	-0.046(-6.13)*	-0.100	-0.035(-5.92)*	-0.090
Hanehalkı Refah Düzeyi						
Düşük	-0.102(-5.09)*	-0.180	-0.225(-3.32)*	-0.462	-0.027(-0.66)	-0.070
Orta	-0.166(-7.73)*	-0.287	-0.149(-1.93)***	-0.313	-0.026(-0.65)	-0.068
Yüksek	-0.179(-7.64)*	-0.309	-0.169(-2.14)**	-0.352	-0.130(-2.72)*	-0.325
En yüksek	-0.229(-9.27)*	-0.388	-0.188(-2.29)**	-0.395	-0.165(-3.12)*	-0.407
Ailenin Etnik Kökeni						
Anne-baba Türk	-0.171(-8.46)*	-0.326	-0.159(-3.08)*	-0.364	-0.165(-5.01)*	-0.444
Anne veya babadan biri Kırt diğeri Türk	-0.102(-3.29)*	-0.177	0.010(0.11)	0.021	-0.177(-2.62)*	-0.425

Tablo 3: Devami

Kadın Eğitim Düzeyi									
İlkokul	-0.112(4.85)*	-0.203	-0.156(-2.46)**	-0.338	-0.169(-4.30)*	-0.440			
Genel ya da mesleki ortaokul	-0.155(-5.32)*	-0.267	-0.109(-1.34)	-0.229	-0.162(-2.76)*	-0.395			
Genel ya da mesleki lise	-0.149(-5.32)*	-0.258	-0.291(-3.74)*	-0.580	-0.233(-4.18)*	-0.554			
Lisans, yüksek lisans ya da doktora	-0.195(-5.33)*	-0.329	-0.208(-2.50)**	-0.426	-0.321(-4.76)*	-0.735			
Erkeğin Eğitim Düzeyi									
İlkokul	-0.082(-2.13)**	-0.147	-0.063(-0.49)	-0.137	-0.097(1.66)**	-0.251			
Genel ya da mesleki ortaokul	-0.122(-3.03)*	-0.212	-0.142(-1.06)	-0.294	-0.030(-0.45)	-0.078			
Genel ya da mesleki lise	-0.118(-2.88)*	-0.209	-0.110(-0.84)	-0.234	-0.102(-1.61)	-0.258			
Lisans, yüksek lisans ya da doktora	-0.085(-1.92)**	-0.150	-0.113(-0.83)	-0.242	-0.041(-0.59)	-0.105			
Erkeğin çalıştığı sektör									
Sanayi	0.023(0.93)	0.042	-0.064(-0.83)	-0.137	0.021(0.42)	0.055			
Hizmet	0.017(0.75)	0.031	-0.050(-0.69)	-0.111	0.012(0.28)	0.032			
Tarım	0.085(2.63)*	0.159	0.028(0.28)	0.062	0.043(0.57)	0.112			
Doğum Kontrol Yöntemi Kullanımı									
Hiçbir yöntem kullanmıyor	-0.346(-8.02)*	-0.551	-0.306(-2.77)*	-0.587	-0.396(-4.84)*	-0.878			
Geleneksel veya folklorik yöntemler	-0.109(-6.11)*	-0.191	-0.046(-0.69)	-0.100	-0.095(-2.61)*	-0.237			
Erkeğin Yaşı									
31-40	0.091(3.87)*	0.168	0.038(0.48)	0.084	0.125(2.16)**	0.334			
41-50	0.034(1.23)	0.063	0.060(0.68)	0.133	0.117(2.08)**	0.307			
51-84	0.004(0.10)	0.007	0.127(1.25)	0.292	0.132(2.18)**	0.360			
Ölen Erkek Çocuk Sayısı	0.137(3.60)*	0.248	0.190(4.46)*	0.416	0.262(9.63)*	0.679			
Ölen Kız Çocuk Sayısı	0.186(4.97)*	0.337	0.223(4.08)*	0.488	0.174(3.84)*	0.453			
Toplam Kürtaj Sayısı	-0.002(-0.33)	-0.004	-0.013(-0.78)	-0.028	-0.002(-0.18)	-0.005			
Sapma Değişkeni	-0.080(-4.77)*	-0.146	-0.044(-1.00)	-0.096	-0.090(-2.77)*	-0.234			
Sabit	0.013(0.11)		0.474(1.44)		0.534(2.04)**				
Pseudo R ²	0.256		0.228		0.195				
σ ²	0.322		0.272		0.359				
Pearson χ ² istatistiği(sd)	1250.025 (3887)		98.17017 (361)		289.2624 (806)				
Log pseudolikelihood	-5431.6677		-581.12193		-1328.56				

Not: *p<0.1, **p<0.05, ***p<0.01 olarak alınmıştır

Tablo 4: Göç Edip Beş Yıldan Az ve Beş Yıldan Fazla Kalan Kadımlar ile Göç Etmeyen Kadımların Doğurganlık Davranışını Etkileyen Etmelere İlişkin Model Tahminleri (Büyükşehir Belediyesi Olmayan İller-2013)

Bağımsız değişkenler	Göç Etmeyenler		Diğer İllere Göç Edenler ve Göç Etmeleri Yerde 5 Yıldan Az Kalanlar		Diğer İllere Göç Edenler ve Göç Etmeleri Yerde 5 Yıldan Fazla Kalanlar	
	Katsayı(z)	Marjinal Etki	Katsayı(z)	Marjinal Etki	Katsayı(z)	Marjinal Etki
Kadının Yaşı						
21-25	0.501(4.46)*	1.229	0.260(0.71)	0.544	-1.202(-5.37)*	-1.779
26-30	0.836(7.21)*	2.285	0.298(0.80)	0.613	-0.632(-6.08)*	-1.223
31-35	1.087(9.14)*	3.197	0.516(1.39)	1.132	-0.437(-5.08)*	-0.946
36-40	1.202(9.72)*	3.847	0.496(1.35)	1.093	-0.292(-4.59)*	-0.672
41-44	1.342(10.91)*	4.934	0.486(1.30)	1.106	-0.169(-2.72)*	-0.397
45-49	1.409(11.07)*	5.178	0.833(2.16)**	2.228	0.000	
Kadının İşteki Durumu						
Çalışıyor	-0.037(-1.76)**	-0.076	-0.052(-0.94)	-0.098	-0.041(-0.84)	-0.102
Hanehalkı Büyüklüğü						
4-6 kişi	0.421(13.02)*	0.843	0.583(8.52)*	1.022	0.453(7.34)*	1.049
7 ve daha fazla kişi	0.666(16.13)*	1.667	0.654(5.30)*	1.629	0.777(9.98)*	2.604
Kadının İlk Doğum Yaşı						
16-20 yaş	0.636(6.17)*	1.399	0.558(2.66)*	1.155	0.449(2.58)**	1.144
21-30 yaş	0.641(6.35)*	1.363	0.605(2.83)*	1.147	0.456(2.78)*	1.158
31-44 yaş	0.780(5.86)*	2.364	0.475(1.93)**	1.126	0.491(2.30)**	1.534
Kadının İlk Evlenme Yaşı (31-44 yaş)	-0.052(-9.41)*	-0.106	-0.045(-4.36)*	-0.085	-0.056(-5.34)*	-0.139
Hane halkı Refah Düzeyi						
Düşük	-0.135(-4.58)*	-0.267	-0.016(-0.20)	-0.031	-0.062(-0.99)	-0.150
Orta	-0.146(-4.36)*	-0.284	0.029(0.27)	0.055	-0.103(-1.38)	-0.246
Yüksek	-0.179(-4.71)*	-0.341	0.115(1.03)	0.223	-0.113(-1.50)	-0.268
En yüksek	-0.245(-5.62)*	-0.456	0.115(0.98)	0.222	-0.223(-2.53)**	-0.512
Ailenin Etnik Kökeni						
Anne-baba Türk	-0.241(-8.20)*	-0.518	-0.291(-3.66)*	-0.607	-0.311(-4.70)*	-0.836
Anne veya babadan biri Kürt diğeri Türk	-0.141(-2.93)*	-0.270	-0.054(-0.25)	-0.100	-0.524(-4.47)*	-1.025

Tablo 4: Devamı

Kadının Eğitim Düzeyi									
İlkokul	-0.128(-3.74)*	-0.261	-0.034(-0.31)	-0.063	0.040(0.57)	0.099			
Genel ya da mesleki ortaokul	-0.144(-3.14)*	-0.278	-0.041(-0.33)	-0.077	0.033(0.36)	0.082			
Genel ya da mesleki lise	-0.142(-3.07)*	-0.274	-0.234(-1.99)**	-0.415	0.013(0.14)	0.033			
Lisans, yüksek lisans ya da doktora	-0.155(-2.46)**	-0.297	-0.206(-1.58)	-0.367	0.091(0.67)	0.233			
Erkeğin Eğitim Düzeyi									
İlkokul	-0.041(-0.66)	-0.083	0.965(2.99)*	2.422	-0.402(-2.39)**	-0.967			
Genel ya da mesleki ortaokul	-0.058(-0.85)	-0.117	0.870(2.54)**	2.316	-0.383(-2.22)**	-0.820			
Genel ya da mesleki lise	-0.078(-1.15)	-0.157	0.852(2.60)*	2.104	-0.301(-1.83)**	-0.686			
Lisans, yüksek lisans ya da doktora	-0.058(-0.75)	-0.115	0.857(2.71)*	1.813	-0.290(-1.73)**	-0.651			
Erkeğin çalıştığı sektör									
Sanayi	0.031(0.76)	0.065	-0.118(-1.05)	-0.212	0.147(2.04)**	0.379			
Hizmet	0.007(0.20)	0.015	-0.151(-1.79)**	-0.294	0.108(1.56)	0.264			
Tarım	0.030(0.69)	0.062	0.069(0.58)	0.135	0.004(0.03)	0.009			
Doğum Kontrol Yöntemi Kullanımı									
Hiçbir yöntem kullanmıyor	-0.311(-4.68)*	-0.564	-0.329(-1.23)	-0.538	-0.476(-3.23)*	-0.966			
Geleneksel veya folklorik yöntemler	-0.113(-4.26)*	-0.223	-0.139(-1.98)**	-0.249	-0.026(-0.41)	-0.063			
Erkeğin Yaşı									
31-40	0.110(2.96)*	0.227	0.492(4.66)*	0.961	0.186(1.85)**	0.476			
41-50	0.123(2.67)*	0.258	0.433(3.83)*	0.906	0.155(1.44)	0.382			
51-84	0.171(2.88)*	0.373	0.479(3.10)*	1.112	-0.085(-0.69)	-0.204			
Ölen Erkek Çocuk Sayısı	0.205(7.54)*	0.418	0.566(5.03)*	1.065	0.208(5.15)*	0.512			
Ölen Kız Çocuk Sayısı	0.163(4.43)*	0.333	0.347(4.16)*	0.653	0.134(-3.32)*	0.330			
Toplam Kürtaj Sayısı	-0.005(-0.55)	-0.010	0.025(0.79)	0.048	0.018(1.36)	0.043			
Sapma Değişkeni	-0.026(-1.16)	-0.053	0.026(0.87)	0.048	0.003(0.07)	0.006			
Sabit	0.230(1.23)		-0.693(-1.06)		1.966(7.12)*				
Pseudo R ²	0.252		0.204		0.207				
σ ²	0.365		0.250		0.312				
Pearson χ^2 istatistiği (sd)	541.981(1484)		40.7916(163)		86.36422(277)				
Log pseudolikelihood	-2217.0025		-275.50375		-478.35822				

Not: *p<0.1, **p<0.05, ***p<.10 olarak alınmıştır.

Tablo 5: Göç Edip Beş Yıldan Az ve Beş Yıldan Fazla Kalan Kadınlar ile Göç Etmeyen Kadınların Doğurganlık Davranışını Etkileyen Etmenlere İlişkin Robust Poisson Regresyon Modeli Tahminleri (Kır-2013)

Bağımsız değişkenler	Göç Etmeyenler		Kıra Göç Edenler ve Göç Etkileri Yerde 5 Yıldan Az Kalanlar		Kıra Göç Edenler ve Göç Etkileri Yerde 5 Yıldan Fazla Kalanlar	
	Katsayı(z)	Marjinal Etki	Katsayı(z)	Marjinal Etki	Katsayı(z)	Marjinal Etki
Kadının Yaşı						
21-25	0.697(6.73)*	2.256	1.108(4.11)*	4.128	0.264(0.81)	0.741
26-30	1.093(10.32)*	4.071	1.028(3.43)*	3.655	0.598(1.89)**	1.959
31-35	1.310(12.15)*	5.232	1.179(3.94)*	3.847	0.714(2.28)**	2.246
36-40	1.510(13.51)*	6.596	1.016(3.30)*	3.374	0.834(2.59)**	2.742
41-44	1.565(13.65)*	7.669	1.273(4.04)*	5.192	0.830(2.52)**	2.762
45-49	1.653(14.33)*	7.889	1.320(4.30)*	4.962	1.129(3.49)*	3.922
Kadının İstediği Durumu						
Çalışıyor	-0.045(-2.18)**	-0.112	-0.129(1.87)**	-0.306	0.001(0.02)	0.002
Hanehalkı Büyüklüğü						
4-6 kişi	0.384(11.17)*	0.944	0.582(6.67)*	1.273	0.344(4.67)*	0.843
7 ve daha fazla kişi	0.642(16.40)*	1.806	0.782(5.93)*	2.387	0.642(7.05)*	1.991
Kadının İlk Doğum Yaşı						
16-20 yaş	0.477(6.85)*	1.224	0.404(2.99)*	0.970	0.095(0.53)	0.238
21-30 yaş	0.466(6.22)*	1.192	0.174(1.11)	0.410	0.136(0.76)	0.344
31-44 yaş	0.331(2.89)*	0.958	0.296(1.21)	0.784	-0.045(-0.21)	-0.111
Kadının İlk Evlenme Yaşı (31-44 yaş)	-0.049(-10.23)*	-0.121	0.013(0.79)	0.030	-0.038(-3.73)*	-0.096
Hanehalkı Refah Düzeyi						
Düşük	0.138(-5.29)*	-0.329	-0.340(-4.52)*	-0.742	0.045(0.70)	0.114
Orta	-0.156(-4.31)*	-0.361	-0.127(-1.17)	-0.281	0.024(0.33)	0.060
Yüksek	-0.148(-3.04)*	-0.340	-0.386(-2.68)*	-0.765	-0.264(-2.58)**	-0.593
En yüksek	-0.157(-2.80)*	-0.359	0.213(1.32)	0.542	-0.067(-0.64)	-0.163
Ailenin Etnik Kökeni						
Anne-baba Türk	-0.235(-8.74)*	-0.599	-0.406(-3.45)*	-1.058	-0.096(-1.28)	-0.245
Anne veya babadan biri Kürt diğeri Türk	-0.089(-1.87)**	-0.210	-0.129(-0.78)	-0.282	0.000(0.00)	0.001

Tablo 5: Devamı

Kadının Eğitim Düzeyi									
İlkokul	-0.143(-5.28)*	-0.355	-0.101(-1.18)	-0.237	-0.103(-1.51)	-0.261			
Genel ya da mesleki ortaokul	-0.229(-5.44)*	-0.518	-0.097(-0.74)	-0.217	0.012(0.10)	0.030			
Genel ya da mesleki lise	-0.212(-4.42)*	-0.477	-0.365(-2.12)**	-0.730	-0.174(-1.35)	-0.405			
Lisans, yüksek lisans ya da doktora	-0.433(-4.63)*	-0.873	-0.307(-1.60)	-0.622	-0.313(-1.88)***	-0.684			
Erkeğin Eğitim Düzeyi									
İlkokul	-0.019(-0.47)	-0.047	-0.460(-3.79)*	-1.049	-0.279(-2.48)**	-0.713			
Genel ya da mesleki ortaokul	-0.061(-1.27)	-0.147	-0.514(-3.60)*	-1.013	-0.350(-2.76)*	-0.770			
Genel ya da mesleki lise	-0.067(-1.29)	-0.161	-0.592(-4.11)*	-1.166	-0.252(-1.96)**	-0.578			
Lisans, yüksek lisans ya da doktora	-0.001(-0.01)	-0.003	-0.914(-5.52)*	-1.576	-0.191(-1.43)	-0.443			
Erkeğin çalıştığı sektör									
Sanayi	-0.009(-0.22)	-0.022	-0.115(-0.91)	-0.257	0.098(1.44)	0.253			
Hizmet	-0.020(-0.65)	-0.049	0.030(0.33)	0.070	0.086(1.23)	0.216			
Tarım	0.034(1.00)	0.084	0.049(0.46)	0.114	0.043(0.49)	0.108			
Doğum Kontrol Yöntemi Kullanımı									
Hiçbir yöntem kullanmıyor	-0.290(-5.86)*	-0.644	-0.742(-4.74)*	-1.285	-0.764(-4.04)*	-1.422			
Geleneksel veya folklorik yöntemler	-0.101(-3.91)*	-0.241	-0.085(-1.38)	-0.191	-0.053(-0.98)	-0.131			
Erkeğin Yaşı									
31-40	0.130(3.31)*	0.328	0.239(1.79)**	0.571	0.227(1.77)**	0.603			
41-50	0.121(2.61)*	0.303	0.456(3.48)*	1.170	0.206(1.55)	0.520			
51-84	0.118(2.01)**	0.303	0.624(4.01)*	1.853	0.036(0.26)	0.091			
Ölen Erkek Çocuk Sayısı	0.127(3.59)*	0.313	0.526(4.66)*	1.543	0.237(4.80)*	0.593			
Ölen Kız Çocuk Sayısı	0.120(3.51)*	0.296	0.402(3.83)*	0.929	0.157(2.63)*	0.391			
Toplam Kürtaj Sayısı	0.004(0.43)	0.011	0.031(0.75)	0.071	0.016(0.90)	0.039			
Sapma Değişkeni	-0.096(-3.65)*	-0.235	0.002(0.04)	0.006	0.038(0.83)	0.094			
Sabit	0.140(0.94)		-0.375(-0.84)		0.655(1.77)**				
Pseudo R ²	0.269		0.306		0.194				
σ ²	0.436		0.300		0.377				
Pearson χ ² istatistiği(sd)	677.5687(1553)		21.8738(73)		70.9778(188)				
Log pseudolikelihood	-2512.2279		-164.81853		-349.43136				

Not: *p<.01, **p<.05, ***p<.10 olarak alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- D.B., S.S.; Veri Toplama- D.B., S.S.; Veri Analizi/Yorumlama- D.B., S.S.; Yazı Taslağı- D.B., S.S.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- D.B., S.S.; Son Onay ve Sorumluluk- D.B., S.S.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- D.B., S.S.; Data Acquisition- D.B., S.S.; Data Analysis/Interpretation- D.B., S.S.; Drafting Manuscript- D.B., S.S.; Critical Revision of Manuscript- D.B., S.S.; Final Approval and Accountability- D.B., S.S.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Adsera, A., & Ferrer, A. (2014). Factors influencing the fertility choices of child immigrants in Canada. *Population Studies: A Journal of Demography*, 68(1), 65–79.
- Anselin, L., & Bera, A. K. (1998). Spatial dependence in linear regression models with in introduction to spatial econometrics. In A. Ullah (Eds.), *Handbook of applied economic statistics* (pp. 237–289). New York: CRC Press.
- Becker, G. S. (1960). An economic analysis of fertility. In *Demographic and Economic Change in Developed Countries*, Universities-National Bureau Committee for Economic Research, Publisher: Columbia University Press, 209-240. ISBN: 0-87014-302-6.
- Becker, G. S. (1992). Fertility and the economy. *Journal of Population Economics*, 5, 185–201.
- Brockerhoff, M., & Yang, X. (1994). Impact of migration on fertility in Sub-Saharan Africa. *Social Biology*, 41(1-2), 19–43.
- Cameron, A. C., & Trivedi, P. K. (1986). Econometrics models based on count data: Comparison and applications of some estimators and tests. *Journal of Applied Econometrics*, 1, 29–53.
- Coxe, S., West, S. G., & Aiken, L. S. (2009). The analysis of count data: a gentle introduction to Poisson regression and its alternatives. *Journal of Personality Assessment*, 91(2), 121–136.
- Darmofal, D. (2006). Spatial econometrics and political science. Annual Meeting of Southern Political Science Association.1–40.
<https://people.cas.sc.edu/darmofal/Spatial%20Econometrics.pdf>
- Deniz, Ö. (2005). Poisson regresyon analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 7, 59–72.
- Eryurt, M. A., & Koç, İ. (2012). Internal migration and fertility in Turkey: Kaplan-Meier survival analysis. *International Journal of Population Research Hindawi Publishing Corporation, Vol. 2012, Article ID 329050, 1–11.*
[doi:10.1155/2012/329050](https://doi.org/10.1155/2012/329050)
[DOI:10.1155/2012/329050](https://doi.org/10.1155/2012/329050)
- Farber, S. C., & Lee, B. S. (1984). Fertility adaptation of rural-to-urban migrant women: A method of estimation applied to Korean women. *Demography*, 21(3), 339–345.
- Gabrielli, G., Paterno, A., & White, M. (2007). The impact of origin region and internal migration on Italian fertility. *Demographic Research*, 17, 705–740.
- Genereux, A. (2007). A review of migration and fertility theory through the lens of African immigrant fertility in France. Max Planck Institute for Demographic Research Working Paper.
- Goldstein, S., & Goldstein, A. (1983). *Migration and fertility in Peninsular Malaysia: An analysis using life history data*. Santa Monica: The Rand Corporation.
- Hendershot, G. E. (1971). City ward migration and urban fertility in the Philippines. *Philippines Sociological Review*, 19(3), 183–193.
- Hepple, L. W. (1998). Exact testing for spatial autocorrelation among regression residuals. *Environment and Planning A*, 30, 85–108.

- Hervitz, H. M. (1985). Selectivity, adaptation, or disruption? A comparison of alternative hypotheses on the effects of migration on fertility: The Case of Brazil. *The International Migration Review*, 19(2), 293–317.
- Jensen, E. R., & Ahlburg, D. A. (2004). Why does migration decrease fertility? Evidence from the Philippines. *Population Studies*, 58(2), 219–231.
- Kulu, H. (2005). Migration and fertility: Competing hypotheses re-examined. *European Journal of Population*, 21, 51–87.
- Lee, B. S., & Pol, L. G. (1993). The influence of rural-urban migration on migrants' fertility in Korea, Mexico and Cameroon. *Population Research and Policy Review*, 12, 3–26.
- Lee, B. S., & Farber, S. C. (1984). Fertility adaptation by rural-urban migrants in developing countries: The Case of Korea. *Population Studies*, 38(1), 141–155.
- LeSage J. P. (2005). Spatial econometrics. In K. Kempf-Leonard (Eds.), *Encyclopedia of social measurement* (Vol 3) Amsterdam: Elsevier Academic Press.
- LeSage, J. P. (1999). The theory and practice of spatial econometrics. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/266218273_The_Theory_and_Practice_of_Spatial_Econometrics.
- Long, J. (1997). *Regression models for categorical and limited dependent variables*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- McCullah P., & Nelder, J. A. (1996). *Generalized linear models*. New York: Chapman & Hall.
- Oktay, E. Y. (2014). Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından günümüze uygulanan nüfus politikaları. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 31–53.
- Omondi, C. O., & Aiyemba, E. H. (2013). Fertility differentials in Kenya: The effect of female migration. *African Population Studies*, 20(2), 25–42.
- Ribe, H., & Schultz, T. P. (1980). Migrant and native fertility in Colombia in 1973: Migrants selected according to their reproductive preferences? Center Discussion Paper, No. 355, Yale University, Economic Growth Center, New Haven, CT.
- Rokicki, S., Montana, L., & Fink, G. (2014). Impact of migration on fertility and abortion: Evidence from the household and welfare study of Accra. *Demography*, 51(6), 2229–2254.
- Selim, S. (2004). *Türkiye'de çocuk talebi ve kadınların işgücüne katılımının doğurganlık üzerindeki etkisi: Ekonometrik yaklaşım* [The demand for children in Turkey and the effects of Women's labor force participation on fertility: Econometric Approach] in Dokuz Eylül Üniversitesi (Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Stephen, E. H., & Bean, F. D. (1992). Assimilation, disruption and the fertility of Mexican-Origin women in the United States. *The International Migration Review*, 26(1), 67–88.
- Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etüdları Enstitüsü, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması [Hacettepe University, Institute of Population Studies, Turkey Demographic and Health Survey] (2013) Mikro Veri Seti.
- Tobler W.R. (1979). Cellular geography. In: Gale S., Olsson G. (eds) *Philosophy in Geography. Theory and Decision Library (An International Series in the Philosophy and Methodology of the Social and Behavioral Sciences)*, Vol 20. Dordrecht: Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-009-9394-5_18
- Tuzcu, S. E. (2016). Mekânsal ekonometri ve sosyal bilimlerde kullanılan alanları [Spatial econometrics and areas of use in social sciences]. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(2), 401–436.
- Ünsal, E. M. (2007). *İktisadi büyüme* [Economic growth]. Ankara, Turkey: İmaj Yayıncılık.
- Willis, R. J. (1973). A new approach to the economic theory of fertility behavior. *Journal of Political Economy*, 81(2), 14–64.
- White, M. J., Tagoe, E., Stiff, C., Adazul, K., & Smith, D. J. (2005). Urbanization and the fertility transition in Ghana. *Population Research and Policy*, 24, 59–83.
- Winkelmann, R., & Zimmermann, K. F. (1995). Recent developments in count data modelling: theory and application. *Journal of Economic Surveys*, 9(1), 1–24.
- Winkelmann, R., & Zimmermann, K. F. (1994). Count data models for demographic data. *Mathematical Population Studies*, 4(3), 205–221.
- Wooldridge, J. M. (2002). *Econometric analysis of cross section and panel data*. London: The MIT Press.

Yakar, M. (2013). XXI. Yüzyılın başında Türkiye'de iller arası göçlerin mekansal ve istatistiksel analizi [Spatial and statistical analysis of inter-provincial migrations in Turkey at the beginning of the XXlth century]. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 5(3), 239–263.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye’de Kadın Hükümlü Oranlarının Mekânsal Ekonometrik Analizi

Spatial Econometric Analysis of Female Convict Rates in Turkey

Eren Kaya ÇAKMAKÇI¹ , Yeliz YALÇIN² , Cengiz ARIKAN³

¹Yüksek Lisans, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Ankara, Türkiye

²Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Ankara, Türkiye

³Dr. Ticaret Bakanlığı, Risk Yönetimi, Tasfiye ve Döner Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye

ORCID: E.K.C. 0000-0002-0735-8625;
Y.Y. 0000-0003-0180-1056;
C.A. 0000-0001-8926-5707

Corresponding author:

Cengiz ARIKAN,
Ticaret Bakanlığı, Risk Yönetimi, Tasfiye ve Döner Sermaye Genel Müdürlüğü,
Ankara, Türkiye
E-mail: c.arikan@ticaret.gov.tr

Submitted: 16.11.2020

Revision Requested: 20.01.2021

Last Revision Received: 11.02.2021

Accepted: 04.04.2021

Published Online: 31.05.2021

Citation: Cakmakci, E.K., Yalcin, Y., & Arikan, C. (2021). Türkiye’de kadın hükümlü oranlarının mekânsal ekonometrik analizi. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 73-90. <https://doi.org/10.26650/JECS2020-826869>

Öz

Son yıllarda artan kadın hükümlü oranları, kriminoloji çalışmalarında kadını esas noktaya taşımış ve kadın hükümlülüğü hakkında yapılan araştırmalar; hükümlü olma nedenlerini, işleniş biçimlerini ve suçla karşılaşan kadının demografik özelliklerini incelemiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda, hüküm giymiş kadınların ortak sosyal ve demografik özellikleri olduğu gözlenmiştir. Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak kadın hükümlü oranlarının yaşanılan bölgeler arasında etkileşim etkisine sahip olup olmadığı ekonometrik tekniklerle araştırılmıştır. Kadın hükümlü oranlarındaki etkileşim etkisi diğer bir ifade ile mekânsal etki mekânsal panel modeller ile tahmin edilmiştir. Bu çalışmada, 2009-2017 dönemine ait İBBS2 sınıflandırmasına göre sınıflandırılmış Türkiye’nin 26 alt bölgesine ait yıllık veri kullanılmıştır. Çalışmada, bağımlı değişken olarak suçun işlendiği bölgede ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı içinde kadın hükümlülerin oranı alınmıştır. Açıklayıcı değişkenler olarak ise her bölgeye ait kadın iş gücüne katılım oranı, kadın okuma yazma oranı, bölgesel gayrisafi yurtiçi hâsıla, kadın boşanma sayısı ve kadın evlenme sayısı değişkenleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; bölgeler arasında, kadın hükümlü oranı bakımından pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı mekânsal bir etkileşim bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile bölgelerde artan kadın hükümlü oranları komşu bölgeleri de etkilemekte ve kadın hükümlü oranlarının artmasına neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın hükümlü oranı, mekânsal panel model, bölgesel analiz

ABSTRACT

Recently, the increasing number of female convicts has put women in the limelight of criminology studies, and such studies have examined the reasons for the conviction of female felons, the way the crimes were committed, and the demographic characteristics of women involved in such crimes. Accumulated data regarding female convictions revealed that convicted women had common social and demographic characteristics. In contrast to other research, the present study used

econometric techniques to investigate the existence of spatial interaction among regions in terms of the number of female convicts. The researchers used annual data from 2009 to 2017 for Turkey's 26 subregions. The dependent variable was the proportion of female convicts to the number of convicts entering prison in the area where the crime was committed. The explanatory variables included the participation rate of females in the labor force, female literacy rate, gross domestic product (GDP), number of divorces, and number of marriages. The findings indicated a positive and statistically significant spatial interaction among the regions in terms of the number of female convicts. Therefore, the increasing number of female convicts in any region affects its neighboring regions and consequentially increases the number of female convicts.

Keywords: Female convict ratio, spatial panel model, regional analysis

EXTENDED ABSTRACT

Since there are several reasons behind why a person commits a crime, making a general definition of a crime that relates to the essence of the crime can be difficult. More specifically, different perspectives regarding the origin of the essence of the event that caused the crime give a number of meanings to the crime. Although the definition may be indefinite, crime is a social phenomenon in which a person is involved at will, has criminal consequences, and endangers the security of property and life. Crime is one of the important social problems in all eras of society and world history and is among the natural consequences of being a society for people living in a community. To deal with the phenomenon of crime and its negative impact on society, one must fully understand the reasons that constitute the crime. A number of theories about the causes, consequences, and behaviors of crime exist, which can be encountered in various branches of science to date. Accordingly, there are several studies in literature regarding the source and effects of crime, such as individual, psychological, or social reasons. Related literature show that the main reasons of crime are low educational level, unemployment, immigration, marital status, psychological traumas, and economic conditions. Another remarkable result from previous studies is that the reasons of crime have a greater effect on males than on females. However, such a result is observable, as male convict rate has been higher than female convict rate for several years.

On another note, the observable increase in female convict rate has caused an increase in the number of studies that focuses on female convicts. Such studies have revealed the causes of crime perpetrated by females, their methods for committing the crime, and the demographic characteristics of female convicts. Additionally, such studies indicate that the reasons that drive males and females to commit crimes are mostly similar; however, crime arising from situations wherein females are involved leads to diversification of the crime and subsequently increases the number of female convicts. Notably, several reasons, such as incidents of domestic violence faced by females; low educational level; and disparity between males and females in business, lead to an increase in the proportion of female convicts, which reflects the demographics that are used to explain female convictions.

The effects of crime on socio-cultural and economic structures increase daily. The fact that crimes are committed by people in a space, which reveals that such crimes can be identified with the characteristics of that certain space, warrants a thorough examination of this issue. In this context, In contrast to other studies, the present study investigated the rate of female convicts using spatial econometric models and taking into account the interaction between regions. The study aims to examine female convictions, including the aspect of spatial interaction among the subregions of Turkey. Although crimes perpetrated by women do not share similarities, female convicts who have common characteristics affect each other. This interaction causes an increased in the rate of female convicts, which will

not be limited in one region. However, such a scenario will lead to an increase in the number of female convicts in neighboring regions as well as the entirety of Turkey due to the spillover effect.

The study investigated the spatial effect of female convict rate via spatial panel models. In the present study, the researchers used annual data from 2009 to 2017 for the 26 subregions of Turkey according to the NUTS2 (nomenclature d'unités territoriales statistiques) classification. The female convict ratio is a dependent variable, and the participation rate of females in the labor force, female literacy rate, GDP, number of divorces, and number of marriages are independent variables. The study led to the creation of a weight matrix based on geographical locations in the traditional way. Then, the researchers estimated spatial models (Spatial Autoregressive Model (SAR), Spatial Error Model (SEM), and Spatial Durbin Model (SDM)) of the fixed and random effects.

The fixed effects of the spatial autoregressive model served as the best model according to the model selection criteria. The results indicated that educational level and participation rate of females in the labor force are directly proportional to female convict rate, whereas the income of a region is inversely proportional to female convict rate. The increase in the number of marriages decreases the rate of female convicts. Most importantly, the researchers observed positive spatial interaction among regions in terms of the rate of female convicts, indicating that a crime can be identified with the place where it was committed, and such a place is one of the most important variables affecting a crime.

1. Giriş

Tarih boyunca insanlar topluluk halinde yaşamış ve birlikte yaşamanın gerekliliklerini çoğunlukla yerine getirmiştir. Ancak, insanların içinde yaşadığı toplumda karşılaştıkları haksızlık ve eşitsizlikler, insanların suça karışmasına neden olmuştur. Ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılık gösteren suç, durumdan duruma değişen bir olgu olduğundan evrensel bir tanımının yapılması zorlaşsa da; “insanın kendi iradesiyle karıştığı, yasalara aykırı ve cezai sonuçlarının olduğu bir eylemdir” şeklinde genel bir tanımla yapılabilmektedir (Demir, 2016, s. 1).

İnsani bir varlık olarak bakılan suç, uzun süre boyunca erkek eylemi olarak görülmüştür. Yapılan çalışmaların çoğu sonuçlarını insan odaklı yorumlayabilir, kadın hükümlü oranının erkek hükümlü oranına göre her zaman daha az olması çalışmaların erkek hükümlü oranları üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Suç denilince akla eğitim seviyesinin düşüklüğü, işsizlik, göç, medeni durum, ekonomik durum ve psikolojik travmalar gibi birçok neden gelmektedir. Bu faktörler erkek hükümlü oranını etkilediği kadar kadın hükümlü oranını da etkilemektedir. Ancak erkek hükümlü oranı, kadın hükümlü oranı kadar düşük seviyede değildir. Bu yüzden yıllarca suça cinsiyet ışığında bakmak ihmal edilmiştir.

Kadın hükümlü oranındaki son zamanlarda yaşanan artış hem dünyada hem de Türkiye’de göze çarpmaya başlamış ve bu konu üzerine yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. Çalışmalar sonucunda, kadının suça karışımı hem suçun çeşitlenmesine hem de hükümlü oranlarında artışa sebep olmuştur (Wilson & Herrnstein, 1986, s. 110). Suç çeşitliliğinin artması bir yana kadının iş hayatına katılımının ve eğitim durumunun artması; evlenme, boşanma gibi yaşamın içinde yer alan birçok durum da kadının hükümlü oranının artmasına neden olmaktadır. Yapılan çalışmalarda, kadının suça karışmasının başlıca sebeplerinin; eğitim, yaş, medeni durum, yaşadıkları şiddet olayları ve gelirleri olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmalar ile kadının eğitim seviyesi ne kadar düşük ise o kadar çok suça karıştıkları, artan aile içi şiddet olaylarıyla beraber suç eğilimlerinin arttığı ve evli kadınların bekâr kadınlara oranla daha fazla suç işledikleri ortaya konmaktadır (Saygılı & Aliustaoğlu, 2009, s. 5-6; İçli, 2013, s. 42; Darcan, 2014, s. 104; Kenevir, 2017, s. 799; Temurçin & Haydaroğlu, 2017, s. 209).

Literatürde cinsiyet ayrımı yapılmaksızın toplam hükümlü oranları üzerine yapılan çeşitli ekonometrik çalışmalar bulunmasına karşın kadın hükümlülüğü ile ilgili yapılan ekonometrik çalışmalar kısıtlıdır. Güvercin (2018) çalışmasında ABD Arkansas Eyalatındaki 4 şehirdeki mahkumlara ilişkin veriyi kullanarak kadın ve erkek suç oranlarını klasik en küçük kareler yöntemi ile modellemiştir. 1995-2015 yılları arası veriler kullanarak mülkiyet suçları açısından cinsiyet farklılığını ABD özelinde araştıran Campaniello & Gavrilova (2018) çalışmalarında panel model tahminleri yapmışlardır. Hindistan kadın suç oranlarını veri madenciliği yöntemleri ve regresyon modelleri ile inceleyen Devakunchari vd. (2019) suç oranlarına ilişkin öngörü elde etmişlerdir. Seyidova & Alakuş (2020) 1991-2016 dönemi için Türkiye’deki kadın hükümlü oranı ile ekonomik ve sosyal göstergeler arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme ve Granger nedensellik analizi ile incelemişlerdir. Kadın suçluluğu ile ilgili yapılan çalışmalar çoğunlukla hükümlü oranlarının sebepleri üzerine durmuşlar ve ekonometrik olarak geleneksel yöntemleri kullanmışlardır. Yapılan bu çalışma kullanılan metodoloji açısından literatür örneklerinden farklılaşmakta ve ilk kez kadın hükümlü oranı mekânsal modeller ile incelenmektedir. Diğer taraftan, literatürde her ne kadar kadın suçlarında göç etkisi incelenmiş olsa da yaşanan bölgelerin birbirine uzaklıkları ve yakınlıkların suçun ve özellikle kadın suçlarının yayılmasında etkili olabilecekleri sorusu incelenmemiştir. Yaşanılan yerin coğrafi olarak birbirine uzaklıkları yanında bu bölgelerin işgücü ve gelir gibi ekonomik özelliklerin de kadın suçlarının yayılımında etkisi mevcut çalışmalarda dik-

kate alınmamıştır. Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak, coğrafik bölgelerin uzaklıklarının ve bu bölgelerin ekonomik durumlarının kadın hükümlü oranlarında nasıl bir etkiye sahip olduğu mekânsal ekonometrik modeller ile incelenmiştir.

Mekânsal ekonometri, klasik regresyon modellerindeki mekânsal etkileri ele alan yöntemler topluluğudur. Söz konusu yöntem, ele alınan değişkenleri, konumu, mesafeyi ve düzenlemeleri tahmin süreci boyunca ayrıntılı bir şekilde ele alır (Konat, 2014, s. 3). Bu bağlamda, kadın okuryazarlık oranı, kadın iş gücüne katılım oranı, kadın boşanma, kadın evlenme sayıları ve GSYİH değişkenleri bağımsız değişkenler, bölgedeki tüm hükümlüler içindeki kadın hükümlülerin payı da bağımlı değişken olacak şekilde mekânsal panel modeller, 2009-2017 dönemi yıllık verilerle İBBS2 sınıflandırılmasına göre 26 alt bölge için tahmin edilmiştir. Analiz sonuçlarında, kadın hükümlü oranlarında coğrafik olarak mekânsal bir etkinin olduğu başka bir ifade ile bir bölgede artan kadın hükümlü oranlarının komşu bölgelerdeki oranı artırabileceği bulgusuna varılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde suç ve kadın-suç arasındaki ilişki incelenmiş olup üçüncü bölümde çalışmada kullanılan ekonometrik yöntem olan mekânsal panel modellere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde kadın hükümlü oranlarının mekânsal etkileşimi mekânsal panel modeller aracılığıyla incelenmiş ve parametre tahmin sonuçları yorumlanmıştır. Son bölümde ise elde edilen sonuçlara dair yorum ve düşüncelere yer verilmiştir.

2. Kadın ve Suç

Cinsiyete göre hükümlü istatistikleri incelendiğinde, ülkelerde kadınların her zaman erkeklerden daha az hükümlü oranına sahip olduğu dikkat çekmektedir. Geçmişte kadın hükümlülüğü hakkında konuşulduğunda kadınların daha çok ensest, zina, zehirleyerek adam öldürme, yeni doğmuş çocuğu öldürme ve iftira gibi suçlar işlemekteyken, sosyal yaşamda meydana gelen değişim kadın suç türlerinde de kendini hissettirmekte ve değişimler gözlenmektedir. Günümüzde artık kadınlar hırsızlık, çek senet suçları, dolandırıcılık, uyuşturucu madde tedarik etme gibi suçları işlemektedir (Dönmezler, 1994; Akpınar 2018; Yıldız, 2019).

Suç türü suçun işlendiği yere göre farklılık gösterse de hükümlü kadınların özellikleri çoğunlukla aynıdır. Örneğin Amerika'da kadınların cezaevlerine girmesindeki en önemli sebep uyuşturucu, mala karşı işlenen suçlar ve kamu düzenini bozucu nedenler yer alırken Türkiye'de kadınların cezaevine girmesindeki en önemli nedenler cinayet, çek-senet suçları ve hırsızlık suçlarıdır. Cezaevlerine hükümlü olarak giren kadınların genelde eğitimsiz, alkol bağımlısı, uyuşturucu kullanmış, aile yaşamı huzursuz ve yüksek hükümlü oranlarının olduğu yerlerde yaşadıkları tespit edilmiştir (Belknap, 2007, s. 194).

Kadın suçluluğu konusuna dair çoğu çalışma yirminci yüzyılın sonlarına doğru yapılmış ve bu çalışmalar sonucunda kadının hükümlülüğünün iç yüzü gün yüzüne çıkmaya başlamıştır (İlbars, 2007, s. 7). Kadının içinde bulunduğu durumlar kadın hükümlü oranında artışa hatta suçun çeşitlenmesine neden olmaktadır. Suç denilince akla ilk gelenler; hırsızlık, adam yaralama, gasp, terör gibi olaylar olurken kadının hükümlü oranındaki artışla beraber karşımıza aile içi şiddet sebebiyle karışılan suçlar çıkmaktadır. Yapılan çalışmalar bu olaylarda kadınların planlı bir şekilde hareket etmediklerini olayın gerçekleştiği anda ellerine geçen yaralayıcı aletlerle ansızın yaşadığını ortaya koymaktadır (Ortaköylü ve ark., 2004, s. 14).

Kadınların suça karışmasına neden olarak gösterilen sebepler Darcan (2014) tarafından derlenip çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda kadın hükümlü oranı üzerinde etkili olan değişkenlere genel bir çerçeveden bakılmış ve mahkûm olan kadının eğitim seviyesinin düşük, aile içi şiddet gördüğü, yoksullukla mücadele ettiğini hatta cezaevine girmeden bir ay öncesine kadar hiçbir

işte çalışmadığını, psikolojik sorunlarının olduğunu ortaya koymuştur. Kenevir (2017) hükümlü olarak cezaevinde yatan kadınlarla yaptığı anket çalışması sonucunda hükümlü kadınların suç gerçekleştirmeye sebepleri olarak namus meselesi, aile içi şiddet ve psikolojik sorunları öne sürmüşlerdir.

Adler (1975, Canay, 2004, s. 67’den)’a göre kadınların sosyal hayatta daha aktif olmaları hükümlü oranlarını da etkilemektedir. Kadının çalışma hayatında yaşadığı zorluklar nedeniyle karıştığı suçlar dışında kadın erkek arasındaki eşit şartların çoğalmasa yani kadın erkek eşitliği söz konusu olduğunda kadın hükümlü oranında da erkeğe eşit duruma geldiği görülmektedir. Modern toplumda iş hayatına atılan kadının artan sorumlulukları üzerinde duran Ersoy (2009) kendisine destek çıkmayan eşler arasında çoğu zaman tartışmaların ve huzursuzlukların çıktığını ortaya koymuştur. İşsizlikle beraberinde gelen yoksulluğun da hükümlü oranı üzerindeki etkisini ele alan Özer ve Çolak (2015), yoksul bireylerin genellikle kötü şartlar barındıran yerlerde ikamet ettiklerini, sağlıksız beslendiklerini ve toplumdaki dışlandıklarını ifade etmiştir. İşsizlik üzerinde durulan bir diğer çalışma olan Özer ve Topal (2017) işsizliğin suç üzerinde etkisinin çok fazla olduğunu ve işsizlik seviyesinin fazla olduğu ülkelerde hükümlü oranının da aynı seviyede yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. Yıldız (2019) bu alanda yaptığı çalışmada kadınların iş hayatında daha aktif rol almasının kadının hükümlü oranını arttırdığını ortaya çıkarmıştır.

Kadınların yaşadığı aile içi şiddet kadının hükümlü oranındaki artışın en temel sebeplerden biridir. Bu durum kadının medeni durumunu kadını suça iten değişkenlerden biri haline getirmektedir. Türkiye’de hükümlü olarak cezaevlerine girmiş kadınların büyük bir çoğunluğunu evli kadınlar oluşturmaktadır. Hükümlü kadınlarının çoğunun evli olmasında evliliğin erken yaşta gerçekleşmesi ve kadının üzerine yüklenen sorumlulukları gerçekleştirirken yaşadığı zorluklar kadını suça iten sebepler olarak gösterilmektedir (İçli, 2013, s. 42). Aile içi şiddetin arttığı son yıllarda kadınlar şiddet içerikli suç işlediklerinde bu suçu genellikle aile içindeki bireylere karşı işlediklerini belirten Saygılı ve Aliustaoğlu (2009) çalışmalarında bu duruma çözüm olarak aile sorunlarına yönelik destek sağlayacak yapıların oluşmasını önermişlerdir. Medeni durumun suça karışmada önemli bir etken olduğunu belirten İçli (2013), evli kadınların suça karışmasının bekâr kadınlara oranla daha fazla olduğunu belirtmiştir. Antalya ve Mardin illeri üzerinde hükümlü kadınlarla yaptıkları anket sonucu cezaevlerinde evli kadınların bekâr kadınlardan sayıca üstün olduğunu ortaya çıkartan Temurçin ve Haydaroğlu (2017) çalışmalarında medeni durumun da kadın hükümlü oranlarını artırıcı bir etken olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda TÜİK 2017 hükümlü verileri göre, hüküm giymiş kadınların %46’sı evlidir. Konu üzerinde duran Dızman (2019) evli veya boşanmış kadınların bekâr kadınlara oranla daha fazla suça karıştığını elde etmiştir.

Kadın hükümlü oranını etkileyen bir diğer sebepse kadının eğitim durumudur. Suç, hemen her kesimin işleyebileceği bir olguyken eğitimsiz ya da eğitim seviyesi düşük olan kişilerin suça karışma ihtimalinin daha yüksek olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Savcı, 2004, s. 134). Antalya ve Mardin illerinde kadın hükümlüler hakkında yapılan çalışma cezaevlerinde hükümlü olarak giren kadınların eğitim seviyesinin düşük ya da büyük çoğunluğunda okuryazar olmayan kadınların yer aldığını ortaya koymaktadır (Temurçin & Haydaroğlu, 2017, s. 201). Karaçetin vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada hükümlü olarak cezaevinde yer alan kişilerin %69’unun okuma yazma bilmediği ve %12.8’inin ise ilkokul mezunu olduğu bulunmuştur. Kadın eğitim seviyesinin artması kadını iş hayatında erkekle eşit duruma getirmektedir. Bu da kadının daha önce karşılaşmadığı hırsızlık veya dolandırıcılık suçlarına dâhil olmasına sebep olmaktadır. Kadını suça iten en temel sebep olarak sayılan eğitim, kişinin okula olan tavrıyla ortak hareket etmektedir. Okul hayatında başarılı ve düzgün bir gösteriş sağlayan kişilerin okuldan kaçan, öğretmen ve

okul yöneticilerine saygısızlık yapan ya da okula olan ilginin düşüklüğü gibi tutum sergileyen öğrencilere göre daha az suçla karıştıklarını belirten Kızmaz (2004) eğitimin yanı sıra okuldaki davranışların da eğitim kadar önemli olduğunu ifade etmiştir.

Kadınlar, suç işlemeye erkeklere oranla daha geç başlamaktadırlar. Öyle ki kadın hükümlü oranının artmaya başladığı yaşlarda erkek hükümlü oranı düşmeye eğilimlidir (Kürzinger, 1996, s. 220). Bu durum kişilerin yaş yapısı ile suçla katılma oranı arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan çalışmalar kadınların suçla katılım yaşının 26 ile 30 yaş arasında toplandığını göstermektedir (İçli & Öğün, 1999, s. 89). Antalya ve Mardin illerinde yapılan çalışma, cezaevine hükümlü olarak giren kadınların yaş aralığının 26 ile 35 yaşları aralığında toplandığını ortaya koymaktadır (Temurçin & Haydaroglu, 2017, s. 200).

3. Veri ve Ampirik Sonuçlar

Kadın hükümlülüğü üzerine durulan çalışmalar kadını suçla iten sebepler ile ilgilenirken yapılan bu çalışmanın amacı kadını suçla iten makro değişkenlerle beraber mekânsal etkileşimi de incelemektir. Bu çalışmada, 2009-2017 dönemine ait İBBS2 sınıflandırmasına göre 26 alt bölge için yıllık veri kullanılmıştır. Hükümlü oranları üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda suçla etkileyen değişkenler; eğitim seviyesi, iş gücüne katılım oranı, medeni durumu, aile yaşantısı, göç ve psikolojik sorunları başlıca olarak sayılmaktadır. Literatür örneklerinden hareketle bu çalışmada, kadın hükümlülüğü üzerinde etkisi olan ve ülkemizde bölgesel olarak yayınlanan değişkenler¹ kullanılmıştır. 2009-2017 dönemleri arası 26 alt bölge için yıllık veri Türkiye İstatistik Kurumundan temin edilmiş olup, bu dönem için ulaşılabilen en geniş veri aralığıdır. Çalışmada, bağımlı değişken olarak suçun işlendiği bölgede ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı içinde kadın hükümlülerin oranı alınmıştır. Açıklayıcı değişkenler olarak her bölgeye ait kadın iş gücüne katılım oranı, kadın okuma yazma oranı, GSYİH, kadın boşanma sayısı ve kadın evlenme sayısı değişkenleri kullanılmıştır. Kullanılan değişkenler ve bunlara ilişkin açıklamalar ve özet istatistikleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Değişkenler ve Özet İstatistikler

Değişken	Gösterim	Ortalama	Standart Sapma
Kadın hükümlü sayısı/Hükümlü sayısı	HO	3,56	1,06
Kadın İş Gücüne Katılım Oranı	IGKO	30,12	8,27
Kadın Okuma Yazma Oranı	OYO	80,26	6,68
GSYİH	GSYİH	7,28e+07	1,18e+08
Kadın Boşanma Sayısı	BOSANMA	4.781,17	5.262,45
Kadın Evlenme Sayısı	EVLENME	2.2810,94	18.983,61

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 11.05.2019)

Kadın hükümlü oranının bölgeler arasındaki mekânsal etkileşimini tespit etmek amacıyla, coğrafi komşuluk ilişkileri esas alınarak oluşturulan mekânsal ağırlık matrisi oluşturulmuştur. Ağırlık matrisi, vezir tipi yaklaşımı kullanılarak bölgelerin birbirine sınır olup olmama durumu göre türetilmiştir. Oluşturulan ağırlık matrisi (W) ile mekânsal gecikme (SAR), mekânsal hata

1 Kadının okuma yazma oranı Peck (2003), Savcı (2004), Kenevir (2015), Temurçin ve Haydaroglu (2017)), iş gücüne katılım oranı (Adler (1975), Canay (2004), Ersoy (2009, Haydaroglu (2017), Yıldız (2019), GSYİH (Reilly ve Witt (1996), Cömertler ve Kar (2007), Hipp ve Kane (2017), Sevim (2018), Yiğit (2019) ve kadının evlenme ve boşanma sayıları İçli (2013), Çelik (2008), Saygılı ve Aliustaoğlu (2009), Gürler (2010), Özbek (2011), Akpınar (2018) çalışmalarında da kullanılmıştır.

(SEM) ve mekânsal Durbin (SDM) modelleri hem rastgele etki (RE) hem de sabit etkiler (FE) olarak tahmin edilmiştir². Hangi mekânsal panel modelin geçerli olduğunu belirlemede Tablo 2'de yer alan istatistikler kullanılmıştır.

Tablo 2: Hausman Test Sonuçları

Modeller	Ki-kare	Prob.
SDM_FE-SDM_RE	11,18	0,025**
SAR_RE-SAR_FE	12,73	0,013**
SEM_RE-SEM_FE	11,81	0,019**

***, ** ve * ise sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde anlamlı olduklarını göstermektedir.

Rastgele etkiler ve sabit etkiler model seçimi için yapılan Hausman test sonucunda; rastgele etkiler modelinin geçerliliğini savunan H_0 yokluk hipotezinin reddedilmesiyle sabit etkiler modelinin en uygun model olduğu sonucuna varılmıştır. Sabit etki varsayımı altında SAR, SEM ve SDM modellerinin seçimi için kurulan hipotezlerinin testi için elde edilen test istatistikleri Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: SAR, SEM ve SDM modellerinin seçimi

	Ki-kare	Olasılık Değeri
$H_0: \theta = 0$ (SAR – SDM)	8,06	0,089*
$H_0: \theta + \rho\beta = 0$ (SEM – SDM)	8,14	0,148

***, ** ve * ise sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde anlamlı olduklarını göstermektedir.

Tablo 3 ilk satırda coğrafi konumların esas alındığı ağırlık matrisi ile kurulan SDM alternatifi-ne karşı kurulan SAR modeli %5 anlamlılık düzeyinde reddedilememiştir. Benzer şekilde ikinci satırda SDM alternatifi-ne karşı kurulan SEM modeli %5 anlamlılık düzeyinde reddedilememiştir. Testlerden biri en uygun modelin SAR, diğeri ise en uygun modelin SEM olduğunu gösterdiğinden; mekânsal hata modeli ve mekânsal gecikme modeli kıyaslamasında bilgi kriterleri dikkate alınmış olup, en düşük AIC ve SBC değerine sahip olan SAR modeli en uygun model olarak seçilmiştir. Model seçim kriterlerine göre elde edilen en uygun model, Sabit Etkiler Mekânsal Gecikme Modelidir (SAR_FE). Modele ilişkin parametre tahmin sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Mekânsal Panel Model Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	t değeri
İGKO	0,047***	3,850
OYO	-0,024*	-1,700
GSYİH	-1,79e-09**	-2,210
BOSANMA	0,00013	0,970
EVLENME	-0,000028	-0,690
Mekânsal Model Katsayısı (ρ)	0,323***	4,010
AIC		382,667
SBC		403,399
Log Olabilirlik		-185,333

***, ** ve * ise sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde anlamlı olduklarını göstermektedir.

2 Mekansal panel modellere ilişkin teorik bilgi Ek-1'de, coğrafi konumlara göre oluşturulan ağırlık matrisi esaslı tahmin sonuçları Ek-2'de yer almaktadır.

Ardından, bağımsız değişkenlerin yayılma etkisini (spillover effect) belirlemek amacıyla en uygun mekânsal panel modele ilişkin doğrudan (direct) ve dolaylı (indirect) etkileri hesaplanmış olup, Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5: Doğrudan, Dolaylı ve Toplam Etkiler³

Değişken	Doğrudan Etki		Dolaylı Etki		Toplam Etki	
	Katsayı	t değeri	Katsayı	t değeri	Katsayı	t değeri
İGKO	0,049***	3,760	0,023**	2,150	0,072***	3,340
OYO	-0,026*	-1,780	-0,122	-1,430	-0,039*	-1,720
GSYİH	-1,88e-09**	-2,310	-8.72e-10*	-1,650	-2,75e-09**	-2,160
BOSANMA	0,0002	1,120	0,00007	0,990	0,0002	1,100
EVLENME	-0,00003	-0,830	-0,00001	-0,730	-0,00005	-0,820

***,** ve *ise sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde anlamlı olduklarını göstermektedir.

Elde edilen sonuçlara göre; kadın iş gücüne katılım oranı %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olup söz konusu değişkende meydana gelecek %1'lik bir artış, kadın hükümlü oranında ortalama %4,7'lik artışa neden olacaktır. İşgücüne katılım oranının hükümlü oranını azaltacağı beklentisine ters bir beklenti elde edilmiş olsa da literatürde anket araştırmaları ile yapılan çalışma sonuçlarında işgücüne katılımın kadın suçlarında artışa neden olabileceği bulgusu da elde edilmiştir. Bu durumun en temel sebepleri olarak 20 yy. da başlayan kadın özgürlük hareketleri ve sosyo-ekonomik değişimler gösterilmektedir. Ekonomik değişimler sonucunda kadınların artık fiziksel güç gerektirmeyen hırsızlık ve dolandırıcılık gibi suçlara dâhil olması, kentleşme ve sosyo-ekonomik gelişmelerin birleşmesi sonucunda kadın hükümlü oranlarının suç istatistiklerinde kendine yer bulması ile gelişmiş ülkelerdeki kadın hükümlü oranlarının diğer ülkelere göre daha fazla artması gösterilmektedir (İçli, 1993, s. 26; Balcıoğlu, 2002, s. 49; Haydaroğlu, 2017, s. 150; Yıldız, 2019, s. 34; Seyidova & Alakuş, 2020, s. 110)

Parametre tahmin sonuçlarına göre, kadın okuma yazma oranı %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve kadın hükümlü sayısını negatif yönlü etkilemektedir. Bu durumda kadın okuma yazma oranı %1 arttığında kadın hükümlü oranı % 0,024 azalacaktır. Kadınlarda okuma yazma oranındaki artışın suç oranını azaltması bulgusu Karaçetin vd. (2011), Giray (2015), Kenevir (2015) ve Kenevir (2017) çalışmalarında elde edilen sonuçlarla benzerdir.

Medeni durum değişkenleri olarak ele alınan evlenme sayısı ve boşanma sayısı istatistiksel olarak anlamsız olarak elde edilmiştir. Evlenme sayısı kadın hükümlü oranını negatif yönlü etkilemekte iken boşanma sayısı pozitif yönlü etkilemektedir. Bu durumda evlenme sayısı 1 birim arttığında kadın hükümlü oranı % 0,000028 azalırken, boşanma sayısı 1 birim arttığında ise kadın hükümlü oranı %0,00013 artmaktadır. Evlenme sayıları ile hükümlü oranı arasındaki ters yönlü ilişki Temurçin ve Haydaroğlu (2017) ve Dızman (2019) çalışmalarında elde edilen sonuçlarla benzerdir.

Suçun ekonomik boyutu olarak modele dâhil edilen GSYİH, %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olup kadın hükümlü oranını negatif yönlü etkilemektedir. Bu durumda, GSYİH'da meydana gelecek artış, kadın hükümlü oranında istatistiksel olarak anlamlı bir azalışa neden olacaktır. Gelir değişkeninin kadın hükümlü oranıyla ters yönlü ilişkisi Ulucak (2019) ve Yiğit (2019) çalışmalarında elde edilen sonuçlarla paraleldir.

3 Doğrudan etki, bağımsız değişkendir bir birimlik değişimin bağımlı değişken üzerindeki marjinal etkisini; dolaylı etki, bağımsız değişkendir bir birimlik değişimin tüm komşu birimlerin bağımlı değişkeni üzerindeki marjinal etkisini ve toplam etki ise, bu iki etkinin toplamını ifade etmektedir.

Mekânsal model sonuçlarına göre en uygun model olarak seçilen sabit etkiler SAR modelinde mekânsal ilişkileri temsil eden mekânsal gecikme katsayısı %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olup 0,323 olarak tahmin edilmiştir. Sosyo-demografik, ekonomik veya bölgesel faaliyetlerin neticesinde ortaya çıkan ve mekânsal otokorelasyonu gösteren “ ρ ” aynı zamanda bağımlı değişkenin kümelenme durumunu da temsil etmektedir. 0,323 olarak tahmin edilen mekânsal otokorelasyon katsayısı kadın hükümlü oranı açısından bölgeler arasında pozitif yönlü bir kümelenme olduğunu göstermektedir. Yüksek kadın hükümlü oranı gözlenen bölgeler birbirlerine yakın, düşük kadın hükümlü oranı gözlenen bölgeler birbirlerine yakın şekilde kümelenmiştir. Elde edilen bulgular bir bölgedeki kadın hükümlü oranı diğer değişkenlerin yanında komşu bölgelerdeki kadın hükümlü oranından da etkilenmektedir. Bu durumda, bir bölgede kadın hükümlü oranında yaşanacak %1’lik artış, sınır bakımından komşu olan bölgelerdeki kadın hükümlü oranında ortalama %0,323’lük bir artışa neden olacaktır. Coğrafi bölgeler arasında ekonomik ve sosyal etkileşim yanı sıra sosyolojik etkileşim de olmaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre bölgelerin kendi aralarındaki coğrafi yakınlıkları kadın hükümlü oranlarında bir etkileşim yaratabilmektedir. Bir bölgede meydana gelen kadın hükümlü oranındaki artış diğer bir bölgedeki kadın hükümlü oranında da artışa neden olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle bir bölgede kadın hükümlü oranında artış gözlenmesi komşu bölgelerde de kadın hükümlü oranında artışa neden olmakta ve kadın hükümlülüğü bakımından bölgeler arasında bir yayılım etkisi olduğunu göstermektedir.

Mekânsal modeller aracılığıyla elde edilen diğer bir sonuç ise doğrudan ve dolaylı etkilerdir. Doğrudan etkiler bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki marjinal etkisi olduğundan regresyon modelindeki parametre tahmin sonuçları ile çok benzer sonuçlar elde edilmiştir. Dolaylı etkiler incelendiğinde ise, kadın işgücüne katılım oranının tüm komşu bölgelere ilişkin kadın hükümlü oranı üzerine etkisi 0,023 olarak hesaplanmıştır. Herhangi bir bölgede kadın işgücüne katılım oranında meydana gelecek %1’lik bir artış, komşu bölgelerin kadın hükümlü oranında %0,023’lük istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir artışa neden olacaktır. Gayrisafi yurtiçi hasılanın tüm komşu bölgelere ilişkin kadın hükümlü oranı üzerine etkisi $-8.72e-10$ olarak hesaplanmıştır. Herhangi bir bölgede gayrisafi yurtiçi hasılda meydana gelecek bir artış, komşu bölgelerin kadın hükümlü oranında istatistiksel olarak %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı negatif bir etkiye sahip olacaktır. Bu durumun göç kaynaklı olabileceği değerlendirilmektedir. Herhangi bir bölgede kadınların çalışabileceği iş imkanlarının artması ya da bölgesel gelirin artması başta komşu bölgeler olmak üzere tüm bölgelerden bir göçe neden olacaktır. Aynı zamanda gelir seviyesi artan bölgelerde gözlenen refah artışı gelir seviyesi düşük olan bireylerde geçinme kaygısı yaratacak ve sosyo ekonomik durumu düşük olan insanlarda ilk başta komşu bölgeler olmak üzere diğer bölgelere bir göçe neden olacaktır. Bu durumda göç veren bölgede kadın nüfusunda gözlenecek görece azalma, kadın hükümlü oranında artışa, göç alan bölgede ise azalmaya neden olacaktır.

4. Sonuç

İnsanın varlığından bu yana insanla birlikte var olup ve insan var olduğu müddetçe de var olacak olan suç, sosyal hayatın değişimiyle beraber erkek eylemi olmaktan sıyrılmış ve artık kadın eylemi olarak da görülmeye başlanmıştır. Kadın hükümlü oranlarındaki son yıllarda göze çarpan artış, çalışmaların kadın özelinde yapılmaya başlamasına neden olmuştur. Kadın özelinde yapılan çalışmalar doğrultusundan hareketle, Türkiye’nin ikinci düzey İBBS’inde yer alan 26 alt bölgenin 2009-2017 yılları arası kadın okuryazarlık oranı, iş gücüne katılım oranı, kadın evlenme sayısı, kadın boşanma sayısı ve GSYİH değişkenlerinin, kadın hükümlü oranı üzerine etkileri

mekânsal panel modeller yardımı ile incelenmiştir. Çalışmada geleneksel şekilde coğrafi konumlar esas alınarak ağırlık matrisi oluşturulmuştur. Daha sonra SAR, SEM ve SDM hem sabit etkilere hem de rastgele etkilere göre tahmin edilip en uygun model, model seçim kriterlerine göre belirlenmiştir.

Coğrafi konumları esas alınarak oluşturulan ağırlık matrisinin tahmin sonuçlarına göre en uygun model Sabit Etkiler Mekânsal Gecikme modeli olarak belirlenmiştir. Tahmin edilen modelden elde edilen bulgular doğrultusunda, ülkemizde kadın hükümlü oranlarını etkileyen önemli değişkenlerden biri olan eğitim seviyesi, anlamlı ve kadın hükümlü oranı üzerinde negatif etkiye sahip olduğu elde edilmiştir. Kadın okuryazarlık oranında meydana gelecek artış, kadın hükümlü oranlarının azalmasına katkı sağlayacaktır. Kadın eğitim seviyesini artıracak politikaların geliştirilmeli, bu eğitimlerin uygulanması ve hayata geçirilmesi için desteklerde bulunulması sadece bireysel bir katkı değil toplumsal bir katkıya da neden olacak aynı zamanda kadın suç oranlarında da azalmaya neden olacaktır.

Bulgulara göre kadının iş hayatında aktif rol almasıyla artan kadın iş gücüne katılım oranı ise kadın hükümlü oranı üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Bu durum kadınların iş hayatına kalifiye olmayan eleman olarak dâhil olması ve geçimini sağlayamaması sonucu suça karışmasına ya da yüksek mevkilerde yer alan kadın çalışanların beyaz yaka suçlarına (dolandırıcılık, zimmete para geçirme vb.) karışmasındaki gözle görülür artışla açıklanmaktadır. 1990'lı yılların başından bu yana kadın istihdamına ilişkin çeşitli projeler ve politikalar geliştirilmiş olmasına karşın artan nüfus ve toplumsal yapıdaki değişiklikler bu politikaların yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu sebeple kadın istihdamını destekler nitelikte kapsamlı politikalar geliştirilmelidir. Gerek yerel yönetimler gerek merkezi yönetim gerek de sivil toplum kuruluşları eliyle kadının iş dünyasına katılım oranının artmasını destekleyici nitelikte bölgesel ihtiyaçları da göz önünde bulundurarak meslek edindirme kursları ya da eğitimleri düzenlenmelidir.

Kadını suça iten bir diğer sebep ise gelir düzeyleridir. Çalışmada bölgenin gelirinin artmasıyla bölgedeki kadın hükümlü oranında azalışın gerçekleşeceği sonucu elde edilmiştir. Kadının medeni durumu da hükümlü oranlarında meydana gelen artışın önemli bir sebebidir. Yapılan çalışmalar suçun önemli nedenlerinden birinin de bireyin gelirinin olduğunu göstermektedir. Hane halkının refah düzeyi yaşadığı bölgenin gelir seviyesi ile yakından ilişkilidir. Bölgelerin gelir seviyesini artıracak bölgenin potansiyelini göz önünde bulunduran kalkınma ve yatırım programları hane halkı gelir seviyesini de artıracaktır. Bu durum da gelir eksikliği kaynaklı suça yönelimlerin önüne geçecektir. Çalışmada evlenme sayılarında meydana gelen artışın kadın hükümlü oranlarında azalışa, boşanma sayılarında meydana gelen artışın ise kadın hükümlü oranlarında artışa neden olduğu ancak istatistiksel olarak anlamsız olduğu sonucu elde edilmiştir. Türkiye'de evliliğin özendirilmesi ve kayıt dışı evliliklerin çokça yer alması bu duruma sebep olarak gösterilebilmektedir.

Yapılan bu çalışmada elde edilen en önemli bulgu, suçun mekânla özdeşleştiği ve suçu etkileyen en önemli değişkenlerden birinin mekân olduğu sonucudur. Bu durumda bölgelerde meydana gelen suçlar benzerlik göstermese de ortak özellik barındıran kadınların birbirini etkiledikleri sonucu elde edilmiştir. Tahmin edilen mekânsal model sonuçları, çalışmanın çıkış düşüncesi olan "ortak özellik barındıran kadınların yaşadıkları bölgeler farklı olsa bile birbirini etkilemektedir." savını destekler niteliktedir. Çalışmada, komşu bölgelerdeki kadın hükümlü oranları diğer bölgelerde meydana gelen kadın hükümlü oranını etkilemektedir sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle, bir bölgede kadın hükümlü oranında artış gözlenmesi komşu bölgelerde de kadın hükümlü oranında artışa neden olmakta ve bu durum bir yayılım etkisi ortaya çıkarmaktadır.

Elde edilen bulgular, coğrafi olarak yakın bölgelerin gerek ekonomik gerek de sosyolojik açıdan etkileşim halinde olmasının aşikâr bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bölgesel anlamda yapılacak politikalar sadece o bölgeyi değil yayılım etkisi ile komşu bölgeleri ve dolaylı olarak da tüm ülkeyi etkileyecektir. Bu durumda, kadın hükümlü oranını azaltmak için bölgesel kalkınma stratejileri geliştirilmeli ve kadın hükümlü sayısının yoğun olduğu bir bölge seçilerek uygulanmalıdır. Böylelikle, oranlarda gözlenecek azalma sadece o bölgeyle sınırlı kalmayacak tüm Türkiye için azaltıcı bir etkiye sahip olacaktır.

Kadın hükümlü oranı açısından bölgeler arasındaki etkileşimin en büyük nedeni yakın iller ve bölgeler arasındaki göçtür. Göç genellikle iş ve daha iyi hayat standardını elde etmek için yapılmaktadır. Bölgeler arası göçü ve bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizliği azaltmak için, gelirin düşük ve işsizliğin yüksek olduğu bölgelerde iş sahaları oluşturulmalı ve kadın istihdamı desteklenmelidir. Bu uygulamanın sonucu olarak da bölgeler arasında gözlenen mekânsal etkileşimin önüne geçmiş olunur.

Ek-1. Mekânsal Panel Veri Modeli

Tobler (1970)’in “Her şey, bir şeyle ilgilidir, ancak yakın olanlar uzak olan şeylerden daha fazla ilgilidir” yasası, mekânsal bağlılığın temeli olarak bilinir. Mekânsal etkiler, mekânsal bağımlılık ve mekânsal heterojenlik olarak iki başlık altında sıralanmaktadır. Söz konusu mekânsal etkilerin dikkate alınması ile kurulan modeller mekânsal ekonometrik modeller olarak adlandırılmaktadır. Bu etkilerin göz ardı edilmesi, sabit varyans ve ilişkisiz hata terimleri varsayımlarının sağlanamamasına neden olmaktadır (Anselin, 1988, s. 119).

Mekânsal ekonometrik modelleri geleneksel ekonometrik modellerden ayıran temel özellik mekânsal ağırlıklandırma. Mekânsal ağırlıklandırma mekânsal ağırlık matrisleri ile yapılmaktadır. Üzerinde durulan bölgeler ya da birimler arasındaki ilişki, coğrafi konumuyla ilgili ise coğrafi ağırlıklandırma, aralarındaki ilişkinin yapısıyla veya etkileşimiyle ilgiliyse sosyo-ekonomik ağırlıklandırma matris teknikleriyle ortaya çıkarılabilir. Bu teknikler, bölgeler ya da birimler arasındaki bağın hangi sebeple gerçekleşmiş olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Tatlı, 2016, s. 13). Ağırlık matrisinin elemanları genellikle standartlaştırılmış formda kullanılır. Standartlaştırma, ağırlık matrisinin her bir elemanı w_{ij} ’nin kendi satır toplamına bölünmesiyle elde edilir. Satır standartlaştırma işlemi ağırlık matrisinin yorumlanmasının kolaylaştırılması amacıyla yapılmaktadır (Anselin, 1988, s. 20).

Mekânsal modeller, mekânsal bağlılığın kaynağına göre farklılık göstermektedir (Zeren, 2011, s. 20). Olası tüm mekânsal etkileri barındıran mekânsal bir model, bağımsız değişkenler arasındaki içsel etkiyi, karar vericiler arasındaki dışsal etkiyi ve komşuların hata terimleri arasındaki mekânsal bağımlılığı barındırmaktadır. Genel mekânsal model olarak adlandırılan bu modele çeşitli kısıtlamalar getirilerek farklı formlardaki mekânsal modeller elde edilebilmektedir (Anselin, 1988, s. 34-35).

Mekânsal modeller ilk olarak yatay kesit veriler için geliştirilmiş olsa bile son yıllarda yaygın olarak kullanılan panel veri setleri için de mekânsal panel modelleri mevcuttur. Panel veri setleri hem yatay kesit hem de zaman boyutu verilerini içerdiğinden parametre tahminlerinde yüksek güvenilirliğe, yüksek serbestlik derecesine, açıklayıcı değişkenler arasındaki çoklu bağlantının daha düşük elde edilmesine, istatistiksel hesaplamaların ve çıkarımların kolaylaştırılmasına kısaca daha etkin tahminler elde etmemize yardımcı olmaktadır (Elmalı, 2018, s. 39-40). Havuzlanmış bir regresyon modeli;

$$Y_{it} = X_{it}\beta + \varepsilon_{it} \quad (3.1)$$

şeklinde yazılmakta olup, hata terimi sıfır ortalama ve sabit varyans ile birbirinden özdeş dağılıma sahiptir. Denklemdeki “ i ” alt indisi birimleri, “ t ” indisi ise zamanı göstermektedir.

Panel modelleri mekânsal panel modellere genişletebilmek için, birimler arasındaki komşuluk ilişkilerini temsil eden ağırlık matrisinin modele dâhil edilmesi gerekmektedir. Satır standartlaştırma yapılmış ağırlık matrisi W olmak üzere (3.1) numaralı denklem olası tüm mekânsal etkileri barındıran mekânsal panel modele genişletilirse;

$$Y_{it} = \rho W_1 Y_{it} + X_{it} \beta + W_2 X_{it} \theta + \varepsilon_{it} \quad (3.2)$$

$$\varepsilon_{it} = \lambda W_3 \varepsilon_{it} + u_{it}$$

şeklinde yazılmaktadır. Denklemde yer alan ağırlık matrisleri W_1 , W_2 ve W_3 aynı olacağı gibi farklı da olabilmektedir. Uygulamada her durum için ayrı bir ağırlık matrisi kullanılmamakta olup, aynı ağırlık matrisi ile mekânsal ağırlıklandırma yapılmaktadır. Burada, n , mekânların veya objelerin sayısı olmak üzere, W , $n \times n$ boyutlu ağırlık matrisidir. ρ mekânsal otoregresif katsayısı ve λ , mekânsal otokorelasyon katsayısını ifade etmektedir. β ve θ ise klasik regresyondaki diğer parametreleri oluşturmaktadır (Tuzcu, 2016, s. 415). Burada ρ , θ ve λ 'nın sıfır olup olmama durumlarına göre modeller değişmektedir (Demirgil & Yıldırım, 2019, s. 225; Arıkan, 2019, s. 44-45). Literatürde en yaygın olarak kullanılan mekânsal panel modeller;

$$\text{Mekânsal Gecikme Modeli (SAR): } Y_t = \rho W Y_t + X_t \beta + u_t \quad (3.3)$$

$$\text{Mekânsal Hata Modeli (SEM): } Y_t = X_t \beta + \lambda W \varepsilon_t + u_t \quad (3.4)$$

$$\text{Mekânsal Durbin Modeli (SDM): } Y_t = \rho W Y_t + X_t \beta + W X_t \theta + u_t \quad (3.5)$$

şeklinde. Burada u_t hata terimleri birbirinden bağımsız özdeş, sıfır ortalama ve sabit varyansa sahip hata terimleridir. Mekânsal modellerin tahmini için literatürde maksimum olabilirlik (ML) ve araç değişkenler ile genelleştirilmiş momentler yöntemidir (IV/GMM). Genelleştirilmiş momentler yöntemi hata terimleri için normallik varsayımına ihtiyaç duymamakta ancak her iki tahmin yöntemi de hata terimlerinin sıfır ortalama ve σ^2 varyans ile birbirinden bağımsız özdeş dağılıma sahip olduğunu varsaymaktadır. IV/GMM yöntemi tahmin edicileri parametre uzayının dışına çıkma ihtimali olduğundan, uygulamada yaygın kullanılan yöntem maksimum olabilirlik yöntemidir. Elhorst (2010b, Arıkan, 2019, s. 48'den)'a göre maksimum olabilirlik tahmin edicileri hem küçük örneklem hem de büyük örneklem de etkin ve tutarlı tahmin edicilerdir (Elhorst, 2010b).

Mekânsal panel modellerde de klasik panel modellerde olduğu gibi gözlenemeyen etki mevcuttur. Söz konusu gözlenemeyen etki için gözlenemeyen eleman, örtük değişken veya gözlenemeyen heterojenlik ifadeleri kullanılmaktadır. Birçok uygulamada yer alan gözlenemeyen etkinin sabit etkili mi yoksa rastgele etkili mi olduğu tartışma konusu yaratmıştır. Klasik panel modellerde gözlenemeyen etki, rastgele bir etkiyi ifade ediyorsa rastgele bir değişken olarak ele alınır. Eğer sabit bir etkiyi ifade ediyorsa her bir gözlem için tahmin edilecek bir parametre olarak olacak şekilde ele alınır (Zeren, 2011, s. 74-75). Sabit etkiler modelinde, kesitler arası homojenliğin olmadığı varsayımı altında, birimler arasındaki farklılığa her kesite özgü sabit terim atayarak bakılır. Bu varsayım, sabit terimde kesitler arası heterojenliği ya da gözlenemeyen etkiyi yansıtmaktadır. Rastgele etkiler modelinde meydana gelen birimlere ve zamana göre değişimler, heterojenlik, kesim ve eğim noktasının aynı kaldığı varsayımı altında, hata teriminin varyansı ile belirlenmektedir. Ortaya çıkan bu değişimleri hata teriminin bileşeni olarak modele dâhil etmektedir (Manavgat & Saygılı, 2016, s. 5-6).

Mekânsal panel veri modellerinde ele alınan sabit etkiler ve rastgele etkiler modellerinden hangisinin seçilmesi gerektiği ise panel veri modellerinde olduğu gibi Hausman testi ile yapılmaktadır. Hausman testi, sabit etkiler modellerine karşı rastgele etkiler modelini test etmek amacıyla kullanılır. Bu test, bağımsız yani açıklayıcı değişkenlerle hata terimi arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığını test eder. Eğer açıklayıcı değişkenlerle hata terimi arasında bir fark yok ise rastgele etkili model geçerli sayılmaktadır. Sabit etkili tahmincinin tutarlı ve yansız olduğu varsayımı altında Hausman test hipotezleri;

$$H_0: \text{Rastgele Etkili Model } E(u_{it}|X_{it}) = 0$$

$$H_1: \text{Sabit Etkili Model } E(u_{it}|X_{it}) \neq 0$$

şeklinde (Baltagi, 2005, s. 66). Hausman testi, sabit etkili modelin parametreleri ile rastgele etkili modelin parametrelerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını sınamaktadır (Cameron & Trivedi, 1998, s. 717). H_0 hipotezini test eden Hausman testi istatistiği $E(u_{it}|X_{it}) = h$ olmak üzere;

$$h = d' [var(d)]^{-1} \text{ ve } d = \hat{\beta}_{FE} - \hat{\beta}_{RE} \quad (3.6)$$

$$var(d) = \hat{\sigma}_{RE}^2 (x'x)^{-1} - \hat{\sigma}_{FE}^2 (x'x)^{-1} \quad (3.7)$$

şeklinde (Baltagi, 2005, s. 66). Hausman testi istatistiği k (sabit terimin dışında modeldeki açıklayıcı değişkenlerin sayısı) serbestlik derecesine ve χ^2 dağılıma sahiptir. Modelde mekânsal bağımlılık söz konusu olduğunda, mekânsal gecikmeli model d' 'ye dâhil edilen açıklayıcı değişken ile aşağıdaki şekli alır.

$$d = [\hat{\beta}'\hat{\delta}]'_{FE} - [\hat{\beta}'\hat{\delta}]'_{RE} \quad (3.8)$$

Mekânsallık için hesaplanan Hausman testi istatistiği $(k + 1)$ serbestlik derecesine ve χ^2 dağılıma sahiptir. Hesaplanan χ^2 değeri, tablo değerinden büyük olduğunda rastgele etki reddedilerek sabit etki tercih edilir.

Tahmin edilen modelin sabit etkiler mi yoksa rastgele etkiler mi olduğuna karar verildikten sonra SAR, SEM ya da SDM modellerinden birinin en uygun model olarak seçilmesi gerekmektedir. Elde edilen modelin tahmin sonuçlarına göre en uygun model seçimi yapılmaktadır. En uygun modelin seçilmesi, sonuçların doğru bir şekilde yorumlanması açısından önem teşkil etmektedir.

Uygun model seçimine olası alternatifleri içinde barındıran Mekânsal Durbin Modelinden başlanması bir diğer yöntem olarak kullanılmaktadır. Uygulamada genel bir ilke olarak, araştırmacılar uygun modeli seçmeye SDM ile başlamalı, ancak elde edilen veriler için en iyi model olup olmadığını alternatiflerle test etmelidir (Arıkan, 2019, s. 62-63).

SDM modelinin SAR ve SEM sınaması aşağıdaki gibidir⁴:

$$H_0: \theta = 0 \text{ (SAR modeli)} \quad (3.9)$$

$$H_1: \theta \neq 0 \text{ (SDM modeli)} \quad (3.10)$$

şeklinde (Baltagi, 2005, s. 66). k açıklayıcı değişken sayısına sahip olan test istatistiği asimptotik olarak χ^2_k dağılımına sahiptir.

$$H_0: \theta + \rho\beta = 0 \text{ (SEM modeli)} \quad (3.11)$$

$$H_1: \theta + \rho\beta \neq 0 \text{ (SDM modeli)} \quad (3.12)$$

4 Modelde tek açıklayıcı değişken olduğu varsayılmış ve gösterimler o şekilde düzenlenmiştir.

şeklinde. k açıklayıcı değişken sayısına sahip olan test istatistiği asimptotik olarak X_k^2 dağılımına sahiptir. Elhorst (2010a, Arıkan, 2019, s. 61'den)'a göre mekânsal gecikme ve mekânsal hata modelleri, maksimum olasılıkla tahmin edilirse, daha sonra $H_0 = \theta = 0$ ve $H_0 = \theta + \rho\beta$ hipotezlerini test etmek için bir olasılık oranı (LR) testi kullanılabilir. İlk hipotez, mekânsal Durbin modelinin mekânsal gecikme modeline, ikinci hipotez ise mekânsal Durbin modelinin mekânsal hata modeline basitleştirilip basitleştirilemeyeceğini incelemektedir. Eğer, her iki yokluk hipotezi de reddedilir ise en iyi modelin Mekânsal Durbin Modeli olduğuna karar verilir. Ters durumda, ilk hipotez reddedilemezse, LR testlerinin de mekânsal gecikme modelini göstermesi şartıyla, mekânsal gecikme modeli; benzer şekilde, ikinci hipotez reddedilemezse, LR testlerinin mekânsal hata modelini göstermesi şartıyla mekânsal hata modelleri en uygun model olarak seçilir (Elhorst, 2010a). Her iki hipotezin reddedilememesi durumunda ise, en uygun modelin seçiminde model seçme kıstasları olan AIC ve SBC bilgi kriterleri kullanılır. AIC ve SBC sonuçlarına göre elde edilen en küçük değere sahip model, en uygun model olarak seçilebilir.

Ek-2: Mekânsal Panel Model Tahmin Sonuçları

DEĞİŞKEN	SDM-FE	SAR-FE	SEM-FE	SDM-RE	SAR-RE	SEM-RE
İGKO	0.043* (3.49)	0.047* (3.85)	0.047* (3.83)	0.033* (2.89)	0.035* (3.08)	0.037* (3.20)
OYO	0.005 (0.11)	-0.024*** (-1.70)	-0.019 (-1.07)	0.054 (1.36)	-0.00042 (-0.03)	0.024 (1.20)
EVLENME	0.000015 (0.34)	-0.000027 (-0.69)	-3.390 (-0.08)	2.610 (0.16)	4.910 (0.28)	0.000011 (0.61)
BOSANMA	0.000089 (0.62)	0.00013 (0.97)	0.000074 (0.52)	6.870 (0.11)	-4.750 (-0.08)	-0.000023 (-0.34)
GSYİH	-1.80e-09** (-2.04)	-1.79e-09** (-2.12)	-1.76e-09** (-2.02)	-6.54e-10 (-0.89)	-1.03e-09 (-1.42)	-1.06e-09 (-1.38)
Sabit				0.393 (0.32)	1.173 (1.20)	0.453 (0.31)
W*İGKO	-0.011 (-0.42)			-0.024 (-0.98)		
W*OYO	-0.044 (-0.75)			-0.042 (-0.94)		
W*EVLENME	-0.00017* (-2.71)			0.000037 (1.28)		
W*BOSANMA	0.00033 (0.62)			-0.000089 (-0.85)		
W*GSYİH	2.64e-10 (0.17)			1.38e-10 (0.11)		
ρ	0.295* (3.59)	0.323* (4.01)		0.392* (5.24)	0.381* (5.02)	
λ			0.335* (4.04)			0.374* (4.24)
Sabit Etkiler Ortalaması	6.4497	3.094	3.5961			
R² Grup içi	0.106	0.059	0.053	0.017	0.036	
R² Gruplar Arası	0.104	0.009	0.042	0.474	0.224	
R² Toplam	0.058	0.012	0.039	0.337	0.169	
Log Olabilirlik	-181.335	-185.533	-185.431	-232.029	-234.149	-236.786
AIC	382.672	382.667	382.861	488.057	484.511	489.573
SBC	417.225	403.399	403.593	529.521	511.941	517.216
Hausmann	11.18	12.73	11.81			
SAR Test		8.06	8.06		4.65	4.65
SEM Test		8.14	8.14		4.06	4.06

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Adler, F. (1975). *Sisters in crime: The rise of the new female criminal*. New York: McGraw-Hill.
- Akpınar, İ. (2018). *Suç olgusu, suç teorileri ve kadın suçluluğu: Kayseri örneği*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Niğde.
- Anselin, L. (1988). *Spatial econometrics: Methods and models*. California: Kluwer Academic Publishers.
- Arıkan, C. (2019). *Para arzının mekânsal ekonometrik modellenmesi*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Balcioğlu, İ. (2002). *Suç ve kadın*.
Erişim Adresi: https://www.kriminoloji.com/Suc_ve_Kadin.Balcioğlu.htm
- Baltagi, B. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. John Wiley & Sons Ltd, England.
- Belknap, J. (2007). *The invisible woman: Gender, crime and justice*. (Third Edition). USA. Belmont.
- Cameron, C. ve Trivedi, P. (1998). *Regression analysis of count data*. USA: Cambridge University Press West Nyack.
- Campaniello, N., ve Gavrilova, E. (2018), Uncovering the gender participation gap in crime market. *European Economic Review*, Vol. 109, 289–304.
- Canay, D. (2004). *Kadın suçluluğu-feminist bakış açısından kavramsal bir inceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cömertler, N. ve Kar, M. (2007). Türkiye’de suç oranının sosyo- ekonomik belirleyicileri: Yatay kesit analizi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 62(2), 38–57.
- Çelik, H. (2008). A sociological analysis of women criminals in the Denizli Open Prison. (Yüksek Lisans Tezi). Ortadaoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Darcan, E. (2014). Kadın mahkûmların cezaevinden çıktıktan sonra toplumsal hayata katılmada yaşadıkları zorluklar. *Sosyal Politikalar Çalışma Dergisi*, 3(2), 87–111.
- Demir, B. (2016). *Türkiye’de suç oranlarının iller arası etkileşiminin mekânsal ekonometri yaklaşımına göre incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Demirgil, H. ve Yıldırım, S. (2019). Avrupa’da kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin mekânsal panel veri analizi ile incelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 18(7), 214–241.
- Devakunchari, R., Bhowmick, S., Bhutada, S.P. ve Shishodia, Y. (2019). Analysis of crimes against women in India using regression. *International Journal of Engineering and Advanced Technology (IJEAT)*, 8(2), 124–127.
- Dızman, Z. (2019). Kadın suçluluğunun toplumsal nedenleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 90(7), 433 – 441.
- Dönmezer, S. (1994). *Kriminoloji*. (8. Baskı), İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Elhorst, P. (2010a). Applied spatial econometrics: Raising the bar. *Spatial Econometrics Analysis*, 5(1), 9 – 28.
- Elhorst, P. (2010b). Handbook Of Applied Spatial Analysis. Fischer Fischer MM, Getis A (Eds). *Spatial panel data models* (377–407). Heidelberg And New York: Springer.
- Elmalı, K. (2018). *Türkiye’de il bazında iktisadi büyüme ve yakınsamanın mekânsal ekonometrik analizi*. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Er Yiğit, E. (2019). *Socio-economic determinants of property crime in Turkey*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet kültürü içerisinde kadın ve erkek kimliği (Malatya örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 209–230.
- Gıray, S. (2015). *Suç olgusunun istatistiksel yöntemlerle analizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Gürler, A. (2010). *Din ve suç (hükümlüler üzerine uygulamalı bir araştırma)*. (Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Güvercin, D. (2018). An econometric investigation of the impact of gender income gap on the gender gap in crime: the case of Arkansas State. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 1001–1010
- Haydaroğlu, İ. (2017). *Kadın suçluluğunun bölgesel farklılığına yönelik bir alan araştırması: Mardin ve Antalya kapalı ceza infaz kurumu örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Hipp, J. R. and Kane, K. (2017). Cities and the larger context: What explains changing levels of crime. *Journal of Criminal Justice*, 49, 32–44.
- İçli, T. (1993). *Türkiye' de suçlar, sosyal kültürel ve ekonomik özellikleri*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İçli, T. (2013). *Kadın suçluluğu*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- İçli, T. ve Ögün, A. (1999). *Türkiye' de cezaevlerindeki rehabilitasyon faaliyetleriyle ilgili sosyolojik bir analiz*. Ankara: T.C Adalet Bakanlığı Yayınları.
- İlbars, Z. (2007). Suç antropolojisi: kadın ve suç. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, 22, 1–13.
- Karaçetin, G., Kocabaşoğlu, N., Demir, T., Kuşkonmaz, E., Ortaköylü, L., Savrun, B.M. ve Uysal, Ö. (2011). Kadınlarda suç davranışı ve madde kullanımının ilişkisiyle ilgili retrospektif bir çalışma. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri-Özel Konular*, 4(1), 36–41.
- Kenevir, F. (2015). *Kadın mahkûmlarda suç ve din anlayışı*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kenevir, F. (2017). Hayata ve Vücut Dokunulmazlığına Karşı İşlenen Suçlarda Kadın Suçluluğu ve Dindarlık ilişkisi. *Journal of History Culture and Art Research*, 6 (3): 781–802.
- Kızmaz, Z. (2004). Öğrenim düzeyi ve suç: suç- okul ilişkisi üzerine sosyolojik bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2): 291–319.
- Konat, G. (2014). *Mekânsal ekonometri ve bir uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Kürzinger, J. (1996). *Kriminologie; eine einföhrung in die lehre vom verbrechen*. Boorberg.
- Manavgat, G. ve Saygılı, R. F. (2016). *Türkiye' de iç göçü etkileyen faktörler üzerine bir uygulama: mekânsal panel veri analizi*. 2nd International Conference on Applied Economics and Finance'da (ICOAEF) sunulan bildiri. Girne Amerikan Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.
- Ortaköylü, L., Taktak, Ş. ve Balçoğlu, İ. (2004). Kadın ve hükümlü. *Yeni Symposium*, 42 (1), 13–19.
- Özer, U. ve Topal, M. H. (2017). Genç işsizliği, suç, göç, intihar ve boşanma düzeyleri ile ilişkili midir? türkiye'den ampirik bir kanıt. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(5), 50–63.
- Özer, Y. E. ve Çolak, M. (2015). Yoksulluk, dezavantajlı grup ve suç ilişkisine yönelik bir alan araştırması: İzmir kadın sığınma evleri örneği. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(3), 479–491.
- Peck, S. (2003). *Kötülüğün psikolojisi*. (G.Talay, Çev.), İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
- Reilly, B. and Witt, R. (1996). Crime deterrence and unemployment in England and Wales: an empirical analysis. *Bulletin of Economic Research*, 48(2), 137–159.
- Savcı, İ. (2004). *Adım Kader Koyduk. Kadın Açık Cezaevinden Notlar*. Ankara: Phoneix Yayınları
- Saygılı, S. ve Aliustaoğlu, S. (2009). Şiddet içerikli suç işleyen kadın olguların değerlendirilmesi. *Adli Tıp Dergisi*, 23(1), 24–29.
- Sevim, F. Ö. (2018). *Türkiye' de suç ekonomisinin mekânsal analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Sevidova, N. ve Alakuş, İ. (2020). Liberasyon ve ekonomik marjinalleşme hipotezleri çerçevesinde Türkiye'deki kadın sanık sayısındaki değişim: ekonometrik bir inceleme. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 3(2), 106–122.

- Tatlı, S. (2016). *Mekânsal ekonometrik modeller ve Türkiye'de iç göçün belirleyicilerinin analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Temurçin, K. ve Haydaroğlu, İ. (2017). Kadın hükümlülüğü üzerine bir araştırma: Mardin ve Antalya kapalı cezaevleri örneği. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41, 197–211.
- Tobler, W. (1970). A Computer movie simulating urban growth in the Detroit region. *Economic Geography*, 46(1): 234–240.
- Tuzcu, S. (2016). Mekânsal ekonometri ve sosyal bilimlerde kullanım alanları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(2): 401–436.
- Ulucak, Z. (2019). *Suçun iktisadi analizi: Türkiye ve Avrupa ülkeleri üzerine bir uygulama*. (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Wilson, J. ve Herrnstein, R. (1986), *Crime and human nature*, New York: Simon and Schuster.
- Yıldız, F. (2019). Kadın ve suç: Türkiye'de kadın ve organize suç ilişkisi. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1): 23–41.
- Zeren, F. (2011). *Mekânsal ekonometri ve mekânsal panel ekonometri yaklaşımları; AB ülkeleri için gelir yakınsama hipotezi üzerine bir uygulama*. (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımı ve Eşitsizlik

Women’s Labor Force Participation and Inequality in Turkey

Leyla Firuze ARDA ÖZALP¹

Öz

1980’li yıllardan itibaren birçok toplumda artan gelir eşitsizliği veya gelir ve ücretin dağılımdaki değişimler, çoğunlukla küreselleşme, uluslararası ticaret, teknolojik değişim gibi kavramlar çerçevesinde ele alınmaktadır. 1980’lerden bu yana, eşitsizliklerdeki çarpıcı artışların yanı sıra toplumsal ve ekonomik bir diğer önemli gelişme ise kadının işgücüne katılımındaki önemli artıştır. Artan sayıda kadının ücretli emeğin parçası haline gelmesini yani emek piyasasının kadınlaşmasını, bir dizi nitel değişim de takip etmektedir. Bu değişimlerin en önemlisi, kadınların daha önce bulunmadıkları mesleklere ve sektörlere girmesi, yönetici pozisyonlarında ve işveren pozisyonlarında yer almalarıdır. İstihdam oranındaki artışla birlikte kadının artan kazancı, aile gelirine katkı sağlamıştır. Kadının aile gelirine katkısı ve ücretli emeğin bir parçası haline gelmesi, kuşkusuz birçok toplumda gelir ve ücret dağılımında dönüşümlere neden olmuştur. Bu bakış açısından yola çıkarak, bu makale kadın istihdamının Türkiye için eşitsizlikler üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Literatürdeki çalışmalardan yola çıkarak kadınların işgücüne katılımının eşitsizlikler üzerindeki etkisini ayrıntılı olarak gözlemlemek için, Gini ve Theil katsayıları olmak üzere iki farklı eşitsizlik ölçütü kullanılmıştır. Bu amaçla, zaman serisi verileriyle birlikte ARDL Sınır Testi yaklaşımı kullanılmıştır (1988’den 2015’e kadar olan dönem için). Tahmin sonuçları, kadınların işgücüne katılımının uzun vadede Türkiye örneğinde eşitsizlikleri azalttığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Eşitsizlik, Gini, Theil, Kadının işgücüne katılımı, Emeğin kadınlaşması

ABSTRACT

The increasing income inequalities in many societies since the 1980s are generally considered within the framework of concepts such as globalization, international trade, technological changes, or transformations in the distribution of income and wages. However, the significant increase in women’s participation in the labor force represents another necessary social and economic transformation since the 1980s apart from the dramatic increases in inequalities. Some qualitative changes have also followed as women become a segment of waged labor in increasing numbers: for example, the feminization of the labor

¹Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi Merzifon İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Amasya, Türkiye

ORCID: L.F.A.Ö. 0000-0001-9654-8043

Corresponding author:

Leyla Firuze ARDA ÖZALP,

Amasya Üniversitesi Merzifon İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Amasya, Türkiye

E-mail: leyla.ozalp@amasya.edu.tr

Submitted: 25.03.2021

Accepted: 16.07.2021

Published Online: 28.10.2021

Citation: Arda Ozalp, L.F. (2021). Türkiye’de kadının işgücüne katılımı ve eşitsizlik. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 91-104. <https://doi.org/10.26650/JECS2021-903123>

market. The emergence of women as paid labor and the contribution of their earnings to family incomes have undoubtedly caused transformations in income and wage distribution in many societies. This paper begins with this stated perspective to explore the impact women’s employment has exerted on income inequalities in Turkey. Two distinct inequality measures, the Gini coefficient and the Theil index, are used based on a literature study to observe in detail the effects of women’s labor force participation on income inequalities. The ARDL Bounds Testing methodology is employed with the time-series data (1988–2015) to accomplish the stated purpose. The estimation results reveal that the labor participation of women has reduced income inequalities in Turkey in the long run.

Keywords: Inequality, Gini, Theil, Women’s labor force participation, Feminization of labor

EXTENDED ABSTRACT

Economic inequalities causing troubled social and economic consequences are generally considered sources of social concerns related to equity and justice. Rising social tensions in many countries across the world since the 1980s are predominantly caused by increasing inequalities. The dramatic amplification in income inequalities over the last 30–40 years is generally attributed to factors such as skill-biased technical changes, globalization, the decline of unions, and international trade. The participation of women in the work market has also increased significantly since the 1980s, along with the dramatic surges in inequalities. Thus, a series of economic and social consequences have ensued from the transition of women from the home to the job market.

Economic outcomes, including incomes, inequalities, and employment-related gender disparities, differ significantly between societies. Similarly, the dynamics or trends of inequalities also vary across societies, which exhibit discrete reactions to the rise in women’s employment. Multidirectional transformations in women’s employment are experienced within the framework of the internal dynamics of every nation, even though industrialized high-income countries have witnessed a rapid augmentation in female employment. No significant numerical change has been observed in women’s labor force participation in Turkey compared to the 1980s; however, the higher education levels of women may be regarded as a harbinger of a more evident increase in women’s employment in the near future.

The consequences of the evolution of women’s labor from the household to the market on income inequalities are essentially evaluated through two major economic factors: (1) the impact of women’s employment on household income inequalities because of the growing contribution of women’s earnings to household incomes, and (2) how women becoming a part of a society’s paid labor affects pay inequalities. The impact of the marked work of women on inequalities also varies to a degree between societies, and studies on its effects have reported different results. Elveren (2014) found that women’s labor force participation increased pay inequalities in developing countries and reduced pay inequalities in developed countries. Esping-Andersen (2009) indicated that women’s employment tended to increase income inequalities because of the phenomenon of assortative marriage, a concept based on the similarities of spousal earnings and education. Conversely, ameliorated women’s employment rates tend to constructively influence inequalities when lower-educated women enter the job market in greater numbers.

This study is primarily aimed at investigating the effects of women’s labor force participation rates on inequalities in Turkey. The predominant contributions of this study to the current literature may be noted as (1) it longitudinally examines the influence of women labor force participation rates on the inequalities in the case of Turkey (1988–2015), (2) it examines this relation using two different measures of inequality (the Gini coefficient and the Theil index). The ARDL Bounds Testing methodology is employed with the time-series data (1988–2015) to accomplish the stated purpose. The estimation

results evince that women's labor participation in Turkey has reduced (1) the inequalities expressed by the synthetic Gini coefficient and (2) the pay inequalities articulated via the Theil index in the long run. These results differ from Elveren's (2014) findings indicating that women's labor force participation increased pay inequalities in developing countries. The results of the econometric model analysis based on the ARDL Bounds Testing methodology also reveal that women's labor force participation rates exerted a constructive effect on inequalities arising from pay disparities (0.32%) rather than the divergences expressed by the Gini coefficient (0.16%) for Turkey. Consequently, the transitioning of women's activities from within the household to the labor market has created a transformation that has reduced the dependency of women and thus enhanced their economic and social status. In addition, women's labor force participation is also crucial for the alleviation of inequalities in Turkey.

1. Giriş

Kadın istihdam oranı ve özellikle anne istihdamı oranı, sanayileşmiş ülkelerde belirgin şekilde artmıştır. Kadın istihdamında yaşanan değişim, evrimleşen cinsiyet rolleri, demografik değişimler ve ekonomik yeniden yapılanma gibi birçok faktörden kaynaklanmaktadır. Benzer politik ve siyasi sistemlerine rağmen kadın istihdam oranı ve modelleri, sanayileşmiş ülkeler arasında önemli ölçüde değişiklikler göstermektedir. Bu değişiklik ise “kadınların çalışma kararlarını ve dolayısıyla hem cinsiyet eşitliğinin hem de aile ekonomik refahının şekillenmesinde” kamu politikalarının etkisini gündeme getirmektedir (Gornick, Meyers ve Ross, 1996, s.1).

20. yüzyılın ikinci yarısında, birçok ülkede politik bir öncelik olarak cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesinin önünü açan büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. Buna ilişkin olarak birçok ülkede kadınların ücretli istihdamdaki rolü benzeri görülmemiş bir oranda artmış ve dahası bazı ülkelerde ilk kez işgücündeki erkek ve kadınların sayısı birbirine oldukça yaklaşmıştır (Gregory, 2011, s.1). 2019 yılı OECD verilerine göre İsveç’te erkeklerin işgücü piyasasına katılım oranı %84.6 iken, kadınların katılım oranı %81.1; Finlandiya’da erkeklerin işgücü piyasasına katılım oranı %80.1 iken, kadınların katılım oranı %76.6 civarındadır. Ayrıca işgücüne katılım oranlarındaki kadın ile erkek arasındaki fark ise her geçen yıl gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerde olduğu gibi diğer birçok ülkede kapanmaktadır. Kadınların işgücüne katılımında OECD üye ülkeleri arasında neredeyse en düşük oranlardan birine sahip Türkiye’de ise son yıllarda kadınların işgücü piyasasına dahil oluşu, artış göstermektedir¹.

Emek piyasasının rakamsal açıdan kadınlaşmasını, kadınların daha önce bulunmadıkları mesleklere ve sektörlerle girmesi veya yönetici pozisyonlarında ve işveren konumunda olması gibi nitel değişimler de takip etmektedir. Kadın ekonomik aktivitesinin evden piyasaya geçişi, kadınların ekonomik ve sosyal konumlarının dönüşümünde kilit bir unsur olmuştur (Gregory, 2011, s.1). Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan birçok ülkede kadın istihdamında yaşanan artışlar ve bu artışlara bağlı kadınların artan kazançları, aile gelirine tartışmasız katkıda bulunmakta ve bu da toplumdaki gelir ve ücret dağılımını etkilemekte, dönüştürmektedir. Kadınların artan istihdamları ve buna bağlı olarak artan kazançlarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi üzerine yapılan çalışmalar birbirinden farklı görüşler ortaya koymaktadırlar. Literatürde kadın istihdamının gelir eşitsizliğini artıracak görüşü, çoğunlukla “benzerlikler temelinde yapılan evlilikler” çerçevesinde şekillenmektedir. *Shorrocks (1983)*, *Lerman ve Yitzhaki (1985)* ve *Karoly ve Burtless (1995)* çalışmalarında, kadınların kazançlarının aile gelir eşitsizliğine “katkıda bulunduğu” sonucuna varmışlardır. Bu görüşe karşılık *Mincer (1962, 1974)*, *Smith (1979)*, *Cancian ve Reed (1998, 1999)* ise kadınların artan istihdamı ve buna bağlı olarak artan kazançlarının eşitsizlikleri hafifletebileceğini tespit etmişlerdir. Mevcut literatürde kadının işgücüne katılımının gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini Türkiye özelinde değerlendiren bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma ise kadının işgücüne katılımının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini Türkiye açısından değerlendirerek literatürdeki çalışmalardan bu yönüyle ayrılmaktadır.

2. Kadın İstihdamı ve Gelir Eşitsizliği

Savaş sonrası dönemde endüstrileşmiş ülkelerde kadınların, ücretli işgücü piyasasına katılımında çarpıcı bir artış görmüştür. Başta endüstrileşmiş ülkeler olmak üzere birçok ülkede kadın istihdamı artış gösterse de işgücü piyasalarında önemli toplumsal cinsiyet uçurumları devam et-

1 OECD verilerine Türkiye’de kadının işgücüne katılımı, 1988 yılında yaklaşık %36; 2004 yılında yaklaşık %25 ve 2019 yılında yaklaşık %39 civarındadır.

mektedir. Cinsiyete dayalı farklılıkların başında, hala kadınların erkeklerden daha az istihdam ediliyor olmaları gelmektedir. Diğer ayrımlar ise kadınların tam zamanlı bir işte çalışma olasılığının erkeklere göre daha düşük olması; kadın ve erkeklerin farklı sektörlerde farklı mesleklerde istihdam edilmesi ve kadınların genellikle düşük gelirli işlerde istihdam ediliyor olması; kadınların erkeklerden daha az ücret alıyor olması ve ev içi bakım sorumluluğunun çoğunlukla kadın tarafından üstleniliyor olması şeklindedir (Gornick, 1999, s. 6).

Kadınların işgücü piyasasına katılımındaki bir artışın genel **ücret eşitsizliği** üzerinde etkileri iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır; (1) iş aramakta olan kadın sayısının artması, kadınların ortalama ücret seviyelerinde düşüşe yol açması neticesinde daha yüksek bir ücret eşitsizliğine yol açmaktadır, (2) daha fazla sayıda kadın işçi, erkeklerin ücretleri üzerinde aşağıya doğru bir baskı oluşturmakta ve ücretleri aşağı doğru eşitleyerek ücret eşitsizliğini iyileştirebilmektedir (Elveren, 2014, s.862). Diğer taraftan literatürde kadınların ücretli istihdamın parçası oluşu ile artan kazançlarının **hane halkı gelir eşitsizliğini** artıracığı yönünde bir yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımın temelinde eşlerin kazançlarının pozitif ilişkili olma eğilimi yatmaktadır ve kadınların artan istihdamları ile kazançlarının bu anlamda gelir eşitsizliğini artıracığı varsayılır. Bu fikri Esping-Andersen (2009); “eğer emek arzı, eğitim ile pozitif bir şekilde ilişkiliyse, kadın istihdamı eşitsizlikleri artıracaktır” şeklinde izah etmektedir (Aktaran Nieuwenhuis, Van der Kolk ve Need, 2017, s. 4).

Kadın istihdamının hangi yönüyle gelir eşitsizliğini artırabileceği hususunda Esping-Andersen (2009), benzerlikler temelinde yapılan evliliklerdeki² (assortative marriage) artış eğilimine dikkat çekerken bu seçici eşleşmeler (assortive mating) neticesinde eşlerin eğitim, gelir düzeyi ve tercihler açısından birbirlerine daha denk hale geldiklerini ifade etmiştir. Esping-Andersen (2009), benzerlikler temelinde gerçekleştirilen evlilikler nedeniyle kadın istihdam artışının hane halkı gelir eşitsizliğini artırma eğilimini ifade etmekle birlikte düşük eğitimli kadınların işgücü arzının hızla artması durumunda ise kadınların işgücüne katılımının gelir eşitsizliği üzerinde eşitleyici bir etkiye sahip olacağını da eklemektedir (Sudo, 2017, s. 1428). Milanoviç (2016) ise kadınların işgücüne katılımını desteklemekte ve aynı zamanda ekmeği kazanan erkek modeline göre eşit düzeydeki insanların birlikteliğine dayanan evlilik modelini desteklemekte olan sosyal bir normun, aynı zamanda eşitsizliklerin artmasına yol açtığı paradoksal durumun altını çizmektedir. Milanoviç (2016)’e göre eğitim ve istihdamda cinsiyete dayalı açıklar azaldıkça homogami eğilimi artış gösterecektir ve bu toplumsal açıdan arzulanır olmakla birlikte eşitsizlikleri de artırabilmektedir.

Kadın istihdamının eşitsizlik üzerindeki etkilerini inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Eşitsizlik analizi yapan bazı çalışmaların odağı, “aile kurumunun bir parçası olarak kadınların kazançlarının” hane halkı gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri üzerinedir. Kadınların işgücüne katılımı üzerine öncü çalışmalardan biri *Mincer (1962)* tarafından yapılmıştır. *Mincer (1962)* kocanın geliri ile karısının işgücü arzı arasındaki negatif ilişkiye dikkat çekmiştir. Elde ettiği bulgulara göre evli kadınların işgücüne katılım oranlarının kocanın gelirlerine olumsuz tepki verdiğini ifade etmiştir. Buna göre koca ne kadar çok kazanırsa, eşler o kadar az çalışmaktadır. *Mincer (1962)*, -evli kadının işgücü piyasası kazançlarının kocanın geliri düşük olan ailelerde kocanın geliri yüksek olan ailelere göre daha fazla artıracığını varsayarak- bu negatif ilişkinin aile geliri üzerinde eşitleyici bir etkiye sahip olma eğiliminde olacağını savunmuştur (Lam, 1997, s. 1025). *Mincer (1974)* 1960 nüfus sayımı verilerinde, karı ve kocanın toplam gelirini ifade eden aile gelirindeki eşitsizliğin kocaların gelirindeki eşitsizlikten daha düşük olma eğiliminde olduğunu göz-

2 Homogami

lemleyerek önceki çalışmasına ampirik destek bulmuştur. “Kadın işgücündeki büyüme, bireyler arasındaki gelir eşitsizliğini artırsa da aslında aileler arasındaki gelir eşitsizliğini azaltacağını savunmuştur (Aktaran Lam, 1997, s. 1025). Kadınların kazancının aile kazancı dağılımı üzerindeki etkisini analiz ettiği çalışmasında *Smith (1979)*, beyazlar arasında aile gelir eşitsizliği verilerinde Mincer (1962) tarafından yapılmış çalışmanın sonucuna benzer bir model bulmuştur. Çalışma sonuçlarına göre aile gelirindeki eşitsizlik, beyaz aileler için kocaların gelirindeki eşitsizlikten daha düşüktür (Lam, 1997, s.1027). *Betson ve Van der Gaag (1984)*, ABD’de kadınların hane halkı gelir eşitsizliğinde 1968’den 1987’ye kadar giderek daha eşitleyici bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir (Lam, 1997: 1027; Nieuwenhuis ve ark., 2017, s.4). *Cancian ve Reed (1998)* evli kadınların kazançlarının eşitsizliği azalttığı ve onların yokluğunda gelir dağılımının daha az eşit olacağını tespit etmişlerdir. Evli kadınların kazançlarındaki değişimin hane halkı eşitsizliği üzerindeki etkisini analiz eden bir diğer çalışmalarında *Cancian ve Reed (1999)*, kadınların kazançlarının hane halkı gelir eşitsizliğini azalttığını ortaya koymuş ve aile gelir eşitsizliği artışının kadınların kazançlarındaki değişimden kaynaklanmadığını ki bu artışta kocaların kazançlarının daha açıklayıcı olabileceğini eklemiştir. Diğer taraftan kadınların kazançlarının hane halkı gelir eşitsizliği üzerinde eşitleyici etkisinin olduğunu ortaya koyan çalışmaların yanı sıra *Shorrocks (1983)*, *Lerman ve Yitzhaki (1985)* ve *Karoly ve Burtless (1995)* çalışmalarında kadınların kazançlarının aile gelir eşitsizliğine "katkıda bulunduğu" sonucuna varmışlardır (Cancian ve Reed, 1999, s. 73). Evli kadınların işgücüne katılımında kaydedilen artışa bağlı olarak kadınların kazançlarındaki artış, aile gelir eşitsizliğini yeniden şekillendirmiştir. Literatürde kadın istihdamının eşitsizlik üzerindeki etkisi, büyük ölçüde bu bağlamda ele alınmıştır. *Elveren (2014)* ise “aile kurumunun bir parçası olarak kadınların kazançlarının” aile geliri üzerindeki etkisinden ziyade aileden bağımsız olarak “kadının” işgücü piyasasına katılımının ücret eşitsizliği üzerindeki etkilerini değerlendirmiştir. Elde ettiği sonuçlara göre kadınların işgücüne katılımının artması, gelişmekte olan ülkelerde ücret eşitsizliğini artırırken, gelişmiş ülkelerde azalmaya yol açmaktadır. *Greenwood, Guner, Kocharkov, ve Santos (2014)* ise 1960’lı yıllardan beri ABD’de benzerlikler temelinde yapılan evliliklerdeki artış ve bu artışın hane halkı gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini değerlendirdikleri çalışmalarında ortaya koydukları sonuçlara göre, eğer 2005 yılındaki karı-koca arasındaki eşleşme rastlantıya dayalı gerçekleşmiş olsaydı (Gini katsayısı, 0.43’ten 0.34’e düşecekti) gelir eşitsizliğinin daha düşük olacağını ifade etmişlerdir. Hane halkı geliri ve evlilik arasındaki etkileşimin sosyal eşitsizlik üreten mekanizmasını ortaya koymaya çalışan çalışmasında Sudo (2017), kadınların işgücüne katılımının teşvik edilmesinin hane halkı gelir eşitsizliği üzerinde geçici bir genişleme etkisine neden olsa da uzun vadede hafifletici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan benzerlikler temelinde yapılan evliliklerin hane halkı gelir eşitsizliği üzerinde genişletici bir etkiye sahip olmadığını, daha çok eşitsizliği genişletme üzerinde hızlandırıcı bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir.

3. Analiz

1988-2015 dönemi için Türkiye’de kadın işgücüne katılım oranının eşitsizlik üzerindeki etkilerini analiz eden çalışmada yöntem olarak ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Ekonometrik model olarak Elveren (2014)’e ait yaklaşım benimsenmiştir. Elveren (2014), ekonomik kalkınmanın hem kadınların işgücüne katılımında hem de eşitsizlik üzerinde etkili olması nedeniyle GSYH değişkenini de modele dahil etmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda çalışmada aşağıdaki model tahmin edilmektedir;

$$E_t = \alpha_0 + \alpha_1 \log (GSYH_t) + \alpha_2 kadın_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

1 numaralı denklemde , eşitsizlik değişkenini; , 2011 yılı sabit fiyatları ile kişi başına ABD doları cinsinden GSYH değişkeninin logaritmasını; ise kadının işgücüne katılım oranını ve ise hata terimini göstermektedir. Çalışmada kadının işgücüne katılımının eşitsizlikler üzerindeki etkisi, iki farklı eşitsizlik ölçeği kullanılarak analiz edilmiştir. Bu eşitsizlik ölçeklerinden ilki en yaygın kullanılan ve eşitsizliğe dair genel bir görünüm sunan toplam eşitsizlik ölçeği yani Gini katsayısıdır. Gelir eşitsizliği konusunda sıklıkla kullanılmakta olan Gini katsayısı, emek ve sermaye gibi birbirinden farklı eşitsizlik argümanını karıştırarak kullanan bireşimli bir endektir (Piketty, 2013, s. 260). Analizde kullanılan bir diğer eşitsizlik ölçeği ise bir ücret eşitsizliği göstergesi olan Theil katsayısıdır. Literatürde kadın istihdamının eşitsizlik üzerindeki etkileri her iki ölçek açısından da değerlendirildiği için bu çalışmada her iki ölçeğe de yer verilmiştir. Bu nedenle 1 numaralı denklem, her iki eşitsizlik ölçeği açısından yeniden ifade edilmelidir;

$$\text{Model I} : \quad Gini_t = \alpha_0 + \alpha_1 \log (GSYH_t) + \alpha_2 kadın_t + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$\text{Model II} : \quad Theil_t = \alpha_0 + \alpha_1 \log (GSYH_t) + \alpha_2 kadın_t + \varepsilon_t \quad (3)$$

3.1. Veri, Ampirik Metodoloji ve Bulgular

Gini ve Theil katsayısı, eşitsizlik değişkenini temsilen bağımlı değişken olarak iki farklı model yardımıyla analize dahil edilmiştir. Her iki değişkenine ait veriler, Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi (UTIP) tarafından sunulan veri setinden edinilmiştir. 2011 yılı sabit fiyatları ile kişi başına ABD doları cinsinden GSYH değişkenine ait veriler, Maddison Projesi Veri Tabanı'ndan (Maddison Project Database) alınmıştır. GSYH değişkenine ait verilerin Maddison Projesi Veri Tabanı'ndan elde edilme gerekçesi ise Dünya Bankası (World Bank) veri tabanının sunmuş olduğu 1988-2015 dönemi için GSYH serilerine ait verilerin birim kök analiz sonuçlarında patlayan kök (explosive root) süreci özelliği taşımasıdır. Bu nedenle Maddison Projesi Veri Tabanı'nın sunmuş olduğu veri seti tercih edilmiştir. 15-64 yaş aralığındaki kadının işgücüne katılım oranı ise OECD veri tabanından alınmıştır. Kadın işgücüne katılım oranı verilerinin başlangıç yılının Türkiye için 1988 yılı olması ve eşitsizlik verilerinin bitiş yılının 2015 yılı olması nedeniyle veri setinin zaman aralığı 1988-2015 dönemini kapsamaya uygun görülmüştür. Tüm değişkenlere ait tanısal istatistikler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Değişkenlere Ait Tanısal İstatistik

	Gözlem	Ortalama	Standart Hata	Minimum	Maksimum
Gini	28	0.481317	0.018591	0.446966	0.507567
Theil	28	0.068265	0.017499	0.029640	0.111627
Kadın İstihdamı	28	0.309743	0.101225	0.251975	0.379651
Log (GSYH)	28	4.141850	0.090735	3.997037	4.297454

Türkiye'de kadının işgücüne katılımının ücret eşitsizliği üzerindeki etkilerini değerlendirmek üzere; eşitsizlik, GSYH ve kadının işgücüne katılım değişkenlerinden oluşan ekonometrik bir model ARDL (Gecikmesi Dağıtılmış Ototregresif Modeli) sınır testi yaklaşımı çerçevesinde analiz edilmiştir. Pesaran, Shin, ve Smith (2001) tarafından önerilen (ARDL) sınır testi yaklaşımı, Kısıtlanmamış Hata Düzeltme Modeli'ne (UECM) dayanmaktadır. ARDL sınır testi yaklaşımı

mında birim kök ön testi zorunlu olmamakla birlikte (değişkenler I(0) veya I(1) mertebelerde durağan olduklarında dahi kullanılabilir) değişkenlerin I(2) mertebede durağan olmaması gerektiği için önem taşımaktadır. Bu açıdan birim kök testini ARDL sınır testi yaklaşımından hemen önce uygulamanın temel mantığı, değişkenlerin I(2) mertebede durağan olmadığına tespit edilmesine dayanmaktadır. Kısa ve uzun dönem katsayılarının eş zamanlı tahminine olanak tanıyan bu yaklaşım, ayrıca örneklem sayısının görece düşük olduğu modellerde de sağlam sonuçlar verebilmektedir. Analizde bu yaklaşımın benimsenmesi öncelikli olarak analize konu olan örneklem sayısının görece düşük olmasından (1988–2015) kaynaklanmıştır.

Değişkenler arasındaki ilişki, değişkenlerin I(2) olması durumunda ARDL sınır testi yaklaşımı ile tahmin edilemez. Çünkü ARDL sınır testi yaklaşımında hesaplanan üst ve alt kritik değerler değişkenlerin I(0) ve I(1) olduğunu varsaymaktadır. Bu nedenle ARDL sınır testi yaklaşımının hemen öncesinde ADF birim kök testi, değişkenlerin I(2) olması ihtimaline karşılık yapılmıştır. Tablo 2, değişkenlere ait birim kök testi sonuçlarını göstermektedir. ADF birim kök test sonuçlarına göre analizde kullanılan tüm değişkenlerin hem sabitli hem de sabitli ve trendli birim kök sınamalarında düzey değerlerinde durağan olmadıkları görülmektedir. Diğer taraftan tüm değişkenler, birinci mertebeden durağan hale gelmektedirler.

Tablo 2: Durağanlık Analizi: ADF test

Değişkenler	I(0)	I(1)	Sonuç
Sabitli			
Gini	-0.929797 (0.7628)	-4.105988 (0.0039)	I(1)
Theil	-2.340186 (0.1677)	-4.554433 (0.0014)	I(1)
GSYH	-0.416138 (0.8928)	-5.997529 (0.0002)	I(1)
Kadın	-1.606333 (0.4658)	-5.814354 (0.0001)	I(1)
Sabitli ve Trendli			
Gini	-2.013040 (0.5626)	-4.582729 (0.0060)	I(1)
Theil	-2.171507 (0.4846)	-5.128206 (0.0019)	I(1)
GSYH	-3.035436 (0.1415)	-5.997529 (0.0002)	I(1)
Kadın	-0.950788 (0.9346)	-4.935153 (0.0029)	I(1)

*Parantez içindeki değerler, olasılık değerlerini göstermektedir. Gecikme uzunluğu, Akaike Bilgi Kriterine (AIC) göre belirlenmiştir.

Akaike Bilgi Kriteri (AIC), modelin optimumu gecikme uzunluğunu belirlemek için kullanılmıştır. Belirlenen modeller, Gini bağımlı değişkeni ile kurulan Model I için ARDL (1, 0, 2); Theil bağımlı değişkeni ile kurulan Model II için ise ARDL (2, 1, 2)'dir. Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığına olanak tanıyan sınır testi prosedürü ise F testi yardımıyla gerçekleştirilir. Pesaran ve ark., (2001) tarafından sunulan alt ve üst kritik değerler aracılığıyla F istatistiğinin üst kritik değerini üzerinde olduğu belirlenirse sıfır hipotezi reddedilir ve değişkenler arasında eşbütünlüşme olduğu kabul edilir. Her iki eşitsizlik bağımlı değişkenine ilişkin kurulan ARDL modeli aşağıdaki gibi yazılabilir;

$$\Delta Gini_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_{1i} \Delta Gini_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_{2i} \Delta \log(GSYH_{t-i}) + \sum_{i=0}^r \alpha_{3i} \Delta kadın_{t-i} + \alpha_4 Gini_{t-1} + \alpha_5 \log(GSYH_{t-1}) + \alpha_6 kadın_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4)$$

$$\Delta Theil_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_{1i} \Delta Theil_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_{2i} \Delta \log(GSYH_{t-i}) + \sum_{i=0}^r \alpha_{3i} \Delta kadın_{t-i} + \alpha_4 Theil_{t-1} + \alpha_5 \log(GSYH_{t-1}) + \alpha_6 kadın_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5)$$

Gini bağımlı değişkeni ile kurulan modele (Model I) ait F test istatistiği test sonuçları, Tablo 3'te sunulmuştur. İlk modelde F istatistiği, Pesaran ve ark., (2001) çalışmalarında sunulmuş olan “kısıtlanmamış sabit ve trendsiz modelde $k=2^{33}$ ” verilen kritik değerlere göre hesaplanmıştır (Pesaran ve ark., 2001: s. 300). Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin analiz edildiği ARDL sınır testi sonuçlarına göre F test istatistiği, %10, %5, %2,5 ve %1 anlamlılık düzeylerinde üst kritik değerleri aşmaktadır. Buna göre Gini katsayısı, kadının işgücüne katılımı ve GSYH değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu kabul edilmektedir.

Theil bağımlı değişkeni ile kurulan modele (Model II) ait F test istatistiği test sonuçları da Tablo 3'ün alt kısmında yer almaktadır. Benzer şekilde bu modelde de F istatistiği, Pesaran ve ark., (2001) çalışmalarında sunulmuş olan “kısıtlanmamış sabit ve trendsiz modelde $k=2^{34}$ ” verilen kritik değerlere göre hesaplanmıştır (Pesaran ve ark., 2001: s. 300). Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin analiz edildiği ARDL sınır testi sonuçlarına göre F test istatistiği, %10, %5 anlamlılık düzeylerinde üst kritik değerleri aşmaktadır. Buna göre Theil katsayısı, kadının işgücüne katılımı ve GSYH değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu kabul edilmektedir.

Tablo 3: ARDL Sınır Testi

	F test istatistiği	k	Anlamlılık Düzeyi	I(0)	I(1)
Bağımlı Değişken	7.122123	2	%10	3.17	4.14
Gini			%5	3.79	4.85
(1, 0, 2)			%2,5	4.41	5.52
			%1	5.12	6.36
Bağımlı Değişken	4.877550	2	%10	3.17	4.14
Theil			%5	3.79	4.85
(2, 1, 2)			%2,5	4.41	5.52
			%1	5.12	6.36

k, modele ait bağımsız değişken sayısını göstermektedir.

Uzun dönemli ilişki analiz edildikten sonra eğer değişkenler arasında eşbütünleşik ilişki varsa, değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönem parametreleri tahmin edilmektedir. Model I ve Model II' ye ait uzun ve kısa dönem parametreleri ve her iki modelin tanısal test istatistiklerine ait sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur. Model I'e yani ARDL (1, 0, 2) modeline ait uzun dönem parametre sonuçlarına bakıldığında öncelikle katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. 1988-2015 dönemini ele alan modelde Türkiye'de kadının işgücüne katılımında meydana gelecek %1'lik bir artışın uzun dönemde eşitsizlik üzerinde yaklaşık %0.16 kadar bir iyileşme yaratacağı görülmektedir. Benzer şekilde kişi başına düşen milli gelirden meydana gelecek %1'lik bir artış, uzun dönemde eşitsizlik üzerinde yaklaşık %0.24 kadar bir iyileşme yaratmaktadır. Theil ölçeğinin bağımlı değişken olarak alındığı Model II yani ARDL (2,1,2) modeline ait uzun dönem parametre sonuçlarına bakıldığında ise öncelikle katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. 1988-2015 dönemini ele alan modelde Türkiye'de kadının işgücüne katılımında meydana gelecek %1'lik bir artışın uzun dönemde ücret eşitsizliği üzerinde yaklaşık %0.32 kadar bir iyileşme yaratacağı görülmektedir. Benzer şekilde kişi başına düşen milli gelirden meydana gelecek %1'lik bir artış, uzun dönemde ücret eşitsizliği üzerinde yaklaşık %11 kadar bir iyileşme yaratmaktadır. Uzun dönem sonuçlarına göre kadın istihdamının eşitsizlikler üzerindeki telafi edici etkisi, genel eşitsizliktense ücret eşitsizliği üzerinde daha büyük olduğu söylenebilir.

3 Case III

4 ** Case III

Kısa dönem parametreleri, Denklem 6 ve Denklem 7’da gösterildiği gibi düzenli hata düzeltme mekanizması (ECM) kullanılarak tahmin edilir;

$$\Delta Gini_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_{1i} \Delta Gini_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_{2i} \Delta \log(GSYH_{t-i}) + \sum_{i=0}^r \alpha_{3i} \Delta kadın_{t-i} + \alpha_{4i} ECM_{t-1} + \varepsilon_t \quad (6)$$

$$\Delta Theil_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_{1i} \Delta Theil_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_{2i} \Delta \log(GSYH_{t-i}) + \sum_{i=0}^r \alpha_{3i} \Delta kadın_{t-i} + \alpha_{4i} ECM_{t-1} + \varepsilon_t \quad (7)$$

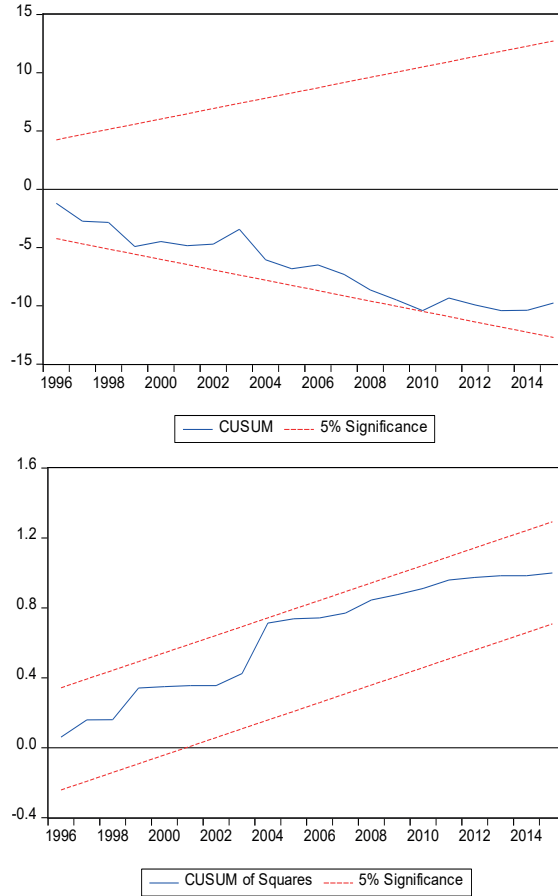
Model I yani ARDL (1, 0, 2) ve Model II yani ARDL (2,1,2) için hata düzeltme modeli kullanılarak kısa dönem parametreleri elde edilmiştir. Her iki model için de hata düzeltme terimi, beklenildiği gibi negatif ve anlamlıdır (-0.393515; -0.782746). Hata düzeltme teriminin anlamlılığı, her iki model için de bağımlı değişken ile açıklayıcı değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunduğunu göstermekte ve hata düzeltme mekanizmasının çalışıyor olması ise bir dönemde oluşan dengesizliğin yaklaşık %40 (Model I) ve %78’nin (Model II) bir sonraki dönemde düzeleceğini göstermektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2017, s. 307). Gini bağımlı değişkeni ile kurulan ARDL modeline (1, 0, 2) ait kısa dönem parametre sonuçlarına bakıldığında ise GSYH değişkenine ait katsayıların istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Kişi başına düşen milli gelirden meydana gelecek %1’lik bir artış, uzun dönemde eşitsizlik üzerinde yaklaşık %0.17 kadar bir iyileşme yaratmaktadır. Theil bağımlı değişkeni ile kurulan ARDL modeline (2,1, 2) ait kısa dönem parametre sonuçlarına bakıldığında ise parametrelerin genel olarak anlamlı olmadığı söylenebilir. Diğer taraftan Tablo 4’te sunulmuş olan tanısıl istatistiklere göre, tahmin edilen her iki modelin standart tanısıl testleri karşıladığı da görülmektedir.

Tablo 4: ARDL Kısa ve Uzun Dönem Parametre Tahmini

Bağımlı Değişken Gini (1, 0, 2)			
Uzun Dönem	katsayı	t-istatistiği	olasılık
Kadın	-0.162653	-2.625437	0.0162
LogGSYH	-0.237986	-9.206199	0.0000
Kısa Dönem			
c	0.600105	4.862376	0.0001
D(LogGSYH)	-0.173269	-3.727816	0.0013
D(LogGSYH(-1))	-0.112176	-2.504754	0.0210
Hata Düzeltme	-0.393515	-4.847990	0.0001
Tanısıl Testler			
<i>Breusch-Godfrey</i>	<i>Jarque - Bera Normallik</i>	<i>Breusch- Pagan-Godfrey</i>	<i>Ramsey</i>
<i>Otokorelasyon</i>		<i>Değişen Varyans</i>	<i>Model Kurma</i>
2.09 (0.15)	0.43011 (0.80)	1.052913 (0.41)	0.590 (0.47)
Bağımlı Değişken Theil			
Uzun Dönem	Katsayı	t-istatistiği	olasılık
Kadın	-0.324183	-4.629419	0.0002
LogGSYH	-0.111938	-4.391798	0.0004
Kısa Dönem			
c	0.496647	4.058124	0.0007
D(Theil(-1))	0.161697	0.949406	0.3550
D(Kadın)	0.073735	0.580849	0.5685
D(LogGSYH)	0.160853	1.340881	0.1966
D(LogGSYH(-1))	-0.233628	-2.330470	0.0316

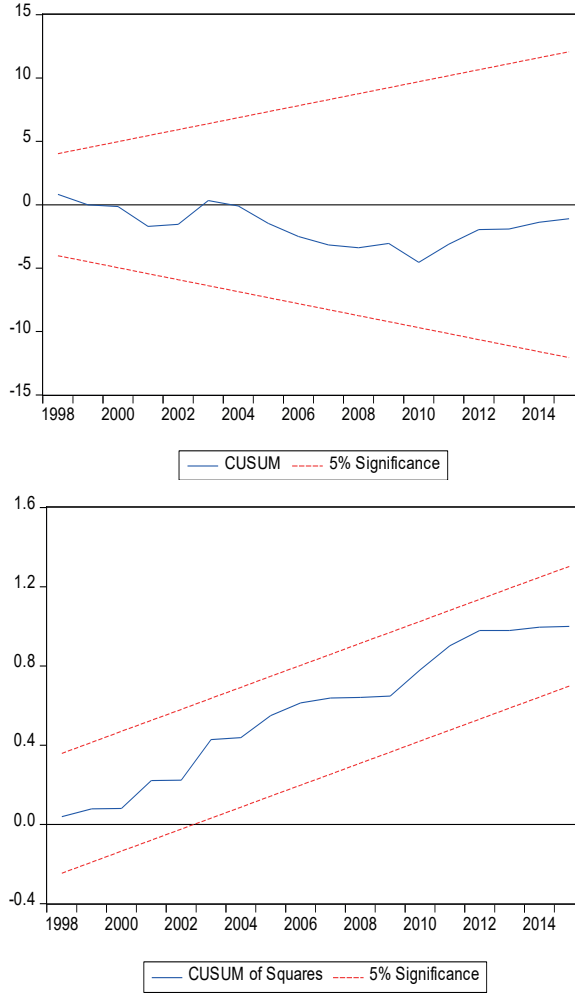
<i>Hata Düzeltme</i>	-0.782746	-4.032183	0.0008
Tanısal Testler			
<i>Breusch-Godfrey Otokorelasyon</i>	<i>Jarque- Bera Normallik</i>	<i>Breusch Pagan Godfrey Değişen Varyans</i>	<i>Ramsey Model Kurma</i>
0.98 (0.39)	0.8599 (0.65)	1.904 (0.12)	0.78 (0.67)

Her iki model için tahmin edilen katsayılar ait parametre kararlılık testleri, Şekil 1 ve 2'de gösterilmektedir. Kümülatif toplam (CUSUM) ve kümülatif kareler toplamı (CUSUM Q) test sonuçlarına göre tahmin edilen katsayılar analiz boyunca kritik sınırlar içinde kaldığı için ARDL (1, 0, 2) ve ARDL (2,1,2) modellerindeki katsayıların istikrarlı olduğu söylenebilir.

Şekil 1: Model 1'e Ait Parametre Kararlılık Testi

Şekil 2: Model II'ye Ait Parametre Kararlılık Testi

4. Sonuç

1980’li yıllardan itibaren birçok toplumda artan gelir eşitsizliği veya gelir ve ücretin dağılımdaki değişimler çoğunlukla küreselleşme, uluslararası ticaret, teknolojik değişim gibi kavramlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Son yıllarda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan birçok toplumda yaşanan önemli bir diğer değişim ise kadının emek piyasasına dahil oluşu ile emek piyasasının hem niteliksel hem de niceliksel açıdan kadınlaşmasıdır. Kadınların hane içerisindeki sınırlı rollerini piyasaya taşımaları ise aile gelirine katkıda bulunurken, aynı zamanda ücretli emeğin parçası haline gelmeleri ise toplumdaki gelir ve ücretlin yeniden dağılımına yol açabilmektedir. Bu bakış açısıyla Türkiye’de kadının işgücü piyasasına katılımının eşitsizlik üzerindeki etkilerini değerlendiren bu çalışmada, 1988-2015 yıllarına ait veri seti ile ARDL sınır testi yaklaşımı çerçevesinde bir analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları ile Türkiye’de kadının işgücüne katılı-

mında meydana gelecek artışın, uzun dönemde eşitsizlik üzerinde bir iyileşme yaratacağı ortaya koyulmuştur. Türkiye'nin 1988-2015 dönemini analiz eden bu çalışma sonuçları itibariye *Elveren (2014)*'nin çalışmasından ayrılmaktadır. *Elveren (2014)* çalışmasında, kadınların işgücüne katılımının 1990-2005 yıllarında gelişmekte olan ülkelerde ücret eşitsizliğini artırırken, gelişmiş ülkelerde ise eşitsizliği iyileştirdiği şeklinde bir sonuç elde etmiştir. Bu ilişkiyi 1988-2015 yılları için Türkiye özelinde değerlendiren bu çalışmada ise kadının işgücüne katılımının Türkiye'de eşitsizlikler üzerinde iyileştirici bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Ayrıca kadının işgücüne katılımının eşitsizlikler üzerindeki etkisi ücret eşitsizliklerinde daha belirgindir. Sonuç olarak kadının ekonomik aktivitesinin hane içinden emek piyasasına taşınması, kadının ekonomik ve toplumsal statüsünü güçlendirerek bağımlılığını azaltan bir dönüşüm yaratmakla birlikte Türkiye'de eşitsizliklerin azaltılması açısından da önem taşımakta olduğu görülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Betson, D., & Van Der Gaag, J. (1984). Working married women and the distribution of income. *Journal of Human Resources*, 19(4), 532–543.
- Cancian, M., & Reed, D. (1998). Assessing the effects of wives’ earnings on family income inequality. *Review of Economics and Statistics*, 80(1), 73–79.
- Cancian, M., & Reed, D. (1999). The impact of wives’ earnings on income inequality: Issues and estimates. *Demography*, 36(2), 173–184. <https://doi.org/10.2307/2648106>
- Elveren, A. Y. (2014). Women’s labour force participation and pay inequality: evidence from panel cointegration. *Applied Economics Letters*, 21(12), 862–865. <https://doi.org/10.1080/13504851.2014.894622>
- Esping-Andersen, G. (2009 [2011]). *Tamamlanmamış devrim: kadınların yeni rollerine uymak* (S. Çağatay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gornick, J. (1999). Gender equality in the labor market: Women’s employment and earnings (LIS Working Paper No. 206). Luxembourg: Luxembourg Income Study.
- Greenwood, J., Guner, N., Kocharkov, G., & Santos, C. (2014). Marry your like: Assortative mating and income inequality. *The American Economic Review*, 104(5), 348–353. doi: 10.1257/aer.104.5.348
- Gregory, M. B. (2009). Gender and economic inequality. W. Salverda, B. Nolan & T.M. Smeeding (Eds.), *The Oxford Handbook of Economic Inequality* (pp. 284-315). Oxford, US: Oxford University Press.
- Karoly, L. A., & Burtless, G. (1995). The effects of rising earnings inequality on the distribution of us income. *Demography*, 32, 379–406. <https://doi.org/10.2307/2061687>
- Lam, D. (1997). Demographic variables and income inequality. O. Stark & M.R. Rosenzweig (Eds.), *Handbook of population and family economics*, (pp.1015–1059). Amsterdam, Holland: Elsevier
- Lerman, R. I., & Yitzhaki, S. (1985). Income inequality effects by income source: A new approach and applications to the United States. *The review of economics and statistics*, 67(1), 151–156. <https://doi.org/10.2307/1928447>
- Meyers, M., Phillips, K. R., & Gornick, J. (1996). Supporting the Employment of Mothers: Policy Variation Across Fourteen Welfare States (LIS Working Paper No. 139). Luxembourg: Luxembourg Income Study.
- Milanović, B. (2016 [2018]). *Küresel eşitsizlik: küreselleşme çağı için yeni bir yaklaşım* (M. Uzbay, M. Prili Çev.). Ankara, Türkiye: Efil Yayınevi.
- Mincer, J. (1962). Labor force participation of married women: A study of labor supply. *Aspects of labor economics* (pp. 63–105). Princeton, US: Princeton University Press.
- MPD. (2020). Maddison Project Database (MPD) 2020. Retrieved from www.ggd.net/maddison.
- Narayan, P. K., & Smyth, R. (2006). What determines migration flows from low-income to high-income countries? An empirical investigation of Fiji–US migration 1972–2001. *Contemporary economic policy*, 24(2), 332–342. <https://doi.org/10.1093/cep/byj019>
- Nieuwenhuis, R., Van der Kolk, H., & Need, A. (2017). Women’s earnings and household inequality in OECD countries, 1973–2013. *Acta Sociologica*, 60(1), 3–20. <https://doi.org/10.1177/0001699316654528>
- OECD Statistics. (2020). Labour Force Statistics. Retrieved from <https://www.oecd.org/sdd/labour-stats/>.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics (Chichester, England)*, 16(3), 289–326. <https://doi.org/10.1002/jae.616>
- Piketty, T. (2013[2014]). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital* (H. Koçak, Çev.). İstanbul, Türkiye: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Shorrocks, A. F. (1982). Inequality decomposition by factor components. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 50(1), 193–211. L: Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/1912537>
- Smith, J. P. (1979). The distribution of family earnings. *Journal of Political Economy*, 87(5, Part 2), 163–192. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/1829913>
- Sudo, N. (2017). The effects of women’s labor force participation: an explanation of changes in household income inequality. *Social Forces*, 95(4), 1427–1450. <https://doi.org/10.1093/sf/sox011>
- UTIP. (2020). University of Texas Inequality Project 2020. Retrieved from UTIP (utexas.edu).
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2013). *İleri panel veri analizi: stata uygulamalı* (2.bs). İstanbul, Türkiye: Beta Yayınevi.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Research Article

Problem Solving and Personality in Security Officers

Halim İŞSEVER¹ , Elif EZİRMİK¹ , Nefise ŞEKER¹ ,
Zeynep Betül SAĞLAM¹ , Gözde ÖZTAN² , Fatma CANATAR¹

ABSTRACT

The study was conducted to examine the relationship between problem solving skills and personality traits of university security guards. The research was carried out with 190 security personnel working at universities in 2019. In the study, the Problem- Solving Skills Scale for Adults and the Big Five Personality Questionnaire-50 Turkish Form were used. 83.7% of the participants in the study were male, 73.2% were married, 68.4% were high school graduates, and 95.8% had in-service training. According to the logistic regression model, the results of our study were as follows: the problem solving skill 'Considering the Effects of the Solution of the Problem' was OR= 2.33 times (95% CI: 1.028-5.29) higher in female security guards than in males; 'Problem- Solving Through Modeling' was OR=0.48 times (95% CI : 0.237-0.987) higher in single security guards than married ones; and OR=2.18 times (95%CI: 1.181-4.047) higher in ones whose 'responsibility' personality trait was above the median value. The problem- solving skills of the security personnel were found to be related to their personality traits, gender, marital status, working time and education level.

Keywords: Occupational health, personality, problem, solving, security officers

¹Public Health, Occupational Health, Istanbul University, Faculty of Medicine, Turkey

²Medical Biology, Istanbul University, Faculty of Medicine, Turkey

ORCID: H.I. 0000-0002-5435-706X;
E.E. 0000-0001-6828-4378;
N.Ş. 0000-0003-4722-3087;
Z.B.S. 0000-0001-9538-2969;
G.Ö. 0000-0002-2970-1834;
F.C. 0000-0001-6614-3862

Corresponding author:

Halim İŞSEVER,
İstanbul Tıp Fakültesi Halk Sağlığı
Anabilimdalı, Beyazıt, İstanbul, Türkiye
E-mail: hissever@istanbul.edu.tr

Submitted: 22.10.2020

Revision Requested: 20.11.2020

Last Revision Received: 24.01.2021

Accepted: 20.02.2021

Published Online: 28.04.2021

Citation: İşsever, H., Ezirmik, E., Seker, N., Sağlam, Z.B., Öztan, G., & Canatar, F. (2021). Problem solving and personality in security officers. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 105-118.
<https://doi.org/10.26650/JECS2020-814539>

1. Introduction

The private security industry has developed significantly since the concept of public service began to change in Turkey. The sector consists of many subsectors that provide services to meet various types of security needs of the community (Aras, 2018).

Today, with the impact of the globalization process, we see that security threats have diversified and intensified more than at any time in history. The differentiation of threats to the security field with globalization makes it necessary to make a new definition of security. Today, the need for security is increasing in parallel with the increase in quality and quantity of the values that individuals have. One of the most important ways to solve this increasing security need in developed societies is private security services. Private security guards who will be used on-site will effectively meet individual security needs, save on security costs, reduce the burden of general security and prepare the ground for their more comfortable and effective work in their own fields. The fragmentary, variable, danger, and threat perception-related nature of modern society increases the need for security and makes police and other private security services important [Akbaş, Dursun & Ürün, 2018].

Security guards are subjected to violence by citizens during their work duties more than the general workforce. Moreover, workers in these professions cannot withdraw from their working environment even if they are under serious threat, because they are called on for help and also because they have the responsibility to maintain law and order in the community. Therefore, the problem solving- skills and personality traits of security guards are important when it comes to responding to an incident (Leino, Selin & Summala, 2011; Beech, Leather, 2006). Lifelong learning is one of the most important concepts of today. It is a fact that individuals need education and learning throughout their lives because information that is changing and developing very rapidly makes it necessary for individuals to develop themselves (Beech, Leather, 2006; Yaman, Dede, 2008). The word “problem” is commonly used in daily life. Difficulties, distress, and trouble in social life are defined by this word. Problems usually consist of ambiguity, situations where accuracy and authenticity are not assured, and problems and relationships that involve difficulty. In another sense, especially problematic are states of tension, imbalance, incompatibility, and uncertainty (Bagnall, 1990).

Problem is defined as the obstacle an individual faces at any stage in order to achieve the intended purpose. The problem which is stated as an obstacle that an individual encounters has characteristics that cause uncertainty in the human mind, needs to be solved, and disturbs the individual (Oğuz, Akyol, 2015).

The effective power available to overcome a wide range of issues from everyday life to traumatic life events is defined as problem- solving. The problem- solving phase begins with cognitive processes respectively directed to a target. The problem- solving skill mediates the ability of individuals to adapt effectively to the environment in which they live. Some problems have right answers or clear solutions, while others do not. In this case, interdisciplinary knowledge and multifaceted thinking are important in solving problems (Soyer, Bilgin, 2010).

The Problem- Solving Skills Scale for Adults measures perceptions of one’s problem -solving ability, including behaviors and attitudes associated with problem-solving styles. It consists of three phases: Problem- Solving Confidence, Approach-Avoidance, and Personal Control (Kourmoussi, Xythali, Theologitou & Koutras, 2016).

In problem- solving, different approaches have been defined according to the characteristics of the problem and the individual interested in the problem. The traditional approach involves identifying the problem, analyzing its causes, identifying alternative solutions, evaluating and applying solutions, and determining whether the problem is solved (Ekici, Balım, 2013).

All of the distinctive features that distinguish one person from another and make him different from other people are expressed as personality. Recently, the experts who are doing research on personality have revealed a five-factor personality model that is effective in the detailed evaluation of personality. The five-factor model, which is the most widely used and best known personality traits model today, is a model based on the lexical hypothesis and depicts personality in terms of extraversion, agreeableness, neuroticism, conscientiousness, and openness. The basis of the lexical hypothesis is that the personal differences seen in individuals will be encoded in all languages in the world and that they provide a classification that includes the individual structures of individuals through words.

(Horzum, Ayas, & Padır, 2013). Another personality measurement data collection tool, The Five-Factor Personality Inventory, which includes 220 questions rated in a 5-point Likert scale between 1-Strongly agree and 5-Strongly disagree, which were prepared in accordance with the Five-Factor Model of Personality (FFMP). The Five-Factor Personality Inventory is scored over five key factors and 17 subdimensions (Tatar, Bildik, Saltukoğlu & Dinçel, 2014).

Since there are a limited number of Turkish personality tests based on the Five-Factor Model of Personality, the Big Five-50 Personality Test (B5PT-50-Tr) is usually first translated into Turkish. The B5PT-50-Tr and the Five-Factor Personality Inventory Short Form (5FPI-SF) are then administered to the same groups. In this way, the similarities and differences of the two tests can be revealed (Tatar, 2016).

“Occupational safety and health (OSH) is generally defined as the science of the anticipation, recognition, evaluation and control of hazards arising in or from the workplace that could impair the health and well-being of workers, taking into account the possible impact on the surrounding communities and the general environment. This domain is necessarily vast, encompassing a large number of disciplines and numerous workplace and environmental hazards.” *“Occupational safety and health is an extensive multidisciplinary field, invariably touching on issues related to scientific areas such as medicine - including physiology and toxicology - ergonomics, psychology, physics and chemistry, as well as technology, economics, law and other areas specific to various industries and activities”*. The aims of an occupational health service are to improve workers' health, minimize hazards within the working environment and match working conditions to employees as closely as possible. The important thing in primary protection is the placement of suitable workers for suitable jobs. For this reason, it is important to place the worker in suitable jobs according to his anatomical, physiological and psychological characteristics. (Alli, 2008, İşsever, Onen, Sabuncu, Altunkaynak, 2002).

The aim of this study was to evaluate the security guards' problem-solving skills and personality characteristics and the relationship between decision making processes in critical situations.

2. Materials and Methods

This is a descriptive study conducted on individuals who worked as university security guards between September 1 and October 31, 2019. The study included 190 people who were working on the dates of the study and volunteered to participate in the study. The questionnaire was filled out with the face-to-face survey method in an appropriate setting. The total number of security guards was 400 and 190 people that were included in the study because 20 people were off duty and had presented reports on for various reasons during the research period. no sample selection method was used in the study. one in two employees was included in the study. The time for each employee to answer the questionnaire was approximately 15 minutes.

The Ethics Committee permission for the research was obtained from the Clinical Research Ethics Committee of Istanbul Faculty of Medicine, Istanbul University. In the study, the personal information form, the Problem-Solving Skills Scale for Adults, and the Big Five Personality Test-50 Turkish Form (B5PT-50-Tr) were used. The personal information form included questions about age, gender, marital status, educational status, working time, known illnesses, job satisfaction, working style, choosing your job willingly, in-service training, incidences of verbal or physical violence, and the most common security incidents and their frequency . The total score of the Problem- Solving Skills Scale and the scores of sub-dimensions of the Big Five Personality Test-50 Turkish Form were the dependent variables of the study and the pieces of demographic information were the independent variables.

The problem- Solving Skills Scale For Adults was developed by Yaman S. and Dede Y. in 2008. The scale that was developed to determine the levels of problem- solving skills of adults is of the Likert type. The response options for items on the scale are arranged as: 5=Always, 4=Often, 3=Sometimes, 2=Seldom, and 1=Never. The scale includes 18 items within the following sub-dimensions: Considering the effects of the solution of the Problem, Problem- Solving through Modeling, Exploring Alternative Solutions, determination in implementing the Determined Solution, and analyzing the encountered Problem (Yaman, Dede,2005). The Big Five Personality Test-50 Turkish Form (B5KT-50-Tr) was adapted to Turkish by Tatar A. in 2016 . and was developed based on the Big Five Test based on 100 single-ended adjectives. The B5KT-50-TR factors are named 1-Extroversion, 2-Agreeableness, 3- Conscientiousness, 4-Neuroticism, and 5-Openness. It consists of 50 items in total, with 10 items in each factor, and rated with a 5-point Likert scale between not appropriate=1 and very appropriate=5 (Tatar, 2016).

Statistics

Descriptive statistics were presented with mean, standard deviation, median, and minimum-maximum values for continuous data. The suitability of continuous data for normal distribution was evaluated by Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk tests. The t-test was used for comparison of two parametric groups. The Mann-Whitney U test was used for comparison of two non-parametric groups, and the Kruskal Wallis test was used for comparison of more than two independent groups. In the comparison of numerical variables, the Spearman correlation analysis was performed. A logistic regression model was created by taking problem solving skills as the dependent variables with each one of its dimensions and taking the personality traits and demographic characteristics as the independent variables. The 21.0 version of IBM SPSS (Statistical Package for the Social Sciences, Chicago, IL, USA) software was used for statistical analysis.

3. Results

The demographic characteristics of the individuals included in the study are given in Table 1.

Table 1: Demographic characteristics of the individuals included in the study

Variables		Number	Percentage
Gender	Male	159	83.7
	Female	31	16.3
Marital Status	Married	139	73.2
	Single	51	26.8

Educational Status	Primary School	1	0.5
	Secondary School	15	7.9
	High School	130	68.4
	Associate Degree	27	14.2
	Bachelor's Degree	17	8.9
Presence of a known illness	Yes	21	11.1
	No	169	88.9
In-service training	Yes	182	95.8
	No	8	4.2
Satisfaction with the job	Yes	179	94.2
	No	11	5.8
Work style	Daytime only	20	10.5
	Night only	9	4.7
	In Shift	161	84.7
Whether he/she chose the profession willingly	Yes	163	85.8
	No	27	14.2
Being exposed to violence	No, I haven't been exposed to any verbal or physical violence	126	72.4
	Yes, I have been exposed to verbal violence	33	19
	Yes, I have been exposed to physical violence	3	1.7
	Yes, I have been exposed to both verbal and physical violence	12	6.9
	Total		190

Of the 190 security guards who participated in the study, 83.7% were male, 73.2% were married, and 68.4% were high school graduates. 84.7% were working in shifts, 72.4% had not experienced physical or verbal violence (Table.1).

The mean age of the security guards involved in the study was 35.78 ± 5.98 (median:35, min:21, max:60). The mean daily working time was 8.04 ± 0.41 hours (median:8, min:8, max:12). The mean years of work of the participants was 13.57 ± 6.35 (median:13, min:3, max:40) years. The mean number of security incidents encountered daily was 5.01 ± 6.95 (median:3, min:0, max:55).

Table 2: Distribution of the individuals included in the study by the median scores of their Five Factor personality traits

Extroversion	Median Scores	Frequency	Percent
	Below 33 points	101	53.2
	Above 33 points	89	46.8
Agreeableness		Frequency	Percent
	Below 33.5 points	95	50
	Above 33.5 points	95	50
Conscientiousness		Frequency	Percent
	Below 32 points	99	52.1
	Above 32 points	91	47.9
Neuroticism		Frequency	Percent
	Below 28 points	101	53.2

	Above 28 points	89	46.8
		Frequency	Percent
Openness	Below 34 points	112	58.9
	Above 34 points	78	41.1

Table 3: Distribution of the individuals included in the study by the median scores of their problem- solving skills

Considering the Effects of the Solution of the Problem	Median scores	Frequency	Percent
	Below 22 points	120	63.2
	Above 22 points	70	36.8
Problem Solving Through Modeling		Frequency	Percent
	Below 12 points	102	53.7
	Above 12 points	88	46.3
Exploring Alternative Solutions		Frequency	Percent
	Below 17 points	98	51.6
	Above 17 points	92	48.4
Determination in Implementing the Determined Solutions		Frequency	Percent
	Below 13 points	95	50
	Above 13 points	95	50
Analyzing the Problems Encountered		Frequency	Percent
	Below 13 points	104	54.7
	Above 13 points	86	45.3

The mean total score of B5KT-50-Tr of the 190 security guards who participated in the study was 160.76±16.58 (median:160, min:118, max:219). The mean score of the sub-dimension ‘Extroversion’ was 33.02±4.45 (median:33 min:17, max:42), the mean score of the sub-dimension ‘agreeableness’ was 33.54±4.35 (median:33,5 min:22, max:45), the mean score of the sub-dimension ‘conscientiousness’ was 33.53±3.58 (median:32, min:22, max:44), the mean score of the sub-dimension ‘neuroticism’ was 27.65±6.55 (median:28, min:14, max:49), and the mean score of the sub-dimension ‘openness’ was 34.03±4.17 (median:34, min:22, max:46) The total mean score of the Problem- Solving Skills Scale (PSSS) of the 190 security officers involved in the study was 76.17±9.28 (median:77, min:41, max:90). The mean score of the sub-dimension ‘Considering the Effects of the Solution of the Problem’ of the PSSS was 21.05±3.00 (median:22, min:12, max:25), the mean score of the sub-dimension ‘Problem Solving through Modeling’ was 12.11±2.14 (median:12, min:6, max:15), the mean score of the sub dimension ‘Alternative Research Solutions’ was 16.87±2.74 (median:17, min:7, max:20), ‘Determination in Implementing the Determined Solution’ was 13.13±1.93 (median:13, min:6, max:15), and the mean score of the sub-dimension ‘Analyzing the Encountered Problems’ was 12.99±1.84 (median:13, min:8, max:15) (Table2, Table 3).

When problem- solving scores are evaluated according to demographic characteristics, the average difference between “Considering the Effects of the Solution of the Problem” scores according to the gender variable was found to be significant. Average scores were higher in women (p<0.05). The difference between the “Problem Solving through Modeling” mean scores accor-

ding to the marital status variable was found to be significant. Average scores were higher in married participants ($p<0.05$).

The difference in the mean scores of “Exploring Alternative Solutions” according to the variable of working time in the profession was found to be significant. Average scores were higher for employees with more than ten years’ experience. ($p<0.05$).

The difference between the mean scores of “Determination in Implementing the Determined Solution” was found to be significant according to the educational level variable. The average scores for problem- solving skills were higher in those with high school education ($p<0.05$).

In examining the distribution of the individuals by the median scores of their five- factor personality traits, the number of individuals with ‘Extroversion’ above the median score was 53.2% ($n=89$); the number of individuals with ‘Agreeableness’ above the median score was 50.2% ($n=95$); the number of individuals with ‘Conscientiousness’ above the median score was 47.9% ($n=91$); the number of individuals with ‘Neuroticism’ above the median score was 46.9% ($n=89$); and the number of individuals with ‘Openness’ above the median score was 41.1% ($n=78$). In examining the distribution of the individuals by the median scores of their problem solving skills, the number of individuals whose scores of ‘Considering the Effects of the Solution of the Problem’ were above the median score was 36.8% ($n=70$); the number of individuals whose scores of ‘Problem- Solving Through Modeling’ were above the median score was 46.3% ($n=88$); the number of individuals whose scores of ‘Exploring the Alternative Solutions’ were above the median score was 48.4% ($n=92$); the number of individuals whose scores of ‘Determination in Implementing the Determined Solution’ were above the median score was 50% ($n=95$); and the number of individuals whose scores of ‘Analyzing the Encountered Problem’ were above the median score was 45.3% ($n=86$). In the correlation analysis performed, positive, moderate, and statistically significant correlations were found between the scores of the subdimensions ‘extroversion’, ‘agreeableness’, and ‘conscientiousness’ of the Big Five Personality Test-50 and the PSSS subdimension score. A negative, weak, and statistically significant correlation was found between the sub-dimensions score of PSSS and ‘Neuroticism.’ A positive, weak, and statistically significant correlation was found between the PSSS sub-dimension score and the score of ‘Openness.’ No statistically significant correlation was found between the years of work and the PSSS sub-dimension score (Table 4).

Table 4: The Correlation between the problem solving skills and personality traits

Five Factor Personality Traits		Considering the Effects of the Solution of the Problem	Problem-Solving Through Modeling	Determination in Implementing the Determined Solutions		
				Exploring Alternative Solutions	Implementing the Determined Solutions	Analyzing the Problems Encountered
Extroversion	r_s	0.175*	0.219**	0.187**	0.150*	0.245**
	p	0.016	0.002	0.01	0.039	0.001
Agreeableness	r_s	0.256**	0.250**	0.174*	0.105	0.220**
	p	$p<0.001$	0.001	0.016	0.149	0.002
Conscientiousness	r_s	0.188**	0.254**	0.222**	0.075	0.156*
	p	0.009	$p<0.001$	0.002	0.304	0.032
Neuroticism	r_s	-0.14	-0.095	-0.042	-0.235**	-0.187**
	p	0.055	0.193	0.569	0.001	0.01
Openness	r_s	0.134	0.203**	0.184*	0.087	0.11
	p	0.065	0.005	0.011	0.23	0.131

r_s :Spearman correlation coefficient . * $p<0.05$; ** $p<0.01$; 0.001

The logistic regression model associated with problem- solving skills, demographic characteristics and personality traits is shown in Table 5.

Table 5: The logistic regression model associated with problem- solving skills and the demographic characteristics and the personality traits

Considering the Effects of the Solution of the Problem (Dependent variable)									
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	OR	95% CI for OR		
							Lower	Upper	
Gender (Female)	0.847	0.418	4.102	1	0.043	2.332	1.028	5.29	
Constant	-0.704	0.176	15.892	1	0	0.495			
Problem- Solving Through Modeling (Dependent variable)									
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	OR	95% CI for OR		
							Lower	Upper	
Marital Status (Single)	-0.726	0.364	3.985	1	0.046	0.484	0.237	0.987	
Conscientiousness	0.782	0.314	6.191	1	0.013	2.186	1.181	4.047	
Constant	-0.3	0.236	1.619	1	0.203	0.741			
Exploring Alternative Solutions (Dependent variable)									
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	OR	95% CI for OR		
							Lower	Upper	
Years of Experience (10 years)	0.728	0.31	5.527	1	0.019	2.071	1.129	3.815	
Constant	-0.395	0.225	3.082	1	0.079	0.673			
Determination in Implementing the Determined Solutions (Dependent variable)									
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	OR	95% CI for OR		
							Lower	Upper	
Educational Status (High School)	-0.79	0.376	4.402	1	0.036	0.454	0.217	0.949	
Constant	0.21	0.174	1.457	1	0.227	1.233			
Analyzing the Problems Encountered (Dependent variable)									Statistical significant model was not found

The logistic regression model related to demographic variables and personality traits was created by taking the dependent variable of problem solving skills. Problem-solving skills ‘Considering the Effects of the Solution of the Problem’ was OR = 2.33 times higher in females than males. In the same way, ‘Problem -Solving Through Modeling’ was OR=0.48 times more in single participants than in married participants , and was OR=2.18 times more in those whose ‘Conscientiousness’ personality trait was above the median value. Logistic regression model was created by taking the dependent variable ‘Exploring the Alternative Solutions’. In the model, the OR = 2.07 times higher in individuals who used this skill in individuals with more than 10 years of work experience than individuals with less than 10 years of experience. When the skill of Determination in Implementing the Determined Solution ‘ is taken as the dependent variable, the OR = 0.45 times lower in individuals with an education level above high school than those who are lower than high school.

When “Analysis the Problem Encountered” was taken as the dependent variable, a model that explains personality traits and demographic variables was not formed.

4. Discussion

In this study, we evaluated the correlations between the problem solving skills and the personality traits. The total mean score of the Problem-Solving Skills Scale (PSSS) of the 190 security officers involved in our study was 76.17 ± 9.28 . When the distribution of the individuals included in the study by the median scores of their Problem- Solving Skills characteristics; the number of individuals with a score of ‘Considering the Effects of the Solution of the Problem’ above the median score was 36.8% (n=70), the number of individuals with a score of ‘Problem Solving through Modeling’ above the median score was 46.3% (n=88), the number of individuals with a score of ‘Exploring the Alternative Solutions’ above the median score was 48.4% (n=92), the number of individuals with a score of ‘Determination in Implementing the Determined Solution’ above the median score was 50% (n=95), the number of individuals with a score of ‘Analyzing the Encountered Problem’ above the median score was 45.3% (n=86). In examining the distribution of the individuals included in the study by the median scores of their Five- Factor personality traits, the number of individuals with a score of ‘Extroversion’ above the median score was 53.2% (n=89), the number of individuals with a score of ‘Agreeableness’ above the median score was 50.2% (n=95), the number of individuals with a score of ‘Conscientiousness’ above the median score was 47.9% (n=91), the number of individuals with a score of ‘Neuroticism’ above the median score was 46.9% (n=89), and the number of individuals with a score of ‘Openness’ above the median score was 41.1% (n=78).

In our study, there was no statistically significant difference between the gender and the mean scores of the PSSS. In İnel et al.’s study, the mean score of PSSS of the 256 classroom teacher candidates was determined to be 72.88. There was also no statistically significant difference between the total mean scores and the gender of the teacher candidates (İnel, Evrekli & Türkmen, 2011).

In Çam et al.’s study, a different scale was used (Interpersonal Problem-Solving Inventory), the female students got higher scores in the subdimensions “A Negative Approach to the Problem” and “Persistent-Constant Approach” than men and the mean score of the males was found to be higher in the subdimension ‘Lack of Self-Confidence’ (Çam, 2006).

In the literature, there are a limited number of examples of studies conducted with the PSSS for security guards. Therefore, we evaluated the findings of our study with the Interpersonal Problem Solving Inventory. In Yılmaz et al.’s study conducted with 503 police officers using the Interpersonal Problem Solving Inventory, the results were similar to those of our study. There was no difference between the genders in the interpersonal problem solving skills of the policemen (Yılmaz, Dost, 2016).

In our study, there was no significant correlation between the years of work and the PSSS. In Yılmaz et al.’s same study, the scores of the policemen with 1-5 years of service on the “Negative Approach to Problem (NAP)” subscale were significantly higher than those of the policemen with 6-15 years of service. In terms of scores from the “Lack of Self-Confidence” subscale, the scores of the police officers with 1-5 years of service were significantly higher than those of the police officers with 6-15 years of service. In terms of scores from the “Taking No Responsibility (TNR)” subscale, the mean scores of the police officers with 1-5 years of service were significantly higher than those of the police officers with 6-15 years of service (Yılmaz, Dost, 2016).

There was no significant correlation between age and PSSS in our study. In D’Zurilla et al.’s study conducted using the “Social Problem- Solving Inventory,” it was found that the social problem solving ability increases from young adulthood (age 17-20) to middle age (age 40-55) and then decreases in old age (age 60-80). In particular, compared with the young adults, the middle-aged individuals scored higher on positive problem orientation and rational problem solving. Compared with the older adults, middle-aged individuals scored higher on positive problem orientation and rational problem solving (D’Zurilla, Maydeu & Kant, 1998).

In the study in which Yiğit et al. used the “Adjective-Based Personality Scale,” it was observed that extraversion, openness to experience, agreeableness, and conscientiousness subdimensions differed significantly according to the educational level variable of security guards. While the mean scores of “Extraversion” and “Neuroticism” of the individuals with an associate degree or who were a high school graduate were found to be significantly higher than those of the individuals who were secondary school graduates, the mean scores of “openness to experience” and “agreeableness” of high school graduates were higher than those of the secondary school graduates (Yiğit, Deniz, 2012).

In the correlation analysis performed in our study, positive, moderate, and statistically significant correlations were found between the subdimension score of PSSS and the scores of the ‘extroversion’, ‘agreeableness,’ and ‘conscientiousness’ of the Big- Five Personality Test-50. There was a negative, weak, and statistically significant correlation between the subdimensional score of the PSSS and the scores of the subdimension ‘neuroticism’. A positive, weak, and statistically significant correlation was found between the total score of the PSSS and the score of the subdimension ‘openness’.

In a meta-analysis, personality may directly facilitate or constrain coping but relations of personality with coping have been inconsistent across studies, suggesting a need for greater attention to methods and samples. Extraversion and Conscientiousness predicted more problem solving and cognitive restructuring, Neuroticism less so. Neuroticism predicted problematic strategies like wishful thinking, withdrawal, and emotion-focused coping but, like Extraversion, also predicted support seeking. Personality more strongly predicted coping in young samples, stressed samples, and samples reporting dispositional rather than situation specific coping (Connor-Smith, Flachsbart, 2007).

In the literature, there are some studies on the personality traits in different groups. It was found that there was a positive relationship between the students’ problem solving skills and their general personality adaptation as well as the subscales of social and personal adaptation. The students’ problem solving skills increase as the level of adaptation regarding these personality traits increases (Dündar, 2009).

In the studies on students, it was found that there was a statistically significant relationship between the “Conscientiousness” personality trait and the Impatient, Avoidant, Self-confident, and Planned Problem Solving Approaches. On the other hand, there was a statistically significant relationship between the “Negative Valence” and the Evaluative and Avoidance Problem Solving Approaches. “Openness” was found to be associated with the Mindful, Evaluative, Self-confident, and Planned Problem- Solving Approaches. “Neuroticism” was found to be one of the predictors of just the Planned Problem Solving Approach (Soyer, Bilgin 2010; Çam, 2006).

In our study, according to the logistic regression model for problem solving skills and personality traits, it was observed that the Thinking Effects of Problem Solving skill was OR = 2.13 (95% CI: 1.195-3.818) times higher in women than in men.

Those who used Problem Solving Through Modeling were found to have OR = 0.484 (95% CI: 0.237 - 0.987) times lower for those who were single than those who were married. Besides, those who use the same problem solving method and show the “Conscientiousness” personality trait OR = 2.18 (95% CI : 1.181-4.047) times higher.

Those who use the “Exploring Alternative Solutions” solution method have OR = 2.07 (95% CI : 1.129 -3.815) times more than those who have worked for 10 years or less. Those who use the “Determination in Implementing the Determined Solutions” solution method have OR = 0.45 (95% CI : 0.217-0.949) times higher in education level higher education graduates than those who do not. The prominent personality traits are the conscientiousness personality and extraversion. Responsibility refers to what extent individuals are lazy, internally organized, and less reliable (low integrity) or hardworking, organized, reliable, and resolute (high integrity). The individuals having the traits in these dimensions are likely to succeed in any task, in both an autonomous and hierarchical structure.

Interpersonal problem solving was examined using the scales showing different personality traits. In Coşkun’s study, it was found that there was a significant negative relationship between the unwillingness to take responsibility and self-compassion, extroversion, openness to experiences, agreeableness, and responsibility. Also, it was found that there was a positive relationship between the constructive problem solving and self-compassion, extroversion, openness to experiences, agreeableness and responsibility. Moreover, it was found that some approaches of self-compassion and some approaches to personality traits significantly explained interpersonal problem solving (Coskun, 2016). In our study, in the problem solving and personality traits, conscientiousness and extroversion explained the model. In Balli’s study on the private security guards who have a dangerous and risky profession; it was asserted that the trait “extroversion” explained the private security guards’ (in the managerial positions) being perceived as leaders (Balli, 2013).

Security guards have difficulties in planning their work because it requires dealing not only with the inherent complexity of crew scheduling problems, but also with an optimization objective that is more qualitatively defined than quantitative terms. Snijders et al. He addressed the problem of job scheduling of security guards working at the stations and explained that operations research was appropriate to solve a problem with classical crew planning (Snijders H, Saldanha R L, 2017).

Cheung et al. developed a Job Specific Social Skills Training program scale (JSST) for those who want to work as security guards in mental health services. Factor analysis revealed a six-factor structure. These factors were knowledge and attitudes, communication in professional manners, social skills in interacting with customers, organization of tasks, problem solving skills, and conflict prevention skills (Cheung, 2006).

Babaei’s study showed that the personality factors and the problem solving ability were related. The problem solving skills and the personality traits were negatively correlated with neuroticism and positively associated with contentiousness, extroversion, and agreeableness (Babaei,-Mohammadian, Abdollahi & Hatami, 2018).

In addition to many traits required for the private security guards whose importance is increasing day by day, there is a need for carrying out the necessary works, especially training, on their personal traits, empathy, and communication skills. Within this context, it is deemed appropriate to increase the education level of all private security guards, to open schools providing private security education in colleges, and to support them with the in-service training in business life because not only is the personality of the individual affected by the work environment, but

she/he can also affect the work environment. For example, nonagreeable individuals can adversely affect the organizational environment. Therefore, the role of personality in human relations should also be considered (Ozsoy, Yildiz, 2013). In a nutshell, it is obvious that personality, which has been found to be associated with many individual and organizational processes, is an important phenomenon in terms of organizational and individual performance. In this regard, the subject “personality” is a field that needs to be addressed not only in the recruitment process but also in other organizational areas, and there is a need for scientific studies on this field. When some behaviors occur frequently and consistently during a period of time, they become automatic. Some habits are desirable, and some are undesirable, depending on their short and long-term consequences. If health and safety rules are implemented correctly, recognition, and the positive consequences can facilitate the transfer of behavior from the self-directed state to the habit state. Self-directed behavior is not always desirable. When workers take a calculated risk, they are intentionally choosing to ignore a safety precaution or take a short cut to perform more efficiently or with more comfort or convenience (Geller, 2005).

5. Conclusions

The results of this study showed that there was a relationship between the personality factors and problem solving ability. Therefore, the officials working for the institution can use this information when choosing the talented security staff. We believe it would be useful to have pre-employment and periodical examinations for those who work in jobs with intensive public interaction, besides evaluating their psychological status when necessary (Issever, Onen, Sabuncu &, Altunkaynak, 2002).

Acknowledgement: Thank you to the Istanbul University Rectorate and the University Security Authority.

Ethics Committee Approval: The Ethics Committee permission for the research was obtained from the Clinical Research Ethics Committee of Istanbul Faculty of Medicine, Istanbul University. In the study, the personal information form, the Problem-Solving Skills Scale for Adults, and the Big Five Personality Test-50 Turkish Form (B5PT-50-Tr) were used.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- H.İ., E.E., N.Ş., Z.B.S., G.Ö., F.C.; Data Acquisition- H.İ., E.E., N.Ş., Z.B.S., G.Ö., F.C.; Data Analysis/Interpretation- H.İ., E.E., N.Ş., Z.B.S., G.Ö., F.C.; Drafting Manuscript- H.İ., E.E., N.Ş., Z.B.S., G.Ö., F.C.; Critical Revision of Manuscript- H.İ., E.E., N.Ş., Z.B.S., G.Ö., F.C.; Final Approval and Accountability- H.İ., E.E., N.Ş., Z.B.S., G.Ö., F.C.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

References

- Alli, B. O. (2008). *Fundamental principles of occupational health and safety*. Geneva: International Labour Office. 3—21.
- Aras, H. (2018). Özel güvenlik görevlilerinde kurumsal uzmanlaşma: bir model önerisi [Institutional specialization for private security officers: a model suggestion]. *Journal of Security Sciences*, 7(1), 131—158. <http://dx.doi.org/10.28956/gbd.422806>.
- Akbaş, F., Dursun, G., & Ürün, E. (2018). Özel güvenlik mesleğinin ünvan sorunu ve gelişimi [Title problem and development of private security profession]. *Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE)*, 5(6), 230—240.
- Babaei, M., Mohammadian, M., Abdollahi, M., Hatami, A. (2018). Relationship between big five personality factors, problem solving and medical errors. *Heliyon*, 4(9),1—14. <http://dx.doi.org/10.1016/j.heliyon.2018.e00789>.
- Bagnall, R. J. (1990). Life long education: The institutionalization of an illiberal and regressive ideology? *Educational Philosophy and Theory*, 22 (1), 1—7. <https://doi.org/10.1111/j.1469-5812.1990.tb00419.x>.
- Balli, E. (2013). The effects of personality traits on being perceived as a leader: an empirical study in a private security officer sample. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 13 (3), 85—94.
- Beech, B., & Leather, P. (2006). Workplace violence in the health care sector: a review of staff training and integration of training evaluation models. *Aggression and Violent Behavior*, 11(1),27—43. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2005.05.004>.
- Cheung, L. C. C., Tsui, C. U., & Tsang, H. W. H. (2006). A job-specific social skills training program for people with severe mental illness: A case study for those who plan to be a security guard. *Journal of Rehabilitation*, 11(4),14—23.
- Connor-Smith, J. K., & Flachsbart, C. (2007). Relations between personality and coping: A meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(6), 1080—1107. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.93.6.1080>.
- Coskun, A. (2016). Interpersonal problem solving, self-compassion and personality traits in university students. *Educational Research and Reviews*, 11(7), 474—481. <https://doi.org/10.5897/ERR2015.2605>.
- Çam, S., Tümkaya, S. (2006). Üniversite öğrencilerinde kişilerarası problem çözme [University students' interpersonal problem solving]. *Çukurova University Journal of Social Sciences Institute*, 15(2), 119—132.
- D'Zurilla, T., Maydeu-Olivares, A., & Kant, G. (1998). Age and gender differences in social problem solving ability. *Personality and Individual Differences*, 25(2), 241—252.
- Dündar, S. (2009). Üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi [Analyzing the relationship between problem solving skills and personality characteristics of university students]. *Dokuz Eylül University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 24(2), 139—150.
- Ekici, D.I., & Balım, A.G. (2013). Ortaokul öğrencileri için problem çözme becerilerine yönelik algı ölçeği: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması [Problem solving skills perception scale for secondary students: a study of validity and reliability]. *YYU Journal Of Education Faculty*, 10(1), 67—86.
- Geller, S. E. (2005). Behavior-based safety and occupational risk management. *Behavior Modification*, 29(3),539—561.
- Horzum, M.B., Ayas, T., & Padır, M.A.(2017). Adaptation of big five personality traits scale to turkish culture. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2),398—408. <https://doi.org/10.1177/0145445504273287>.
- Didem, İ., Evrekli, E., & Türkmen, L. (2011). Sınıf öğretmeni adaylarının problem çözme becerilerinin araştırılması [Researching of pre-service elementary teachers' problem solving skills]. *Pamukkale University Journal of Education*, 29(1), 167—178.
- Issever, H., Onen, L., Sabuncu, H.H., Altunkaynak, O. (2002). Personality characteristics, psychological symptoms and anxiety levels of drivers in charge of urban transportation in Istanbul. *Occupational Medicine*, 52(6), 297—303. <https://doi.org/10.1093/occmed/52.6.297>.
- Kourmoussi, N., Xythali, V., Theologitou, M., Koutras, V. (2016) . Validity and reliability of the problem solving inventory (PSI) in a nationwide sample of greek educators. *Social Sciences*, 5(2), 1—11. <https://doi.org/10.3390/socsci5020025>.
- Leino, T.M., Selin, R., Summala, H., Virtanen, M. (2011). Violence and psychological distress among police officers and security guards. *Occupational Medicine*, 61(6), 400—406. <https://doi.org/10.1093/occmed/kqr080>.

- Oğuz, V., & Akyol, K.A. (2015). Problem çözme becerisi ölçeği (PÇBÖ) geçerlik ve güvenilirlik çalışması [Problem-solving skills scale (PSSS) validity and reliability]. *Çukurova University Journal of Education Faculty*, 44(1),105—122. <https://doi.org/10.14812/cufej.2015.006>.
- Ozsoy, E., & Yıldız, G. (2013). Kişilik kavramının örgütler açısından önemi: bir literatür taraması [Importance of the concept of personality in terms of organizations: a literature review]. *Journal of Business Science*, 2(1), 1—12.
- Snijders, H., & Saldanha, R. L. (2017). Decision support for scheduling security crews at Netherlands Railways. *Public Transport*, 9(1), 193—215. <https://doi.org/10.1007/s12469-016-0142-y>.
- Soyer, M.K., & Bilgin, A.(2010, November). *Problem- Solving Skills Perceptions of The University Students According to Different Variants*. International Conference on New Trends in Education and Their Implications, Antalya, Turkey. Retrieved from <http://www.iconte.org/FileUpload/ks59689/File/66.pdf>.
- Tatar, A., Bildik, T., Saltukoğlu, G., Dinçel, M. G. (2014) . Klinik olmayan örnekleme beş faktör kişilik envanteri belirti tarama amaçlı kullanılabilir mi?: ön çalışma [Could five factor personality inventory be used for the purpose of symptom screening in a non-clinical sample?: a preliminary study]. *FSM Scholarly Studies Journal of Humanities and Social Sciences*, 4,181—199. <https://doi.org/10.16947/fsmiad.56329>.
- Tatar, A. (2016). Büyük beş-50 kişilik testinin türkçeye çevirisi ve beş faktör kişilik envanteri kısa formu ile karşılaştırılması [Translation of the big five-50 personality test into Turkish and comparison with the short form of the five-factor personality inventory]. *Anadolu Psychiatry Journal*, 17(1), 14—23. <https://doi.org/10.5455/apd.220580>.
- Vatan, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri, umutsuzluk, çaresizlik ve talihsizlik düzeyleri ile problem çözme yaklaşımları arasındaki ilişkilerin incelenmesi [The relationships between personality characteristics, hopelessness, helplessness, haplessness and problem- solving styles in T urkish university students]. *Turkish J Clinical Psychiatry*, 16(2), 88—97.
- Yaman, S., & Dede, Y. (2008). A scale for adults' problem solving skills. *Educational Sciences and Practice*, 7(14), 251—269.
- Yılmaz, E., & Dost, M.T. (2016) . Polislerin kişilerarası problem çözme becerileri ile öfke ve öfke ifade tarzları [Interpersonal problem solving skills, anger and anger expression styles of police officers turkish]. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Association*, 6(46), 15—34 .
- Yiğit, R., & Deniz, M. (2012). Güvenlik alanında yeni bir kurum: özel güvenlikçilerin kişilik özellikleri, empatik eğilim ve iletişim becerileri [A new institution in the field of security: personality traits, empathetic disposition and communication skills of private security guards Examination of private security officer's personality traits with emphatic tendency and communication skills in terms of some variables]. *The Journal of Social Economic Research*, 12(24), 357—378.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Research Article

Experimental Research on Gifted Students and Social Media Communication Competence Program

Naif KARA¹ , Kadriye KOBAK² , Aslı İGİT³

¹Dr., İzmit Science and Art Center,
Kocaeli, Turkey

²Dr., Sakarya University, Faculty of
Communication, Sakarya, Turkey

³Dr., İstanbul Medeniyet University, Visual
Communication Design, İstanbul, Turkey

ORCID: N.K. 0000-0001-8899-4211;
K.K. 0000-0002-2832-2429;
A.İ. 0000-0003-3332-3781

Corresponding author:

Naif KARA,
İzmit Science and Art Center,
Kocaeli, Turkey
E-mail: naifkara80@gmail.com

Submitted: 22.12.2020**Revision Requested:** 27.12.2020**Last Revision Received:** 25.06.2021**Accepted:** 27.09.2021**Published Online:** 18.11.2021

Citation: Kara, N., Kobak, K., & Igit, A. (2021).
Experimental research on gifted students and
social media communication competence
program. *Journal of Economy Culture and
Society*, 64, 119-141.
<https://doi.org/10.26650/JECS2020-845507>

ABSTRACT

The aim of this research was to develop a program to increase the social media communication competence levels of gifted students and to examine the effectiveness of the program. A 4- session program was developed within the scope of the research. The developed program was named SOMCOPGIS (Social Media Communication Competence Program for Gifted Students). A total of 32 experimental and control groups were formed using a random assignment method. The groups consisted of adolescent volunteers between the ages of 13 and 18 who all had low social media proficiency levels. In the data analysis non-parametric Friedman, Mann Whitney U tests, Social Media Competence Scale and analysis methods were used. Differences were found between the gifted students who participated in the SOMCOPGIS program and those who did not. It was observed that there was no significant difference in the social media competence scale scores of the adolescents in the control group obtained with the pre-test, post-test and follow-up test scales. This shows that SOMCOPGIS increased the social media communication proficiency level of the adolescents in the experimental group. This increase was found to be permanent with the follow-up test.

Keywords: Communication studies, social media, competence scale, gifted program

1. Introduction

New media consists of applications used both in traditional social environments that depend on a certain time and space and in online environments that combine the dimension of time and space (van Dijk, 2018). The combination of this new media is a technology that produces, collects and distributes messages and that has been transformed into a social communication environment that allows individual-individual, individual-group, group-individual interactions (Timisi, 2003). Unlike traditional media, new media with its wide variety of web technologies and services such as blogs, social networking sites, and communication tools, offers users opportunities such as digitality, interactivity, multi-media stylistics, user-derived content production, hypertextuality, dissemination, and virtuality, all of which have given birth to changes (Zhou & Jung, 2019). Web 2.0 applications are new media environments which most people explore every day and through which they can access information with different qualities, and interact simultaneously or asynchronously between individuals on a global, national or local scale (Binark, 2014). Web 2.0 applications such as Facebook, Twitter, Instagram, YouTube, Snapchat, TikTok, which provide simultaneous unlimited horizontal interactive communication opportunities, occupy a large part of the daily life practices of individuals (İgit, 2020). Although this study is primarily about examining and improving the social media proficiency levels of gifted students in particular, adolescent behaviors in general are also to be mentioned because this group is typically included in the adolescent group.

Adolescents have been pioneers in the adoption of new media practices all over the world (van Dijk, 2018). Adolescents of the modern world are also natives of the digital world (Sheffield, 2007). This generation, which has spent its entire life surrounded by and using computers, video games, digital music players, video cameras, mobile phones and all other toys and tools of the digital age, is defined as the digital native (Prensky, 2001). To define this generation, the expressions “network” generation, “Generation I”, “iGen”, “Instant Online (always online) (Levickaite, 2010; Tuncer, 2016); “.com” generation (Ayдын & Başol, 2015) are also used.

The new communication and entertainment motifs of digital natives in online environments are shaped by self-disclosure, self-presentation, sharing information, producing content, and developing digital skills that support participatory culture (van Dijk, 2018). Today’s adolescents are very comfortable in the digital world, as they can download music, pictures and documents, easily share with others, and communicate with others effortlessly using various formats (Sheffield, 2007). However, it may be inevitable for adolescents to experience problems such as Internet addiction (Uzun, et al, 2016), sleep disturbances due to being in front of a screen for a long time (Kelly, et al., 2019), body image, anxiety disorder caused by social comparison, and feelings of depression (Thorisdottir, et al, 2019). For this reason, we chose to include only gifted students between the ages of 13 and 18 in this study.

It is important to have a good understanding of the characteristics of gifted students in order to grasp the social media communication competence of these students. When considered in the context of school, although gifted students seem to have the same characteristics as their peers, the perception that they have different characteristics is dominant. They focus on whatever interests them. The devotion of gifted children to their own interests is far greater than that of their peers (Gama, 2006). When compared with the abilities of other students of the same period and age, it can be seen that gifted children have a considerably longer concentration span (Piske et al., 2014).

The label of being gifted leads to greater expectations. While this situation increases the self-confidence of the gifted student if these high expectations continue, they may cause stress

when the student is left behind in their own work, or not able to talk when necessary because of the distraction of others. Busy teachers may be happy to allow gifted students to help their classmates. However, they often forget that gifted students may misbehave or neglect their own work, although they know and do not forget that they are helping (CCEA Report, 2006).

Due to issues such as year-end and school leaving exams, gifted students can experience intense stress as they struggle to achieve the high goals they set, maintain their standards of success, and prove themselves. This problem can be exacerbated by their teachers and classmates who suggest they have nothing to worry about. Being gifted does not relieve exam pressures. In fact, the contrary might be the case, and this shows that students need a reliable adult to whom to express their fears and to reject all unfounded fears. Moreover, comments that imply that a teacher expects more from a talented student make their situation much more complicated. If a high standard is reached, often in a seemingly effortless way, the amount of care and attention that a gifted student adds to his/her work can very quickly be overlooked. Therefore, if a teacher acts differently towards a gifted student and has attitudes, the child becomes stressed and may consequently fail. These failures may cause the students to feel lonely (Barrington, 2014).

Activities offered to students in special education should be oriented towards their social development. Activities such as adolescent social media and Internet usage should shape and develop student success (Ziegler & Phillipson, 2012; Singer, Sheffield, Freiman, & Brandl, 2016). Therefore, the approach towards gifted students should serve to improve their levels by also considering the loneliness factors, their learning preconditions, and their learning stages (Nolte, 2018).

Loneliness causes gifted students to become addicted to the Internet. Kurnaz and Tepe (2019) measured the Internet addiction levels of gifted students and found that they have higher addiction levels than students who use the Internet for lectures and research. In addition, they use the Internet for chat, social sharing and gaming purposes. The problematic use of the Internet, which is seen as a beneficial technological development, can lead to unhealthy communication in adolescents (Erol, 2019). Social media, which is a communication tool in the digital environment, brings serious communication problems when not used properly. Gifted adolescent students try to use social media in a more interactive way. However, this leads to more communication problems due to misuse. Therefore, in the research, the communication problems of gifted students were discussed within the social media dimension. Communication problems are more prominent in adolescents, and adolescents who use the Internet in a problematic way constitute a serious personal risk group in terms of social problems (Tarhan & Nurmedov, 2011).

When the literature was examined, it was found that there are few studies on communication skills in intelligence superior education. Studies show that the academic skills of gifted students do not contribute much to communication (Lewis, 1999: 15; Diezmann & Watters, 1995).

In addition, social media competence inventory as well as studies based on communication for gifted students are not enough.

2. Social Media Communication of Gifted Students

Although there are studies investigating the use of technology by gifted students (Ali & Al-rayes, 2019; Özcan & Bicen, 2016), studies on social media communication are limited. Sureda Garcia, et al., (2020) questioned what kind of differences exist between gifted students and normal students in terms of cyberbullying experiences and Internet addiction as both aggressor and victim. The results of the study showed that similar results were found against cyberbullying and Internet addiction for both groups, and the researchers stated that being gifted does not create a

risk nor is it a prevention factor in terms of being involved in such situations. González-Cabrera, et al. (2019) found that gifted students are more frequently victims of cyberbullying than their peers, but they do less cyberbullying than their peers.

Köroğlu (2015), in his study examining the motivations of using social media by gifted digital natives, revealed that the approaches of gifted people to social media, which is an extension of new media technologies, differ from their peer groups in some ways but overlap in others. The researcher stated that the expectations of gifted people, such as communicating, researching, writing comments, having fun, sharing content, following the agenda and making friendships via social media, were met. Kara et al. (2020), in their study to determine the attitudes of gifted students towards new media, determined that 51% of the students in the sample use the Internet every day and they mostly prefer YouTube (68.3% -69 people) from social media platforms. The prominent finding in the study is that females use social media to share academic information, to exchange ideas on topics for themselves, to find solutions to everyday problems, to share texts, videos, and music more than males. Özcan and Bicen (2016) found that 70% of 105 gifted children in the sample of their study use their smart phones to communicate with their friends, listen to music, browse social media and chat. They found that 38% of them use social media every day, and those with more than three social media accounts feel unhappy when they do not have an Internet connection. A study by Güzel (2017), which aimed to reveal the use of social media by gifted students with high intelligence levels and the effect of this on their academic success, revealed that students use new media and tools for their academic development with a utilitarian approach.

When the tendencies of gifted students towards social media components were evaluated in the literature, it was found that studies were limited and that no studies had been conducted on the social media communication skills and competencies of gifted students.

3. Social Media Competence

Carr and Hayes (2015), in their definition of social media, express the concept of users interacting with both broad and narrow audiences in real time or asynchronously, allowing them to present themselves there. However, these Internet-based channels generate value both because of this interaction and with user-generated content.

Today it is claimed that the people who most benefit from social media in the general population are young people (Kuss & Griffiths, 2011) and that the use of social media has become a common activity of many adolescents' daily programs (Sampasa-Kayinga, et al., 2019: 190). In a study conducted by the Pew Research Center, it is stated that 95% of adolescents aged between 13 and 17 in America have a smart device and 45% of them are "almost constantly" online. The study also emphasized that the social media platforms most used by people in this age group are YouTube, Instagram and Snapchat (Anderson & Jingjing, 2018).

There are many reasons for adolescents' use of social media. For example, keeping in touch with friends and family, making new friends, sharing photos and exchanging ideas. Other reasons are developing individual identity and social skills (O'Keefe, et al., 2011), coping with social norms, discovering their interests, developing technical skills and experiencing different ways of expressing yourself (Bilgiç & Seferoğlu, 2020).

Although the majority of adolescents state that social media contributes positively to their lives, they also mention certain negative effects such as cyberbullying (Martinez-Monteagudo, 2020), depression (Pantic, et al., 2012) and social anxiety (Calancie, et al, 2017; Uhis, et al., 2017). Today many dangers faced by young people in their digital lives, such as victimization and vio-

lence, are increasing. Livingstone and Blum-Ross (2018: 755) mention certain behavior risks (bullying, “sexually explicit correspondence” or misuse of personal information), and they place the risks associated with online media into three categories : content risks (pornographic, violent, racist, false or misleading content); communication risks (stranger danger, harassment, annoyance or impersonation) and commercial risks (advertising, excessive or hidden marketing, in-app purchases or fraud). Increasing Internet use during the pandemic period and the fact that young people are in a vulnerable data category increase concerns about their vulnerability to the risks they may face in the digital world (Islam, 2020).

Since adolescents are online from an early age, they can create more digital identities than previous generations and even do it secretly from their families (Buchanan, et al., 2017). In their online world, they can easily share self-identifying information such as name, date of birth, address, phone number, vacation plans (Chadwick, 2014: 13). This makes it easier for them to leave a digital footprint. While using the Internet, many sensitive data are created that are hidden from users by both the actions of the users and the platform algorithms, but these contribute to their digital footprints (Micheli, et al., 2018). It is possible to create active digital footprints with many simple user actions such as liking, adding to favorites, following or commenting on platforms such as Facebook, Twitter, LinkedIn, Google, Youtube, Whatsapp, Instagram and Pinterest (Cormorant and Cormorant, 2020 (Micheli, et al., 2018). Digital footprints can also facilitate cyberbullying.

Cyberbullying is explained as threatening users with electronic data sent by digital means, humiliating,, mocking, threatening, sexually harassing or violent messages, exclusion from the group, and being exposed to discrimination It is seen as one of the types of threats that young people may be faced with (Baştürk-Akca, et al, 2014: 18; Cohen-Almagor, 2018; Yetim, 2015). An examination of the negative effects of cyberbullying on young people shows that there is a significant relationship between cyber victimization and depression (Erdur-Baker & Tanrikulu, 2010). Victims of cyberbullying experience anger and sadness (Peker & İskender, 2015) and find it difficult to communicate with their friends through fear and anxiety (Kestel & Akbıyık, 2016). Since the sample included in this study is included in the adolescent classification, it is thought that gifted students are exposed to similar risks.

When the subject is considered specifically for gifted students, it is thought that they may be exposed to the above-mentioned risks and threats just like their peers. In the face of all these risks and threats, it is important that gifted students gain social media competence skills (Güzel, 2017). Social media competence includes learning the use of social media for the intention of accessing and using social media (Alber, et al., 2014), and includes having knowledge and confidence in interacting with social media appropriately and effectively (Xu., Et al., 2018). Social media competence includes areas such as technical use, content interpretation, content creation and anticipatory reflection. *Technical use* includes creating profiles, using social media tools for information gathering, and the ability to search. *The ability to interpret content* is about filter content and the ability to infer appropriate meanings. *The ability to create content* has to do with communicating with others, thinking critically, conveying beliefs and negotiating meaningfully. *Anticipatory reflection*, on the other hand, determines the ability to be aware of one’s own actions and the perceptions of others before creating content (Zhu, et al., 2018).

For adolescents to acquire social media competence skills, a range of factors such as digital identity, digital rights, digital use, digital security, digital security, digital literacy, digital communication, digital emotional intelligence can emerge that need to be developed in their social, emotional and cognitive skills (Park, 2016). Social media competence also requires being a digital

citizen (Ribble, et al., 2004). The following examples of adolescents' skills help us understand their competence in the usage of social media: photo-visual skills (understanding messages from graphical displays), reproduction skills (utilizing digital reproduction to create new, meaningful materials from preexisting ones), branching skills (constructing knowledge from non-linear, hypertextual navigation), information skills, especially in the context of digital literacy (critically evaluating the quality and validity of information), socio-emotional skills (understanding the "rules" that prevail in the cyberspace and applying this understanding in virtual communication), and real-time thinking skills (the ability to process large volumes of stimuli, such as in video games or online teaching) (Eshet, 2012).

4. The Current Study

The goals of the current study are twofold. The first is to develop a program through activities for increasing the social media communication competence levels of gifted students and to examine in what direction this program changes their competence levels. And the second is to measure the social media communication competence level of gifted students after applying the Social Media Competence Scale.

Since there is no systematic and structured program with a certain theoretical basis for developing the social media competence of gifted students, such a study was needed. Gifted students experience problems in virtual sociability and their excessive use of social media can lead to communication problems (Buescher, 1985; Dauber & Benow, 1990; Lewis, 1999; Koç, 2015; Güzel, 2017). Within the topic of the communication dimension of adolescents' social media use, the following areas were examined. Communication problems related to realizing what potential information is, cooperating and communicating with different social media users, exchanging ideas, influencing the other person's feelings and thoughts, how to react to insulting expressions, and whether contributions and comments on social media would be appreciated. It was determined that they could experience these competencies (Zhu, Hao Yang, Xu, & MacLeod, 2018). Based on these competencies, activities consisting of 4-week-long sessions were prepared to increase the social media communication competence level of gifted students.

The following activities are applied for the program:

Week 1 / Session 1: Social Media Awareness

Week 2 / Session 2: Know What You Share

Week 3 / Session 3: My Identity on the Internet

Week 4 / Session 4: Social Media Proficiency

The following research questions are addressed:

Research Question 1. Is there a significant difference between the social media competence levels of the experimental group included in the program and the control group not included in the program?

a. Is there a significant difference between the social media use competence pre-test mean scores of the gifted students in the experimental group and the social media use competence pre-test mean scores of the gifted students in the control group?

b. Is there a significant difference between the social media use competence pre-test mean scores, post-test mean scores and follow-up test scores of the gifted students in the experimental group?

c. Is there a significant difference between the social media use competence pre-test mean scores, post-test mean scores and follow-up test scores of the gifted students in the control group?

d. Is there a significant difference between the social media use competence post-test mean scores of the gifted students in the experimental group and the social media use competence post-test mean scores of the gifted students in the control group?

e. Is there a significant difference between the social media use competence follow-up test scores of the gifted students in the experimental group and the social media use competence follow-up test scores of the gifted students in the control group?

Research Question 2. Will the implemented SOMCOPGIS program affect the social media communication competence level of gifted students?

To answer these questions, we examine the differences between the two categories of groups (experimental and control) which took part in the SOMCOPGIS program. The new methods will provide estimates that are less susceptible to program misspecification and unobserved confounds, and arguably less biased. Study findings, taken together, should serve to inform research, policy, and practice on key areas that may be worthy of increasing social media communication competence levels of gifted adolescents across Turkey.

5. Method

This study, which aims to determine and improve the social media proficiency levels of gifted children, was designed using a quantitative method, and an experimental research model was chosen. This is a descriptive study carried out within the framework of a general survey model, one of the quantitative research methods. Experimental research permits the testing of hypotheses regarding the relationship between variables (Karakaya, 2009), although it is also possible for the researcher to apply comparable procedures and then examine their effects (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2014).

This is a study in the experimental model that investigates the effect of certain activities applied to students. In this study, groups were formed according to an experimental and a control group design. The Social Media Competence Scale was applied to the students in the experimental and control groups as a pre-test, post-test and follow-up test.

Study Participants

The study population of the research consists of 622 students aged between 13 and 18, all undergoing education in the Izmit Science and Art Center in Kocaeli Province. The sample selection from the study population was determined on a voluntary basis and 32 students agreed to participate in the research. A random assignment method was employed to decide which of the students to be studied in the research would be in the experimental group and which would be in the control group, and 16 people were placed in the control group and the remaining 16 formed the experimental group. The demographic information of a total of 32 students included in the experimental and control groups is given in Table 1.

Table 1: Demographic Information of Gifted Students in Experimental and Control Groups

		Number %		
Age	Experimental	13-15	8	50.0
		16-18	8	50.0
		Total	16	100.0
	Control	13-15	8	50.0
		16-18	8	50.0
		Total	16	100.0
Gender	Experimental	Men	9	56.3
		Women	7	43.8
		Total	16	100.0
	Control	Men	8	50.0
		Women	8	50.0
		Total	16	100.0
Class	Experimental	7-9	8	50.0
		10-12	8	50.0
		Total	16	100.0
	Control	7-9	8	50.0
		10-12	8	50.0
		Total	16	100.0
Type of School	Experimental	Public	6	37.5
		Private	10	62.5
		Total	16	100.0
	Control	Public	7	43.8
		Private	9	56.3
		Total	16	100.0

Validity and reliability studies for the adaptation of the “Social Media Competence Scale” were applied on 270 students in to the following Gifted Centers called “Science and Art Centers”: İstanbul Fatih İslam Seçen, İstanbul Kadıkoy, Bursa Halil İnalçık, Kocaeli İzmit, Kocaeli Gebze, Edirne Şehit Nefize Çetin Özsoy, Kırklareli, Bilecik, Balıkesir Şehit Prof. Dr. İlhan Varank, Balıkesir Bandırma.

Data Collection Tools

In this study, the Social Media Competence Scale was used as a pre-test, post-test and follow-up test for the students in the experimental and control groups to measure social media competencies determined as the dependent variable.

For the scale adaptation study, communication was first established via e-mail and then the necessary permissions were obtained for the adaptation studies. The scale was adapted from Social Media Competence by Zhu, Hao Yang, Xu, and MacLeod (2018). To ensure the validity of the study, the method of data collection by questionnaire was used as a method suitable for the research subject. The content and scale of the questionnaire was adapted by the researcher. The scale consists of 28 items. The adaptation study was carried out on 270 gifted students aged between 13 and 18. A personal information form was added to the first page of the scales to obtain personal details from the students.

Within the scope of the research, 133 (49.3%) of the sample consisted of female students and 137 (50.7%) male students. Of the students in the sample, 112 (41.5%) were in private school and 157 (58.1%) in public school. 191 (70.7%) students were in grades 7-9. 79 (29.3%) students were in

grades 10-12.. While 205 (75.9%) students were in the 13-15 age range, 65 students (24.1%) were in the 16-18 age range. In the studies conducted on the original scale, it was seen that the internal consistency of both factors is high.

As a result of the analysis performed to determine the item discrimination of the scale, it was found that the corrected correlation coefficients ranged from .46 to .74.

Table 2: Reliability Statistic

Cronbach's Alpha	N of Items
.947	28

According to table 2 Cronbach's (α) coefficient for the whole scale was found to be .947.

Table 3: Scale Statistics

Mean	Variance	Std. Deviation	N of Items
108,4444	443,489	21,05919	28

According to table 3, in the 28-item social media proficiency scale, the mean was .108, the variance was .443 and the standard deviation was .21.

Study Application Process

The research was carried out with two groups (experiment and control) consisting of gifted students. Social Media activities for the SOMCOPGIS program to be used in the experimental group were adapted by the researcher for this group and were implemented in Kocaeli İzmit Science and Art Center. The reason this center was chosen is that the physical and transportation conditions are suitable and the researcher works at this institution. Two weeks before the beginning of the sessions, the Social Media Competence Scale was applied to the students in the experimental and control groups as a pre-test. After this application, the plan was to apply activities consisting of 4 sessions of 4 weeks to the experimental group by the researcher. However, since education was suspended within the scope of "Coronavirus (Covid-19)" measures in the last week, the program activities consisting of 5 sessions of 5 weeks were not implemented in the last week and were reduced to 4 sessions. Accordingly, analyses were made according to the 4-week program of activities. Different topics were dealt with in the control group. After the sessions were completed, the Social Media Competence Scale was applied to the experimental and control groups as a post-test. In order to test whether the effect of the program's activities on students' Social Media Scale is independent and long-lasting, the Social Media Competence Scale was applied to both groups for the last time as a follow-up measure, eight weeks after the post-tests were applied.

In the Social Media Awareness activity, the departments of Information Technologies and Communication Sciences were asked to cooperate. The researcher asked the students on their social media accounts which of the items in the following main headings they considered important: *Creating a real personal profile and self-expression, ability to use the necessary devices to create social media content, ability to use the necessary program to create social media content, ability to use basic social media operating tools, being able to realize which social media tool you can use to collect information, being aware of potential information on social media, being able to notice what inappropriate content is on social media, understanding and interpreting social*

media content politically, economically and socially, to be able to analyze the potential effects of social media content on individuals, to be able to compare news and information in different social media environments, ability to evaluate the accuracy and validity of social media messages, ability to consider and evaluate the legal and ethical principles of social media (copyright, human rights, privacy, etc.), to be able to prepare original, visual and textual social media content, being able to influence the thoughts of others while participating in social media activities, ability to contribute to social media by examining current events from different angles, collaborate and communicate with different social media users, ability to create a social network identity that fits real personal characteristics, ability to comment by exchanging ideas to inform or direct people in the social media environment.

The points to be obtained from the framing of the interviews and the preliminary interviews and word clouds guided the creation of the survey. After the pre-test, the sample was completed, and data was started to be collected. SPSS 22 (Statistical Package for the Social Sciences) statistical program was used for all validity and reliability analyzes and the “Friedman Test” was used for in-group comparisons in the data analysis, while the “Mann Whitney U Test” was used for inter-group comparisons. It was thought that it would be useful to examine the sub-problems of the study separately, so comparisons between the experimental and control groups were made between the groups and between the measurements depending on the average scores they obtained from the social media competence scale and pre-test, post-test and follow-up measurements.

In the evaluation process, in order to test the validity and reliability of the data obtained in the research, different experts from the field were also evaluated. Codes and themes were examined from the data obtained by different field experts other than the researcher. Necessary arrangements have been made considering the differences of opinion.

Procedures

In order to determine which participants would be included in the experimental and control groups of the study, the “Social Media Competence” scale was applied by the researcher after the necessary permissions were obtained by the Ministry of National Education from the students studying at Izmit Science and Art Centers. Thanks to the fact that the conditions of the classrooms provide the necessary conditions for the activities and that the researcher was working in the Izmit Science and Art Center, data application, which includes program activities, was planned to be carried out only in Kocaeli. The activities were planned to be implemented in the Izmit Science and Art Center as four sessions in total, with sessions every week for four weeks, after obtaining the necessary permission.

The criterion used to create the experimental and control groups was the low scores of the participants on the Social Media Competence Scale. The pre-test scores of the students from the Social Media Competence scale were calculated and the assignment of the students to the groups was carried out according to their scores. For this purpose, 60 students were ranked according to the low scores obtained from the social media scale and 60 students were divided into two groups of 30 people, equal to each other in terms of gender, age, school type and grade level variables. Later, a pre-interview was conducted with these students and the students were invited to participate in the study. As a result of the preliminary interviews, a total of 36 students were selected, 18 students in the experimental group and 18 students in the control group, all of whom accepted the invitation to participate. One week after the activity started, two students, one female and one

male, stated that they would not be able to attend the program first from the experimental group and then from the control group due to a conflict with their own schedule. Thus, there were 32 students in total, 16 in each of the groups (experimental and control).

The participants were selected on a volunteer basis, and the participants on the list were randomly assigned to two groups by drawing lots. Later, these two groups were randomly determined as the experimental group and the control group, again by drawing lots. Before starting the activities, the participants in the experimental group were informed and pilot activities were implemented. During the pilot application, activities that did not fit the participants were removed. Afterwards, an informative meeting was held with the participants. In this meeting, the participants were briefly informed about the content, duration, time and group rules of the study. Statistical analysis of the data obtained as a result of the research was made on the pre-test, post-test and follow-up measurement scores of the participant consisting of 16 experimental groups and 16 control groups.

Measurement

Experimental Process

In this study, 4 sessions of 50 minutes and 4 weeks of SOMCOPGIS (Social Media Communication Competence Program for Gifted Students) program activities were conducted with the participants forming the experimental group. Planning of the sessions based on the results of the analysis started in September 2019 and were planned to be completed by June 2020. All sessions were held in Kocaeli province at the İzmit Science and Art Center under the leadership of the researcher.

Analysis of Data

“Friedman, Shapiro Wilk Test and Mann Whitney U Tests” were used in order to obtain an analysis of the data in this study. The “Friedman Test”, which is a statistical analysis technique used to make mean comparison between dependent groups, was used in cases where the assumption of normality was not provided. The “Shapiro Wilk Test” was used to determine whether the data were suitable for normal distribution. The Mann Whitney U test was used to test the significance of the difference between two arithmetic means.

Before analyzing the data, the assumptions of parametric analysis methods were tested to decide on the analysis method. The normal distribution assumption, which is one of the assumptions of the parametric methods, was tested according to the “Shapiro Wilk Test” and the kurtosis skew coefficient values. If the “Shapiro Wilk Test” result is insignificant or the coefficients of kurtosis and skewness are between +1 and -1, it is accepted that the data meet the normal distribution assumption (Can, 2013; Büyüköztürk, 2011). The results of the Shapiro Wilk normality test and the descriptive statistics of the Social Media Competence Scale pre-, post- and follow-up test scores of the gifted students in the experimental and control groups are given in Table 4.

Table 4: Descriptive Statistics and Shapiro Wilk Normality Test Results on Social Media Competence of Gifted Students in the Experimental and Control Groups

		Descriptive Statistics					Shapiro-Wilk		
		Group	Average	Mode	Kurtosis	Skewness	Statistics	sd	p
Social Media Competence Scale	Pre-Test	Experimental	84.8125	92.00	-1.208	.761	.832	16	.008
		Control	87.1875	91.00	-2.575	6.284	.591	16	.000
	Post-Test	Experimental	108.0625	108.00	-.655	.366	.966	16	.768
		Control	87.0625	91.00	-2.648	6.722	.565	16	.000
	Follow-up Test	Experimental	108.0625	108.00	-.655	.366	.966	16	.768
		Control	87.1875	91.00	-2.575	6.284	.591	16	.000

The kurtosis coefficient of the Social Media Competence Scale pre-test scores of the gifted students in the experimental group is -1.208 and the skewness coefficient is 0.761, the skewness coefficient of the Social Media Competence Scale pre-test scores of the gifted students in the control group is -2.575 and the skewness coefficient is 6.284. The skewness coefficient of the Social Media Competence Scale post-test scores of the students in the experimental group is -0.655 and the skewness coefficient is 0.366, the skewness coefficient of the Social Media Competence Scale post-test scores of the gifted students in the control group is -2.648 and the coefficient of skewness is 6.722. The skewness coefficient of the Social Media Competence Scale follow-up test scores of the students in the experimental group is -0.655 and the skewness coefficient is 0.366, the skewness coefficient of the Social Media Competence Scale follow-up test scores of the students in the control group is -2.575 and the skewness coefficient is 6.284.

In addition, the Social Media Competence Scale pre-test scores of the gifted students in the experimental and control groups, the Social Media Competence Scale post-test scores of the gifted students in the control group, and the Social Media Proficiency Scale follow-up test scores of the gifted students in the control group did not have a normal distribution ($p < .05$). It was observed that the Social Media Proficiency Scale posttest scores of the gifted students in the experimental group and the Social Media Proficiency Scale follow-up test scores of the students in the experimental group had a normal distribution ($p > .05$).

Non-parametric methods were used for intergroup comparisons because the Social Media Competence Scale pre-test scores in the experimental and control groups of the gifted students, the Social Media Competence Scale post-test scores in the control group and the Social Media Competence Scale follow-up test scores in the control group do not have a normal distribution. For intergroup comparisons, the non-parametric methods “Friedman Test” was used, and for intergroup comparisons, the non-parametric methods “Mann Whitney U” test was used.

The researcher’s preference was to use a descriptive scanning model to determine the social media competence of gifted students. Studies that try to describe and explain events, objects, entities, institutions, groups, and various areas are called descriptive scanning (Karasar, 2006). There are techniques used with descriptive research. Survey, interview and observation studies are among them. SPSS 22 (Statistical Package for the Social Sciences) statistical program was used for validity and reliability analyzes in quantitative studies.

Implementation Process of SOMCOGIS Program Activities

The process was initiated in the form of 4-week program activities. The applications of the activities in the program were as follows:

1st Week / 1st Session: Social Media Awareness

The topic of conversation here was regarding which of the headings given above suited them more. In the next stage, group work was conducted with the students who matched the given items the most and the students who matched the least. The groups were divided into two. Each group had 4 students. The first group of students who matched the given items most was created. The second group of students who matched the given items least was also created. The groups were asked to talk about the advantages and disadvantages of substances for 5 minutes each.

In the next step, 8-word papers were distributed to each group. The students were asked to choose the ones suitable for them with a sheet of paper. Each student in the group was asked to explain why he chose that paper and its advantages. Social media awareness was gained thanks to the activity. In accordance with the items given to the students for the following week, they were told that they should be careful while using social media. It was also stated that they would be discussed again for the next activity.

2nd Week / 2nd Session: Know What You Share

This activity is adapted from Jeff Knutson's "Know What You Share" (Knutson, 2019).

Cooperation with the departments of Information Technologies and Communication Sciences was provided in the Know What You Share activity. The researcher asked the students the following question: "How can you protect your privacy while using the Internet?" Later, the students were shown "Know What You Share Appendix-1" and were asked the following question: "Have you encountered such a screen before? What is on the screen?"

Students were informed about cookies in the digital environment. In the next process, students were informed about the privacy settings on the website and the selection of a website or application, and what information could be seen by other users and third parties. The students were also informed about ASK (Accessed, Shared, Known) in terms of social media usage.

In the second stage, the following script was read to the students by the researcher: "While driving the bus, he noticed that a pedestrian was wearing his favorite shoe brand. The shoes looked nice, but he thought the black color might be better. When he got home, he immediately went online and looked at the black shoes he liked in the virtual store. The next day, he began to see shoe ads in the virtual store he visited on various pages he surfed on the Internet. He continued to see the same ads while browsing his favorite news channels on the Internet and using his own social media accounts. He first thought that this could only be due to a coincidence. But then he started wondering: Why do I see these ads everywhere?" After the scenario was read, the students were asked to discuss why such advertisements were constantly seen and the students expressed their opinions.

3rd Week / 3rd Session: My Identity on the Internet

This activity is adapted from Jeff Knutson's "My Identity on the Internet" (Knutson, 2019).

In the "My Identity on the Internet" activity, cooperation was achieved with the departments of Information Technologies and Communication Sciences. The researcher asked the students about the benefits and harms of introducing themselves online in different ways. The students were asked to discuss the reasons why people set up fake social media accounts. The researcher then gave the students a blank piece of paper. The students wrote their thoughts on the paper in 3 parts:

Part 1 / My Control: The pros and cons of setting up a fake social media account

Part 2 / My Actions: Reasons for posting bad or harmful messages

Part 3 / My Influence: Using fake accounts to harm someone else

The students wrote down their own values and their opinions about who they are on social media. Later, an additional form was given to the students to fill in.

4th Week / 4th Session: Social Media Competence

This activity was adapted from Social Media Competence by Zhu, Hao Yang, Xu, and Ma-cLeod (2018).

In the Social Media Competence activity, the departments of Information Technologies and Communication Sciences were also asked to contribute. The researcher asked the students which of the items in the following main headings they considered when using their social media accounts:

Being able to design and present social media content that reflects critical thinking on specific issues

Being able to express without attacking others while commenting or transmitting information on social media

Being careful not to use offensive words to emphasize anything on social media

Participating in a social media discussion only if information is available on the topic

Being able to come up with different ideas in social media discussions only if the ideas advocated are correct.

Being able to post comments on social media if the views are deemed to be correct.

Being able to pay attention to possible consequences before posting something on social media

Being able to pay attention to whether my comments will affect the feelings and thoughts of others

Thinking about whether others will appreciate my contributions and comments on social media

Before typing anything on social media, considering how others might be able to get involved.

Like the first session, the students were asked which of the topics given above suited them most. In the next step, group work was conducted with the students who matched the given items the most and the students who matched the least. The groups were divided into two. The first group consisted of 4 students who complied with the items the most, and with 4 students who complied the least, and the second group consisted of the remaining students. The groups were asked to talk about the advantages and disadvantages of the factors for 5 minutes each.

In the next step, 8 blank papers were distributed to each group. Each student was asked to draw a picture about their social media proficiency on the given paper. Then, each student was asked what the drawn picture means to him. In the light of items given to the students, they were told that they should pay attention to these while using social media.

Analytic Approach

Our analytical approach was organized to address our two research questions of interest. For research question 1 (“Is there a significant difference between the social media use proficiency levels of the experimental group in the program and the control group not included in this program?”) we tried to find an answer to the question. In research question 2 we tried to determine the effectiveness of the developed program SOMCOPGIS (Social Media Communication Compe-

tence Program for Gifted Students). By answering these questions, we estimated the difference in SOMCOPGIS program-taking between those in the experimental and control groups. The study findings, taken together, should serve to inform research, policy, and practice on key areas that may be worthy of increasing social media communication competence level of gifted adolescents across Turkey. This will provide estimates that are less susceptible to program misspecification and unobserved confounds, and arguably less biased.

6. Findings

Research Question

Is there a significant difference between the social media competence level of the experimental group included in the program and the control group not included in this program? We sought answers to the sub-problems to get an answer to the question.

a. “Is there a significant difference between the social media competence pre-test scores of the gifted students in the experimental group and the social media competence pre-test scores of the gifted students in the control group?” The results of the Mann Whitney U test conducted to test the sub-problem are given in table 5.

Table 5: Mann Whitney U Test Results on the Comparison of Gifted Students’ Social Media Competence Scale Pre-Test Scores in Experimental and Control Groups

		Group	N	Rank Averages	Rank Sum	u	p
Social Media Competence Scale	Pre-Test	Experimental	16	15.50	248.00	112.000	.544
		Control	16	17.50	280.00		
	Total	32					

There is no statistically significant difference between the Social Media Competence Scale pre-test scores of the gifted students in the experimental group and the Social Media Use Competence Scale pre-test scores of the gifted students in the control group ($u = 112.000$; $p > 0.05$). It can be said that gifted students in the experimental and control groups are at the same level in terms of their social media competence.

b. “Is there a significant difference between social media competence pre-test scores, post-test scores and follow-up test scores of gifted students in the experimental group?” The results of the Friedman test conducted to test this sub-problem are given in table 6.

Table 6: Friedman Test Results of the Social Media Competence Scale Pre-Test Scores, Post-Test Scores and Follow-up Test Scores of Gifted Students in the Experimental Group

		N	Avarage	Std. Deviation	Rank Av.	Chi-square	sd	p
Social Media Competence Scale	Pre-Test	16	84.8125	7.93489	1.00	32.000	2	.000
	Post-Test	16	108.0625	5.75579	2.50			
	Follow-up Test	16	108.0625	5.75579	2.50			

These results show that there is a statistically significant difference between the Social Media Competence Scale pre-test scores, post-test scores and follow-up test scores of the gifted students in the experimental group ($\text{Chi-square} = 32.00$; $p < 0.05$). Using the Wilcoxon Signed Ranks test we determined the scores between which the difference is and a statistically significant difference was found between the Social Media Competence Scale pre-test scores and the post-test scores

and the follow-up test scores of the gifted students in the experimental group. There was no statistically significant difference between the test scores and follow-up test scores. Social Media

Competence Scale post-test scores and follow-up test scores of the gifted students in the experimental group are statistically higher than the pre-test scores.

c. “Is there a significant difference between the Social Media Competence Scale pre-test scores, post-test scores and follow-up test scores of the gifted students in the control group?” The results of the Friedman test conducted to test this sub-problem are given in Table 7.

Table 7: Friedman Test Results of Social Media Competence Scale Pre-Test Scores, Post-Test Scores and Follow-up Test Scores of Gifted Students in the Control Group

		N	Avarage	Std. Deviation	Rank Av.	Chi-square	sd	p
Social Media Competence Scale	Pre-Test	16	87.1875	7.23159	2.06	4.000	2	.135
	Post-Test	16	87.0625	7.39792	1.88			
	Follow-up Test	16	87.1875	7.23159	2.06			

The results show that there is no statistically significant difference between the Social Media Competence Scale pre-test scores, post-test scores and follow-up test scores of the gifted students in the control group (Chi-square = 4.00; $p > 0.05$). The Social Media Competence Scale of gifted students in the control group does not change in the pre-test, post-test and follow-up tests.

d. “Is there a significant difference between the Social Media Competence Scale post-test scores of the gifted students in the experimental group and the Social Media Competence Scale post-test scores of the gifted students in the control group?” The results of the Mann Whitney U test conducted to test this sub-problem are given in table 8.

Table 8: Mann Witney U Test Results Regarding the Comparison of Gifted Students’ Social Media Competence Scale Post-Test Scores in Experimental and Control Groups

		Group	N	Rank Avarage	Rank Sum	u	p
Social Media Competence Scale	Post- Test	Experimental	16	24.50	392.00	.000	.000
		Control	16	8.50	136.00		
		Total	32				

There is a statistically significant difference between the Social Media Competence Scale post-test scores of the gifted students in the experimental group and the Social Media Competence Scale post-test scores of the gifted students in the control group ($u = 0.000$; $p < 0.05$). The Social Media Competence Scale post-test scores of gifted students in the experimental group are statistically higher than the Social Media Competence Scale post-test scores of gifted students in the control group.

e. “Is there a significant difference between the Social Media Competence Scale follow-up test scores of the gifted students in the experimental group and the Social Media Competence Scale follow-up test scores of the gifted students in the control group?” Mann Witney U Test Results on the Comparison of Gifted Students’ Social Media Competence Scale Follow-up Test Scores in Experimental and Control Groups are given in Table 9.

Table 9: Mann Witney U Test Results on the Comparison of Gifted Students' Social Media Competence Scale Follow-up Test Scores in Experimental and Control Groups

		Group	N	Rank Average	Rank Sum	u	p
Social Media Competence Scale	Follow-up Test	Experimental	16	24.50	392.00	.000	.000
		Control	16	8.50	136.00		
		Total	32				

There is a statistically significant difference between the Social Media Competence Scale follow-up test scores of the gifted students in the experimental group and the Social Media Competence Scale follow-up test scores of the gifted students in the control group ($u = 0.000$; $p < 0.05$). The Social Media Competence Scale follow-up test scores of the gifted students in the experimental group are statistically higher than the Social Media Competence Scale follow-up test scores of the gifted students in the control group.

It can be concluded that the emergence of significant differences between the experimental and control groups, and the applied program for gifted students significantly affects the social media communication competence level of gifted students. The results show that after weeks and sessions of activities in the program which we developed the social media awareness of the students in the experimental group increased. Since the program was not applied in the control group, there was no difference between pre-test, post-test and follow-up tests. Accordingly, it can be said that the SOMCOPGIS program is effective in increasing the social media communication competence level of gifted students.

It was observed that the average scores of the social media competence scale pre-test, post-test and follow-up tests of the participants in the control group did not increase. Our research showed that there was no significant difference between the three measurement scores of the participants in the control group. The fact that the social media competence post-test and follow-up test scores of the participants in the experimental group are higher than the pre-test after 8 weeks supports the effectiveness of the program model.

Examining the Social Media Competence Scale in terms of Various Variables

The Social Media Competence Scale developed by Zhu, Hao Yang, Xu, and MacLeod in 2018 was applied to a total of 270 gifted students between the ages of 13 and 18. The sample includes 133 (49.3%) female students and 137 (50.7%) male students. 112 (41.5%) of the students in the sample are in private school and 157 (58.1%) are in public school. 191 (70.7%) students are in grades 7-9 while 79 students (29.3%) are in grade 10-12. 205 (75.9%) students are in the 13-15 age range, while 65 (24.1%) students are in the 16-18 age range. Studies conducted in the original scale show that the internal consistency of both factors is high. The social media scale was applied to 270 students and the reliability of the social media scale was found to be .94.

7. Result and Discussion

The goal of this study was to increase the social media awareness levels of gifted students through the SOMCOPGIS program. Data collected from Izmit Science and Art Gifted Center (SAC) in Kocaeli, Turkey, were used to compare the students who participated in the SOMCOPGIS program and taking rates for those in the experimental and control groups. This study adds to the body of literature and shows that gifted students can increase social media awareness levels with appropriate intervention such as a good, developed program. It also indicates a considerable gap which has not been dealt with in detail for gifted students' social development through social media.

Activities consisting of four sessions of four weeks were not applied in the last week, since the activities previously planned as five sessions of five weeks were interrupted due to the “Coronavirus (Covid-19)” measures. The results of the study show that there was an increase in social media proficiency levels in the students who took part in the research.

A study similar to the program sample developed here was examined on adolescents with a psycho-education program. Erol (2019) examined the effect of psycho-education program on problematic Internet use levels of adolescents according to a cognitive-behavioral approach. The applied program showed similarities with the research findings in terms of program functionality. The results obtained from this study and some previous research findings have shown similar results as well. In the study conducted by Han, Kim, Lee and Renshaw (2012), cognitive-behavioral therapy was used to test the effectiveness of co-morbid major depressive disorder on problematic Internet game playing. Thirty-two out of 46 individuals were included in the treatment group, while thirty-three were included in the control group. In the study, aspects such as Internet usage intensity, life satisfaction, school adaptation, depressive symptoms, anxiety symptoms of the individuals were discussed. Following the eight-week intervention program implemented in the program, a four-week follow-up test was conducted.

While the anxiety scores of the control group increased, the average anxiety scores in the experimental group remained the same. While life satisfaction scores increased in the experimental group, they did not change in the control group. As a result, the researchers found that the cognitive-behavioral approach was effective in reducing Internet addiction, Internet game addiction and anxiety, and improving life satisfaction. In this study, thanks to the virtual communication activity included in the program applied to gifted students, the problematic Internet use of adolescents reduced and their social media competence increased. Therefore, the research is similar to the results obtained by Han, Kim, Lee and Renshaw (2012).

The findings of Güzel’s (2017) study to examine the effects of gifted students’ use of new media on their academic success are similar to the research findings of the program developed in the context of social media. Güzel (2017) questioned the use of new media tools and the effect of this on the academic achievement of gifted students studying at the Science and Art Centers in the framework of a qualitative research approach. Ten gifted students from project group aged 15-18 years were interviewed in a semi-structured interview. Their study shows that gifted students have a pragmatic perspective towards social media environments and tools. The fact that YouTube lecture videos and Google search engine are among the main reference resources for gifted students who use the Internet and social media for projects, homework and research reveals that gifted students have the potential to make a difference in social media use compared to their peers.

In the “Social Media Habits through a New Media Literacy Perspective: A Case of Gifted Students” Kara, Geçer and Şahin (2020) conducted a study to shed light on the initiation of new media literacy in Science and Art Centers by examining the use of social media by gifted students. In the study conducted with 101 gifted students between the ages of 6 and 17, it was concluded that new media literacy activities could be initiated for these students. Similarly, as a result of the Social Media Proficiency Scale conducted in the research, it was concluded that gifted students can use social media consciously with the SOMCOPGIS program.

The Social Media Competence Scale was used in the study to determine the social media proficiency levels of gifted students. This scale was preferred due to the functionality of the program model. Therefore, the scores of the experimental and control group members before and after the activity were determined using the Social Media Competence Scale. The scale was

adapted from the Social Media Competence Scale developed by Zhu, Hao Yang, Xu and MacLeod in 2018. The difference between the scale used for adolescents and the original scale in the study is that adaptation studies of the adapted scale can be applied to gifted students. As a result of the adaptation studies, the suitability of both scales for gifted students was separately evaluated by experts. Opinions of both experts were received at Sakarya University. We concluded that both scales can be applied to gifted students aged between 13 and 18.

At the end of the research, the results show that the SOMCOPGIS program is an applicable program model to improve the social media competence levels of gifted students. The research showed improvements in both the research method and the activity plan for the program according to the evaluations. Material preparation and application of the program were seen to be suitable for the age, learning style and level of gifted students. The suitability of the SOMCOPGIS program was evaluated by a team of 9 consultants working in gifted education and four education programming experts who stated that the developed SOMCOPGIS program was appropriate.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- N.K., K.K., A.İ.; Data Acquisition- N.K., K.K., A.İ.; Data Analysis/ Interpretation- N.K., K.K., A.İ.; Drafting Manuscript- N.K., K.K., A.İ.; Critical Revision of Manuscript- N.K., K.K., A.İ.; Final Approval and Accountability- N.K., K.K., A.İ.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

References

- Alber, J. M., Bernhardt, J. M., Stollefson, M., Weiler, R. M., Anderson-Lewis, C., Miller, M. D., & MacInnes, J. (2014). Designing and testing an inventory for measuring social media competency of certified health education specialists. *Journal of Medical Internet Research*, 17(9), 221–221. doi: 10.2196/jmir.4943.
- Alber, J. M., Bernhardt, J. M., Stollefson, M., Weiler, R. M., Anderson-Lewis, C., Miller, M. D., & MacInnes, J. (2014). Designing and testing an inventory for measuring social media competency of certified health education specialists. *Journal of Medical Internet Research*, 17(9), 221–221.
- Ali, H., & Alrayes, A. (2019). *The role of technology in gifted and talented education: A review of descriptive and empirical research*. University of Bahrain – English Language Center The 2nd International Conference Foundation Programs: Innovation and Technology ‘Shaping the Future of ELT’ / 26–38. doi: 10.18502/kss.v3i24.5165
- Anderson, M., & Jingjing, J. (2018). Teens, Social Media & Technology 2018. Retrieved from: <https://www.pewresearch.org/internet/2018/05/31/teens-social-media-technology-2018/>
- Aydın, G.Ç., & Başol, O. (2014). X ve Y Kuşağı: Çalışmanın anlamında bir değişme var mı? *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4(4),1–15.
- Barrington, Imogen G. (2014) *Teacher Perceptions and Responses to the Implementation of the Gifted and Talented Initiative in Gloucestershire and Wiltshire Primary Schools*. Masters thesis, University of Gloucestershire.
- Baştürk Akca, E., Sayımer, İ., Balaban Salı, J., & Ergün-Başak, B. (2014). Siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalarındaki yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi (EJOIR)*, 2(2), 17–30.
- Bilgiç, H.G., & Seferoğlu, S.S. (2020). Z kuşağının sosyal ağlarda karşı karşıya olduğu tehlikeler ve onları bu tehlikelerden korumaya yönelik öneriler. *Gençlik ve Dijital Çağ*, 53–68.
- Binark, M. (2014). Yeni medya çalışmalarında araştırma yöntem ve teknikleri. İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Buchanan, R., Southgate, E., Smith, S.P., Murray, T., & Noble, B. (2017). Post no photos, leave no trace: Children’s digital footprint management strategies. *E-Learning and Digital Media*, 14(5) 275–290.
- Buescher, T. M. (1985). A framework for understanding the social and emotional development of gifted adolescents. *Roeper Review*, 8(1). 10–15.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı- istatistik, araştırma deseni, spss uygulamaları ve yorum (15. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem
- Calancie, O., Ewing, L., Narducci L.D., Horgan, S., & Khalid-Khan, S. (2017). Exploring how social networking sites impact youth with anxiety: A qualitative study of Facebook stressors among adolescents with an anxiety disorder diagnosis. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 11(4), doi:10.5817/CP2017-4–2.
- Can, A. (2013). SPSS ile bilimsel araştırma süresince nicel veri analizi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Carr, C. T., & Hayes, R. A. (2015). Social media: Defining, developing, and divining. *Atlantic Journal of Communication*, 23, 46–65. <https://doi.org/10.1080/15456870.2015.972282>
- CCEA Report (2006). Gifted and talented children in (and out) of the classroom. World Wide Web for Gifted and Talented Student, A Report for the Council of Curriculum, Examinations and Assessment. Retrieved from: http://www.nicurriculum.org.uk/docs/inclusion_and_sen/gifted/gifted_children_060306.pdf
- Chadwick, S. (2014). Impacts of cyberbullying, Building social and emotional resilience in schools. New York: Springer Cham Heidelberg.
- Cohen-Almagor, R. (2018). Social responsibility on the Internet: Addressing the challenge of cyberbullying. *Aggression and Violent Behavior*, 39, 42–52. doi: 10.1016/j.avb.2018.01.001
- Dauber, S. L., & Benbow, C. P. (1990). Aspects of personality and peer relations of extremely talented adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 34, 10–15.
- Diezmann, C.M., & Watters, J.J. (1995). Off with the Fairies or Gifted? The Problems of the Exceptionally Gifted Child.
- Erdur-Baker, Ö., & Tanrıkulu, İ. (2010). Psychological consequences of cyber bullying experiences among Turkish secondary school children. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 2771– 2776. doi: 10.1016/j.sbspro.2010.03.413

- Erol, B. (2019). *Bilişsel davranışçı yaklaşıma dayalı psiko-eğitim programının ergenlerin problemleri internet kullanım düzeylerine etkisi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Eshet, Y. (2012). Thinking in the digital era: A revised model for digital literacy. *Issues in Informing Science and Information Technology*, 9, 267–276. doi: 10.28945/1621
- Gama, M. C. S. S. (2006). *Educação de superdotados: teoria e prática* (Gifted education: theory and practice), São Paulo: EPU.
- González-Cabrera, J., Tourón, J., Machimbarrena, J.M., Gutiérrez-Ortega, M., Álvarez-Bardón A., & Maite Garaigordobil, M. (2019). Cyberbullying in gifted students: prevalence and psychological well-being in a spanish sample. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2(16), 2173, 2–14. <https://doi.org/10.3390/ijerph16122173>
- Güzel, M., & Kara,N. (2017) Özel yetenekli öğrencilerin yeni medya kullanımları ve akademik başarılarına etkisi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*,5(12), 115–123.
- Han, D. H., Kim, S. M., Lee, Y. S., & Renshaw, P. F. (2012). The effect of family therapy on the changes in the severity of on-line game play and brain activity in adolescents with on-line game addiction. *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 202(2), 126–131. doi: 10.1016/j.psychresns.2012.02.011.
- Islam, S. (2020). UNICEF issues tips on protecting adolescents from increased online risks during COVID-19. Retrieved from <https://www.unicef.org/laos/press-releases/unicef-issues-tips-protecting-adolescents-increased-online-risks-during-covid-19>
- İgit, A. (2020). Sosyal medyanın ötesi/ndekiler: vitrin/dekiler ile dönüşen etkileşimli iletişim süreci. A.İgit ve Ö. Sayılğan (Ed.), *Dijital İletişim Kuram ve Araştırmaları* kitabı içinde, (s.27–52). Ankara: Nobel.
- Kara, N., Geçer, E. & Şahin, Ç. (2020). Social media habits through a new media literacy perspective: A case of gifted students. *Athens Journal of Mass Media and Communications*, 6(3), 191–208. <https://doi.org/10.30958/ajmmc.6-3-4>.
- Karakaya, İ. (2009). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıdoğan (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (s.55–84) Ankara: Anı.
- Karasar N. (2006). Bilimsel araştırma yöntemi. (16. Baskı). Ankara. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kelly, Y., Zilanawala, A., Booker, C., & Sacker, A. (2018). Social media use and adolescent mental health: findings from the uk millennium cohort study, *E-Clinical Medicine*, 6. 59–68.
- Kestel, M., & Akbıyık, C. (2016). Siber zorbalığın öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal durumları üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 844–859. doi: 10.17860/mersinefd.282384
- Knutson, J. (2019). How to teach your students to think before they post; who are you online? *Common Sense Education*, Retrieved from: <https://www.common sense.org/education/articles/how-to-teach-your-students-to-think-before-they-post>.
- Koç, İ. (2015). Bilim ve sanat merkezine devam eden özel yetenekli öğrencilerin iletişim becerileriyle ilgili görüşleri, *Üstün Yetenekliler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 39–53.
- Köroğlu, İ.Ş. (2015). Üstün yetenekli dijital yerlilerin sosyal medya kullanımları üzerine nicel bir çalışma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 40, 267–290.
- Kurnaz, A., & Tepe, A. (2019). Üstün zekâli ve yetenekli öğrencilerde internet bağımlılığı düzeyinin farklı değişkenlere göre incelenmesi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6, 665–689. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2019.6.3.0025T>
- Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2011). Online social networking and addiction: a review of the psychological literature. *International of Journal Environmental Research and Public Health*, 8, 3528–3552. doi: 10.3390/ijerph8093528
- Lang, J. D., Cruse, S., McVey, F. D. & McMasters, J. (1999). Industry expectations of new engineers: A survey to assist curriculum designers. *Journal of Engineering Education*, 88(1), 43–51. doi:10.1002/j.2168-9830.1999.tb00410x.
- Levickaite, R. (2010). Generations X Y Z: How social networks form the concept of the world without borders the case of lithuania. *LIMES*, 3(2), 170–183. <https://doi.org/10.3846/limes.2010.17>
- Lewis, S. A. (1999). Selected aspects of communicative competence among gifted adolescents (Order No. 9963716). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global.

- Livingstone, S., & Blum-Ross, A. (2018). Ekran süresi' kavramının artık modası geçmiş olduğu sonucuna varabiliriz. *TRT Akademi*, 3 (6),752–763.
- Martinez-Monteagudo, M.C., Delgado, B., Ingles, C.J.,& Escortell, R.(2020). Cyberbullying and social anxiety: A latent class analysis among spanish adolescents. *Environmental Research and Public Health*, 17(2), 406, 213. <https://doi.org/10.3390/ijerph17020406>
- Micheli, M., Lutz, C., & Büchi, M. (2018). Digital footprints: An emerging dimension of digital inequality. *Journal of Information, Communication & Ethics in Society* 16(3), 242–251. <https://doi.org/10.1108/JICES-02-2018-0014>.
- Morreale, S. P., & Osbon, M. M. & Pearson, J. D. (2000). Why communication is important: a rationale for the centrality of the study of communication. *Journal of the Association for Communication Administration*, 29, 1–25.
- Nolte, M. (2018). Fostering mathematically gifted students with complex fields of problems, Teaching Gifted and Talented Children in a New Educational Era, University of Primorska Press: Koper, 147–156.
- O’Keeffe, G. S., & Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents, and families. *Journal of American Academy of Pediatrics*, 127(4), 800–804.
- Özcan, D., & Bicen, H. (2016). Giftedness and technology. *Procedia Computer Science* 102, 630–634. doi: 10.1016/j.procs.2016.09.453
- Pantic, I., Damjanovic, A., Todorovic, J., Topalovic, D., Bojovic-Jovic, D., Ristic, S., & Pantic, S. (2012). Association between online social networking and depression in high school students: Behavioral physiology viewpoint. *Psychiatria Danubina*, 24(1), 90–93.
- Park, Y. (2016). 8 digital life skills all children need – and a plan for teaching them. Retrieved from: <https://www.weforum.org/agenda/2016/09/8-digital-life-skills-all-children-need-and-a-plan-for-teaching-them/>
- Peker, A., & İskender, M. (2015). İnsani Değerler Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 11–22.
- Piske, F.H.R., Stoltz, Tania & Machado, J. (2014). Creative education for gifted children, Scientific Research, Creative Education, 5, 347–352, Federal University of Parana, Curitiba, Brazil, <http://dx.doi.org/10.4236/ce.2014.55044>
- Prensky, M. (2001). Digital natives digital immigrants, from on the horizon (MCB University Press, Vol. 9 No. 5, October 2001) Retrieved from <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>
- Ribble, M.S., Bailey, G. D., & Ross, T. (2004). Digital citizenship: Addressing appropriate technology behavior, *Learning & Leading with Technology*, 32(1), 6–9 <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ695788.pdf>
- Sampasa-Kanyinga, H., Chaput, J.P., & Hamilton, H.A. (2019). Social media use, school connectedness, and academic performance among adolescents. *The Journal of Primary Prevention*, 40,189–211. doi: 10.1007/s10935-019-00543-6
- Sheffield, C. C. (2007). Technology and the gifted adolescent: Higher-order thinking, 21st century literacy, and the digital native. *Meridian*, 10, 5. Retrieved from: <http://www.ncsu.edu/meridian/sum2007/gifted/index.htm>
- Singer, F. M., Sheffield, L. J., Freiman, V. & Brandl, M. (2016). Research on and activities formathematically gifted students. Cham, Switzerland: Springer.
- Sureda Garcia, I., López Penádes, R., Rodríguez Rodríguez, R., & Sureda Negre, J. (2020). Cyberbullying and internet addiction in gifted and nongifted teenagers. *Gifted Child Quarterly*, doi:10.1177/0016986220919338.
- Tarhan, N. & Nurmedov, S. (2011). Bağımlılık: Sanal veya gerçek. İstanbul: Timaş.
- Thorisdottir, I.E., Sigurvinsdottir, R., Asgeirsdottir, B.B., Allegrante, J.P.,& Sigfusdottir, I.D. (2019). active and passive social media use and symptoms of anxiety and depressed mood among icelandic adolescents, *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 22(8), 535– 542. doi: 10.1089/cyber.2019.0079.
- Timisi, N. (2003). *Yeni iletişim teknolojileri ve demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Tuncer, M.U. (2016). Ağ toplumunun çocukları: Z kuşağının kişilerarası iletişim becerilerinin çok boyutlu analizi. *Atatürk İletişim Dergisi*, 10. 32–45.
- Uhis, Y.T., Ellison, N.B., & Subrahmanyam, K. (2017). Benefits and costs of social media in adolescence. *Pediatrics*, 140 (2), 67–70. doi:10.1s542/peds.2016-1758E.

- Xu, S., Yang, H. H., MacLeod, J., & Zhu, S. (2018). Social media competence and digital citizenship among college students. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 1354856517751390. doi:10.1177/1354856517751390
- Uzun, Ö., Yıldırım, V., & Uzun E (2016). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan ergenlerde sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve sosyal medya bağımlılığı, benlik saygısı ve algılanan sosyal destek ilişkisi. *TJFM&PC*, 10(3):142-147. <https://doi.org/10.21763/tjfmpe.16425>
- van Dick, J. (2018). Ağ toplumu. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Yetim, S. (2015). Siber zorbalık, Türkiye ve ABD karşılaştırması (ABD v. drew dosyası). *TBB Dergisi*, (120), 325–384. Retrieved from: <http://tbbergisi.barobirlik.org.tr/m2015-120-1516>.
- Zhou, Q., & Jung, H. (2019). *Learning and sharing creative skills with short videos: A case study of user behavior in tiktok and bilibili*. International Association of Societies of Design Research Conference.
- Zhu, S., Hao Yang, H., Xu, S., & MacLeod, J. (2018). Understanding social media competence in higher education: Development and validation of an instrument. *Journal of Educational Computing Research*, 0(0) 1–21. doi: 10.1177/0735633118820631
- Ziegler, A., & Phillipson, S. N. (2012). Towards a systemic theory of giftedness, *High Ability Studies*, 23(1), 3–30. doi: 10.1080/13598139.2012.679085

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye’de Akademik Başarının Belirleyicileri

Determinants of Academic Achievement in Turkey

H. Eren SUNA¹ , Mahmut ÖZER² , Sadri ŞENSOY³ , Bekir S. GÜR⁴ ,
Selahattin GELBAL⁵ , Petek AŞKAR⁶

¹Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, Türkiye

²Prof. Dr., Milli Eğitim Bakanlığı,
Ankara, Türkiye

³Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, Türkiye

⁴Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi-Medya ve
İletişim Bölümü, Ankara, Türkiye

⁵Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim
Fakültesi-Eğitim Bilimleri Bölümü,
Ankara, Türkiye

⁶Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi (Emekli),
Eğitim Fakültesi-Eğitim Bilimleri Bölümü,
Ankara, Türkiye

ORCID: H.E.S. 0000-0002-6874-7472;

M.Ö. 0000-0001-8722-8670;

S.Ş. 0000-0002-2430-7520;

B.S.G. 0000-0001-8397-5652;

S.G. 0000-0001-5181-7262;

P.A. 0000-0003-1946-9274

Corresponding author:

H. Eren SUNA,
Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, Türkiye
E-mail: herensuna@gmail.com

Submitted: 07.05.2021

Accepted: 21.06.2021

Published Online: 00.00.00

Citation: Suna, H.E., Ozer, M., Sensoy, S., Gur, B.S., Gelbal, S., & Askar, P. Türkiye’de akademik başarının belirleyicileri. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 143-162.
<https://doi.org/10.26650/JECS2021-934211>

ÖZ

Eğitimde okul içi ve okul dışı özelliklerin akademik başarı ile ilişkisi uzun süredir eğitimde fırsat eşitliği bağlamında tartışılmaktadır. Okullar arası başarı farklarının görece yüksek olduğu Türkiye’de bu farkların azaltılabilmesi için başarıyla ilişkili faktörlerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla yapılan çalışmalar çoğunlukla PISA ve TIMSS gibi uluslararası başarı izleme araştırmalarını dikkate almış ve belirli okul türlerine yönelik sonuçlar sağlamıştır. Bu çalışmada 2020 yılı Liselere Geçiş Sistemi (LGS) kapsamındaki merkezi sınava katılan tüm öğrencilerin verileri kullanılarak akademik başarıyla ilişkili faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Böylece Türkiye’de yüksek beklentili bir sınavdaki başarıyı açıklayan faktörler ilk kez tüm öğrenci evreni üzerinden belirlenmiştir. Verilerin analizinde öğrenci ve okul olmak üzere iki düzeyli hiyerarşik lineer modelleme kullanılmıştır. Araştırma bulguları, LGS merkezi sınavında okullar arası başarı varyansının, uluslararası başarı izleme çalışmalarına kıyasla düşük olduğunu göstermiştir. Öğrenci başarısı ile en güçlü ilişkiyi sahip değişkenin okul sosyoekonomik düzeyi olduğu, bu değişkeni öğretmen kıdemi, okul büyüklüğü ve sınıf büyüklüğünün takip ettiği belirlenmiştir. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ve hizmet içi eğitime katılım sayısı ise öğrenci başarısı ile anlamlı bir ilişki göstermemiştir. Okul ve öğrenci seviyelerindeki sosyoekonomik düzeyin öğrenci başarısı ile en güçlü ilişkiyi sahip olan değişkenler olması, sosyoekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin ihtiyaç duyduğu akademik desteklerin önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akademik başarı, okul özellikleri, eğitimde fırsat eşitliği, LGS, sosyoekonomik düzey

ABSTRACT

The relationship of in-school and out-of-school factors with academic achievement has been subject to long-term discussion in the context of educational equality. In Turkey, the achievement gap between schools is relatively high, therefore, examining the factors related to achievement is crucial to the mitigation of these differences. Related studies often utilize international large-scale assessments and yield results for particular school types. Therefore, the current study aims to determine the factors related to academic achievement by using data from a student population who took the 2020 High School Transition System (LGS). Accordingly, this

study is novel in that it examined the factors related to academic achievement in a high-stake test in Turkey. Data analysis used two-level hierarchical linear modeling. The results demonstrated that between-school variance in LGS achievement is relatively low compared with international large-scale assessments, such as the PISA and TIMSS. The variable with the most significant relationship with student achievement is socioeconomic status of the school followed by teacher seniority, school size, and class size. Moreover, the relationships of the student–teacher ratio and participation in in-service training to achievement are nonsignificant. The results highlight the importance of academic support for socioeconomically disadvantaged students.

Keywords: Academic achievement, school characteristics, equality of opportunity, LGS, socioeconomic status

EXTENDED ABSTRACT

The components of education systems and the interactions between them are in constant motion depending on social and technological changes. Moreover, educational outcomes are directly and indirectly related to in-school and out-of-school characteristics. As such, countries regularly monitor the relationships between these components to obtain feedback on the effectivity of their education systems.

A strong relationship between in-school factors and educational outcomes indicates that educational quality is closely related to school characteristics. Furthermore, it is considered a positive indicator of equal opportunity in education. With the strong relationship between out-of-school factors and educational outcomes, the effects of the socioeconomic gap among students on educational outcomes increase, which raises questions and concerns regarding equal opportunity in education.

The relationship of in-school and out-of-school factors with educational outcomes is also a major subject of educational research in Turkey. For numerous years, achievement gaps between schools have prompted researchers to examine the factors underlying these differences. Therefore, the majority of studies in Turkey on school characteristics have focused on schools in a particular province or region or a particular type of school by using data from international assessments (i.e., PISA and TIMSS). However, by contrast, the current study examines the factors related to student achievement by using data from students that undertook the LGS examination in 2020. In this context, this study is novel in that it investigated the factors associated with achievement in a high-stake test through the student population at the national level.

The study examined six school-level variables, namely, school size, class size, student–teacher ratio, teacher seniority, teachers’ participation in in-service training, and the socioeconomic level of the school. At the student level, socioeconomic status is considered.

Consistent with the objective of the research, between-school variance was calculated for verbal and numerical achievement and examined using intraclass correlation coefficients. Factors related to the verbal and numerical achievement of the students were then determined using the hierarchical linear modeling (HLM) method.

The results demonstrate that between-school variance explains 27% and 24% of variation in students’ verbal and numerical achievement, respectively. These rates are slightly low compared with those obtained through international large-scale studies, such as PISA. Nevertheless, determining the relationship between-school characteristics and student achievement, that is, between-school variance can explain the differences in student achievement and remains important to a significant extent.

Second, the HLM results indicate that the socioeconomic level of the school exhibits the most significant relationship with the verbal achievement of students. Moreover, the seniority of teachers and school size also have a significant and positive relationships with verbal achievement. The class size, student–teacher ratio, and participation in in-service training are not significantly related to student achievement. Finally, the socioeconomic level reveals a significant relationship with verbal achievement at the student level.

The results for numerical achievement are similar. The relationships of the socioeconomic level of the school, teacher seniority, school size, and class size with student achievement are significant. By contrast, the student–teacher ratio and participation in in-service training do not have significant relationships with student achievement. Furthermore, the relationship between socioeconomic level and numerical achievement at the student level is significant. The only difference in the results between numerical and verbal achievement is that the class size is significantly related to numerical achievement but not to verbal achievement.

The significant relationships among the school size, class size, and academic achievement are deemed consistent with previous arguments, that is, the level of competition between students is high in large schools and classes, which increases average achievement. Additionally, the fact that class sizes are concurrent with the school size in Turkey should be considered, that is, the bigger the school, the bigger the class. Thus, the number of large-sized schools are higher in metropolitan cities and regions with relatively high socioeconomic levels.

Teacher seniority is among the variables most significantly related to student achievement. This result, which is consistent with those of national and international large-scale assessments, highlights the importance of the professional seniority of teachers. Nonetheless, the wide gap between student achievement in Turkey is remarkable. In general, teachers in Turkey begin their professional life in disadvantaged regions and move to socioeconomically advantageous regions and schools with the increase in seniority. This tendency seems to cause the unequal distribution of teachers based on seniority across regions and cities.

Moreover, the socioeconomic level of the school is most significantly related to verbal and numerical achievement in students, which is consistent with the findings of previous studies. The fact that the socioeconomic level is significantly related to academic achievement at the student and school levels indicates that out-of-school factors exert a major influence on student achievement. This result emphasizes the importance of projects to support socioeconomically disadvantaged students. In recent years, several projects were implemented for disadvantaged students, such as the Remedial Education and Support Programme in Primary Education (IYEP), the Support and Training Courses (DYK) and the 1,000 Schools in Vocational Education Project by the Ministry of National Education. To address the aforementioned concerns, thereby continuing these projects and expanding their scope are required to mitigate the disadvantages and close gaps in achievement.

1. Giriş

Eğitim, farklı düzeylerde bileşenleri kapsamında barındıran karmaşık bir sistemdir (Jacobson, Levin ve Kapur, 2019). Bu sistemi oluşturan bileşenler ve aralarındaki etkileşimler de toplumsal ve teknolojik değişimlere bağlı olarak sürekli devinim halindedir. Bu sürekli devinim hali, sistemi oluşturan bileşenlerin ve bileşenler arasındaki ilişkilerin zaman içinde değişebilmesine yol açmaktadır (Burns, 2002). Dolayısıyla ülkeler, eğitim sistemlerinin işleyişi hakkında geribildirim alabilmek için sistemi oluşturan bileşenler arasındaki ilişkileri yakından izlemektedir.

Eğitim sisteminin etkileşimli yapısı, sistemin sağladığı çıktılarının birçok farklı bileşenle ilişkili olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla eğitim çıktıları okul-*içi* (*school factors, in-school factors*) ve okul-*dışı* (*non-school factors, out-of-school factors*) birçok unsurla etkileşim halindedir (Hampden-Thompson ve Johnston, 2006; Marks, Creswell ve Ainley, 2007; OECD, 2005). Okul-*içi* faktörler, öğrencilerin okuldaki eğitim süreçleriyle etkileşimine dayalı olan her türlü özellik olarak kabul edilmektedir. Müfredat, öğrenci-öğretmen etkileşimi, okulun fiziksel özellikleri, akran ilişkileri vb. birçok faktör okul-*içi* faktörler olarak değerlendirilmektedir (OECD, 2005). Okul-*içi* faktörlerin çıktılarla güçlü ilişkiye sahip olması, eğitim niteliğinin okul içi süreçlerle daha yakından ilişkili olduğunu göstermekte ve eğitimde fırsat eşitliği açısından olumlu bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Okul dışı faktörler ise öğrencinin eğitim hayatı dışında kalan, çoğunlukla bireysel ve ailevi özelliklerdir (Hampden-Thompson ve Johnston, 2006). Öğrencinin ailesinin gelir durumu, kültürel arka planı ve eğitim düzeyi gibi birçok özellik okul dışı faktörler arasında değerlendirilmektedir. Bu özellikler sıklıkla sosyoekonomik düzey adı altında toplanmaktadır (Quagliata, 2008). Okul dışı faktörlerin öğrenciler tarafından kontrol edilememesi ve öğrencilerin bu faktörler açısından farklılık göstermesi eğitimde eşitsizlikleri artırma potansiyeline sahiptir (Condrón, 2009; Özer ve Perc, 2020; 2021; Özer, 2021a; 2021b). Okul dışı faktörlerin eğitim çıktıları ile ilişkisi güçlendikçe öğrenciler arasındaki sosyoekonomik düzey farklılıklarının başarı üzerindeki belirleyiciliği artmaktadır.

Eğitime erişim ve eğitim niteliği ile ekonomik kalkınma arasındaki doğrusal ilişki, ülkeleri bu konudaki gelişmeleri yakından takip etmeye teşvik etmektedir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Dünya Bankası (The World Bank) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi kurumlar ülkelerin eğitim performansı ile ekonomik kalkınmaları üzerinde ilişki kuran projektif çalışmalar gerçekleştirmektedir (Haddad, Carnoy, Rinaldi ve Regel, 1990; Özer, 2021b; Temple, 2001). Uluslararası öğrenci başarısı izleme araştırmaları, okul içi ve okul dışı faktörlerin eğitim çıktıları ile ilişkisini ortaya koyan bulgular sağlamaktadır (Mullis, Martin, Foy, Kelly ve Fishbein, 2020; OECD, 2019). Dolayısıyla okul içi ve okul dışı faktörlerin eğitim çıktıları ile ilişkisi hem eğitim hem de ekonomik tartışmaların odağında yer almaktadır.

Ülkelerin okul içi ve okul dışı faktörlerin eğitim çıktıları ile ilişkisini incelemelerinin önemli bir sebebi de eğitim politikalarının yapılmasında nesnel ölçütlerin dikkate alınmasıdır (Fuller, 1987). Okul içi ve dışı faktörlerin eğitim çıktılarıyla ilişkisinin incelenmesi, her bir bileşenin çıktılara sağladığı özgün katkı açısından da fikir vermektedir. Böylece politika yapıcılar, eğitime ilişkin politika geliştirirken sahip oldukları kaynakları hangi bileşene hangi yolla aktarmaları gerektiğine dair daha fazla fikir sahibi olabilmektedir. Örneğin son yıllarda önemi gittikçe artan uluslararası başarı izleme çalışmaları, farklı eğitim sistemlerinde eğitim çıktıları üzerinde belirleyici olan unsurları ortaya koyabilmektedir (Mullis ve ark., 2020; OECD, 2019; Özer, 2020a). Bu araştırmaların neredeyse tamamında öğrenci başarısı ile en güçlü ilişkiye sahip olan özelliğin öğretmen niteliği olması (Barber ve Mourshed, 2007; Naylor ve Sayed, 2014) öğretmen yetiştirme

politikalarının gözden geçirilmesine ve özellikle öğretmen eğitimlerine daha fazla kaynak ayrılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bileşenler arasındaki ilişkilerin ortaya koyduğu sonuçlar, eğitim politikalarının oluşturulmasında yol gösterici olmaktadır.

Okul içi ve okul dışı faktörlerin eğitim çıktıları ile ilişkisi Türkiye’de de eğitim tartışmalarına konu olmaktadır. Uzun yıllardır okullar arasında görülen başarı farkları, araştırmacıları bu farkları doğuran etmenleri incelemeye yönlendirmiştir (Dinçer ve Uysal Kolaşın, 2009; Berberoğlu ve Kalender, 2005; Bölükbaş ve Gür, 2020; Cingöz ve Gür, 2020; Önder ve Güçlü, 2014; Özer, 2020b; Suna, Tanberkan ve Özer, 2020; Suna, Gür, Gelbal ve Özer, 2020a; Suna, Tanberkan, Eroğlu, Özer ve Gür, 2020b; Suna, Tanberkan, Gür, Perc ve Özer, 2020c; Suna ve Özer, 2021a; 2021b). Ayrıca, okul düzeyinde öğrenci başarısı ile ilişkili bileşenlerin belirlenmesi, başarı farklarını azaltmak için hangi bileşenlere odaklanılması gerektiğine de ışık tutacaktır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye’de okul özelliklerine odaklanan çalışmalar, çoğunlukla uluslararası başarı izleme araştırmaları verileri aracılığıyla, belirli bir il ya da bölgedeki okullardan veri toplanarak ya da belirli bir okul türüne odaklanarak gerçekleştirilmiştir (Akkalkan, 2009; Akyüz, 2006; Çelebi, 2010; Dinçer ve Uysal Kolaşın, 2009; Kalfa, 2006; Usta ve Şimşek, 2014; Uzun ve Çokluk Bökeoğlu, 2019).

Bu çalışmada 2020 yılında kademeler arası geçiş sürecinde Liselere Geçiş Sistemi (LGS) merkezi sınava katılan tüm öğrencilerin verileri kullanılarak öğrenci başarısını etkileyen faktörler belirlenmektedir. Dolayısıyla, öğrencilerin akademik başarı göstergesi olarak yüksek beklentili bir sınav (*high-stakes assessment*) olan LGS merkezi sınavındaki akademik başarıyla ilişkili olarak okul özellikleri ilk kez incelenmiştir.

1.1. Akademik Başarı ile İlişkili Faktörler ve Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

1.1.1. Okul Büyüklüğü

Eğitim hizmetlerinden en üst düzeyde ve eşit şekilde yararlanabilmek için okullardaki öğrenci sayısının ne olması gerektiği sorusu araştırmacılar tarafından uzun süredir cevaplanmaya çalışılmaktadır (Akkalkan, 2009; Crispin, 2016; Giambona ve Porcu, 2018). Okuldaki öğrenci sayısı azaldıkça öğrencilere daha fazla bireysel destek verilebileceği ve daha kontrollü ortamlar oluşturabileceği düşüncesi, bazı ülkelerin eğitim reformlarında okullarda öğrenci sayısının azaltılmasının bir hedef olarak belirlenmesine neden olmuştur (Reimer Jones ve Ezeife, 2011). Okuldaki öğrenci sayısının çok artmasının akademik başarıyı düşürdüğünü gösteren çalışmalar bulunmaktadır (örn. Andrews, Duncombe ve Yinger, 2002; Egalite ve Kisida, 2016). Buna karşılık, farklı ülkelerde yapılan birçok çalışma okullardaki öğrenci sayısını azaltmanın çıktılarda anlamlı bir değişim sağlamadığını ya da değişimlerin sınırlı olduğunu göstermektedir (örn. Cotton, 1996; Gershenson ve Langbein, 2015). Bazı çalışmalar ise okul büyüklüğü ile öğrenci başarısı arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığını, öğrenci sayısının belirli bir seviyeye kadar artmasının akademik performansta artışa yol açtığını ancak bu seviyeden sonra akademik performansın tekrar düştüğünü ortaya koymaktadır (Crispin, 2016).

Türkiye’de yapılan çalışmalarda da akademik başarı ile okul büyüklüğü arasındaki ilişkiye dair farklı sonuçlar elde edilmiştir. Akkalkan (2009), Ankara ilinde yaptığı çalışmada büyük okullarda eğitim alan öğrencilerin OKS’deki başarılarının küçük okullarda eğitim alanlara göre çok daha yüksek olduğunu göstermiştir. Kalfa (2006), küçük ve büyük okullarda eğitim alan öğrencilerin merkezi sınav performansları ve sınıf geçme oranları arasında anlamlı bir fark olmadığını belirlemiştir. Usta ve Şimşek (2014), okul büyüklüğü arttıkça PISA matematik okuryazarlığında marjinal düzeyde bir düşüş olduğunu göstermiştir.

1.1.2. Sınıf Mevcudu

Okul büyüklüğü tartışmalarına benzer şekilde, akademik başarıyı artırmak için en uygun sınıf büyüklüğünün ne olduğu sorusu bu konuda birçok araştırmanın yapılmasını tetiklemiştir (De Paola, Ponzio ve Scoppa, 2009; Shapson, 1972). Çalışmalar sıklıkla, daha az öğrencinin bulunduğu sınıflarda öğrencilerin motivasyonu, katılımı ve aidiyeti başta olmak üzere birçok duyuşsal özelliğin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Dee ve West, 2011). Bununla birlikte, sınıf büyüklüğü ve akademik başarı arasındaki ilişkilerde bulgular daha karmaşıktır (Chingos, 2012; Jepsen, 2015; Hoxby, 2000). Bazı çalışmalar belirli alanlarda sınıf mevcudu azalırken öğrenci başarısının arttığını ancak bazı alanlarda anlamlı fark olmadığını gösterirken (örn. De Paola, Ponzio ve Scoppa, 2009), bazı çalışmalar da bu ilişkinin öğrenci gruplarına göre değişimler gösterdiği bulunmuştur (örn. De Giorgi, Pellizzari ve Woolston, 2012). Diğer taraftan, sınıf mevcudu ile akademik başarı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (örn. Friedkin ve Nocechea, 1988; Knoth Humlum ve Smith, 2014; Shafriir, Shavit ve Blank, 2016; Vandenberg, 2012).

Türkiye'de yapılan çalışmalarda da farklı sonuçlar elde edilmiştir. Al Şensoy ve Sağsöz (2015), yüksek başarılı öğrencilerin büyük kısmının daha kalabalık sınıflarda eğitim aldığını göstermiştir. Dinçer ve Uysal Kolaşın (2009) tarafından PISA verileri kullanılarak yapılan çalışmada sınıf büyüklüğünün öğrenci başarısı ile anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığı ortaya konulmuştur. Uzun ve Çokluk Bökeoğlu (2019) tarafından yapılan çalışmada sınıf büyüklüğü ile öğrenci başarısı arasında olumsuz bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, Acar Güvendir (2013), ÖBBS performansı ile sınıftaki öğrenci sayısı arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Akyüz (2006), TIMSS-R verilerini kullanarak Türkiye'de sınıf mevcudunun akademik başarıyla anlamlı ilişkiye sahip olmadığını, buna karşılık Belçika, İtalya ve Hollanda'nın dâhil olduğu bazı Avrupa ülkelerinde ise sınıf mevcudu arttıkça başarının da anlamlı şekilde arttığını göstermiştir. Benzer şekilde, Çelebi (2010) tarafından PISA 2006 verileri ile yapılan çalışmada da sınıf mevcudu öğrencilerin okuryazarlık puanları ile ilişkili değişkenler arasında yer almamıştır.

1.1.3. Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (Öğrenci-Öğretmen Oranı)

Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı (öğrenci/öğretmen oranı), eğitime ayrılan kaynakların bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (OECD, 2005). Öğretmen başına düşen öğrenci sayısının azalmasının, öğretmenlerin her bir öğrenciye daha fazla zaman ayırabilmesine imkân verdiği ve bu durumda öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına daha fazla odaklanılabildiğini sağladığı değerlendirilmektedir. Öğrenci-öğretmen oranının azalması, daha olumlu bir okul ikliminin oluşturulmasına, aidiyet ve katılımın artırılmasına imkân vermektedir (Cotton, 1996; Goldkind ve Farmer, 2013). Bazı çalışmalar öğrenci-öğretmen oranı düştükçe akademik başarının arttığını göstermektedir (Rockstroh, 2013). Bu oran ayrıca öğretmenlerin hangi öğretim süreçlerini kullanacağını belirleyen etmenler arasında yer almaktadır (Richman, Demers ve Poznyak, 2019). Ek olarak, öğretmen başına öğrenci oranının özellikle risk grubundaki öğrencilerin performansında önemli olduğu, uzun vadede bu oran arttıkça risk grubundaki öğrencilerin başarısının düştüğü gösterilmiştir (Schwartz, Schmitt ve Lose, 2012). Dolayısıyla birçok ülkede öğretmen başına düşen öğrenci sayısının azaltılması için önemli yatırımlar yapılmaktadır. Bu oranın azalması öğretmen ve öğrenci arasındaki etkileşimi artırmakla beraber bu değişken ile öğrenci başarısı arasındaki ilişkilere dair farklı bulgular da elde edilmiştir (Alspaugh, 1994; Richman, Demers ve Poznyak, 2019). Bazı çalışmalarda elde edilen bulgular, öğretmen başına öğrenci sayısı ile akademik başarı arasındaki ilişkinin sınıf düzeylerine, öğrenme alanlarına ve öğrenme ortamlarına göre değişebildiğini göstermektedir (Alspaugh, 1994).

Türkiye’de bu kapsamda yapılan çalışmalara bakılacak olursa, örneğin Dinçer ve Uysal Kolaşın (2009)’in PISA verileri ile gerçekleştirdikleri çalışmada öğretmen başına düşen öğrenci sayısı azaldıkça akademik başarının arttığı, bu durumun özellikle düşük başarı grubu için önemli olduğu görülmüştür. Uzun ve Çokluk Bökeoğlu (2019), öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ile akademik başarı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Yıldırım (2009), PISA 2009 verileri üzerinden öğretmen başına düşen öğrenci sayısı arttıkça okuma becerisi puanlarında anlamlı düşüşler olduğunu göstermiştir.

1.1.4. Öğretmen Kıdemi

Öğretmenlerin meslek hayatlarında edindikleri tecrübe ile eğitim çıktıları arasındaki ilişki uzun süredir incelenmektedir (Martin, Mullis, Foy ve Hooper, 1996; Mullis ve ark., 2020). Bu bağlamda, öğretmenlerin kıdemi bazı araştırmalarda kendi başına bir gösterge olarak değerlendirilmekte, bazı araştırmalarda ise öğretmen niteliğini oluşturan bir alt gösterge olarak dikkate alınmaktadır (Feldman, 1983). Çalışmalarda kıdemin öğretmen niteliğinin bir göstergesi olabileceği ancak çıktılarla ilişkisinin son derece sınırlı olduğu vurgulanmıştır (örn. Irvine, 2018; Murnane ve Phillips, 1981; Zhang, 2008; Zuzovsky, 2008).

Bununla birlikte Türkiye’deki bulgular öğretmen kıdeminin öğrenci başarısı ile arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (MEB, 2019; Martin ve ark., 2016; Özer, 2021b). Örneğin, TIMSS 2015 döngüsünde tüm katılımcı ülkeler dikkate alındığında en az 20 yıl kıdemli öğretmenler ile 5 yıldan az kıdemli öğretmenlerin öğrencilerinin fen başarıları arasında 8 puan fark mevcuttur (kıdemli öğretmenlerin öğrencilerinin ortalaması daha yüksektir). Türkiye’de bu fark aynı yönde ve 83 puandır. TIMSS 2019 döngüsünde bu iki grubun ortalama puanları arasındaki fark uluslararası düzeyde 9 puan iken Türkiye’de 80 puan olarak hesaplanmıştır (Martin ve ark., 2016; Mullis ve ark., 2020). Benzer farklar, 2019 yılında gerçekleştirilen Türkçe-Matematik-Fen Bilimleri Öğrenci Başarı İzleme Araştırması (TMF-ÖBA) 4. sınıf düzeyinde de görülmüştür. Kıdemi 1-10 yıl arasında olan öğretmenlerin öğrencileri ile 21 yıl ve üzeri olanların öğrencilerin ortama puanları Türkçe alt testinde yaklaşık 30 puan, matematik alt testinde 32 puan ve fen bilimleri alt testinde 33 puan fark bulunmaktadır (MEB, 2019). Alt testlerde puanların 100 ile 500 arasında değiştiği göz önüne alındığında öğretmen kıdemlerine göre öğrencilerin başarı puanları anlamlı farklılık göstermektedir.

1.1.5. Okul Sosyoekonomik Düzeyi

Sosyoekonomik düzey, öğrenci başarısıyla arasındaki ilişki en güçlü olan okul dışı faktör olarak öne çıkmaktadır (Li ve Dockery, 2014). Öğrencilerin kişisel sosyoekonomik düzeylerinin yanı sıra beraber eğitim aldıkları akranlarının sosyoekonomik durumları da eğitim ortamlarını şekillendirmektedir (Kersha, 2020). Bir okuldaki öğrencilerin sosyoekonomik düzeyinin okul iklimini belirleyen etmenlerden biri olduğu, dolayısıyla öğrenci başarısı ile de ilişkili olduğu birçok çalışmada gösterilmiştir (örn. Belfi, Haeremans ve De Fraine, 2016; Ferrao, Costa ve Matos, 2017; Perry ve McConney, 2010; Taing, 2016; Xuan, Xue, Zhang, Luo, Jiang ve Qi, 2019). Hatta bazı çalışmalarda okul sosyoekonomik düzeyinin akademik başarıyla ilişkisinin, öğrencilerin bireysel sosyoekonomik düzeyleriyle ilişkisinden daha güçlü olduğu ortaya konmuştur (Caldas ve Bankston, 1997).

Türkiye’de okulun sosyoekonomik düzeyi ile akademik başarı arasındaki ilişkiye odaklanan sınırlı sayıda çalışma da bu ilişkinin anlamlı olduğunu göstermiştir (Arifoğlu, 2019; Ersan ve Rodriguez, 2020). Aydın (2015), TIMSS verilerini kullanarak gerçekleştirdiği çalışmada öğren-

cilerin akademik başarıları ile okulun sosyoekonomik düzeyi arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermiştir.

1.1.6. Öğretmenlerin Hizmet İçi Eğitimi

Öğretmenlerin pedagojik ve öğretim becerilerinin geliştirmeleri için önemli kaynaklardan birisi hizmet içi eğitimlerdir (Essel, Badu, Owusu-Boateng ve Saah, 2009). Bu eğitimler aracılığıyla öğretmenlerin becerilerinin sürekli desteklenmesi ve eğitim niteliğinin artırılması hedeflenmektedir. Öğretmen niteliklerinin geliştirilmesi için oldukça önemli olan hizmet içi eğitimlerin kapsam ve kalitelerinin farklı olması ile öğrenci başarısıyla ilişkisinin dolaylı olması, bu konudaki bulguların da çeşitlenmesine yol açmaktadır (Junejo, Sarwar ve Ahmed, 2017). Hizmet içi eğitime katılımın artırılmasının öğrenci başarısını anlamlı ölçüde değiştirmediğine dair bulgularla birlikte (Jacob ve Lefgren, 2004; Lu, Loyalka, Sh, Chang, Liu ve Rozelle, 2017; Van der Sijde, 1989), eğitime katılım ile öğrenci başarısı arasında anlamlı ilişki olduğunu gösteren bulgular (Harris ve Sass, 2007) da bulunmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, öğrencilerin ortaöğretime geçişte gösterdikleri akademik başarılarıyla ilişkili okul ve öğrenci özelliklerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Okullar arası başarı farklılıkları, öğrencilerin merkezi sınavdaki (LGS) başarı farklılıklarını hangi oranda açıklamaktadır?
  - 1.a. Okullar arası başarı farklılıkları, öğrencilerin LGS sözel başarılarını hangi oranda açıklamaktadır?
  - 1.b. Okullar arası başarı farklılıkları, öğrencilerin LGS sayısal başarılarını hangi oranda açıklamaktadır?
2. Öğrenci (sosyoekonomik düzey) ve okul (okul büyüklüğü, sınıf mevcudu, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, öğretmen kıdemi, okul sosyoekonomik düzeyi ve öğretmenlerin hizmet içi eğitimi) düzeyindeki özellikler ile öğrencilerin merkezi sınavdaki (LGS) başarıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
  - 2.a. Öğrenci ve okul düzeyindeki özellikler, öğrencilerin LGS sözel başarıları ile anlamlı bir ilişkiye sahip midir?
  - 2.b. Öğrenci ve okul düzeyindeki özellikler, öğrencilerin LGS sayısal başarıları ile anlamlı bir ilişkiye sahip midir?

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışma, okul düzeyindeki ve öğrenci düzeyindeki değişkenlerin akademik başarı ile ilişkisini incelemek üzere ilişkisel araştırma (*correlational study*) olarak gerçekleştirilmiştir. İlişkisel araştırmalar, değişkenler arasındaki ilişkiyi, söz konusu ilişkinin doğasına müdahale etmeden incelemeyi amaçlayan çalışmalardır (Creswell, 2012; Karasar, 2011). Araştırmanın yapısına uygun şekilde, farklı düzeylerdeki değişkenler ile öğrenci başarısı arasındaki ilişki detaylı ve herhangi bir dış müdahale olmaksızın incelenmiştir.

2.2. Evren

Araştırmanın evrenini 2019-2020 eğitim öğretim yılında Liselere Geçiş Sistemi (LGS) kapsamındaki merkezi sınava katılan tüm 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada herhangi

bir örnekleme yaklaşımı kullanılmamış, tanımlanan öğrenci evrenindeki 971.661 öğrenci analizlere dâhil edilmiştir. Araştırmanın evrenindeki öğrencilerin demografik ve sosyoekonomik değişkenlere göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Araştırma Evrenindeki Öğrencilerin Demografik ve Sosyoekonomik Dağılımı*

Değişken	Grup	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	481.544	49,6
	Kız	490.117	50,4
Ortaokul Türü	Ortaokul	845.720	87,0
	İmam Hatip Ortaokulu	116.238	12,0
	Özel Ortaokul	9.703	1,0
	Çok Düşük	22.443	2,3
Gelir Düzeyi	Düşük	229.896	23,7
	Orta	483.407	49,8
	Yüksek	223.674	23,0
	Çok Yüksek	12.241	1,3
	İlkokulun Altı	67.875	7,0
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul ve Eşdeğeri	486.850	50,0
	Ortaokul ve Eşdeğeri	168.147	17,3
	Lise ve Eşdeğeri	170.369	17,5
	Önlisans ve Eşdeğeri	18.202	1,9
	Lisans ve Eşdeğeri	42.348	4,4
	Lisansüstü	2.443	0,3
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokulun Altı	10.222	1,1
	İlkokul ve Eşdeğeri	385.335	39,6
	Ortaokul ve Eşdeğeri	189.542	19,5
	Lise ve Eşdeğeri	254.922	26,2
	Önlisans ve Eşdeğeri	31.991	3,3
Baba Eğitim Düzeyi	Lisans ve Eşdeğeri	77.566	8,0
	Lisansüstü	5.962	0,6

*Anne ve baba eğitim düzeyi değişkenlerinde kayıp veriler bulunmaktadır.

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırma evrenindeki kız ve erkek öğrencilerin sayısı birbirine yakındır. Öğrencilerin büyük kısmı (%87,0) devlet ortaokullarında eğitim almaktadır. Öğrencilerin %74,1’i aile gelirlerinin orta düzey ve üzerinde olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan, anne eğitim düzeyi ilkokul veya daha alt seviyede olan öğrencilerin oranı %57,0 iken bu oran baba eğitim düzeyinde %40,7’dir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan akademik performans göstergeleri, 2020 yılı Liselere Geçiş Sistemi (LGS) kapsamındaki merkezi sınavdan elde edilmiştir. LGS kapsamında merkezi sınavda altı dersten toplam 90 soru sorulmaktadır. Türkçe, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Yabancı Dil alt testleri olmak üzere sözel bölümde öğrencilere toplam 50 soru sorulmaktadır. Matematik ve Fen Bilimleri alt testlerinden oluşan sayısal bölümde ise öğrencilere toplam 40 soru sorulmaktadır. Dolayısıyla öğrencilerin sözel akademik başarıları 50 puan, sayısal akademik başarıları ise 40 puan üzerinden değerlendirilmektedir. Araştırmada öğrencilerin farklı alt testlerdeki doğru sayıları dikkate alınmış, şans başarıları düzeltilmesi yapılmamıştır.

Merkezi sınavdan elde edilen sonuçların iç tutarlılığına dair hesaplanan Kuder-Richardson 20 katsayıları ve alt testlerdeki maddelerin karakteristiklerine ilişkin betimsel istatistikler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: 2020 LGS Kapsamında Merkezi Sınavda Alt Testlerin İç Tutarlılık Katsayıları ve Madde Dair Betimsel İstatistikler*

Alt Test	Madde Sayısı	Ortalama Madde Güçlüğü	Ortalama Madde Ayırt Ediciliği	Kuder-Richardson 20 Katsayısı
Türkçe	20	0,50	0,38	0,82
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	10	0,50	0,51	0,82
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	10	0,64	0,47	0,79
Yabancı Dil	10	0,35	0,59	0,87
Matematik	20	0,26	0,30	0,77
Fen Bilimleri	20	0,51	0,44	0,86

*MEB (2020)

Tablo 2’de görüldüğü gibi, merkezi sınav alt testlerinden elde edilen sonuçların iç tutarlılık değerleri 0,77 ile 0,87 arasında değişmektedir. Bu değerler, alt testlerde bulunan maddelerin bir grup olarak tutarlı ölçme sonuçları sağladığını ve kendi içinde ilişkili olduğunu göstermektedir.

2.4. Verilerin Elde Edilmesi ve Analizi

Çalışmada kullanılan veriler, Milli Eğitim Bakanlığı Bilgi İşlem Genel Müdürlüğü’nün E-65968543-622.01-25072300 sayılı yazılı izni ile alınmıştır. Öğrencilerin LGS merkezi sınavda gösterdikleri performansa ilişkin veriler, e-okul sistemindeki demografik ve sosyoekonomik değişkenlerle ilişkilendirilmiştir.

Sosyoekonomik düzey değişkenine ilişkin bir endeks değeri oluşturabilmek için öğrencilerin aile geliri, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenleri dikkate alınmıştır. Anne ve baba eğitim düzeyi değişkenleri tek bir “veli eğitim durumu” değişkenine indirgenirken ebeveynlerden eğitim düzeyi en yüksek olan dikkate alınmıştır. Endeks değeri oluştururken bu değişkenlerin birlikte temel bileşenler analizine tabi tutulması ve elde edilen faktör yük değerlerinin sosyoekonomik düzey endeksi olarak kullanılması yaklaşımı izlenmiştir (Vyas ve Kuramanayake, 2006). Gerçekleştirilen temel bileşen analizi sonucunda veli eğitim düzeyi (faktör yük değeri 0,834) ile gelir düzeyi (faktör yük değeri 0,832) değişkenleri birbirine çok yakın yük değerleri almışlardır. Elde edilen endeks değerinin sosyoekonomik düzeyin gerçekçi bir göstergesi olup olmadığını görmek için endeks değerleri ile öğrencilerin akademik performansları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan korelasyon analizi sonucunda sosyoekonomik düzey endeksinin öğrencilerin ortaokul başarı ortalamaları ($r=0,379$, $p<0,01$) ve merkezi sınavdan aldıkları yerleşme puanları arasında ($r=0,399$, $p<0,01$) pozitif yönde, anlamlı ve orta düzeyde ilişki olduğu görülmüştür.

Okul düzeyinde hesaplanan değişkenler, incelenen öğrenci ve öğretmen özelliklerinin okul düzeyinde ortalamalarının hesaplanmasıyla elde edilmiştir. Okul sosyoekonomik düzeyi, okuldaki öğrencilerin sosyoekonomik düzeylerinin ortalamasıdır. Öğretmenlerin mesleki eğitime katılımları, 2020 yılı içinde her bir okuldaki öğretmenlerin katıldıkları hizmet-içi eğitim sayısının ortalamasıdır. Öğretmenlerin mesleki kıdemi ise okullardaki öğretmenlerin ortalama öğretmenlik kıdemlerinin ortalamasıdır. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, okuldaki toplam öğrenci sayısının öğretmen sayısına oranı şeklinde hesaplanmıştır. Bu hesaba okullarda çalışan

kadrolu, sözleşmeli ve ücretli öğretmenlerin tümü dâhil edilmiştir. Son olarak, sınıf büyüklüğü değişkeninin hesaplanmasında da okuldaki toplam öğrenci sayısının toplam şube sayısına bölümü dikkate alınmıştır.

Verilerin analizinde farklı düzeylerdeki değişkenlerin arasındaki ilişkilerin eşzamanlı incelenmesine imkân veren hiyerarşik lineer modelleme (HLM) yöntemi kullanılmıştır. HLM, özellikle birimlerin daha üst mertebeden gruplar içinde kümelendiği (*nested*) durumlarda farklı mertebede bulunan değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi açısından kullanışlı bir yöntemdir (Newman ve Newman, 2012; Tabachnick ve Fidell, 2007). Öğrencilerin, sınıflar ve okullar içinde gruplandığı dikkate alındığında bu farklı mertebedeki değişkenlerle ilişkili özellikler arasındaki incelemeler için HLM uygun bir yapı sunmaktadır. Geleneksel yöntemler, öğrenci düzeyindeki gözlemlerin bağımsız olduğu varsayımı üzerine inşa edilirken HLM, aynı sınıf/okul içinde gruplanan öğrencilerin benzerlik ve farklılıklarını dikkate alabilmektedir. Daha üst mertebedeki değişkenlerin çıktı değişkeni ile ilişkisi incelenirken alt mertebedeki değişkenlerin yuvalanmış yapısının dikkate alınması daha az hatalı kestirim yapılmasına da imkân vermektedir (Raudenbush ve Bryk, 2002; Tabachnick ve Fidell, 2007). Sağladığı bu imkânlar dolayısıyla verilerin analizinde HLM tercih edilmiştir. Kurulan iki düzeyli HLM modelinde birinci düzey öğrenci, ikinci düzey ise okul olarak belirlenmiştir. Sınıf düzeyinde yıllar içinde çok sayıda öğrenci ve öğretmen değişiminin olması ve öğretmen-öğrenci ilişkilendirmesinde yaşanan sınırlılıklar yüzünden sınıf bir düzey olarak modele alınmamıştır.

Öğrenci başarısında okullar arası farklılıkların açıkladığı varyansı belirlemek için sınıf içi korelasyon analizi (*intraclass correlation*) kullanılmıştır. Bu analizde öğrencilerin başarılarında ki farklılaşmaya yol açan okul içi (*within-school variance*) ve okullar arası (*between-school variance*) ayrıştırılabilmektedir (Raudenbush ve Bryk, 2002). Varyans bileşenlerine dair daha az hatalı kestirim yapabilmek ve kayıp veriler nedeniyle veri azalmasının yol açabileceği homojenlik sorununu aşmak için bu araştırma sorusundaki analizler 1.183.137 öğrenci üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Analiz yöntemi olarak HLM'nin tercih edilmesi dolayısıyla öğrenci sayısı 30'un altındaki okullar ve sosyoekonomik özelliklerine ilişkin kayıp verileri olan öğrenciler veri setinden çıkarılmıştır. Bu şekilde, HLM'nin okul düzeyindeki kestirimlerinin daha hatasız olması sağlanmış, bu koşulları sağlayan 971.661 öğrencinin verisi analize dâhil edilmiştir. Öğrenci sayısı 30'un altında olan okullardaki öğrenciler ile birlikte sosyoekonomik değişkenlerinde kayıp veri olan öğrencilere ait verilerin analiz dışı bırakılması evren verisinin kısmen azalmasına yol açmıştır. Evren verisinden elde edilen istatistiksel sonuçlar gerçek değerleri ifade etmekle beraber bu kısmi azalma dolayısıyla anlamlılık testleri gerçekleştirilmiş ve sonuçları yorumlanmıştır.

3. Bulgular

Araştırmanın ilk sorusunda okullar arası başarı farklarının öğrencileri LGS merkezi sınavındaki başarı farklarını hangi oranda açıkladığını belirlemek üzere sözel ve sayısal başarılarında okul içi ve okul dışı varyans oranları sınıf içi (*intraclass*) korelasyon analizi ile hesaplanmış ve Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin LGS Merkezi Sınav Başarısında Okul içi ve Okullar Arası Varyans Oranları

Değişken	Okullar içi Varyans Miktarı	Okullar arası Varyans Miktarı	Okullar içi Varyans Oranı (%)	Okullar arası Varyans Oranı (%)
Sözel Başarı	103,84	38,59	73	27
Sayısal Başarı	46,32	14,71	76	24

Tablo 3’te görüldüğü gibi, LGS kapsamındaki merkezi sınavda okullar arası başarı varyansları sözel başarıda %27, sayısal başarıda ise %24 olarak hesaplanmıştır. Bu oranlar, öğrenci başarısındaki değişimlerin sözelde %27, sayısalda ise %24 oranında okullar arasındaki farklılıkla açıklandığını işaret etmektedir. Tablo 3’te okullar arasında başarı açısından önemli farklılıklar olduğu görülmekle beraber hesaplanan oranlar, uluslararası başarı izleme araştırmalarında elde edilen oranlarla kıyaslandığında görece düşük düzeydedir. Örneğin TIMSS’in 2019 döngüsünde 8. sınıflarda okullar arası başarı varyansı matematik başarısında %39,56, fen başarısında ise %38,36 olarak belirlenmiştir (Suna ve Özer, 2021a). LGS kapsamındaki merkezi sınav başarısında bu oranların görece düşük olmasının arkasındaki olası nedenler tartışmada detaylı olarak ele alınmıştır.

Araştırmamızın ikinci sorusu doğrultusunda öğrencilerin sözel başarılarının okul ve öğrenci özellikleri tarafından hangi oranda açıklandığının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen iki düzeyli HLM analizi sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Okul ve Öğrenci Düzeyindeki Değişkenlerin Öğrencilerin Sözel Başarıları ile İlişisine Dair HLM Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t	sd	p
<i>Okul Düzeyi</i>					
Okul Büyüklüğü	0.000744	0.000074	10.095	8234	<0.001
Sınıf Mevcudu	0.004050	0.006304	0.642	8234	0.521
Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	-0.003986	0.007498	-0.532	8234	0.595
Öğretmen Kıdemi	0.159536	0.007661	20.824	8234	<0.001
Öğretmen Hizmet İçi Eğitimi	-0.024159	0.029597	-0.816	8234	0.414
Sosyoekonomik Düzey	3.768809	0.081686	46.138	8234	<0.001
<i>Öğrenci Düzeyi</i>					
Sosyoekonomik Düzey	3.390679	0.019791	171.322	963419	<0.001

Tablo 4’te görüldüğü üzere, öğrencilerin sözel başarıları ile anlamlı ilişkiye sahip okul düzeyindeki değişkenler okul büyüklüğü ($t_{(8234)}=10,095$; $p<0,01$), öğretmen kıdemi ($t_{(8234)}=20,084$; $p<0,01$) ve okulun sosyoekonomik düzeyidir ($t_{(8234)}=46,138$; $p<0,01$). Bu değişkenler arasında öğrencilerin sözel başarıları ile en güçlü ilişkiye sahip olan değişkenin okulun sosyoekonomik düzeyi olduğu belirlenmiştir. Bu değişkeni sırasıyla öğretmen kıdemi ve okulun büyüklüğü takip etmektedir. Bulgular, okulun sosyoekonomik düzeyi, öğretmenlerinin ortalama kıdemi ve öğrenci sayısı arttıkça sözel başarının da anlamlı şekilde arttığını göstermesi açısından önemlidir.

Okul düzeyindeki değişkenler arasında yer alan sınıf mevcudu ($t_{(8234)}=0,642$; $p>0,01$), öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ($t_{(8234)}=-0,532$; $p>0,01$) ve öğretmenlerin hizmet içi eğitimlere katılımı ($t_{(8234)}=-0,816$; $p>0,01$) değişkenlerinin sözel başarı ile ilişkileri anlamlı bulunmamıştır. Dolayısıyla ilginç bir şekilde sınıf mevcudu, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ve öğretmenlerin hizmet içi eğitime katılımlarının sözel başarı ile doğrudan bir ilişkisi olmadığı belirlenmiştir.

tir. Sözel başarı ile öğrenci düzeyindeki sosyoekonomik düzey arasında ise anlamlı ve güçlü bir ilişki bulunduğu görülmüştür ($t_{(963419)}=171,322; p<0,01$).

Araştırmanın ikinci sorusu doğrultusunda öğrencilerin sayısal başarıları ile ilişkili okul ve öğrenci özelliklerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen iki düzeyli HLM analizi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Okul ve Öğrenci Düzeyindeki Değişkenlerin Öğrencilerin Sayısal Başarıları ile İlişisine Dair HLM Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t	sd	p
<i>Okul Düzeyi</i>					
Okul Büyüklüğü	0.000269	0.000054	5.012	8234	<0.001
Sınıf Mevcudu	0.032783	0.005321	6.161	8234	<0.001
Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	-0.015903	0.008182	-1.944	8234	0.052
Öğretmen Kıdemi	0.058124	0.005228	11.117	8234	<0.001
Öğretmen Hizmet içi Eğitimi	-0.047267	0.019307	-2.148	8234	0.034
Sosyoekonomik Düzey	1.899121	0.058634	32.389	8234	<0.001
<i>Öğrenci Düzeyi</i>					
Sosyoekonomik Düzey	2.096293	0.015597	134.406	963419	<0.001

Tablo 5'te görüldüğü gibi, öğrencilerin sayısal başarıları ile anlamlı ilişkiye sahip olan okul düzeyindeki değişkenler okul büyüklüğü ($t_{(8234)}=5,012; p<0,01$), sınıf mevcudu ($t_{(8234)}=6,161; p<0,01$), öğretmen kıdemi ($t_{(8234)}=11,117; p<0,01$) ve okul sosyoekonomik düzeyidir ($t_{(8234)}=32,389; p<0,01$). Okul sosyoekonomik düzeyi, okul düzeyi değişkenler arasında öğrencilerin sayısal başarıları ile en güçlü ilişkiye sahip değişkendir. Öğretmen kıdemi, sınıf büyüklüğü ve okul büyüklüğü değişkenleri de sayısal başarı ile ilişkilerinin gücü bağlamında okulun sosyoekonomik düzeyini takip etmektedirler. Sınıf büyüklüğünün sayısal başarı ile anlamlı ilişki olmasına rağmen sözel başarı ile anlamlı ilişkiye sahip olmadığı belirlenmiştir.

Sayısal başarı ile anlamlı ilişkiye sahip olmayan değişkenler ise öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ($t_{(8234)}=-1,194; p>0,01$) ve öğretmenlerin hizmet içi eğitimidir ($t_{(8234)}=-2,148; p>0,01$). Bu değişkenler tutarlı şekilde öğrencilerin hem sözel hem de sayısal başarıları ile anlamlı bir ilişki göstermemektedir. Bulgular, söz konusu değişkenlerin akademik başarı ile doğrudan bir ilişki içine olmadıklarını işaret etmektedir. Diğer taraftan, öğrenci düzeyindeki sosyoekonomik düzey ile sayısal başarı arasında anlamlı ve güçlü bir ilişki bulunduğu görülmüştür ($t_{(963419)}=134,406; p<0,01$).

4. Tartışma ve Sonuç

Öğrenci ve okul düzeyindeki unsurların eğitim çıktılarıyla ilişkisine dair çalışmalar, eğitim sistemlerinin bileşenleri arasındaki dinamik ilişkilere dair geribildirim sağlamaktadır. Okul özelliklerinin çıktılar ile ilişkisini konu alan çalışmalar, her bir özelliğin çıktılara doğrudan ya da dolaylı katkısının belirlenmesine katkı vermektedir. Okul içi özelliklerin eğitim çıktılarıyla ilişkisine dair bu yararlı geribildirimler bu alandaki araştırmaların sayısını da artırmıştır. Uluslararası başarı izleme araştırmalarında da bu ilişkilere dair önemli bulgular karşılaştırmalı şekilde verilmekte, eğitim sistemlerine politika önerileri sunulmaktadır (Martin ve ark., 2016; Mullis ve ark., 2020; OECD, 2019).

Türkiye'de okul içi özelliklerin eğitim çıktıları ile ilişkisine dair çalışmalar son yıllarda artış göstermiştir (örn. Akkalkan, 2009; Akyüz, 2006; Çelebi, 2010; Dinçer ve Uysal Kolaşın, 2009;

Kalfa, 2006; Usta ve Şimşek, 2014; Uzun ve Çokluk Bökeoğlu, 2019). Yapılan çalışmalar genellikle Türkiye’nin katıldığı uluslararası başarı izleme araştırmalarına dayanmakta, belirli bir okul türüne veya okul başarısına yönelik sonuçlar sunmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, okul içi özelliklerin akademik başarı ile ilişkisine dair daha genel sonuçlar elde edebilmek amacıyla 2020 yılında merkezi sınava (LGS) katılan öğrencilerin tümü dikkate alınmıştır. Bu çalışmada öğrencilerin yüksek beklentili bir sınav (*high-stakes assessment*) sonucundaki başarıları ile okul içi ve okul dışı unsurların ilişkisi değerlendirilmekte ve bu değerlendirmede 8. sınıf öğrenci evreni veri olarak kullanılmaktadır.

Araştırmada öncelikle öğrenci başarısındaki değişimlerin hangi ölçüde okullar arasındaki farklılıklarla açıklandığı belirlenmiştir. Sınıf içi korelasyon analizi sonuçları, öğrencilerin sözel başarılarındaki farklılıkların %27’sinin, sayısal başarılarındaki farklılıkların ise %24’ünün okullar arası farklılıktan (*between-school variance*) kaynaklandığını göstermiştir. Buna göre, LGS performansı kapsamındaki okullar arası başarı farkları, uluslararası başarı izleme çalışmalarında elde edilen farklara (ör. TIMSS 2019 döngüsü 8. Sınıf sonuçları için bkz. Suna ve Özer, 2021a) göre daha düşük görünmektedir. Merkezi sınavın (LGS) tüm eğitim paydaşları tarafından oldukça önemli görülmesi ve zorunlu eğitim sürecinde uygulanan yüksek beklentili bir sınav olması, bu sonucu doğuran nedenlerden biri olarak gösterilebilir. LGS’nin eğitim sistemindeki konumu, aile ve toplumun beklentisinin yüksek olması, bu sınavın tüm eğitim paydaşları tarafından önemsenmesine neden olmakta ve okullar düzeyindeki farklılıkları sınırlayıcı bir etkiye yol açabilmektedir. Öğrencilerin yüksek beklentili ve düşük beklentili sınavlara yönelik motivasyonlarının ve soru cevaplama yaklaşımlarının önemli farklılıklar gösterdiği birçok araştırmada gösterilmiştir (Barry, Horst, Finney, Brown ve Kopp, 2005; Cole ve Osterlind, 2008; Hawthorne, 2015).

İkinci araştırma sorusuna ilişkin bulgular, okul büyüklüğü ve sınıf mevcudunun öğrenci başarısıyla pozitif ve anlamlı ilişkiye sahip olduğunu göstermiştir. Okul büyüklüğü hem sözel hem de sayısal başarı ile anlamlı ilişkiye sahipken sınıf mevcudu yalnızca sayısal başarı ile anlamlı ilişkiye sahiptir. Bu bulgu, büyük okullarda ve sınıflarda öğrenciler arası rekabetin daha yüksek olduğu ve bunun ortalama başarıyı artırdığı yönündeki yorumlarla uyumlu görünmektedir (Akkalkan, 2009; Karakütük ve Tunç, 2004). Özellikle yüksek başarılı öğrencilerin daha büyük okullarda başarılarını diğer öğrenci gruplarından daha fazla artırması (McMillen, 2004) da ortalama başarıyı yükselten bir unsur olabilir. Benzer şekilde, büyük okulların sosyoekonomik düzeyinin genellikle diğer okullardan yüksek olması da bu ilişkinin pozitif olmasında etkili olabilmektedir (Friedkin ve Necochea, 1988). Ayrıca, büyük okullarda ve sınıflarda öğrenci heterojenliğinin artmasına bağlı olarak (Mendolia, Paloyo ve Walker, 2018) akran eğitiminin öğrenci başarısına katkı sağlaması da olası nedenler arasında gösterilebilir. Diğer taraftan, Türkiye’de büyük okullarda sınıf mevcudlarının da daha yüksek olduğu, bu okulların büyükşehirlerde ve sosyoekonomik düzeyi görece yüksek bölgelerde daha fazla olması da bu bulguyu yorumlarken dikkate alınmalıdır.

Öğretmen kıdemi, okul sosyoekonomik düzeyinden sonra öğrenci başarısı ile en güçlü ilişkiye sahip olan değişkendir. Ulusal ve uluslararası başarı izleme çalışmalarının bulguları ile uyumlu olan (Martin ve ark., 2016; MEB, 2019; Mullis ve ark., 2020) bu sonuç, öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin önemini göstermekle beraber Türkiye’yi diğer ülkelerdeki durumdan ayırmaktadır. Diğer ülkelerde öğretmenlerin mesleki kıdeminin doğrudan akademik başarı ile anlamlı ilişkiye sahip olmadığı ya da ilişkinin oldukça zayıf olduğu uluslararası öğrenci başarı araştırmalarında sıklıkla gösterilmektedir (örn. Irvine, 2018; Murnane ve Phillips, 1981; Martin ve ark., 2016; Mullis ve ark., 2020). Türkiye’de aday öğretmenlerin ilk atamalarında puanı daha yüksek olanlardan başlayarak tercihlerine göre yerleştirilmeleri, puanı daha yüksek olan adayların daha iyi

muhitlerdeki ve görel olarak daha çok kalkınmış illerdeki okullara yerleştirilmelerine yol açmaktadır (Özoğlu, Gür ve Altunoğlu, 2013). Öğretmenlerin mesleki yaşamlarına genellikle daha dezavantajlı bölgelerde başlamaları, kıdem yılları arttıkça sosyoekonomik açıdan daha avantajlı bölge ve okullara geçebilmeleri bu ilişkinin kalıcı olmasına yol açmaktadır (Özoğlu, 2015). Bir örnek vermek gerekirse, 2018 yılı verilerine göre, Şırnak ilindeki öğretmenlerin kıdem ortalaması 2 yıl iken, Ankara'daki öğretmenlerin kıdem ortalaması 16 yıldır (Gür, Çelik, Bozgeyikli ve Yurdakul, 2018). Dolayısıyla Türkiye'de okullar arasındaki başarı farklarını azaltabilmek için uzun vadede öğretmenlerin atama ve yer değiştirme mevzuatında tecrübeli öğretmenlerin yurt sathında dengeli dağılımını sağlayacak politikaların oluşturulmasına ihtiyaç vardır.

Araştırmada öne çıkan bir diğer bulgu, okul sosyoekonomik düzeyinin öğrenci başarısı ile en güçlü ilişkiye sahip özellik olmasıdır. Öğrencilerin hem sözel hem de sayısal başarısı ile en güçlü ilişkiye sahip olan değişken, okulun sosyoekonomik düzeyidir. Bulgular, öğrencilerin bireysel sosyoekonomik özelliklerinin yanı sıra okuldaki akranlarının sosyoekonomik özelliklerinin de akademik başarıları ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Sosyoekonomik düzeyin hem öğrenci hem de okul düzeyinde akademik başarıyla güçlü ilişkilere sahip olması okul dışı etmenlerin öğrenci başarısında belirleyici bir konumda olabileceğini işaret etmektedir. Bu bulgu, sosyoekonomik açıdan dezavantajlı öğrencileri desteklemek üzere gerçekleştirilen projelerin önemini ortaya koymaktadır. Son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından uygulanan İlkokullarda Yetiştirme Programı (İYEP), Destekleme ve Yetiştirme Kursları (DYK) ve Mesleki Eğitimde 1.000 Okul Projesi başta olmak üzere destek projelerinde akademik açıdan zorluk yaşayan ve sosyoekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin desteklenmesi hedeflenmektedir (Gençoğlu, 2019; Özer, Gençoğlu ve Suna, 2021a; 2021b; Özer, 2021a). Bu projelerin kapsamının genişletilerek sürdürülmesi mevcut dezavantajların azaltılmasına katkı potansiyeli taşımaktadır.

Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ve öğretmenlerin hizmet içi eğitime katılımlarının ise öğrenci başarısı ile oldukça zayıf ilişkiye sahip olduğu, anlamlı düzeyde olmadığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin hizmet içi eğitime katılımlarının öğrencilerin akademik başarılarıyla anlamlı ilişkiye sahip olmaması da mevcut hizmet içi eğitimlerin verimlilik ve etkinliklerinin gözden geçirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Etik Komite Onayı: Veri kullanımı için T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'ndan izin alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- H.E.S., M.Ö., S.Ş., B.S.G., S.G., P.A.; Veri Toplama- H.E.S., M.Ö., S.Ş.; Veri Analizi/Yorumlama- H.E.S., M.Ö., S.Ş., B.S.G., S.G., P.A.; Yazı Taslağı- H.E.S., M.Ö., S.Ş., B.S.G., S.G., P.A.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- H.E.S., M.Ö., S.Ş., B.S.G., S.G., P.A.; Son Onay ve Sorumluluk- H.E.S., M.Ö., S.Ş., B.S.G., S.G., P.A.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: For data usage, permission was obtained from the Ministry of National Education.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- H.E.S., M.Ö., S.Ş., B.S.G., S.G., P.A.; Data Acquisition- H.E.S., M.Ö., S.Ş.; Data Analysis/Interpretation- H.E.S., M.Ö., S.Ş., B.S.G., S.G., P.A.; Drafting Manuscript- H.E.S., M.Ö., S.Ş., B.S.G., S.G., P.A.; Critical Revision of Manuscript- H.E.S., M.Ö., S.Ş., B.S.G., S.G., P.A.; Final Approval and Accountability- H.E.S., M.Ö., S.Ş., B.S.G., S.G., P.A.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Acar Güvendir, M. (2014). Öğrenci başarılarının belirlenmesi sınavında öğrenci ve okul özelliklerinin Türkçe başarıları ile ilişkisi. *Eğitim ve Bilim*, 39(172), 163–180.
- Akkalkan, H. (2009). *Ankara ili Çankaya ilçesinde okul büyüklüğünün öğrencilerin akademik başarıları, okula devami ve disiplini ile ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türkiye.
- Akyüz, G. (2006). Investigation of the effect of teacher and class characteristics on mathematics achievement in Turkey and European Union countries. *Elementary Education Online*, 5(2), 75–86.
- Al Şensoy, S., ve Sağsöz, A. (2015). Öğrenci başarısının sınıfların fiziksel koşulları ile ilişkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 87–104.
- Alspaugh, J. W. (1994). The relationship between school size, student teacher ratio and school efficiency. *Education*, 114(4), 593–601.
- Andrews, M., Duncombe, W., & Yinger, J. (2002). Revisiting economies of size in American education: are we any closer to a consensus? *Economics of Education Review*, 21(3), 245–262.
- Arifoğlu, A. (2019). *Öğrenci başarısına okul etkisinin araştırılması: TIMSS 2015 Türkiye verisine göre çok düzeyli bir analiz*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye.
- Aydın, M. (2015). *Öğrenci ve okul kaynaklı faktörlerin TIMSS matematik başarısına etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Barber, M., & Mourshed, M. (2007). *How the world's best-performing school systems come out on top*. McKinsey & Company. Retrieved from <https://www.mckinsey.com/industries/public-and-social-sector/our-insights/how-the-worlds-best-performing-school-systems-come-out-on-top>
- Barry C. L., Horst S. J., Finney S. J., Brown A. R., & Kopp, J. P. (2005). Do examinees have similar test-taking effort? A high-stakes question for low-stakes testing. *Int J Test*; <https://doi.org/10.1080/15305058.2010.508569>.
- Belfi, B., Haelermans, C., & De Fraine, B. (2016). The long-term differential achievement effects of school socioeconomic composition in primary education: A propensity score matching approach. *Br J Educ Psychol*, 86(4), 501–525.
- Berberoğlu, G., ve Kalender, İ. (2005). Öğrenci başarısının yıllara, okul türlerine, bölgelere göre incelenmesi: ÖSS ve PISA analizi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 4(7), 21–35.
- Bölükbaş, S., & Gür, B. S. (2020). Tracking and inequality: The results from Turkey. *International Journal of Educational Development*, 78. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2020.102262>
- Burns, R. J. (2002). Education and social change: A proactive or reactive role? *International Review of Education*, 48, 21–45.
- Caldas, S. J., & Bankston, C. (1997). Effect of school population socioeconomic status on individual academic achievement. *The Journal of Educational Research*, 90(5), 269–277.
- Chingos, M. M. (2012). The impact of a universal class-size reduction policy: Evidence from Florida's statewide mandate. *Economics of Education Review*, 31(5), 543–562.
- Cingöz, Z. K., ve Gür, B. S. (2020). Ekonomik, sosyal ve kültürel statünün akademik başarıya etkisi: PISA 2015 ve TEOG 2017 sonuçlarının karşılaştırılması. *İnsan ve Toplum*, 10(4), 247–288.
- Cole, J. S., & Osterlind, S. (2008). Investigating differences between low- and high-stakes test performance on a general education exam. *The Journal of General Education*, 57(2), 119–130.
- Condron, D. (2009). Social class, school and non-school environments, and black/white inequalities in children's learning. *American Sociological Review*, 74(5), 683–708.
- Cotton, K. (1996). *School size, school climate, and student performance*. School Improvement Research Series (SIRS). Retrieved from <https://educationnorthwest.org/sites/default/files/SizeClimateandPerformance.pdf>
- Creswell, J. W. (2012). *Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. California: Pearson Publishing.
- Crispin, L. M. (2016). School size and student achievement: does one size fit all? *Eastern Economic Journal*, 42, 630–662.
- Çelebi, Ö. (2010). *A cross-cultural comparison of the effect of human and physical resources on students' scientific literacy skills in the Programme for International Student Assessment (PISA) 2006*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Türkiye.

- De Giorgi, G., Woolston, W., & Pellizzari, M. (2012). Class size and class heterogeneity. *Journal of the European Economic Association*, 10(4), 795–830.
- De Paola, M., Ponso, M., & Scoppa, V. (2009). *Class size effects on student achievement: Heterogeneity across abilities and fields*. Working Papers 200919. Retrieved from http://www.ecostat.unical.it/RePEc/WorkingPapers/WP19_2009.pdf
- Dee, T. S., & West, M. R. (2011). The non-cognitive returns to class size. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 33(1), 23–46.
- Diñçer, M. A., ve Uysal Kolaşın, G. (2009). *Türkiye’de öğrenci başarısında eşitsizliğin belirleyicileri*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi (ERG).
- Egalite, A. J., & Kisida, B. (2016) School size and student achievement: A longitudinal analysis. *School Effectiveness and School Improvement*, 27(3), 406-417.
- Ersan, O., & Rodriguez, M. C. (2020). Socioeconomic status and beyond: A multilevel analysis of TIMSS mathematics achievement given student and school context in Turkey. *Large-scale Assess Educ*, 8, 15.
- Essel, R., Badu, E., Owusu-Boateng, W., & Saah, A. A. (2009). In-service training: An essential element in the professional development of teachers. *Malaysian Journal of Distance Education*, 11(2), 55-64.
- Feldman, K. A. (1983). Seniority and experience of college teachers as related to evaluations they receive from students. *Research in Higher Education*, 18, 3–124.
- Ferrão, M. E., Costa, P. M., & Matos, D. A. S. (2017). The relevance of the school socioeconomic composition and school proportion of repeaters on grade repetition in Brazil: A multilevel logistic model of PISA 2012. *Large-scale Assess Educ*, 5, 7.
- Friedkin, N., & Necochea, J. (1988). School system size and performance: A contingency perspective. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 10, 237-249.
- Fuller, B. (1987). What school factors raise achievement in the third world? *Review of Educational Research*, 57(3), 255-292.
- Gençoğlu, C. (2019). Milli bir destekleme ve yetiştirme sistemi modeli: İlkokullarda yetiştirme programı (İYEP). *Milli Eğitim Dergisi*, 48(1), 853–881.
- Gershenson, S., & Langbein, L. (2015). The effect of primary school size on academic achievement. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 37(1), 135S–155S.
- Giambona, F., & Porcu, M. (2018). School size and students’ achievement: Empirical evidences from PISA survey data. *Socio-Economic Planning Sciences*, 64, 66–77.
- Goldkind, L., & Farmer, G. (2013). The enduring influence of school size and school climate on parents’ engagement in the school community. *The School Community Journal*, 23, 223–244.
- Gür, B. S., Çelik, Z., Bozgeyikli, H., ve Yurdakul, S. (2018). *Eğitime bakış 2018: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: EBSAM.
- Jacob, B. A., & Lefgren, L. (2004). *The impact of teacher training on student achievement: Quasi-experimental evidence from school reform efforts in Chicago*. NBER Working Paper Series, Working Paper 8916. Retrieved from https://www.nber.org/system/files/working_papers/w8916/w8916.pdf
- Jacobson, M. J., Levin, J. A., & Kapur, M. (2019). Education as a complex system: Conceptual and methodological implications. *Educational Researcher*, 48(2), 112–119.
- Jepsen, C. (2015). *Class size: Does it matter for student achievement*. IZA World of Labor 190. Retrieved from <https://wol.iza.org/uploads/articles/190/pdfs/class-size-does-it-matter-for-student-achievement.pdf>
- Junejo, M. I., Sarwar, S., & Ahmed, R. R. (2017). Impact of in-service training on performance of teachers: A case of STEVTA Karachi Region. *International Journal of Experiential Learning & Case Studies*, 2(2), 50-60.
- Haddad, W. D., Carnoy, M., Rinaldi, R., & Regel, O. (1990). *Education and development*. World Bank Discussion Papers No: 95. Retrieved from <http://documents1.worldbank.org/curated/en/871111468739527551/pdf/multi-page.pdf>
- Hampden-Thompson, G., & Johnston, J. (2006) *Variation in the relationship between non school factors and student achievement on international assessments*. Research Report. U.S. Government Printing Office. Retrieved from http://eprints.whiterose.ac.uk/72575/1/Non_school_factors.pdf
- Harris, D. N., & Sass, T. R. (2007). *Teacher training, teacher quality and student achievement*. National Center for Analysis of Longitudinal Data in Education Research (CALDER). Retrieved from https://caldercenter.org/sites/default/files/1001059_Teacher_Training.pdf

- Hawthorne, K. A., Bol, L., Pribesh, S., & Suh, Y. (2015). Effects of motivational prompts on motivation, effort, and performance on a low-stakes standardized test. *Res Pract Assess.*, 10: 30–38.
- Hoxby, C. M. (2000). The effects of class size on student achievement: New evidence from population variation. *Quarterly Journal of Economics*, 115(4), 1239–1285.
- Irvine, J. (2018). Relationship between teaching experience and teacher effectiveness: Implications for policy decisions. *Journal of Instructional Pedagogies*, 22, 1–19.
- Kalfa, Y. (2006). *Okul büyüklüğünün kalite, verim ve öğrenci başarısına etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiye.
- Karakütük, K., & Tunç, B. (2004). Okul büyüklüğü-sınıf büyüklüğü. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı 1.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları
- Kersha, Y. (2020). School socioeconomic composition as a factor of educational inequality reproduction. *Educational Studies Moscow*, 4, 85–112.
- Knuth Humlum, M., & Smith, N. (2014). *Long-term effects of school size on students' outcomes*. IZA Discussion Paper No. 8032. Retrieved from <http://anon-ftp.iza.org/dp8032.pdf>
- Li, I., & Dockery, M. (2014). *Socio-economic status of schools and university academic performance: Implications for Australia's higher education expansion*. National Centre for Student Equity in Higher Education (NCSEHE). Retrieved from https://www.ncsehe.edu.au/wp-content/uploads/2015/01/Li-and-Dockery-Schools-SES-22-Jan-edited_formatted.pdf
- Lu, M., Loyalka, P., Sh, Y., Chang, F., Liu, C., & Rozelle, S. (2017). *The impact of teacher professional development programs on student achievement in rural China*. Stanford Center for International Development. Working Paper No. 600. Retrieved from https://siepr.stanford.edu/sites/default/files/publications/600wp_2.pdf
- Marks, G. N., Creswell, J., & Ainley, J. (2007). Explaining socioeconomic inequalities in student achievement: The role of home and school factors. *Educational Research and Evaluation*, 12(2), 105–128.
- Martin, M. O., Mullis, I. V. S., Foy, P., & Hooper, M. (2016). *TIMSS 2015 international results in science*. Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center.
- McMillen, B. J. (2004). School size, achievement, and achievement gaps. *Education Policy Analysis Archives*, 12(58), 1–24.
- MEB (2019). *Türkçe-Matematik-Fen Bilimleri Öğrenci Başarı İzleme Araştırması (TMF-ÖBA)-I: 2019 4. sınıf seviyesi*. Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi No: 9. Ankara: MEB.
- Mendolia, S., Paloyo, A. R., & Walker, I. (2018). Heterogeneous effects of high school peers on educational outcomes. *Oxford Economic Papers*, 70(3), 613–634.
- Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., Kelly, D. L., & Fishbein, B. (2020). *TIMSS 2019 international results in mathematics and science*. Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center.
- Murnane, J. R., & Phillips, B. R. (1981). What do effective teachers of inner-city children have in common?. *Social Science Research*, 10(1), 83–100.
- Naylor, R., & Sayed, Y. (2014). *Teacher quality: evidence review*. Australian Department of Foreign Affairs and Trade. Retrieved from <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/evidence-review-teacher-quality.pdf>
- Newman, D., & Newman, I. (2012). Multilevel modeling: Clarifying issues of concern. *Multiple Linear Regression Viewpoints*, 38(1), 26–33.
- OECD (2005). *School factors related to quality and equity results from PISA 2000*. Retrieved from <https://www.oecd.org/education/school/programmeforinternationalstudentassessmentpisa/34668095.pdf>
- OECD (2019). *PISA 2018 results (Volume I)*. Paris: OECD Publishing.
- Önder, E., ve Güçlü, N. (2019). İlköğretimde okullar arası başarı farklılıklarını azaltmaya yönelik çözüm önerileri. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 40, 109–132.
- Özdemir, N., ve Yalçın, M. T. (2019). Ortaöğretim öğrencilerinin akademik başarısı ile okul ve öğrenci düzeyi değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi: İki düzeyli yol analizi. *Eğitim ve Bilim*, 44(200), 93–116.
- Özer, M., & Perc, M. (2020). Dreams and realities of school tracking and vocational education, *Palgrave Communications*, 6, 34.

- Özer, M. (2020a). What PISA tells us about performance of education systems?. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 9(2), 217-228.
- Özer, M. (2020b). *Mesleki eğitimde paradigma değişimi: Türkiye'nin mesleki eğitim ile imtihanı*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları.
- Özer, M. (2021a). A new step towards narrowing the achievement gap in Turkey: "1,000 schools in vocational education and training" Project. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 10(1), 97-108.
- Özer, M. (2021b). *Eğitim politikalarında sistemik uyum*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları.
- Özer, M., & Perc, M. (2021). Impact of social networks on the labor market inequalities and school-to-work transitions. *Journal of Higher Education*, 11(1), 38-50.
- Özer, M., Gençoğlu, C., ve Suna, H. E. (2021a). Türkiye'de eğitimde eşitsizlikleri azaltmak için uygulanan politikalar. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 39(2), 294-312.
- Özer, M., Gençoğlu, C., ve Suna, H. E. (2021b). Okul öncesi eğitimin Türkiye'de gelişimi ve eşitsizlikleri azaltmadaki rolü. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(1), 356-370.
- Özoğlu, M. (2015). Mobility-related teacher turnover and the unequal distribution of experienced teachers in Turkey. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 15(4), 891-909. <https://doi.org/10.12738/estp.2015.4.2619>
- Özoğlu, M., Gür, B. S., ve Altunoğlu, A. (2013). *Türkiye ve dünyada öğretmenlik: Retorik ve pratik*. Ankara: Eğitimciler Birliği Sendikası.
- Perry, L., & McConney, A. (2010). School socio-economic composition and student outcomes in Australia: Implications for educational policy. *Australian Journal of Education*, 54.
- Quagliata, T. (2008). *Is there a positive correlation between socioeconomic status and academic achievement?*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, St. John Fisher College, Amerika.
- Raudenbush, S. W., & Bryk, A. S. (2002). *Hierarchical linear models: Applications and data analysis methods* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Reimer Jones, K., & Ezeife, A. N. (2011). School size as a factor in the academic achievement of elementary school students. *Psychology*, 2(8), 859-868.
- Richman, S., Demers, A., & Poznyak, D. (2019). *What matters for student achievement? Exploring teacher instructional practices and the role of school-level and student-level characteristics*. Washington, USA: Mathematica. Retrieved from <https://www.mathematica.org/our-publications-and-findings/publications/what-matters-for-student-achievement-exploring-teacher-instructional-practices-and-the-role-of>
- Rockstroh, A. H. (2013). *Teacher characteristics on student achievement: An examination of high schools in Ohio*. Capstone Projects. Retrieved from https://uknowledge.uky.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1048&context=mpamp_etds
- Schwartz, R. M., Schmitt, M. C., & Lose, M. K. (2012). Effects of teacher-student ratio in response to intervention approaches. *The Elementary School Journal*, 112(4), 547-567.
- Shafir, R., Shavit, Y., & Blank, C. (2016). *Is less really more?* On the relationship between class size and educational achievement in Israel. *State of the Nation Report: Society, Economy and Policy*, 199-218.
- Shapson, S. M. (1972). *Optimum class size? A review of the literature*. The Board of Education for the City of Toronto. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED070757.pdf>
- Suna, H. E., Tanberkan, H., & Özer, M. (2020). Changes in literacy students in Turkey by years and school types: Performance of students in PISA applications. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 11(1), 76-97.
- Suna, H. E., Gür, B. S., Gelbal, S., & Özer, M. (2020a). Science high school students' socioeconomic background and their preferences regarding their transition into higher education. *Journal of Higher Education*, 10(3), 356-370.
- Suna, H. E., Tanberkan, H., Eroğlu, E., Özer, M., & Gür, B. S. (2020b). Horizontal skills mismatch in vocational education in Turkey: The reasons for out-of-field employment. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(2), 931-955.
- Suna, H. E., Tanberkan, H., Gür, B. S., Perc, M., & Özer, M. (2020c). Socioeconomic status and school type as predictors of academic achievement. *Journal of Economy Culture and Society*, 61(1), 41-64.
- Suna, H. E., ve Özer, M. (2021a). Türkiye'de sosyoekonomik düzey ve okullar arası başarı farklarının akademik başarı ile ilişkisi. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 12(1), 54-70.

- Suna, H. E., & Özer, M. (2021b). The impact of school tracking on secondary vocational education and training in Turkey. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. doi: 10.16986/HUJE.2021068158
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (5th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Taing, A. (2016). *The impact of high school socioeconomic composition on college enrollment, persistence, and graduation: A multilevel multiple group analysis*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, California Riverside Üniversitesi, ABD.
- Temple, J. (2001). *Growth effects of education and social capital in the OECD countries*. Retrieved from <https://www.oecd.org/innovation/research/1825293.pdf>
- Usta, G., ve Şimşek, A. S. (2014). *Okul büyüklüğü ile öğrenci başarısı arasındaki ilişkide aracı değişkenlerin etkisi: PISA 2012 Türkiye*. IV. Ulusal Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Kongresi. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/269988139_Okul_Buyuklugu_ile_Ogrenci_Basarisi_Arasindaki_Ilişkide_Araci_Degiskenlerin_Etkisi_PISA_2012_Turkiye
- Uzun, G., ve Çokluk Bökeoğlu, Ö. (2019). Akademik başarının okul, aile ve öğrenci özellikleri ile ilişkisinin çok düzeyli yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 52(3), 655–684.
- Xuan, X., Xue, Y., Zhang, C., Luo, Y., Jiang, W., & Qi, M. (2019) Relationship among school socioeconomic status, teacher-student relationship, and middle school students' academic achievement in China: Using the multilevel mediation model. *PLoS ONE* 14(3): e0213783.
- Van der Sijde, P. C. (1989). The effect of a brief teacher training on student achievement. *Teaching and Teacher Education*, 5(4), 303–314.
- Vandenberg, K. C. (2012). *Class size and academic achievement*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Georgia Southern University, Amerika.
- Vyas, S., & Kumaranayake, L. (2006). Constructing socio-economic status indices: How to use principal components analysis. *Health Policy and Planning*, 21(6), 459–468.
- Yıldırım, Ö. (2012). *Okuduğunu anlama başarısıyla ilişkili faktörlerin aşamalı doğrusal modellemeyle belirlenmesi* (PISA 2009 Hollanda, Kore ve Türkiye karşılaştırması). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türkiye.
- Zhang, D. (2008). *The effect of teacher education level, teaching experience, and teaching behaviors on student science achievement*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Utah State Üniversitesi, ABD.
- Zuzovsky, R. (2008). *Teachers' qualifications and their impact on student achievement: Findings from TIMSS 2003 data for Israel*. Retrieved from https://www.iea.nl/sites/default/files/2019-04/IRC2008_Zuzovsky2.pdf

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

50+ Nüfusun Gönüllülüğe Katılımı ve Gönüllülük Motivasyonları: Avrupa Örneği

Volunteering Among Adults Aged 50+ and their Motivations for Volunteering: The Case of Europe

Ferhan Saniye PALAZ¹

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: F.S.P.0000-0002-1729-1364

Corresponding author:

Ferhan Saniye PALAZ,
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail: ferhanpalaz@gmail.com

Submitted: 01.10.2020

Revision Requested: 10.03.2021

Last Revision Received: 29.09.2021

Accepted: 11.10.2021

Published Online: 14.12.2021

Citation: Palaz, F.S. (2021). 50+ nüfusun gönüllülüğe katılımı ve gönüllülük motivasyonları: Avrupa örneği. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 163-182. <https://doi.org/10.26650/JECS2020-803795>

ÖZ

Yaşlı nüfus oranı artmaktadır ve uzayan ömürlerde sağlıklı yılların aktif yaşlanma pratikleriyle desteklenmesi önem kazanmaktadır. Gönüllülük; sosyal hayata dahil olmaya, topluma katkı sağlamaya ve serbest zamanın kişisel ilgilere uygun olarak değerlendirilmesine imkan tanımaktadır. Bu makalenin amacı 50 yaş ve üzeri nüfusun gönüllülüğe katılımını ve gönüllülük motivasyonlarını değerlendirmektir. Bu nüfus grubunun gönüllülük eğilimlerini ele alan araştırmalar olsa da, gönüllülük motivasyonları üzerine yapılmış çalışma sayısı yetersizdir. Araştırmada sosyo-demografik özelliklerle 1) gönüllülük ve 2) gönüllülük motivasyonları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma tarama modelinde olup nicel veri analizi yapılmıştır. Veri kaynağı SHARE araştırmasının birinci dalgasıdır. Örneklemde 11 ülke (n=26931) vardır. Değişkenlerin özelliklerine uygun olarak ki-kare testi, Cochran-Armitage trend testi ve kuadratik regresyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlara göre örneklemin %12,5'i gönüllülüğe katılmaktadır. Yaşla birlikte gönüllülük önce artmakta, 75+ yaş grubu itibarıyla azalmaktadır. Ülkeler arasında kısmen refah rejimiyle açıklanabilecek farklılıklar vardır. Eşi olanlar, erkekler, algılanan sağlık durumu ve ekonomik durumu iyi olanlar gönüllülüğe daha çok katılmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe gönüllülük artmaktadır. Gönüllülük motivasyonları arasında faydalı bir şeye katkı sağlama amacı, gönüllülüğten keyif alınması, kendilerine ihtiyaç duyulması ve insanlarla tanışmak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aktif yaşlanma, gönüllülük, gönüllülük motivasyonları, yetişkin gönüllüler, Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE)

ABSTRACT

For older adults, volunteering has the capacity to increase social inclusion and well-being. Even though volunteering trends in this group have been studied, knowledge of their motivations for volunteering is scarce. This article investigates the socio-demographic determinants of older adults' participation in volunteering and their motivation for doing so. Using

microdata from the Survey of Health, Aging, and Retirement in Europe, we evaluate the relationship between socio-demographic characteristics and volunteering and its motivations using chi-square tests, Cochran-Armitage trend test, and quadratic regression analysis. We investigated individuals aged 50+ in 11 countries ($n = 26931$). The results show that 12.5% of the sample does volunteer work, and the frequency of volunteering initially increases by age and then decreases. Volunteering is more common among men, partnered individuals, and those whose perceived health and economic status are good. Differences are visible between countries, which could be partially explained by their welfare regime. The most frequent motivations for volunteering observed by us are as follows: 1) to contribute something useful, 2) to meet other people, 3) enjoyment of the volunteer activity, and 4) feeling needed as a volunteer.

Keywords: Active aging, volunteerism, motivations for volunteering, older volunteers, Survey of Health, Aging, and Retirement in Europe

EXTENDED ABSTRACT

Older adults who participate in volunteerism report better physical and mental health and higher levels of life satisfaction than those who do not. In the active aging approach, volunteering is considered as an important social policy area that can improve the well-being of this population group. Volunteering can be conceptualized as spending time for common good. This should be performed from participants' own free will, and not primarily for financial reward. Moreover, it may be done under the auspices of a formal organization as well as outside of a formal context.

In this study, we investigated the relationship between socio-demographic characteristics and the frequency of volunteering and its motivations among the individuals aged 50+ in 11 European countries ($n = 26931$), using microdata from the Survey of Health, Aging, and Retirement in Europe (SHARE). We conducted chi-square tests, Cochran-Armitage trend test, and quadratic regression analysis. The SHARE questionnaire included "the motivation for volunteering module" in both the first and second waves but they were measured only at the baseline. We analyzed the first wave data since it included more questions related to motivations for volunteering than the second wave questionnaire, thus ensuring a more comprehensive interpretation.

The results show that 12.5% of the sample ($n = 3315$) volunteered over the previous four weeks, 16.2% volunteers ($n = 536$) reported that they worked voluntarily almost every day, while 47.5% ($n = 1574$) volunteered almost every week, and 36.3% did so less often than every month ($n = 1203$). Even though few people are engaged in volunteering within this population group, those who volunteer do so frequently. The frequency of volunteering in the sample initially increased until the 75+ age group and then decreased.

We confirm earlier findings showing that the frequency of participating in volunteering activities increases by higher levels of education and better economic status. It was also higher for partnered respondents and those with good perceived health status. Native-born individuals volunteered more than the migrants. We observed that volunteering is higher among men. This can be explained by the nature of volunteer activities chosen by women and the fact that women spend more time providing health care than men as well as their lower levels of perceived health status. Differences were observed between countries, which may be partially explained by their welfare regime.

The analysis indicated that the most frequent motivation for volunteering¹ was "contributing to something useful" (68.5%, $n = 2270$), which is significantly related to higher levels of education and good

---

1 We analyzed "motivations for volunteering" by using a subsample ($n = 3315$) that includes only the respondents who were volunteers.

economic status. "Enjoying volunteer activities" (65.5%, n = 2172) was also a common motivation within the sample and was significantly higher in women. This finding correlates with the lower levels of life satisfaction among older women, as volunteering may empower them against the challenges of aging.

Another common motivation for volunteering was "being needed as a volunteer" (44.4%, n = 1471). We interpret this finding in the frame of role theory, where "feeling needed" is understood to increase self-respect and self-value. "Meeting other people" (40.7%, n = 1348) was also an important motivation, which was significantly related to not having a partner. Volunteering provides social networks outside the family and facilitates adaptation to the loss of a significant other. The motivations related to self-improvement such as "using skills" (31.8%, n=1055) and "personal achievement" (16.5%, n = 546) were not common in the sample. The motivation of "feeling obligated" (15.7%, n = 520) was less frequent than others.

Volunteering programs should 1) consider the heterogeneity of the older population and make volunteering opportunities more accessible, 2) create social networks and social support resources and 3) place emphasis on the personal interests of older people. After retirement and the end of parental responsibilities, older adults may lose the social roles that once bestowed their lives with meaning. Voluntary work could provide a new role for them and create a routine that sustains a sense of purpose in life. The roles gained and maintained by volunteering may increase the social inclusion of older adults while decreasing agism and disruptive age-related norms throughout the society.

1. Giriş

Birleşmiş Milletler Gönüllülük Raporu'nda (UNV, 2011, s.3, 4) gönüllülük şöyle tanımlanmaktadır: Bireyin özgür iradesi ile gerçekleşmeli ve yasal bir zorunluluk, anlaşma ya da akademik bir gereklilik sonucu olmamalıdır, toplum yararına katkı sağlama amacı taşınmalıdır ve birincil motivasyon kaynağı maddi kazanç olmamalıdır. Gönüllülük ikiye ayrılabilir. Resmi gönüllülük bir organizasyon çatısı altında gerçekleşirken, enformel gönüllülük yapılandırılmamış bir şekilde insanlara yardım edilmesidir (Scrivens ve Smith, 2013, s. 29). Gönüllülükte önemli olan kişinin herhangi bir maddi karşılığı olmaksızın zaman harcamasıdır ve bu eylemi toplum yararı için gerçekleştirmesidir.

Choi (2003, s. 192) yaşlanmayla birlikte iş gücünde kalma tercihinin azaldığını fakat üretkenliği sürdürmek için gönüllülüğe daha fazla zaman ve emek harcadığını göstermektedir. Bu tercih; gönüllülüğün emeklilikte rutine sahip olma hissini koruması, yeni beceriler edinip mevcut becerileri geliştirme imkanı sunması, amaç duygusu sağlaması (Bradley, 2003, s. 47, 48) ve gençliğe kıyasla daha fazla serbest zamanın olması ile açıklanabilir (Van Willigen, 2000, s. 309). Fischer, Mueller ve Cooper (1991, s. 186) yaşlıların gönüllülüğü, boş zamanın bir aktivite ile değerlendirilmesi olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Putnam (2000, s. 129-132) ise bu durumu yaşam seyrindeki emeklilik, serbest zaman, sağlık gibi değişimler üzerinden değil, ait olunan nesil odağında açıklamaktadır. Putnam'a göre nesillerin sahip olduğu diğerkamalık bilincindeki farklılıklar, gönüllülüğe katılımlarındaki farklılığı açıklamaktadır.

Tang ve Morrow-Howell'in (2008, s. 222, 223) araştırmasına göre yaşlılar hastane ve sağlık-temelli organizasyonlarda gönüllü olmaya kendilerinin, ailelerinin ve arkadaşlarının tecrübeleri ve yönlendirmeleriyle karar vermekteyken; eğitsel, sivil, politik ve profesyonel organizasyonlarda gönüllülükleri ancak bu örgütlerden doğrudan davet aldıklarında gerçekleşmektedir. Yaşlı ve yaşlanan yetişkinlerin tercih ettikleri resmi gönüllü faaliyetlere şu örnekler verilebilir: yeni göçmenlere yardımcı olma, spor takımlarını eğitme, okullarla çeşitli konularda işbirliği yapma, kişisel beceri ve zanaatları öğretme, komite ve kurullarda idari asistanlık yapma, yemek dağıtma, hastanede yatan hastalara ve yakınlarına refakat etme, evden çıkamayan yaşlılara arkadaşlık etme, görme engelliler için kitap okuma, (Bradley, 2003; Miranda, 2011; Sloan Center on Aging & Work at Boston Collage, 2010). Kurumların perspektifinden bakıldığında yaşlı gönüllülerle çalışmanın avantajlı yanları arasında sahip oldukları bilgi birikimi, tecrübe, güvenilirlik ve güçlü adanmışlık; dezavantajları arasında ise sağlık sorunları nedeniyle kapasitenin düşebilmesi ve eğitimlerini tazeleme gereklilikleri sayılabilir (Principi, Lindley, Perek-Białas ve Turek, 2012, s. 685).

Gönüllülüğü enformel kapsamda ele almak da mümkündür. Fischer ve arkadaşları (1991, s. 187, 188) enformel gönüllülüğü, bakım vermeyi ve aile içi yardımı gönüllülük kapsamında değerlendirmektedir. Fakat resmi ve enformel gönüllülüğün fark gözetilmeden ele alınması sorunlu bir yaklaşıma yol açabilmektedir. Çünkü enformel yardım etme ve bakım verme, resmi gönüllülüğe kıyasla daha güçlü bir sorumluluk duygusu gerektirmekteyken, daha az sosyal onay sağlamaktadır (Li ve Ferraro, 2005, s. 70).

Gönüllülük ücretli işten emekliye ayrılma, çocukların evden ayrılması ve eş kaybı gibi yaşam değişimleri sonrasında yaşlı ve yaşlanan bireylere anlamlı bir sosyal rol sağlamaktadır (Herzog ve Morgan, 1993; Simon, 1997'den aktaran Onyx ve Warburton 2003, s. 67). Gönüllülük yaşlanma sürecinde kaybedilen sosyal rollerin yerine yenilerinin konulmasında ve var olan rollerin sürdürülmesinde önemlidir. Yaşlanan nüfusun taşıdığı sosyal rol ve meşguliyetler yaşlılara yönelik tutum ve yaşlılık algısı üzerinde de etkilidir ve sosyal rollerin kaybı telafi edilmediğinde nesiller arasında sosyal kopukluklar meydana gelebilmektedir (Hooyman ve Kiyak, 2010, s. 52, 58).

Gönüllülük hem nesiller arası ilişki sağlama kapasitesine sahiptir hem de yaşlıların sosyal dışlanmasının ve olumsuz yaş normlarının yaygınlaşmasının önüne geçilmesinde ve yaş ayrımcılığının azaltılmasında önem taşımaktadır.

Rol teorisi gönüllülüğü yaşlı yetişkinlerin kendi ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygun sosyal roller edinmesi üzerinden yorumlamaktadır. Fakat biyolojik, ekonomik ve politik engellerle karşılaşan yaşlıları homojenleştirmekle eleştirilmektedir (Hooyman, Kawamoto ve Kiyak, 2015, s. 144). Carr, Biggs ve Kimberley (2013, s. 35) başarılı bir gönüllülük programında yaşlı yetişkinlerin yetenek, ihtiyaç ve ilhamlarıyla örtüşen rollerin desteklendiğinin altını çizer. Örneğin bakım veren ya da engelli olan bir yaşlı için görev tanımı iyi yapılmış ve fazla zaman almayan gönüllülük imkanları hem cesaretlendirici hem de öznel-iyi-oluş-hallerine daha çok katkı sağlayıcı olabilmektedir (Morrow-Howell vd. 2003, s. 143). Onyx ve Warburton (2003, s. 68) yaşlı yetişkinleri hedefleyen gönüllülük programlarının koruyucu sağlık pratiklerini desteklemesi ve duygusal destek sağlaması gerektiğini ifade etmektedir.

Gönüllülüğe katılan yaşlıların fiziksel ve bilişsel sağlıklarının daha iyi (Brown, Consedine ve Magai, 2005; Schwartz ve Sender, 1999; Piliavin ve Siegl, 2007'den aktaran Theurer ve Wister, 2010, s. 161), sağlıklarındaki gerilemenin daha yavaş (Hao, 2008; Jung, Gruenewald, Seeman ve Sarkisian, 2010; Lum ve Lightfoot, 2005; Luoh ve Herzog, 2002'den aktaran McNamara ve Gonzales, 2011, s. 490), depresif semptomlarının daha az (Li ve Ferraro, 2005, s. 81) olduğu görülmüştür. Gönüllülük, hayatta bir amaca sahip olma ve hayat üzerinde kontrol kurma hislerini destekleyerek, egzersiz yapma ve sağlıklı beslenmeyi pekiştirmektedir (Menec ve Chipperfield, 1997'den aktaran Onyx ve Warburton 2003, s. 67). Van Willigen (2000, s. 308) yaşlı gönüllülerin gençlere kıyasla yaşam memnuniyetlerinin daha fazla yükseldiğini ve algılanan sağlıkta da daha fazla olumlu değişim tecrübe ettiklerini bulmuştur. Gönüllülük ile iyi-oluş-hali arasındaki pozitif ilişki literatürde kanıtlanmış olmasına rağmen nedenselliğin yönü belirsizdir yani daha yüksek iyi-oluş-hali gönüllülüğün hem sebebi hem de sonucu olabilir (Li ve Ferraro, 2005, s. 70). Nedenellik kurulmasının sebepleri arasında çoğu çalışmada örneklemin yeterli temsil ediciliğe erişememesi ve boylamsal yerine kesitsel veri ile çalışılması sayılabilir (Hansen vd., 2018, s. 2; Morrow-Howell vd., 2003, s. 137).

Gönüllülüğün olumlu etkileri arasında sosyal takdir alma, dünyayı daha iyi bir yer haline getirme gibi kendi değerlerine uygun eylemde bulunma şansı edinme, sosyal katılım sayesinde güven duygusunu yükseltme, örgütsel ortamı tecrübe etme ve kişisel beceriler ve gurur duyulan özellikleri kullanma imkanı edinme ya da bu tür yetenekleri geliştirerek öz-saygıyı yükseltme sayılabilir (Musick ve Wilson, 2003, s. 259). Gönüllülük yaşlanma döneminde anlam duygusunun korunmasında önemlidir. Çünkü toplum yararına katkıda bulunmak bir amaca sahip olma duygusu sağladığı gibi, kişisel ilgilerin peşinden gitmek de kimlik duygusu vermektedir ve gündelik yaşantıya bir plan sağlamaktadır (Bradley, 2003, s. 45). Yaşlılıkta anlama sahip olma duygusu, fiziksel ve mental sağlık açısından hayattır (Krause, 2009, s. 102).

2. Amaç ve Yöntem

Yaşlanma sürecinde gönüllülüğü etkileyen mikro ve makro koşulların anlaşılması önemlidir. Bu bağlamda literatürde yaş, cinsiyet, etnik köken, eğitim, gelir, meslek ve dini tercihler gibi sosyo-yapısal faktörlere ek olarak, yaşanan bölge ve kentleşme gibi çevresel faktörler (Choi, 2003, s. 181; Neysmith ve Reitsma-Street, 2000, s. 336) ve emeklilik, eş yitimi ve sağlıktaki değişim gibi yaşam seyrine bağlı değişimler (Hank ve Erlinghagen, 2010, s. 171) ele alınmıştır. Bu makalenin amacı 50 yaş ve üzeri nüfusun gönüllülüğe katılımlarına ek olarak gönüllülük moti-

vasyonlarının incelenmesidir. Bu amaçla ilk olarak gönüllülük oranı ve sosyo-demografik özellikler ile gönüllülük arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu nüfus grubunun gönüllülük eğilimlerini ele alan çalışmalar olsa da, gönüllülük motivasyonu üzerine yapılmış çalışma sayısı yetersizdir. Bu sebeple katılımcıların gönüllülük motivasyonları da değerlendirilmiş ve sosyo-demografik özelliklerle arasındaki ilişki incelenmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama tipinde olup 50 yaş ve üzeri nüfusun sosyo-demografik özellikleri ile gönüllü çalışmalara katılımı ve gönüllülük motivasyonları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının anlaşılmasını hedeflemektedir. Tarama modeli geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimler ve ilişkisel taramada iki veya daha çok değişkenin birlikte değişiminin belirlenmesi amaçlanır (Karasar, 2014, s. 77, 81).

2.2. Evren ve Örneklem

Veri kaynağı olarak SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe) araştırmasının birinci dalgası kullanılmıştır. SHARE araştırmasının temel amacı, yaşlanma sürecini anlamak ve yaşlanmanın farklı kültürel ortamlarda yaşayan bireyleri nasıl etkilediği ortaya koymaktır (Börsch-Supan, 2005, s. 6). SHARE mikro-veri sunan panel bir araştırmadır, 2004'ten beri her iki yılda bir yapılmaktadır ve uluslararası mukayeseye imkan sağlamaktadır.

SHARE sağlık, ekonomik durum ve yaşam kalitesi gibi belli temalarda boylamsal veri sunmaktadır. Bununla birlikte gönüllülük motivasyonları verisi boylamsal değil kesitseldir. SHARE'in mevcut yedi araştırma dalgası içinde birinci ve ikinci dalgalarda toplanmıştır. Birinci dalgada gönüllülük motivasyonlarını ölçen daha fazla değişken vardır ve bu sayede daha ayrıntılı bir çalışma yapma imkanı sağlamaktadır. Bu makalede SHARE'in birinci dalga verisi ile kesitsel çalışılmıştır.

Örneklemde 11 ülke vardır¹. Veri 2004 yılında toplandığı için bu yılda 50 yaş ve üzerinde olan kişiler örnekleme dahil edilmiştir². Örneklemde 26931 kişi bulunmaktadır. Yaş ortalaması 64,72 olup katılımcıların en genci 50 ve en yaşlısı 103 yaşındadır. Yaş için standart sapma 10,14'tür.

Örneklemde ($n=26931$) kadın katılımcıların (%54,2; $n=14597$) erkeklerden (%45,8; $n=12334$) daha fazla olduğu; eğitim düzeyi düşük olanları (%52,7; $n=14040$) orta eğitim (%29,1; $n=7764$) ve yüksek eğitimin (%18,2; $n=4849$) izlediği görülmektedir. Örneklemde %72,8'inin ($n=19548$) eşi varken %27,2'sinin ($n=7316$) eşi yoktur; %8'i ($n=2150$) göçmendir ve %92'si ($n=24732$) göçmen değildir; %62,5'inin ($n=11575$) ekonomik durumu iyi ve %37,5'inin ($n=6937$) kötüdür³. Örneklemde yarısına yakını emekli (%49,1; $n=13131$), %27,4'ü ($n=7346$) çalışmakta/serbest çalışmakta ve %15,7'si ($n=4212$) ev işleri ile meşgul olmaktadır. İşsiz olanlar (%3,1; $n=818$) ve kalıcı olarak hasta ya da engelli olanlar (%3,3; $n=875$) da vardır. İstihdam statüsünde örneklemde %1,4'ü ($n=382$) diğer seçeneğini seçmiştir. Örneklemde ülkelere göre dağılımına bakıldığında Avusturya'dan 1522 (%5,7), Almanya'dan 2926 (%10,9), İsveç'ten 2996 (%11,1), Hollanda'dan 2872 (%10,7), İspanya'dan 2,276 (%8,5), İtalya'dan 2505 (%9,3), Fransa'dan 2965 (%11,0), Danimarka'dan 1,614 (%6,0), Yuna-

1 İsrail, SHARE'in örnekleminde olmasına rağmen, Avrupa'da yer almadığı için bu makalede kapsam dışı bırakılmıştır.

2 SHARE'in hedef popülasyonu 50+ nüfus olmakla birlikte, aynı hanede yaşayan eşlerden yaş şartı aranmaksızın veri toplanmaktadır. Bu nedenle örnekleme 50 yaşın altında katılımcılar da vardır (Bergmann, Bethmann & De Luca, 2019, s. 81, 83).

3 Ekonomik duruma ilişkin veri hane halkı düzeyinde toplanmıştır (SHARE Release Guide 7.0.0., 2019, s. 14).

nistan'dan 2666 (%9,9), İsviçre'den 952 (%3,5) ve Belçika'dan 3637 (%13,5) katılımcı olduğu görülmektedir. Tablo 1'de örneklemin yaş gruplarına göre dağılımı görülmektedir:

Tablo 1: Örneklemin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (n=26931)

Yaş Grupları (n=26931)	f	%
50-54	4932	18,3
55-59	5040	18,7
60-64	4493	16,7
65-69	4028	15,0
70-74	3336	12,4
75+	5102	18,9

Örneklemdaki katılımcıların %61,8'inin (n=16575) algılanan sağlığı iyi, %38,2'sinin (n=10234) kötüdür. Yaşam aktivitelerine bakıldığında çoğunun (%89,9; n=24101) gündelik yaşam aktivitelerinde hiçbir sınırlılığının olmadığı, %10'unun (n=696) ise bir ya da daha fazla sınırlılığının olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, %83,6'sının (n=22395) enstrümantal gündelik yaşam aktivitelerinde hiç sınırlılığı yokken %16,4'ünün (n=4402) bir ya da daha fazla sınırlılığı vardır. Öte yandan fiziksel aktivite sınırlılığı indeksine göre %42'sinin (n=11302) sınırlılığı varken, %57,9'unun (n=15513) yoktur.

2.3. Veri Toplama Araçları

SHARE projesinde bilgisayar destekli kişisel görüşme (Computer Assisted Personal Interviewing, CAPI) ile veri toplanmaktadır. Bu yöntemde araştırma soru kağıdı anketörlerin bilgisayarların yüklenmekte ve katılımcılar ile yüz yüze görüşme yapılmaktadır (Das, Vis ve Weerman, 2005, s. 12). SHARE'in birinci araştırma dalgasında "Geçtiğimiz dört haftada gönüllü oldunuz mu?" sorusuna evet veya hayır yanıtları alınarak gönüllülük ölçülmektedir. Birinci alt problem "50+ nüfusun gönüllülüğe katılımı ile sosyo-demografik özellikleri arasında anlamlı ilişki var mı?" sorusudur ve cinsiyet, medeni hal, eğitim düzeyi, ekonomik durum, istihdam statüsü, sağlık durumu, göçmenlik statüsü, yaş grubu ve yaşanan ülke değişkenleri ile gönüllülük ilişkisel olarak değerlendirilmektedir.

İkinci alt problem "50+ nüfusun gönüllülük motivasyonları ile sosyo-demografik özellikleri arasında anlamlı ilişki var mı?" sorusudur. Gönüllülük motivasyonları insanlarla tanışma, faydalı bir şeye katkı sağlama, kişisel başarı sağlama, kendisine ihtiyaç duyulması, keyif alınması, kendisini sorumlu hissetme, para kazanma, becerileri canlı tutma olarak sekiz ifadeye katılma/katılmama üzerinden ölçülmektedir. Maddi gelir motivasyonu yapılan gönüllülük, gönüllülüğün tanımı gereği (UNV, 2011, s.3, 4) bu makalede kapsam dışı bırakılmıştır. Gönüllülük motivasyonları ile cinsiyet, göçmenlik statüsü, eğitim düzeyi, ekonomik durum ve yaş grubu arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu sosyo-demografik özellikler kişilerin gönüllülük kararlarının anlaşılmasında güçlü tahmin edicilerdir (Choi, 2003, s. 181).

Cinsiyet ve göçmen olma ikili kategorik değişkenlerdir. Araştırma ülkesinde doğmamış olan tüm katılımcılar göçmen olarak tanımlanmıştır (Hunkler, Kneip, Sand ve Schuth, 2015, s. 201). UNECE'nin 2019 Avrupa'da Aktif Yaşlanma İndeksi raporuna göre yaşlılar homojen bir grup olarak değerlendirilmeyerek 65, 75 ve 85 gibi yaş grupları oluşturulmadır ve ileri yaş grupları da araştırmalara alınmalıdır (UNECE, 2019 s. 74). Bu araştırmada yaygın literatüre uygun olarak beşerli yaş grupları oluşturulmuştur. Medeni durum ikili değişken haline getirilerek eşi olma

kategorisinde evli olma, partneri olma ve evli olup ayrı yaşama; eşi olmama kategorisinde hiç evlenmemiş olma, boşanmış olma ve eşini kaybetmiş olma yer almaktadır. SHARE’de ekonomik durum hanenin geçim zorluğu/kolaylığı üzerinden sorulmuş olup; büyük zorlukla geçinme ve zorlukla geçinme kategorileri “kötü ekonomik durum” ve yeterince kolay geçinme ve kolaylıkla geçinme kategorileri “iyi ekonomik durum” olarak yeniden kodlanmıştır (Sand ve Gruber, 2018, s. 85). SHARE’de eğitim UNESCO’nun belirlediği Uluslararası Standart Eğitim Sınıflaması (ISCED) sistemi ile kodlanmaktadır (Mehrbrodt, Gruber ve Wagner, 2019, s. 33). Bu araştırmada düşük (0, 1 ve 2 seviyeleri), orta (3 ve 4 seviyeleri) ve yüksek (5 ve 6 seviyeleri) eğitim olarak yeniden kodlanmıştır (UNESCO, 1997; Lanari ve Bussini, 2012, s. 944). İstihdam statüsünde emekli olma, çalışan ya da serbest çalışan olma, işsiz olma, kalıcı olarak hasta ya da engelli olma, ev işleri ile meşgul olma ve diğer kategorileri yer almaktadır.

Katılımcıların genel sağlık statüsü SHARE’de algılanan sağlık statüsü ile ölçülmektedir (Mehrbrodt vd., 2019, s. 12) ve iyi sağlık (iyi, çok iyi) ve kötü sağlık (orta, kötü, çok kötü) olarak SHARE tarafından yeniden kodlanmıştır. Global Aktivite Sınırlılığı İndeksi (GALI) tek-maddeli bir ölçme aracı olup genel sağlık sorunlarından kaynaklanan 6 ay ya da daha uzun süren aktivite sınırlılıklarını ölçmektedir. SHARE’de aktivite sınırlılığı olma ve olmama kategorileri oluşturulmuştur. Katz ve arkadaşlarının (1963) geliştirmiş olduğu Gündelik Yaşam Aktiviteleri İndeksi (ADL) kişinin öz bakımı ile alakalı olan giyinme, yürüme, yemek yeme, tuvalete gitme gibi gündelik hayatta karşılaşılan sınırlılıkları ele almaktadır (aktaran Mehrbrodt ve ark., 2019, s. 10). SHARE’de bu indeks altı aktiviteye uyarlanmıştır ve indeks sınırlılığı olmama ve bir ya da daha çok sınırlılığı olma kategorileri ile yeniden kodlanmıştır. SHARE için uyarlanan Enstrümantal Gündelik Yaşam Aktiviteleri İndeksi (IADL) sıcak yemek hazırlayabilme, market alışverişi yapabilme, ilaçlarını içebilme, harita kullanabilme, ev/bahçe işi yapabilme, faturalarını ödeyebilme karşılaşılan sınırlılıkları ele almaktadır (Lawton ve Brody, 1969’dan aktaran Mehrbrodt vd., 2019, s. 11) ve SHARE sınırlılığı olmama ve bir ya da daha çok sınırlılığı olma kategorileri ile yeniden kodlanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

SHARE araştırmacısı olarak resmi web-sitesine kayıt olduktan sonra araştırmacı mikro-ve-riyi bilgisayarına indirmiştir. Araştırmadaki tüm değişkenler kategorik olduğundan frekanslar ve yüzdeler kullanılarak özetlenmiştir. İki tane sınıfsal kategorik değişken arasındaki ilişkinin analizi için Ki-kare testi kullanılmıştır. Sıralı değişkenlerle gönüllülük arasındaki ilişkide Cochran-Armitage trend testi yapılmıştır. Gönüllülük ile yaş grupları arasındaki ilişkide kuadratik regresyon analizi uygulanmıştır. Testin etki büyüklüğü 2x2 tablolar için Odds oranı ile, diğer durumlar için Cramer-V değeri ile verilmiştir. Ülkeler ile gönüllü çalışıp çalışmama arasında anlamlı bulunan Ki-kare testini yorumlamak için düzeltilmiş artık değerlerinden yararlanılmıştır. Verilerin istatistiksel çözümlenmeleri “SPSS 21” programında yapılmıştır. p değeri 0.05’ten küçük bulunduğu sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

3. Bulgular

Örnekleme gönüllülüğe katılanlar arasında cinsiyete göre dağılımın neredeyse eşit olduğu (%51,1’i (n=1693) kadın ve %48,9’u (n=1622) erkek) ve göçmenlerin az sayıda olduğu (%5,4’ü (n=178) göçmen ve %94,6’sı (n=3137) göçmen değil) görülmektedir. Eğitim düzeyi düşük olanları (%36; n=1193), yüksek eğitimi (%31,7; n= 1052) ve orta eğitimi (%31,4; n=1041) olanlar izlenmektedir. Ekonomik duruma bakıldığında gönüllüler arasında iyi ekonomik durum (%76,5;

n=1828) daha yaygındır, %23,5'inin (n=563) ekonomik durumu kötüdür. Gönüllülerin %77,4'ünün (n=2566) eşi varken, %22,6'sının (n=749) eşi yoktur. Gönüllülerin yarısına yakını emekli (%48,4; n=1603), %30,3'ü (n=1004) çalışmakta/serbest çalışmakta ve %12,9'u (n=427) da ev işleri ile meşgul olmaktadır. %3,3'ü (n=111) işsiz ve %2,9'ı kalıcı olarak hasta/engellidir. %2,2'si (n=73) diğer seçeneğini seçmiştir. Gönüllülerin yaş gruplarına göre dağılımı tablo 2'deki gibidir:

Tablo 2: Gönüllülerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (n=3315)

Yaş Grupları (n=3315)	f	%
50-54	618	18,6
55-59	718	21,7
60-64	672	20,3
65-69	576	17,4
70-74	378	11,4
75+	353	10,6

Gönüllüler arasında algılanan sağlığı iyi olanlar (%74,1; n=2457) daha fazladır, %25,9'unun (n=858) algılanan sağlığı kötüdür. Yaşam aktivitelerine bakıldığında gönüllülerin büyük çoğunluğunun (%94,6; n=3134) gündelik yaşam aktivitelerinde (ADL) hiçbir sınırlılığının olmadığı ve %5,4'ünün (n=180) ise bir ya da daha fazla sınırlılığının olduğu; benzer şekilde %91,5'inin (n=3031) enstrümantal gündelik yaşam aktivitelerinde (IADL) hiçbir sınırlılığının olmadığı ve %8,5'inin (n=283) bir ya da daha fazla sınırlılığının olduğu görülmektedir. Fakat fiziksel aktivite sınırlılığı indeksine (GALI) göre %36,6'sının (n=1214) sınırlılığı varken %63,4'ünün (n=2101) sınırlılığı yoktur.

3.1. 50+ Nüfusun Gönüllü Çalışmalara Katılımı

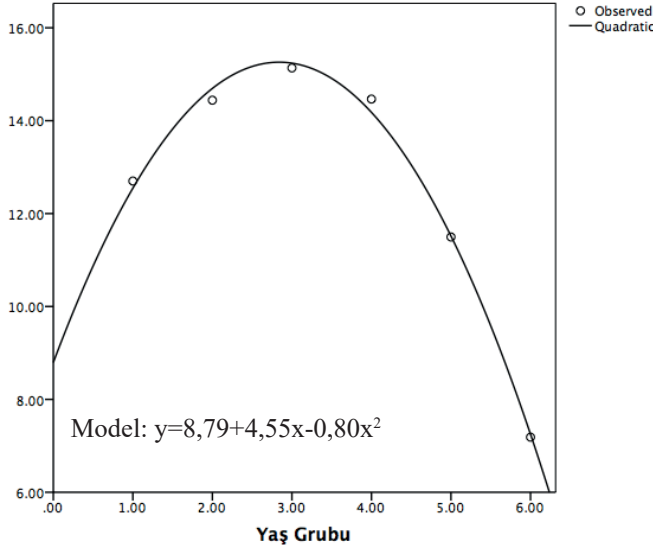
Bu araştırmada gönüllülük ile sosyo-demografik özellikler arasındaki ilişki incelenmiş ve gönüllülerin profili ortaya konmuştur. Yapılan ki-kare testlerinin tamamında anlamlı ilişki bulunmuştur. Katılımcıların %12,5'i (n=3315) son dört haftada gönüllüğe katılmıştır. Gönüllülük sıklığına bakıldığında %16,2'sinin (n=536) nerede ise her gün, %47,5'inin (n=1574) nerede ise her hafta ve %36,3'ünün (n=1203) daha az sıklıkta gönüllü olduğu görülmektedir.

Yaş grupları ve gönüllülük arasında yapılan kuadratik regresyon analizinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($t(3)=-19,74$ ($F(1,3)=389$); $p<0,001$). Yaşla birlikte gönüllülük önce artmakta sonra azalmaktadır, başka bir ifade ile aralarında kuadratik bir ilişki vardır. 50-54 yaş grubundakilerin %12,7'si (n=618), 55-59 yaş grubundakilerin %14,4'ü (n=718), 60-64 yaş grubundakilerin %15,1'i (n=672), 65-69 yaş grubundakilerin %14,5'i (n=576), 70-74 yaş grubundakilerin %11,5'i (n=378), 75+ yaş grubundakilerin %7,2'si (n=353) son dört haftada gönüllüğe katılmıştır. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde bu ilişkinin etkisi büyüktür (düzeltilmiş $R^2=0,993$). Modelin vif (varyans şişkinlik katsayısı) 23,96 bulunmuştur. Tablo 3'te kuadratik regresyon sonuçları ve şekil 1'de kuadratik regresyon grafiği görülmektedir.

Tablo 3: Gönüllülüğe Katılım Yüzdesini Modelleyen Kuadratik Regresyon Sonuçları

Model	Beta	SH	t	p
Yaş Grubu (Lineer)	4,55	0,29	15,68	0,001
Yaş Grubu (Kuadratik)	-0,80	0,04	-19,74	<0,001

Beta: Regresyon Katsayısı, SH: Standart Hata, t: t istatistiği, p: p değeri.

Şekil 1: Gönüllülüğe Katılım Yüzdesi İçin Kuadratik Regresyon Grafiği (y=gönüllülüğe katılım yüzdesi, x=yaş grupları)

Cinsiyet ve gönüllülük arasında yapılan ki-kare testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1)=15,228; p<,05$). Kadınlar ile karşılaştırıldığında erkekler gönüllülüğe daha fazla katılmıştır. Erkeklerin %13,4'ü ($n=1622$), kadınların %11,8'i ($n=1693$) son dört haftada gönüllü olmuştur (OR=,865; %95 GA=(,804; ,930)).

Medeni durum ve gönüllülük arasında yapılan ki-kare testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1)=38,304; p<,05$). Eşi olmayanlar ile karşılaştırıldığında eşi olanlar gönüllülüğe daha fazla katılmıştır. Eşi olan katılımcıların %13,3'ü ($n=2566$), eşi olmayanların %10,5'i ($n=749$) son dört haftada gönüllü olmuştur. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde, eşi olan katılımcıların gönüllülük odds'u eşi olmayanların 1,313 katıdır (OR= 1,313; %95 GA=(1,204; 1,431)).

Göçmenlik ve gönüllülük arasında yapılan ki-kare testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1)=34,178; p<,05$). Göçmenler ile karşılaştırıldığında göçmen olmayanlar gönüllülüğe daha fazla katılmıştır. Göçmen olmayanların %12,9'u ($n=3137$), göçmenlerin %8,5'i ($n=178$) son dört haftada gönüllü olmuştur (OR=,627; %95 GA=(,535; ,734)).

Algılanan sağlık statüsü ve gönüllülük arasında yapılan ki-kare testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1)=228,241; p<,05$). Algılanan sağlık durumu iyi olanlar gönüllülüğe kötü olanlardan daha fazla katılmıştır. Algılanan sağlık durumu iyi olan katılımcıların %14,9'u ($n=2457$), algılanan sağlık durumu kötü katılımcıların %8,6'sı ($n=858$) son dört haftada gönüllü olmuştur (OR=,535; %95 GA=(,493; ,581)).

Eğitim düzeyi ve gönüllülük arasında yapılan Cochran-Armitage trend testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1)=566,299; p<,05$). Eğitim düzeyi yükseldikçe gönüllü çalışmalara katılım artmaktadır. Eğitim düzeyi yüksek katılımcıların %21,9'u ($n=1052$), orta katılımcıların %13,5'i ($n=1041$) ve düşük katılımcıların %8,7'si ($n=1193$) geçen ay gönüllülüğe katılmıştır. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde bu ilişkinin etkisi küçüktür, Cramer's V= ,15.

Ekonomik durum ve gönüllülük arasında yapılan ki-kare testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1) = 222,948; p < ,05$). Ekonomik durumu kötü olanlar ile karşılaştırıldığında, ekonomik durumu iyi olanlar gönüllülüğe daha fazla katılmıştır. Ekonomik durumu iyi olanların %15,9'u ($n=1828$), kötü olanların %8,2'si ($n=563$) son dört haftada gönüllü olmuştur. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde, ekonomik durumu iyi olanların geçen ay gönüllü çalışma odds'u kötü olanların 2,109 katıdır (OR= 2,109; %95 GA=(1,909; 2,330)).

İstihdam statüsü ve gönüllülük arasında yapılan ki-kare testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(5) = 48,142; p < ,05$). İstihdam durumu olarak diğer seçeneğini seçen katılımcıların %19,5'i ($n=73$), çalışan ya da serbest çalışanların %13,8'i ($n=1004$), işsiz olanların %13,6'sı ($n=111$), emeklilerin %12,4'ü ($n=1603$), kalıcı olarak hasta ya da engelli olanların %11,3'ü ($n=96$) ve ev işleri ile meşgul olanların %10,3'ü ($n=427$) son dört haftada gönüllülüğe katılmıştır. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde bu ilişkinin etkisi ortadır, Cramer's V= ,43.

Araştırmanın yapıldığı ülke ve gönüllülük arasında yapılan ki-kare testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(10) = 924,428; p < ,05$). Bu ilişki yorumlanırken düzeltilmiş artık değerler kontrol edilmiştir. Ki-kare testinde bir hücrenin beklenen ve gözlenen değerleri arasındaki fark artık değeri vermektedir ve bir hücrenin artık değeri ne kadar yüksekse Ki-kare test sonucuna katkısı da o kadar yüksektir (Delucchi, 1993'ten aktaran Sharpe, 2015, s. 2). Düzeltilmiş artık değeri -2'den küçük ya da +2'den büyükse dikkate alınmaktadır. İspanya'daki katılımcıların %2,5'i ($n=56$), Yunanistan'dakilerin %3,2'si ($n=83$), İtalya'dakilerin %6,8'i ($n=168$), Avusturya'dakilerin %8,7'si ($n=131$), Almanya'dakilerin %10,9'u ($n=316$), Fransa'dakilerin %14,6'sı ($n=415$), İsveç'tekilerin %14,6'sı ($n=138$), Belçika'dakilerin %15,5'i ($n=562$), Danimarka'dakilerin %17,9'u ($n=285$), İsveç'tekilerin %18,2'si ($n=538$) ve Hollanda'dakilerin %22,2'si ($n=623$) son dört haftada gönüllü çalışmalara katılmıştır. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde bu ilişkinin etkisi küçüktür, Cramer's V= ,19.

3.2. 50+ Nüfusun Gönüllülük Motivasyonları

Örnekleme gönüllülük çalışmalarına katılan 3315 katılımcının gönüllülük motivasyonlarına bakıldığında en fazla faydalı bir şeye katkı sağlamak için (%68,5; $n=2270$) gönüllü oldukları, bunu keyif aldıkları için (%65,5; $n=2172$) gönüllülüğün izlediği görülmektedir. Ardından kendilerine ihtiyaç duyulması nedeni ile (%44,4; $n=1471$) ve insanlarla tanışmak için (%40,7; $n=1348$) gönüllü olmak gelmektedir. Becerileri kullanma motivasyonu ile gönüllülük (%31,8; $n=1055$) beşinci sırada yer almaktadır. Kişisel başarı için (%16,5; $n=546$) ve sorumlu hissedildiği için (%15,7; $n=520$) gönüllü olmanın ise motivasyonlar arasında geride kaldığı görülmektedir.

Sosyo-demografik özelliklerle gönüllülük motivasyonları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı ki-kare testi ve Cochran-Armitage trend testi ile incelenmiştir. Göçmenlik ile gönüllülük motivasyonları arasında anlamlı ilişki yoktur. Cinsiyet, eğitim düzeyi, ekonomik durum, yaş grupları ve medeni durum ile gönüllülük motivasyonları arasında anlamlı ilişki vardır.

Cinsiyet ile kişisel başarı motivasyonu ile gönüllülük arasında anlamlı ilişki vardır ($c2(1) = 11,520; p < ,05$). Erkekler ile karşılaştırıldığında, kadınların bu motivasyonla gönüllülüğe katılımı daha fazladır. Kadınların %18,6'sı ($n=315$), erkeklerin %14,2'si ($n=231$) bu motivasyonla gönüllü olmuştur. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde, kadınların bu motivasyonla gönüllülük odds'u erkeklerin 1,37 katıdır (OR=1,37; %95 GA=(1,144; 1,658)).

Cinsiyetle keyif alındığı için gönüllü çalışmalara katılma motivasyonu arasında anlamlı ilişki vardır ($c2(1) = 4,515; p < ,05$). Erkekler ile karşılaştırıldığında, kadınların bu motivasyonla gönüllülüğe katılımı daha fazladır. Kadınların %67,3'ü ($n=1138$), erkeklerin %63,7'si ($n=1034$) bu mo-

tivasyonla gönüllülüğe katılmıştır. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde, kadınların bu motivasyonla gönüllülük odds'u erkeklerin 1,16 katıdır (OR=1,16; %95 GA=(1,012; 1,348)).

Cinsiyetle kendini sorumlu hissettiği için gönüllü çalışmalara katılma motivasyonu arasında anlamlı ilişki vardır ($c2(1) = 15,715; p < ,05$). Kadınlar ile karşılaştırıldığında, erkeklerin bu motivasyonla gönüllülüğe katılımı daha fazladır. Erkeklerin %18,2'si ($n=296$), kadınların %13,2'si ($n=224$) bu motivasyonla gönüllü olmuştur (OR=,684; %95 GA=(,566; ,826)).

Ekonomik durum ve kendini sorumlu hissettiği için gönüllü çalışmalara katılma motivasyonu arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1) = 8,900; p < ,05$). Ekonomik durumu kötü olanlar ile karşılaştırıldığında iyi olanların bu motivasyonla gönüllülüğe katılımı daha fazladır. Ekonomik durumu iyi olanların %17,6'sı ($n=321$), kötü olanların %12,3'ü ($n=69$) bu motivasyonla gönüllü olmuştur. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde, ekonomik durumu kötü olanların bu motivasyonla gönüllülük odds'u kötü olanların 1,52 katıdır (OR=1,52; %95 GA=(1,154; 2,018)).

Medeni durum ve kendini sorumlu hissettiği için gönüllü çalışmalara katılma motivasyonu arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1) = 9,879; p < ,05$). Eşi olmayanlar ile karşılaştırıldığında eşi olanların bu motivasyonla gönüllülüğe katılımı daha fazladır. Eşi olanların %16,8'i ($n=430$), eşi olmayanların %12,0'ı ($n=90$) bu motivasyonla gönüllü olmuştur. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde, eşi olanların bu motivasyonla gönüllülük odds'u eşi olmayanların 1,47 katıdır (OR=1,47; %95 GA=(1,156; 1,881)).

Medeni durum ve insanlarla tanışmak için gönüllü çalışmalara katılma motivasyonu arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1) = 4,589; p < ,05$). Eşi olanlar ile karşılaştırıldığında, eşi olmayanların bu motivasyonla gönüllülüğe katılımı daha fazladır. Eşi olmayanların %44,1'i ($n=330$), eşi olanların %39,7'si ($n=1018$) bu motivasyonla gönüllü olmuştur (OR=,836; %95 GA=(,709; ,985)).

Medeni durum ve kişisel başarı için gönüllü çalışmalara katılma motivasyonu arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1) = 17,720; p < ,05$). Eşi olanlar ile karşılaştırıldığında, eşi olmayanların bu motivasyonla gönüllülüğe katılımı daha fazladır. Eşi olmayanların %21,5'i ($n=161$), eşi olanların %15,0'ı ($n=385$) bu motivasyonla gönüllü olmuştur (OR=,645; %95 GA=(,525; ,792)).

Eğitim düzeyi ve faydalı bir şeye katkı sağlamak için gönüllü çalışmalara katılma motivasyonu arasında yapılan Cochran-Armitage trend testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1) = 15,762; p < ,05$). Eğitim düzeyi yükseldikçe katılımcıların bu motivasyonla gönüllülüğü artmaktadır. Yüksek düzeyde eğitimi olanların %73,8'i ($n=776$), orta düzeyde eğitimi olanların %66,1'i ($n=688$) ve düşük düzeyde eğitimi olanların %65,9'u ($n=786$) bu motivasyonla gönüllü olmuştur. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde bu ilişkinin etkisi küçüktür, Cramer's V= ,08.

Eğitim düzeyi ve kişisel başarı için gönüllü çalışmalara katılma motivasyonu arasında yapılan Cochran-Armitage trend testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1) = 40,957; p < ,05$). Eğitim düzeyi yükseldikçe katılımcıların bu motivasyonla gönüllülüğe katılımı artmaktadır. Yüksek düzeyde eğitimi olanların %21,8'i ($n=229$), orta düzeyde eğitimi olanların %16,7'si ($n=174$) ve düşük düzeyde eğitimi olanların %11,7'si ($n=140$) bu motivasyonla gönüllü olmuştur. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde bu ilişkinin etkisi küçüktür, Cramer's V= ,11.

Eğitim düzeyi ve becerileri canlı tutmak için gönüllü çalışma motivasyonu arasında yapılan Cochran-Armitage trend testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1) = 38,764; p < ,05$). Eğitim düzeyi yükseldikçe katılımcıların bu motivasyonla gönüllülüğe katılımı artmaktadır. Yüksek düzeyde eğitimi olanların %39,2'si ($n=412$), orta düzeyde eğitimi olanların %30,4'ü ($n=316$) ve düşük düzeyde eğitimi olanların %26,8'i ($n=320$) bu motivasyonla gönüllü olmuştur. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde bu ilişkinin etkisi küçüktür, Cramer's V= ,11.

Eğitim düzeyi ve kendini sorumlu hissettiği için gönüllü çalışma motivasyonu arasında yapılan Cochran-Armitage trend testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1) = 13,097; p < ,05$). Eğitim düzeyi yükseldikçe katılımcıların bu motivasyonla gönüllülüğe katılımı artmaktadır. Yüksek düzeyde eğitimi olanların %18,6'sı ($n=195$), orta düzeyde eğitimi olanların %15,9'u ($n=166$) ve düşük düzeyde eğitimi olanların %13,0'ı ($n=155$) bu motivasyonla gönüllü olmuştur. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde bu ilişkinin etkisi küçüktür, Cramer's V= ,06.

Yaş grupları ve insanlarla tanışmak için gönüllü çalışmalara katılma motivasyonu arasında yapılan Cochran-Armitage trend testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1) = 6,351; p < ,05$). Yaşın artması ile birlikte bu motivasyonla gönüllülüğe katılım oranlarında doğrusal olarak artış olduğu görülmektedir. 50-54 yaş grubundakilerin %39,1'i ($n=241$), 55-59 yaş grubundakilerin %37,0'ı ($n=266$), 60-64 yaş grubundakilerin %40,2'si ($n=270$), 65-69 yaş grubundakilerin %42,5'i ($n=245$), 70-74 yaş grubundakilerin %48,4'ü ($n=183$), 75+ yaş grubundakilerin %40,5'i ($n=143$) bu motivasyonla gönüllü olmuştur. Etki büyüklüğü değerlendirildiğinde bu ilişkinin etkisi küçüktür, Cramer's V= ,06.

4. Tartışma ve Sonuç

Sonuçlara göre yaşla birlikte gönüllülük önce artmakta sonra azalmaktadır. Gönüllülük oranına bakıldığında katılımcıların sadece %12,5'inin gönüllülüğe katıldığı, bununla birlikte gönüllülerin yarısına yakınının nerede ise her hafta gönüllü olduğu görülmektedir. Yani az kişi, çok gönüllü olmaktadır. Bu durum genel nüfus için de benzerdir. Miranda'nın (2011, s. 23) araştırma sonuçlarına göre her ne kadar gönüllülük çok yaygın olmasa da, gönüllülerin bu çalışmalara ayırdıkları zaman yüksektir. Burada üzerinde durulması gereken bir konu, SHARE'in gönüllülüğü ölçmek için kullandığı soru yapısıdır. Gönüllülüğe katılımın son dört hafta ile sınırlandırılması, gönüllülerin sayısını düşürmüş olabilir. SHARE, dördüncü araştırma dalgasından itibaren son on iki ayı kapsayacak şekilde soruyu düzenlemiştir.

Gönüllülüğün pozitif sosyal çıktıları, gönüllüye sağladığı kazanımların ötesinde toplumsal boyutlara sahiptir. Sonuçlara göre 50+ nüfusta en yaygın gönüllülük motivasyonu "faydalı bir şeye katkı sağlamak" ve Bradley'nin (2003, s. 47, 48) çalışmasına göre bu motivasyon gelişmiş amaç duygusu ile alakalı olup toplumdan alınan geri vermek ve toplumda bir değişim yaratmak isteklerinden kaynaklanmaktadır. Fischer ve Schaffer'ın (1993) çalışmasında da gönüllü yaşlıların motivasyonları arasında kamu hizmetlerinin ekonomik yükünü hafifletmek yer almaktadır (aktaran Choi, 2003, s. 183). Eğitim düzeyi arttıkça bu motivasyonla gönüllülük artmıştır. Meselenin toplumsal boyutuna odaklanan diğer bir motivasyon da "kendini sorumlu hissettiği için gönüllü çalışma" olup eğitim düzeyi yükseldikçe artmaktadır ve ekonomik durumu iyi olanlar için diğerlerine kıyasla daha önemli bir motivasyondur. Toplumsal fayda için çalışmak, kişiye kendini gerçekleştirme ile sınırlı bireysel gündemini aşan bir yaşam amacı vermekte ve içinde yaşanan topluma katkı sağlamak ile diğerlerinin refahını önemseme farkındalığına işaret etmektedir (Krause, 2009, s. 102).

Sonuçlara göre gönüllülük motivasyonları arasında "keyif almak" önemlidir ve kadınlar arasında ön plana çıkmaktadır. Bu sonuç, gönüllülüğün iyi-oluş-hali üzerindeki olumlu etkisi ile ilişkilendirilebilir. Yaşlı kadınların yaşam memnuniyeti daha düşüktür (Theurer ve Wister, 2010, s. 176) ve yaşlılıkta gönüllülükle yaşam memnuniyeti (Hansen vd., 2018, s. 5) ve mental iyi-oluş-hali (Becchetti, Conzo ve Di Febbraro, 2018, s. 4) arasında güçlü ve pozitif bir ilişki vardır. Gönüllülük, yaşlanmanın çeşitli zorluklarına karşı koruyucudur (Haski-Leventhal, 2009, s. 401) ve yardım etme hissi üzerinden gönüllülerin kendilerini iyi hissetmesini sağlamaktadır (Wuthnow, 1991'den aktaran Scrivens ve Smith, 2013, s. 32).

Yaşam seyrinde emeklilik, eş yitimi, çocukların evden ayrılması gibi kritik değişimlerin ardından sosyal roller kaybedilebilmektedir. Bu çalışmada “kendisine ihtiyaç duyulması” öne çıkan bir gönüllülük motivasyonudur ve sosyal rollerin sürdürülmesi/korunması ile ilişkilendirilebilir. İhtiyaç duyulma üzerinden sağlanan kendini değerli hissetme, daha sağlıklı ve uzun yaşamla ilişkilendirilmiştir (Gottlieb ve Gillespie 2008’den aktaran Nummela, 2015, s. 192). Fischer ve Schaffer’ın (1993) çalışmasına göre gönüllülük yaşlılara, kendilerine ihtiyaç duyulması üzerinden bir anlam ve aidiyet duygusu vermektedir (aktaran Choi, 2003, s. 183).

Sosyal ağ sağlamak gönüllülüğü teşvik eden önemli bir nedendir (Pearce, 1993’ten aktaran Choi, 2003, s. 183). Sonuçlara göre, “insanlarla tanışma” motivasyonu önemlidir. Yaşlanma sürecinde yıpranan sosyal ağlar (Lang, 2001’den aktaran Bishop, Martin ve Poon, 2006, s. 451) gönüllülükle tamamlanıyor olabilir. Nitekim bu motivasyon, eşi olmayanlar arasında daha yüksektir. Gönüllülük, yaşlıların aile dışı sosyal ağlar kurmasını sağlamaktadır (Onyx ve Warburton 2003, s. 65-68) ve eş yitimine daha iyi uyum sağlamayı, özgüveni, iyi psikolojik sağlığı, stresle başa çıkmayı desteklemektedir (Richardson ve Kilty, 1991; Szinovacz, 1992’den aktaran Onyx ve Warburton 2003, s. 66).

Bradley’e (2003, s. 47, 48) göre kişisel gelişim motivasyonu ile gönüllülük, ilgi alanındaki bir konuda bilgi ve becerilerini artırmak ya da bunları sonraki nesillere aktarmak amaçındadır. Gönüllülüğün üretici doğası, yaşlılara sosyal kabul kazandırmakta ve öz-saygıyı artırmaktadır (Okun, 1994, s. 123). Bu çalışmada “kişisel başarı” motivasyonu kadınlar ve eşi olmayanlar arasında daha yüksektir ve eğitim yükseldikçe de artmaktadır. Yine “becerileri canlı tutma” motivasyonu da eğitimle birlikte artmaktadır. Üreticiliğin devamlılığını amaçlayan gönüllülük özellikle resmi organizasyonlarda görev alarak günlük, haftalık ve aylık toplantılar ve görev dağılımları ile belli bir rutin geliştirerek günlük plan ve görev başarıma duygusu sağlamaktadır (Bradley, 2003, s. 47, 48). Gönüllülük böylelikle benlik algısı üzerinde olumlu bir etki oluşturmaktadır.

Sonuçlara göre eğitim yükseldikçe gönüllülük artmaktadır. Ayrıca ekonomik durumu iyi olanlar gönüllüğe daha fazla katılmaktadır. Choi (2003, s. 194), eğitim seviyesi yükseldikçe gönüllülük arttığı için gelecek nesillerdeki yaşlıların gönüllülüğünün de artacağını iddia etmektedir. Fakat Putnam’a (2000, s. 129-132) göre bu durum nesillerin gönüllülük bilinci ile alakalı olup genellenemez. Araştırmada istihdam statüsü ile gönüllülük arasında anlamlı ilişki bulunmuşsa da belli bir kategori öne çıkmamaktadır. Emekli, çalışan ya da serbest çalışan ve işsiz katılımcıların gönüllülükleri benzerdir. Yaşlandıkça daha az kişi iş gücünde kalmayı tercih ettiği ve boş zamanlarında gönüllülikle daha üretken bir yaşlılık geçirebildikleri için istihdamda olmayanların gönüllü olduğu düşünülebilir (Choi, 2003, s. 192). İstihdamda olanların ise daha az vakitleri olmasına rağmen, daha geniş bir sosyal ağa sahip oldukları için gönüllülük imkanlarına daha kolay eriştikleri düşünülebilir (Haski-Leventhal, 2009, s. 401; Putnam, 2000, s. 119). Sosyal ağın genişliğinin etkisi ve nesillerin gönüllülük bilinci boyutları boylamsal araştırmalarla açıklanabilecektir.

Kadınların gönüllülüğe katılımı erkeklerden daha düşük bulunmuştur. Bu sonuç yorumlanırken, örneklemedeki kadınların algılanan sağlık statüsünün erkeklerden daha kötü olduğu unutulmamalıdır⁴. Scharn ve arkadaşlarının (2019, s. 136) araştırma sonuçlarına göre 50+ nüfusta kronik hastalığı olan kişilerin ücretli işe ve gönüllülüğe katılımları kronik hastalığı olmayanlara kıyasla daha düşüktür. Cinsiyetler arası farklılık kadınların daha çok enformel birliklerde gönüllü-

4 Cinsiyet ve algılanan sağlık statüsü arasında yapılan ki-kare testinde anlamlı ilişki bulunmuştur ($c2(1)=100,315; p<.05; OR=1,28, \%95 GA=(1,226; 1,355)$) ve kadınların algılanan sağlık statüsünün erkeklerden daha kötü olduğu, kadınların %40,9’unun (n=5947) erkeklerinse %34,9’unun (n=4287) sağlığının kötü olduğu görülmüştür.

ğe katılmayı tercih etmesiyle (OECD, 2010) ve erkeklerden daha fazla bakım vermesiyle (UNECE/European Commission, 2019, s. 30) de açıklanabilir. Teorik olarak bakım verme ile gönüllülük arasındaki ilişkiye iki yaklaşım vardır. İlkinde, özellikle de aynı hanede yaşamayan birine bakım veren kişinin gönüllülük ihtimalinin yükseldiği çünkü bakımla alakalı kişi ve kurumların sosyal ağına eklendiği ve bakım vermenin yükünü hafifletmek için kendine gönüllülükle bir rahatlama alanı oluşturduğu iddia edilmektedir (Strauss, 2019, s. 4, 5). Bakım vermesinin yanı sıra gönüllülüğe de katılan yaşlıların sağlıklarının, katılmayanlardan daha iyi olduğu görülmüştür (Rozario, Morrow-Howell, ve Hinterlong, 2004, s. 424). İkinci yaklaşım ise bakım vermenin beraberinde getirdiği fiziksel ve duygusal yükün, gönüllülüğü düşürdüğünü iddia etmektedir (Strauss, 2019, s. 5).

Aktif yaşlanmada göçmenlikten kaynaklanan eşitsizlikler üzerine daha fazla çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır (UNECE/ European Commission, 2019, s. 73). Bu çalışmalarda gönüllülük tanımının kültürel farklılıklara duyarlı olması önemlidir. Çünkü göçmen kökenli yaşlılar resmi organizasyonlarda gönüllü olduklarında bile resmi üyeliği hayata geçirmeyebilmektedir (Palaz ve Adıgüzel, 2016, s. 454).

Araştırmada ülkeler arasında da farklılıklar olduğu görülmüştür. Gönüllülüğün en düşük olduğu ülkeler (İspanya, Yunanistan ve İtalya) Güney Avrupa refah rejimine; en yüksek olduğu ülkeler (Danimarka, İsveç ve Hollanda) sosyal demokrat refah rejimine sahiptir⁵. Erlinghagen ve Hank (2006, s. 578) ve Haski-Leventhal'a (2009, s. 400) göre de Güney Avrupa ülkelerinde yaşlıların gönüllülük oranı Kuzey Avrupa ülkelerinden daha düşüktür. Strauss (2019, s. 17) bakım verme ve gönüllülük için destekleyici bir alt yapı sunan refah rejimine sahip ülkelerde gönüllülüğün daha yüksek olduğunu göstermiştir. Gönüllülüğün erişilebilir olmasında devlet politikaları, ülkenin ekonomik refah seviyesi ve nüfus özellikleri de etkilidir (Miranda, 2011, s. 30). Hank'e (2010, s. 536) göre refah rejimi ve sivil kültür, gönüllülükte fırsat yapısını şekillendiren anahtar faktörlerdir. Yeni çalışmalarla refah rejiminin yanı sıra sivil kültürün de ele alınmasına ve ülkeler arası farklılıkların açıklanmasına ihtiyaç vardır.

Devlet politikaları gönüllülüğü yasal emeklilik yaşını ve erken emeklilik koşullarını belirleyerek etkilemektedir. Ayrıca gönüllülüğü organize edebildikleri ve teşvik edebildikleri için yaşlanma döneminde zaman kullanımını etkilemektedirler (Gauthier ve Smeeding, 2003, s. 253). Gönüllülüğü cesaretlendiren ulusal politikaların aşağıdan-yukarı-yönlü olması önemlidir. Genel olarak aktif yaşlanma politikalarının isabetli olmasında toplum ve birey arasında işbirliğinin tesisi, devletin kaynak sağlayarak aktif yaşlanmayı teşvik etmesi ve yaşlı bireylerin sosyal ve ekonomik entegrasyonunu sağlaması hayatidir (The Denver Summit of the Eight, 1997, s. 1; Walker, 2006, s. 86). Aktif yaşlanma uygulamalarının kültürel çeşitliliğe saygılı olması (Walker, 2006, s. 86) ve politika yapım süreçlerine yerel unsurları dahil etmesi önemlidir (Hank ve Erlinghagen, 2010, s. 176).

Aktif yaşlanma gündemi oluşturulurken sadece mevcut yaşlı nesil değil, yaşam seyrinin tüm basamakları gündeme alınmalıdır (Walker, 2006, s. 85). Özmeye (2016, s. 135) Türkiye'deki yaşlı ve yaşlanan nüfusun gönüllülüğü hakkında yaptığı araştırmada 40-64 yaş grubundaki kişilerin 65+ yaş grubundan daha fazla gönüllülüğe katıldığı sonucuna ulaşmıştır. Şentürk (2015, s. 319, 340) İstanbul'da 65+ nüfusla yapılan araştırmada gönüllülüğün az olduğu, fakat gönüllülük farkındalığının yaygınlaştırılmasıyla teşvik edilebilecekleri sonuçlarına ulaşmıştır. Bu noktada yaş-

5 Ülkelerin refah rejimlerine göre sınıflandırılması Esping-Andersen'in (1990) refah rejimlerine göre (aktaran Rostila, Nygard, & Nyqvist, 2015, s. 208-210) yapılmıştır.

lanmaya nasıl yaklaşıldığı gibi gönüllülüğün nasıl tanımlandığı da önemlidir. Gök'ün (2015, s. 672) çalışmasına göre yaşlılık sivil toplum kuruluşlarına katılıma engel olarak görülmektedir. Çakı (2014, s. 202) çalışmasında enformel gönüllülüğe dikkat çekmektedir. Akiş (2019) daha genç nüfus gruplarında gönüllülük motivasyonlarını ele almıştır fakat yaşlanan nüfusun gönüllülük motivasyonlarının anlaşılması için yeni çalışmalara ihtiyaç vardır. Hank ve Erlinghagen'ın (2010, s. 176) sonuçlarına göre yaşam boyu eğitimin geliştirilmesi, yaşlılıkta gönüllülük konusunda önemlidir. Yaşlı ve yaşlanan nüfusun homojen bir grup olarak görülmemesi ve farklılıklarının anlaşılması hayatidir. Gönüllülüğe katılmak isteyen kişilere fiziksel ve sosyal imkanların sağlanması gereklidir. Gönüllülük programlarının sosyal ağ ve sosyal destek sağlayıcı olması, kişilerin ilgi ve alışkanlıklarına uygun olması ve gönüllülüğü teşvik edici olması önemlidir.

Teşekkür: Bu makalede SHARE 1. dalga verisi kullanılmaktadır (DOI: 10.6103/SHARE.w1.710). Yöntemsel ayrıntılar için bkz: Börsch-Supan vd. (2013). SHARE araştırması Avrupa Komisyonu tarafından FP5 (QLK6-CT-2001-00360), FP6 (SHARE-13: RII-CT-2006-062193, COMPARE: CIT5-CT-2005-028857, SHARELIFE: CIT4-CT-2006-028812), FP7 (SHARE-PREP: GA N°211909, SHARE-LEAP: GA N°227822, SHARE M4: GA N°261982); Horizon 2020 (SHARE-DEV3: GA N°676536, SERISS: GA N°654221) ve DG Employment, Social Affairs & Inclusion çerçevesinde fonlanmıştır. German Ministry of Education and Research, the Max Planck Society for the Advancement of Science, the U.S. National Institute on Aging (U01_AG09740-13S2, P01_AG005842, P01_AG08291, P30_AG12815, R21_AG025169, Y1-AG-4553-01, IAG_BSR06-11, OGHA_04-064, HHSN271201300071C) ve diğer çeşitli fon kaynakları da vardır (bkz. www.share-project.org).

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Akiş, M. S. (2019). Sivil toplum kuruluşlarında (stk) gönüllü motivasyon kaynaklarının sosyo demografik değişkenler açısından incelenmesi. *The Journal of Marmara Social Research*, 15, 40-61.
- Becchetti, L., Conzo, P., & Di Febbraro, M. (2018). The monetary-equivalent effect of voluntary work on mental wellbeing in Europe. *KYKLOS*, 71, 3–27. <https://doi.org/10.1111/kykl.12160>
- Bergmann, M., Bethmann, A., & De Luca, G. (2019). Sampling design in SHARE wave 7. M. Bergmann, A. Scherpenzeel & A. Börsch-Supan. (Eds.). in *SHARE wave 7 methodology: panel innovations and life histories* (pp. 81–88). Munich: MEA, Max Planck Institute for Social Law and Social Policy.
- Bishop, A. J., Martin, P., & Poon L. (2006). Happiness and congruence in older adulthood: a structural model of life satisfaction. *Aging & Mental Health*, 10(5), 445–453. <https://doi.org/10.1080/13607860600638388>
- Börsch-Supan, A. (2005). The survey of health, aging, and retirement in Europe- methodology. A. Börsch-Supan, & H. Jürges. in *The Survey of health, aging, and retirement in Europe: methodology* (pp. 5–7). Mannheim: Mannheim Research Institute for the Economics of Aging (MEA).
- Börsch-Supan, A. (2020). *Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Wave 1*. Release version: 7.1.0. SHARE-ERIC. Data set. DOI: 10.6103/SHARE.w1.710
- Börsch-Supan, A., Brandt, M., Hunkler, C., Kneip, T., Korbmacher, J., Malter, F., Schaan, B., Stuck, S., & Zuber, S. (2013). Data Resource Profile: The Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE). *International Journal of Epidemiology*, 42(4), 992–1001. DOI: 10.1093/ije/dyt088
- Bradley, D. B. (2003). A reason to rise each morning: the meaning of volunteering in the lives of older adults. *The American Society of Aging*, 23(4), 45–50.
- Brown, W. M., Consedine, N. S., & Magai, C. 2005. Altruism related to health in an ethnically diverse sample of older adults. *Journal of Gerontology*, 60B(3), 142–52. <https://doi.org/10.1093/geronb/60.3.p143>
- Carr, A., Biggs, S., & Kimberley, H. (2013). Meanings of a long life. *Social Policy Working Paper No: 17*. The Centre for Public Policy.
- Choi, L. H. (2003). Factors affecting volunteerism among older adults. *Journal of Applied Gerontology*, 22(2), 179–196. <https://doi.org/10.1177/0733464803022002001>
- Çakı, F. (2014). Türk sosyolojinde yeni bir alan: gönüllülük araştırmaları, *Sosyoloji Dergisi*, 29(2), 185-202. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/561/5560>
- Das, M., Vis, C., & Weerman, B. (2005). Developing the survey instruments for SHARE. A. Börsch-Supan & H. Jürges (Eds.). in *The survey of health, aging, and retirement in Europe-methodology* (pp. 12–23). Mannheim: Mannheim Research Institute for the Economics of Aging (MEA).
- Delucchi, K. L. (1993). On the use and misuse of chi-square. G. Keren & C. Lewis (Eds.), in *A handbook for data analysis in the behavioral sciences* (pp. 294–319). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Erlinghagen, M., & K. Hank. (2006). The participation of older Europeans in volunteer work. *Ageing and Society*, 26(4), 567–584. <https://doi.org/10.1017/S0144686X06004818>
- Fischer, L. R., & Schaffer, K. B. (1993). *Older volunteers: A guide to research and practice*. Newbury Park, CA: Sage.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Fischer, L. R., Mueller, D. P., & Cooper, P. W. (1991). Older volunteers: a discussion of the Minnesota senior study. *The Gerontological Society of America*, 31(2), 183–194. <https://doi.org/10.1093/geront/31.2.183>
- Gauthier, A. H., & Smeeding, T. M. (2003). Time use at older ages: cross-national differences. *Research Aging*, 25(3), 247–274. <https://doi.org/10.1177/0164027503025003003>
- Gottlieb, B. H., & Gillespie, A. A. (2008). Volunteerism, health, and civic engagement among older adults. *Canadian Journal on Aging*, 27(4), 399–406.
- Gök, M. (2015). Türkiye’de sivil toplum kuruluşları ve sosyal sermaye. *Sosyoloji Konferansları*, 52(2), 655–683. <https://doi.org/10.18368/IU/sk.09040>
- Hank, K. (2010). Societal determinants of productive aging: a multilevel analysis across 11 European countries. *European Sociological Review*, 27(4), 526–541. <http://www.jstor.org/stable/41236612>
- Hank, K., & Erlinghagen, M. (2010). Dynamics of volunteering in older Europeans. *The Gerontologist*, 50(2), 170–178. <https://doi.org/10.1093/geront/gnp122>
- Hansen, T., Aartsen, M., Slagsvold, B., & Deindl, C. (2018). Dynamics of volunteering and life satisfaction in midlife and old age: findings from 12 European countries. *Social Sciences*, 7(78), 1–15. <https://doi.org/10.3390/socsci7050078>

- Haski-Leventhal, D. (2009). Elderly volunteering and well-being: A cross-European comparison based on SHARE data. *Voluntas*, 20(4), 388–404. <https://doi.org/10.1007/s11266-009-9096-x>.
- Hao, Y. (2008). Productive activities and psychological well-being among older adults. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 63B, 64–72. <https://doi.org/10.1093/geronb/63.2.S64>
- Herzog, A. R., & Morgan, J. N. (1993). Age and gender differences in the value of productive activities: four different approaches. *Research on Aging*, 14(2), 169–198.
- Hooyman, N., & Kiyak, H. A. (2010). Aging in other countries and across cultures in the United States. N. R. Hooyman, & H. A. Kiyak (Eds.) in *Social gerontology: a multidisciplinary perspective* (pp. 43–68). Retrieved from https://catalogue.pearsoned.ca/assets/hip/us/hip_us_pearsonhighered/samplechapter/0205763138.pdf
- Hooyman, N. R., Kawamoto, K. Y., & Kiyak K. A. (2015). *Ageing matters*. USA: Pearson.
- Hunkler, C., Kneip, T., Sand, G., & Schuth, M. (2015). Growing old abroad: social and material deprivation among first- and second-generation migrants in Europe. A. Börsch-Supan, T. Kneip, H. Litwin et al. (Eds.) in *Ageing in Europe-supporting policies for an inclusive society* içinde (pp. 199–208). Berlin, Boston: De Gruyter.
- Jung, Y., Gruenewald, T. L., Seeman, T. E., & Sarkisian, C. A. (2010). Productive activities and development of frailty in older adults. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 65, 256–261. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbp105>
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (27. bs) Ankara: Nobel.
- Katz, S., Ford, A. B., Moskowitz, R. W., Jackson, B. A., & Jaffe, M. W. (1963). Studies of illness in the aged: the index of ADL: a standardized measure of biological and psychosocial function. *Jama*, 185(12), 914–919.
- Krause, N. (2009). Deriving a sense of meaning in late life: an overlooked forum. In V. L. Bengtson, D. Gans, N. M. Putney, M. Silverstein (Eds.). in *Second edition handbook of theories of aging* (pp. 101–117). New York: Springer Publishing Company.
- Lanari, D., & Bussini, O. (2012). International migration and health inequalities in later life. *Ageing & Society*, 32, 935-962. <https://doi.org/10.1017/S0144686X11000730>
- Lang, F. (2001). Regulation of social relationships in later adulthood. *Journal of Gerontology*, 56B, 321–326.
- Lawton, M.P., & Brody, E.M. (1969). Assessment of older people: Self-maintaining and instrumental activities of daily living. *The Gerontologist*, 9(3), 179–186. https://doi.org/10.1093/geront/9.3_Part_1.179
- Li, Y., & Ferraro, K. F. (2005). Volunteering and depression in later life: social benefit or selection processes? *Journal of Health and Social Behavior*, 46, 68–84. <https://doi.org/10.1177/002214650504600106>
- Lum, T. Y., & Lightfoot, E. (2005). The effects of volunteering on the physical and mental health of older people. *Research on Aging*, 27, 31–55. <https://doi.org/10.1177/0164027504271349>
- Luoh, M., & Herzog, A. R. (2002). Individual consequences of volunteer and paid work in old age: Health and mortality. *Journal of Health and Social Behavior*, 43, 490–509. <https://doi.org/10.2307/3090239>
- McNamara, T. K., & Gonzales, E. (2011). Volunteer transitions among older adults: the role of human, social, and cultural capital in later life. *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 66(4), 490–501. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbr055>
- Mehrbrodt, T., Gruber, S., & Wagner, M. (2019). *SHARE scales and multi-item indicators*. Retrieved from http://www.share-project.org/fileadmin/pdf_documentation/SHARE_Scales_and_Multi-Item_Indicators.pdf
- Menec, V., & Chipperfield, J. (1997) Remaining active in later life: the role of locus on control in seniors' leisure activity participation, health and life satisfaction. *Journal of Aging and Health*, 9(1), 105-125. <https://doi.org/10.1177/089826439700900106>
- Miranda, V. (2011). *Cooking, caring and volunteering: unpaid work around the world*. OECD Social, Employment and Migration Papers No: 116.
- Morrow-Howell, N.; Hinterlong, J.; Rozario, P. A., & Tang, F. (2003). Effects of volunteering on the well-Being of older adults. *The Journals of Gerontology: Series B*, 58(3), 137–145. <https://doi.org/10.1093/GERONB/58.3.S137>
- Musick, M. A., & Willson, J. (2003). Volunteering and depression: the role of psychological and social resources in different age groups. *Social Science & Medicine*, 56(2), 259–269. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(02\)00025-4](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(02)00025-4)
- Neysmith, S., & Reitsma-Street, M. (2000). Valuing unpaid work in the third sector: The case of Community Resource Centres. *Canadian Public Policy*, 26(3), 331–346. <https://doi.org/10.2307/3552404>
- Nummela, O. (2015). Social capital and self-rated health among ageing people in urban and rural locations in Finland and in Europe. F. Nyqvist, A. Forsman, & K. Dordrecht (Eds.) in *Social capital as a health resource in later life: the relevant of context* (pp. 191–205). Dordrecht, Heidelberg, New York, London: Springer.

- OECD. (2010). *Improving health and social cohesion through education*, Educational Research and Innovation, Paris: OECD Publishing.
- Okun, M. (1994). The relation between motives for organizational volunteering and frequency of volunteering by elders. *Journal of Applied Gerontology*, 13, 115–126. <https://doi.org/10.1177/073346489401300201>
- Onyx, J., & Warburton, J. (2003). Volunteering and health among older people: a review. *Australasian Journal on Ageing*, 22(2), 65–69. <https://doi.org/10.1111/j.1741-6612.2003.tb00468.x>
- Özmete, E. (2016). *Türkiye aktif ve sağlıklı yaşlanma araştırması*. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Palaz, F. S. ve Adıgüzel, Y. (2016). Hollanda'daki göçmen Türklerin aktif yaşlanma tecrübeleri, *Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 431–463. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/35801/401031>
- Pearce, J. L. (1993). *Volunteers: The organizational behavior of unpaid workers*. London: Routledge.
- Piliavin, J. A., & Siegl, E. (2007). Health benefits of volunteering in the Wisconsin longitudinal study. *Journal of Health and Social Behavior*, 48, 450–64. <https://doi.org/10.1177/002214650704800408>
- Principi, A., Lindley, R., Perek-Białas, J., & K. Turek (2012). Volunteering in older age: an organizational perspective. *International Journal of Manpower*, 33(6), 685–703. <https://doi.org/10.1108/01437721211261822>.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone*. New York: Simon & Schuste.
- Richardson, V., & Kilty, K. M. (1991). Adjustment to retirement: continuity vs discontinuity. *International Journal of Aging and Human Development*, 33(2), 151–169. <https://doi.org/10.2190/6RPT-U8GN-VUCV-P0TU>
- Rostiloa, M., Nygard, M., & Nyqvist, F. (2015). The role of welfare states and social capital for self-rated health among older Europeans. F. Nyqvist, & A. K. Forsman (Eds.). in *Social capital as a health resource in later life: the relevance of context* (pp. 207–229). London: Springer.
- Rozario, P. A., Morrow-Howell, N., & Hinterlong, J. E. (2004). Role enhancement or role strain: assessing the impact of multiple productive roles on older caregiver well-being. *Research on Aging*, 26(4), 413–428. <https://doi.org/10.1177/0164027504264437>
- Sand, G., & Gruber, S. (2018). Differences in subjective well-being between older migrants and natives in Europe. *J. Immigrant Minority Health*, 20, 83–90.
- Scharn, M., Hengel, K. O., Booth, C. R. L., Burdorf, A., Schuring, M., van der Beek A. J., & Robroek, S. J. W. (2019). Influence of chronic diseases on societal participation in paid work, volunteering and informal caregiving in Europe: a 12-year follow-up study. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 73, 136–141. <https://doi.org/10.1136/jech-2018-211107>.
- Schwartz, C. E., & Sender, M. (1999). Helping others helps oneself : response shift effects in peer support. *Social Science and Medicine*, 48(11), 1563–75. [https://doi.org/10.1016/s0277-9536\(99\)00049-0](https://doi.org/10.1016/s0277-9536(99)00049-0)
- Scrivens, K., & C. Smith. (2013). *Four interpretations of social capital: an agenda for measurement*. OECD Statistics Working Papers, Paris: OECD Publishing.
- SHARE release guide 7.0.0. (2019). Retrieved from http://www.share-project.org/fileadmin/pdf_documentation/SHARE_release_guide_7-0-0.pdf
- Sharpe, D. (2015). Chi-square test is statistically significant: now what?. *Practical Assessment, Research, and Evaluation* 20(8). 1-10. <https://doi.org/10.7275/tbfa-x148>
- Simon, R. (1997). The meaning individuals attach to role identities and their implications for mental health. *Journal of Health and Social Behaviour*, 38, 256–274.
- Sloan Center on Aging & Work. (2010). *Trends in volunteerism among older adults*, Fact Sheet 03. Boston College. Retrieved from https://www.bc.edu/content/dam/files/research_sites/agingandwork/pdf/publications/FS03_TrendsVolunteerism.pdf
- Strauss, S. (2019). Multiple engagement: the relationship between Informal care-giving and formal volunteering among Europe's 50+ population. *Ageing & Society*, 1–25. <https://doi.org/10.1017/S0144686X19001764>
- Szinovacz, M. (1992). Social activities and retirement adaptation. M. Szinovacz, D. J. Ekerdt, & B. H. Vinick (Eds.). in *Families and retirement* (pp. 236–253). Newbury Park:Sage.
- Şentürk, M. (2015). Sonuç ve tartışma: bir yaşam alanı olarak kent ve İstanbul'da yaşlanmak. M. Şentürk ve H. Ceylan (Ed.). *İstanbul'da Yaşlanmak İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması* içinde (ss. 283–341). İstanbul: Açılım Kitap.

- Tang, F., & Morow-Howell, N. (2008). Involvement in voluntary organizations: How older adults access volunteer roles? *Journal of Gerontological Social Work, 51*, 210–227. <https://doi.org/10.1080/01634370802039494>
- The Denver Summit of the Eight. (1997). *Active aging: a shift in the paradigm*. Retrieved from <https://aspe.hhs.gov/basic-report/active-aging-shift-paradigm>
- Theurer, K., & Wister, A. (2010). Altruistic behavior and social capital as predictors of well-being among older Canadians. *Ageing & Sociology, 30*, 157–181. <https://doi.org/10.1017/S0144686X09008848>
- UNECE/European Commission. (2019). *2018 active ageing index: analytical report*. Retrieved from http://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Active_Ageing_Index/ECE-WG-33.pdf
- UNESCO. (1997). *Institute for statistics, international standard classification of education*. Retrieved from http://www.uis.unesco.org/TEMPLATE/pdf/iscid/ISCED_A.pdf
- UNV. (2011). *State of the world's volunteerism report*, New York: United Nations Volunteers. Retrieved from <https://www.unv.org/sites/default/files/2011%20State%20of%20the%20World%27s%20Volunteerism%20Report%20-%20Universal%20Values%20for%20Global%20Well-being.pdf>
- Van Willigen, M. (2000). Differential benefits of volunteering across the life course. *The Journals of Gerontology: Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 55*(5), 308–318. <https://doi.org/10.1093/geronb/55.5.s308>
- Walker, A. (2006). Active ageing in employment: its meaning and potential. *Asia – Pasific Review, 13*(1), 78–93. <https://doi.org/10.1080/13439000600697621>
- Wuthnow, R. (1991). *Acts of compassion*. Princeton University Press, Princeton.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

COVID-19 Salgını Döneminde Ev İşçilerinin Derinleşen Sorunları: İstanbul Örneği

Deepening Problems of Domestic Workers During the COVID-19 Outbreak: The Case of Istanbul

Ceyhun GÜLER¹

¹Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Bölümü, Karaman, Türkiye

ORCID: C.G. 0000-0001-8716-0960

Corresponding author:

Ceyhun GÜLER,
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Bölümü, Karaman, Türkiye
E-mail: ceyhungler@gmail.com

Submitted: 15.02.2021

Revision Requested: 17.07.2021

Last Revision Received: 30.07.2021

Accepted: 24.08.2021

Published Online: 13.10.2021

Citation: Guler, C. (2021). Covid-19 salgını döneminde ev işçilerinin derinleşen sorunları: İstanbul örneği. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 183-206.
<https://doi.org/10.26650/JECS2021-880507>

öz

Covid-19 salgını küresel düzeyde toplumsal ve ekonomik anlamda çok sayıda sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. İşsizlik, iş gücüne katılımın azalması, gelir kaybı, sosyal korumadan yoksunluk ve virüs bulaşma riski ise çalışma yaşamı içerisinde salgınla bağlantılı ortaya çıkan sorunlar arasında yer almıştır. Çoğunlukla kayıt dışı çalışan güvencesiz gruplar bahsi geçen sorunlardan çok daha yoğun etkilenmişlerdir. Ev işçileri de bu güvencesiz gruplar arasında bulunmaktadır. Kayıt dışılık ve güvencesizlik ev işçilerini salgın döneminde çok daha kırılgan ve savunmasız hale getirmiştir. Bu çalışmada ev işçilerinin salgın döneminde yaşadıkları sorunları, gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler aracılığıyla işçilerin deneyimleri üzerinden anlaşılması amaçlanmıştır. Bahsedilen amaç doğrultusunda İstanbul'da yaşayan 35 kadın ev işçisi ile yarı yapılandırılmış sorular aracılığıyla online platformlar veya telefon görüşmeleri üzerinden derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında kendileriyle görüşme gerçekleştirilen ev işçilerinin Covid-19 salgını döneminde yaşadıkları sorunlar ve maruz kaldıkları hak ihlalleri mülakat verileri üzerinden betimsel bir şekilde analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırma bulguları ev işçilerinin, çalışma hakkı ve diğer temel insan hakları bağlamında çok sayıda hak ihlaline maruz kaldıklarını göstermiştir. İş ve gelir kaybı, sosyal korumadan yoksunluk, iş yükünün ağırlaşması, ücretli izin hakkına erişememe, mesai saatlerinin uzaması vb. ev işçilerinin dikkat çektikleri sorunlardan olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ev işi, Ev işçisi, Covid-19 Salgını, Küresel Salgın, İşsizlik

ABSTRACT

The COVID-19 outbreak has caused social and economic problems at a global level. Unemployment, reduced participation in the workforce, loss of income, lack of social protection, and infection are among employment-related problems, impacting insecure groups, mostly working informally adversely. Domestic workers included in these groups were particularly vulnerable during the pandemic due to informality and insecurity. This study aims to understand the issues faced by 35

women domestic workers in Istanbul throughout the pandemic by conducting in-depth interviews using semi-structured questions via online platforms or phone calls. The problems and rights violations experienced by domestic workers were evaluated descriptively through interview data within the study's scope. Research findings show that domestic workers are subjected to numerous rights violations related to the right to work and other fundamental human rights. Among the issues raised in interviews, loss of work and income, lack of social protection, heavy workload, and inability to access paid leave emerged.

Keywords: Domestic work, Domestic workers, COVID-19 outbreak, Global epidemic, Unemployment

EXTENDED ABSTRACT

The COVID-19 outbreak revealed significant economic and social problems around the world, influencing a negative effect on employment. Loss of income, mass unemployment, inability to access social security systems, poverty, decreased labor force participation, inequality in working relations, and the risk of infection are some of the problems mentioned affecting vulnerable and insecure groups that include domestic workers. The prevalence of informal work in domestic work deepened the problems experienced during the pandemic. This study focuses on the problems experienced by domestic workers in this period.

Gender-based inequality in and social perception on household labor causes domestic work to be perceived as unrequited and invisible. This situation negatively impacts the working standards of domestic workers. Therefore, domestic work emerges as a sector with high insecurity. Domestic workers, the majority of whom are women, often work without job security, social security, and legal protection. The problems of domestic workers do not arise only at the point of working relations, in parallel with the domestic work structure. Concurrently, gender inequality-related problems arise intersectionally. Gender inequality, lack of legal protection, inability to access social security, poor working conditions, lack of job security, violence (more notably against women), and harassment are frequently encountered by domestic workers in their families, households, and working lives. Informal employment and the absence of a standard employment contract make these problems increasingly acute. In parallel, the problems experienced by domestic workers have been observed to deepen amid the pandemic.

According to International Labour Organization (ILO) reports, it was pointed out that approximately three-quarters of domestic workers lost jobs and income during the COVID-19 outbreak. Furthermore, the impact of informal employment on job security was one of the issues that the ILO highlighted at this time, stating that informal workers made up the bulk of domestic workers who lost their jobs and income. Workloads of domestic workers have increased, their working conditions have deteriorated, and their risk of infection has increased as a result of continuing to work during the pandemic. This study used an in-depth interview technique, one of the qualitative research methods, to identify and explain both the problems and the experiences (and how domestic workers make sense of these experiences) faced by them during the COVID-19 outbreak.

Domestic workers living in Istanbul were interviewed within the scope of the research. The fact that the majority of registered domestic workers live in Istanbul, helped narrow down the sample size. In this direction, 35 domestic workers participated in in-depth interviews using semi-structured questions. Due to the current risks and restrictions, all interviews were conducted online or via phone calls. Twenty-two of the participating domestic workers are day workers, and 13 are live-in workers. Four of the day workers were observed to undertake care work, and six of the live-in workers are migrants. Domestic workers' problems during the pandemic were categorized under certain headings in line with the findings obtained from the interviews, proceeded by two different focuses, the problems faced by unemployed domestic workers and those faced by employed domestic workers. Loss of work and in-

come, lack of support during the pandemic, not being able to benefit from the right to social security, worsened working conditions, and the risk of infection have all been highlighted as major problems throughout the interviews. In conclusion, the problems encountered were assessed based on violations of the right to work. The study also suggested solutions to resolve the specified problems.

1. Giriş

Covid-19 salgını tüm dünyada halk sağlığı alanında önemli sorunların yaşanmasına neden olurken derin bir ekonomik krizi ve çeşitli toplumsal sorunları da beraberinde getirmiştir. Virüsün yayılmasını durdurmak için çoğu ülkede ilk andan itibaren kapanmalar gerçekleşmiş ve çeşitli ekonomik faaliyetlere kısıtlamalar getirilmiştir. Bu doğrultuda çalışma ilişkileri de süreç içerisinde salgından olumsuz etkilenen alanların başında gelmiştir. Salgın döneminde işsizlik oranları artmış, gelir kayıpları yaşanmış ve işgücüne katılım azalmıştır. Bahsi geçen sonuçların yoksulluğu ve işgücü piyasasındaki eşitsizlikleri arttırdığı da görülmüştür. Yaşanan sorunlar, güvencesiz grupları (kadınlar, göçmen işçiler, standart dışı çalışanlar, genç işçiler, eğitim seviyesi düşük olanlar vb.) daha fazla etkilemiştir. Özellikle eğlence, turizm, konaklama ile ilgili sektörlerde çalışan işçiler bu süreçte kapanmalar nedeniyle karşılaşılan sorunları ilk tecrübe eden gruplar arasında yer almıştır. Bununla birlikte sağlık ve taşımacılık alanında çalışanlar ise virüse yakalanma riski altında oldukça zor koşullarda çalışmaya devam etmek durumunda kalmışlardır (Fana, Perez & Macias, 2020, s. 392–394).

Salgın sürecinde dünya genelinde 5 milyardan fazla insan uygulanan kapanma önlemlerinden ve kısıtlamalardan etkilenmiştir. Ayrıca bu önlemlerin 1,6 milyar kayıt dışı çalışan üzerinde önemli olumsuz etkileri olduğu belirtilmektedir. Etkilenen bu kesimler arasında kadınların oranının son derece yüksek olduğuna da dikkat çekilmektedir (ILO, 2020a). Kayıt dışı çalışma yaşanan sorunların telafisi adına uygulanan desteklerden ve sosyal koruma mekanizmalarından faydalanılmasını da engellemiştir. Bu doğrultuda kayıt dışı çalışanlar sosyal güvenlik sistemleri tarafından sağlanan koruma önlemlerinin çoğuna erişememişlerdir. Yoğun olarak kayıt dışı ve güvencesiz bir şekilde çalışan ev işçileri de salgının olumsuz etkilerini en çok hisseden gruplar arasında yer almışlardır.

Kayıt dışılık, iş tanımının belirsizliği, uzun çalışma süreleri, standart bir ücretin olmaması, şiddet ve taciz, iş güvencesinden yoksunluk, hukuki korumadan yoksunluk vb. çok sayıda sorun salgın dönemi öncesinde de ev işçilerinin önemli sorunları arasındaydı. Salgın döneminde yaşanan gelişmeler ise kayıt dışı çalışmanın yaygın olduğu ev işlerinde bahsedilen sorunların derinleşmesine ve döneme özgü farklı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İş ve gelir kaybı, sosyal korumadan yoksunluk, sosyal haklara erişememe, iş yükünün artması, ücretli izin hakkından faydalanamama, hastalık bulaşma riski ev işçilerinin salgın döneminde karşılaştıkları önemli sorunlar arasında yer almıştır. Türkiye'deki ev işçileri de dünyadaki ev işçilerine benzer şekilde değinilen sorunların tümüyle karşılaşmışlardır.

Bu çalışmada Türkiye'deki ev işçilerinin Covid-19 salgını sürecinde yaşadıkları sorunlar, İstanbul'daki ev işçileri ile yarı yapılandırılmış sorular aracılığıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde literatür taraması ve elektronik veri toplama tekniğiyle bilgi ve belge inceleme yöntemine başvurulmuştur. Bu doğrultuda ev işçiliğine ilişkin kavramları somutlaştırma çabası içerisine girilmiş, dünyadaki ve Türkiye'deki ev işçilerinin mevcut durum ve sorunları tartışmaya açılmıştır. Böylece araştırma sorunsalının temel dayanağı oluşturulurken, salgın öncesi ve sonrası dönemde ev işçilerinin sorunlarının ve çalışma koşullarının nasıl bir görünüme sahip olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise İstanbul'da yaşayan 35 kadın ev işçisi ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu doğrultuda ev işçilerinin salgın dönemine ilişkin deneyimleri ve bu deneyimleri nasıl anlamlandırdıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu dönemde ev işçilerinin karşılaştıkları sorunlar, elde edilen verilerin tasniflenmesi ve mülakat verilerinin betimsel bir şekilde analiz edilmesi yöntemiyle yorumlanarak görü-

nür hale getirilmiştir. Araştırmanın sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular, çalışma hakkının ihlali bağlamında değerlendirilmiş, ortaya çıkan sorunlara yönelik olası çözüm önerileri dile getirilmiştir. Kısacası bu çalışmada, ev işçilerinin salgın dönemindeki sorunlarının tespiti, yaşanan hak ihlallerinin izlenmesi ve olası politika önerilerinin dile getirilmesi amaçlanmıştır.

2. Ev İşçiliği Kavramsal Çerçeve

Covid-19 salgını döneminde ev işçilerinin karşılaştıkları sorunlar üzerine etkin bir tartışmanın yürütülebilmesi için öncelikle “ev işçiliği” ve “ev işleri” kavramlarının netleştirilmesi yerinde olacaktır. Belirtmek gerekir ki ev işleri denildiğinde ilk olarak ev içi düzenin sağlanması, hane üyelerinin gündelik yaşam ihtiyaçlarının karşılanması ve günlük rutinlerinin mümkün kılınması için yapılan işler ile yaşlı, hasta ve çocuk bakımı faaliyetleri akla gelmektedir. Kısacası ev işleri, hane üyelerinin tüketimi adına gerçekleştirilen faaliyetler kapsamında sınırları geniş bir tanım olarak karşımıza çıkmaktadır (Özbay, 2012, s.118; Tire, 2016, s.35). Böylece ev işlerinin kavramsal çerçeve itibarıyla oldukça geniş bir kapsama sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda ev temizliği, çamaşır yıkama, ütü, çocuk bakımı, hasta ve yaşlı bakımı gibi birçok işin ev işleri kapsamında değerlendirildiği görülmektedir.

Ev işçiliği ise kölelik, sömürgecilik ve farklı esaret türleriyle de ilişkili olarak tarihte örneklerine çok önceleri rastlanan, yoğun kadın emeğine dayalı bir yapıya sahiptir (ILO, 2010, s.5). Çalışma ilişkileri kapsamında değerlendirildiğinde, ev işçiliğinin tanımlanmasında farklı unsurların belirleyici olduğu görülmektedir. Yapılan işin bağımlı bir iş ilişkisi kapsamında, şahsa ait evlerde ifası ve ev sahiplerinin işveren konumunda olmaları bahsedilen unsurların başında gelmektedir. Bununla birlikte yapılan işin ev ile ilişkili olması, bu işlerin işveren konumunda olan ev sahibinin denetiminde ve onun adına gerçekleştirilmesi, ev işçiliğinin tanımında belirleyici olmaktadır. Kısacası ev işçisi, ev ve ev halkı ile ilgili olan işleri, işverenin yönlendirmesi ve denetiminde, bağımlı bir iş ilişkisi çerçevesinde yerine getiren kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette bu ilişki kapsamında bir ödemenin yapılması gerekliliği üzerinde de durulmalıdır. Bu ödeme nakden olabileceği gibi yeme, içme veya barınma gibi bazı ihtiyaçların karşılanması suretiyle aynı olarak da yapılabilmektedir. Ev işleri ve ev işçiliği ile ilgili tartışmalar doğrultusunda uşak, kâhya, hizmetçi, hasta ve yaşlı bakıcısı, aşçı, çocuk bakıcısı, şoför, bekçi, hayvan bakıcısı, bahçıvan gibi çalışanlar ev işçiliğinin kapsamı içerisinde yer almaktadırlar (Tijdens & Klaveren, 2011, s.4; Karaca ve Kocabaş, 2011, s.162–165).

Erdoğan ve Toksöz, ev işçilerine yönelik tanımlamalarında yukarıda verilen tartışmaları da dikkate almakla birlikte, çalışma şekilleri üzerinden de hareket ederek alanda sıkça rastlanan gündüzlü çalışma ve yatılı çalışma üzerinde durmaktadırlar. Bu kapsamda ise ev işçilerinin işlerini, tek işverene bağlı olarak, birden fazla işveren için veya çeşitli şirketler vasıtasıyla gerçekleştirebileceklerine dikkat çekmektedirler. Yapılan işin tam zamanlı veya düzensiz olması da ilgili tanımlarda değinilen unsurlardandır (2013, s.19). Genel olarak değerlendirildiğinde ev işçilerinin, bir veya birden fazla işveren adına gündüzlü veya yatılı, sürekli veya süreksiz, kısmi süreli veya tam zamanlı olarak çalışabildikleri görülmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization- ILO) ise 189 sayılı Ev işçileri için İnsana Onuruna Yakışır İş Sözleşmesi’nde ev işlerini “*ev ya da hane halkı için veya ev içerisinde icra edilen işler...*”, ev işçilerini ise “*istihdam ilişkisi içerisinde, ev işleri ile uğraşan herhangi bir kişi...*” olarak tanımlamıştır. ILO tanımı kapsamında “*ev işleri ile ara sıra ya da geliş güzel meşgul olan ve ilgili işi mesleki bir temele dayalı olarak ifa etmeyen...*” kişiler ev işçisi olarak kabul edilmemiştir (ILO, 2011). ILO tarafından yapılan tanım dikkate alındığında, ev işlerinde çalışma

şekilleri ve sürelerinden ziyade ev işlerinin hangi kapsamda değerlendirilebileceği ve kimler için ifa edileceği üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla ilgili tanımda işin “*ev ya da hane halkı için*” ifa edilmesi ve sonrasında gelen “*veya*” bağlacı ev işlerine yönelik tanımı oldukça geniş kapsamlı tutmaktadır. Bu durum iş tanımını, ev içerisinde icra edilmese de ev ya da hane halkı için ifa edilmesi durumunda ev işleri tanımı içerisine dâhil edilebilecek bir yapıda karşımıza çıkarmaktadır.

3. Küresel İşgücü İçerisinde Ev İşçileri

Küresel işgücü içerisinde değerlendirildiğinde ev işleri, kayıt dışı çalışmanın en yaygın olduğu gruplar arasında yer almaktadır. Bu durum istihdam piyasası içerisinde ev işçilerinin savunmasız ve korumasız hale gelmesine neden olurken, aynı zamanda dünya genelinde ev işçilerinin sayılarının belirlenmesini de güçleştirmektedir. Bahsedilen sorun, alanda gerçekleştirilen araştırmalar açısından da önemli bir kısıtlılık olarak görünür hale gelmektedir. Bu paralelde ev işçilerinin sayılarına ilişkin net verilere ulaşmak güçleşmektedir. Dolayısıyla ev işçilerinin küresel işgücü içerisindeki görünümü noktasında, sayısal tespite ilişkin tartışmalarda net bir ifade kullanılmamakta bunun yerine “*en az*” vurgusunun ön plana çıktığı dikkat çekmektedir (ILO, 2021).

Ev işçilerinin sayısal anlamda tespitine yönelik yukarıda değinilen kısıtlılıklar dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında, ILO tarafından 2013 yılında açıklanan verilere göre dünya genelinde 15 yaş ve üzerindeki ev işçilerinin sayılarının “*en az*” 67 milyon olduğu görülmektedir. ILO, bu ev işçilerinin %80’ini kadınların oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Dünya genelinde her 25 kadın işçiden birinin ev işçisi olduğu da ILO tarafından açıklanan bilgiler arasındadır. Ayrıca ev işlerinde kayıt dışı çalışma oranının %75 olduğu, 15 yaş altında ev işçiliği yapan çocuk sayısının 6 milyondan fazla olduğu da belirtilmelidir (ILO, 2020b; ILO, 2015a, s.32–97; ILO, 2015b; ILO, 2019a; ILO, 2013, s.19). ILO tarafından 2021 yılında açıklanan küresel rapora göre ise dünyadaki 15 yaş ve üzerindeki ev işçilerinin sayılarının 75.6 milyondan fazla olduğu açıklanmıştır. Bu işçilerin %76.2’sinin kadınlardan oluştuğu da ilgili raporda dikkat çeken noktalar arasındadır. ILO tarafından oluşturulan küresel raporda ev işçilerinin %81’den fazlasının ise kayıt-dışı istihdam edildiği belirtilmektedir. (ILO, 2021a: s.8–9). ILO tarafından farklı dönemlerde açıklanan bu veriler, ev işçiliğinde süreç içerisinde yaşanan değişimin anlaşılabilmesi ve karşılaştırmalı bir analizi mümkün kılması açısından son derece önemli bir tabloyu görünür hale getirmektedir.

Ev işçilerinin sayıları dünyanın belirli bölgelerde yoğunluk göstermektedir. Güney Amerika ve Asya’da çalışan ev işçilerinin sayıları dünyanın diğer bölgelerine göre daha yüksektir. Bu iki kıtanın ardından ev işçilerinin en yoğun çalıştığı üçüncü kıtanın Afrika olduğu belirtilmelidir. Ev işçilerinin sayıları belirli bölgelere göre farklılaşsa da dünya genelindeki ev işçilerinin benzer sorunlarla karşılaştıkları, kayıt-dışı çalışma ve güvencesizliğin ev işçilerinin en temel sorunları olduğu dikkat çekmektedir. Ev işçileri dünya genelinde, çok düşük ücretlerle, aşırı uzun çalışma saatleriyle çalışmaktadırlar. Ücretli izin hakkında faydalanamama, şiddet ve taciz, ev işçileri içerisinde göçmen işçi sayısının fazla olmasıyla da ilişkili olarak ayrımcı muamelenin yaygınlığı, işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin sorunlar, hukuki korumadan yoksunluk alanda sıklıkla karşılaşılan sorunların başında gelmektedir (ILO, 2021a; ILO, 2021b). Yukarıda genel hatlarıyla değinilmeye çalışılan bu sorunlar sonraki başlıklarda Türkiye’deki ev işçileri de dikkate alınarak daha detaylı bir şekilde tartışılacaktır.

4. Türkiye’de Ev İşçiliğine İlişkin Mevcut Durum ve Sorunlar

Türkiye’deki ev işçilerinin sayısal anlamda tespiti de dünyadakine benzer şekilde ev işlerinde kayıt dışı çalışmanın yaygın olması, net bir iş tanımının bulunmaması, etkin bir tespit sisteminin

eksikliği gibi nedenlerle oldukça sorunlu bir alandır. İşyerlerinin özel hanelerden oluşması da ev işçilerinin net sayılarına ulaşılmasını engellemektedir. Belirtmek gerekir ki Türkiye'deki ev işçilerinin sayıları her ne kadar doğrudan tespit edilemese de dolaylı olarak bazı tahminlerde bulunmak söz konusu olabilmektedir. Ev işçilerinin sayılarına ilişkin en yakın verilere ekonomik faaliyetler kapsamındaki istihdama ilişkin veriler doğrultusunda, NACE Rev.2 T97 “*Ev İçi Çalışan Personelin İşverenleri Olarak Hane Halklarının Faaliyetleri*”¹ kodu kapsamında ulaşılacağı görülmektedir. Erdoğan ve Toksöz tarafından 2013 yılında paylaşılan verilere göre bu kod altında 15-64 yaş arasında çalışan kişi sayısının 2012 yılında 153.500 kişi olduğu belirtilmektedir. ILO Türkiye Ofisi tarafından 2021 yılında hazırlanan “Ev İşçiliğinin Türkiye’deki Görünümü: Kapsam, Boyut ve Sorunlar” isimli Rapor doğrultusunda ise T97 kodu altında yer alan kişi sayısının 2019 yılında 173 bin 663 kişi ve 2020 yılında 121 bin 689 kişi olduğu görülmektedir. Bu kod altında yer alan kişilerin yaklaşık %90’ını ise kadınların oluşturduğu ayrıca belirtilmelidir. Bunun yanında NACE Rev.2 N81 “Binalar ile ilgili hizmetler ve çevre düzenlemesi faaliyetleri” kapsamında olup ev işçiliği ile uyumlu görünüm sergileyen kişilerin de hesaplama eklenmesiyle Türkiye’de TÜİK verileri doğrultusunda tespit edilebilen ev işçilerine ilişkin tahmini sayının 2019 yılı için 281 bin 998 kişi, 2020 yılı için 221 bin 751 kişi olduğu görülmektedir (Güler, 2021, s.28-30).

Türkiye’de uzun süreli sigorta kolları kapsamında kayıtlı ev işçilerinin sayısı ise Türkiye’de ki ev işlerinde kayıt dışılık üzerinde yapılacak tartışmalar açısından oldukça önemlidir. Türkiye’de Ev işçilerinin sigortalılığı 5510 sayılı Kanun kapsamında Ek 9. madde altında “Ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılığı ve konut kapıcılığı” başlığı altında düzenlenmektedir. Bu madde kapsamında ev hizmetlerinde 10 günden fazla çalışan zorunlu sigortalı sayısı SGK tarafından açıklanmaktadır. Bahsedilen kapsamdaki sigortalı sayısının 2017 yılında 40 bin 840 kişi, 2018 yılında 47 bin 894 kişi ve 2019 yılında 50 bin 350 kişi olduğu görülmektedir. Bu kişilerin ise 2019 yılında %71’inin İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa’da olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca İstanbul’daki Ek 9. madde kapsamında sigortalı sayısının 2017 yılında 17.309 kişi, 2018 yılında 21.664 kişi ve 2019 yılında 22.087 kişi olduğu tespit edilmiştir. Bu sayı 2019 yılı verileri doğrultusunda Türkiye’de Ek 9. madde kapsamındaki kişilerin %44’ünü oluşturmaktadır. Bu tespit, araştırmanın İstanbul üzerine yoğunlaşması nedeniyle ayrıca değinilmesi gereken bir öneme sahiptir. Ancak belirtmek gerekir ki, 2018 yılına kadar ilgili madde kapsamında sadece ev işçileri sigortalı olurken, 2018 yılı sonrasında konut kapıcıları da bu maddeye dâhil edilmişlerdir. Dolayısıyla SGK’dan elde edilen veriler 2018 ve 2019 yıllarında konut kapıcılarını da kapsamaktadır (SGK, 2021). Ev işçilerinin Türkiye’deki yoğunluğunun tespitine yönelik tüm bu dolaylı okumaların yanında alanda ev işçilerini örgütleyen sendikalara göre Türkiye’deki ev işçisi sayısının 1 milyon üzerinde olduğu tahmin edilmektedir (DW, 2020; Birgün, 2019). Özetlemek gerekirse, Türkiye’de ev işçilerinin sayısı maalesef net olarak tespit edilememekte ve bu durum ev işçilerinin karşılaştıkları sorunların boyutunun ve kapsamının anlaşılmasını da güçleştirmektedir.

Ev içi emeğin karşılıksız ve görünmez yapısı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ev işlerine atfedilen değeri olumsuz etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine dayalı iş bölümüne ilişkin eşitsizlik ev işlerinin kadına bağlı olan, kadınla birlikte yönetilen ve üretilen, karşılıksız

1 Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflandırılması (Statistical Classification of Economic Activities in the European Community-NACE), Revize 2 alfabetik T ve sayısal 97 kodu altında “*Ev İçi Çalışan Personelin İşverenleri Olarak Hane Halklarının Faaliyetleri*”. Bu kod kapsamında hizmetçi, aşçı, garson, uşak, baş kahya, temizlikçi, bahçıvan, kapıcı, kahya, özel şoför, ev bekçisi, mürebbiye, bebek bakıcısı, özel öğretmen, sekreter vb. ev içi personelin işvereni olarak hane halklarının faaliyetlerine yer verilmektedir (Erdoğan ve Toksöz, 2013, s.12).

bir iş olduğuna dair algıyı güçlendirmektedir. Bu durum bahsedilen sorunun temel nedenleri arasında yer almaktadır. Ev işlerinin bizatihi kadınlar tarafından yerine getirilmesini bekleyen anlayış, bu işlerin zaman ve emek boyutunu değersizleştirmektedir (Ünlütürk Ulutaş, 2010, s.279; Dinçer, 2015, s.98). Toplumsal cinsiyet rolleri kapsamındaki iş bölümünün yanında, ev işlerindeki ilişkilerin, farklı iki sınıfa mensup kadının işverenin özel hanesi olan ev içerisinde karşılaşması doğrultusunda şekillendiği de görülmektedir. Bu durum ev işçisi ile işveren statüsündeki orta- üst sınıf mensubu kadın arasında önemli sorunların yaşanmasını beraberinde getirebilmektedir. Kısacası üzerinde durulan bu emek süreci sadece kadın ve erkek arasında şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde değil, kadın ile “diğer” kadın arasındaki sınıfsal ilişkilerde de belirleyici hale gelmektedir (Bora, 2010, s.70–77).

Yukarıdaki tartışmalar paralelinde ev işlerine atfedilen değer in şekillenme süreci alanda yaşanan birçok sorunun temel nedenini de oluşturmaktadır. Paylaşılan sayısal verilerden de anlaşılacağı gibi Türkiye’deki ev işçilerinin büyük çoğunluğu kayıt dışı çalışmaktadır. TÜİK verileri ile zorunlu sigorta kapsamındaki işçi sayısı karşılaştırıldığında, en iyi ihtimalle ev işçilerinin %70’ten fazlasının zorunlu sigorta kolları kapsamı dışında kaldığı anlaşılmaktadır. Bu hesaplamada ev işçilerini örgütleyen sendikaların tahminleri dikkate alındığında ise ev işlerinde kayıt dışılığın %90’ların üzerine çıktığı görülmektedir. Kısacası tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kayıt dışı çalışma ev işçilerinin en önemli sorunları arasında gelmektedir.

Kayıt dışı çalışmayla doğrudan bağlantılı bir şekilde güvencesizlik de ev işçilerinin önemli sorunları arasında yer almaktadır. Çoğunluğu kayıt dışı çalışan ev işçileri bu nedenle iş güvencesinden yoksun kalmakta, işten çıkarılma ve işsizlik karşısında korumasız hale gelmektedirler. Bununla birlikte kayıt dışılık, ev işçilerinin sosyal haklara erişimini de engellemektedir. Kayıt dışı istihdam edilen ev işçilerinin birçok güvenceden yoksun kalmaları nedeniyle ise pazarlık güçleri son derece zayıf kalmaktadır (Memiş ve Özay, 2011, s.260). Ekonomik anlamda yaşadıkları zorluklar hem ağır iş yükünü hem de düşük ücretleri kabullenmelerine neden olmaktadır. Ayrıca ev işlerinde belirli bir ücret standardının olmaması ve ev işlerinin süreksiz yapısı, ev işçilerinin ücret ve diğer özlük haklarına ilişkin sorunlarını derinleştirmektedir (Tılıç ve Kalaycıoğlu, 2012, s.303–317; Yıldırım, 2014, s.50).

Ev işçilerinin, birçok ev işini aynı anda yerine getirmeleri nedeniyle oldukça geniş bir iş alanları bulunmaktadır. Bu durum ev işçilerinin iş tanımları anlamında son derece karmaşık bir görünüm oluşmasına neden olmakta, yeterli ve kapsayıcı bir iş tanımının oluşturulmasını zorlaştırmaktadır (İlendemli, 2018, s.12). Toplumsal cinsiyet tartışmaları kapsamında ele alınan ilişkiler de ev işçilerinin iş tanımlarının netleştirilmesi adına sorun teşkil etmektedir. Belirtmek gerekir ki ev işlerinin toplumsal cinsiyet rolleri kapsamındaki yeri, bu iş türünün ücretli olarak karşımıza çıktığında dâhi bir iş olarak tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. İşveren konumundaki orta-üst sınıf mensubu kadının çoğu zaman ev işçisi ile olan münasebetini bir işçi işveren ilişkisi olarak tanımlamakta zorlandığı görülmektedir (Ünlütürk Ulutaş, 2010, s.280). Bahsedilen durumun nedenlerinden birisi de ev işleri bağlamında çalışma ilişkilerinde bireysel alanla kamusal alanın karmaşık bir görünümde ortaya çıkmasıdır. Bu doğrultuda işyeri ile ev ve işçi ile işveren ilişkilerinin iç içe geçtiği görülmektedir (Tılıç ve Kalaycıoğlu, 2012, s.301).

Ev işçisinin ev işlerini, işverenin özel alanı olan evinde gerçekleştirmesi nedeniyle çoğu zaman geleneksel bir istihdam ilişkisinin kurulabilmesi zorlaşmaktadır. Bu durum ise ev işçisi ile işveren arasında atipik bir istihdam ilişkisinin oluşmasına neden olmaktadır (İlendemli, 2018, s.13–14). Ayrıca ev işçisi ile işveren arasındaki güvene dayalı ilişki, aile ilişkisine benzer bir durumu da ortaya çıkarmaktadır. Bahsi geçen durum işveren ile ev işçisi arasında maternalist bir

ilişkinin sıklıkla görülmesine de neden olmaktadır (Tılıç ve Kalaycıoğlu, 2012, s.316–317; Bora, 2010, s.74). Ayrıca standart bir iş sözleşmesinin olmaması da bahsedilen sorunun yaşanması üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Ev işçilerinin çalışma koşulları da üzerinde önemle durulması gereken sorunlar arasındadır. İş yükünün ağır olması, çalışma saatlerinin uzunluğu ve belirsizliği, dinlenme sürelerinin yetersizliği, işverenler tarafından gerçekleştirilen kötü muameleler ev işçilerinin yaşadıkları ortak sorunlardır (Memiş ve Özay, 2011, s.253; Erdoğan ve Toksöz, 2013, s.17–18). Ev işçilerinin karşılaştığı ortak sorunların yanında, ev işlerindeki her bir çalışma şekline özgü belirli sorunlar da üzerinde durulması gereken konulardandır. Örneğin bakım işlerini üstlenen ev işçilerinden bakım hizmeti yanında, ev içi düzenin sağlanmasına yönelik diğer işleri de gerçekleştirmeleri beklenebilmektedir. Yatılı çalışan ev işçilerinin ise mesai mefhumu olmaksızın, çoğu zaman 24 saat işverenin emir ve talimatlarına hazır bir şekilde bekledikleri bilinmektedir. Öncesinde de belirtildiği üzere, şiddet ve taciz de ev işçilerinin önemli sorunları arasında yer almaktadır. Yatılı çalışan ev işçileri bu kapsamda işveren tarafından uygulanan insan onur ve haysiyetine uymayan gözetim ve denetim mekanizmalarından ve yine uygun şartlarda barınma imkânına erişememekten kaynaklı önemli sorunlar yaşayabilmektedirler.

Ev işçilerinin çalışma koşullarıyla doğrudan bağlantılı bir şekilde işçi sağlığı ve iş güvenliği uygulamaları da bir başka sorunlu alan olarak dikkat çekmektedir. Ev işçileri yaptıkları işin niteliği gereği birçok farklı işçi sağlığı ve iş güvenliği riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu kapsamda camdan düşme, yaralanma, kayma ve elektrik çarpması, ev işçilerinin sıklıkla karşılaştıkları iş kazaları arasında yer almaktadır. Ayrıca tehlikeli kimyasal maddeler içeren kalitesi düşük temizlik malzemelerinin kullanılması, bahsedilen kimyasal maddelerin birbiriyle etkileşimleri ise farklı sağlık risklerini ortaya çıkarabilmektedir (Doğan, 2017, s.16–17; Manav, 2015, s.516). İş yükü ve iş yoğunluğu nedeniyle ağır kaldırma ve sık tekrarlanan hareketler de ev işçilerinin fiziki anlamda çeşitli sağlık sorunları ile karşılaşmalarını beraberinde getirmektedir. Bakım işlerini gerçekleştiren ev işçilerinin hastalık bulaşma riski ile karşı karşıya kalmalarına da sıklıkla rastlanmaktadır. Ayrıca mutfak vb. alanlarda fazla vakit geçiren ev işçileri, yanma ve kesi nedeniyle de önemli sorunlarla karşılaşabilmektedirler (Doğan, 2017, s.21–23; Ünlütürk Ulutaş ve Durusoy Öztepe, 2013, s.51–52). Elektrik tesisatından kaynaklanabilecek elektrik çarpmasına yönelik riskler, evlerin iç ve dış mekânlarına giriş çıkışlar nedeniyle hava değişimlerinden kaynaklı oluşabilecek sağlık sorunlarına da ayrıca değinilmelidir. İşverenlerin kötü tutum ve davranışları, iş yükünün fazlalığı, içinde bulunulan yaşam ve çalışma koşulları nedeniyle ev işçilerinin karşı karşıya kaldıkları psiko-sosyal riskler de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Kaya, 2018, s.20; Doğan, 2017, s.24–25; Ünlütürk Ulutaş ve Durusoy Özdemir, 2013, s.54). Ev işçilerinin işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin sorunları başta olmak üzere, karşı karşıya kalınan tüm sorunlarda etkin koruma mekanizmalarından yoksun olmaları hak talebinde bulunmalarını engellemektedir. Aynı zamanda alanda etkin bir denetim ve şikâyet mekanizmasının olmaması da bu anlamda son derece önemli bir kısıtlılıktır. İşyerinin özel hanelerden oluşması ve özel hanelerin denetimi önündeki yasal engeller bu anlamda sorunun derinleşmesini beraberinde getirmektedir.

Hukuki korumadan yoksunluk ise ev işçilerinin yukarıda değinilen sorunlarının ortaya çıkmasının en önemli nedenleri arasındadır. Ev işçileri çalışma yaşamını doğrudan düzenleyen birçok kanun kapsamı dışında tutulmakta veya sigortalılık gibi bazı temel haklardan faydalanmaları belirli kriterler dahilinde mümkün kılınmaktadır. 4857 sayılı İş Kanunu ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ev işçilerinin doğrudan kapsam dışında tutuldukları düzenlemeler arasındadır. Bu doğrultuda ev işçilerinin çalışma ilişkilerine dair hak ve yükümlülükleri 6098

sayılı Türk Borçlar Kanunu kapsamında düzenlenmektedir. İlgili Kanun kapsamında ev işlerine ilişkin birçok hak düzenleme altına alınırken, ev işlerinin özgün yapısına dair birçok hak ve yükümlülüğün ise göz ardı edilebildiği görülmektedir. Ayrıca bu durum ev işçilerinin diğer işçilerle benzer haklardan faydalanmaları noktasında da önemli sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Ev işçilerinin sigortalılıkları ise belirli kısıtlamalar ve koşullar dâhilinde 5510 sayılı Kanun'un Ek 9. maddesi kapsamında düzenlenmiştir. İlgili madde düzenlemeleri doğrultusunda aynı işveren yanında bir ay içerisinde 10 gün ve üzerinde çalışan ev işçileri zorunlu sigorta kolları kapsamına dâhil edilirken, aynı işveren yanında bir ay içerisinde 10 günden az çalışan ev işçilerinin 5510 sayılı Kanun'un 4. maddesine göre sigortalılıkları sınırlandırılmıştır. Kısacası 10 günden az çalışan ev işçileri için işverenin sigorta prim ödeme yükümlülüğü ortadan kaldırılırken, bu işçiler için zorunlu sigorta kolları kapsamında ancak isteğe bağlı sigortalılık mümkün kılınmıştır (Boydak, 2018, s.150; Alper, 2014, s.106-107; Bedir, 2016, s.228; Sözer, 2019, s.108; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, s.112–113). Böylece bir ay içerisinde on günden az çalışan ev işçileri iş kazası ve meslek hastalıkları açısından sigortalı sayılmışlardır. Ancak hastalık, analık ve uzun vadeli sigorta kolları açısından isteğe bağlı sigortalılık kapsamında prime ilişkin sorumluluk ev işçilerine bırakılmıştır.

5. Covid-19 Salgını Sürecinde Ev İşçilerinin Derinleşen Sorunları

Covid-19 salgını süreci tüm dünyada halk sağlığına ilişkin ortaya çıkardığı sorunlar yanında, çalışma hayatına ilişkin önemli sorunların yaşanmasına da neden olmuştur. Bu süreçte çalışma ilişkileri esnekleşmiş, gözetim uygulamaları sıkılaşmış, güvencesizlik artmış, işsizlik kitleselleşmiş ve özellikle güvencesiz kesimlerin sosyal haklara erişiminde yaşanan sorunlar derinleşmiştir. ILO verilerine göre tüm dünyadaki işçilerin %77'si salgın önlemleri nedeniyle uygulanan kısıtlamalardan az ya da çok bir şekilde etkilenmişlerdir. Salgın döneminde alınan önlemler 2020 yılında istihdam piyasalarını telafisi zor bir şekilde kesintiye uğratmıştır. 2020 yılında küresel çalışma saatlerinde 2019 yılının son çeyreğine göre %8,8 (255 milyon tam zamanlı iş kadar) oranında kayıp yaşandığı görülmüştür. Çalışma saatlerinde yaşanan bu düşüş istihdamda olsun ya da olmasın tüm işçilerin gelir kaybı yaşamlarına neden olmuştur (ILO, 2021c). Eğlence ve turizm sektörlerinde çalışanlar bu süreçte uygulanan kapanma politikalarından yoğun bir şekilde etkilenmişlerdir. Sağlık ve taşımacılık alanında çalışan işçiler ise salgın öncesi döneme göre çok daha ağır koşullarda çalışmaya başlamışlardır (Fena, Perez & Macias, 2020: s. 392–394). Bunun yanında salgın döneminde uygulanan politikaların dünya genelinde 1,6 milyar kayıt-dışı çalışan üzerinde son derece olumsuz etkileri olmuştur (ILO, 2020a).

Covid-19 salgını kamusal hizmetlerin ve sosyal korumanın öneminin anlaşılması adına da oldukça etkili olmuştur. Sosyal koruma önlemlerine erişimin güçlendirilmesi, işçilerin yaşanan sorunlarla baş edebilmeleri adına bir gereklilik olarak görünür hale gelmiştir. Bu kapsamda kamusal hizmetlerin ve sosyal koruma önlemlerinin herkes için erişilebilir olması ihtiyacı hissedilmiştir. Ücretli hastalık izni, salgın nedeniyle çalışmaya devam edemeyen işçiler için ücretli izin, istihdamın korunması, işten çıkarmaların önlenmesi adına geçici işsizlik ödeneği, kısa çalışma ödeneği gibi desteklerin kayıt-dışı çalışanlar da dahil olmak üzere tüm işçileri kapsayacak şekilde genişletilmesi önemli ihtiyaçlar arasında yer almıştır. (ITUC, 2020a; ITUC, 2020b; ITUC, 2020c; ITUC, 2020d).

Bu dönemde hane halkına doğrudan mali destek sağlayan ve alım gücünü artıran kira yardımı, konut kredisi desteği vb. uygulamalar da politika önerileri arasında gündeme gelmiştir. Tüm vatandaşlara ücretsiz ve evrensel hasta, yaşlı ve çocuk bakım desteği sağlanması, eğitim hakkına

adil bir şekilde erişimin mümkün hale gelmesi, bakım ekonomisine kamu yatırımlarının artırılması üzerinde durulan önemli konulardan olmuştur. İşçilerin salgın döneminde güvenli bir çalışma ortamına sahip olabilmeleri adına özellikle kişisel koruyucu ekipmanlara erişim ihtiyacı da dikkat çekmiştir. Bunun yanında işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin salgın koşulları dikkate alınarak düzenlenmesi, hastalık bulaş riskinin yüksek olduğu işlerde özel koruyucu tedbirlerin alınması, aşılama süreçlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi çalışanların güvenli bir ortamda çalışmalarına adına son derece önemli hale gelmiştir. Ancak buna rağmen işyerlerinde ve çalışma sırasında hastalığı maruz kalma oranlarının son derece yüksek olduğu görülmüştür. İşyerlerinde alınan önlemlerin ve sağlanan korumanın yetersiz kaldığı dikkat çekmiştir. Belirtmek gerekir ki Covid-19 salgını, sosyal koruma önlemlerinden faydalanabilenler ile faydalanamayanlar arasında küresel bir uçurumun ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Kayıt-dışı çalışma çok sayıda kişinin sağlanan desteklerden faydalanmalarını engellemiş, kayıt-dışı çalışanlar çoğu zaman sosyal koruma mekanizmaları dışında kalmışlardır (L7, 2020; ITUC, 2020e; ITUC, 2020f; ITUC, 2021).

Covid-19 salgını döneminde bakım ekonomisi, eğitim, temizlik hizmetleri, ulaşım ve diğer temel alanlarda çalışanların önemi görünür hale gelmiştir. Belirtilen alanlarda çalışanların genellikle kadınlar ve göçmenlerden oluştuğu, düşük ücretlerle ve güvencesiz bir şekilde çalıştıkları dikkat çekmiştir. Dolayısıyla bu alanlarda çalışan işçilerin korunması adına uygulanacak olan politikalar her zamankinden çok daha önemli hale gelmiştir (ITUC, 2020n). Güvencesiz kesimler arasında yer alan ev işçileri ise bu süreçten en çok etkilenen gruplar arasında yer almıştır. Küresel salgın ev işlerinde hali hazırda yaşanan birçok sorunun derinleşmesine de neden olmuştur. Ev işlerinde kayıt dışı çalışmanın yaygın olması nedeniyle içinde bulunulan güvencesiz çalışma koşulları, ortaya çıkan sorunlarla mücadele anlamında ev işçilerini daha savunmasız hale getirmiştir. ILO, 15 Mart 2020 tarihinde ev işçilerinin %49,3'ünün salgından önemli ölçüde etkilendiğini belirtirken, bu oranı 15 Mayıs 2020 için %73,7 ve 4 Haziran 2020 için %72,3 olarak güncellemiştir. 4 Haziran 2020 verileri dikkate alındığında ise salgından önemli ölçüde etkilenen ev işçilerinin %76'sının kayıt dışı çalıştığı tespit edilmiştir. Benzer bir şekilde yine aynı dönem verileri doğrultusunda salgından önemli ölçüde etkilenen ev işçilerinin %68'ini kadın ev işçilerinin oluşturduğu görülmüştür. ILO tarafından yayımlanan raporlarda, ev işçilerinin yaklaşık dörtte üçünün Covid-19 salgını döneminde iş ve gelir kaybı yaşadığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca kayıt dışı çalışmanın iş güvencesi üzerindeki etkisi de bu noktada ILO'un özellikle dikkat çektiği konular arasında yer almış, iş ve gelir kaybı yaşayan ev işçilerinin büyük çoğunluğunu kayıt dışı çalışanların oluşturduğu belirtilmiştir. Coronavirüse yakalanma korkusu da gerek işverenlerden gelen talep doğrultusunda gerekse ev işçilerinin çalışmaktan kaçınmaları nedeniyle iş kayıplarında artış yaşanmasına neden olmuştur (ILO, 2020c; ILO, 2020b).

Ev işçilerinin yoğun olarak kayıt dışı çalışmaları nedeniyle herhangi bir sosyal güvenceden yararlanamamaları ise yaşanan sorunun ev işçileri üzerindeki etkilerini çok daha ağır hale getirmiştir. Küresel salgın sürecinde ev işçilerinin ancak %10'unun sosyal güvenlik mekanizmaları kapsamındaki korumalara erişebildikleri ILO'nun vurguladığı sorunlar arasında yer almıştır. Dolayısıyla ev işçileri bu süreçte ücretli hastalık izni, sağlık hakkı, iş kazası ve meslek hastalığına ilişkin yardımlar veya işsizlik ödeneklerine etkin bir şekilde erişim sağlayamamışlardır. Bu durum ev işçilerini ekonomik açıdan içinden çıkılmaz sorunlarla karşı karşıya getirmiştir. Ev işçileri içinde buldukları güvencesiz çalışma koşulları nedeniyle çoğunlukla devletler tarafından sağlanan sosyal yardım mekanizmaları dışında kalmışlardır. İşlerini kaybetmeyip çalışmaya devam eden ev işçileri ise farklı sorunlar yaşamışlardır. Çalışma koşullarının kötüleşmesi, iş yüklerinin ağırlaşması ve çalışma sürelerinin uzaması ev işçilerinin bu süreçte karşılaştıkları bazı ortak sorunlar arasındadır.

Ayrıca birçok ev işçisi bu dönemde çalışma koşulları nedeniyle virüse yakalanma ve hastalığı ailelerine bulaştırma riskiyle de karşılaşmıştır (ILO, 2020c). Kısacası tüm dünyadaki ev işçileri bu süreçte çalışma hakkından ve çalışma hakkıyla doğrudan bağlantılı birçok haktan mahrum kalmıştır. Küresel salgın sürecinde ev işçileri yeterli sosyal korumaya sahip olmadıkları ve kayıt dışı çalıştırılmaları nedeniyle yasal güvencelerden faydalanamamış, yoğun bir şekilde hak ihlallerine maruz kalmışlardır. Hasta bakımı gerçekleştiren ve birden fazla evde çalışan ev işçileri için bu riskin çok daha yüksek olduğu görülmüştür. Hastalanan ev işçilerinin ise sağlık hakkına erişimde sorunlar yaşadıkları, ILO belgelerinde üzerinde durulan konulardan olmuştur. Ayrıca bu süreçte ev işçilerinin ve işverenlerinin Coronavirüs bulaşma riskinin önlenmesi noktasında gerektiği şekilde bilgilendirilmediklerine de dikkat çekilmiştir (ILO, 2020b).

ILO raporları kapsamında dile getirilen sorunlara Uluslararası Ev İşçileri Federasyonu (International Domestic Workers Federation- IDWF) tarafından oluşturulan bildirimlerde de değinilmiştir. IDWF bu sorunlarla mücadele kapsamında, güvenli bir çalışma ortamının oluşturulması adına ev işçileri için koruyucu ekipmanların sağlanmasını, ücretli hastalık izni ve sağlık haklarına erişimlerinin mümkün kılınmasını, ev işçilerine işten çıkarılmaları durumunda tazminat hakkı verilmesini ve bilgi edinme hakkının ev işçileri için etkin bir şekilde sağlanmasını talepleri arasında dile getirmiştir (IDWF, 2020). Bu süreçte ev işçilerine yönelik sosyal güvence devletler tarafından etkin bir şekilde sağlanamazken, ev işçilerini örgütleyen ulusal sendikaların veya uluslararası emek örgütlerinin dayanışma fonları aracılığıyla sınırlı bir şekilde de olsa ev işçilerini desteklemeye çalıştıkları dikkat çekmiştir (IDWF, 2020b; NDWA, 2020).

6. Araştırma Problemi

Kayıt dışı çalışmanın yaygın olması ve güvencesizlik daha önce de belirtildiği gibi ev işçilerini salgın döneminde oldukça kırılgan ve savunmasız hale getirmiştir. Bu çalışmada ev işçilerinin salgın döneminde yaşadıkları sorunlar, gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler aracılığıyla işçilerin deneyimleri üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylece ev işçilerinin küresel salgın sürecinde karşılaştıkları sorunların ve bu sorunları besleyen temel nedenlerin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda ev işçilerinin insana yakışır çalışma koşullarına sahip olabilmeleri için karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik politika oluşturma sürecine katkı sunulması da amaçlanmıştır.

Araştırma kapsamında İstanbul'da yaşayan kadın ev işçileri ile görüşülmüştür. Türkiye'de kayıtlı ev işçilerinin büyük çoğunluğunun İstanbul'da olması bahsedilen örneklem seçiminde etkili unsurlar arasında yer almıştır (SGK, 2021). Görüşülen ev işçileri, Ev İşçileri Dayanışma Sendikası (Evid-Sen)'nin iletişim içerisinde olduğu kişilerden oluşmuştur. Dolayısıyla ev işçilerine ulaşılmaya aşamasında Evid-Sen sendika temsilcilerinden yoğun destek alınmıştır. Katılımcı ev işçileri belirlenirken öncelikle ev işlerindeki çalışma şekilleri ve üstlenilen görevler dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda ev işçilerinin yatılı veya gündüzlü çalışmaları, temizlik işlerini veya bakım işlerini üstlenmeleri katılımcıların belirlenmesinde etkili olmuştur. Ayrıca küresel salgın döneminin ev işçileri üzerindeki farklı etkilerinin anlaşılabilmesi için hem işsiz kalan hem de çalışmaya devam eden ev işçilerine ulaşılmıştır. Kendileriyle görüşme gerçekleştirilen göçmen işçiler aracılığıyla ise süreç içerisinde göçmen ev işçilerinin karşılaştıkları özgül sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda toplam 35 kadın ev işçisi ile yarı yapılandırılmış sorular aracılığıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay yöntemi tercih edilmiştir. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak, belirli bir zaman dilimindeki toplumsal gelişmelerin bir grup üzerindeki etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır (Arıkan, 2011, s.26–27; Balaban

Salı, 2018, s.143). Böylece ev işçilerinin Covid-19 salgını sürecinde karşılaştıkları sorunların ev işçilerine yöneltilen yarı yapılandırılmış sorular aracılığıyla tespit edilmesi amaçlanmıştır. Kıscası ev işçisi olan katılımcıların salgın dönemine ilişkin deneyimleri ve bu deneyimleri nasıl anlamlandırdıkları açıklanmaya çalışılmıştır.

Salgın dönemindeki risk faktörleri ve kısıtlamalar göz önüne alınarak, tüm görüşmeler uzaktan (online veya telefon konuşmaları aracılığıyla) gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda katılımcı ev işçilerinin bazılarıyla video görüşmeler, bazılarıyla ise telefon konuşmaları ile iletişim kurulmuştur. Ev işçilerinin iletişim bilgilerine önceden rızaları alınmak ve araştırma hakkında bilgi vermek koşuluyla Evid-Sen temsilcileri aracılığıyla erişilmiştir. Her bir görüşme 30 dakika ile 45 dakika arasında sürmüştür. İlgili araştırma kapsamındaki görüşmeler 2020 yılı Nisan ayı ile 2020 yılı Eylül ayı arasında gerçekleştirilmiştir. Bahsedilen tarihler Covid-19 salgının işçiler üzerindeki etkilerinin ilk hissedilmeye başladığı dönemler olması açısından anlamlı bulunmuştur. Derinlemesine mülakat sorularının oluşturulması aşamasında da Evid-Sen yöneticilerinden destek alınmıştır. Yarı yapılandırılmış soruların hazırlanmasında sendika yöneticilerinin alandan elde ettikleri izlenimler katkı sağlamıştır. Soruların açık uçlu olması katılımcıların sürece ilişkin tecrübelerini daha açık ve detaylı şekilde aktarmalarına olanak tanımıştır. Görüşmelerin başında katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve kendilerini kısaca tanıtmaları istenmiştir. Kişisel verilerin gizliliği dikkate alınarak görüşme sağlanan her bir katılımcı, çalışma içerisinde görüşme sırası dikkate alınarak “X. Ev İşçisi” şeklinde sayı ile kodlanmıştır.

7. Araştırma Bulguları

Araştırma bulguları, mülakat verilerinin betimsel olarak analiz edilmesi aracılığıyla değerlendirilmiştir. Ev işçilerinin salgın döneminde karşılaştıkları sorunlar gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda belirli başlıklar/konular altında gruplandırılarak aktarılmıştır. Bu kapsamda derinlemesine görüşmeler vasıtasıyla elde edilen veriler incelenmiş, ev işçilerinin yaşadıkları sorunlar (işsizlik, gelir kaybı, sosyal korumadan yoksunluk, çalışma koşulları, işçi sağlığı ve iş güvenliği), çalışma şekilleri (gündüzlü çalışan, yatılı çalışan, tam zamanlı çalışan, süreksiz çalışan) ve üstlendikleri görevler (temizlik vb., çocuk bakımı, yaşlı ve hasta bakımı) üzerinden yapılan bir gruplandırma tasnif edilmiştir. Çalışma içerisinde her bir başlık/konu ile ilgili tespit ve değerlendirmeler, katılımcıların aktarımlarından doğrudan alıntı yapılarak betimsel bir şekilde sunulmuştur.

7.1. Demografik Veriler

Yarı yapılandırılmış soruları cevaplayan ev işçilerinin 14’ü ilkökul mezunu olduğunu belirtirken, katılımcılardan 2’si herhangi bir şekilde eğitim almadığını ifade etmiştir. Lise mezunu katılımcı sayısının 10 ve yüksekokul mezunu katılımcı sayısının ise 3 kişi olduğu görülmüştür. Katılımcılardan 3’ü ortaokul mezunu olduğunu ifade ederken, 3 katılımcı ise eğitim durumunu belirtmemiştir. Ayrıca katılımcılardan 19’u evli olduğunu dile getirmiştir. Kendileriyle görüşülen ev işçilerinin 22’si gündüzlü çalışan, 13’ü ise yatılı çalışan ev işçilerinden oluşmuştur. Gündüzlü çalışan ev işçilerinin 4’ünün bakım işlerini üstlendiği, yatılı çalışan ev işçilerinin ise 6’sının göçmen işçi olduğu görülmüştür. Ev işçilerinin büyük çoğunluğunun kadınlardan oluşması nedeniyle katılımcıların tamamı kadın ev işçilerinden seçilmiştir. Ayrıca kendileriyle görüşülen ev işçilerinin ortalama meslek tecrübelerinin 15 yılın üzerinde olması dikkat çekmiştir. Bu durum salgın öncesindeki çalışma koşulları ve sorunlar ile salgın sürecinde değişen koşullar arasında bir kıyaslama yapılabilmesi adına anlamlı bir nitelik teşkil etmiştir.

Tablo 1: Katılımcı Ev İşçilerinin Demografik Verileri

	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Mesleki Tecrübe	Çalışma Şekli	Üstlendiği Görev
1. Ev İşçisi	Lise	Evli Değil	12 Yıl	Yatılı	Temizlik/ Ev İçi Düzen
2. Ev İşçisi	Lise	Evli Değil	2,5 Yıl	Yatılı	Yaşlı/ Hasta Bakım
3. Ev İşçisi	Ortaokul	Evli	10 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
4. Ev İşçisi	Lise	Evli Değil	2 Yıl	Yatılı	Çocuk Bakım
5. Ev İşçisi	İlkokul	Evli	20 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
6. Ev İşçisi	Lise	Evli	5 Yıl	Gündüzlü	Çocuk Bakım
7. Ev İşçisi	İlkokul	Evli	10 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
8. Ev İşçisi	İlkokul	Evli	8 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
9. Ev İşçisi	Eğitim yok	Evli	25 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
10. Ev İşçisi	İlkokul	Evli Değil	35 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
11. Ev İşçisi	Lise	Evli Değil	20 Yıl	Gündüzlü	Çocuk Bakım
12. Ev İşçisi	İlkokul	Evli	10 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
13. Ev İşçisi	Belirtmemiş	Evli	20 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
14. Ev İşçisi	Lise	Evli Değil	12 Yıl	Yatılı	Çocuk Bakım
15. Ev İşçisi	İlkokul	Evli	30 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
16. Ev İşçisi	İlkokul	Evli Değil	25 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
17. Ev İşçisi	İlkokul	Evli	10 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
18. Ev İşçisi	İlkokul	Evli	15 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
19. Ev İşçisi	İlkokul	Evli	26 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
20. Ev İşçisi	Lise	Evli Değil	10 Yıl	Yatılı	Çocuk Bakım
21. Ev İşçisi	Eğitim yok	Evli	20 Yıl	Gündüzlü	Çocuk Bakım
22. Ev İşçisi	Belirtmemiş	Evli	25 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
23. Ev İşçisi	Lise	Evli	15 Yıl	Gündüzlü	Çocuk Bakım
24. Ev İşçisi	İlkokul	Evli Değil	20 Yıl	Yatılı	Temizlik/ Ev İçi Düzen
25. Ev İşçisi	Yüksekokul	Evli	2 Yıl	Yatılı	Çocuk Bakım
26. Ev İşçisi	İlkokul	Evli	7 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
27. Ev İşçisi	Ortaokul	Evli Değil	18 Yıl	Yatılı	Çocuk Bakım
28. Ev İşçisi	Lise	Evli Değil	10 Yıl	Yatılı	Çocuk Bakım
29. Ev İşçisi	Belirtmemiş	Evli Değil	15 Yıl	Yatılı	Temizlik/ Ev İçi Düzen
30. Ev İşçisi	Yüksekokul	Evli Değil	5 Yıl	Yatılı	Yaşlı/Hasta Bakım
31. Ev İşçisi	İlkokul	Evli	30 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
32. Ev İşçisi	İlkokul	Evli	15 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
33. Ev İşçisi	Ortaokul	Evli Değil	10 Yıl	Gündüzlü	Temizlik/ Ev İçi Düzen
34. Ev İşçisi	Lise	Evli Değil	25 Yıl	Yatılı	Çocuk Bakım
35. Ev İşçisi	Yüksekokul	Evli Değil	15 Yıl	Yatılı	Çocuk Bakım

7.2. İş ve Gelir Kaybı

Ev işçileri ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda dünyadaki duruma benzer şekilde iş ve gelir kaybının ev işçilerinin salgın döneminde karşılaştıkları en önemli sorunlar arasında yer aldığı görülmüştür. Kayıt dışı ve düzensiz çalışan ev işçilerinin bu dönemde daha yoğun bir şekilde iş ve gelir kaybı yaşadıkları anlaşılmıştır. Özellikle gündelik işlerde, düzensiz olarak çalışan, temizlik vb. ev içi düzenin sağlanmasına yönelik işler üstlenen ev işçilerinin bu dönemde yatılı işlerde, tam zamanlı çalışan, bakım işlerini üstlenen işçilere göre daha fazla işsiz kaldıkları görülmüştür. Ancak yatılı çalışan ve/veya bakım işlerini üstlenen ev işçileri arasında da iş ve gelir kaybı yaşadığını belirten ev işçileri olmuştur.

“Daha önceden evlere temizliğe gidiyordum. Hepsi pandemi nedeniyle kesildi. Korkuyorlar işe almıyorlar... İş yok diye kapılar yüzümüze kapıyor...” (31. Ev İşçisi)

Yaşanan gelir kaybı nedeniyle karşı karşıya kalınan ekonomik sorunlar salgın sürecinde işsiz kaldıklarını belirten ev işçileri tarafından üzerinde durulan önemli sorunlar arasında yer almıştır. Bu doğrultuda ev işçileri kiralalarını, faturalarını ve diğer borçlarını ödeyemediklerini belirtmişlerdir. Çok sayıda ev işçisi biriken borçlar nedeniyle evlerine icra geldiğini ifade etmiştir. Gelir kaybı nedeniyle karşılaşılan sorunlar sadece ödemelerin aksamıyla sınırlı kalmamış, kendileriyle görüşülen ev işçileri temel besin maddelerini karşılama noktasında da sorunlar yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

“İki çocuğum var. Bu süreçte geçimimizi sağlayamıyoruz. Şu anda çalışmadığım için faturalarımı ödeyemiyorum. Eşim sadece kirayı ödeyebiliyor. O da kendisi asgari ücretli çalışan. Kızım dışarıdan okuyor, oğlum hapishanede... Bu süreçte sağlıklı beslenemiyor ve sağlık hakkına erişemiyorum.” (7. Ev işçisi)

Bu dönemde ev işçileri sadece kendilerinin değil aileleri içerisinde eşlerinin veya çocuklarının da işsiz kaldığını dile getirmişlerdir. Hane içerisinde birden fazla kişinin iş ve gelir kaybı yaşaması, karşı karşıya kalınan ekonomik problemlerin içinden çıkılması güç bir hal almasına neden olmuştur.

*“Salgın öncesinde evin geçimini ben ve eşim sağlıyorduk. Salgında ikimiz de işsiz kaldık. Salgın nedeniyle işten çıkarıldık. Evdeyiz, geçimimizi sağlayacak durumumuz yok... Çok zor durumda-
yız hiçbir şekilde gelirimiz yok... Bu süreçte geçimimizi sağlamakta zorlanıyoruz. Elimizde olan nakit de tükendi duvarları mı kemireceğiz artık ne yapacağız bilmiyorum...” (21. Ev İşçisi)*

Özetlemek gerekirse kendileriyle görüşme gerçekleştirilen ev işçilerinden işsiz kaldıklarını belirtenler iş ve gelir kaybıyla birlikte yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle sadece çalışma hakkından mahrum kalmamış, aynı zamanda birçok temel insan hakkına erişememişlerdir. Gelir kaybıyla doğrudan ilişkili olarak konut ve beslenme hakkına erişim noktasında yaşanan sorunlar da araştırma bulguları içerisinde dikkat çekmiştir.

7.3. Sosyal Korumadan Yoksunluk ve Sosyal Haklara Erişememe

Covid-19 salgını döneminde işlerini kaybettiklerini belirten ev işçileri çoğunlukla kayıt dışı çalışanlardan oluşmaktadır. Bahsi geçen durum beraberinde sosyal güvenlik hakkına ve çeşitli sosyal haklara erişimle ilgili önemli sorunların yaşanmasına da neden olmuştur. Bu doğrultuda işsiz kaldıklarını belirten ev işçilerinin tamamı salgın döneminde devlet tarafından çalışanlara sağlanan desteklerden faydalanamadıklarını dile getirmişlerdir. Sigortasız çalıştırılma nedeniyle ev işçileri sağlanan bu desteklere başvuru için gerekli koşulları sağlayamamışlardır. Dolayısıyla kendileriyle görüşülen ev işçileri salgın döneminde sıkça gündeme getirilen işsizlik ödeneği, kısa çalışma ödeneği ve ücretsiz izin ödeneği gibi desteklere erişememişlerdir.

“Rica ediyorum devlet bize el uzatsın. Zor durumdayız iki hastam var çocuklarım işsiz, eşim raporlu, ben 57 yaşındayım, hastayım, hala temizliğe gidiyorum. Hastayım zor çalışıyorum. Hiçbir yerde bize sigorta yapmadılar, 25 yıldır sigortasız çalıştık, devlet bize borçlu, lütfen bize el uzatsınlar.” (9. Ev işçisi)

Salgın döneminde belirli desteklere sınırlı ölçüde erişebildiklerini dile getiren ev işçileri ise sağlanan desteklerin sorunlarının çözümü noktasında yetersiz kaldığını vurgulamışlardır. Bu

doğrultuda devlet ve vakıflar tarafından sağlanan nakdi destekler, yerel yönetimler ve çeşitli kuruluşlar tarafından sağlanan koli yardımları ev işçilerinin erişebildikleri destekler arasındadır. Ancak bu yardımların çoğunun tek seferlik olması, nakdi desteklerin tutarlarının oluşan büyük ekonomik sorunlar karşısında yetersiz kalması, ev işçilerinin dile getirdikleri sorunlardandır. Ayrıca bazı ev işçileri e-devlet üzerinden başvuru yapabilecek yeterli teknik bilgiye sahip olmalarını nedeniyle ilgili yardımlara başvuru da yapamamışlardır.

“Yardım için devlete başvuru yaptım. Daha doğrusu vakfa başvuru yaptım. Üç ayda bir para verileceği söylendi. Şimdi o yardımı alıyorum üç ayda sosyal vakıftan 300 TL para yatırıyorlar sadece... 18 yaşında oğlum var, iş arıyor iş bulamıyor pandemiden dolayı. Eşim de bulamıyor kendisine göre bir iş... 300 TL alsan neye yetiyor ki evin alışverişini faturalar... Maddi durumum çok kötü.” (32. Ev İşçisi)

Kayıt-dışı çalışmayla doğrudan ilişkili olarak sağlık hakkına erişim anlamında yaşanan sorunlar da ev işçileri tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. İş ve gelir kaybı yaşadıklarını belirten ev işçileri çoğunlukla sağlık hakkına erişemediklerini belirtirken, bu işçilerden sağlık imkânlarından yararlanabildiklerini belirteler ise ancak eşleri veya ebeveynleri üzerinden bu hakka erişebildiklerini ifade etmişlerdir.

“Elektrik, su, doğalgaz faturalarını yatıramıyoruz. Doğru düzgün beslenemiyoruz. Hiçbir gelir yok. Şu an bilmiyorum nasıl, ne yapacağız? Sağlığa kolay ulaşamıyorum. Ben hastalığımın dolayı diyet yapıyorum. Diyeti bile uygulamakta zorlanıyorum. SGK olmayınca bakmıyorlar. Benim SGK yok. İşsiz kaldık. Başka iş de bulabilme şansım yok. Kronik hastayım. Bulsam da gidemem gitsem de sağlığım tehdit altında...” (16. Ev İşçisi)

Eğitim hakkına erişimde yaşanan sorunlar da araştırma kapsamında dikkat çeken bulgular arasındadır. Katılımcı ev işçileri salgın dönemi kısıtlamalar doğrultusunda yüz yüze eğitime ara verilmesiy-le birlikte çocuklarının online eğitim imkanlarından faydalanmakta güçlük çektiklerini belirtmişlerdir. İnternet erişimlerinin bulunmaması, bilgisayar, tablet vb. gerekli teçhizat eksiliği, ev işçilerinin ifadelerinde sıklıkla değindikleri sorunlardan olmuştur. Bu kapsamda ev işçileri çocuklarının eğitimlerini karşılayamadıklarını veya karşılayabilmek adına dışarıdan destek almak durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle küçük çocuklarını kreş vb. kurumlara gönderen ev işçilerinin bu imkândan faydalanmaya devam edemedikleri görülmüştür.

“Üç tane çocuğum var benim. Bir tanesi okula gidiyor. Salgın öncesinde birisini de kreşe verdim. Pandemiden sonra maddi imkânsızlıklar nedeniyle kreşten aldık sonra. Diğer çocuğum okula gidiyor. Evimde internetim bile yok. Tabletım kırık. Telefondan da ders yaptıramıyorum. Halasına gönderiyorum internete bağlanması için.” (33. Ev İşçisi)

Alandan elde edilen bulgular; ev işçilerinin adil ve elverişli ücret elde etme hakkından faydalanamadıklarını, yaşanan gelir kaybı doğrultusunda gerekli toplumsal koruma mekanizmalarına erişemediklerini, bu doğrultuda sosyal güvenlik hakkına erişim anlamında önemli sorunlarla karşılaştıklarını ortaya koymuştur. Bahsedilen bu durum, sosyal devlet ilkesinin temel unsurları kapsamında sosyal korumanın gerçekleştirilmesine yönelik eksiklikleri ev işçileri bağlamında görünür hale getirmiştir.

7.4. Çalışma Koşullarının Ağırlaşması

Covid-19 salgını döneminde düzensiz çalışan, gündelik işlere giden, çoğunlukla temizlik vb. işleri üstlenen ev işçileri işsizlikle karşı karşıya kalırken hasta, yaşlı ve çocuk bakım işlerini üstlenen ve çoğunlukla yatılı çalışan ev işçileri ise çalışmaya devam etmiş veya etmek zorunda kalmışlardır. Salgın sürecinde çalışmaya devam ettiklerini belirten işçiler bu dönemde çalışma ilişkileri içinde birbiri ile iç içe geçmiş farklı boyutlarda sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. İş yüklerinin artması ve çalışma sürelerinin uzaması kendileriyle görüşme yapılan ev işçilerinin en sık dile getirdikleri sorunlardan olmuştur. Bu dönemde kısıtlamalar nedeniyle hane üyelerinin evlerde daha çok vakit geçirmeleri, yüz yüze eğitime ara verilmesi nedeniyle eğitim çağındaki çocukların evlerde kalmaları ev içerisindeki işlerin yoğunluğunu arttırmıştır. Ayrıca özellikle bakım işlerini üstlenen ev işçileri hanede çalışan ev işçisi sayısının azaltıldığını, ev içi düzenin sağlanmasına yönelik işleri üstlenen ev işçilerinin işten çıkarıldığını ve bu işleri de kendilerinin üstlenmek zorunda kaldıklarını sıklıkla dile getirmişlerdir. Bu durum ev işçilerinin mesai saatlerinin artmasını, ara dinlenme hakkında gerektiği şekilde faydalanamamalarına neden olmuştur. Dolayısıyla iş yükleri zaten ağır olan ev işçilerinin çalışma koşulları, salgın dönemiyle birlikte daha da ağırlaşmıştır. Yatılı çalışan ev işçileri 24 saat işveren emir ve talimatlarına hazır beklediklerini, dinlenemediklerini ve yeteri kadar uyuyamadıklarını ifade etmişlerdir.

“Yatılı çocuk bakıcısıyım. Azerbaycanlıyım. Bir buçuk aydır hiç izin kullanmadım. Evin bütün işini ben yapıyorum. Üstüne çocuklarına da bakıyorum. Çok yoruluyorum. Kötü davranıyorlar. Virüs hastalığı çıkarsa çok zorlanırsınız... Kimsenin umurunda değiliz. Evleri küçük, kendime ait bir odam yok. Bana bir şey olsa beni kapı dışarı ederler. Kendileri hasta olsa kendilerini bana baktırırlar...” (4. Ev işçisi)

İş yükünün artmasının yanında izinsiz çalıştırılma da görüşmeler kapsamında ev işçilerinin sıklıkla değindikleri sorunlar arasında yer almıştır. Ev işçileri hali hazırda ağırlaşan çalışma koşullarının ücretli izin hakkından faydalanmaksızın çalıştırılmayla birlikte katlanılmaz bir hal aldığını belirtmişlerdir. Kendileriyle görüşülen ev işçilerinin çoğu aylardır ücretli izin hakkından faydalanmaksızın çalıştırdıklarını dile getirmişlerdir. Ev işçileri kendi tecrübelerinin yanında iletişim içerisinde oldukları arkadaşlarının da bu sorunla karşı karşıya olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların anlatımlarından, ev işçilerinin istihdamına aracılık eden şirketlerin işçilere işverenden izin talep etmemeleri yönünde baskı uyguladıkları da anlaşılmıştır. Uzun süreler sonra izne çıkabilen ev işçilerinin ise bu izinleri belirli kısıtlamaları kabul etmeleri koşuluyla kullanabildikleri görülmüştür. Bu doğrultuda aile bireyleriyle ve arkadaşlarla görüşme koşuluyla karantina altında, sadece dinlenme ihtiyacını gidermeye yönelik olarak kullanılan izinler söz konusu olmuştur.

“Ben yaklaşık 25 senedir bu işi yapıyorum ancak bu sene kadar zorlandığımı hatırlamıyorum... Günde dört beş saat uykuyu zor görüyorum... İzin konusuna gelince, üç aydır izne çıkmıyorum. Ailelere baktığım zaman kendi hayatlarından hiç geri kalmıyorlar mesela plajdı, restorandı şuydu buydu gidiyorlar. Ama çalışan elemana baktığınız zaman pandemi filan eve kapatıyorlar... İzne çıktığım zaman kimseyle görüşmemek kaydıyla çıkıyorum. Eve gidiyorum, evden geliyorum kimseyle görüşmüyorum ne aileyle ne arkadaşlarımla. Yalnız yaşıyorum mesela. Diğer ailesiyle yaşayanlara izin de vermiyorlar mesela...” (34. Ev işçisi)

Ağır iş yükü ve izinsiz çalışmanın yanında, ev işçileri işverenlerin kötü muamele ve uygulamalarına yönelik şikâyetlerini de dile getirmişlerdir. Özellikle virüs bulaştırmaları kaygısıyla işverenlerin ev işçilerine kötü davrandıklarını kimi zaman bu gibi nedenlerle işyerinde şiddete maruz kaldıklarını belirten ev işçileri olmuştur. Bu dönemde izin kısıtları haricinde ev işçilerinin boş zamanı kullanma ile hareket ve iletişim özgürlüklerinin kısıtlandığı görülmüştür. Ev işçileri kimi zaman işi bırakmak istedikleri halde bu iradelerinin salgın kısıtlamaları bahane edilerek işverenleri tarafından engellendiğini belirtmişlerdir. Kendileriyle görüşülen göçmen ev işçileri de tüm işçilerle benzer sorunları tecrübe etmelerinin yanında, kendi ülkelerindeki aile bireyleriyle sağlıklı iletişim kuramadıklarını, seyahat kısıtlamaları nedeniyle ülkelere gitme şanslarının bulunmadığını, işten ayrılmaları veya çıkarılmaları durumunda konut hakkına erişim noktasında ciddi engellerin olduğunu ve bu süreçte işverenlerin kötü muamelelerine maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Yaşanan salgın sürecinin özgül koşulları ve işsizlik kaygısı ev işçilerinin karşı karşıya kaldıkları bu kötü çalışma koşullarını, güvencesiz istihdam ilişkilerini ve daha düşük ücretleri kabul etmelerine neden olmuştur.

“Adım... Özbekistanlıyım... Karı koca yaşlı bir çiftin yanında çalışıyorum iki buçuk senedir. Çalışma iznim yok. Çalıştığım işyerinde yaşadığım önemli bir sorun... Oturma iznini almak için postaneye gittim. Ayrıca otobüsle ya da minibüsle de değil çalıştığım yerin özel şoförüyle gidip geldiğim halde bize virüs bulaştırırsın diye bir hafta boyunca odama hapsedildim...” (2. Ev işçisi)

Küresel salgın döneminde kötü muamele, şiddet ve taciz sadece çalışma yaşamı içerisinde değil ev işçilerinin kendi hanelerinde de artmıştır. Kendileriyle görüşülen ev işçileri bu dönemde eşleri veya aile bireylerinden gördükleri şiddetin arttığını dile getirmişlerdir. Yaşanan ekonomik sorunların, salgın döneminin oluşturduğu psikolojik tahribat ve evde geçirilen zamanın artışı, şiddetin artmasının önemli nedenleri arasında belirtilebilir. Özetlemek gerekirse kendileriyle görüşülen ev işçileri salgın döneminde, çalışma hakkının temel unsurları arasında yer alan makul çalışma süreleri isteme hakkı, ücretli izin hakkı ve boş zaman isteme hakkına etkin bir şekilde erişememişlerdir. Bununla birlikte ilgili süreçte çalışma ilişkilerini düzenleyen mevcut ulusal yasal düzenlemelerin ciddi şekilde ihlal edilmiştir. Bu kapsamda etkin bir denetim ve şikâyet mekanizmasına duyulan ihtiyaç görünür hale gelmiştir.

7.5. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğine İlişkin Sorunlar

Ev işçilerinin ağırlaşan çalışma koşulları ve izinsiz bir şekilde uzun sürelerle çalışmaları beraberinde işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin önemli sorunların ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Dinlenmeksizin sürekli olarak tekrar eden hareketlerin yapılması, artan iş yükü nedeniyle fiziki anlamda yorgunlukların artması, içinde bulunulan çalışma koşulları doğrultusunda psiko-sosyal risk faktörlerinin ev işçilerini daha yoğun bir şekilde olumsuz etkilemesi söz konusu olmuştur. Bu durum ev işçilerinin işçi sağlığı ve iş güvenliğine yönelik daha fazla riskle ve iş kazalarıyla karşılaşmaları ihtimalini artırmıştır. Ev işçileri bu dönemde işçi sağlığı ve iş güvenliği risklerine karşı daha savunmasız hale gelmişlerdir.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği risklerinin artmasının yanı sıra, çalışmaya devam eden ev işçilerinin virüse yakalanma riskleri artmıştır. Birden fazla evde çalışan, hane halkı ile sürekli temas halinde olan, işe gidiş gelişlerde kamusal alanda zaman geçiren ev işçileri, bu dönemde virüse karşı korunmasız ve savunmasız hale gelmişlerdir. Bu doğrultuda kendileriyle görüşme gerçekleştirilen ev iş-

çileri, doğrudan kendileri olmasa da iletişim içerisinde oldukları ev işçilerinin işverenlerinden virüsü alarak hastalandıklarını ve virüsü hanelerine de bulaştırdıklarını dile getirmişlerdir.

“Hayatımız tehdit altında... Çalışmazsak parasızlıktan çalışırsak virüsten... Bu durum ne kadar sürececek belli değil...” (16. Ev İşçisi)

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde hem ev işçilerinin hem de işverenlerinin salgından korunma noktasında daha çok bilgilendirilmeleri gerektiği ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ayrıca salgından korunmaya yönelik gerekli önlemlerin alınması ve ev işçisine bu doğrultuda gerekli ekipmanın sağlanması anlamında ev işçisi çalıştıran işverenlerin bilinçlendirilmesi ve bu doğrultuda yaptırımların gündeme getirilmesi gerektiği de görülmüştür. Salgın sürecinde kişisel sağlığa yönelik tüm bu risklere rağmen ev işçilerinin virüse yakalanmaktan ve bunu aile bireylerine taşımaktan ziyade işsiz kalmak ve gelir kaybı yaşamaktan endişelenmektedirler. Temel ihtiyaçların karşılanması adına çalışma sonucu elde edilen gelirin tek geçim ücreti olduğu vurgusu ön plana çıkmıştır. Ayrıca Coronavirüs hastalığının ve bunun olası etkilerinin bir meslek haslığı olup olmadığına özellikle sağlık çalışanları nezdinde tartışıldığı günümüzde, söz konusu araştırma kapsamında görüşülen ev işçilerinin tecrübeleri dikkate alındığında, diğer çalışan grupları için de bu durumun dikkate alınması gerektiği açıkça görülmektedir.

8. Sonuç

Covid-19 salgını, halk sağlığı üzerindeki etkilerinin yanında toplumsal ve ekonomik anlamda da son derece önemli sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde yoksulluk ve eşitsizlik artarken, kitlesel işsizliklerin yaşandığı, çalışma ilişkilerinin çok daha esnekleştiği görülmüştür. Yaşanan süreçte salgının ortaya çıkardığı olumsuz etkilerden kayıt dışı çalışanlar ve güvencesiz gruplar daha çok etkilenmiştir. Ev işçileri ise salgın sürecinden en çok etkilenen güvencesiz gruplar arasında yer almıştır. Ev işlerinde kayıt dışı çalışmanın ve atipik istihdamın yaygın olması yaşanan sorunları derinleştirmiş ve ev işçilerini salgın döneminde yaşanan sorunlar karşısında korumasız bırakmıştır. Ev işçileri bu dönemde birbiri ile ilişkili ve iç içe geçmiş çok sayıda sorunu aynı anda yaşamışlardır. İş ve gelir kaybı, sosyal güvenlik mekanizmalarına ve sosyal haklara erişememe, çalışmaya devam eden ev işçileri için iş yükünün artması, uzun sürelerle çalışma, ücretsiz izin hakkından faydalanamama, hastalığa yakalanma riskinin artması süreç içerisinde temel sorunlar arasında yer almıştır. Bahsedilen tüm bu sorunlar hem uluslararası raporlarda hem de araştırma kapsamında kendileriyle görüşülen ev işçilerinin ifadelerinde dikkat çekmiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, ev işçilerinin salgın sürecinde temel insan hakları içerisinde yer alan ve anayasal güvence altına da alınan çalışma hakkından etkin bir şekilde faydalanamadıklarını ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, çalışma hakkının ihlali bağlamında ele alındığında, ev işçileri çalışma hakkının unsurları arasında yer alan ve çalışma hakkı ile sıkı sıkıya bağlı birçok haktan yararlanamamışlardır. Özellikle iş ve gelir kaybına bağlı yaşanan sorunlar nedeniyle ev işçileri, işsizliğe karşı korunma hakkından, kendisi ve ailesi ile insan onur ve haysiyetine yakışır bir yaşam sürecektir düzeyde adil ücret elde etme hakkından ve iş güvencesinden mahrum kalmışlardır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular çalışma hakkı ile yaşam hakkı arasındaki sıkı bağı ortaya koymuş, bahsi geçen süreçte ev işçilerinin kendileri ve aileleri için yeterli yaşam standartlarını sağlayamadıkları görülmüştür. Bu doğrultuda ev işçileri beslenme, konut, eğitim ve sağlık hakkına erişim anlamında sorunlar yaşamaktadırlar. Salgın döneminde işsiz kalmayıp çalışmaya devam eden ev işçileri ise işçi sağlığı ve iş güvenliğine uy-

gun koşullarda çalışmayı isteme hakkı, makul çalışma süresi isteme hakkı, adil ücretli izin hakkı, boş zaman isteme hakkı ve yapısına ve kişiliğine uygun işlerde çalışma hakkından yoksundurlar. Ayrıca salgın döneminde ev işçileri hem işyerinde hem de hanelerinde daha fazla şiddete maruz kalmışlardır. Bu durum ise, ev işçilerinin kişisel özgürlüklerinin ve güvenliklerinin ihlal edilmesine, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye maruz kalmalarına neden olmuştur. Ev işçilerinin işyerinde maruz kaldıkları şiddet aynı zamanda adil ve elverişli koşullarda çalışma hakkının ihlalini de beraberinde getirmiştir.

Çalışma hakkı ve diğer temel insan haklarının devlet güvencesi altında olması nedeniyle sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak devlet ve yetkili kurumları aracılığıyla konuya ilişkin politika ve düzenlemeler hızlı bir şekilde hayata geçirilmelidir. Kayıt dışı çalışan ve sosyal güvenlik sistemi dışında kalan ev işçilerinin beslenme, konut, eğitim ve sağlık hakkına etkin erişimleri adına acil önlemler alınmalıdır. İş ve gelir kaybı yaşayan, herhangi bir koruma kapsamında olmayan ev işçileri için gelir güvencesi sağlanmalıdır. Salgın koşullarında ev işlerinde çalışma ve ev işçisi çalıştırma hakkında ev işçileri ve işverenleri bilgilendirilmelidir. Ev işçisi çalıştıran işverenlerin gerekli hijyen tedbirlerini almaları ve koruyucu ekipmanları sağlamaları adına etkin mekanizmalar oluşturulmalıdır. Ev işçilerinin insan onur ve haysiyetine uygun koşullarda çalışmaları adına mevcut yasal düzenlemeler kapsamındaki hak ihlalleri tespit edilerek yaptırımlar uygulanmalıdır. Bunun için ise ev işçilerinin haklarını arayabilmeleri adına güvenli şikâyet mekanizmaları oluşturulmalı, ev işçilerinin işyerleri olan hanelerin denetimi mümkün kılınmalıdır. Ev işçilerinin kayıtlı istihdamını desteklemek adına ev işçisi çalıştıran işverenlere küresel salgın döneminde özel teşvik paketleri oluşturulmalıdır.

ILO tarafından 2011 yılında kabul edilen 189 sayılı Ev İşçileri için İnsan Onuruna Yakışır İş Sözleşmesi de hem küresel salgın döneminde ortaya çıkan sorunlarla mücadelede hem de ev işçilerinin sorunlarına yönelik genel politikaların oluşturulması anlamında önemli bir hukuki çerçeve ortaya koymaktadır. 189 sayılı Sözleşme her ne kadar Türkiye tarafından henüz onaylanmamış olsa da sözleşmede yer verilen düzenlemeler konuya ilişkin hayata geçirilecek ulusal politikalar açısından da bir kılavuz niteliği taşımaktadır. Bu doğrultuda 189 sayılı Sözleşme taraf ülkelere, ev işçilerinin sigorta primlerinin ödenmesi noktasında kolaylaştırıcı yöntemler geliştirme yükümlülüğü getirmektedir. Ev işçilerinin sosyal güvencelerinin en az diğer işçiler kadar olması gerektiği de 189 sayılı Sözleşme'nin vurguladığı önemli noktalar arasındadır. Dolayısıyla ev işçilerinin hem salgın döneminde hem de öncesinde yaşadıkları birçok sorunun kaynağının hukuki korumadan yoksunluk ve kayıt-dışı çalışma olduğu düşünüldüğünde ulusal anlamda geliştirilebilecek politikalarda etkin bir kayıtlılık sisteminin geliştirilmesinin ve ev işçilerinin özgül çalışma koşullarını dikkate alan hukuki düzenlemelerin önemi açıkça görülmektedir.

Salgın süresince çalışmaya devam eden ev işçilerinin çalışma koşullarının ağırlaşması ve izinsiz olarak uzun sürelerle çalışmaları dikkate alındığında 189 sayılı Sözleşme'nin bu doğrultudaki düzenlemeleri de oldukça önemli hale gelmektedir. Sözleşme çalışma süreleri, fazla çalışmaların telafisi, işverenin emir ve talimatlarına hazır beklenen sürelerin çalışma süresinden sayılması, telafi dinlenme sürelerinin hesabı, günlük ve haftalık dinlenme süresi, yıllık ücretli izin vb. konularda belirli standartların oluşturulmasına yönelik düzenlemelere yer vermektedir. Bunun yanında ev işçilerinin iş tanımlarının ve çalışma koşullarının belirlenmesi adına sosyal tarafların katkılarıyla hazırlanan standart sözleşmeler de Sözleşme kapsamında üzerinde durulan önemli konulardandır. Bu kapsamda standart sözleşmelerin oluşturulması ev işçilerinin insana yakışır iş koşullarında çalışmaları adına da son derece önemli bir yere sahiptir.

İşçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin ev işçilerinin çalışma koşullarına uygun özel düzenlemelerin oluşturulması da 189 sayılı Sözleşme'nin üzerinde durduğu önemli konulardandır. Bu doğ-

---

rultuda Sözleşme taraf ülkelere, işçi sağlığı ve iş güvenliği noktasında gerekli tedbirlerin alınması ve yaptırımların uygulanması yükümlülüğü getirmektedir. Bu husus küresel salgın döneminde özellikle kişisel koruyucu ekipmanların sağlanması, işçilerin sağlık ve güvenliklerini dikkate alan düzenlemelerin oluşturulması açısından dikkat çekicidir.

Özetle ev işçilerinin Türkiye'deki sorunlarının çözümü noktasında 189 sayılı ILO Sözleşmesi'nin bir kılavuz olarak dikkate alınmasının yanında onaylanması da oldukça önemli bir gerekliliktir. Sözleşme'nin onaylanması ev işçilerinin hak ve çıkarlarının geliştirilmesi anlamında bir üst norm niteliği taşıyacak, etkin bir ulusal mevzuat geliştirme sürecini mümkün hale getirecek ve dile getirilen tüm önerilerin soyut bir niyet temelinden somut bir çerçeveye dönüşmesini sağlayacaktır. Belirtmek gerekir ki ev işçilerinin salgın döneminde karşılaştıkları sorunların çoğu hukuki korumasızlık ve güvencesizlikten kaynaklanmaktadır. Alandan elde edilen bulgular da bu tespiti güçlendirmiştir. Ayrıca ev işçilerinin sorunlarının iç içe geçmiş yapısı, sorunların çözümü anlamında da bütüncül bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Alper, Y. (2014), *Türkiye sosyal güvenlik sistemi: sosyal sigortalar hukuku*, Bursa: Dora.
- Arıkan, R. (2011), *Araştırma yöntem ve teknikleri*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Balaban Salı, J. (2018), Verilerin toplanması. Ali Şimşek (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* içinde (s.134–161). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Bedir, G. (2016), Ev hizmetlerinde 10 günden az çalışanların sigortalılığı ve Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilmesi. *Mali Çözüm*, ISMMMO, Ocak- Şubat 2016, 225–229.
- Birgün (2019), 1 milyon ev işçisinin yüzde 99'u sigortasız: İş tanımımız yok adımız 'kadın'. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/1-milyon-ev-iscisinin-yuzde-99-u-sigortasiz-is-tanimimiz-yok-adimiz-kadin-256265> (12.01.2021).
- Bora, A. (2010), *Kadınların sınıfı: ücretli ev emeği ve kadın özneliğinin inşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boydak, A. B. (2018), Sosyal güvenlik hukuku açısından ev hizmetlerinde çalışanların durumu. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8 (1), 145–158.
- Diñçer, C. G. (2015), Türkiye- Gürcistan bağlamında göçmen kadın emeği: güvencesizliğin ve belgesizliğin mekanı olarak ev içi alan. Lülüfer Körükmes ve İlkay Südaş (Ed.), *Göçler ülkesi* içinde (s. 95–113). İstanbul: Ayrıntı.
- Doğan, G. (2017), *Ankara'daki Bazı Ev İşçisi Kadınların İşle İlgili Sağlık Ve Sosyal Risklerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Başkent Üniversitesi/Tıp Fakültesi/Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- DW (2020), Ev işçileri pandemide geçim kaynaklarını kaybetti. Erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/ev-ic%C5%9F%C3%A7ileri-pandemide-ge%C3%A7im-kaynaklar%C4%B1n%C4%B1-kaybetti/av-55882338> (12.02.2021).
- Erdoğdu, S. ve Toksöz, G. (2013), *Türkiye'de ev işçileri: kadınların görünmeyen emeğinin görünen yüzü*. Ankara: Uluslararası Çalışma Ofisi.
- EUROSTAT (2021), EUROSTAT Data. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database> (08.02.2021).
- Fana M., Perez S. T., & Fernández-Macias E. (2020), Employment impact of Covid-19 crisis: from short term effects to long terms prospects., *Journal of Industrial and Business Economics*, Vol. 47, 391–410.
- Güler, C. (2021), *Ev İşçiliğinin Türkiye'deki Görünümü: Kapsam, Boyut ve Sorunlar*, ILO Ankara Ofisi. Erişim adresi: https://www.ilo.org/ankara/publications/WCMS_803900/lang--tr/index.htm (25.07.2021).
- Güzel, A., Okur, A. R. ve Caniklioğlu, N. (2020), *Sosyal güvenlik hukuku*. (18. Baskı). İstanbul: Beta.
- IDWF (2020), International Domestic Workers Federation statement on protecting domestic workers rights and fighting the Coronavirus Pandemic. Retrieved from <https://idwfed.org/en/updates/global-idwf-statement-on-protecting-domestic-workers-rights-and-fighting-the-coronavirus-pandemic> (12.02.2021).
- IDWF (2020b), IDWF solidarity fund to fight COVID-19, Retrieved from <https://idwfed.org/en/covid-19/the-idwf/solidarity-fund> (12.01.2021).
- ILO (2010), *Decent work for domestic workers*. International Labour Conference, 99th Session, Geneva: International Labour Office.
- ILO (2011), C-189, Domestic Workers Convention, 2011 (No. 189). Retrieved from https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0:NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:2551460:NO, (11.02.2021).
- ILO (2013), *Domestic workers across the world: global and regional statistics and the extent of legal protection*. Geneva: ILO.
- ILO (2015a), *ILO global estimates on migrant workers: results and methodology, special focus on migrant domestic workers*. Geneva: International Labour Office.
- ILO (2015b), Who are domestic workers?. Retrieved from <https://www.ilo.org/global/topics/domestic-workers/who/lang--en/index.htm> (10.02.2021).
- ILO (2019a), Domestic workers. Retrieved from <https://www.ilo.org/global/topics/care-economy/domestic-workers/lang--en/index.htm> (10.02.2021).
- ILO (2020a), COVID-19 crisis and the informal economy Immediate responses and policy challenges. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/briefingnote/wcms_743623.pdf (11.02.2021).

- ILO (2020b), Beyond contagion or starvation: giving domestic workers another way forward. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_743542.pdf (11.02.2021).
- ILO (2020c), Impact of the COVID-19 crisis on loss of jobs and hours among domestic workers. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_747961.pdf (11.02.2021).
- ILO (2021a), *Making decent work a reality for domestic workers: Progress and prospects ten years after the adoption of the Domestic Workers Convention, 2011 (No. 189)*. Geneva: ILO Office. Retrieved from https://www.ilo.org/global/topics/domestic-workers/publications/WCMS_802551/lang--tr/index.htm (25.07.2021).
- ILO (2021b), Who are domestic workers?. Retrieved from https://www.ilo.org/global/topics/domestic-workers/WCMS_209773/lang--en/index.htm (12.07.2021).
- ILO (2021c), ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Seventh edition Updated estimates and analysis, 25 January 2021, Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf (02.07.2021).
- ITUC (2020a), *Putting people first 12 governments show the world how to protect lives, jobs and incomes*. Brussels: ITUC.
- ITUC, (2020b), Social protection with health care - data from selected countries, May 2020, Retrieved from https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/ituc_covid-19_countrycasestudies_en.pdf (24.04.2021).
- ITUC (2020c), Letter to the International Finance Corporation - urgent measures to protect workers and the real economy, Retrieved from https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/letter_to_ifc.pdf (24.07.2021).
- ITUC (2020d), Letter to the World Bank Group - building universal social protection, health coverage and sustainable development in COVID-19 response, Retrieved from https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/letter_to_wb_group_re_building_universal_social_protection_health_coverage_and_sustainable_development_in_covid-19_response.pdf (24.07.2021).
- ITUC (2020e), G20 Labor and Employment Ministers' Meeting on COVID-19, Retrieved from https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/g20_labor_and_employment_ministers_meeting_on_covid-19.pdf (24.07.2021).
- ITUC (2020f), *ITUC global covid-19 survey 20 april – 23 april 2020 key findings*. Brussels: ITUC.
- ITUC (2021), ITUC campaign brief: a new approach to global governance of occupational health and safety. Retrieved from https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/ituc_campaign_brief_osh_en.pdf (25.04.2021).
- İlendemli, M. (2018), *Dünyada ve Türkiye'de ev işçiliğinin çalışma biçimleri ve kadın istihdamına etkileri*. (Uzmanlık Tezi) T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara.
- Karaca Gökçek, N. ve Kocabaş, F. (2009), Ev hizmetlerinde çalışanların karşılaştıkları sorunların Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Kamu-İş*, 10 (4), 161–176.
- Kaya, E. (2018), Ev hizmetlerinde sağlık ve güvenlik. *Çalışma Ortamı Dergisi*, Sayı: 155, 18–20.
- L7 (2020), LABOUR 7 (L7), Key Demands in response to the COVID-19 Epidemic, 1 April 2020, Retrieved from https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/l7_covid-19_en.pdf (24.07.2021).
- Manav, A. E. (2015), Ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılığı. *TBB Dergisi*, Sayı: 120, 509–538.
- Memiş, E. ve İzdeş, Ö. (2018), Türkiye'de yaşlı bakımı ve kadın istihdamı. Çağla Ünlütürk Ulutaş (Ed.), *Feminist sosyal politika: bakım, emek, göç* içinde (s.99–138). İstanbul: Notabene.
- Memiş, E. ve Özay, Ö. (2011), Ev içi uğraşlardan iktisatta karşılıksız emeğe: Türkiye üzerinde yapılan çalışmalara ilişkin bir değerlendirme. Serpil Sancar (Ed.), *Birkaç arpa boyu: 21. yüzyıla girerken Türkiye'de feminist çalışmalar* içinde (s. 249–278). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- NDWA (2020), Resources for domestic workers on the Coronavirus Pandemic. Retrieved from <https://membership.domesticworkers.org/coronavirus/get-support/> (09.02.2021).
- Özbay, F. (2012), Türkiye'de ev emeğinin dönüşümü: ondokuzuncu yüzyıldaki Osmanlı ev kölelerinden günümüzdeki kaçak göçmen işçilere. Ahmet Makal ve Gülay Toksöz (Ed.) *Geçmişten günümüze Türkiye'de kadın emeği* içinde (s. 116–158) Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Öztürk, M. (2010), Ücretli iş ve ücretsiz bakım hizmeti ekseninde kadın emeği: 1980'lerden 2000'lere. Saniye Dedeoğlu ve Melda Yaman Öztürk (Ed.), *Kapitalizm, ataerkillik ve kadın emeği: Türkiye örneği* içinde (s. 25–78). İstanbul: Sav.

- SGK (2021), SGK istatistik yıllıkları. Erişim adresi: http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari (10.02.2021).
- Sözer, A. N. (2019), *İşçi, Bağımsız çalışan ve kamu görevlileri bakımından Türk Sosyal Sigortalar Hukuku*. (4. Baskı) İstanbul: Beta.
- Tılıç R. ve Kalaycıoğlu, S. (2012), Çocuk ve yaşlı bakıcıları: enformel sektördeki kadınlar. Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren (Ed.), *Türkiye’de refah devleti ve kadın* içinde (s.301–327). İstanbul: İletişim.
- Tijdens, K., & Klaveren, M. V. (2011), *Domestic workers: their wages and work in 12 countries*. Amsterdam: WageIndicator Foundation.
- Tire, O. (2016), Türkiye’de ev işçilerinin dünü ve bugünü. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (9), 34–43.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2010), Evin içi işyeri: ev hizmetleri, ücretli emek ve göçmen kadın emeği. Saniye Dedeoğlu ve Melda Yaman Öztürk (Ed.), *Kapitalizm, ataerkillik ve kadın emeği: Türkiye örneği* içinde (s. 277–303). İstanbul: Sav.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. ve Durusoy Öztepe, N. (2013), Ev hizmetlerinde mesleki sağlık ve güvenlik sorunu. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 4 (2), 44–57.
- Yıldırım, S. (2014), Türkiye’de ev hizmetinde çalışanların sorunları. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1) 45–59.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Research Article

Online Distance Learning During Covid-19 Pandemic: An Empirical Analysis Over the Students' Opinions

Özgür TOPKAYA¹ , Abdurrahman BENLİ² , Gökçe CEREV³

¹Assoc. Prof. Biga Faculty of Economics and Industrial Relations, Labor Economics and Industrial Relations Department, Canakkale, Turkey

²Assoc. Prof. Sakarya University Faculty of Political Sciences, Labor Economics and Industrial Relations Department, Sakarya, Turkey

³Assoc. Prof. Kocaeli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Labor Economics and Industrial Relations Department, Kocaeli, Turkey

ORCID: Ö.T. 0000-0002-8278-2637;
A.B. 0000-0002-0756-7339;
G.C. 0000-0001-9908-343X

Corresponding author:

Özgür TOPKAYA,
Biga Faculty of Economics and Industrial Relations, Labor Economics and Industrial Relations Department,
Canakkale, Turkey
E-mail: ozgurtopkaya@gmail.com

Submitted: 17.01.2021**Revision Requested:** 19.06.2021**Last Revision Received:** 15.07.2021**Accepted:** 02.09.2021**Published Online:** 22.11.2021

Citation: Topkaya, O., Benli, A., & Cerev, G. (2021). Online distance learning during covid-19 pandemic: An empirical analysis over the students' opinions. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 207-231. <https://doi.org/10.26650/JECS2021-862821>

ABSTRACT

The COVID-19 Pandemic has changed areas of societal life to a great extent. Educational fronts are one of them as well. Self-isolation has caused the lock down of educational facilities and it led to the rise of online distance learning worldwide. With its pros and cons this method has been used for more than one year. In this regard, the study used a detailed survey to collect the opinions of Turkish higher education students about the e-learning process during the spring term 2020 when the COVID 19 Pandemic began. For this purpose, 750 surveys were conducted over Google Forms with participant of higher education students from Turkey. The results of the research revealed the following findings. The majority of the participants stated that although distance education had some advantages, it was not a substitute for traditional education, and they could not achieve the same efficiency. The main reasons for this conclusion were inadequate infrastructure, internet access problems and unfair competition caused by the lack of computer hardware, especially in the ongoing education throughout the country. Students also stressed the significance of online education and how it helped them to stick to their academic careers as they had no alternative other than following an online education system in the social isolation period of COVID-19 measures.

Keywords: Online Distance Learning, COVID-19, Students Opinions

1. Introduction

On 31st December 2019, 27 cases of pneumonia patients attracted the World's interest to Wuhan City, Hubei Province of People's Republic of China. These patients were the first of identified cases related to a new virus later called COVID-19 by the World Health Organization (Sohrabi et al., 2020:71). The Organization declared the novel coronavirus (COVID-19) outbreak a global pandemic on March 11, 2020 (Cucinotta et al., 2020:158). The virus spread so quickly that all countries around the world had to take quarantine measures immediately in the beginning of 2020. These measures introduced a new order in the social life.

There is no doubt that the COVID-19 pandemic has changed socio-economic life all around the world. To prevent the spread of the virus, countries have taken necessary measures such as closing borders at international level and applying quarantine measures at national level. Ongoing activities of businesses have been shut down. Manufacturing operations of many businesses have been restricted immediately following the commencement of the Pandemic. Workers were sent to their homes. This caused the collapse of global supply chains and a particular type of economic crisis, namely economic disruption occurred. During the first months of the Pandemic many citizens were asked to stay at their homes which would contribute to the elimination of Pandemic positively. Social isolation, social distance and new order concepts were all new to society in the beginning.

Educational fronts were also affected by the Pandemic as well. All educational facilities were shut down immediately with the commencement of the Pandemic measures. Closure of educational facilities brought together the question: Was it the end of the educational year of 2020? Education plays an important role in the socio-economic life, and it consists of billions of students. Just by ending the educational year would not be a solution. The pandemic has affected more than 1.38 billion learners according to the UNESCO's estimations (weforum.org, 2020). This number also includes higher education students as well. While higher education today has several challenges related to technological improvements, the pandemic has brought together the need to deliver education from regular on-site learning to online distance learning.

Up to the outbreak of COVID-19, online learning was thought to be a way of assisting learners who did not have a chance to follow formal learning institutions. However, with the "new normal" educators introduced ways of online distance learning to give their regular face to face courses over internet applications. Many of the lecturers felt it strange to talk in front of the monitor usually seeing none of the students. Many of the lecturers were told to ask students keep their cameras off, since lessons with crowded classes caused excess internet bandwidth usage and/or system shut-downs in the very beginning of the large scale online learning program.

Unaware of the fact whether technological infrastructure would meet the mass demand caused by billions of learners, students had to follow the instructions to continue their education and attempted to learn by the online learning system. Many of them had connection problems in the beginning related to several reasons, such as the lack of infrastructure, no internet membership or lack of information about how to use the new software. The following part of the study presents a literature review on COVID-19 and the online learning experience of both educators and students. This part is followed by a research over higher education students about their experiences of online learning during the COVID-19 Pandemic.

2. Literature Review

Author	Year	Findings
Huang, R.H.; Liu, D.J.; Tlilil, A.; Yang, J.F.; Wang, H.H., et al.	2020	Introduced and tied the concept of flexible learning to COVID-19. The term used in 2010 by Lee and McLoughlin.
Mensah, Elizabeth Armstrong; White, Kim Ramsey; Yankey, Barbara; Brown, Shannon Self	2020	Investigated the effects of COVID-19 and Distance Learning over the students at Georgia State University School of Public Health Students. The authors concluded that students were still motivated to learn and complete their assignments on time.
Aboagye, E; Yawson, J.A; Appiah, K.N.	2020	Investigated problems associated with the transition from conventional learning (face to face) to online learning (e-learning) during COVID-19. Accessibility issues, social issues and lecturer issues were found to be significant in the research part of the study.
Ichsan, I, Z.; Rahmayanti, H., Purvanto, A.; Sigit, D.V.	2020	Tested the use of ILMIZI (identify, limit, make mind map, interpret, analyze, interaction and evaluate) model for e-learning environment during COVID-19. The authors found that participants' score of pro-environmental COVID-19 was low and the ILMIZI model was one form of learning innovation.
Lestiyanawati, R.; Widyantoro, A.	2020	The authors discussed the use of several strategies and challenges faced by teachers conducting e-learning system during COVID-19. Online chat, video conference and combining both were the strategies while teacher's disability in accessing technology, lack of school facilities were the challenges faced by teachers. In addition, student's internet access limitation was stressed.
Abbasi, S.; Ayoob, T.	2020	The study concluded that students did not prefer e-teaching over face-to-face teaching during COVID-19 and improvements required over e-teaching for better learning.
Owusu-Fordjour, C.; Koomson, C.K.; Hanson, D.	2020	The study aimed at assessing the impact of COVID-19 on learning. The study stressed that students were unable to study effectively from houses and it made the online system of learning very ineffective.

Srinivasan, D.K.	2020	The study investigated effectiveness of e-learning during COVID-19 and conducted a research among medical students. Positive opinions about online learning were received both from students and teachers.
Chavarria-Bolanos, D.; Gomez-Fernandez, A.; Dittel-Jimenez, C., Montero-Aguilar, M.,	2020	The authors investigated possibility of e-learning strategies in dentistry. They concluded that e-learning environment should be improved by categorizing the academic courses suitable to e-learning.
Alipio, M.M.	2020	The study put forward several challenges. School officials needed to address the lack of digital skills among students and formulated programs that would capacitate them. From development economics perspective low-income and rural areas dwellers should be supported with respect to financial, operational and internet connectivity issues.
Almaiah, M.A; Al-Kahasawneh, A.; Althunibat, A.	2020	The study included an in-depth interview with 30 students and 31 experts and investigated challenges and factors of e-learning usage during the COVID-19. Technological, e-learning system quality, cultural aspects, self-efficacy and trust factors were found to be effective. Challenges of the e-learning were found to be change management issues, e-learning system technical and financial support issues.
Chiu-Lan Chang; Ming Fang	2020	Authors stressed that although most instructors try to prepare the contents of instructions well, they possessed low skills in sophisticated computer and internet related tasks and preferred traditional methods of course instructions. However, online instructions were still important and help students to keep learning without limitation.
Baig, Qaiser Ali; Zaidi, Syed Jaffar Abbas; Alam, Beenish Fatima	2019	The authors investigated e-learning resources and its application in dentistry. 21 participants of the study led authors conclude that smart phones were limited to communication and majority of students utilized online resources like e-books.

Radha, R.; Mahalakshmi, K.; Kumar, S.; Saravanakumar, A.R.	2020	The study analyzed e-learning process among students who were familiar with web-based technology and aimed at finding solutions to improve the self-study skills of students. %82 of participants gave positive opinion about the improvement of self-study skills during e-learning.
---	------	---

---

3. Research

Due to the COVID-19 Pandemic, online distance education has become an important part of educational life. As in many countries of the world Turkey started to implement online distance education practice to reduce the impact and spread of the outbreak. The effects of the online distance education practice over the students have become an important issue discussed in education (Yamamoto and Altun, 2020:25).

In this study, online distance education practice for undergraduate students studying in higher education institutions was examined. It is important to identify problems and offer solutions in order to increase quality and efficiency in the online distance education process, which seems to be an inevitable end if the COVID-19 Pandemic continues worldwide. Increasing the adaptation of scholars and students to online distance education practices and improving infrastructure systems will enable processes to function in a better way. The study is important because it creates a data set that will support decision makers planning the online distance education practice.

This research part of the study sought answers to the following questions:

- What is the perception level of undergraduate students about the preparation process for online distance education?
- What are the perspectives of undergraduate students on the online distance education process?
- What are the perspectives of undergraduate students on the educational process?
- To what extent are undergraduate students affected by the online distance education process?
- To what extent are undergraduate students affected by the corona virus process?

3.1. Method

In the study, quantitative and qualitative research methods were used together as a mixed research method. In order to make quantitative and qualitative measurements in the study, the "Views on Online distance education in the COVID 19 Process" questionnaire form consisting of six parts was created and delivered to the participants on the Google form. The first part of the form consisted of 10 questions for demographic features, the second part of the form 4 questions for metaphorical perception, 49 Likert scale statements for quantitative measurement of the third, fourth and fifth part of the form, and 7 questions for qualitative measurement in the last part of the form, a total of 70 items were used.

In the first part of the study, a personal information form with 10 questions was used to determine the demographic characteristics of the participants. In the first part, information on gender, age, university, faculty department and class, place of residence, family income status of the participants were determined. In the quantitative research part that constituted the third, fourth and fifth parts of the study, 18 statements aimed at determining the preparation for online distan-

ce education in the COVID-19 Pandemic, 18 statements aimed at determining the participants' views on online distance education, 13 statements aimed at assessing the opinions of the participants about education, 3 parts with 49 items in total questionnaire form was used. While creating the questionnaire form that constituted the quantitative research part of the study, "Views of Online distance education Students on Online distance education" scale developed by Yıldırım, Yıldırım, Çelik and Karaman (2014) was used. In the quantitative research part of the study, a 5-Likert type scale was used. Scale 1 (Strongly Disagree / Never Disagree / Never), 2 (Disagree / Rarely Agree / Rarely), 3 (Undecided / Sometimes Agree / Occasionally), 4 (Agree / Usually Agree / Often), 5 (Strongly Agree / Every Time is scored as Agree / Always and Every Day).

3.2. Limitation, Reliability and Validity of the Research

Limitations of the study was as follows.

- It should not be forgotten that the Online distance education practice, which is the subject of the study, is a subjective situation as it may differ according to the perceptions of the participants.
- The field study of the research was conducted over the internet due to financial and time constraints.

The "Opinions on Online distance education in the COVID-19 Process" likert scale questionnaire form, which constituted the quantitative part of the study, was analyzed by using the SPSS 25.0 program to test its Cronbach's Alpha reliability values, for the dimensions of 'preparation for online distance education', 'opinions about online distance education', 'opinions about education' and for general reliability.

Table 1: Reliability Test Results

Survey	Dimension	N	Cronbach's Alfa Value
Perceptions about Online Learning During COVID-19	Preparation for distance education	18	0,961
	Views about online distance education	18	0,888
	Views about education	13	0,910
	General Reliability	49	0,944

As a result of the reliability analysis, the preparation process for online distance education sub-dimension was excellent with Cronbach's Alpha Value of 0.961, opinions towards online distance education sub-dimension was good with 0.888 score and opinions about education were obtained at a perfect level with Cronbach's Alpha Value of 0.910. The general reliability level of the survey was excellent with 0.944 Cronbach's Alpha Value. Reliability was obtained when Cronbach's Alpha Value occurred above 0.5 significance level (Kılıç, 2016: 48). The results of the Cronbach's Alpha reliability test applied were given in detail in Table-1.

For the validity of the questionnaire used in quantitative research in the study, exploratory factor analysis was applied for 49 Likert Scale statements. Kaiser Meyer Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) value was obtained and then, Bartlett Sphericity Test was applied. The results were examined. The KMO value of the questionnaire was obtained as 0.941. As a result of the Bartlett test, the p value was obtained at a significance level of "<0.001". The suitability of survey statements for factor analysis was verified by Kaiser Meyer Olkin test and Bartlett's test. The KMO value should be 0.50 and above, and Bartlett's Test should be at the p <0.001 level (Field, 2000).

Table 2: KMO ve Bartlett's Test Results

Survey	N	Test	Value
Perceptions about Online Learning During COVID-19	49	KMO	0,941
		Sig	0,000

The results proved that the data were suitable for factor analysis. As a result of the factor analysis of the questionnaire, a variable of eight factors emerged, these factors took variable values between 1,087 and 15,106. Eight-factor questionnaire explained 71,313% of the total variance. The fact that the total variance of the factors was 0.50 and above constituted validity and the variables gained significance (Büyüköztürk, 2002: 472-473).

The research part of the study consisted of two qualitative research namely the second and the sixth sections. In the second part, which constituted the qualitative part of the research, there were 4 open-ended questions for metaphor analysis. In metaphor analysis, the purpose was to define a phenomenon within the question patterns regarding the research subject and to evaluate the emerging phenomenon by creating a word collection (Schmitt, 2005: 360). The sample and question dimensions for the metaphor analysis of the study were appropriate and valid.

There were 7 questions in the sixth section, which formed the second qualitative part of the research. In the qualitative section, in the purposeful sampling method, the group suitable for the criteria and characteristics of the research was selected over the proposed variables suitable for the study purpose. In the purposeful sampling method, the sampling units were classified for specific reasons for research purposes (Uyangör and Dikkartın, 2009: 184). While selecting undergraduate students as criteria in the study, 736 undergraduate students from 35 different universities were reached in order to create the sample. In the research part, the sample size for qualitative research was enough and the questions were suitable for the research purposes.

3.3. Population and Sample of the Research

The population of the research consisted of undergraduate students enrolled in higher education institutions. According to the data of the Higher Education Institution, the number of students enrolled in higher education in 2020 was 4,420,699 (<https://istatistik.yok.gov.tr/>, Access Date: 15.07.2020). The questionnaire forms prepared to collect the data of the study were applied to undergraduate students via the internet by random selection method. Turkish higher education students' opinions about e-learning process during the spring term 2020 were collected between June 1st to September 31st, 2020.

The sample size of the research consisted of 736 undergraduate students. In the study conducted over 736 samples for 4,420,699 people, which made up the population of the study, it was estimated that a reliability level of 0.95 and an acceptable deviation of 3.61% (+/-) were found to be sufficient for evaluation.

3.4. Analysis and Findings of the Research Data

The questionnaires applied to the sample mass in the study were then evaluated in the SPSS (Statistical Packages for Social Sciences) 25.0 data analysis program.

3.4.1. Demographic Characteristics of the Participants

When the demographic structure of the participants was examined; 268 of the undergraduate students participating in the survey were male and 468, 63,6%, were female. The age range of the

participants was between the ages of 21-23. 140 students comprising 19% of the participants were 21 years old, 169 students comprising 23% of the participants were 22 years old, and 145 of the students making up 19.7% of the sample was 23 years old. 61.7% of the participants were between the ages of 21 and 23. The monthly household income of the participants were generally of an income level of 5000 TL and below. 46.9% of the participants had an income level of 0-2499 TL, and 33.6% had an income level of 2500-4999 TL. 80.5% of the participants had an income of 5000TL or less. The demographic characteristics of the participants were given in detail in Table-3.

Table 3: Demographic Characteristics of the Participants

Demographic Structure	Frequency	Rate (%)
Gender	Male	268
	Female	468
Age	18	7
	19	21
	20	67
	21	140
	22	169
	23	145
	24	62
	25	56
	26	19
	27 and over	50
Household Income Level (TL)	0-2499	345
	2500-4999	247
	5000-7499	108
	7500 and upper	36

The educational status of the participants was given in detail in Table 4. According to Table 4 data, 32.06% of the participants were at Fırat University, 15.76% at Çanakkale 18 Mart University, 11.68% at Sakarya University, 11% at Süleyman Demirel University, 29.5% at 31 different universities. When the faculty distribution of the participants was examined, it was determined that most of them enrolled in faculties related to social sciences. 57.06% of the participants were students of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 7.06% of them were enrolled in the Faculty of Political Sciences, 2.03% of business administration, 1.63% of Faculty of Humanities and Social Sciences. When the programs studied by the participants were examined, 34.7% of the students were in the Department of Labor Economics and Industrial Relations, 7.47% were in Business Administration and 7.06% were in Economics. 52.05% of the participants were fourth grade students. When the educational status of the participants was evaluated in general, it was determined that the majority of them were senior students studying in the field of social sciences.

Table 5 demonstrated the basic features of the participants' distance education experience. While 55.3% of the participants lived in city centers during the distance education process, 28% lived in suburbs and 16.7% lived in small towns and villages. While 66% of the participants had their own computer, 66.8% of them did not involve in any distance education process before. This situation implied that the majority of the participants had the necessary technical infrastructure, but they did not have experience in terms of the training process for distance education.

Table 4: Enrollment Status of Participant Students

Enrollment		Frequency	Rate (%)
University	Fırat U.	203	32,06
	Sakarya U.	86	11,68
	Çanakkale Onsekiz Mart U.	116	15,76
	Recep Tayyip Erdoğan U.	59	8,01
	Süleyman Demirel U.	81	11,00
	Van Yüzüncü Yıl U.	31	4,21
	Bandırma Onyedİ Eylül U.	14	1,90
	İzmir Demokrasi U.	13	1,76
	Kafkas U.	12	1,63
	On Dokuz Mayıs U.	21	2,85
	Dumlupınar U.	17	2,30
	Kocaeli U.	10	1,35
Other Universities ¹	73	9,91	
Faculty	Economics and Administrative	420	57,06
	Business Administration	15	2,03
	Humanities	12	1,63
	Engineering	50	6,79
	Forestry	6	0,81
	Medical Sciences	37	5,02
	Political Sciences	52	7,06
	Sports	28	3,80
	Science and Literature	29	3,94
	Education	26	3,53
	Law	15	2,03
Other ²	46	6,25	
Department/Programme	Labor Economics and Ind. R.	256	34,70
	Business	55	7,47
	Economics	52	7,06
	Econometrics	27	3,66
	Law	15	2,03
	Chemistry	17	2,30
	Finance	22	2,98
	Sports Management	38	5,16
	Metallurgy	28	3,80
	Other	226	30,70
Grade	1	74	10,05
	2	111	15,08
	3	168	22,82
	4	383	52,05

1 Universities with less than ten participants were evaluated together. In this context, there were 23 universities. These universities were Adnan Menderes University, Atatürk University, Anadolu University, Ankara University, Bilecik Şeyh Edebalı University, Bülent Ecevit University, Dicle University, Düzce University, Ege University, Esenyurt University, FSM U., İnönü U., Medipol U., İstanbul University., K. Sütçü İmam U., Karabük U., Namık Kemal U., Okan U., Selçuk U., Trakya U., Pamukkale U., Uludağ U., Munzur U.

2 Universities with less than five participants were evaluated together. There were 10 faculties in this scope. These faculties were in the form of theology, architecture, medicine, pharmacy, aquaculture, agriculture, natural sciences, veterinary medicine, dentistry and maritime.

Table 5: Basic Characteristics About the Participants' Entry into the Distance Education

Place of Dwelling during the Distance Education Process	City Center	407	55,3
	Suburbs	206	28,0
	Town/Village	123	16,7
Do you have a computer of your own	Yes	486	66
	No	250	34
Have you ever involved in the distance education before?	Yes	244	33,2
	No	492	66,8

3.4.2. Analysis of the Data

The scale used in the study was a questionnaire form consisting of a total of 70 questions including quantitative and qualitative research parts. The 3rd, 4th and 5th parts of the questionnaire form consisted of the likert survey scale in the form of quantitative research method, while the 2nd part consisted of a 4-question metaphor analysis, the 6th part consisted of 7-question open-ended questions. While evaluating the findings of the study, the quantitative section, metaphor section and qualitative section were analyzed under separate titles.

Findings Related to the Quantitative Parts of the Study

In the quantitative part of the research, a Likert scale questionnaire with a total of 49 questions in three parts was used. Participants' preparation for online distance education, views on online distance education and their views on education in the COVID 19 process were measured in this section.

The third part of the study, which measured the readiness of the participants for online distance education in the COVID 19 process, consisted of 18 items. Question form: Scored 1 (Strongly Disagree), 2 (Disagree), 3 (Undecided), 4 (Agree), 5 (Strongly Agree).

According to data in Table 6, the total factor average value of the participants in their preparations for online distance education in the COVID 19 process was 3.65. Participants gave an undecided opinion in their preparations for online distance education. During the online distance education preparation process, the lowest factor average of 2.85 occurred in the proposition that "Other online activities (chatting, surfing on the internet) do not distract me during the online distance education process". Participants stated that online activities can distract them. The highest factor average of the participants during the preparation process for online distance education occurred in the proposition "I am open to new ideas" with 4.09. Participants declared that they are open to new ideas in the online distance education process. Considering the general views of the participants regarding the preparation for online distance education during the COVID 19 process, the general uncertainty caused by the Global Pandemic that occurred in a period when technology affected human life at the highest level around the world affected the participants responses as well. Participants who had not experienced such comprehensive distance online learning in the past and therefore they were affected by the uncertainty.

The Likert questionnaire, which was the fourth part of the study and in which the views of the participants about online distance education in the COVID 19 process, were measured, consisted of 18 items. Question form; Scored 1 (Never Agree), 2 (Rarely Agree), 3 (Sometimes Agree), 4 (Usually Agree), 5 (Always Agree).

Table 6: Preparation Process of Participants for Distance Education During the COVID 19

Descriptive Statistics	N	Mean	Std. Deviation
[I am confident in using the basic functions of Microsoft Office programs (MS Word, MS Excel and MS PowerPoint).]	736	3,55	1,222
I trust my knowledge and skill in how to manage online learning software.	736	3,23	1,209
I rely on my ability to use the internet (Google, Yahoo) to gather or learn about online learning.	736	3,85	1,232
I use my own work-schedule.	736	3,59	1,243
I seek help when faced with learning problems.	736	3,77	1,201
I manage my time well.	736	3,34	1,196
I set my learning goals	736	3,68	1,143
I have high expectations regarding my learning performance	736	3,54	1,183
I can direct my own learning process	736	3,67	1,164
In the online training process, other online activities (chatting, surfing the internet) do not distract me.	736	2,85	1,315
I review online learning materials according to my needs.	736	3,63	1,192
I am open to new ideas.	736	4,09	1,174
I have the motivation to learn.	736	3,76	1,214
I learn from my mistakes	736	3,81	1,236
I like to share my ideas with others.	736	3,89	1,236
I am confident in using online tools (such as e-mail, chat, conversation) to communicate effectively with others.	736	3,96	1,262
I am confident in expressing myself (my feelings and humor) by writing.	736	3,88	1,243
I am confident in asking questions in online discussions.	736	3,66	1,255
Valid N (listwise) and Total Mean	736	3,65	

According to Table 7 data, the total factor average value of the participants' views on online distance education in the COVID 19 process was 3.14. The factor average on which the participants expressed their opinions was "I share what I have just learned with others" with 4.01. Participants were open to new ideas in the online distance education process and generally expressed their opinions preferring to share the new information they obtained. The lowest factor average expressed by the participants was the suggestion of "I leave the tasks given mostly" with 1.74. While the participants stated that they never participated in this situation, they stated that they mostly completed the assigned tasks. Participants rarely agreed with the statements "Online distance education is suitable for me due to the intensity of my personal work, online distance education is suitable for my lifestyle, online distance education is a suitable alternative for the trainings I need, online distance education enables me to receive education without losing time". The general opinion of the participants was that it was a regulation that does not meet the needs and demands of the participants. While the participants expressed the opinion that online distance education was less effective than traditional education, they also stated that online distance education was not a good educational opportunity. When evaluated in general, the participants put forward the view that they found online distance education inadequate and did not provide the opportunities that traditional education provided.

The Likert questionnaire, which constituted the fifth part of the study and measured the views of the participants on education in the COVID 19 process, consisted of 13 items. The questionnaire was scored as 1 (Never), 2 (Rarely), 3 (Occasionally), 4 (Often), 5 (Always and Every Day).

Table 7: Participants' Views on Online distance education in the COVID 19 process

Descriptive Statistics	N	Mean	Std. Deviation
Online distance education is suitable for me due to the intensity of my personal work	736	2,61	1,414
Online distance education suits my lifestyle	736	2,54	1,514
Online distance education is a suitable alternative for the trainings I need.	736	2,60	1,486
Online distance education enables me to receive education without wasting time.	736	2,77	1,502
I need the flexibility to attend classes whenever and wherever I want	736	3,06	1,490
Going to college campus to study is difficult for me	736	2,28	1,501
Distance education practices make the student more active in terms of teaching practices	736	2,25	1,438
Online distance education offers a good learning opportunity for people	736	2,40	1,476
Online distance education enables students to learn at their own pace	736	2,70	1,488
Online distance education ensures permanent learning	736	2,26	1,398
Online distance education is more effective than traditional education	736	2,03	1,367
Face-to-face interaction is necessary for my education to be best	736	3,83	1,431
Ideas are expressed instantly and more clearly in traditional education than in online distance education.	736	3,73	1,491
Compared to online distance education, a more effective learning is provided with traditional education.	736	3,72	1,506
I need face-to-face communication to learn.	736	3,68	1,449
I am a person who has made a habit of postponing tasks.	736	2,46	1,416
I often leave the tasks unfinished	736	1,74	1,155
I wait until the last moment to do my homework	736	2,31	1,398
I enjoy intellectual struggles	736	3,64	1,074
I share what I just learned with others	736	4,01	,924
Valid N (listwise) and Total Mean	736	3.14	

Table 8: Participants' Views on Education in the COVID 19 process

Descriptive Statistics	N	Mean	Std. Deviation
I like to analyze issues and problems in depth	736	3,90	,966
Reading is a regular activity I do	736	3,46	1,132
I'm self motivated	736	3,74	1,124
I browse libraries and bookstores for interesting books and magazines	736	3,42	1,224
I make interesting contributions to discussions at school or around me.	736	3,39	1,123
Critical thinking is one of the activities I do	736	3,67	1,092
I read for fun or entertainment	736	3,84	1,051
I am interested in many different fields.	736	4,00	1,049
I follow different interests.	736	3,95	1,054
I like to learn something new	736	4,33	,882
I read too many books, magazines etc. that are not related to school or lessons.	736	3,61	1,196
Valid N (listwise) and Total Mean	736	3,75	

According to Table 8 data, the total factor average value of the participants' views on education in the COVID 19 process was 3.75. The factor average of the participants' opinions was "I like to learn something new" with 4.33. Participants are open to innovative ideas and enjoy learning new information. Participants also expressed their interest in different fields. In the participants' views on education, there were occasional activities of library navigation and reading habits. Participants also occasionally contributed to the discussions in their school and their environment and reported that they were motivated from time to time. When the opinions of the participants on education were evaluated in general, it could be said that they wanted to learn new information and ideas on different topics, but their reading and research habits were limited.

Findings of the Qualitative Part of the Research

The qualitative part of the study consisted of the metaphorical part in the 2nd part and the open-ended question part in the 6th part. The qualitative part of the research was developed by designing a phenomenology pattern. Phenomenology design is an appropriate research method to determine the phenomena that the person is aware of but cannot fully grasp (Yıldırım & Şimşek, 2006).

Metaphorical Part

In the second part, which constituted the metaphorical part of the study, 4 statements were directed to the participants. Two of the statements were to measure the metaphor perceptions of the participants about "Online distance education" and "COVID-19 Pandemic" and the other two were open-ended questions about the online distance education process and the problems they experienced in the COVID-19 Pandemic.

There are two concepts frequently used in metaphor research. Among these concepts, the concept of "like" was created to create the relationship between the subject of the metaphor and its source, and the concept of "because" was created to reveal a logical reason in the definitions of the participants (Saban, 2008). While the analysis of the data obtained in the study was carried out with certain stages, content analysis technique was used in the evaluation of the results. Content analysis is essentially bringing the ideas emerging on a particular subject into an understandable form by matching them with similar aspects (Yıldırım & Şimşek, 2006). Before the metaphor questions were directed to the participants, information and sampling about the metaphor was given. For the analysis of metaphors, firstly, the metaphors defined by the participants were listed alphabetically, and the expressions that did not describe the metaphor clearly and whose metaphor description were empty were excluded from evaluation. It was determined that some of the participants did not define metaphors and wrote their general thoughts or did not present a valid reason, and their expressions were excluded from evaluation. The metaphors obtained as a result of the first stage were listed alphabetically and in the second stage, similar metaphors were brought together to form a representation metaphor expression. Similar metaphor groups were created, and the data were evaluated and the validity and reliability phase were initiated. Data were interpreted after validity and reliability.

The first metaphor question directed to the participants is "Online distance education is like ..... for me. Because ....." "Of the 736 participants participating in the questionnaire, 622 participants answered the question, and 32 metaphors were identified by evaluating the answers given. The metaphors obtained were divided into activity, spatial, objective and emotional categories, and their frequency load was determined. The highest frequency load of the expressions of the participants emerged in the emotional dimension with 37.51%. While 12 of the identified

metaphors took place in this dimension, the expression “Good” was the most frequently expressed metaphor by the participants with a frequency of 23. Again, in the emotional dimension, other frequently used metaphors were expressed as inadequate 21, difficult 21, easy 21 and unproductive 20 times.

Table 9: Metaphors Based on Participants' Views

Category	Metaphor	Frequency	F	%			
Activity	Open University	5	7	21,87			
	Experiment	1					
	Entertainment	3					
	Film	3					
	Computer Game	1					
	Formal Education	10					
	Reading a Book	1					
	Shopping Mall	4					
Spatial	Cafe	4	7	21,87			
	Home Office	5					
	Home	8					
	Prison	4					
	Wall	1					
	Baby Care Center	1					
	Plant	1					
	Cactus	1					
Objective	Broccoli	1	6	18,75			
	Apple Worm	1					
	Candy	2					
	Cake	2					
	Torture	6					
	Rest	1					
	Sufficient	5					
	Insufficient	21					
	Difficult	21					
	Easy	21					
Emotional	Nightmare	8	12	37,51			
	Sleep	1					
	Good	23					
	Waste of Time	1					
	Productive	7					
	Unproductive	20					
	Total					32	100

When the reasons arising in the metaphors that the participants discussed in the event dimension were examined, the participants' statements were as follows.

- *“Online distance education is like open university for me, because exams are online-education is distance”;*
- *“Online distance education is like a movie for me because you can watch it again - you cannot communicate with the other party – other party just acts – you can stop and watch it again”;*

- *“Distance education is like formal education in my opinion, because there is no difference between them - it is processed efficiently - education is in every area of life - it is properly processed” stands out. Participants consider online distance education as a dimension of activity and perceive it as a basic activity in their lives.*

When the reasons arising in the metaphors that the participants discussed in the spatial dimension were examined, the expressions of the participants were as follows;

- *“Online distance education is like a shopping center for me because it is a place where I get what I want whenever I want - when I need information I can go and buy it whenever I want - you can buy a course you don’t understand”;*
- *“Online distance education is like a cafe for me, because you can spend time as you want, work, drink, chat”;*
- *“Online distance education is like home for me because it is comfortable, we can listen to the lesson as we want, we can move freely”;*
- *“Online distance education is like a home office in my opinion, because there is time flexibility, it is comfortable, we are like company employees, it is flexible” stands out. Participants think that it provides flexibility in terms of time while considering online distance education as spatial comfort and convenience.*

When the reasons arising in the metaphors of objective parts are examined, the statements of the participants were as follows;

- *“Distance education is like an apple worm to me, because if my science is an apple, the worm is a student, whoever works harder earns it.”*
- *“Distance education is like candy for me because we can do stress-free education.”*
- *“Online distance education is like a cake for me, because class environments give happiness” stands out. While the participants stated that while studying online distance education objectively, the teaching and working environment gave the student comfort and happiness, they thought that the success of online distance education was directly proportional to the student’s desire and determination.*

When the reasons arising in the metaphors that the participants dealt with in the emotional dimension were examined, participants’ expressions were as follows;

- *“Distance education seems good for me, because we have a chance to continue our education and - our school manages the process well - Corona virus leaves no alternative - I can follow the lessons quickly - homework makes it easier for us to learn”;*
- *“Distance education seems to me inefficient because we cannot adapt - it does not replace the classroom environment - technical facilities are insufficient - times are insufficient - teachers and students are inexperienced - communication is very weak”*
- *“Distance education seems easy for me, because exams are simple - we can watch it again - the course is easy to follow - the process is faster - we spend more time for ourselves - no classroom stress”*
- *“Distance education seems to be difficult for me, because there is no technical means - the teachers are insufficient - the subjects cannot be understood - I do not have a computer - I have no internet in the village - I have no experience - I cannot do lessons on the computer”*
- *“Online distance education seems insufficient in my opinion, because there is no technical means - no computer - it does not replace the classroom environment - not everyone is in the same conditions - communication is poor - no internet - boring - teachers do not care*

While the participants dealt with online distance education emotionally, two opinions, positive and negative, came to the fore. Participants with a positive approach stated that online distance education was good because it created a stress-free and flexible environment, it was a method that had no alternative during the coronavirus epidemic, and that success would result from the success of the student. The participants who took a negative approach stated that the necessary participation could not be achieved as a result of the lack of infrastructure, technical and equipment for distance education, and that it was not as effective as formal education and explained that it was the first time teachers and students encountered.

The second metaphor question directed to the participants was “The COVID-19 experience is like ..... for me. Because ..... “ Out of 736 participants participating in the survey, 595 participants answered the question, and 48 metaphors formed by 197 participants were determined by evaluating the answers. The metaphors obtained were divided into restrictive, punitive, instructive and recreational categories, and their frequency load was determined. The highest frequency load of the expressions of the participants was found to be punitive with 39.58%. While 19 of the identified metaphors took place in this dimension, the word “bad” was the most frequently expressed metaphor by the participants with 23 frequency. Again, punitive dimension consisted of response nightmare for 7 times, restrictive dimension had the answer of imprisonment 34 times and instructive dimension had the answer of good for 13 times.

Table 10: Metaphors Based on the Views of Participants

Category	Metaphor	Frequency	F	%
Restrictive	Ship	3		
	Open Prison	2		
	Military Service	1		
	Prison	2		
	Shock	1	10	20,83
	Home Imprisonment	5		
	Imprisonment	34		
	Zoo	2		
	Army	1		
	Space Station	1		
	Punitive	Hell	3	
Punishment		3		
Despairment		4		
Suffering		3		
Enemy		4		
Persecution		3		
Disaster		3		
Agony		4		
Torture		4		
Nightmare		7		
Black Cat		2	19	39,58
Disaster		2		
Cold War		3		
Creature		2		
Death		3		
Bad		30		
Octopus		1		
Fever	1			
Oppressive	1			

Table 10: Continue

Category	Metaphor	Frequency	F	%
Instructive	Wisdom	2		
	Gaining consciousness	1		
	Mole in the Steppe	1		
	Educational	3		
	Course	2		
	Good	13		
	Film	8	13	27,08
	Seat Belt	1		
	Crisis	1		
	Cruise Ship with no Destination	1		
	Exam	6		
	Difficult	5		
	Learning opportunity	2		
Recreational	Purification	1		
	Meditational	1		
	Sea	1	6	12,51
	Vacation	4		
	Loneliness	6		
	Rest	3		
Total			48	100

When the reasons arising in the metaphors that the participants dealt with in a restrictive dimension were examined, the statements of the participants were as follows;

- *“The coronavirus process is like a prison for me, because social life has disappeared - I haven't been able to leave the house for months - I can't walk - life is so boring at home - we don't have old life - you're not free”*
- *“The corona virus process is like a zoo in my opinion, because we have been imprisoned against our will - our freedom is restricted like the animals there”*
- *“The coronavirus process is like military service to me because you cannot do what you want - your freedom is limited - you have to follow someone else's commands”*
- *“The corona virus process is like a space base for me because you can see outside but you cannot get out”*
- *“The corona virus process is like a prison in my opinion, because four walls around you change-free change-everything is limited” stands out.*

Participants thought that the corona virus process restricted their freedom, they could not do what they wanted to, they were trapped in certain places, and this situation restricted their lives.

When the reasons arising in the metaphors that the participants dealt with in a punitive dimension were examined, the statements of the participants were as follows;

- *“The corona virus process is like hell for me, because I'm so bored - everything is forbidden - the punishment for not obeying the rules is death”*
- *“The corona virus process is like a punishment for me, because it took me from life - there is nothing else to do - we pay for what we have done in the past - it forced us to live outside of what we are used to”*

- *“The coronavirus process seems bad for me, because our life is ruined - like the devil - there is no possibility - I am unemployed - I am away from school - my life has been ruined - I am ruined - my life plans have changed”*
- *“The corona virus process is like a creature for me, because when it finds an opportunity it destroys you - it kills people”*
- *“The coronavirus process is like a nightmare for me, because I am constantly in fear - death is with you every moment - everything is forbidden life has changed”*
- *“The corona virus process is like a black cat in my opinion, because it interferes with everything you love and enjoy”*

Participants thought that the corona virus process led people to impossibility, despair and poverty, their lifestyles changed, and it became a great punishment for them.

When the reasons arising in the metaphors that the participants discussed in the instructional dimension were examined, the statements of the participants were as follows;

- *“The coronavirus process is like gaining wisdom in my opinion, because it has taught humanity a great lesson - we need to think about what we have done,”*
- *“The corona virus process is like a seat belt in my opinion, because only measures save lives”*
- *“The coronavirus process seems good for me, because I focused on the lessons-under control-taught us to be clean-we returned to our humanity-taught great lessons-we understood the value of life”*
- *“The coronavirus process is like education for me, because we learned great lessons - the value of everyday things has been revealed - the meaning of life has increased - we are more familiar with each other”.*
- *“The coronavirus process is like learning for me, because we realized what we had to do - we discovered new things”*

The participants stated that the coronavirus process behaved as a teacher and that perceptions and values increased in different subjects and stated that we should redesign our lifestyle by taking lessons from this process.

When the reasons arising in the metaphors that the participants discussed in the recreational dimension were examined, the expressions of the participants were as follows;

- *“The coronavirus process is like purification in my opinion, because we are back to our core - we are aware of the facts”*
- *“The coronavirus process is like meditation for me because we got to know ourselves again - we have had time to return to our core”*
- *“The corona virus process is like a holiday for me because I could rest - we took a break from work - I discovered myself - I found peace”.*

Participants stated that during the corona virus process, people could take a break from their intense life tempo, take time for themselves, rediscover themselves and their environment and spend time to rest.

In the second part of the study, the metaphorical research part also consisted of 2 open-ended questions which were directed to the participants. These were the main problems related to online distance education and then the problems about COVID-19 experience were investigated. Participants were first directed to the proposition “What are the biggest problems you have experienced in the online distance education process”. 696 of 736 participants who participated in the study answered the question, and three main problem categories were determined in the analysis made to the answers given.

Table 11: Analysis of the Statement “What are the Biggest Problems You Encounter During the Online distance education”

Category	Problem	Frequency
Physical Problems	Internet Connection	164
	Computer or Hardware Insufficiency	72
	Online Learning Infrastructure Insufficiency	58
Emotional Problems	Focusing	23
	Adaptation	17
	Unwillingness	22
	Family Pressure	22
Educational Problems	Assignment	54
	Unfair scores	21
	Behaviors of Lecturers	46
	Course Environment	36
	Unrecorded courses	19
	Lack of Experience	27
	Ungrasping the Lecture	29
No-Problems	No-problems	83

11.92% of the participants who answered the survey questions stated that they did not have any problems in the distance education process and stated that the process progressed at a sufficient level within the possibilities. The problems experienced by the participants in the online distance education process were collected under three main headings as a result of the analysis of the data. These topics were physical problems, emotional problems and educational problems. The most important problems faced by the participants were physical problems. Participants had difficulties in accessing the internet, not having a computer and the inadequate online distance education infrastructure of their schools were other important problems. The fact that the participants stayed away from social environments, especially during the quarantine processes, revealed the result of adaptation and focus to online distance education, while the unsuitability of the family conditions of some participants to work was another factor. At the root of the educational problems of the participants, the behaviors that emerged as a result of the lack of experience of the teachers and students in the process, excessive homework and inadequate evaluation criteria were important problems.

The participants were directed to the second proposition “What are the biggest problems you have experienced in the coronavirus process”. 672 of the 736 participants participating in the study answered the question, and three main problem categories were determined in the analysis made to the answers.

Table 12: Analysis of the Statement ‘What are The Biggest Problems You Encountered During the COVID 19’

Category	Problem	Frequency
Psychological Problems	Longing	29
	Distress	51
	Uneasiness	8
	Loneliness	7
	Sleep Disorder	8
	Fear	17
	Change of Habits	5
	Anxiety	21
	Uncertainty	22
	Crisis	5
	Lack of Motivation	13
Social Problems	Related to Family	52
	Destruction of Social Life	26
	Economic	29
Environmental/Physical Problems	Computer	12
	Inability to go Out	125
	Education	36
	Transportation	7
	Internet	15
	Health	12
	Mask	14
No Problems	No Problems	68

10.11% of the participants who answered the questionnaire stated that they did not have any problems with the COVID-19 and stated that the process continued smoothly. The answers given by the participants to the problems experienced in the corona virus process were analyzed in three categories. These categories were psychological problems, social problems, and environmental / physical problems. Participants' distress and anxiety were the biggest problems among psychological problems. Participants problems with their families were the biggest problem in the social dimension. These problems were caused by increased domestic stress and staying together for a long time. Not being able to go out and being restricted under quarantine were the biggest problems in environmental / physical problems dimension.

Qualitative Analysis of Part 6 in the Research

Seven questions were directed to the participants in the 6th part, which constituted the qualitative part of the study. The answers given by the participants were evaluated and interpreted with content analysis. Participants were first asked about the most positive and negative features of distance education as two separate open-ended questions.

Table 13: Analysis of the Propositions ‘Most Positive / Negative Features of Distance Education’

What Are The Most Positive Features of Online distance education According to You?	What Are The Most Negative Features of Online distance education According to You?
Number of Participants Answering: 736 • Research Opportunity • Flexibility (in terms of Environment and Time) • Accessibility (Entering lectures, listening again) • Non-Stop (Continuity of Education) • Affordability (Decrease of School Costs)	Number of Participants Answering: 736 • Lack of Motivation (Excessive comfort) • Not Understanding the Lesson • Lack of communication (With School, Teachers and Friends) • Inefficiency • Ineffectiveness • Unfair Competition (Exams, Grades) • Technical and Infrastructure Insufficiency (Internet, computer, system problems)

Considering the answers given by the participants, the most positive features of distance education were as follows; Distance education encouraged the learner to do research, especially while having more knowledge about the research methodology with the assigned assignments, it created an opportunity to develop new ideas. While online distance education provided advantages to students in terms of accessibility, it created flexibility in lesson environment and lesson time, especially with respect to saving time. The students stayed with their parents during the online distance education and therefore it was more economical compared to formal education with expenses of dormitory, food... etc.

Considering the answers given by the participants, the most negative features of online distance education were as follows; the efficiency in face-to-face education could not be achieved in the beginning because of communication problems. Thus, students had a lack of motivation and had difficulty understanding the courses. Distance education was unfair due to the difficulties experienced in the control of homework and exams, and that resulted in unfair competition. Inability to reach the system at the desired level due to the lack of technical infrastructure was the other most negative feature of online distance education.

The 3rd proposition directed to the participants was to analyze the difference between distance education and face-to-face education. The statement proposed to them was “Do you think that distance online learning method would replace face to face teaching method?” 736 responses given by the participants were evaluated and presented in three separate categories under the titles yes, no and maybe.

Table 14: Do You Think Online Distance Education Would Replace Face to Face Teaching Method?

Response	Argument
No-Absolutely No, Will never	• No Equal Opportunity (Material-Internet Access-Computer) • School Is Not Just a Lesson (Socializing) • Traditional Education is more instructive and understandable (Learning outcomes, communication, discipline, knowledge transfer of the teachers)
I do not think so- Maybe	• Both have their own advantages • May be in theoretical lessons Maybe if the system and the deficiencies are fixed.
Yes	• After all, we learn somehow • Provides an advantage to those who know how to use • Beneficial because it is more economical

79.35% of the participants stated that distance education would not replace traditional education, and they first evaluated this situation in terms of equal opportunity. According to the participants, they stated that students who did not have the necessary technical facilities could not fully participate in distance education and at the same time, the distance education process brought more financial burden. While 3.26% of the participants expressed themselves as maybe and I do not think, they stated that there was not an alternative model in the COVID-19 process. 17.39% of the participants, who stated that distance education could replace traditional education, stated that something was learned in both ways, it was more beneficial for those who knew how to manage the process, and the process was more economical especially for those who studied far from their hometowns. According to this situation, most of the participants stated that the distance education process would not replace traditional education.

The 4th proposition directed to the participants to collect their opinions about solutions for the problems they experienced during the distance education process. 699 participants answered the question. The suggestions of the participants regarding the problems they had experienced in the distance education processes were as follows;

Participants firstly believed that distance education should be more accessible. It demanded support in overcoming the internet, infrastructure and hardware deficiencies. The participants stated that the quality of education should be increased, and the teachers should be more self-sacrificing and willing, and the training should be supported with different materials. Lastly, the participants stated that focus on education in this process solely would not be enough and students should also be supported psychologically and socially.

The 5th, 6th and 7th open-ended questions propositions directed to the participants were aimed at measuring the academic, social and psychological effects of the distance education process. The social, academic and psychological effects of the participants on the COVID-19 were discussed in 3 dimensions.

Table 15: Analysis of the ‘Social-Academic-Psychological Impacts of COVID-19’ propositions

Dimension	Impact Type	Argument
Social	I am affected.	Good Impacts I spent more time with my family I became aware of my neighborhood. I had a rest/I spared time for myself Bad Impacts My relationship with my social group broke. It was an inefficient period. We became asocialized.
	I am not affected.	I did not see a change in my life. I did not feel anything different.
Academic	I am affected	Good Impacts My ability to do research improved. My grades increased Bad Impacts I felt lack of knowledge I could not keep up with the course. It was an unproductive period. We could not do an applied study.
	I am not affected	I have always been a person of research. My studies continued in the same way.

Table 15: Continue

Dimension	Impact Type	Argument
Psychological	I am affected.	Good Impacts My soul rested. I came to know myself. I felt more comfortable. Bad Impacts I am stressed and depressed. I felt anxious.
	I am not affected	I did not feel any change.

The social effects of the participants in the corona process were discussed in two sub-dimensions. While the participants, who were positively affected, stated that they could spend more time with their family and spare more time for themselves, they also expressed the disruption of communication and socialization as a problem. In the COVID-19, the participants stated that while improving their research skills academically, they also increased their scores. Participants stated that the process was inefficient in terms of academics, because they could not do applied studies, and their level of knowledge went back. While the participants stated that they were positively affected psychologically since they could rest and spare more time for themselves in the COVID-19 process, they also stated that their stress increased because of death anxiety and the effect of the virus caused depression.

Findings of this study is parallel to the findings of the study conducted by Turkish Higher Education Institution (YÖK) (2021) stressed in a report titled as “Student Survey Report on Efficiency of Education During Pandemic Process” dated February 2021. The report included 1 million 255 thousand students from 207 universities. %74 percent of the participants continued their education in the bachelor’s degree. 52% of the students stated negative opinion about online distance education’s effects on their academic career. 31% of the students stated positive opinion about online distance education’s effects on their academic career. 17% of the students stayed neutral about the effects of online distance education on their academic career.

Another interesting finding of the Higher Education Institution’s report was about the education system after the Pandemic. 46% of the respondents stated that education should be face to face in class environment, 29% stated that the education should be in the form of online distance education and 25% stated that the education should be mixed.

4. Conclusion and Discussion

The COVID-19 process is unprecedented as it happens in the highest level of technology in human history and yet it still affects the whole world. The Pandemic has not only created problems in the field of health worldwide, but has also deeply affected social life in social, economic and educational dimensions. In the fight against COVID-19, different regulations have started to be implemented in business life, economy and education with the applications emerging in the field of health. One of these regulations is online distance learning, which has started to be implemented in the field of education. Although distance education was implemented before COVID-19 in specific levels of Turkish education systems, to cover the whole country in the Pandemic has been the beginning of a new era in education both content and coverage terms.

The implementation of distance education in the higher education system during the COVID-19 process has caused an uncertainty for institutions, teachers and students. Because for the first time such a comprehensive and long-term process has emerged.

As a result of the research, the majority of the participants stated that although online distance education has some advantages, it is not a substitute for traditional education, and they cannot achieve the same efficiency. The main reasons for this situation are inadequate infrastructure, internet access problems and unfair competition caused by the lack of computer hardware, especially in the ongoing education throughout the country. Errors in process management, lack of adaptation of educators to the process, and the social psychological effects of the virus caused distance education to be inefficient according to the participants views.

An important problem affecting the distance education process is the restrictive and prescriptive living conditions peculiar to the COVID-19 period. This process, which affects students negatively socially and psychologically, sometimes challenges them in terms of economic conditions as well.

To discuss these results, one need to keep in mind the crisis situation caused by the Pandemic, sociological and psychological aspects of this new order. Crisis requires direct and immediate action against an unexpected event such as in the case of the Pandemic. Turkish authorities directed all required resources to online distance learning infrastructure to keep education process in line with the objectives. Society needed time to adapt itself to the new order. During this process some households had significant problems such as losing their income after the economic disruption. From sociological point of view employment is one of the means of establishing societal peace. In this process some households lost their income due to the shutdown of businesses and this may cause children of these households to suffer from economic burden as well. Economically insecure, households may consider education in the second row during the Pandemic. Finally, students psychological wellbeing should be considered to evaluate the results of the research. It is quite normal for a student who is apart from his friends to state that traditional face to face education is better than online distance learning. People in their young age are at the most active stage in their lives. In these ages social life bears importance for them.

Future studies may focus on two subjects based on the results of this study. First, the study put forward those students that have some negative thoughts about the online distance education system arising from the infrastructure. Therefore, studies that argue about the ways of improving the online education platforms can be performed in a multi-disciplinary respect. Secondly, results of the study demonstrate that student's psychological conditions are not good, due to long days of staying at home and away from their school friends. Studies towards improving and motivating students can be performed as well.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- Ö.T., A.B., G.C.; Data Acquisition- Ö.T., A.B., G.C.; Data Analysis/ Interpretation- Ö.T., A.B., G.C.; Drafting Manuscript- Ö.T., A.B., G.C.; Critical Revision of Manuscript- Ö.T., A.B., G.C.; Final Approval and Accountability- Ö.T., A.B., G.C.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

References

- Abbasi, S., Ayoob, T., Malik, A., & Memon, S. I. (2020). Perceptions of students regarding e-learning during Covid-19 at a private medical college, *Pak J Med Sci*, May 2020, 36 (No. Covid 19-4), 57–61.
- Aboagye, E., Yawson, J. A., & Appiah, K. N. (2020). Covid-19 and e-learning: The challenges of students in tertiary institutions, *Social Education Research*, 1(2), 109–115.
- Alipio, M. (2020). Education during Covid-19 era: Are learners in a less-economically developed country ready for e-learning?, *ZBW- Leibniz Information Centre for Economics*, Kiel, Hamburg, 1–16.
- Almaiah, M. A., Al-Khasawneh, A., & Althunibat, A. (2020). Exploring the critical challenges and factors influencing the e-learning system usage during Covid-19 pandemic, *Education and Information Technologies*, Springer Science and Business Media, 1–20.
- Baig, Qaiser A., Zaidi, S. J. A., & Alam, B. F. (2019). Perceptions of dental faculty and students of e-learning and its application in a public sector dental college in Karachi, Pakistan, *Journal of Pak Med Assoc*, JPMA, 69(09), 1319–1324.
- Chavarría-Bolanos, D., Gomez-Fernandez, A., Dittel-Jimenez, C. & Montero-Aguilar, M. (2020). E-learning in dental schools in the times of Covid-19: A review and analysis of an educational resource in times of the Covid-19 pandemic, *International Journal of Dental Sciences*, Odovtos, 208–224.
- Chiu-Lan, C., & Ming, F. (2020). Journal of physics.: Conference Series 1574, 012166, pp. 1–6.
- Cucinotta, D., & Vanelli, M. (2020). WHO declares Covid-19 a pandemic, *Acta Biomed* 2020, 91(1), 157–160.
- Huang, R.H., Liu, D.J., Tlili, A., Yang, J.F., & Wang, H.H. (2020). Handbook on facilitating flexible learning during educational disruption: The chinese experience in maintaining undisrupted learning in Covid-19 outbreak. *Beijing: Smart Learning Institute of Beijing Normal University*, Beijing, Chune
- Ichsan, İ. Z., Rahmanyati, H., Purwanto, A., Sigit, D. V., & Rahman M. (2020). Peb-Covid-19: Analysis of students behavior and Ilmızı model in environmental learning, *Jurnal Iqra*, 5(1), 1–11.
- Lestiyawati, R., & Widyanoro, A. (2020). Strategies and problems faced by Indonesian Teachers in conducting e-learning system during Covid-19, *Cllnet Journal (Journal of Culture, Literature, Linguistics and English Teaching)*, 2(1), 71–82.
- Mensah, E. A., White, K. R., Yankey, B., & Self Brown, E. (2020). Covid-19 and distance learning: Effects on georgia state university school of public health students, *Frontiers in Public Health*, 1–10.
- Owusu-Forjour, C., Koomson, C.K., & Hanson, D. (2020). The impact of Covid-19 on learning the perspective of the ghanaian student, *European Journal of Education Studies*, 7(3), 88–101.
- Radha, R., Mahalakshmi, K., Kumar, S., & Saravanakumar, R. (2020). E-learning during lockdown of Covid-19 pandemic: A global perspective, *International Journal of Control and Automation*, 13(4), 1088–1099.
- Sohrabi, C., Alsafi, Z., O'Neill, N., Khan, M., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., & Agha, R. (2020). World health organization declares global emergency: A review of the 2019 novel coronavirus (Covid-19), *International Journal of Surgery*, (76), 71–76.
- Srinivasan, D. K. (2020). Medical student's perceptions and an anatomy teacher's personal experience using an e-learning platform for tutorials during the Covid-19 crisis, Letter to the Editor, *Anatomical Sciences Education*, *American Association of Anatomy*, (13), 315–316.
- Turkish Higher Education Institution (YÖK) (2021). Pandemi sürecinde online eğitimin verimliliğine ilişkin öğrenci anket raporu, "Yok Anket Raporu.pdf (ozal.edu.tr)", Access Date: July 14, 2021.
- www.weforum.org, "The Covid-19 pandemic has changed education forever. this is how, <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-education-global-covid19-online-digital-learning> , Access Date: July 7th, 2020.
- Yamamoto, G. & Telli A., D. (2020). Coronavirüs ve çevrimiçi (Online) eğitimin önlenemeyen yükselişi, *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25–34.
- Yıldırım, S., Yıldırım, G., Çelik, E., & Karaman, S. (2014). Uzaktan eğitim öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri: Bir ölçek geliştirme çalışması, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching*, 3(3), 365–370.
- Turkish Higher Education Institution, (YÖK) (2021). <https://www.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/Haber%20%c4%b0%c3%a7erisindeki%20Belgeler/Dosyalar/2021/ogrenci-anket-sonuclari.pdf> , Access Date: 12.05.2021

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

FED Para Politikalarının Finansal Piyasalara ve Emtia Fiyatlarına Etkileri: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Yapısal Kırılmalı Bir Ekonometrik Analiz

Effects of US Federal Reserve Monetary Policies on Financial Markets and Commodity Prices: An Econometric Analysis with a Structural Break for Developed and Developing Countries

Hatıra SADEGHZADEH EMSEN¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi,
Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Erzurum, Türkiye

ORCID: H.S.E. 0000-0001-8824-0401

Corresponding author:

Hatıra SADEGHZADEH EMSEN,
Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal
Bilimler Fakültesi, Erzurum, Türkiye
E-mail: sadeghzadeh.khatereh@gmail.com

Submitted: 17.04.2021

Revision Requested: 21.05.2021

Last Revision Received: 26.05.2021

Accepted: 21.06.2021

Published Online: 15.10.2021

Citation: Sadeghzadeh Emsen, H. (2021). FED para politikalarının finansal piyasalara ve emtia fiyatlarına etkileri: gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yapısal kırılmalı bir ekonometrik analiz. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 233-255. <https://doi.org/10.26650/JECS2021-918658>

Öz

Bu çalışmada FED'in faiz ve QE politikalarının hisse senedi borsaları ve döviz kurları ve emtia fiyatlarına etkileri 17 ülkenin 2003:01-2021:01 dönemi verileri kullanılarak yapısal kırılmalı zaman serisi analizi yöntemleriyle incelenmiştir. Dünya ekonomisinin 1/4ünü oluşturan ve parası da önemli gücü sembolize eden ABD'deki genişlemelerin dışarıdaki yansımaları seçili ülkeler özelinde, özellikle 2008 finans ve 2020 Covid'e bağlı parasal genişleme etkileri incelemeye değerdir. ABD FED faiz oranındaki artışların bütün ülkelerin hisse senedi borsalarını kısa dönemde pozitif etkilediği belirlenmiştir. FED faizlerinin döviz kurlarını uzun dönemde G. Kore'de, kısa dönemde Kanada, Brezilya, Rusya, Hindistan, G. Afrika, Meksika, G. Kore ve Endonezya'da negatif, İngiltere ve Japonya'da pozitif etkilediği görülmüştür. FED'in miktarsal genişleme politikaları uygulamasının kısa dönemde Kanada ve İtalya borsalarını, uzun dönemde ise ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Hindistan, Çin, G. Afrika, Meksika, G. Kore, Endonezya, Malezya ve Türkiye'deki hisse senedi borsalarını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu sonuçlara dayanarak; FED'in uyguladığı QE politikaları ile piyasada oluşan likiditenin özellikle gelişmekte olan ülke borsalarına gittiği ifade edilebilir. FED'in uyguladığı QE politikalarının döviz kurları üzerindeki etkisinin genel olarak pozitif olduğu, kısa dönemli etkilerin daha büyük olduğu belirlenmiştir. Kısaca FED'in para politikalarının finansal piyasalar üzerinde genel olarak uzun dönemli bir etkisinin olmadığı, var olan etkinin gelişmekte olan ülkelere yoğunlaştığı, gelişmiş ülkelerdeki etkilerinin ise farklılıklar gösterdiği belirtilmelidir.

Anahtar Kelimeler: FED politikaları, borsa, döviz kuru, emtia fiyatları, yapısal kırılmalı analiz

ABSTRACT

In this study, the effects of the US Federal Reserve's (Fed) interest and quantitative easing (QE) policies on stock markets, exchange rates, and commodity prices were examined applying structural break time series analysis methods using the data of 17 countries for the January 2003–January 2021 period. The external reflections of monetary expansion in the USA, which constitutes approximately 25% of the world economy, and whose money also symbolizes an important power, is worth examining as related to the 2008 subprime financial crisis and the 2020 Covid-19 pandemic, particularly in selected countries. It was determined that Fed increases in interest rate positively affect all countries' stock markets in the short run. Fed interest rates were observed to negatively affect the exchange rates in South Korea in the long run and in Canada, Brazil, Russia, India, South Africa, Mexico, South Korea, and Indonesia in the short run; they positively affect the UK and Japan in the short run. The Fed's implementation of QE policy was found to positively affect stock markets in Canada and Italy in the short run and in the USA, Canada, the UK, Germany, India, China, South Africa, Mexico, South Korea, Indonesia, Malaysia, and Turkey in the long run. These results suggest that the liquidity in the market generated by Fed QE policies particularly affects the stock markets of developing countries. The effect of Fed QE policies on exchange rates was determined to be generally positive, with short run effects that are higher than the long run. In sum, Fed monetary policies generally exert extremely weak long-term effects on financial markets, the existing effects are concentrated in developing countries, and such effects differ in developed countries. From the policy perspectives, the policymakers of other countries should consider the monetary policies of the USA, which affect other countries to a great extent, and set their monetary policies to be compatible with ones of the USA. In addition, the results of this study are expected to serve as a basis for future research to determine the degrees of sensitivity to the monetary policies of the USA by grouping the developing countries according to their homogeneity in terms of fragility.

Keywords: US Federal reserve policies, stock market, exchange rate, commodity prices, structural break analysis

EXTENDED ABSTRACT

In this study, the effects of interest rates and quantitative easing (QE) policies implemented by the US Federal Reserve (Fed) on the stock markets and exchange rates of developed and developing countries and commodity prices were examined applying structural break time series analysis methods for the period January 2003–January 2021. The external reflections of monetary expansion in the USA, which constitutes approximately 25% of the world economy, and whose money also symbolizes an important power, is worth examining as related to the 2008 subprime financial crisis and the 2020 Covid-19 pandemic, particularly in selected countries. The stationarity of the series was examined by Vogelsang and Perron (1998) using an Augmented Dickey-Fuller (ADF) unit root test with a structural break and revealing the dependent variables in the models to be $I(1)$, while the independent variables were $I(0)$. The cointegration relationships between the series were further analyzed using the Bounds Testing method developed by Pesaran et al. (2001), revealing cointegration in models other than the Chinese exchange rate models. Structural break dates in cointegration vectors were determined by Bai and Perron's (2003) method and included long- and short-term analyses with dummy variables using the Autoregressive Distributed Lag (ARDL) method.

The long-term analysis demonstrated that Fed interest policies do not have a statistically significant effect on the stock market indices and exchange rates of the countries included in the analysis, with exception of South Korea, for which increasing Fed interest elicited a decreasing effect on foreign exchange. The Fed's QE policy was shown to positively affect both the stock markets and exchange rates in the long term. The impact on the stock market was highest in Indonesia, Turkey and India, and it is notable that these countries are among the so-called "Fragile Five" countries. The effect of the Fed's QE policy on exchange rate was highest in Turkey; once again implying fragility. Interest rate and the QE policies implemented by Fed do not appear to have a long-term effect on commodity prices.

The short-term analysis found that the Fed's increase in interest rates raised stock exchanges in all countries and decreased exchange rates in all countries other than the UK, Japan, Malaysia, and Turkey. These results are incompatible with a priori expectations. The reasons for this incongruence are considered to be the Fed's low interest rates, rare interest rate changes, and the fact that effects of this policy are assumed in advance, as the changes to be made are announced to the market beforehand, having the opposite effect of the previous expectation following the realization in financial markets.

Fed QE policies were found to increase the stock market index in Italy, in line with theoretical expectations, and decrease stock market indices in other countries. In contrast, the Fed's QE policies were demonstrated to decrease exchange rates in Japan, in accordance with expectations, and increase in other countries. This is considered to be related to the pre-announcement of QE policies. Increases in Fed interest rates were determined to raise the prices of silver, copper, and oil, while QE policies were related to an increase in gold prices and a decrease in the prices of silver, copper, and oil. Since the coefficient of error correction terms in all estimates is negative and statistically significant, the error correction mechanisms of the models are confirmed. This provides additional evidence that the results of the analysis are reliable.

On evaluating the long run and short run findings together (comparatively), it was determined that increases in the Fed interest rate positively affect the stock markets of all countries in the short run but do not have a statistically significant effect in the long run. Fed interest rates were shown to negatively affect the exchange rates in South Korea in the long term and in Canada, Brazil, Russia, India, South Africa, Mexico, South Korea and Indonesia in the short term and positively in the UK and Japan. The Fed's QE policy was found to positively affect stock markets in Canada and Italy in the short term and in the US, Canada, the UK, Germany, India, China, South Africa, Mexico, South Korea, Indonesia, Malaysia, and Turkey in the long term. These results suggest that the liquidity in the market produced by the Fed QE policies particularly affect the stock markets of developing countries. The effect of Fed QE policies on exchange rates was found to be generally positive, and the short-term effects were higher. In sum, the Fed's monetary policies do not have a long-term effect on financial markets, the existing effect is concentrated in developing countries, and the effects in developed countries differ.

From the policy perspectives, the policymakers of other countries should consider the *monetary policies of the USA*, which affect other countries to a great extent, and set their monetary policies to be compatible with ones of the USA. In addition, the results of this study are expected to serve as a basis for future research to determine the degrees of sensitivity to the monetary policies of the USA by grouping the developing countries according to their homogeneity in terms of fragility.

1. Giriş

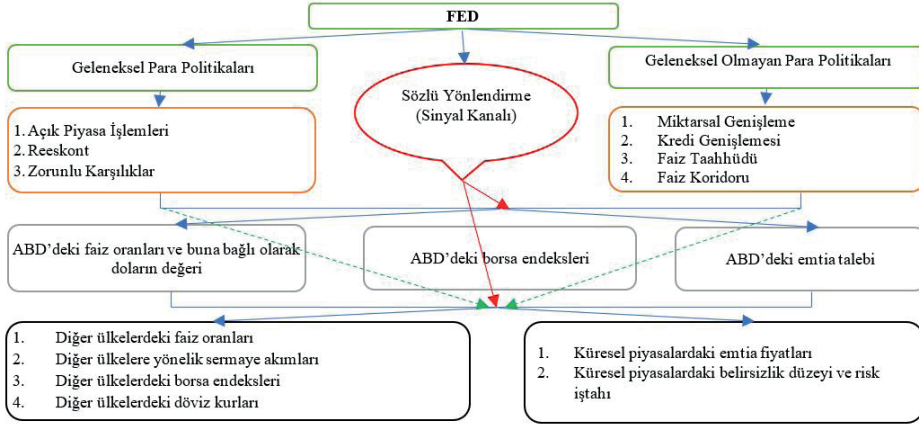
Dünyanın en büyük ekonomisi ABD'nin para politikalarını yöneten FED'in kararları, kendi bünyesinde olduğu kadar küresel finans piyasalar ile varlık fiyatları (Brave ve Genay, 2011: 38) açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle FED kararları ekonomi yöneticilerinin ve yatırımcıların yakından takip ettiği merkez bankaları arasında ilk sırada yer almaktadır. ABD Dolar'ının küresel ekonomide sahip olduğu yer de bu takipte etkili olmaktadır (Powell, 2015). FED'in ve doların gücüne bağlı olarak dünya ekonomisindeki belirleyici gücüne ilaveten ABD'deki finansal varlıklar da benzeri güç göstermekte; diğer ülkelerdeki tahvil ve hisse senedi gibi finansal enstrümanlarla önemli bir ikame ilişkisi içerisinde bulunmaktadır (Obstfeld, 2020). ABD uzun vadeli varlık getirilerindeki bir düşüş, yatırımcıları geliştirmekte olan ülkelerdeki daha yüksek getirili varlıklara yönlendirebilmektedir. Bu da geliştirmekte olan ülkelerdeki varlık fiyatlarını, faiz oranlarını ve döviz kurlarını etkileyebilmektedir (Chen vd. 2012: 237). Böylece özellikle geliştirmekte olan ülkelerin finansal piyasaları FED kararlarına daha fazla duyarlılık göstermektedir (Brauning ve Ivashina, 2020). Örneğin; Mayıs 2013'te FED'in 2008 küresel ekonomik krizi sonrası uygulamaya başladığı miktarsal genişleme (QE) programlarını sona erdireceğine dair açıklamasından sonra Türkiye, Hindistan, Güney Afrika, Brezilya ve Endonezya'nın ulusal para birimleri hızla değer kaybetmiştir (UNCTAD, 2014). ABD'li yatırım bankası Morgan Stanley de 1 Ağustos 2013'te açıkladığı raporda; cari açık ve enflasyon oranlarının yüksekliği ve dış sermaye akımlarına duydukları ihtiyaç nedeniyle bu ülkeleri o dönem için Kırılgan Beşli şeklinde tanımlamıştır (Morgan Stanley, 2013). Aralık 2019'dan itibaren dünyaya yayılmaya başlayan ve 2020 yılının başında Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilanı ile birlikte piyasaları rahatlatılmak için FED faiz oranlarını Eylül 2019'da %2.40'lardan Nisan 2020'de %0.05'e kadar düşürmüş, buna ek olarak miktarsal genişleme politikalarını da uygulamaya başlamıştır. Eylül 2019'da 3.7 Trilyon Dolar olan FED bilançosu 22 Şubat 2021 itibarıyla 7.59 Trilyon Dolara kadar yükselmiştir (FED, 2021). FED'in faiz indirimi ve miktarsal genişleme politikaları dünyadaki diğer ülkeler tarafından da yakından takip edilmiş ve bu bağlamda Avrupa Merkez Bankası da pandemi nedeniyle faiz oranını %0'a düşürmüş (Trading Economics, 2021), 750 Milyar Euro'luk teşvik paketini kabul etmiştir.

Diğer taraftan, FED'in piyasalara sağladığı nakit Dolar miktarının azalacağı ya da parasal genişlemenin sona ereceği yönündeki beklentiler, Dolar'ın değer kazanmasına neden olmakta ve bu da diğer ülkelerin döviz kurları, faiz oranları, hisse senedi borsaları, küresel emtia fiyatları ve kripto paraları olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Huang, 2008: 7-8). Görüldüğü gibi FED'in uyguladığı veya uygulayacağını ilan ettiği para politikaları tüm dünyadaki borsaları, emtia fiyatlarını ve kripto paraları yakından etkileyebilmekte olup, bu yönüyle sıklıkla analiz edilmesinde ve gerekli politika önerilerinin geliştirilmesinde yarar bulunmaktadır. Bu çalışmada; FED'in uyguladığı geleneksel (faiz) ve geleneksel olmayan (miktarsal genişleme) para politikalarının gelişmiş G7 (ABD, Kanada, İngiltere, İtalya, Almanya, Fransa ve Japonya) ve geliştirmekte olan (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika, Meksika, G. Kore, Endonezya, Malezya ve Türkiye) ülkelerin hisse senedi borsalarına, ABD, İtalya, Almanya ve Fransa haricindeki ülkelerin döviz kurlarına ve küresel çapta altın, gümüş, bakır, platin ve petrol fiyatlarına olan etkileri ampirik olarak analiz edilmiştir. Bu amaçla; 2003:01-2021:01 dönemi verileri kullanılarak, yapısal kırılmalı zaman serisi analizleri yapılmış ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılmıştır. Çalışmanın, incelemeye alınan konu, kullanılan örneklem ve analiz yöntemleri itibarıyla literatüre, yatırımcılara ve ülke ekonomisine katkılar sağlaması beklenmektedir.

2. FED'in Uyguladığı Para Politikaları ve Piyasalara Etki Kanalları

FED uyguladığı para politikaları ve kullandığı politika araçları ile diğer ülke merkez bankalarına da örnek teşkil etmektedir. FED'in uyguladığı para politikaları, geleneksel ve geleneksel

olmayan para politikaları şeklinde ikiye ayrılabilir. Bu ayrımın detayları, kullanılan politika araçları ve bu politikaların iç ve dış yansımaları Şekil 1 yardımıyla incelenebilir.

Şekil 1: FED'in Uyguladığı Para Politikaları ve Muhtemel Etkileri

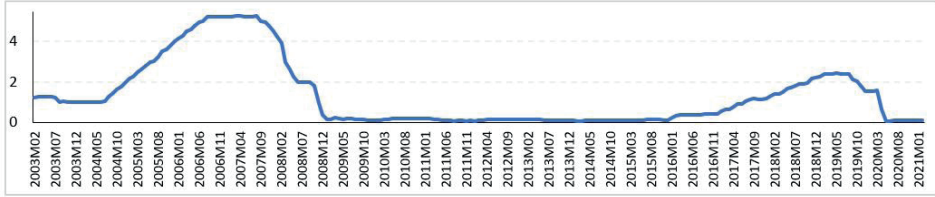
Kaynak: Mishkin (2003: 403-405) ve diğer kaynaklardan yararlanılarak yazar tarafından dizayn edilmiştir.

Şekil 1'den de görüldüğü üzere; FED'in açık piyasa işlemleri, reeskont ve zorunlu karşılıklar gibi geleneksel para politikaları temel olarak faiz oranını değiştirmeyi hedeflemektedir. Geleneksel olmayan para politikaları ise faiz oranının piyasayı düzenlemeye yetmediği durumlarda kullanılan ve daha çok FED bilançosu ile ilgili olan politikalarlardır. Bu politikalarından miktaral genişleme; işlevselliği yok olan piyasaların değerlendirilerek yeniden düzenlenmesini amaçlamaktadır (Lee, Li ve Pei, 2015). FED gibi merkez bankaları bunu yapabilmek için ellerindeki kısa vadeli hazine bonolarını satarak, benzer vadedekileri riskli/batık kredi kontratlarını satın alırlar. Böylece ticari bankaların bilançolarındaki riskli varlıklar azaltılır ve ülkedeki finansal kriz riski düşürülür (Şeker ve Demirel, 2019: 8). Kredi genişlemesi ise; FED (veya diğer ülke merkez bankaları) tarafından varlığa dayalı menkul kıymetlerin veya kurumsal borç senetlerinin doğrudan piyasadan satın alınması yoluyla piyasadaki likidite miktarının artırılması işlemi ifade etmektedir. Bu işlemlerle FED aynı zamanda ticari bankaların maruz kaldığı riskin bir kısmını kendisi üstlenerek, piyasalardaki finansal kriz riskini de azaltmaya çalışmaktadır (Smaghi, 2009: 7). Faiz taahhüdü de; ekonomide belirsizliğin arttığı ve gelecek dönemlere ilişkin enflasyon ve faiz tahminlerinin sağlıklı biçimde yapılamamasına bağlı olarak vadeli mevduatların çözülmeye başladığı dönemlerde, FED (ve diğer ülke merkez bankaları) yapacakları sözlü yönlendirmeler, tutarlı enflasyon tahminleri ve nihai olarak da faiz taahhütleri ile piyasaları düzenlemeye çalışabilmektedirler. Böylece gelecek dönemdeki reel faizlerin seyrinin öngörülebilirliği artmakta, ekonomideki tasarruf, yatırım ve tüketim kararları daha sağlıklı bir şekilde verilebilmekte ve ekonominin işleyişi düzene girebilmektedir (Woodford, 2005: 5-6). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından da 2011 sonrası dönemde aktif biçimde uygulanan faiz koridoru; merkez bankalarının politika faizini değiştirmeden, geç likidite penceresinden borç verme ve borç alma faizleri arasındaki farkı değiştirerek, piyasadaki likidite miktarını koşullu marjlar çerçevesinde kontrol edebilmelerine imkân sağlayan güncel ve etkili bir politika aracı olmakla birlikte şeffaflık ve bağımsızlık konusundaki yapısını da sorgulatır olduğu tartışmaları bulunmaktadır. Chen vd. (2014) FED'in

geleneksel olmayan para politikalarının, geleneksel para politikalarına göre daha büyük etkiye sahip olduğunu ifade etmiştir. Fratzscher vd. (2018), QE1 programının uzun vadeli tahvil getirileri ve hisse senedi fiyatları üzerindeki etkilerinin daha çok ABD ekonomisinde ortaya çıktığını ve QE2 programının ise hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisinin bütün ülkelerde aynı zamanda görüldüğünü tespit etmiştir. Şekil 1’de yer alan sinyal kanalı; FED’in yakın gelecekte faiz oranlarında yapmayı planladığı değişiklikler, varlık alım programına yönelik duyurular ve diğer sözlü yönlendirmelerinden oluşmakta olup, piyasalardaki kısa vadeli beklentilerin yönlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır (Bauer ve Neely, 2013: 9).

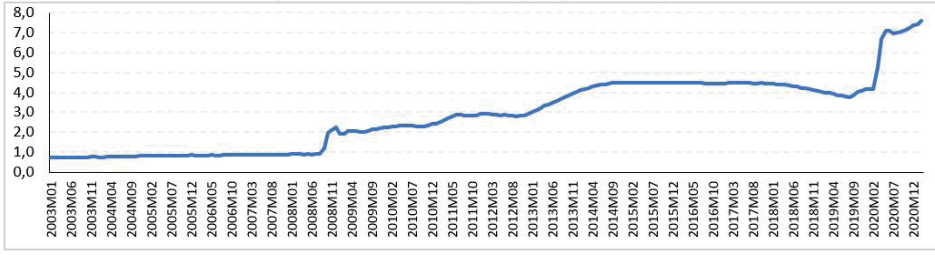
FED’in uyguladığı veya gelecekte uygulayacağını açıkladığı politikalar ABD’deki ve diğer ülkelerdeki politika faizlerini, ulusal paraların değerini, menkul kıymet borsalarını, emtialara olan talebi ve dolayısıyla emtia fiyatlarını ve küresel piyasalardaki belirsizlik düzeyi ve risk iştahını etkileyebilmektedir (Powell, 2015). Chen vd. (2014), FED’in politika duyurularının, sermaye akımları ve tahvil faiz oranları üzerindeki etkisinin, hisse senedi fiyatları ve döviz kuruna göre daha büyük olduğunu tespit etmiştir. FED faiz oranlarının zaman içindeki değişimi Şekil 2’de yer almaktadır.

Şekil 2: FED Faiz Oranı (%)

Kaynak: FRED (2021).

Şekil 2’den de görüldüğü üzere; Mart 2003’te ABD’nin Irak’a müdahalesiyle başlayan II. Körfez Savaşı nedeniyle piyasaların rahatlatılması için faiz oranlarını %1’e kadar düşüren FED, bu dönemde piyasada oluşan fazla likiditenin eşik altı müşterilere de kredi olarak dağıtılmasına (Öztaş, 2009: 63-64) ve ipotekli konut piyasasının ölçsüz biçimde büyümesine neden olmuştur. Bu tehlikeyi görüp faiz oranlarını 2004’ten itibaren hızla artırarak 2006 yılı ortalarında %5.25’e kadar yükselten FED (FRED, 2021), bu kez de değişen faizli kredi kullanan konut sahiplerinin kredilerini ödeyemez hale gelmelerine, bankaların batık kredilerinin artmasına ve 15 Eylül 2008’de ABD finansal sisteminin çökmesine sebep olmuştur. Bu kriz, sadece ABD piyasalarını etkilemekle kalmamış, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm dünya ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir (Öztaş, 2009: 64-65). Krizle birlikte FED faiz oranlarını hızlı bir şekilde düşürmeye başlayarak, Şubat 2009’da %0.15’e kadar indirmiştir. 2015 yılı sonundan itibaren FED faizleri artmaya başlamış ve Haziran 2019’da %2’ye kadar çıkarmış, ancak Aralık 2019’dan itibaren dünyayı etkilemeye başlayan Covid-19 salgınıyla birlikte tekrar %0’a yakın seviyelere indirmiştir. FED’in geleneksel olmayan para politikalarının bir göstergesi olarak FED bilançosunun zaman içindeki değişimi Şekil 3’te yer almaktadır.

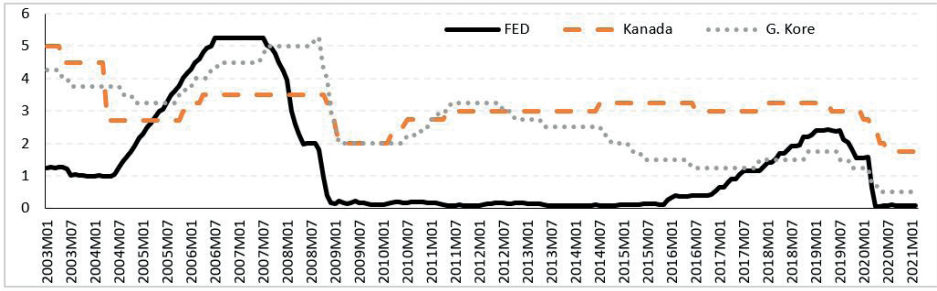
Şekil 3: FED Bilançosu (Trilyon Dolar)

Kaynak: FRED (2021).

Şekil 2 ve 3'ten de görüldüğü üzere 2008 küresel ekonomik krizi öncesinde bilançosu 900 Milyar Dolar olan FED, faiz oranı Eylül 2008 sonunda %0.25'e kadar indirmesine rağmen piyasaları rahatlatamamıştır. Bunun üzerine FED bankaların ellerindeki batık kredileri kendi üzerine alıp, bunun karşılığında bankalara nakit desteği sağlayarak miktarsal genişleme (Quantitative Easing: QE) programlarını uygulamaya başlamıştır. İlk olarak 25 Kasım 2008-Haziran 2010 döneminde uygulanan QE1 programıyla piyasaya 2.3 Trilyon Dolar arz eden FED, Kasım 2010-Haziran 2011 döneminde uyguladığı QE2 ile 600 Milyar Dolar, Eylül 2012-Aralık 2012 döneminde uyguladığı QE3 ile 160 Milyar Dolar, Ocak 2013-Ekim 2014 döneminde uyguladığı QE4 ile 1.87 Trilyon Dolar parayı piyasalara enjekte etmiştir (Forbes, 2015). Bu dönemde FED'in bilançosu Eylül 2008'deki 905 Milyar Dolarlık seviyesinden Ekim 2014'te 4.5 Trilyon Dolar'a kadar yükselmiştir (FED, 2021). Ekim 2014'ten itibaren aşamalı olarak daraltıcı para politikası uygulayan FED, bilançosunu Ağustos 2019'da 3.8 Trilyon Dolar'a kadar düşürmüştür. Aralık 2019'da ortaya çıkan Covid-19 salgını nedeniyle FED tekrar genişlemeci para politikaları uygulamaya başlamış ve bilançosu Şubat 2021 itibarıyla 7.6 Trilyon Dolar'a ulaşmıştır.

FED'in bu politikaları gelişmiş ve gelişmekte olan ülke merkez bankaları tarafından da takip edilirken, Avrupa Birliği Merkez Bankası (European Central Bank: ECB) Temmuz 2008'de %4.25 olan faiz oranını Ekim 2008'de %1'e düşürmüş, büyük ölçekli ekonomik teşvik paketlerini uygulamaya başlamıştır (ECB, 2010: 59). Bu kapsamda ECB 2010 yılında Yunanistan, İrlanda ile Portekiz ve Ağustos 2011'de de İtalya ve İspanya'ya ait devlet tahvillerinin alımı için 220 Milyar Euro kullanmıştır. Avrupa Bölgesinin resesyona girme tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu gören ECB Aralık 2011'de 523 bankaya 490 Milyar Euro ve Şubat 2012'de 800 bankaya 530 Milyar Euro kredi vererek, kredi genişlemesi kanalını devreye sokmuştur. Japonya Merkez Bankası (Bank of Japan: BOJ) da 2008 krizinin patlak vermesiyle birlikte faiz oranlarını %0.5'ten %0.1'e düşürmüş, daha sonra negatife çekmiş ve 150 Milyar Dolarlık bir kurtarma paketi açıklamıştır. Çin 586 Milyar Dolarlık bir altyapı ve sosyal programı devreye sokmuş, İngiltere 691 Milyar Dolarlık, Hindistan 200 Milyar Dolarlık ekonomik paketler açıklamıştır. FED'in uyguladığı faiz oranı ile diğer ülkelerdeki politika faizleri arasındaki etkileşim Şekil 4 yardımıyla incelenebilir¹.

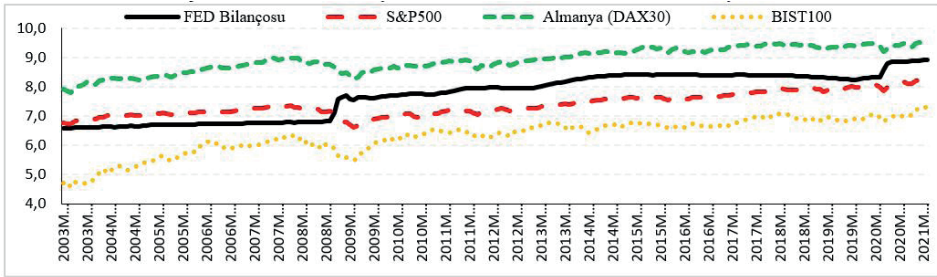
1 Tüm ülkelerin grafiğe aktarılması, grafiğin anlaşılabilirliğini bozduğu için sadece seçili 2 ülkenin verileri grafiğe alınmıştır.

Şekil 4: FED Faiz Oranı ile Diğer Ülkelerdeki Politika Faizleri Arasındaki Etkileşim

Kaynak: FRED (2021).

Şekil 4'ten de görüldüğü gibi FED uyguladığı faiz oranları ile Kanada gibi gelişmiş ülkelere de, G. Kore gibi yeni gelişmiş olan ülkelere de örnek teşkil etmekte ve onları etkilemektedir. Bu şekilde Kanada ve G. Kore Merkez Bankalarının 2008 krizi sonrası dönemde FED'den daha önce faiz oranlarını artırmaya başladığı da dikkat çekmektedir. FED'in bilançosunda yaşanan artışlar ile seçili borsa endeksleri arasındaki ilişki ise Şekil 5 yardımıyla incelenebilir.

Şekil 5: FED Bilançosu ile Borsalar Arasındaki Etkileşim

Kaynak: FRED (2021) ve Investing (2021). Not: Veriler logaritmik olarak kullanılmıştır.

Şekil 5'ten de görüldüğü üzere FED bilançosundaki artışlar ile ülke borsaları arasında benzer trende sahip bir ilişki vardır. Yani FED uyguladığı para politikalarıyla hem ABD'deki hem de diğer ülkelerdeki finansal piyasaları etkileyebilmektedir. Dolayısıyla bu etkilerin ampirik olarak incelenmesi ve gerekli politika önerileri ve yatırımcı tavsiyelerinin çıkarılmasının gereklilik arz ettiği söylenebilir ki, aşağıda bu amaca yönelik uygulamalara yer verilmiştir.

3. Ekonometrik Analiz

Veriler: Bu çalışmada FED'in para politikalarının küresel finansal piyasalara ve emtia fiyatlarına olan etkilerini analiz edebilmek için Tablo 1'de yer alan veriler kullanılmıştır. Kullanılacak verilerin seçiminde literatürde yer alan Chen vd. (2012), Fratzscher (2016), Anaya vd. (2017) ile Bhattarai vd. (2021) tarafından yapılan çalışmalar temel alınmıştır.

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Veriler

	Veri	Simge	Kaynak	Kullanım Biçimi (Birimi)
Bağımlı Değişken	Borsa Endeksleri	BE	Investing (2021)	Endeks, Logaritması Alınmış, Mevsim Etkileri Arındırılmış ^v
	Döviz Kurları [§]	DK	IMF (2021)	Düz Kotasyona ² , Logaritması Alınmış, Mevsim Etkileri Arındırılmış
	Altın Ons Fiyatları	AL	Investing (2021)	Dolar, Logaritması Alınmış, Mevsim Etkileri Arındırılmış
	Gümüş Ons Fiyatları	GM	Investing (2021)	Dolar, Logaritması Alınmış, Mevsim Etkileri Arındırılmış
	Bakır Ton Fiyatları	BK	Investing (2021)	Dolar, Logaritması Alınmış, Mevsim Etkileri Arındırılmış
	Brent Petrol Varil Fiyatları	PT	Investing (2021)	Dolar, Logaritması Alınarak, Mevsim Etkileri Arındırılmış
Bağımsız Değişken	FED faiz oranı	FFO	FRED (2021)	FED'in Belirlediği Faiz Oranları (%)
	FED Bilançosu	FB	FRED (2021)	FED'in Toplam Bilançosu (Milyar Dolar), Logaritması Alınmış

Not: §: ABD için döviz kuru sürekli 1 olacağı için, Almanya, Fransa ve İtalya Euro bölgesinde yer alıp, bireysel döviz kurları oluşmadığı için bu analizde dışlanmıştır.

Bazı ülkelerde birden fazla hisse senedi borsası olduğu için her bir ülkeden, ilgili ülke finansal piyasalarını en iyi şekilde temsil ettiği düşünülen (kapsamı en geniş olan) hisse senedi borsaları seçilmiştir. Bu kapsamda analizlerde kullanılan ülke borsaları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Analizlerde Kullanılan Ülke Borsaları

Sıra No	Ülke	Kullanılan Borsa Endeksi	Sıra No	Ülke	Kullanılan Borsa Endeksi
1	ABD	S&P 500	10	Hindistan	BSE Sensex 30 (BSESN)
2	Kanada	S&P/TSX	11	Endonezya	Jakarta Stock Exchange Composite Index (JKSE)
3	İngiltere	FTSE 100	12	Malezya	FTSE Malaysia KLCI (KLSE)
4	İtalya	Invit 40	13	G. Kore	KOSPI 50
5	Almanya	DAX 30	14	Meksika	S&P/BMV IPC
6	Fransa	CAC 40	15	Rusya	RTSI (IRTS)
7	Japonya	Nikkei 225	16	G. Afrika	South Africa Top 40 (JTOPI)
8	Brezilya	Bovespa	17	Türkiye	BIST 100
9	Çin	Shanghai Composite (SSEC)			

Modeller: Bu çalışmada FED'in geleneksel (FED Faiz Oranı: FFO) ve geleneksel olmayan (FED Bilançosu: FB) para politikalarının küresel finansal piyasalara (Borsa Endeksleri: BE ve Döviz Kurları: DK) ve emtia (Altın: AL, Gümüş: GM, Bakır: BK ve Petrol: PT) fiyatlarına olan etkilerini analiz edebilmek için kullanılan modeller aşağıda yer almaktadır. Modellerin kurulurken literatürde yer alan Chen vd. (2012), Fratzscher (2016), Anaya vd. (2017) ile Bhattacharai vd. (2021) çalışmaları temel alınmıştır.

$$Model\ 1: LnBE_t = \beta_{01} + \beta_{11}FFO_t + e_{1t} \quad (1)$$

² 1 ABD Doları karşılığında alınabilen yerel para miktarını göstermektedir.

$$\text{Model 2: } \ln BE_t = \beta_{02} + \beta_{12} \ln FB_t + e_{2t} \quad (2)$$

$$\text{Model 3: } DK_t = \beta_{03} + \beta_{13} FFO_t + e_{3t} \quad (3)$$

$$\text{Model 4: } DK_t = \beta_{04} + \beta_{14} \ln FB_t + e_{4t} \quad (4)$$

Bu modeller 17 ülke için ayrı ayrı tahmin edilerek, FED'in uyguladığı geleneksel (FFO) ve geleneksel olmayan (FB) para politikalarının ülkelerin finansal piyasaları üzerindeki etkileri ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. FED'in para politikalarının emtia fiyatları üzerindeki etkilerini tespit edebilmek için de aşağıdaki modellerden yararlanılmıştır.

$$\text{Model 5: } \ln AL_t = \beta_{05} + \beta_{15} FFO_t + e_{5t} \quad (5)$$

$$\text{Model 6: } \ln AL_t = \beta_{06} + \beta_{16} \ln FB_t + e_{6t} \quad (6)$$

$$\text{Model 7: } \ln GM_t = \beta_{07} + \beta_{17} FFO_t + e_{7t} \quad (7)$$

$$\text{Model 8: } \ln GM_t = \beta_{08} + \beta_{18} \ln FB_t + e_{8t} \quad (8)$$

$$\text{Model 9: } \ln BK_t = \beta_{09} + \beta_{19} FFO_t + e_{9t} \quad (9)$$

$$\text{Model 10: } \ln BK_t = \beta_{010} + \beta_{110} \ln FB_t + e_{10t} \quad (10)$$

$$\text{Model 11: } \ln PT_t = \beta_{011} + \beta_{111} FFO_t + e_{11t} \quad (11)$$

$$\text{Model 12: } \ln PT_t = \beta_{012} + \beta_{112} \ln FB_t + e_{12t} \quad (12)$$

Bu modellerde yer alan ekonometrik olarak beyaz gürültü (White noise) rassal hata terimi serilerini göstermektedir. FED'in faiz oranlarını artırmasının veya bilançosunu daraltmasının piyasalardaki likiditeyi azaltarak, borsa endekslerini ve emtialara olan talebi ve emtia fiyatlarını azaltacağı beklendiği için ilgili modellerde (Model 1, 2, 5, ..., 12) eğim katsayısının (β_{1i} , $i \neq 3,4$) negatif çıkması beklenmektedir. FED'in faiz oranlarını artırmasının veya bilançosunu daraltmasının da diğer ülkelerdeki Dolar miktarını azaltarak, döviz kurlarını artıracacağı beklendiği için ilgili modellerde (Model 3, 4) eğim katsayısının (β_{13} ve β_{14}) pozitif çıkacağı öngörülmektedir.

Yöntemler: Bu çalışmada serilerin durağanlıkları Vogelsang ve Perron (1998) yapısal kırılmalı ADF birim kök testiyle, seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkileri Pesaran, Shin ve Smith (2001) Sınır Testi ile analiz edilmiştir. Eşbütünleşme vektörlerindeki yapısal kırılma tarihleri Bai ve Perron (2003) yöntemiyle belirlenmiş, uzun ve kısa dönem analizleri ARDL yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

3.1. Birim kök testi

Analiz döneminde 2008 küresel ekonomik krizi gibi önemli bir faktör yer aldığı için çalışmada serilerin durağanlığı Vogelsang ve Perron (1998) ise yapısal kırılmalı ADF birim kök testi ile incelenmiştir. Bu teste bir Y serisinin durağanlığı Denklem (13) yardımıyla incelenmektedir.

$$Y_t = \mu + \beta t + \theta DU_t(T_b) + \gamma DT_t(T_b) + \omega D_t(T_b) + \alpha Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p c_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (13)$$

Burada yapısal kırılma tarihini, sabit terimdeki, trenddeki, eğimdeki yapısal kırılmaları gösteren kukla değişkenleri, optimal gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Denklem (13)'te kullanılan kukla değişkenler de aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

$$DU_t(T_b) = \begin{cases} 1, & t \geq T_b \text{ iken} \\ 0, & \text{Diğer Durumlarda} \end{cases} \quad (14)$$

$$DT_t(T_b) = \begin{cases} 1, & t \geq T_b \text{ iken} \\ t - T_b + 1, & \text{Diğer Durumlarda} \end{cases} \quad (15)$$

$$D_t(T_b) = \begin{cases} 1, & t = T_b \text{ iken} \\ 0, & \text{Diğer Durumlarda} \end{cases} \quad (16)$$

Bu testin hipotezi “Yapısal kırılmaların varlığı koşulu altında seride birim kök vardır” şeklindedir. Çalışmada Vogelsang ve Perron (1998) yapısal kırılmalı ADF birim kök testleri yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Birim Kök Testi Sonuçları

	ABD		Kanada		İngiltere		İtalya	
	Düzye Değeri	Birinci Fark	Düzye Değeri	Birinci Fark	Düzye Değeri	Birinci Fark	Düzye Değeri	Birinci Fark
BE	-1.97 (0.98) [2011:09]	-14.40*** (0.00) [2008:10]	-3.59 (0.33) [2009:02]	-13.96*** (0.00) [2020:03]	-3.93 (0.17) [2009:02]	-14.84*** (0.00) [2020:03]	-3.46 (0.14) [2020:08]	-8.30*** (0.00) [2020:07]
DK	-	-	-3.99 (0.15) [2014:07]	-11.08*** (0.00) [2008:10]	-3.26 (0.52) [2008:07]	-11.82*** (0.00) [2008:11]	-	-
	Almanya		Fransa		Japonya		Brezilya	
BE	-3.43 (0.41) [2012:06]	-14.21*** (0.00) [2020:03]	-2.75 (0.80) [2012:05]	-14.25*** (0.00) [2020:03]	-2.68 (0.83) [2012:10]	-14.05*** (0.00) [2008:10]	-4.15 (0.10) [2016:05]	-13.54*** (0.00) [2020:03]
DK	-	-	-	-	-2.33 (0.94) [2012:09]	-12.11*** (0.00) [2013:01]	-3.36 (0.46) [2014:09]	-11.23*** (0.00) [2008:10]
	Rusya		Hindistan		Çin		G. Afrika	
BE	-3.70 (0.28) [2005:05]	-12.62*** (0.00) [2008:10]	-3.28 (0.50) [2009:02]	-14.75*** (0.00) [2008:10]	-3.76 (0.25) [2006:03]	-13.05*** (0.00) [2008:10]	-2.86 (0.75) [2009:02]	-16.49*** (0.00) [2008:10]
DK	-4.03 (0.14) [2014:08]		-10.76*** (0.00) [2014:02]	-3.68 (0.29) [2011:07]		-9.20*** (0.00) [2018:07]	-2.86 (0.75) [2012:09]	-11.22*** (0.00) [2008:10]
			-11.11*** (0.00) [2008:10]	-3.08 (0.63) [2007:04]				

	Meksika		G. Kore		Endonezya		Malezya	
BE	-3.54 (0.66) [2009:02]	-14.39*** (0.00) [2008:10]	-3.14 (0.60) [2009:02]	-14.41*** (0.00) [2020:03]	-4.04 (0.34) [2009:02]	-13.45*** (0.00) [2008:10]	-3.34 (0.78) [2009:03]	-13.89*** (0.00) [2008:10]
DK	-3.49 (0.38) [2014:11]	-11.58*** (0.00) [2008:10]	-3.86 (0.20) [2008:10]	-12.27*** (0.00) [2008:10]	-3.92 (0.18) [2013:06]	-13.14*** (0.00) [2008:11]	-3.45 (0.41) [2014:08]	-10.30*** (0.00) [2015:08]
Türkiye								
BE	-3.80 (0.23) [2009:02]	-15.56*** (0.00) [2008:10]	FFO	-4.47** (0.04) [2009:09]	-	AL	-3.16 (0.58) [2005:07]	-13.28*** (0.00) [2011:08]
DK	-1.05 (0.99) [2014:11]	-12.16*** (0.00) [2018:08]	FB	-4.1* (0.08) [2008:08]	-	GM	-3.08 (0.63) [2005:08]	-16.35*** (0.00) [2011:04]
			PT	-3.43 (0.42) [2004:06]	-12.91*** (0.00) [2020:04]	BK	-3.31 (0.49) [2005:06]	-13.65*** (0.00) [2008:10]

Not: ***, ** ve *; serilerin istatistiksel olarak sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir. Parantez içindekiler olasılık değerleri, köşeli parantez içindekiler test yöntemi tarafından belirlenene yapısal kırılma tarihleridir.

Tablo 3'teki verilere göre FED'in bilançosu (FB) ve uyguladığı faiz oranları (FFO) serileri düzey değerlerinde durağanken, diğer seriler ancak birinci farkları alındığında durağan hale gelmişlerdir. Bu durumda FB ve FFO serileri I(0) ve diğer seriler I(1)'dir. Elde edilen yapısal kırılma tarihlerine bakıldığında; 2008 küresel ekonomik krizi ve bu kriz sonrasında FED'in (ve diğer birçok ülkenin) uyguladıkları parasal genişleme politikalarının ve Covid-19 salgınının ülkelerin finansal piyasalarını ve emtia fiyatlarını belirgin biçimde etkilediği görülmektedir.

3.2. Eşbütünleşme testi

Serilerin tamamı düzey değerlerinde durağan olmadığı için bu tür serilerle yapılacak analizlerde sahte regresyon sorunu ile karşılaşılacaktır. Engle ve Granger (1987) böyle durumlarda bir eşbütünleşme sınaması yapılmasını önermiş, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edilebildiği durumlarda, yapılacak analizlerinde sahte regresyon olgusu ile karşılaşılmayacağını belirtmiştir. Ayrıca çalışmada kurulan modellerde tek açıklayıcı değişkenle analize gidilmesinin temel sebebi tek başına FED'in politikalarının borsalar üzerindeki etkilerini görmek amacıyla düşünülmüş ve bu sebeple oluşabilecek çoklu doğrusal bağlantı problemini bertaraf etmek amacıyla bir bağımlı ve bir bağımsız değişkenli eşbütünleşik modeller tercih edilmiştir. Seriler farklı derecelerden durağan olduğunda eşbütünleşme sınaması için Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen Sınır Testi yönteminin kullanılması gerekmektedir (Pesaran vd., 2001: 289). ve arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını Sınır Testi ile inceleyebilmek için kullanılacak modeli:

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 Y_{t-1} + \beta_2 X_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_{3i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^p \beta_{4i} \Delta X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (17)$$

Denklem (17)'de yer alan optimum gecikme uzunluğudur. Sınır Testinin hipotezleri aşağıdaki gibidir:

$H_0: \beta_1 = \beta_1 = 0$ Eşbütünleşme yoktur

$H_1: \beta_1 \neq \beta_1 \neq 0$ Eşbütünleşme vardır

Bu hipotezleri test edebilmek için serilerin düzey değerlerinin birer gecikmeli hallerine (Y_{t-1}, X_{t-1}) kısıt uygulanarak bir F testi yapılır. Elde edilen F istatistiği, Pesaran vd. (2001: 297) çalışmasından alınan alt ve üst sınır değerleriyle karşılaştırılır. F istatistiği üst sınır değerinden büyük olduğunda seriler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin var olduğuna karar verilir (Pesaran vd., 2001: 298). Bu çalışmada Sınır Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Eşbütünlüşme Testi Sonuçları

İncelenen	Ülke	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	
FED Para Politikalarının Ülke Finansal Piyasalarına Etkileri	G7 Ülkeleri					
	ABD	4.04*	6.08***	-	-	
	Kanada	9.84***	8.63***	3.59*	4.90**	
	İngiltere	5.59***	7.08***	5.65***	4.16**	
	İtalya	3.86*	4.11*	-	-	
	Almanya	6.08***	6.98***	-	-	
	Fransa	7.33***	4.38**	-	-	
Japonya	3.75*	4.19**	3.73*	3.61*		
Gelişmekte Olan Ülkeler	Brezilya	5.01**	6.48***	3.72*	4.42**	
	Rusya	4.70**	4.93**	3.93*	4.29**	
	Hindistan	4.70**	9.71***	3.93*	4.29**	
	Çin	4.88**	4.15*	0.64	1.84	
	G. Afrika	4.92**	11.50***	4.74**	6.02***	
	Meksika	9.05***	13.82***	3.95*	4.28**	
	G. Kore	3.66*	5.45**	3.98*	5.80***	
	Endonezya	5.48**	14.08***	3.99*	4.89**	
	Malezya	3.56*	8.80***	3.64*	3.56*	
	Türkiye	3.73*	6.84***	4.68**	3.81*	
FED Para Politikalarının Emtia Fiyatlarına Etkileri	Model 5	3.52*	Model 9	3.55*		
	Model 6	3.65*	Model 10	4.83**		
	Model 7	3.85*	Model 11	3.84*		
	Model 8	3.62*	Model 12	3.66*		
Kritik Değerler	Alt Sınır Değerleri			Üst Sınır Değerleri		
	%10	%5	%1	%10	%5	%1
	3.02	3.62	4.94	3.51	4.16	5.58

Not: ***, ** ve *; sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiksel anlamlılık düzeyini göstermektedir. Yer tasarrufu sağlayabilmek için son 8 model ülkelerin altına alınmıştır. Tablodaki değerler F istatistikleridir.

Tablo 4'teki bulgulara dayanarak, Çin için döviz kuru ile ilgili modeller haricindeki modellerde yer alan değişkenler arasında, eşbütünlüşme yakalanmıştır. Diğer taraftan çalışma finansal nitelikte bir çalışma olup çok değişkenler arasında hassas %95'lik güvenilirlik FED'in politikalarının çok çeşitli ülkelerdeki etkilerini de görebilmek amacıyla %90 seviyesine indirgenmiştir. Ayrıca birçok ülkede %95 güvenilirlik düzeyinde de anlamlılıklar bulunmuştur. Çin döviz kuru ile FED para politikaları arasında eşbütünlüşme ilişkisi çıkmadığı için Çin'e ait Model 3 ve Model 4'ün sonraki analizleri yapılamamıştır. ABD, İtalya, Almanya ve Fransa için döviz kuru modelleri kurulamadığından, eşbütünlüşme testleri de yapılamamıştır. Eşbütünlüşme tespit edilen modellerle yapılacak regresyon analizlerinde sahte regresyon analizi sorunu ile karşılaşılacağı için bu modellere yönelik uzun ve kısa dönem analizlerine geçilebileceğine karar verilmiştir.

3.3. Eşbütünleşme vektöründeki yapısal kırılma tarihlerinin belirlenmesi

Eşbütünleşme vektörlerindeki (yani serilerin düzey değerleriyle oluşturulan ve Model 1, ..., Model 12 şeklinde tanımlanan her bir modeldeki) yapısal kırılma tarihlerinin belirlenmesi için Bai ve Perron (1998, 2003) yönteminden yararlanılmıştır. Bai ve Perron (1998) çalışmasının çoklu yapısal kırılmalı versiyonu olan bu yöntemde; potansiyel olarak m tane yapısal kırılma, $m + 1$ tane kırılmaya karşı test edilmektedir. Her bir alt dönem için hata kareler toplamının minimize edilmesi ile belirlenen tarihler, eşbütünleşme vektöründeki yapısal kırılma tarihleri olarak alınmaktadır (Bai ve Perron, 2003: 74). Çalışmada yapısal kırılma tarihleri Bai ve Perron (2003b) yöntemiyle tespit edilmiş ve bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Eşbütünleşme Vektörlerindeki Yapısal Kırılma Tarihleri

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
ABD	2006:11; 2008:09; 2012:03; 2014:11; 2018:07	2006:11; 2008:09; 2009:07; 2012:03; 2014:11	-	-
Kanada	2007:05; 2009:07; 2010:01; 2013:12; 2018:06	2006:M11; 2008:M09; 2009:M07; 2012:M03; 2016:M11	2007:05; 2010:01; 2015:01; 2018:06	2007:02; 2009:10; 2012:06; 2015:01; 2018:06
İngiltere	2007:01; 2009:09; 2013:01; 2015:09; 2018:07	2006:10; 2009:08; 2016:06	2016:01	2008:09; 2016:06
İtalya	2018:07	2018:07	-	-
Almanya	2007:01; 2009:09; 2012:05; 2015:01; 2018:02	2006:12; 2009:08; 2016:06	-	-
Fransa	2013:07	2006:01; 2008:11; 2011:07; 2017:03	-	-
Japonya	2013:03; 2017:10	2005:11; 2009:05; 2012:12; 2017:06	2005:09; 2010:07; 2013:04; 2015:12	2005:09; 2009:07; 2012:03; 2014:11; 2017:11
Brezilya	2007:05; 2017:09	2007:01; 2009:09; 2015:03; 2018:02	2007:01; 2009:09; 2012:05; 2015:02; 2018:06	2006:12; 2009:08; 2012:04; 2015:03; 2018:05
Rusya	2006:12; 2009:08; 2012:04; 2014:12; 2018:01	2006:01; 2009:05; 2012:03; 2014:11; 2017:12	2014:11	2014:11
Hindistan	2006:11; 2009:07; 2014:03; 2018:07	2006:09; 2009:05; 2014:02; 2017:10	2007:05; 2012:04; 2014:12; 2018:07	2007:01; 2009:09; 2012:05; 2015:08; 2018:07
Çin	2006:12	2006:12; 2014:11	-	-
G. Afrika	2007:02; 2009:10; 2012:06; 2015:02; 2017:10	2006:11; 2009:07; 2017:07	2006:06; 2009:06; 2012:05; 2015:03; 2018:07	2006:06; 2009:05; 2012:04; 2015:08; 2018:06
Meksika	2006:12; 2009:08; 2012:04	2006:11; 2009:07; 2012:06; 2015:11; 2018:07	2008:05; 2014:07; 2017:03	2015:08
G. Kore	2007:04; 2009:12; 2017:04	2006:11; 2009:07; 2013:03; 2017:03	2009:10	2006:02; 2009:05; 2012:01; 2015:07; 2018:07
Endonezya	2007:05; 2010:03; 2012:11	2006:11; 2009:07; 2013:07; 2017:03	2005:12; 2009:08; 2012:04; 2014:12; 2018:05	2006:02; 2009:05; 2012:01; 2015:02; 2018:04

Malezya	2007:01; 2009:09; 2012:05; 2015:08; 2018:06	2006:11; 2009:07; 2012:06; 2015:05; 2018:05	2006:12; 2010:07; 2015:01; 2017:09	2007:01; 2009:10; 2012:12; 2015:08; 2018:05
Türkiye	2006:03; 2008:10; 2012:08; 2017:05	2006:01; 2009:07; 2017:04	2006:01; 2008:10; 2011:08; 2014:12; 2018:07	2006:01; 2008:09; 2011:08; 2015:06; 2018:07
Model 5	2007:09	2010:05	2013:05	2014:09; 2018:06
Model 6	2007:09	2008:09	2010:05	2013:05; 2018:07
Model 7	2006:04	2010:09	2013:05	-
Model 8	2006:03	2009:01	2011:09	2014:06; 2017:02
Model 9	2006:04	2009:11	2013:03	2015:11; 2018:07
Model 10	2006:04	2009:01	2011:09	2014:12; 2017:08
Model 11	2007:11	2010:11	2014:12	-
Model 12	2006:12	2010:11	2014:12	2017:10

Not: Yapısal kırılma tarihleri belirlenirken “Global L breaks vs. none” seçeneği kullanılmıştır. Yer tasarrufu sağlayabilmek için son 8 model ülkelerin altına alınmıştır. Bu yöntem uygulanırken; maksimum kırılma sayısı 5 olarak girilmiş, yapısal kırılma adedini ve tarihlerini yöntem içsel olarak belirlemiştir.

Çalışmanın bu aşamasında elde edilen yapısal kırılma tarihleri incelendiğinde; 2008 küresel ekonomik krizinin öncü etkilerinin 2006 yılından itibaren hissedilmeye başlandığı ve ardıl etkilerinin ise 2012-2014 yıllarına kadar devam ettiği görülmektedir. Ayrıca Türkiye açısından Ağustos 2018’de yaşanan kur şoku da bu yöntem tarafından başarıyla tespit edilebilmiştir. Belirlenen yapısal kırılma tarihleri kukla değişkenlerle sonraki analizlerine dahil edilmiştir.

3.4. Uzun dönem analizi

Bu çalışmada uzun dönem analizi, Sınır Testi ile benzer teorik altyapıya sahip olan, Pesaran ve Shin (1998) tarafından geliştirilen ARDL yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Y ve X arasındaki uzun dönem ilişkilerini ARDL ile analiz edebilmek için kullanılacak $ARDL(p, q)$ modeli aşağıdaki gibidir:

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_{2i} X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (18)$$

Denklem (18)’de yer alan p ve q ; optimum gecikme uzunluklarıdır. Uzun dönem analizleri ARDL yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve sonuçlar Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6: Uzun Dönem Analizi Sonuçları (FED Para Politikalarının Finansal Piyasalara Etkileri)

	Model 1 (BE = f(FFO))	Model 2 (BE = f(FB))	Model 3 (DK = f(FFO))	Model 4 (DK = f(FB))
ABD	-0.37 (0.49)	0.49*** (0.00)	-	-
Kanada	0.0003 (0.99)	0.13** (0.01)	-0.05 (0.32)	0.15 (0.14)
İngiltere	-0.01 (0.78)	0.12*** (0.00)	-0.03 (0.32)	0.10*** (0.00)
İtalya	-8.36 (0.96)	5.51 (0.83)	-	-
Almanya	-0.03 (0.74)	0.43*** (0.00)	-	-
Fransa	0.05 (0.30)	0.02 (0.69)	-	-
Japonya	-0.23 (0.62)	0.42 (0.19)	0.01 (0.70)	0.02 (0.70)

Brezilya	0.08 (0.46)	0.16 (0.45)	-4.40 (0.93)	1.32 (0.36)
Rusya	0.13 (0.12)	-0.08 (0.68)	-1.39 (0.74)	0.77** (0.01)
Hindistan	0.04 (0.83)	0.60*** (0.00)	-0.18 (0.39)	0.25*** (0.00)
Çin	0.10 (0.46)	0.32** (0.02)	-	-
G. Afrika	0.08 (0.67)	0.47*** (0.00)	-0.20 (0.66)	0.42*** (0.00)
Meksika	-0.01 (0.86)	0.38*** (0.00)	-0.18 (0.40)	0.31** (0.01)
G. Kore	-0.08 (0.50)	0.33*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	0.03 (0.28)
Endonezya	-0.07 (0.62)	0.73*** (0.00)	-0.10 (0.36)	0.21** (0.03)
Malezya	-0.06 (0.30)	0.29*** (0.00)	-0.05 (0.53)	0.11 (0.28)
Türkiye	-0.11 (0.43)	0.62*** (0.00)	0.23 (0.37)	2.73 (0.46)

Not: Yer kısıtı nedeniyle tabloya sadece açıklayıcı değişkenlerin katsayıları alınmış, diğer bilgiler raporlanmamıştır. Parantez içindekiler olasılık değerleridir. ***, ** ve *; sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 6'daki bulgulara göre; FED'in uyguladığı faiz politikalarının analize dahil edilen ülkelerin hisse senedi borsaları üzerinde uzun dönemli bir etkisi yoktur. Sadece artan FED faiz oranlarının G. Kore'de döviz kurlarını azaltıcı yönde bir etkisinin olduğu görülmektedir. FED'in miktarsal genişleme politikası izlemesinin ise hem borsaları hem de döviz kurlarını uzun dönemde pozitif yönde ve belirgin biçimde etkilediği görülmektedir. Borsa üzerindeki etkinin en yüksek olduğu ülkelerin sırasıyla Endonezya, Türkiye ve Hindistan olduğu dikkati çekmektedir. Bu ülkelerin Morgan Stanley (2013) tarafından Kırılgan Beşli olarak sınıflandırıldıkları da unutulmamalıdır. FED'in miktarsal genişleme politikasının döviz kurları üzerindeki etkisinin en yüksek olduğu ülkenin Türkiye olması da bu kırılganlığı teyit etmektedir. FED'in para politikalarının emtia fiyatlarına uzun dönemli etkileri Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Uzun Dönem Analizi Sonuçları (FED Para Politikalarının Emtia Fiyatlarına Etkileri)

	Model 5 ($AL = f(FFO)$)	Model 6 ($AL = f(FB)$)	Model 7 ($GM = f(FFO)$)	Model 8 ($GM = f(FB)$)	Model 9 ($BK = f(FFO)$)	Model 10 ($BK = f(FB)$)	Model 11 ($PT = f(FFO)$)	Model 12 ($PT = f(FB)$)
FFO	-0.01 (0.94)	-	-0.002 (0.98)	-	-0.07 (0.76)	-	-0.01 (0.84)	-
FB	-	0.34 (0.10)	-	0.22 (0.40)	-	0.50 (0.21)	-	-0.13 (0.66)
K_1	19.77 (0.14)	11.99 (0.10)	5.49 (0.10)	10.09 (0.11)	19.20 (0.14)	18.48* (0.07)	23.58** (0.02)	-4.10 (0.41)
K_2	4.35 (0.30)	-2.08 (0.39)	17.67** (0.03)	-0.26 (0.92)	5.36 (0.36)	-3.48 (0.44)	1.87 (0.42)	2.58 (0.44)
K_3	-3.22 (0.41)	2.72 (0.23)	-2.35 (0.39)	-3.26 (0.46)	-8.24 (0.22)	-1.40 (0.88)	-5.33 (0.23)	-13.66 (0.17)
K_4	-0.67 (0.84)	-3.89 (0.27)	-	4.74 (0.19)	-8.09 (0.20)	-9.45 (0.18)	-	-0.06 (0.98)
K_5	-	-1.93 (0.34)	-	0.59 (0.82)	-4.86 (0.40)	4.57 (0.32)	-	-
Sabit Terim	7.50*** (0.00)	4.46** (0.01)	2.90*** (0.00)	1.16 (0.58)	3.21*** (0.00)	-0.49 (0.87)	4.22*** (0.00)	5.70** (0.02)
R^2	0.99	0.99	0.96	0.96	0.94	0.96	0.95	0.95
Düz. R^2	0.99	0.99	0.96	0.96	0.94	0.95	0.95	0.94
F	2971.98 (0.00)	2133.59 (0.00)	521.81 (0.00)	544.22 (0.00)	293.65 (0.00)	294.38 (0.00)	302.09 (0.00)	305.29 (0.00)
DW	1.96	2.03	1.98	2.12	2.00	1.88	1.94	1.97
BG	1.70 (0.42)	2.01 (0.36)	1.05 (0.58)	0.92 (0.63)	0.55 (0.75)	2.35 (0.30)	0.79 (0.67)	0.25 (0.88)
BPG	10.49 (0.57)	19.49 (0.36)	18.33 (0.10)	16.21 (0.18)	38.87 (0.12)	20.19 (0.26)	24.23 (0.18)	19.48 (0.14)

Not: DW; Durbin-Watson, BG; Breusch-Godfrey otokorelasyon testini, BPG; Breusch-Pagan- Godfrey değişen varyans testini göstermektedir. ***, ** ve *; sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 7'deki bulgulara göre FED faiz oranı ve FED'in uyguladığı miktarsal genişleme politikalarının emtia fiyatları üzerinde uzun dönemli etkisi yoktur.

3.5. Kısa dönem analizi

Çalışmada kısa dönem analizleri; serilerin birinci dereceden farkı alınmış halleri ve uzun dönem analizlerinden elde edilen hata düzeltme terimleri (HDT) kullanılarak, yine ARDL yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Y ve X şeklindeki iki seri arasındaki kısa dönem ilişkilerini ARDL yöntemiyle analiz ederken kullanılması gereken $ARDL(p, q)$ modeli aşağıdaki gibidir:

$$\Delta Y_t = \theta_0 + \sum_{i=1}^p \theta_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^q \theta_{2i} \Delta X_{t-i} + \theta_3 HDT_{t-1} + \epsilon_t \quad (19)$$

Bu modelin tahmini sonucunda θ_3 negatif ve istatistiksel yönden anlamlı bulunduğu, ilgili modelin hata düzeltme mekanizmasının çalıştığına karar verilmekte olup, bu durum yapılan analizlerin güvenilir olduğuna da ek bir kanıt üretmektedir. FED'in uyguladığı para politikalarının ülkelerin finansal piyasaları üzerindeki kısa dönemli etkilerine yönelik yapılan analiz sonuçları Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8: Kısa Dönem Analizi Sonuçları (FED Para Politikalarının Finansal Piyasalara Etkileri)

		Model 1 (BE = f(FFO))	Model 2 (BE = f(FB))	Model 3 (DK = f(FFO))	Model 4 (DK = f(FB))	
G7 Ülkeleri	ABD	Açıklayıcı D.	0.05** (0.02)	-0.23** (0.01)	-	-
		HDT_{t-1}	-0.005*** (0.00)	-0.02*** (0.00)	-	-
	Kanada	Açıklayıcı D.	0.09*** (0.00)	0.52*** (0.00)	-0.04*** (0.00)	0.15*** (0.00)
		HDT_{t-1}	-0.02** (0.00)	-0.05*** (0.00)	-0.01*** (0.00)	-0.02*** (0.00)
	İngiltere	Açıklayıcı D.	0.06*** (0.00)	-0.29*** (0.00)	0.23*** (0.00)	0.20*** (0.00)
		HDT_{t-1}	-0.03*** (0.00)	-0.06*** (0.00)	-0.01** (0.01)	-0.04*** (0.00)
	İtalya	Açıklayıcı D.	0.12** (0.03)	0.25* (0.08)	-	-
		HDT_{t-1}	-0.001* (0.09)	-0.005* (0.06)	-	-
	Almanya	Açıklayıcı D.	0.06*** (0.00)	-0.28*** (0.00)	-	-
		HDT_{t-1}	-0.01*** (0.00)	-0.05*** (0.00)	-	-
	Fransa	Açıklayıcı D.	0.07*** (0.00)	-0.44*** (0.00)	-	-
		HDT_{t-1}	-0.03** (0.01)	-0.06*** (0.00)	-	-
	Japonya	Açıklayıcı D.	0.08*** (0.00)	-0.40*** (0.00)	0.02*** (0.00)	-0.08** (0.01)
		HDT_{t-1}	-0.008*** (0.00)	-0.01*** (0.00)	-0.02*** (0.00)	-0.02*** (0.00)

Gelişmekte Olan Ülkeler	Brezilya	Açıklayıcı D.	0.17*** (0.00)	-0.57*** (0.00)	-0.09*** (0.00)	0.32*** (0.00)
		HDT_{t-1}	-0.02*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	-0.005*** (0.00)	-0.005*** (0.00)
	Rusya	Açıklayıcı D.	0.15*** (0.00)	-0.60*** (0.00)	-0.04*** (0.00)	0.09* (0.05)
		HDT_{t-1}	-0.04*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	-0.001*** (0.00)	-0.01*** (0.00)
	Hindistan	Açıklayıcı D.	0.10*** (0.00)	-0.40*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	0.14*** (0.00)
		HDT_{t-1}	-0.01*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	-0.004*** (0.00)	-0.02*** (0.00)
	Çin	Açıklayıcı D.	0.12* (0.07)	-0.31*** (0.00)	-	-
		HDT_{t-1}	-0.02*** (0.00)	-0.04*** (0.00)	-	-
	G. Afrika	Açıklayıcı D.	0.03* (0.08)	-0.33*** (0.00)	-0.10*** (0.00)	0.32*** (0.00)
		HDT_{t-1}	-0.01*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	-0.003*** (0.00)	-0.03*** (0.00)
	Meksika	Açıklayıcı D.	0.09*** (0.00)	-0.28*** (0.00)	-0.08*** (0.00)	0.29*** (0.00)
		HDT_{t-1}	-0.02*** (0.00)	-0.04*** (0.00)	-0.006** (0.02)	-0.01* (0.05)
	G. Kore	Açıklayıcı D.	0.05*** (0.00)	-0.23*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	0.22*** (0.00)
		HDT_{t-1}	-0.01*** (0.00)	-0.04*** (0.00)	-0.07*** (0.00)	-0.05*** (0.00)
	Endonezya	Açıklayıcı D.	0.10*** (0.00)	-0.53*** (0.00)	-0.05*** (0.00)	0.06* (0.07)
		HDT_{t-1}	-0.01*** (0.00)	-0.04*** (0.00)	-0.009** (0.01)	-0.01** (0.03)
	Malezya	Açıklayıcı D.	0.07*** (0.00)	-0.28*** (0.00)	0.36*** (0.00)	0.03* (0.09)
		HDT_{t-1}	-0.02*** (0.00)	-0.06*** (0.00)	-0.009*** (0.00)	-0.01*** (0.00)
	Türkiye	Açıklayıcı D.	0.06** (0.03)	-0.32*** (0.00)	0.33*** (0.00)	0.37*** (0.00)
		HDT_{t-1}	-0.02*** (0.00)	-0.05*** (0.00)	-0.006*** (0.00)	-0.003*** (0.00)

Not: Yer kısıtı nedeniyle bu tabloya sadece açıklayıcı değişkenlerin ve hata düzeltme terimlerinin katsayıları alınmıştır. ***, ** ve *; sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 8'de FED'in faiz oranlarını artırmasının tüm ülkelerin borsa endeksini artırdığı, döviz kurlarını ise İngiltere, Japonya, Malezya ve Japonya'da artırdığı; buna karşılık diğer ülkelerde azalttığı görülmektedir. FED'in uyguladığı QE politikalarının (FB) ise borsa endeksini Kanada ve İtalya'da teorik beklentiyle uyumlu şekilde artırdığı ve diğer ülkelerde ise azalttığı görülmektedir. Diğer yandan FED QE politikalarının döviz kurlarını Japonya'da beklentiyle uyumlu biçimde azalttığı ve diğer ülkelerde artırdığı görülmektedir. Tüm tahminlerde hata düzeltme terimlerinin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı çıktığı için modellerin hata düzeltme mekanizmaları çalışmaktadır. Bu da yapılan analizlerin sonuçlarının güvenilir olduğuna ilave bir kanıt teşkil etmektedir. FED para politikalarının emtia fiyatları üzerindeki kısa dönemli etkilerine yönelik analiz sonuçları Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9: Kısa Dönem Analizi Sonuçları (FED Para Politikalarının Emtia Fiyatlarına Etkileri)

	Model 5 (AL = f(FFO))	Model 6 (AL = f(FB))	Model 7 (GM = f(FFO))	Model 8 (GM = f(FB))	Model 9 (BK = f(FFO))	Model 10 (BK = f(FB))	Model 11 (PT = f(FFO))	Model 12 (PT = f(FB))
ΔFFO	0.10 (0.12)	-	0.10** (0.03)	-	0.28** (0.00)	-	0.38*** (0.00)	-
ΔFB	-	0.11** (0.04)	-	-0.30** (0.03)	-	-1.29*** (0.00)	-	-0.83*** (0.00)
ΔK_1	0.05 (0.10)	0.06* (0.05)	0.16** (0.04)	0.15** (0.02)	0.71*** (0.00)	0.76*** (0.00)	0.24*** (0.00)	0.05 (0.39)
ΔK_2	-0.11** (0.01)	-0.12*** (0.00)	-0.29*** (0.00)	-0.26*** (0.00)	0.34** (0.04)	0.37** (0.01)	-0.60*** (0.00)	-0.22*** (0.00)
ΔK_3	-0.05 (0.16)	-0.07* (0.09)	-0.13* (0.09)	-	-	-0.97*** (0.00)	-0.51*** (0.00)	-0.04 (0.68)
ΔK_4	-0.07** (0.02)	-0.08*** (0.00)	-	-	-	-0.25 (0.17)	-0.17* (0.07)	0.14* (0.09)

ΔK_5	-	-0.02 (0.25)	-	-	-	-0.41*** (0.00)	-0.22*** (0.00)	-
ECT_{t-1}	-0.01*** (0.00)	-0.02*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	-0.02*** (0.00)
R^2	0.10	0.19	0.13	0.17	0.19	0.41	0.41	0.32
$Düz. R^2$	0.08	0.15	0.10	0.15	0.17	0.38	0.38	0.29
DW	1.96	2.03	1.98	2.12	2.00	1.88	1.94	1.97
BG	1.70 (0.42)	2.01 (0.36)	1.05 (0.58)	0.92 (0.63)	0.55 (0.75)	2.35 (0.30)	0.79 (0.67)	0.25 (0.88)
BPG	10.49 (0.57)	19.49 (0.36)	18.33 (0.10)	16.21 (0.18)	38.87 (0.12)	20.19 (0.26)	24.23 (0.18)	19.48 (0.14)

Not: ***, ** ve *; sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 9'daki bulgulara göre FED faiz oranlarındaki artışlar gümüş, bakır ve petrol fiyatlarını artırırken, FED'in uyguladığı QE politikaları altın fiyatlarında artışa; gümüş, bakır ve petrol fiyatlarında azalışa neden olmuştur. Modellerin hata düzeltme mekanizmaları çalışmaktadır.

3.6. Uzun dönem ve kısa dönem analizi sonuçlarının karşılaştırılması

FED'in para politikalarının finansal piyasalar üzerindeki uzun ve kısa dönemli etkilerini bir arada görebilmek ve elde edilen bulguları karşılaştırabilmek için Tablo 10 hazırlanmıştır.

Tablo 10: FED'in Para Politikalarının Finansal Piyasalara Etkileri

	FED Faiz Oranlarının Borsa Endeksine Etkisi		FED Miktarsal Genişleme Politikalarının Borsa Endeksine Etkisi		FED Faiz Oranlarının Döviz Kurlarına Etkisi		FED Miktarsal Genişleme Politikalarının Döviz Kurlarına Etkisi	
	Uzun Dönem	Kısa Dönem	Uzun Dönem	Kısa Dönem	Uzun Dönem	Kısa Dönem	Uzun Dönem	Kısa Dönem
ABD		+	+	-				
Kanada		+	+	+		-		+
İngiltere		+	+	-		+	+	+
İtalya		+		+				
Almanya		+	+	-				
Fransa		+		-				
Japonya		+		-		+		-
Brezilya		+		-		-		+
Rusya		+		-		-	+	+
Hindistan		+	+			-	+	+
Çin		+	+	-				
G. Afrika		+	+	-		-	+	+
Meksika		+	+	-		-	+	+
G. Kore		+	+	-	-	-		+
Endonezya		+	+	-		-	+	+
Malezya		+	+	-				+
Türkiye		+	+	-				+

Not: Tabloda boş bırakılan yerlerde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yoktur ya da ilgili analiz yapılamamıştır. ve etkinin pozitif ve negatif olduğunu göstermektedir.

Tablo 10'daki bilgilere göre FED faiz oranındaki artışlar bütün ülkelerin hisse senedi borsalarını kısa dönemde pozitif etkilerken, uzun dönemde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilememiştir. Döviz kurlarını ise uzun dönemde G. Kore'de negatif, kısa dönemde Kanada, Brezilya, Rusya, Hindistan, G. Afrika, Meksika, G. Kore ve Endonezya'da negatif, İngiltere ve Japonya'da pozitif etkilemiştir. FED'in QE politikaları uygulamasının kısa dönemde Kanada ve İtalya borsalarını

larını; uzun dönemde ise ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Hindistan, Çin, G. Afrika, Meksika, G. Kore, Endonezya, Malezya ve Türkiye'deki hisse senedi borsalarını pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Bu sonuçlara dayanarak; FED'in uyguladığı QE politikaları ile piyasada oluşan likiditenin özellikle gelişmekte olan ülke borsalarına gittiği net biçimde söylenebilir. FED'in uyguladığı QE politikalarının döviz kurları üzerindeki etkisinin genel olarak pozitif olduğu, kısa dönemli etkilerin ise daha büyük olduğu ifade edilebilir. Kısaca FED'in para politikalarının finansal piyasalar üzerinde uzun dönemli bir etkisinin çok zayıf kaldığı, etkinin ise daha çok gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaştığı, gelişmiş ülkelerdeki etkilerinin farklılıklar gösterdiği de ifade edilebilir. FED'in para politikalarının emtia fiyatları üzerindeki uzun ve kısa dönemli etkilerini bir arada görebilmek ve elde edilen bulguları karşılaştırabilmek için Tablo 11 hazırlanmıştır.

Tablo 11: FED'in Para Politikalarının Emtia Fiyatlarına Etkileri

	FED Faiz Oranlarının Emtia Fiyatlarına Etkisi		FED Miktarsal Genişleme Politikalarının Emtia Fiyatlarına Etkisi	
	Uzun Dönem	Kısa Dönem	Uzun Dönem	Kısa Dönem
Altın				+
Gümüş		+		-
Bakır		+		-
Petrol		+		-

Not: Tabloda boş bırakılan yerlerde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yoktur. ve etkinin pozitif ve negatif olduğunu göstermektedir.

FED'in politika faizini artırmasının ve QE uygulamalarının emtia fiyatları üzerinde uzun dönemli etkisinin olmadığı görülmektedir. FED faiz oranlarındaki artışın kısa dönemde gümüş, bakır ve petrol fiyatlarını artırdığı; altın fiyatlarını anlamlı düzeyde etkilemediği belirlenmiştir. QE politikasının altın fiyatlarını kısa dönemde beklentilerle uyumlu olarak artırdığı, diğer ürünlerin fiyatlarını beklentinin aksine azalttığı bulunmuştur. Beklentilerin aksi yöndeki sonuçların; finansal piyasalarda "*beklentilerin alınması, gerçekleşmelerin satılması*" davranışıyla ilişkili olabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca bu bulgulara göre; FED'in para politikalarının emtia fiyatları üzerinde zannedildiği gibi önemli bir etkisinin olmadığı da söylenebilir.

4. Sonuç ve Politika Önerileri

Bu çalışmada FED'in uyguladığı faiz ve miktarsal genişleme politikalarının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hisse senedi borsaları ve döviz kurları ile emtia fiyatlarına olan etkileri 2003:01-2021:01 dönemi için yapısal kırılmalı zaman serisi analiz yöntemleriyle incelenmiştir. Serilerin durağanlıkları Vogelsang ve Perron (1998) yapısal kırılmalı ADF testiyle, seriler arasındaki eşbütünlüşme ilişkileri Pesaran vd. (2001) Sınır Testi ile incelenmiştir. Eşbütünlüşme vektörlerindeki yapısal kırılma tarihleri Bai ve Perron (2003b) yöntemiyle belirlenmiş, uzun ve kısa dönem analizlerine kukla değişkenlerle dahil edilmiştir. Uzun ve kısa dönem analizleri ARDL yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Uzun dönem analizlerinde; FED'in uyguladığı faiz politikalarının analize dahil edilen ülkelerin borsa endeksleri ve döviz kurları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı, sadece artan FED faizinin G. Kore'de döviz kurlarını azaltıcı yönde bir etkisinin olduğu görülmüştür. FED'in QE uygulamalarının ise hem borsaları hem de döviz kurlarını uzun dönemde pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Borsa üzerindeki etkinin en yüksek olduğu ülkelerin sırasıyla Endonezya, Türkiye ve Hindistan'da olması, bu ülkelerin Kırılgan Beşli olarak sayılması

yönüyle de dikkati çekmiştir. FED'in QE politikasının döviz kurları üzerindeki etkisinin en yüksek olduğu ülkelerin başında Türkiye'nin gelmesi de bu kırılmalığa işaret etmektedir. FED faiz oranı ve FED'in uyguladığı QE politikalarının emtia fiyatları üzerinde uzun dönemli bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Kısa dönem analizlerinde ise FED'in faiz oranlarını artırmasının, bütün ülkelerde hisse senedi borsa endekslerini artırdığı, İngiltere, Japonya, Malezya ve Türkiye harici ülkelerde döviz kurlarını azalttığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar önsel beklentilerle uyumlu olmayıp, bunun nedeninin; FED faiz oranlarının oldukça düşük olması, faiz oranı değişikliklerinin çok sık yapılması ve yapılacak değişimlerin önceden piyasaya açıklanması neticesinde bu politikanın etkilerinin önceden satın alınmış olması olduğu değerlendirilmektedir.

FED'in QE politikalarının borsa endeksini İtalya'da teorik beklentiyle uyumlu şekilde artırdığı ve diğer ülkelerde ise azalttığı görülmüştür. Diğer yandan FED QE politikalarının döviz kurlarını Japonya'da beklentiyle uyumlu biçimde azalttığı ve diğer ülkelerde artırdığı görülmekte olup, bu durumun da uygulanacak QE politikalarının önceden ilanıla ilintili olmasına bağlanmıştır. FED faiz oranlarındaki artışların gümüş, bakır ve petrol fiyatlarını artırdığı, miktarsal genişleme politikalarının ise altın fiyatlarında artışa, gümüş, bakır ve petrol fiyatlarında azalışa neden olduğu belirlenmiştir.

Uzun ve kısa dönem bulguları bir arada (karşılaştırmalı olarak) değerlendirildiğinde; FED faiz oranındaki artışların bütün ülkelerin hisse senedi borsalarını kısa dönemde pozitif etkilediği, ama uzun dönemde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı söylenebilir. FED faizlerinin döviz kurlarını uzun dönemde G. Kore'de, kısa dönemde Kanada, Brezilya, Rusya, Hindistan, G. Afrika, Meksika, G. Kore ve Endonezya'da negatif, İngiltere ve Japonya'da pozitif etkilediği görülmüştür. FED'in QE politikaları uygulamasının kısa dönemde Kanada ve İtalya borsalarını, uzun dönemde ise ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Hindistan, Çin, G. Afrika, Meksika, G. Kore, Endonezya, Malezya ve Türkiye'deki hisse senedi borsalarını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu sonuçlara dayanarak; FED'in uyguladığı QE politikaları ile piyasada oluşan likiditenin özellikle gelişmekte olan ülke borsalarına gittiği ifade edilebilir. FED'in uyguladığı QE politikalarının döviz kurları üzerindeki etkisinin genel olarak pozitif olduğu, kısa dönemli etkilerin ise daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kısaca FED'in para politikalarının finansal piyasalar üzerinde uzun dönemli etkilerinin çok zayıf olduğu, var olan etkinin ise daha çok gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaştığı, gelişmiş ülkelerdeki etkilerinin ise farklılıklar gösterdiği belirtilmelidir.

Bu çalışmanın bulgularına dayanarak; FED'in QE politikalarının faiz politikalarından daha etkin olduğu, gelişmiş ülkelerdeki etkilerin farklılıklar gösterdiği ve gelişmekte olan ülkelerin FED politikalarına daha duyarlı oldukları ifade edilebilir. Buna göre; gelişmekte olan ülkelerin dış finansmana olan bağımlılıklarını azaltarak, FED politikaları veya diğer dış şoklar karşısındaki kırılmalıklarının azaltmalarının gerektiği belirtilmelidir. Yatırımcıların da FED'in uygulayacağı ilan ettiği politikaların, beklenti aşamasında iktisat teorisiyle uyumlu tepkiler aldığını, ilgili politikanın hayata geçirildiği dönemde ise kâr realizasyonları yoluyla etkinin tersine döndüğünü göz önünde bulundurmaları, portföy yönetim başarılarını artırabilecektir. Ekonomi yöneticilerinin de FED politika duyurularını izleyip, muhtemel gelişmelere göre önceden pozisyon almaları ve iç politikalarını bu çerçevede şekillendirmelerinin yararlı olabileceği ifade edilebilir. Yani genel anlamda politika uygulamalarının FED'in uygulamalarıyla paralellik arz etmesinin kur-faiz-borsa ilişkileri bağlamında olumsuzlukları minimize edici olacağı söylenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Anaya, P., Hachula, M., & Offermanns, C. (2017). "Spillovers of U.S. unconventional monetary policy to emerging markets: The role of capital flows", *Journal of International Money and Finance*, No. 73: 275–295.
- Bai, J., & Perron, P. (1998). "Estimating and testing linear models with multiple structural changes", *Econometrica*, No. 66: 47–78.
- Bai, J., & Perron, P. (2003). "Computation and analysis of multiple structural change models", *Journal of Applied Econometrics*, No. 6: 72–78.
- Bhattarai, S., Chatterjee, A., & Park, W.Y. (2021). "Effects of US quantitative easing on emerging market economies", *Journal of Economic Dynamics and Control*, No. 122: 1–37.
- Brauning, F., & Ivashina, V. (2020). "U.S. monetary policy and emerging market credit cycles", *Journal of Monetary Economics*, No. 112: 57–76.
- Brave, S. A., & Genay, H. (2011). "Federal reserve policies and financial market conditions during the crisis", *Federal Reserve Bank of Chicago, Working Paper Series*, No. 2011–04.
- Chen, Q., Filardo, A., He, D., & Zhu, F. (2012). "International spillovers of central bank balance sheet policies", *BIS Working Paper Series*, No. 66.
- Chen, J., Mancini-Griffoli, T., & Sahay, R. (2014). "Spillovers from United States Monetary Policy on emerging markets: Different this time?" *IMF Working Paper*, No. 240.
- Chen, Q., Filardo, A., He, D., & Zhu, F. (2016). "Financial crisis, US unconventional monetary policy and international spillovers", *Journal of International Money and Finance*, No. 67: 62–81.
- ECB (2010). "The ECB's response to the financial crisis", *European Central Bank Monthly Bulletin*, October, p. 59–74.
- Engle, R. F., & Granger, C.W.J. (1987). "Co-integration and error correction: representation, estimation, and testing", *Econometrica*, 55 (2): 251–276.
- FED (2021). "Credit and liquidity programs and the balance sheet. recent balance sheet trends", Retrieved from https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/bst_recenttrends.htm.
- Forbes (2015). "Quantitative easing in focus: The U.S. experience", Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/greatspeculations/2015/11/16/quantitative-easing-in-focus-the-u-s-experience/?sh=b871df528d53>.
- Fratzscher, M., Lo Duca, M., & Straub, R. (2016). "On the international spillovers of US quantitative easing", *The Economic Journal*, 128 (608): 330–377.
- FRED (2021), "Federal Reserve Economic Data", 2020. Retrieved from <https://fred.stlouisfed.org/series/BOGMBASE>.
- Huang, R. (2008). "The effect of monetary tightening on local banks, Federal Reserve Bank of Philadelphia", *Working Paper Series*, No. 08–20.
- Investing (2021). Indices, Retrieved from <https://www.investing.com/indices/us-spx-500>.
- Lee, T., Li, Z., & Pei, Z. (2015). "Quantitative easing and its global impacts", *Open Journal of Social Sciences*, No. 3: 18–21.
- Mishkin, F. S. (2003). *The economics of money, banking, and financial markets*. (Sixth Edition), Pearson, New York: U.S.
- Morgan S. (2013). "Currencies, FX pulse, preparing for volatility", Retrieved from https://web.archive.org/web/20130824123019/http://www.morganstanley.com/institutional/research/pdf/FXPulse_20130801.pdf.

- Obstfeld, M. (2020). "Global dimensions of U.S. monetary policy", *International Journal of Central Banking*, Special Issue: Federal Reserve System Conference on Monetary Policy - Strategy, Tools, and Communication Practices, 73–132
- Özatay, F. (2009). *Finansal krizler ve Türkiye*. (1. Baskı). Doğan Kitap, İstanbul: Türkiye.
- Pesaran, H. M., & Shin, R.Y. (1998). "An autoregressive distributed lag modelling approach to cointegration analysis", *Econometrics and Economic Theory in the 20st Century: The Ragnar Frisch Centennial Symposium*.
- Pesaran, H. M., Shin, R.Y., & Smith, R.J. (2001). "Bounds testing approaches to the analysis of level relationships", *Journal of Applied Econometrics*, 16 (3): 289–326.
- Powell, J. H. (2015). "Financial institutions, financial markets, and financial stability", *Speech by Mr Jerome H Powell, Member of the Board of Governors of the Federal Reserve System, at the Stern School of Business, New York University, New York City, 18 February*.
- Smaghi, L. B. (2009). "Conventional and unconventional monetary policy", *Keynote Lecture, International Center for Monetary and Banking Studies, Geneva, 28 April 2009*.
- Şeker, H. ve Demirel, B. (2019). "2008 Finansal krizi sonrası para politikası üzerine teorik bir inceleme", *Politik Ekonomik Kuram*, 3 (1): 1–18.
- Trading Economics (2021). "Euro Area interest rate", Retrieved from <https://tradingeconomics.com/euro-area/interest-rate>.
- UNCTAD (2014). *World economic situation prospects 2014*. New York: United Nations.
- Woodford, M. (2005). "Central bank communication and policy effectiveness", *NBER Working Paper Series*, No. 11898.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Koşullu ve Koşulsuz Kantil Regresyon Modelleri Türkiye’de Ücret Eşitsizliği Hakkında Farklı Ne Söylüyor?

What Do Conditional and Unconditional Quantile Regression Models Tell Us Something Different About Wage Inequality in Turkey?

Ebru ÇAĞLAYAN AKAY¹ , Fulden KÖMÜRYAKAN²

¹Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Ekonometri Bölümü, İstanbul, Türkiye

²Ars. Gör., Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, Ekonometri Bölümü, Balıkesir, Türkiye

ORCID: E.Ç.A. 0000-0002-9998-5334;
F.K. 0000-0002-4034-513X

Corresponding author:

Fulden KÖMÜRYAKAN,
Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi,
Ekonometri Bölümü, Balıkesir, Türkiye
E-mail: fkomuryakan@bandirma.edu.tr

Submitted: 21.01.2021

Revision Requested: 04.04.2021

Last Revision Received: 06.04.2021

Accepted: 21.05.2021

Published Online: 11.08.2021

Citation: Çağlayan Akay, E., & Komuryakan, F. (2021). Koşullu ve koşulsuz kantil regresyon modelleri Türkiye’de ücret eşitsizliği hakkında farklı ne söylüyor? *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 257-277.

<https://doi.org/10.26650/JECS2021-865861>

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türk işgücündeki ücret eşitsizliğini genelleştirilmiş Mincer ücret denklemi çerçevesinde, koşullu ve koşulsuz kantil regresyon yöntemleri ile tahmin ederek karşılaştırmalı olarak analiz etmektir. Bu amaç için 2018 Türkiye Hanehalkı Bütçe Anketi verileri analiz edilmiştir. Bu çalışma, Türkiye’de Mincer ücret denklemini koşulsuz kantil regresyon yöntemi ile inceleyen ve koşullu ve koşulsuz kantil regresyon tahmin sonuçlarını karşılaştırmalı olarak analiz eden ilk çalışmadır. Analiz sonuçlarına göre, koşullu kantil regresyon yönteminin ücret eşitsizliğini olduğundan daha az belirlediği, koşulsuz kantil regresyon yöntemine göre ise ücret eşitsizliğinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Sonuçlar, Türk işgücü piyasasında ücret eşitsizliğinin olduğunu ve ücret eşitsizliğinin ücret seviyesinin düşük olduğu kesimlerde daha fazla olduğu hakkında kanıtlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mincer ücret denklemi, ücret eşitsizliği, koşullu kantil regresyon, koşulsuz kantil regresyon, Türkiye

ABSTRACT

This study comparatively analyzes wage inequality in the Turkish labor force by estimating the generalized Mincer wage equation with quantile regression methods using the 2018 Turkish Household Budget Survey data. This is the first study on wage inequality in Turkey that includes a comparative analysis of conditional and unconditional quantile regression methods. The results indicate that conditional quantile regression estimates wage inequality to be lower than it actually is. In contrast, in unconditional quantile regression, wage inequality is higher. The results further provide evidence of wage inequality in the Turkish labor market and suggest that wage inequality is higher in low-wage segments.

Keywords: Mincer wage equation, wage inequality, conditional quantile regression, unconditional quantile regression, Turkey

EXTENDED ABSTRACT

Wage inequality arises when the welfare level of some individuals in society is higher than others. Although wage inequality is relatively lower in developed economies, it remains a much more serious socioeconomic challenge for emerging market economies, along with labor force competition. Therefore, wage inequality is one of the most examined topics in literature.

This study examines the wage inequality by analyzing the Turkish Household Budget Survey (HBS) conducted by the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT) in 2018. The HBS was administered to 15,551 households in Turkey. We analyze 5,455 employees who reported positive income in the survey year.

This study further comparatively analyzes wage inequality in the Turkish labor force by estimating the generalized Mincer wage equation with quantile regression methods. The generalized Mincer wage equation contains three sets of variables as human capital, demographic features, occupation and work types.

Although ordinary least squares (OLS) is the best unbiased linear estimator to analyze the relationship between variables, it is based on the conditional mean of the distribution and breaks in cases of long-tailed distribution. Thereby OLS could take any arbitrary value in the case of long-tailed distributions. Since outliers and long-tailed distributions are quite common in the analysis of wage equations, Koenker and Bassett (1978) proposed a new method, termed as conditional quantile regression (CQR) to overcome the limitations of OLS and address this challenge. CQR is based on the estimation of conditional quantiles of distributions. In this way, CQR allows the estimation of the conditional quantile functions and determines the statistical differences of parameters in different quantiles of distribution. CQR is robust to heteroskedasticity and outliers, is more efficient than OLS in the case of the nongaussian error term, and elicits detailed information regarding the differentials in a distribution by computing several regression curves corresponding to different conditional quantiles in the distribution. Although the CQR method has several advantages, it can become limited in some situations. If the variables for different conditional quantiles alter, the interpretation of these variables may be affected. Since the distribution of the dependent variable at the θ th quantile depends on the conditional distribution of the given explanatory variable in the CQR method, the distribution of inequality in the dependent variable may be affected by the inequality in the given explanatory variable. Hence, the inequality can be estimated as more or less than its actual value. Therefore, CQR may estimate coefficients that are sometimes not generalizable or interpretable for a population.

Firpo, Fortin, and Lemieux (2009) proposed a regression method termed as unconditional quantile regression (UQR) to overcome these limitations of CQR. UQR is used to estimate the effect of explanatory variables on the unconditional quantiles of a dependent variable. UQR makes it possible to analyze different relationships between the variables and elicits a more detailed result among different groups in the sample. UQR estimates more interpretable and generalizable coefficients than CQR as it marginalizes the effect over the distributions of other explanatory variables in the model. Basically, CQR estimates the impact on the dependent variable conditional on the explanatory variable for an observation, whereas UQR estimates the impact on the dependent variable at the θ th quantile for all observations in a sample unconditional on the explanatory variable.

This is the first study on wage inequality in Turkey to apply a comparative analysis of conditional and unconditional quantile regression methods. The results suggest that CQR determines wage inequality as lower than it actually is. In contrast, in UQR, wage inequality is higher. The results further provide evidence on wage inequality in the Turkish labor market and suggest that wage inequality is higher in low-wage segments.

1. Giriş

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) tanımına göre gelir, hanehalklarının harcanabilir geliri olarak tanımlanır (OECD, 2021). Farklı hanelerin kişi başına düşen harcanabilir gelirleri arasındaki farkın yüksek olması durumu, gelir eşitsizliğini meydana getirecektir. Gelir eşitsizliği ekonomik sorunların yanı sıra sosyal ve politik sorunları da beraberinde getirir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve buna dayanan yoksulluk dünya ekonomilerinin karşılaştığı en önemli sorunlardan biridir. Bu nedenle gelir eşitsizliği, literatürde sıklıkla analiz edilen bir kavramdır. Bireylerin gelirlerinin büyük bir kısmını ücretleri oluşturur. Bir ekonomide istihdam edilen bireylerin ücretleri birbirinden farklılık gösterecektir. Bireylerin ücret yapılarında beklenen bu farklılığın yüksek olması durumunda ücret eşitsizliği meydana gelir. Ücret eşitsizliği, toplumda bazı bireylerin refah seviyesinin diğer bireylerin refah seviyesinden fazla olduğunu ifade etmektedir. Teknolojinin ve sanayileşmenin gelişmesi, nitelikli işgücüne olan ihtiyacın, eğitim seviyesinin ve tecrübenin artması bireylerin ücret yapılarında da değişime neden olmuştur. Özellikle 1975'li yıllarda başlayan ücret eşitsizliğinin 1980'li yıllarda artmasında, bireylerin eğitim seviyesi ve sektördeki tecrübeleri çok önemli bir rol oynamaktadır (Buchinsky, 1994). Günümüzde ücret eşitsizliği, gelişmiş ülkelerde görece olarak daha az olsa da işgücünde rekabetin giderek artması ile hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için hala çözülmesi gereken sorun olma ya devam etmektedir.

Ücret yapıları, ücret dağılımı ve ücret eşitsizliği kavramlarını analiz etmek için ücret denklemleri geliştirilmiştir. Bireylerin ücret yapılarını eğitim ve tecrübeden oluşan beşeri sermayeleri ile açıklayan önemli denklemlerden biri Mincer ücret denklemi olarak bilinir. Bireylerin eğitim ve tecrübelerinin ücretler üzerindeki etkileri, ücret dağılımının düşük-orta-yüksek kesimlerinde farklılık gösterebilir. Bu nedenle, ücret farklılıklarını analiz etme amacı ile dağılımın tümü hakkında bilgi edinmeyi sağlayan kantil regresyon yöntemleri ücret denklemlerin incelenmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Koenker ve Basset tarafından 1978 yılında geliştirilen koşullu kantil regresyon yöntemi dağılımın farklı kantillerine ait sonuçlar hesaplaması nedeniyle tercih edilen bir yöntemdir. Bu yöntemde bağımlı değişkenin açıklayıcı değişkenin değerlerine koşullu dağılımları dikkate alınmaktadır. Bu yöntemde farklı kantillerde açıklayıcı değişkenlerin dağılımlarının değişmesi durumunda bu değişkenlerin yorumu etkilenebilmektedir. Koşullu kantil regresyonunun kısıtlamalarının üstesinden gelmek için 2009 yılında Firpo, Fortin ve Lemieux tarafından koşulsuz kantil regresyon yöntemi geliştirilmiştir. Koşullu kantil regresyon yönteminde, incelenen kantildeki birimlerin aynı özelliklere sahip olduğu varsayılır. Koşulsuz kantil regresyon yönteminde ise böyle bir varsayım yapılmaz ve açıklayıcı değişkenlerin dağılımının bağımlı değişkenin belirlenen kantildeki dağılımı üzerindeki etkilerinin tahmin edilmesi sağlanır (Firpo, Fortin ve Lemieux, 2009). Bu nedenle iki yöntemden elde edilen sonuçlar farklılık gösterir. Koşulsuz kantil regresyon yöntemi, nispeten daha yeni bir yöntem olduğundan kullanım alanı henüz daha azdır.

Bu çalışma, Türkiye'de ücret eşitsizliğini koşullu ve koşulsuz kantil regresyon yöntemleri ile karşılaştırmalı olarak analiz eden ilk çalışmadır. Çalışmanın amacı, Türk işgücünde çalışan bireylerin ücret dağılımını, genelleştirilmiş Mincer ücret denklemini koşullu ve koşulsuz kantil regresyon yöntemleri ile tahmin ederek karşılaştırmalı olarak yorumlamaktır. Ücret yapısının belirlenerek ücret dağılımının ve ücret eşitsizliğinin analiz edilmesi, sorunun kaynağının doğru belirlenmesine yardımcı olarak doğru politikaların geliştirilmesine yardımcı olabilir. Bu nedenle, analiz sonuçlarının Türk işgücünde ücret eşitsizliğini azaltma kapsamında yararlı politikalar geliştirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışmanın devam eden bölümü Mincer ücret denkleminin, üçüncü bölümü kantil regresyon yöntemlerinin metodolojik açıklamalarını, dördüncü bölümü ücret eşitsizliği ile ilişkili literatür araştırmasını içermektedir. Beşinci bölümde analiz edilen veri seti ve tahmin edilecek ekonometrik model açıklanırken, tahmin sonuçları ve karşılaştırmalı analizler altıncı bölümde yer almaktadır. Son olarak, çalışma sonuç ve önerilerle sonlanmaktadır.

Mincer Ücret Denklemi

Mincer ücret denklemi Mincer (1974) çalışmasında geliştirilmiş olup, çalışan bireylerin ücretlerinin yapısı ve dağılımını incelemek için literatürde farklı tahmin yöntemleri ile sıklıkla tahmin edilen bir denklemdir. Standart Mincer ücret denklemi için regresyon modeli aşağıdaki şekilde yazılabilir.

$$\ln(UCR)_i = \beta_0 + \beta_1 EG_i + \beta_2 TEC_i + \beta_3 TEC_i^2 + u_i \quad (1)$$

Standart Mincer ücret denkleminin bağımlı değişkenini çalışan bireylerin logaritmik ücretleri oluştururken açıklayıcı değişkenlerini beşeri sermayeleri oluşturmaktadır. Bireylerin beşeri sermayelerini ifade eden açıklayıcı değişkenler sırasıyla her bir bireyin eğitim aldığı yıl sayısı, bireyin potansiyel tecrübesi ve potansiyel tecrübenin karesi şeklindedir. Bu sayede, bireylerin refah düzeylerini belirleyen en önemli faktörlerden olan ücretlerinin yapısı bireylerin beşeri sermayeleri ile analiz edilerek iktisadi yorumlar yapılabilir ve sorunlara karşı doğru iktisadi politikalar geliştirilebilir. Her bireyin farklı eğitim ve tecrübeye sahip olacağı düşünülürse, bireylerin ücret yapılarını ve bireyler arasındaki ücret farklılıklarını analiz etmenin önemi ortaya çıkar. Beşeri sermaye dışında bireylerin ücretlerini etkileyen bireysel özellikler, hanehalkı yapısı, iş karakteristikleri, bölgesel özellikler gibi faktörler vardır. Mincer ücret denklemi, cinsiyet, bölge, ırk, medeni durum, sağlık durumu gibi kategorik kukla değişkenler ve ücretleri etkileyebilecek diğer değişkenler eklenerek her bir kategorideki ücret farklılıklarını tahmin etmek için genişletilebilir (Polachek, 2008). Bu çalışmada, ücretleri etkileyebilecek değişkenler ile standart Mincer ücret denklemi genişletilerek, genelleştirilmiş Mincer ücret denklemi En Küçük Kareler, Koşullu Kantil Regresyon ve Koşulsuz Kantil Regresyon yöntemleri ile tahmin edilecektir.

Metodoloji

Koşullu Kantil Regresyon

Klasik En Küçük Kareler (EKK) yöntemi, değişkenler arasındaki ilişkiyi tahmin etmek için en etkin yöntem olarak bilinir. Ancak EKK yönteminin geçerliliği ve güvenilirliği, Gauss-Markov varsayımlarının geçerliliğine bağlıdır. Bu güçlü varsayımlar, veri ve modelde meydana gelen bazı durumlarda EKK yönteminin tercih edilememesine neden olabilir. EKK yönteminin koşullu ortalamaya dayanması, aşırı değerlerin varlığında ve kalın kuyruklu dağılımlarda güvenilir sonuçlar sağlayamaması bu yönteminin kısıtlamalarından bazılarıdır. Ücret denklemlerinin analizinde aşırı değerler ve kalın kuyruklu dağılımlar oldukça yaygın olduğundan EKK yöntemi bu tür modellerin analizinde yetersiz kalabilir.

Koenker ve Bassett (1978) tarafından EKK yönteminin bahsedilen kısıtlamalarının üstesinden gelmek için Koşullu Kantil Regresyon (Conditional Quantile Regression: CQR) yöntemi önerilmiştir. CQR yöntemi koşullu kantil fonksiyonlarını tahmin etmeye ve dağılımın farklı kantillerindeki parametrelerin istatistiksel farklılıklarını belirlemeye izin vermektedir. Bu açıdan CQR yöntemi, araştırmanın amacına bağlı olarak dağılımın farklı noktalarındaki gözlemler için farklı

parametreler tahmin ederek daha çok bilgi vermekte ve EKK yönteminin aşırı değer ve kalın kuyruklu dağılımlarda meydana gelen kısıtlamalarının üstesinden gelmektedir. CQR yöntemi, farklı kantillerdeki farklı ağırlıklı mutlak artıkların toplamını minimize ederek parametrelerin tahminini koşullu kantillere genişletmektedir. CQR için regresyon modeli aşağıdaki şekilde tanımlanabilir.

$$y = x\beta_{\theta} + \varepsilon \quad (2)$$

$$Q_{\theta}(y|x) = x'\beta_{\theta} \quad (3)$$

Denklem 2 ve 3'te yer alan y , $N \times 1$, boyutlu bağımlı değişken vektörüdür. k açıklayıcı değişken sayısı olmak üzere β_{θ} $k \times 1$, boyutlu parametre vektörü ve x , $N \times k$, boyutlu açıklayıcı değişken matrisidir. Bağımlı değişkenlerin tahmini, açıklayıcı değişkenlerin koşullu kantillerinden hesaplanmaktadır. Artıklar, $\varepsilon_{\theta} = y - x'\beta_{\theta}$ olarak tanımlanır ve artıkların sürekli ve türevi alınabilir olduğu varsayılır. Parametrelerin vektörü β_{θ} için CQR tahmincisi aşağıdaki şekilde formüle edilmiştir.

$$\hat{\beta}_{\theta} = \min_{\beta} \frac{1}{n} \rho_{\theta}(y - x'\beta) \quad (4)$$

Denklem 3'te $\rho_{\theta}(\lambda) = (\theta - I(\lambda < 0))\lambda$ kontrol fonksiyonu iken $I(A)$ gösterge fonksiyonudur. CQR yöntemi, θ . kantillerde ağırlıklandırılan mutlak artıkların toplamının minimize edilmesi esasına dayanır. Bu nedenle, koşullu kantil regresyon yöntemi değişen varyans ve aşırı değerlere karşı dayanıklı (robust) bir yöntemdir. Ek olarak, hata terimlerinin normal dağılmaması durumunda, CQR yöntemi EKK yönteminden daha etkin sonuçlar sağlayabilir (Buchinsky, 1998). Koşullu kantil regresyon yönteminin en önemli avantajı, bağımlı değişkenin koşullu dağılımındaki farklı kantillere karşılık gelen birkaç regresyon eğrisi hesaplayarak dağılımdaki farklılıklar hakkında ayrıntılı bilgi sağlamasıdır (Montenegro, 2001).

Tüketici piyasasının analizi, faiz oranlarının düşük-orta-yüksek karlı firmalara etkisi, işgücü ekonomisinin analizi ve gelirin nüfusa nasıl dağıldığının incelenmesi CQR yönteminin literatürde en sık uygulama alanlarıdır (Yu, Lu ve Stander, 2003). CQR yöntemi sağladığı avantajlar ve daha çok bilgi vermesi nedeniyle literatürde tercih edilen bir yöntem olmasına karşın bazı durumlarda kısıtlamaları söz konusu olabilir. CQR yönteminde kantilde bağımlı değişkenin dağılımı, modeldeki açıklayıcı değişken üzerindeki koşullu dağılıma bağlı olduğundan, bağımlı değişkenin θ . kantilde dağılımındaki eşitsizlik açıklayıcı değişkenin dağılımındaki eşitsizlikten etkilenbilir. Bu nedenle, eşitsizlik gerçek değerinden daha büyük veya daha küçük tahmin edilebilir. Başka bir deyişle, açıklayıcı değişkenin dağılımında eşitsizlik olması durumunda bağımlı değişkenin dağılımındaki eşitsizlik olduğundan daha fazla, açıklayıcı değişkenin dağılımının daha eşit olması durumunda bağımlı değişkendeki eşitsizlik olduğundan daha az belirlenebilir. Dolayısıyla, farklı koşullu kantiller için açıklayıcı değişkenlerin dağılımlarının değişim göstermesi durumunda açıklayıcı değişkenlerin yorumu etkilenecektir. Bu nedenle, koşullu kantil regresyon yöntemi belirlenen kantillerde açıklayıcı değişkenlerin özelliklerinin benzer olmadığı durumlarda bir anakütle için genelleştirilemeyen veya yorumlanamayan katsayılar hesaplanabilir (Borah ve Basu, 2013).

Koşulsuz Kantil Regresyon

CQR yönteminin sınırlamalarının üstesinden gelmek için Firpo ve ark. (2009) çalışmasında Koşulsuz Kantil Regresyon (Unconditional Quantile Regression: UQR) yöntemi önerilmiştir. UQR yöntemi, açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişkenin koşulsuz kantilleri üzerindeki etkisini tahmin etmek için kullanılabilir. UQR yöntemi, değişkenler arasındaki farklı ilişkiyi analiz etmeyi mümkün kılar ve örneklemdaki farklı gruplar arasında daha detaylı sonuçlar sağlar. UQR yöntemi, Yeniden Merkezlenmiş Etki Fonksiyonunu (Recentered Influence Function: RIF) temel alır ve aşağıdaki şekilde tanımlanır.

$$RIF(y; q_\theta) = q_\theta + \frac{\theta - I[y \leq q_\theta]}{f_y(q_\theta)} \quad (5)$$

Burada q_θ y , 'nin koşulsuz dağılımının θ . kantilidir. $f_y(q_\theta)$, y 'nin θ . kantilindeki yoğunluk fonksiyonudur. I ise gösterge değişkenidir (Borah ve Basu, 2013; Firpo ve ark., 2009). UQR yönteminde temel alınan RIF, orijinal bağımlı değişkenin bir dönüşümünden hesaplanır. UQR yönteminde, orijinal bağımlı değişken, RIF ile hesaplanan dönüştürülmüş bağımlı değişken ile değiştirilir. Dolayısıyla CQR ve UQR yöntemlerinde bağımlı değişkenler farklıdır. UQR yöntemi her bir açıklayıcı değişkenin RIF ile dönüştürülmüş bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin gözlemlenmesini sağlar. RIF'ten hareketle hesaplanan katsayı vektörü ise

$$RIF(y, \theta) = x\beta^{UQR} + \varepsilon \quad (6)$$

şeklinde tanımlanabilir. RIF'in tanımlanmasından anlaşılacağı gibi, açıklayıcı değişkenler RIF dönüşümüne dahil değildir. UQR, modeldeki diğer açıklayıcı değişkenlerin dağılımları üzerindeki etkiyi marjinalleştirdiği için bazı durumlarda CQR yönteminden daha yorumlanabilir ve genişletilebilir katsayılar tahmin etmektedir (Borah ve Basu, 2013). Ayrıca, UQR yönteminde genişletilmiş Etki Fonksiyonunun¹ (extended Influence Function) kullanılması nedeniyle bu yöntem modeldeki tanımlama hatalarına ve aşırı değerlere karşı dayanıklıdır (Maclean, Webber ve Marti, 2014).

CQR ve UQR yöntemlerinin temel olarak iki farklılığı vardır. İlki, CQR yöntemi belirlenen kantildeki birimler için açıklayıcı değişkenin bağımlı değişkenin θ . kantildeki koşullu dağılımı üzerindeki etkisine odaklanıp θ . kantilde açıklayıcı değişkenin gözlenen özelliklerinin aynı olduğunu varsaymaktadır. Buna karşılık, UQR yöntemi her birim için açıklayıcı değişkenin bağımlı değişkenin θ . kantildeki koşulsuz dağılımı üzerindeki etkisine odaklanıp açıklayıcı değişkenin kantildeki dağılımı hakkında bir varsayım yapmamaktadır (Fournier ve Koske, 2012). İkincisi, CQR yönteminde koşullu kantil üzerindeki etkiler tahmin edildiğinden açıklayıcı değişkenin bağımlı değişkenin θ . kantildeki koşullu dağılımı üzerindeki etkisi modeldeki diğer açıklayıcı değişkenlere bağlı olarak değişmektedir. UQR yönteminde ise açıklayıcı değişkenin bağımlı değişkenin θ . kantildeki koşulsuz dağılımı üzerindeki etkisini gösteren katsayı, diğer açıklayıcı değişkenlerden bağımsız olarak hesaplanmaktadır. Dolayısıyla, farklı açıklayıcı değişkenlerin olması durumunda UQR yönteminin sonuçları CQR yönteminden farklı hesaplanmaktadır (Borah ve Basu, 2013).

¹ Detaylı bilgi için bkz. Hampel, Rochetti, Rousseeuw ve Stahel (1986).

UQR yönteminin CQR yöntemine göre daha yeni bir yöntem olması sebebiyle kullanım alanı henüz daha azdır. Literatürde, UQR yönteminin ücret dağılımları ve ücret eşitsizlikleri, vergi dağılımları, sağlık sektöründe ilaç kullanımlarının dağılımı, belirli sağlık problemlerinin dağılımları, sağlık harcamaları ve ülkelerin enerji harcamalarının dağılımlarının analizleri gibi farklı alanlarda kullanıldığı görülmektedir.

Literatür Araştırması

Literatürde ücret denklemlerinin CQR yöntemi ile tahmin edilmesiyle ücret dağılımının ve ücret eşitsizliğinin analiz edildiği bazı çalışmalar Buchinsky (1994), Machado ve Mata (2001), Montenegro (2001), Bishop, Luo ve Wang (2005), De la Rica, Dolaod ve Llorens (2008), Güriş, Çağlayan ve Saçaklı (2009), Güriş, Çağlayan ve Saçaklı (2010), Tansel ve Bodur (2012), Çelik ve Selim (2014) ve Tansel ve Acar (2016) şeklinde sıralanabilir. Buchinsky (1994) çalışmasında, Amerika Birleşik Devletleri için 1964 ve 1988 yılları arasında Mincer ücret denklemi CQR yöntemi ile tahmin edilerek eğitim ve tecrübenin ücretler üzerindeki etkilerinin kantiller boyunca değişim gösterdiği fakat kalıplarının benzer olduğu ve farklı yetenek grupları arasındaki ücret eşitsizliklerinde önemli değişiklikler olduğu belirlenmiştir. Machado ve Mata (2001) çalışmasında, Portekiz'de 1982-1994 dönemi için ücret fonksiyonları CQR yöntemi ile analiz edilerek eğitimin getirisinin ücretler üzerinde pozitif bir etkisi olduğu ve eğitim seviyesinin ücret eşitsizliğinin bir nedeni olduğu belirlenerek bu ücret eşitsizliğinin zaman içinde daha da keskinleştiği belirlenmiştir. Montenegro (2001) çalışmasında, Şili için 1990, 1992, 1994, 1996 ve 1998 yıllarında eğitim ve tecrübenin kadın ve erkek çalışanların ücretleri üzerindeki etkisi CQR yöntemi ile analiz edilerek eğitim ve tecrübenin getirilerinin kadın ve erkek çalışanlar için farklı olduğu ve bu farklılıkların ücret dağılımı boyunca da değişim gösterdiği belirlenmiştir. Bishop ve ark. (2005) çalışmasında, Çin'de 1998 ve 1995 yılları için Mincer ücret denklemi CQR yöntemi ile tahmin edilerek ücret eşitsizliği artarken eğitim, tecrübe ve beşeri sermaye gibi değişkenlerdeki farklılıklarla açıklanamayan eşitsizliğin zamanla azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. De la Rica ve ark. (2008) çalışmasında, İspanya'da ücret dağılımındaki cinsiyet eşitsizliği CQR yöntemi ile analiz edilerek az eğitimli bireyler için ücret eşitsizliğinin daha az olmasına karşın cam tavan hipotezi doğrultusunda yüksek eğitimli çalışanlar için eşitsizliğin arttığı belirlenmiştir. Güriş ve ark. (2009) çalışmasında, Türkiye'de 2001 krizi sonrasında kadın ve erkek çalışanlar arasındaki ücret farklılıklarını incelemek amacıyla 2002, 2003, 2005 ve 2006 yılları için Mincer ücret denklemi CQR yöntemi ile analiz edilmiş ve eğitimin ücret üzerinde kadınlarda erkeklerden daha yüksek getirisi olduğu belirlenirken, kriz sonrası dönemde ücretlerde ciddi farklılıkların olduğu saptanmıştır. Güriş ve ark. (2010) çalışmasında 2003 yılında Türkiye'de kamu ve özel sektörde çalışan erkek ve kadın çalışanlar için ücret dağılımının analizi için Mincer ücret denklemi CQR yöntemi ile tahmin edilmiş ve kamu sektöründe aynı pozisyonda çalışan kadın ve erkek çalışanlar arasında önemli bir ücret farkı olmadığı, eğitimin getirisinin özel sektörde kamuya göre daha fazla olduğu ve eğitimin getirisinin kadınlarda erkeklere göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Tansel ve Bodur (2012) çalışmasında Türkiye'de 1994-2002 döneminde erkek çalışanlar arasındaki ücret eşitsizliği Mincer ücret denkleminin CQR yöntemi ile tahmin edilmesi ile analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçları ücret dağılımının alt kesiminde ücret eşitsizliğinin azalmasına karşın ücret dağılımının üst kesiminde ücret eşitsizliğinin arttığını ifade etmektedir. Çelik ve Selim (2014) çalışmasında 2011 yılında Türkiye'de kamu ve özel sektörde çalışan ve kentsel ve kırsal kesimde ilamet eden kadın ve erkek çalışanlar arasındaki ücret eşitsizlikleri CQR yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, Türkiye'de ikamet yeri bakımından ücret farklılı-

ğının olduğu ve eğitim ve tecrübenin özel sektör için daha önemli olduğu belirlenmiştir. Tansel ve Acar (2016) çalışmasında 2006-2009 döneminde Mincer ücret denklemi CQR yöntemi ile analiz edilerek Türkiye’de kayıtlı ve kayıt dışı istihdamda ücret eşitsizlikleri analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, kayıtlı ve kayıt dışı istihdamdaki ücret farklılıklarının ücret dağılımı boyunca değişim gösterdiğini belirtmektedir.

Literatürde ücret dağılımının ve ücret eşitsizliğinin UQR yöntemi ile analiz edildiği bazı çalışmalar Aeberhardt, Givort ve Marbot (2011), Fournier ve Koske (2012), Tang ve Long (2013), Alejo, Gabrielli ve Sosa-Escudero (2014) ve Rahona-López, Murillo-Huertas ve Salinas-Jiménez (2016) şeklinde sıralanabilir. Aeberhardt ve ark. (2011) çalışmasında, Fransa’da 2003 ve 2005 yıllarında asgari ücretler UQR yöntemi ile analiz edilerek asgari ücretin Q70. kantile kadar erkek çalışanların ücret dağılımında istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak kadın çalışanlar üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Fournier ve Koske (2012) çalışmasında, CQR ve UQR yöntemleri ile 32 ülke için karşılaştırmalı tahminler yapılarak ücret eşitsizliği analiz edilmiş ve yöntemler karşılaştırılmıştır. Çalışmanın bulguları, çalışma saatinin ücret eşitsizliği üzerinde önemli etkisi olduğunu, yaşın ücretler üzerindeki getirisinin düşük ücretli kesimlerde daha fazla olduğunu, tecrübenin getirisinin düşük ücretli mesleklerde daha etkili olduğunu ve lise mezuniyet oranlarını artırmaya yönelik politikaların ücret eşitsizliğini azaltabileceğini ifade etmektedir. Tang ve Long (2013) çalışmasında, Çin’de 2002 ve 2007 yıllarında kadın çalışanların ücret yapıları ve ücret dağılımları UQR yöntemi ile analiz edilerek evlilik ve çocuk bakımı gibi ücretler üzerinde negatif etkisi olan değişkenlerin etkisinin zamanla azaldığı belirlenmiştir. Ek olarak, eğitim ve tecrübenin ücretler üzerindeki getirisinin azalış gösterdiği ve ücret seviyesinin yüksek olduğu bireylerde cinsiyet ayrımcılığının arttığı belirlenmiştir. Alejo ve ark. (2014) çalışmasında, Arjantin’de 1992-2008 dönemlerinde ücret dağılımları UQR yöntemiyle analiz edilerek eğitimin ücretler üzerindeki etkilerinin artan ücret eşitsizliğine katkıda bulunduğu belirlenmiştir. Rahona-López ve ark. (2016) çalışmasında, İspanya’da 2010 yılında kamu ve özel sektördeki cinsiyete bağlı ücret farklılıklarını UQR yöntemi ile analiz edilmiş ve kamu sektörü çalışanlarının özel sektör çalışanlarından daha yüksek ücret kazanma eğiliminde olduğu ve cinsiyete bağlı ücret eşitsizliğinin ücret seviyesinin yüksek olduğu kesimlerde daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Literatür incelendiğinde, Türkiye verileri ile ücret dağılımının CQR ve UQR yöntemleri ile analiz edilerek sonuçların karşılaştırıldığı bir çalışmaya rastlanamamıştır. Çalışma bu açıdan literatüre katkı sağlayacaktır. Bu çalışma, daha önce yapılan çalışmalardan farklı olarak ücret denklemlerinde yer alan açıklayıcı değişkenlerin belirlenen kantillerde dağılımlarının eşit olmaması durumunda CQR yönteminde olduğundan daha az veya fazla olarak belirlenen ücret eşitsizliğini UQR yöntemi ile analiz etmektedir. Bu sayede elde edilen sonuçların Türk işgücünde ücret eşitsizliğini azaltma kapsamında yararlı politikalar geliştirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Veri Seti ve Model

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), hanehalkı bütçesinin yapısını analiz etme amacıyla Türkiye’de belirlenen hanehalkı örnekleme için 2002 yılından beri her yıl Hanehalkı Bütçe Anketi (HBA) verilerini toplamaktadır. Bu çalışmada 2018 yılı Türkiye Hanehalkı Bütçe Anketi verileri analiz edilmektedir. 2018 yılında Hanehalkı Bütçe Anketi Türkiye’de toplam 15.551 haneye uygulanmıştır. Çalışmanın amacı kapsamında anket yılında çalışmayan ve/veya o yıl için pozitif ücret bildirmeyen gözlemler veriden çıkarılmıştır. Bu nedenle bu çalışmada 5.455 gözlem analiz edilmektedir ve veriler 18-80 yaş arası çalışan ve pozitif ücreti olan bireyleri içermektedir. Tanımlanan veri seti için oluşturulan genelleştirilmiş Mincer ücret modeli aşağıdaki gibidir.

$$\ln(UCR)_i = \beta_0 + \beta_1 EG_i + \beta_2 TEC_i + \beta_3 TEC_i^2 + \beta_4 CINS_i + \beta_5 MD_i + \beta_6 KCS_i + \sum_{k=1}^8 \lambda_k MESLEK_{ik} + \beta_7 TZ_i + u_i \quad (7)$$

Genelleştirilmiş Mincer ücret modelinin bağımlı değişkeni logaritmik aylık ücretlerdir. Modelin açıklayıcı değişkenleri sırasıyla eğitim, tecrübe, tecrübenin karesi, cinsiyet ve medeni durum kukla değişkenleri, hanedeki küçük çocuk sayısı, 8 meslek kukla değişkeni² ve tam zamanlı çalışma durumunu ifade eden kukla değişkendir. Modelde sabit terimdir, ,, sırasıyla eğitim, tecrübe, tecrübenin karesi, cinsiyet, medeni durum, hanedeki küçük çocuk sayısı ve tam zamanlı çalışma değişkenlerinin katsayılarıdır. ise meslek gruplarını temsil eden açıklayıcı değişkenlerin katsayılarını temsil etmektedir. ise hata terimidir. Açıklanan genelleştirilmiş Mincer ücret modelinde yer alan değişkenlerin tanımları ve açıklamaları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Değişken Listesi

Değişken	Açıklama
	Doğal logaritması alınmış aylık ücretler
Beşeri Sermaye	
Eğitim	Eğitim alınan yıl sayısı
Tecrübe	Potansiyel tecrübe (yaş – eğitim – 6)
Tecrübe ²	Potansiyel tecrübenin karesi
Demografik Özellikler	
Cinsiyet	Birey kadın ise 1 Birey erkek ise 0
Medeni Durum	Birey evli ise 1 Birey evli değil ise 0
Hanedeki Küçük Çocuk Sayısı	Hanedeki 5 ve 5 yaşından küçük çocuk sayısı
Meslek ve Çalışma Özellikleri	
Meslek 1	Yöneticiler
Meslek 2	Profesyonel meslek mensupları
Meslek 3	Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları
Meslek 4	Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar
Meslek 5	Hizmet ve satış elemanları
Meslek 6	Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları
Meslek 7	Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar
Meslek 8	Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları
Meslek 9	Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar
TZ: Tam Zamanlı	Birey tam zamanlı çalışıyor ise 1 Birey yarı zamanlı çalışıyor ise 0

Notlar: (i) Meslek sınıflandırmaları, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Uluslararası Meslek Standartları Sınıflamasına (ISCO: 08) dayanmaktadır. (ii) Türkiye'de okula başlama yaşı 6 olduğundan potansiyel tecrübe hesaplanırken 6 çıkarılmıştır.

Bu çalışmada genelleştirilmiş Mincer ücret denklemi beşeri sermaye, demografik özellikler ve meslek ve çalışma özellikleri olarak adlandırılan üç farklı açıklayıcı değişken grubu içermektedir. Beşeri sermaye grubunda standart Mincer ücret denkleminde tanımlanan eğitim, tecrübe ve tecrübenin karesi yer almaktadır. Bilindiği gibi bireylerin ücretlerini belirleyen en önemli

2 Kukla değişken tuzağına düşmemek için modele seçenek sayısından 1 eksik kukla değişken eklenmiştir.

faktörler eğitim ve tecrübedir. Ücretleri beşeri sermaye ile açıklayan standart Mincer ücret modeli demografik, meslek ve çalışma özelliklerini ifade eden değişkenler ile genişletilmiştir.

Demografik özellikleri ifade eden değişkenler, cinsiyet, medeni durum ve hanedeki küçük çocuk sayısı değişkenleridir. Bireyin cinsiyetini ifade eden kukla değişken kadın ve erkek çalışanlar arasında cinsiyete bağlı ücret farkı olup olmadığını analiz etmek için modele dahil edilmiştir. Yapılan çalışmalarda görüldüğü gibi bireyin medeni durumu ücretini etkileyen bir faktördür ve evli bireylerin sorumluluklarının artması sebebiyle daha fazla çalışarak kazancını artırması beklenebilir. Bu durumu analiz etmek amacıyla medeni durum kukla değişkeni modele dahil edilmiştir. Demografik özellikler kategorisinde modele dahil edilen bir diğer değişken hanedeki küçük çocuk sayısını ifade eden değişkendir. Bu değişken çalışan birey ile aynı hanede yaşayan 5 ve 5 yaşından küçük çocuk sayısını temsil etmektedir. Hanedeki küçük çocuk sayısının, bireyin çalışma saatlerini düşürmesi, bireyin yarı zamanlı geçici veya ebeveyn dostu işlerde çalışmasına neden olabileceği düşünüldüğünden ücretler üzerinde etkili olması beklenmektedir.

Meslek ve çalışma özelliklerini ifade eden açıklayıcı değişkenler ise Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) Uluslararası Meslek Standartları Sınıflamasına (ISCO: 08) dayanan 9 ayrı meslek grubunu temsil eden kukla değişkenler ve tam zamanlı veya yarı zamanlı çalışmayı ifade eden kukla değişkendir. Farklı meslek gruplarında istihdam edilen bireylerin ücretleri de farklılık göstermektedir. Bu çalışmada nitelik gerektirmeyen işleri temsil eden 9. meslek grubu karşılaştırma değişkeni olarak belirlenerek diğer mesleklerde istihdam edilen bireylerin ücretlerinin nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan bireylerin ücretlerinden farklarını analiz etmek amacıyla 8 ayrı meslek kukla değişkeni modele dahil edilmiştir. Bireylerin tam zamanlı veya yarı zamanlı çalışması kazançlarını belirleyen önemli faktörlerden biridir. Tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışan bireylerin ücret farklılıklarının analiz edilmesi için tam zamanlı çalışmayı ifade eden kukla değişkeni modele dahil edilmiştir. Analiz edilecek verileri incelemek için Tablo 2’de değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri yer almaktadır.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

N=5.455	Ortalama	Medyan	Standart Sapma	Eğiklik	Basıklık
Aylık Ücretler	2.446,42	2000	2016,52	5,88	71,99
Logaritmik Aylık Ücretler	7,55	7,60	0,79	-1,47	8,33
Potansiyel Tecrübe	27,22	27	12,33	0,22	2,54
Yaş	42,21	42	10,01	0,33	2,64
Hanedeki Küçük Çocuk Sayısı	0,45	0	0,69	1,53	5,28

Tablo 2, 2018 yılında çalışan ve ücreti olan bireylerin aylık ortalama kazancının 2.446,42 Türk lirası olduğunu göstermektedir. Bu değer Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın 2018 yılında belirlediği brüt asgari ücret olan 2.019,50 Türk lirasından 426,92 Türk lirası daha fazladır. Buna göre, analiz edilen bireylerin 2018 yılı asgari ücret değerine yakın kazançta sahip olduğu söylenebilir. Analiz edilen bireylerin ortalama yaşı yaklaşık 42, potansiyel tecrübesi ise yaklaşık 27 yıldır. Bireylerin hanelerinde ikamet eden ortalama küçük çocuk sayısı ise 1’den küçüktür. Buna göre ailelerin büyük bir kısmında beş ve beş yaşından küçük çocuk bulunmamaktadır.

Tablo 3: Bireylerin Demografik, Meslek ve Çalışma Özelliklerinin Oranları

N=5.455	Oran
Cinsiyet	0,0711
Medeni Durum	0,8985
Yöneticiler	0,0512
Profesyonel meslek mensupları	0,1117
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	0,0666
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	0,0679
Hizmet ve satış elemanları	0,1781
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları	0,0559
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	0,171
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	0,1484
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	0,1492
Tam Zamanlı	0,9505

Analiz edilen örneklemden pozitif kazancı olan kadın ve erkek çalışan bireylerin oranı sırasıyla %7,11 ve %92,89'dur. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2018 yılı istihdam oranı verileri incelendiğinde 15-64 yaş arası kadınların işgücüne katılım oranının %38,3 iken, 15-64 yaş arası erkeklerin işgücüne katılım oranının %78,6 olduğu gözlenmektedir. Analiz edilen örneklem ve istihdam oranı verilerine göre, kadınların erkeklere göre işgücüne katılım oranının oldukça düşük olduğu söylenebilir. Bireylerin medeni durumları incelendiğinde ise 5.455 gözleme sahip verideki bireylerin yaklaşık %90'ının evli olduğu görülmektedir.

Meslek gruplarının oranları, bireylerin çoğunun %17,81 oranı ile hizmet ve satış personeli olarak çalıştığını göstermektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Mesleklerin Uluslararası Standart Sınıflandırmasına göre hizmet ve satış meslek grubu kişisel hizmetler, satış, kişisel bakım ve koruyucu hizmetler çalışanları olarak dört alt gruba ayrılmıştır. Buna göre, aşçılar, kuförler, esnaf, kasiyerler, barmanlar ve garsonlar hizmet ve satış personeli olarak değerlendirilmektedir. Oranlara göre, ikinci olarak en çok istihdam edilen meslek grubu %17,1 oranı ile sanatkarlar ve ilgili işlerdir. Bu meslek türü, (i) inşaat ve ilgili ticaret, (ii) metal, makine ve ilgili ticaret, (iii) el sanatları ve matbaa, (iv) elektrik ve elektronik ticaret, (v) gıda işleme, ahşap işleri, giysi ve diğer el sanatları olmak üzere beş alt gruba ayrılmıştır. Üçüncü en çok istihdam edilen meslek grubu ise %14,92 oranı ile nitelik gerektirmeyen meslek grubudur. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Uluslararası Meslek Sınıflandırmasına göre, temel meslekleri ifade eden nitelik gerektirmeyen işler basit ve rutin görevlerin yerine getirilmesini gerektirmektedir. Nitelik gerektirmeyen meslekler genellikle eğitim ve tecrübe gerektirmemektedir. Bireylerin en az istihdam edildiği meslek grubu ise %5,12 oranı ile yöneticilerdir. Tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışma durumunu ifade eden değişkenin oranları incelendiğinde ise analiz edilen bireylerin büyük bir çoğunluğunun tam zamanlı işlerde istihdam edildikleri gözlenmektedir.

Tahmin Sonuçları

Analiz edilen veri seti için denklem 7'de oluşturulan genelleştirilmiş Mincer ücret denklemi EKK yöntemi ile tahmin edilerek sabit varyans ve normal dağılım sınamaları gerçekleştirilmiştir. Bilindiği gibi, EKK yöntemi en etkin tahmin yöntemi olmasına rağmen ücret dağılımlarının analizinde bahsedilen kısıtlamalarından dolayı yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle genelleştirilmiş Mincer ücret denklemi CQR ve UQR yöntemleri ile tahmin edilmiştir. CQR yönteminde

kantildeki birimler için açıklayıcı değişkenin bağımlı değişkenin kantildeki koşullu dağılımı üzerindeki etkisi tahmin edilirken, UQR yönteminde tüm birimler için açıklayıcı değişkenin kantildeki bağımlı değişkenin koşulsuz dağılımı üzerindeki etkisi tahmin edilmektedir. EKK tahminleri yanında ücret seviyesinin çok düşük-düşük-orta-yüksek-en yüksek kesimlerinin ücret dağılımlarını analiz etmek amacıyla Q05, Q25, Q50, Q75 ve Q95 olarak ifade edilen kantilleri için tahminler yapılmıştır. EKK, CQR ve UQR yöntemlerinden elde edilen tahmin sonuçlarına Tablo 4’te yer verilmiştir.

EKK yöntemi ile tahmin elen regresyon modeli için sabit varyans varsayımının geçerliliği White (1980) testi ile normal dağılım ise Jargue ve Bara (1987) testi ile incelenmiş ve sonuçları Tablo 4’te verilmiştir. White (1980) değişen varyans testinin sonuçları incelendiğinde sıfır hipotezinin %1 anlamlılık düzeyinde reddedildiği ve modelde değişen varyans olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle, robust standart hatalar³ hesaplanmıştır. Hata terimlerinin normal dağılımı Jarque ve Bera (1987) testi ile sınıandığında sıfır hipotezinin %1 anlamlılık düzeyinde reddedildiği ve hata terimlerinin normal dağılmadığı belirlenmiştir. Bahsedildiği gibi, CQR ve UQR regresyon yöntemleri ile dağılımın farklı kantilleri için farklı eğim katsayıları hesaplandığından ücret dağılımları gibi kalın kuyruklu dağılımlarda daha çok bilgi vermektedir.

Farklı kantiller için elde edilen kantil regresyon katsayıları arasındaki farklılıklar test edilebilir. Bu amaç için, CQR yöntemi ile incelenen kantiller dikkate alınarak tüm kantiller boyunca katsayıların eşitliği Wald testi⁴ ile incelenmiştir. Test sonuçlarına göre incelenen kantillerde CQR yöntemi ile tahmin edilen katsayıların eşitliğini belirten sıfır hipotezi eğitim, meslek 1, meslek 2, meslek 3, meslek 4, meslek 5, meslek 6, meslek 8 ve tam zamanlı çalışma değişkenleri için reddedilmiştir⁵. Bu sonuç açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin kantillere göre değişme gösterdiğini, işaretler aynı olsa bile büyüklüklerin farklılık göstermesinin anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır.

CQR ve UQR Tahmin Sonuçlarının Tablo Analizi

CQR ve UQR yöntemlerinin tahmin sonuçları incelendiğinde katsayıların çoğunun istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı olan katsayıların işaretlerinin aynı olduğu gözlenmektedir. Buna karşın, iki yöntemle elde edilen katsayıların büyüklükleri farklılık göstermektedir. Bunun nedeni, UQR yönteminin, CQR yönteminin aksine, kantildeki her bireyin aynı gözlenen özelliklere sahip olduğunu varsaymaması ve açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişkenin kantildeki koşulsuz dağılımı üzerindeki etkilerinin tahmin edilmesine izin vermesidir.

CQR ve UQR yöntemlerinin istatistiksel olarak anlamlı olan katsayıları incelendiğinde, eğitim ve tecrübenin ücret dağılımının her kantilinde bireylerin ücretlerini arttırdığı belirlenmiştir. CQR yönteminde belirlenen kantildeki bireylerin aynı gözlenen özelliklere sahip olduğu varsayılr. Bu nedenle CQR sonuçlarının dikkatli yorumlanması gerekir (Koenker, 2005). UQR yönteminde ise bireylerin gözlenen özelliklerinin dağılımı hakkında bir varsayım yapılmayarak koşullu olmayan dağılım benimsenir (Fournier ve Koske, 2012).

3 $RSH_i = \frac{N}{N-k} \text{diag}\{\hat{u}_i^2\}$ Daha fazla bilgi için bkz. MacKinnon ve White (1985).

4 Daha fazla bilgi için bkz. Hao ve Naiman (2007).

5 Test sonuçları istek üzerine yazarlardan temin edilebilir.

Tablo 4: Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: Logaritmik Aylık Ücretler	Q05		Q25		Q50		Q75		Q95	
	EKK	QQR	QQR	UQR	QQR	UQR	QQR	UQR	QQR	UQR
Kantil										
Değişkenler / Yöntem										
Beşeri Sermaye										
Eğitim	0,0365*** (0,0028)	0,0284*** (0,0058)	0,00082 (0,0129)	0,0231*** (0,0023)	0,0125*** (0,0021)	0,0332*** (0,002)	0,0372*** (0,0024)	0,0431*** (0,0022)	0,0541*** (0,0029)	0,0502*** (0,0044)
Teçrübe	0,0268*** (0,0030)	0,0295*** (0,0045)	0,0880*** (0,0165)	0,0294*** (0,0036)	0,0107*** (0,0020)	0,0237*** (0,0024)	0,0125*** (0,0024)	0,0208*** (0,0026)	0,0192*** (0,0031)	0,0291*** (0,0035)
Teçrübe ²	-0,0005*** (0,00005)	-0,0008*** (0,00006)	-0,0022*** (0,0003)	-0,0006*** (0,00007)	-0,0003*** (0,00003)	-0,0004*** (0,00004)	-0,0002*** (0,00003)	-0,0003*** (0,00004)	-0,0002*** (0,00004)	-0,0004*** (0,00006)
Demografik Özellikler										
Cinsiyet	-0,2765*** (0,0487)	-0,6116*** (0,1790)	-1,0665*** (0,2605)	-0,2146*** (0,0545)	-0,1846*** (0,0305)	-0,1686*** (0,0299)	-0,0919*** (0,0297)	-0,1934*** (0,0302)	-0,0418 (0,0394)	-0,2163*** (0,0587)
Medeni Durum	0,0690** (0,0362)	0,2446*** (0,0453)	-0,203 (0,1833)	0,0632** (0,0253)	0,0577** (0,0253)	0,0474* (0,0251)	0,0499* (0,0277)	0,0142 (0,0272)	0,0610* (0,0345)	0,0609** (0,0281)
Hanedeki Küçük Çocuk Sayısı	-0,0211* (0,0127)	-0,0447* (0,0267)	-0,0185 (0,0604)	-0,0202* (0,0121)	-0,0343*** (0,0108)	-0,0217** (0,01004)	-0,0122 (0,0124)	-0,0071 (0,0105)	0,0064 (0,0133)	-0,0188 (0,0133)
Meslek ve Çalışma Özellikleri										
Meslek 1	0,6705*** (0,0497)	0,7455*** (0,0836)	0,7075*** (0,1822)	0,4854*** (0,0667)	0,2200*** (0,0327)	0,5293*** (0,0387)	0,4347*** (0,0375)	0,6142*** (0,0556)	0,7191*** (0,0552)	1,0527*** (0,1158)
Meslek 2	0,6514*** (0,0391)	0,9402*** (0,0839)	0,7529*** (0,1811)	0,7103*** (0,0369)	0,2618*** (0,0284)	0,5970*** (0,0286)	0,5217*** (0,0322)	0,5546*** (0,0358)	0,9629*** (0,0421)	0,5069*** (0,0566)
Meslek 3	0,4028*** (0,0369)	0,7078*** (0,0588)	0,6175*** (0,1565)	0,3086*** (0,0416)	0,2513*** (0,0282)	0,3380*** (0,0383)	0,4140*** (0,0373)	0,3424*** (0,0326)	0,4218*** (0,0504)	0,3020*** (0,0468)
Meslek 4	0,2957*** (0,0353)	0,6920*** (0,0636)	0,5176*** (0,1749)	0,2558*** (0,0378)	0,2323*** (0,0294)	0,2548*** (0,0305)	0,3070*** (0,0383)	0,2091*** (0,0275)	0,2792*** (0,0465)	0,0958** (0,0417)
Meslek 5	0,0979*** (0,0304)	0,3852*** (0,1044)	0,3761*** (0,1659)	0,0678** (0,0312)	0,0905*** (0,0260)	0,0168 (0,0193)	0,0313 (0,0261)	0,0624** (0,0260)	0,0434* (0,0233)	0,0626* (0,0337)
Meslek 6	-0,6886*** (0,0629)	-1,2379*** (0,1592)	-3,5225*** (0,4292)	-1,004*** (0,0624)	-0,3988*** (0,0354)	-0,6905*** (0,0641)	-0,1418*** (0,0269)	-0,3045*** (0,0616)	-0,0345 (0,0225)	-2,567*** (0,0826)
Meslek 7	0,1450*** (0,0299)	0,2645*** (0,0976)	0,2898* (0,1592)	0,1309*** (0,0324)	0,1253*** (0,0260)	0,1047*** (0,0178)	0,1661*** (0,0272)	0,1227*** (0,0283)	0,0586** (0,0237)	0,1426*** (0,0292)

Tablo 4: Continue

Meslek 8	0,1769*** (0,028)	0,4609*** (0,0775)	0,5439*** (0,1526)	0,1327*** (0,0329)	0,1416*** (0,0264)	0,1071*** (0,0211)	0,1658*** (0,0285)	0,1192*** (0,0273)	0,0232 (0,0240)	0,0236 (0,0293)	-0,0504*** (0,0125)
Tam Zamanlı	0,7462*** (0,0638)	1,5726*** (0,1306)	2,8545*** (0,4161)	1,0247*** (0,0855)	0,4436*** (0,0320)	0,6715*** (0,0628)	0,2547*** (0,0267)	0,5108*** (0,0449)	0,1831*** (0,0333)	0,3650*** (0,0682)	0,0814**
Sabit Terim	6,0641*** (0,0864)	4,3085*** (0,1679)	2,7684*** (0,4973)	5,7286*** (0,1011)	6,6553*** (0,0544)	6,2677*** (0,0776)	6,6343 (0,0589)	6,6044*** (0,0685)	6,7214*** (0,0748)	6,9263*** (0,0917)	7,5951*** (0,1169)
R ² – Pseudo R ²	0,4360	0,3326	0,2032	0,2702	0,2773	0,2612	0,3029	0,2766	0,3928	0,2974	0,1829
White Testi	499,90										
Jarque-Bera Testi	[0,000]										
	1,5e+04										
	[0,000]										

Notlar: (i) O, kantilleri ifade etmektedir. (ii) *** ** * ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlılığı temsil etmektedir. (iii) Parantez içindeki standart hatalar robust standart hatalardır. Firpo ve ark. (2009) çalışmasındaki öneriye göre hesaplanan bootstrap standart hatalar istek üzerine yazarlardan temin edilebilir. (iv) Meslek 9 (nitelik gerektirmeyen meslek grubu) değişkeni karşılaştırma değişkenidir. (v) Kareli parantez içindeki değerler test istatistiklerinin olasılık değerleridir.

Bu çalışmada analiz edilen bireylerin eğitimlerinin ücretler üzerindeki etkisi pozitifdir. Eğitim değişkeninin CQR ve UQR yöntemlerinden hesaplanan sonuçları analiz edilirken, CQR yönteminde eğitimdeki 1 yıllık artışın bir bireyin belirlenen kantilde ücreti üzerindeki etkisinin, UQR yönteminde ise tüm bireylerin eğitimlerindeki 1 yıllık artışın belirlenen kantildeki ücretler üzerindeki etkisinin incelendiği dikkate alınmalıdır. CQR yöntemine göre, düşük ücretli Q25 kantilinde yer alan bir bireyin eğitim seviyesindeki bir yıllık artış, bireyin ücretini yaklaşık %2,31 arttırmaktadır. UQR yöntemine göre ise bireylerin eğitimlerindeki 1 yıllık artış Q25 kantilinde yer alan ücretleri yaklaşık %1,25 arttırmaktadır. CQR yöntemine göre, yüksek ücretli Q75 kantilinde yer alan bir bireyin eğitim seviyesindeki 1 yıllık artış, bireyin ücretini yaklaşık %4,31 arttırırken, UQR yöntemine göre bireylerin eğitimlerindeki 1 yıllık artış Q75 kantilinde yer alan ücretleri yaklaşık %5,41 arttırmaktadır. Buna göre, ücret eşitsizliğinin CQR yönteminde, UQR yöntemine göre daha az belirlendiği gözlenmektedir.

CQR ve UQR yöntemlerine göre tecrübenin ücretler üzerindeki etkisinin pozitif olduğu ve bu pozitif etkinin ücret seviyesinin düşük olduğu bireyler için daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bulgu, Fournier ve Koske (2012) çalışmasında 32 ülke için gerçekleştirilen analiz sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bireyin tecrübesi ücret dağılımının en düşük kesiminde yer alan bireyler için CQR yöntemine göre yaklaşık 18 yılı geçtiğinde, UQR yöntemine göre yaklaşık 20 yılı geçtiğinde ücretler üzerinde azaltıcı etkiye neden olmaktadır⁶. Ücret dağılımının en yüksek kesiminde ise bireyin tecrübesi CQR yöntemine göre yaklaşık 36 yılı geçtiğinde, UQR yöntemine göre yaklaşık 47 yılı geçtiğinde ücretler üzerinde azaltıcı etkiye sahip olmaktadır. Bu durum, düşük ücret seviyesindeki bireylerin genellikle mavi yaka olarak bedensel hizmet verilen meslek gruplarında faaliyet göstermesinden, yüksek ücret seviyesindeki bireylerin ise genellikle beyaz yaka olarak hizmet vermesine bağlı olarak bedensel yıpranma payının mavi yakaya göre daha az olmasından kaynaklanabilir.

Sonuçlar, eğitimin ücretler üzerindeki pozitif etkisinin ücret seviyesinin yüksek olduğu bireyler için daha yüksek olduğunu, tecrübenin ücretler üzerindeki pozitif etkisinin ise ücret seviyesinin düşük olduğu bireyler için daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu bulgu, Portekiz ve Amerika Birleşik Devletleri için yapılan çalışmaların (Machado ve Mata, 2001; Buchinsky 1994) bulguları ile benzerlik göstermektedir. Bu durum, ücret seviyesi yüksek olan bireylerin çalıştığı sektörlerin daha yüksek düzeyde eğitim gerektirmesi nedeniyle ücretler üzerinde eğitimin daha belirleyici olması, ücret seviyesi düşük olan bireylerin çalıştığı sektörlerin eğitimden çok tecrübe gerektirmesi nedeniyle tecrübenin ücretleri üzerinde daha etkili olmasından kaynaklanabilir.

Cinsiyeti temsil eden kukla değişkenin katsayılarına göre, kadın çalışanların ücretlerinin ücret dağılımının her seviyesinde erkek çalışanların ücretlerine göre daha düşük olduğu ve ücret seviyesinin düşük olduğu kantillerde bu farkın daha da açıldığı gözlenmektedir. Bu durumda, işgücü piyasasında cinsiyete dayalı ücret eşitsizliği olduğu ve bu ücret eşitsizliğinin ücret azaldıkça daha da arttığı belirlenmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde birçok çalışmaya konu olan cinsiyete dayalı ücret eşitsizliğinin bu çalışmanın sonuçlarına göre de Türkiye için geçerli olduğu belirlenmiştir. Medeni durumu temsil eden kukla değişkenine göre, evli olan bireylerin ücretlerinin evli olmayan bireylere göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu Çin ve Arjantin için yapılan (Tang ve Long, 2013; Alejo ve ark., 2014) çalışmalarının bulguları ile benzerdir. Bireyin evli olması, sorumluluklarını arttıracığından daha fazla kazanç sağlamasını gerektiriyor

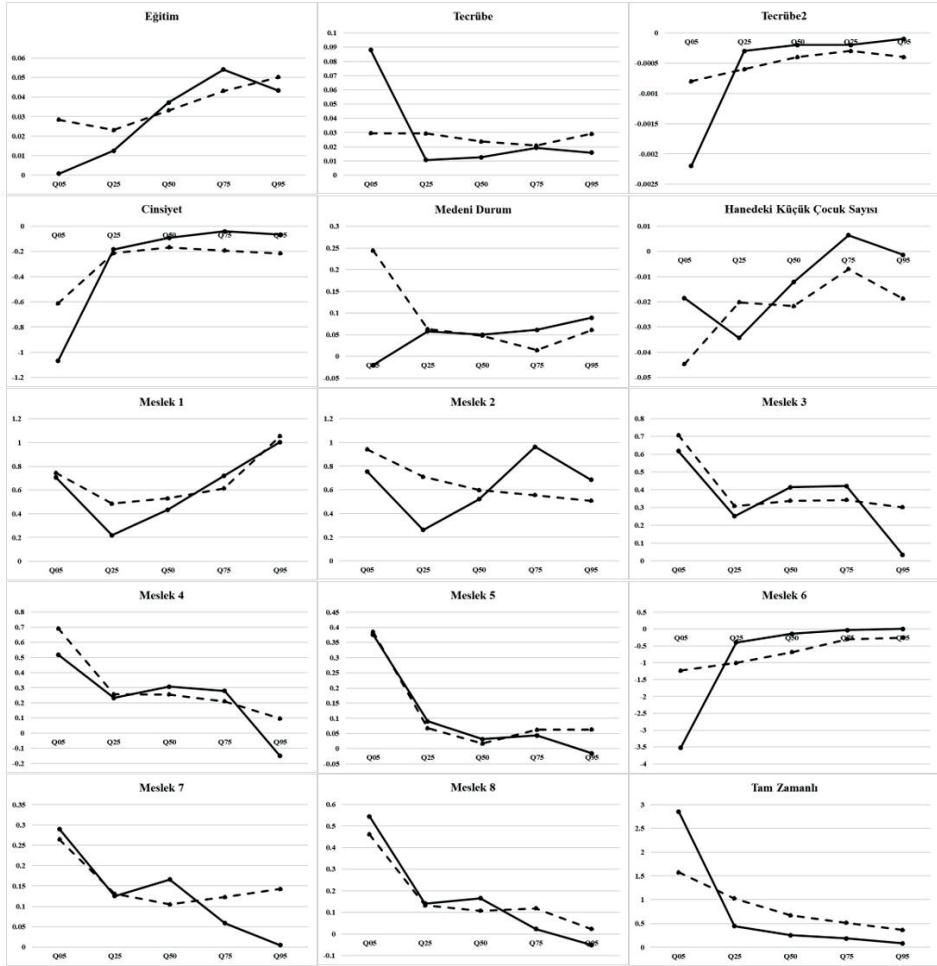
6 $\frac{\hat{\beta}_2}{2 \cdot \hat{\beta}_3}$

olabilir. Evli olmanın ücretler üzerindeki pozitif etkisinin düşük ve yüksek ücretli bireylerde daha fazla olduğu belirlenmiştir. Orta ücretli bireylerde ise fark ücret dağılımının diğer noktalarına göre daha azdır. Hanedeki küçük çocuk sayısını ifade eden değişkenin katsayılarına göre, hanedeki küçük çocuk sayısındaki artışın yüksek ve çok yüksek ücretli bireylerin ücretleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, en düşük, düşük ve orta ücretli bireylerin ücretleri üzerinde ise negatif bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu durum, düşük ve orta ücretli hanelerde ücretlerin yüksek olmaması nedeni ile küçük çocuk bakımının kreş veya bakıcı ile sağlanamaması ve bireylerin çocuk bakımını üstlenmesiyle çalışma saatlerini ve çalışma temposunu düşürerek çalışma saatlerinin daha az olduğu yarı zamanlı, geçici ve ebeveyn dostu işlerde çalışmak durumunda kalması ile açıklanabilir. Bu nedenle, yüksek ücretli bireylerde çocuk bakımı, ücretler üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir.

Meslekleri ifade eden kukla değişkenlerin katsayıları incelendiğinde, nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları dışında diğer meslek gruplarında çalışan bireylerin ücretlerinin, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan bireylere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durumda, nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan bireylerden ücret dağılımının her kesiminde daha az kazanmaktadır. Bu durum, köyden kente göçün ve kentleşmenin giderek artması ile nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri meslek gruplarının ücretlerinde düşüş meydana gelmesi ile açıklanabilir. Ek olarak, meslek grupları arasındaki ücret farkı, ücret seviyesinin düşük olduğu kesimlerde daha fazla iken ücret seviyesinin artması ile azalmaktadır. Tam zamanlı çalışmayı ifade eden kukla değişkeninin katsayılarına göre ücret dağılımının tüm seviyelerinde tam zamanlı çalışan bireylerin yarı zamanlı çalışan bireylere göre, çalışma saatlerinin artmasına bağlı olarak, daha fazla kazandığı belirlenmiştir. Ancak bu fark, ücret seviyesinin düşük olduğu bireyler arasında daha fazladır. Fournier ve Koske (2012) çalışmasının sonuçları ile paralel olarak bu çalışmada da çalışma saatleri ücret eşitsizliği üzerinde önemli faktörlerden biri olarak belirlenmiştir.

CQR ve UQR Tahmin Sonuçlarının Grafikselsel Analizi

CQR ve UQR yöntemleri ile hesaplanan katsayıların karşılaştırmalı analizlerini gerçekleştirmek amacı ile katsayıların belirlenen kantillere göre değerlerinin grafiklerine Şekil 1’de yer verilmiştir. Grafiklerde kesikli siyah çizgi CQR tahmin sonuçlarını, kesiksiz siyah çizgi UQR tahmin sonuçlarını temsil etmektedir.

Şekil 1: CQR ve UQR Karşılaştırmaları.

(Kaynak: Yazarların HBS verilerinden kendi hesaplamalarıdır.)

CQR ve UQR yöntemleri ile hesaplanan katsayılar arasındaki farklılıklar incelendiğinde, eğitim değişkeni için UQR yöntemine göre düşük ücretlere sahip kesim için eğitimin ücretler üzerinde daha düşük bir arttırıcı etkisi olduğu belirlenirken, ücret seviyesi arttıkça eğitimin pozitif etkisinin arttığı belirlenmiştir. Bu sonuç, ücret seviyesinin düşük olduğu bireylerin eğitiminin ücretler üzerinde diğer kantillere göre yüksek olmayan bir etkiye sahip olması, Q25 kantilindeki bireylerin genellikle nitelik gerektirmeyen meslek gruplarında çalışmaları ve bu meslek gruplarının eğitim veya tecrübe gerektirmemesi ile açıklanabilir.

CQR yönteminde eğitimin ücretler üzerindeki etkisi analiz edilirken, belirlenen kantilde analiz edilen bireylerin eğitim seviyelerinin aynı olduğu varsayılarak bağımlı değişkenin belirlenen kantildeki dağılımı eğitime bağlı koşullu dağılım olarak belirlenir. Örneğin, eğitim seviyesi dü-

şük olan bir bireyin ücretinin, diğer eğitim seviyesi düşük olan bireyler ile aynı olduğu varsayılır. Bu durum gerçekçi olmayabilir. Ücret dağılımının bazı kantillerinde eğitim seviyelerinin dağılımı eşit olabilirken bazı kantillerde eğitim seviyelerinin dağılımı eşit olmayarak farklılık gösterebilir. Örneğin, eğitim seviyesi düşük olan bireylerin çoğunun ücret seviyesinin düşük olduğu kantillerde yer alması beklenirken eğitim seviyesi düşük olan bir veya birkaç birey ücret seviyesinin yüksek olduğu kantillerde yer alabilir. CQR yönteminin bu durumu dikkate almaması nedeniyle CQR yöntemine göre, belirlenen kantilde eğitim seviyelerinin dağılımı benzer ise ücret eşitsizliği olduğundan daha az, eğitim seviyeleri farklılık gösteriyorsa ücret eşitsizliği olduğundan daha fazla belirlenir. UQR yönteminde ise tüm bireylerin eğitim seviyelerindeki artışın analiz edilen kantildeki ücretlerin koşulsuz dağılımı üzerindeki etkisi analiz edilerek CQR yöntemindeki varsayım ortadan kaldırılır. Dolayısıyla CQR ve UQR yöntemlerinin farklı sonuç vermesi, UQR yönteminde dağılımın koşullu olarak hesaplanmamasından ve tüm bireylerin eğitim seviyesindeki değişimlerin Q25. kantildeki ücretler üzerindeki etkisinin analiz edilmesinden kaynaklanabilir.

Analiz sonuçlarına göre, CQR yönteminde eğitimin getirisi ücret seviyesinin yükselmesi ile artmaktadır. Fakat, ücret dağılımı boyunca eğitimin getirisi UQR yönteminde olduğu kadar değişmemektedir. Bu durum, CQR yönteminin gruplardaki etkilerin karşılaştırılmasına izin verirken bağımlı değişkenle ilgili koşulsuz istatistiksel bilgileri sağlayamamasından kaynaklanabilir. Bunun aksine, UQR yöntemi RIF dönüşümü sayesinde gruplar arasındaki etkileri de karşılaştırmaya izin vererek gruplar arasındaki eşitsizliği yakalayabilmektedir (Firpo ve ark. 2009).

Tecrübe değişkeninin grafiğine göre ücret dağılımının uç noktalarında UQR yöntemi eğitim değişkeninde olduğu gibi CQR yönteminden farklı sonuçlar vermektedir. Buna göre, bireyin tecrübesindeki artış, ücret seviyesinin en düşük olduğu bireylerin ücretleri üzerinde diğer ücret seviyelerine göre daha yüksek arttırıcı etkiye sahiptir.

Cinsiyet kukla değişkeninin grafiğine göre CQR ve UQR sonuçlarından cinsiyete bağlı ücret eşitsizliğinin ücret seviyesinin düşük olduğu bireylerde daha fazla olduğu belirlenmiştir. Ancak, CQR yöntemine göre, ücret eşitsizliği ücret seviyesinin düşük olduğu kantiller ile yüksek olduğu kantiller arasında UQR yöntemine göre daha azdır. UQR yönteminden, ücret seviyesinin en düşük olduğu bireyler arasında ücret eşitsizliğinin daha fazla olduğu belirlenirken ücret seviyesinin artması ile ücret eşitsizliğinin oldukça azaldığı gözlenmektedir. CQR yöntemine göre ise ücret eşitsizliği düşük ücret seviyesinde UQR yöntemine göre daha az, yüksek ücret seviyesinde ise daha fazladır.

Medeni durum değişkeninin katsayılarına göre, ücret dağılımının her kesiminde evli bireylerin ücretleri evli olmayan bireylere göre daha fazladır. Bu fark, Q25 ve Q95 kantillerinde, Q50. kantile göre daha fazladır. CQR ve UQR yöntemlerinden elde edilen katsayılar birbirine yakın olmakla birlikte, UQR yöntemine göre ücret seviyesinin en yüksek olduğu kesimde evli olmanın ücreti daha çok arttırdığı belirlenmiştir. Hanedeki küçük çocuk sayısının CQR ve UQR yöntemlerinden elde edilen sonuçları katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olduğu Q05 ve Q25 kantillerinde farklılık göstermektedir. CQR yöntemine göre hanedeki küçük çocuk sayısının ücretler üzerindeki negatif etkisi UQR yöntemine göre daha azdır.

Meslek kukla değişkenlerinin CQR ve UQR yöntemlerinden elde edilen katsayıları incelendiğinde, UQR yönteminin diğer katsayılarında olduğu gibi genellikle ücret dağılımının uç noktalarında CQR yönteminden daha farklı sonuçlar verdiği gözlenmektedir. Bu durum, UQR yönteminin koşullu olmayan kantiller üzerinden tahminleri gerçekleştirmesinden ve tüm bireylerin incelenen karakteristik özelliğini dikkate alarak bağımlı değişkenin belirlenen kantil değeri üzerin-

deki etkisini analiz etmesinden kaynaklanabilir. Tam zamanlı ve yarı zamanlı kukla değişkeninin katsayılarına göre CQR ve UQR yöntemleri benzer sonuçlar vermiştir. Buna karşılık UQR yöntemi tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışanlar arasındaki farkın ücret seviyesinin en düşük olduğu kesimde daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Tüm katsayıların ücret dağılımı boyunca değişimler analiz edildiğinde, CQR yönteminden elde edilen sonuçlara göre ücret eşişsizliğinin UQR yöntemine göre daha az belirlendiği gözlenmektedir. UQR yöntemine göre ise ücret eşişsizliği daha fazladır ve ücret seviyesi düşük olan bireyler için ücret eşişsizliği daha büyük bir sorundur. Bu durum, CQR yönteminin koşullu dağılıma dayanması ve belirlenen kantilde açıklayıcı değişkenin dağılımının eşiş olduğunu varsaymasına karşılık UQR yönteminin böyle bir varsayım yapmamasından kaynaklanır.

2. Sonuç ve Tartışma

Türkiye’de ücret eşişsizliğinin analizini içeren bu çalışmada CQR yönteminin ücret eşişsizliğini UQR yöntemine göre daha az belirlediği belirlenmiştir. UQR yöntemine göre ise ücret eşişsizliği daha fazladır ve ücret seviyesi düşük olan bireyler için ücret eşişsizliği daha büyük bir sorundur. Sonuçlar, eğitimin ücretler üzerindeki pozitif etkisinin ücret seviyesinin yüksek olduğu bireyler için daha yüksek olduğunu, tecrübenin ücretler üzerindeki pozitif etkisinin ise ücret seviyesinin düşük olduğu bireyler için daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. İşgücü piyasasında cinsiyete bağlı ücret eşişsizliği olduğu ve bu ücret eşişsizliğinin ücret dağılımının düşük olduğu kesimde daha fazla olduğu belirlenmiştir. Evli bireylerin evli olmayan bireylere göre daha çok kazandığı sonucuna ulaşılırken hanedeki küçük çocuğun düşük ve orta ücretli bireylerin ücretleri üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Son olarak, meslek grupları arasında ücret eşişsizlikleri olduğu ve bu eşişsizliğin ücret seviyesinin düşük olduğu kesimlerde daha fazla olduğu belirlenmiştir.

 cret eşişsizliği, beraberinde toplumsal, ekonomik ve politik açıdan birçok sorunu beraberinde getirdiğinden oz lmesi gereken bir sorundur. Eğitim seviyesinin arttırılarak gerekli alanlarda uzmanlaşmış nitelikli işgücünün arttırılması, asgari ücret düzenlemeleri ile ücret seviyesi düşük olan kesimlerin refah seviyelerinin arttırılması, kamu ve özel sektörde ücret seviyesinin düşük olan çalışanlara yol, yemek, doğalgaz, erzak gibi yardımlar yapılarak çalışanların aynı ücretlerinin arttırılması, çalışanlar arasındaki ücret eşişsizliklerini azaltmaya yardımcı olabilir.  cret seviyesi düşük olan bireyler arasında daha fazla olan cinsiyete bağlı ücret eşişsizliğinin azaltılması için ise kadınların işgücüne teşvik edilmesi için programlar, şirketlerin benzer oranda kadın ve erkek çalışan istihdam etmesi ve benzer işi yapan kadın ve erkek çalışanlara benzer ücretler verilmesini sağlayan politikalar bu eşişsizliğin azaltılması için bir başlangıç olabilir. Düşük ve orta ücretli bireylerin ücretleri üzerinde negatif etkisi olan hanedeki ocuk sayısının sebep olduğu ücret eşişsizliğinin azaltılmasına ise kreş, bakıcı destekleri veya çalışma saatleri düzenlemeleri yardımcı olabilir. Günümüzün ihtiyaçları gereğince meslek grupları arasındaki ücret eşişsizliğinin giderilmesi için ihtiyaç duyulan meslek gruplarında teşvik programlarının geliştirilmesi ücret eşişsizliklerinin azaltılmasına yardımcı olabilir. Ek olarak, bireylerin ilgili meslek gruplarında uygun eğitim ve tecrübeyi kazanmalarını sağlayacak destek programları ve özellikle düşük ücretli kesimlerden bu meslek gruplarında istihdam edilebilecek birey sayısının arttırılması uzun vadede meslekler arası ücret eşişsizliklerini azaltabilir. Bu alışmanın, Türk işgücü piyasasındaki ücret eşişsizliğinin ücret dağılımındaki değişimini belirlemesi sayesinde işgücü piyasasındaki ücret eşişsizliğini azaltma kapsamında yararlı politikalar geliştirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- E.Ç.A., F.K.; Veri Toplama- E.Ç.A., F.K.; Veri Analizi/Yorumlama- E.Ç.A., F.K.; Yazı Taslağı- E.Ç.A., F.K.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- E.Ç.A., F.K.; Son Onay ve Sorumluluk- E.Ç.A., F.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- E.Ç.A., F.K.; Data Acquisition- E.Ç.A., F.K.; Data Analysis/Interpretation- E.Ç.A., F.K.; Drafting Manuscript- E.Ç.A., F.K.; Critical Revision of Manuscript- E.Ç.A., F.K.; Final Approval and Accountability- E.Ç.A., F.K.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Aeberhardt, R., Givord, P., & Marbot, C. (2011). Minimum wage and wage inequality in France: An unconditional quantile regression approach. *Forthcoming in Documents de Travail de la DESE-Working Papers of the DESE*. Erişim adresi: <http://www.crest.fr/>
- Alejo, J., Gabrielli, M., & Sosa-Escudero, W. (2014). The distributive effects of education: An unconditional quantile regression approach. *Revista de Análisis Económico–Economic Analysis Review*, 29(1), 53–76. <http://dx.doi.org/0.4067/S0718-88702014000100003>
- Bishop, J., Luo, F., & Wang, F. (2005). Economic transition, gender bias, and the distribution of earnings in China. *Economics of Transition*, 13(2), 239–259. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-0351.2005.00218.x>
- Borah, B., & Basu, A. (2013). Highlighting differences between conditional and unconditional quantile regression approaches through an application to assess medication adherence. *Health Economics*, 22(9), 1052–1070. <http://dx.doi.org/10.1002/hec.2927>
- Buchinsky, M. (1994). Changes in the U.S. wage structure 1963–1987: Application of quantile regression. *Econometrica*, 62(2), 405–458. <http://dx.doi.org/10.2307/2951618>
- Buchinsky, M. (1998). Recent advances in quantile regression models: A practical guideline for empirical research. *The Journal of Human Resources*, 33(1), 88–126. <http://dx.doi.org/10.2307/146316>
- Çelik, O. ve Selim S. (2014). Türkiye’de kamu ve özel sektör ücret farklılıklarının kantil regresyon yaklaşımı ile analizi. *Yönetim ve Ekonomi*, 21(1), 205–232. <http://dx.doi.org/10.18657/yecbu.26375>
- De la Rica, S., Dolado, J., & Llorens, V. (2008). Ceilings or floors? Gender wage gaps by education in Spain. *Journal of Population Economics*, 21(3), 751–776. <http://dx.doi.org/10.1007/s00148-006-0128-1>
- Firpo, S., Fortin, N., & Lemieux, T. (2009). Unconditional quantile regression. *Econometrica*, 77(3), 953–973. <http://dx.doi.org/10.3982/ECTA6822>
- Fournier, J., & Koske, I. (2012). The determinants of earnings inequality: evidence from quantile regressions. *OECD Journal: Economic Studies*, 2012(1). <http://dx.doi.org/10.1787/19952856>
- Güriş, S., Çağlayan, E., & Saçaklı Saçıldı, İ. (2010). Schooling and wage distribution for male and female employees in the public and private sector. *International Research Journal of Finance and Economics*, 40, 146–154.
- Güriş, S., Çağlayan, E., & Saçaklı, İ. (2009). Education, experience and male-female wage differentials after 2001 crisis. *Öneri Dergisi*, 8(31), 259–270. <http://dx.doi.org/10.14783/maruoneri.678684>
- Hampel, F., Roehetti, E., Rousseeuw, P., & Stahel, W. (1986). *Robust Statistics: The Approach Based on Influence Functions*. New York, NY: John Wiley & Sons.
- Hao, L., & Naiman, D. Q. (2007). *Quantile regression*. United States of America, USA: Sage Publications.
- Jarque, C., & Bera, A. (1987). A test for normality of observations and regression residuals. *International Statistical Review*, 55(2), 163–172. <http://dx.doi.org/10.2307/1403192>
- Koenker, R. (2005). *Quantile Regression (Econometric Society Monographs)*. Cambridge: Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511754098>
- Koenker, R., & Bassett, G. (1978). Regression quantiles. *Econometrica*, 46(1), 33–50. <http://dx.doi.org/10.2307/1913643>

- Machado, J., & Mata, J. (2001). Earning functions in Portugal 1982-1994: Evidence from quantile regressions. *Empirical Economics*, 26(1), 115–134. <http://dx.doi.org/10.1007/s001810000049>
- MacKinnon, J., & White, H. (1985). Some heteroskedasticity consistent covariance matrix estimators with improved finite sample properties. *Journal of Econometrics*, 29(3), 305–325. [http://dx.doi.org/10.1016/0304-4076\(85\)90158-7](http://dx.doi.org/10.1016/0304-4076(85)90158-7)
- Maclean, J., Webber, D., & Marti, J. (2014). An application of unconditional quantile regression to cigarette taxes. *Journal of Policy Analysis and Management*, 33(1), 188–210. <http://dx.doi.org/10.1002/pam.21724>
- Mincer, J. (1974). *Schooling, experience and earnings*. New York, NY: National Bureau of Economic Research.
- Montenegro, C. (2001). Wage distribution in Chile: does gender matter? A quantile regression approach. *Policy Research Report on Gender and Development, Working Paper Series 20*. Erişim adresi: <https://citeseerx.ist.psu.edu/>
- OECD. (2021, 3 Ocak). Income inequality (indicator). Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.1787/459aa7f1-en>
- Polachek, S. (2008). Earnings over the life cycle: The Mincer earnings function and its applications. *Foundations and Trends in Microeconomics*, 4(3), 165–272. <http://dx.doi.org/10.1561/07000000018>
- Rahona-López, M., Murillo-Huertas, I., & Salinas-Jiménez, M. (2016). Wage differentials by sector and gender: a quantile analysis for the Spanish case. *Journal of Economic Policy Reform*, 19(1), 20–38. <http://dx.doi.org/10.1080/17487870.2015.1028936>
- Tang, Y., & Long, W. (2013). Gender earnings disparity and discrimination in urban china: Unconditional quantile regression. *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development*, 5(3), 202–212. <http://dx.doi.org/10.1080/20421338.2013.796743>
- Tansel, A., & Acar, E. O. (2016). The formal/informal employment earnings gap: Evidence from Turkey. In J. A. Bishop & J. G. Rodríguez (Eds.) *Inequality after the 20th century: Papers from the Sixth ECINEQ Meeting (Research on economic inequality, Vol. 24)* (pp. 121–154). Bingley: Emerald Group Publishing Limited. <http://dx.doi.org/10.1108/S1049-258520160000024006>
- Tansel, A., & Bodur, F. (2012). Wage inequality and returns to education in Turkey: A quantile regression analysis. *Review of Development Economics*, 16(1), 107–121. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9361.2011.00655.x>
- White, H. (1980). A heteroskedasticity-consistent covariance matrix estimator and a direct test for heteroskedasticity. *Econometrica*, 48(4), 817–838. <http://dx.doi.org/10.2307/1912934>
- Yu, K., Lu, Z., & Stander, J. (2003). Quantile regression: Applications and current research areas. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(3), 331–350. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-9884.00363>

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Research Article

Budgetary Vat Refund to Agricultural Producers: Analysis of National Tax and Customs Legislation

Yuriy LUPENKO¹ , Svitlana ANDROS² , Andriy LUPENKO³ ,
Yurii YARMOLENKO⁴

¹Institute of Agrarian Economics of UAAS,
Ministry of Finance of Ukraine, Ukraine

²National Scientific Center «Institute of
Agrarian Economics», Department of
Financial and Credit and tax Policy, Ukraine

³State Mortgage Institution, Ukraine

⁴Khmelnytsky University of Management and
Law named after Leonid Yuzkov, Kyiv, Ukraine

ORCID: Y.L. 0000-0001-6846-0300;
S.A. 0000-0001-6846-0300;
A.L. 0000-0003-1720-3157;
Y.Y. 0000-0002-0628-4396

Corresponding author:

Svitlana ANDROS,
National Scientific Center Institute of
Agrarian Economics», Department of
Financial and Credit and tax Policy, Ukraine
E-mail: andros.sv@ukr.net

Submitted: 15.02.2021

Revision Requested: 21.05.2021

Last Revision Received: 26.08.2021

Accepted: 21.09.2021

Published Online: 09.12.2021

Citation: Lupenko, Y., Andros, S., Lupenko
A., & Yarmolenko, Y. (2021). Budgetary vat
refund to agricultural producers: Analysis of
national tax and customs legislation. *Journal
of Economy Culture and Society*, 64, 279-296.
<https://doi.org/10.26650/JECS2021-879534>

ABSTRACT

The purpose of the article is to analyze and assess the budgetary VAT refund to national agricultural producers and develop specific proposals for its improvement, taking into account the provision of a close relationship between tax and customs legislation in agriculture. Conceptual approaches to the essence of budgetary VAT refunds have been systematized. An algorithm for the declared amount of budgetary VAT refunds has been developed. The conditions for exercising the exporter's rights to VAT refunds have been analyzed, and the procedure for confirming the legality of the application of the 0 percent tax rate and tax deductions for tax when exporting agricultural products has been clarified. A methodology has been developed for checking the legality of the application of the 0 percent tax rate and VAT deductions for the export of agricultural products. The mechanism of budgetary VAT refunds to agricultural producers has been improved in order to comply with the objectives of the state economic policy in agriculture.

Keywords: Budget refund, Value added tax, Agricultural producers

1. Introduction

In Ukraine, large-scale work is being carried out to form an effective taxation system aimed at stimulating competitive production, supporting entrepreneurship and a healthy competitive environment, and encouraging and expanding the country's export potential as well as providing the domestic market with high-quality consumer goods. In Ukraine, the value added tax (VAT), being the cornerstone of the indirect tax system, performs fiscal and regulatory functions and is a significant source of revenue for the state budget. At the supranational level, great importance is attached to VAT as a source of regular financial revenues to the state budget. Ukraine's active participation in international financial turnover predetermines the need to join international conventions and the adoption of international financial and legal obligations. It was the active participation of Ukraine in foreign economic activity and the guidelines for the standards of the European Union that led to the introduction of VAT in our state.

Currently, Ukrainian VAT is largely close to the best international counterparts. However, not all issues of its collection have been resolved. One of the key problems associated with this tax is the VAT refund procedure. The imperfect and non-transparent mechanism of budgetary VAT refunds hinders the development of agricultural entrepreneurship, inhibits the growth of competitiveness of agricultural products in external agricultural markets and slows down the introduction of innovations and investments in the context of a decrease in entrepreneurial employment in rural areas.

The need to develop an effective mechanism for budgetary VAT refunds for agricultural producers is determined by the seasonality of agricultural production, the specifics of the activities of various organizational and legal forms of management in the agricultural sector, the introduction of strict measures to save budget funds in a special period, and constant changes in tax legislation, some of which still remain uncoordinated.

The possibility of VAT refunds is associated with a special exemption provided to exporters - at a tax rate of 0%, which entitles them to a refund. The problem lies in the implementation of this right. The urgency of the problem of VAT refunds on foreign economic transactions is aimed at solving two of its parties. First, it is necessary to simplify the procedure for VAT refunds to facilitate the return of paid VAT amounts by bona fide taxpayers. Problems with VAT refunds, from the point of view of taxpayers, create obstacles to normal trade turnover, hinder the development of economic relations, and restrict freedom of contract and business. Secondly, the legislator must ensure such a procedure for VAT refunds that will prevent abuse in the field of tax refunds by dishonest taxpayers. Since the current situation with its illegal reimbursement from the budget causes tangible harm to the country's economy, the government of the country has developed a number of measures aimed at combating abuse in this area, which has resulted in the complication of the VAT refund procedure (the need for documentary confirmation, conducting a desk audit).

Simplification of the VAT refund procedure leads to the emergence of a criminal tendency to receive VAT refunds from the budget, and its complications lead to the diversion of working capital and financial planning issues. As you can see, the solution to this problem should be carried out by legal means: by eliminating gaps in legislation, adopting legislative measures to prevent unfair financial competition, strengthening control, and law and order in the field of taxation.

Financial support from the state through the mechanism of budgetary VAT refunds should be focused on small and medium-sized agricultural enterprises that are able to use financial support with maximum efficiency, given the existing price disparity in prices for agricultural products and industrial products. Small and medium-sized agricultural enterprises are able to ensure an increase in the competitiveness of their own products in conditions of fierce competition, monop-

olization of land and budgetary resources, and, as a result, strengthen their financial position and ensure further development in conditions of economic and political instability.

The purpose of the article is to analyze and assess the budgetary VAT refund to national agricultural producers and develop specific proposals for its improvement, taking into account the provision of a close relationship between tax and customs legislation in agriculture.

2. Literature review

The choice of the topic of the article is due to insufficient attention on the part of domestic and foreign researchers to the indicated problem. There are many works devoted to the problems of indirect taxation and legal regulation of VAT. However, the problems of VAT refunds to agricultural producers have not yet been comprehensively studied. At the same time, it is worth noting a fairly large range of publications in the legal press on this issue. However, the publications are of a fragmentary nature since the subject of their consideration is only a few moments in the complex mechanism of VAT refunds to agricultural producers.

(Cnossen, 2018) considers it expedient to improve the mechanism of VAT refunds from the budget to reduce the tax burden on agricultural enterprises by setting a ten-day period for tax refunds in periods with increased needs for financial resources and a monthly one - under favorable economic conditions. (James, 2015) notes that the provision of budgetary subsidies and a special tax regime allows agricultural enterprises to receive value added tax refunds and improve their financial condition. It is difficult to agree with this point of view, since the budget refund mechanism is designed to balance the tax credit against tax liabilities. Only after exceeding the latter, farms could receive VAT on special accounts, which was used for production needs, and not for budgetary refunds. (Benzarti, Carloni, Harju, & Kosonen, 2017), for the efficient use of the resource potential, propose to apply decreasing coefficients for VAT refunds to exporters of raw materials.

In order to prevent the outstripping growth of export supplies of agricultural raw materials, (Besley & Rosen, 1999) proposed to reduce the severity of the problem of budgetary VAT refunds to agricultural exporting enterprises in the form of taxation at a zero VAT rate on exports of not all agricultural products but only products with a high share of added value. When exporting other goods, the VAT exemption regime must be applied. This will mean attributing the tax paid in the price of material resources to production costs and will allow the refusal of VAT refunds to exporters of products with a low share of added value.

We consider it inappropriate to provide advantages in facilitating budgetary refunds for exports at a zero rate only for agricultural products with a high share of added value (for example, for the supply of finished products from grain and live animals, meat and egg products, butter). The introduction of decreasing coefficients in the reimbursement of agricultural raw materials will have no effect since it will only lead to an increase in administrative costs in the reimbursement of the tax and will not help to eliminate the existing imbalances in agriculture.

It should be noted that these changes in the taxation of value added will be resisted by representatives of large agrarian capital, focusing on the export raw material expansion of international commodity markets in the form of supplies of grain, industrial and oilseeds. Secondly, it is necessary to pay attention to this problem in the context of Ukraine's commitments to the European Community. This refers to the entry into force from January 1, 2016 of the Association Agreement between Ukraine and the European Union. Thus, Article 33 of the Agreement states that each party must ensure that it does not apply indirect protection of national goods or taxation of imports or exports for fiscal purposes. According to researchers (Annacondia, 2015; Bettendorf & Cnos-

sen, 2015; Bocker & Finger, 2016), in the countries of the European Union, for example, in Austria, the fiscal authorities must make a decision on the return of budget funds for VAT within 4 months from the date of receipt of the application. The reimbursement period can be extended to six months when additional information is requested or to eight months when the authorities request additional information after the first request. In England, (Hemming & Kay, 1981; Ecker et al., 2012) set a 4-month deadline for regulatory authorities to decide on reimbursement.

However, the application period in Austria and England must not be more than one calendar year and cover a period of less than three months (except for the remainder of the calendar year, for example, from November to 31 December). Some aspects of the VAT refund procedure in Poland were reviewed by (Myck & Oczkowska, 2015), noting that funds are returned to the VAT payer on time, regardless of the industry. The deadline for the return of applications with VAT is determined in three ways: 25 days - an accelerated period, if all invoices are paid; 60 days is the usual period; 180 days - for those payers who did not have sales transactions.

The deadline for the return of budget funds as reported by the IMF's Fiscal Affairs Department, as noted by (Tait, 1988; Benedek et al., 2015), may be renewed under exceptional conditions: the VAT declaration contains incomplete information; the taxpayer has a very large amount to return; the tax payer was unable to answer the verification questions within a reasonable time; the tax authority suspects that the tax return is inaccurate or the taxpayer is engaging in fraudulent activity that requires an audit. The tax authorities must publicly announce the legal deadline for refunds. (James, 2015; Keen, 2007; Alavuotunki et al., 2019) confirm that the special regime of VAT levying in agriculture for a long time was a significant factor of state support in agriculture in the absence of a mechanism for guaranteed budgetary reimbursement of overpaid tax.

(According to Benedek et al., 2020), exemption from tax of any entity in the supply chain of goods from the manufacturer to the final consumer (except for the sale of goods to final consumers through the retail system) destroys the chain of "tax credit" and, accordingly, affects the mechanism of the budget VAT refund. (Benzarti et al., 2017; Weyl et al., 2013) focus on the fiscal mechanism for protecting national producers, an integral part of which is internal and external protectionism, which is impossible without government intervention. (Gaarder, 2019; Berardi et al., 2016; Kopczyk et al., 2016) proposed the structure of the mechanism, consisting of various fiscal forms, methods, tools, and levers to protect the domestic producer. (Kosonen, 2015; Poterba, 1996; Romer, 2010; Stern, 1987) are opposed to the transfer of foreign mechanisms of budgetary compensation to the country or the preservation of old domestic mechanisms in new conditions since the borrowing process is not always effective and expedient

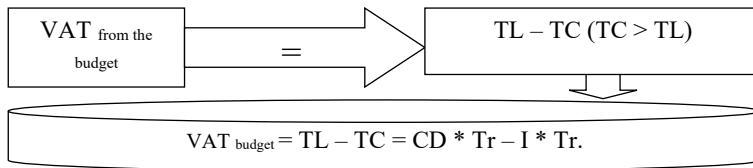
3. Methodology and research methods

The methodological basis of the article is a system-dialectical approach to the study of economic processes and phenomena. During the research, the following general and special methods of cognition were used: when disclosing the forms of budgetary compensation - logical generalization, monographic; when considering the stages of formation and methodological approaches to the mechanism of budgetary VAT refunds to agricultural producers - induction, historical, logical generalization; when studying foreign experience and determining the advantages or disadvantages of the Ukrainian mechanism - comparison; in the analysis of fiscal aspects and assessment of the current mechanism of budgetary VAT refund - causation, tabular, analysis and synthesis, methods of grouping, logical generalization; when developing specific recommendations for improving the mechanism of budgetary VAT refund - forecasting, comparison, scientific foresight.

Value added tax is an indirect tax, a mandatory payment of national importance with universal rates (0%, 7% and 20%) and tax liabilities of taxpayers to the state. VAT is included in the price of goods and is paid by the buyer to the seller as part of the cost of the purchased goods. The seller transfers the tax to the budget but not in the total amount of tax liabilities but in part of the latter, reduced by the amount of tax paid or payable to suppliers of goods. The amount of value added tax that must be transferred to the budget is determined by each business entity independently based on the results of activities in the reporting (tax) period. For the majority of VAT payers, the tax period is a month, for single tax payers of the III group or entrepreneurs under the general taxation system until July 1, 2020 - a quarter.

In such circumstances, the positive difference (VAT_{budget}) between the amount of the tax liability (TL) and the amount of the tax credit (TC) is subject to payment to the State budget after 1 January 2017 based on the results of the tax period.

If there is a negative difference ($TC > TL$), this means that in the reporting period, the payer's tax credit exceeds the tax liability. The excess of the tax credit over the liabilities of the VAT payer indicates that in the reporting period, suppliers (sellers) were paid or accrued to pay more VAT than received (or are subject to) from buyers (customers). If there is a negative value, such a payer may be given the right, under certain conditions, to claim for reimbursement from the State budget in full or in part ($TC > TL$) (Figure 1).

Figure 1: The procedure for determining the negative difference ($TC > TL$) by credit method, subject to reimbursement under certain conditions¹

¹ $TL = CD * Tr$, where CD is the cost of delivery of purchased or products; Tr – a tax rate of 20% or 7% (according to the established list of goods, products),

$TC = I * Tr$, де I – the value of inventory or property acquired by the company from suppliers (sellers).

² Systematized on the basis of Article 200 of the TCU.

The procedure for calculating the amount of tax to be reimbursed from the budget is enshrined in Article 200 of the Tax Code of Ukraine (TCU), taking into account the rules of electronic VAT administration. At the same time, the rules for determining the tax payable and reimbursing (crediting) the balance of the tax credit are not isolated from each other and are indicated in one paragraph of Article 200 of the Tax Code. The article has the following name - «The procedure for determining the amount of tax to be paid (transferred) to the State budget or reimbursed from the State budget (budgetary reimbursement), and the timing of calculations.» We believe that the procedure for paying tax to the budget and the legislative procedure for reimbursing budget funds should be separated from each other and specified in various paragraphs of Article 200 of the TCU.

In the future, the legislators took into account the presence of the taxpayer's obligations to the budget. If the manufacturer has not paid off the debts to the state, then he must show the declared

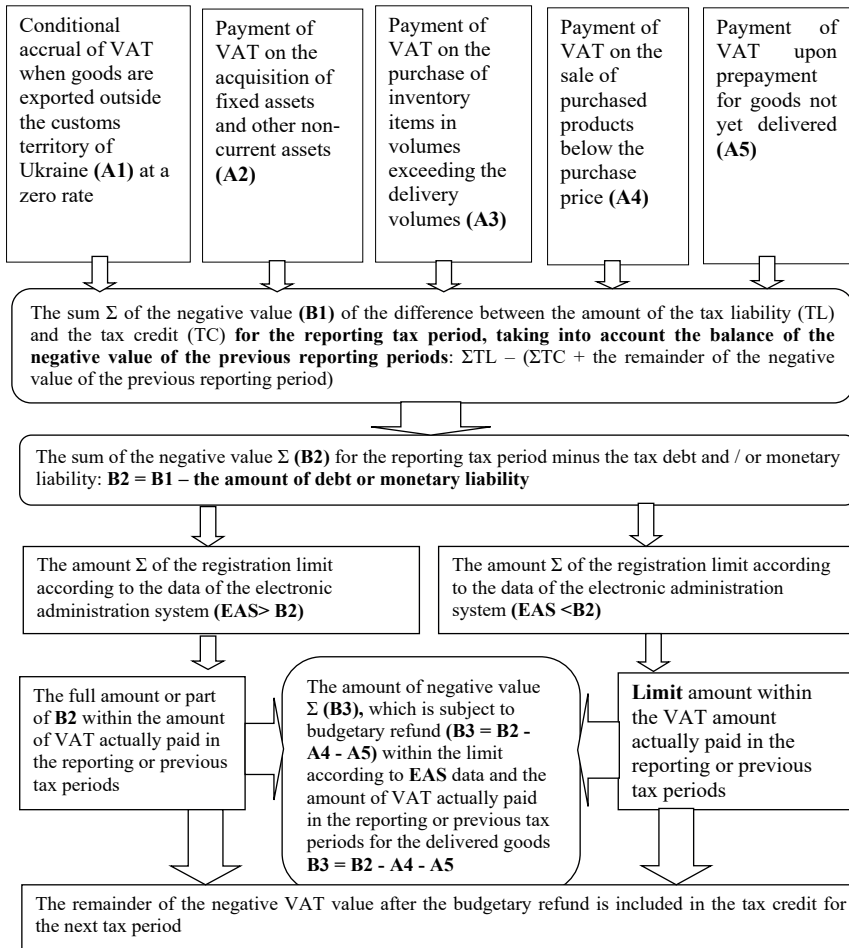
amount of a negative value (tax credit) in the tax declaration to reduce the tax debt (including the deferred tax debt) for VAT that arose for previous periods. Only after that, in the part not exceeding the amount of the registration limit, the payer has the right: to send the unreimbursed tax credit for budgetary refund to his current account; repay monetary obligations for other taxes and fees to the State budget with the amount of unreimbursed but paid credit; and add the balance remaining in the tax credit for the next reporting period. The current procedure for repayment of the negative VAT balance (except for further crediting to the account of VAT payments and other taxes to the budget) does not provide for other options for enterprises.

The reasons for the emergence of a negative value (balance) for VAT, for which the amount of the tax credit exceeds the amount of the tax liability and can later be claimed for reimbursement, are: export of goods outside the customs border of Ukraine, when a zero VAT rate is applied; purchase of fixed assets that are used in the economic activities of the taxpayer; purchase of inventory items in amounts that were not sold in the reporting period, are accounted for in the balances in warehouses and exceed the volume of supplies of goods; sale of goods at prices below the purchase price; and payment of VAT upon advance payment to suppliers for goods not yet delivered. The procedure for sending a negative VAT difference to form an application for reimbursement to agricultural producers in the presence of certain conditions (the difference must be paid and exceed the amount of the registration limit) are shown in Figure 2.

In addition to the imperfect algorithm for the distribution of input VAT with partial payment of VAT by manufacturers, an additional factor that prevented enterprises from declaring budget refunds was the statutory calculation of the share of unreimbursed tax credits in export operations for manufacturers. The loss of the force of Article 209 of the Tax Code of Ukraine (TCU) from January 1, 2017 automatically leveled these factors. This was to improve the receipt of the necessary financial resources by farmers. Since the amount declared for VAT refund is formed within the registration limit on an electronic account, then in the event of a shortage of funds, manufacturers cannot continue to declare funds for refund even if the amount of negative value for VAT that has developed and paid to suppliers is sufficient.

The payer has a problem: to declare a budget VAT refund (then the amount of the registration limit will decrease by the amount of the application and, accordingly, the possible option of a shortage of funds on the electronic account for registering tax invoices without additional replenishment) or refuse to submit an application for VAT refund to the regulatory authorities by sending free funds on an electronic account for registering tax invoices. In this case, the balance of VAT on an electronic account should be kept as a reserve in the event of the need to pay VAT to the budget. At the same time, the manufacturer may face the threat of blocking tax invoices when registering in the Unified Register of Tax Invoices (URTI).

The reason for blocking is the discrepancy between the volume of supplies of goods in the balance of such goods in conditions of exceeding the 50 percent level, that is, when they sell more than they buy. The lack of the remainder of the purchased agricultural raw materials is explained by the fact that the majority of farmers grow and collect, rather than buy. However, by order of the State Tax Service of Ukraine (STSU) dated 03.02.2020 No. 67, which regulates the procedure for blocking according to risk criteria in the conditions of the monitoring system functioning, risk assessment criteria (MSFRAC), exceptions for producers of agricultural products is not provided.

Figure 2: Algorithm of the declared amount of budgetary refund of value added tax

Note: Developed by the authors.

This deprives agricultural producers from filing applications for refunds during the blocking period and postpones the receipt by the payer of budgetary VAT for an indefinite period. Since the amount of tax subject to budgetary reimbursement is determined only with a negative value of the amount actually paid to suppliers of products in previous reporting periods, in the absence of such payment, the manufacturer loses the legislative right to be able to claim an unreimbursed VAT credit for reimbursement. Special rules exist for crediting an unreimbursed tax credit in the form of crediting against future payments, which is one of the directions of budget refunds.

4. Results

The originality of the study is manifested in the fact that the agriculture of Ukraine is one of the industries subject to active government intervention even in market conditions. This is mani-

festated in special conditions of taxation, tax benefits and advantages for certain types of taxes, the use of a special tax regime. Agricultural taxation is constantly being reformed, but this does not guarantee its perfection. Instability, complexity and ambiguity of tax and customs legislation, pronounced fiscal nature (while suppressing the role of the regulatory function of taxation), insufficient use of mechanisms of budgetary value added tax refund to agricultural producers in order to stimulate entrepreneurial activity, and expansion of production do not allow the tax system to effectively perform its functions in agriculture. These circumstances necessitate the development of organizational measures to strengthen the incentive function of taxation in agriculture, based on a systematic analysis of the existing mechanisms of tax and customs regulation and the introduction of new mechanisms, taking into account the compliance and consistency of the planned changes of the entire set of institutional factors that determine the specific features of the development of the agro-industrial complex of Ukraine.

Changes in the taxation of VAT on farmers due to the termination of the special levy regime after January 1, 2017 necessitate its further study. Forms of illegal VAT refunds are associated with the use of such a scheme by enterprises: a scheme for VAT refunds from the budget when carrying out transactions for the sale of goods at prices lower than the cost of purchase and carrying out export transactions, at artificially inflated prices using an official manufacturer in the chain. The negative experience of using this scheme was taken into account by amending Article 188 of the TCU on January 1, 2015.

Today, the tax base of business transactions for the supply of purchased goods cannot be lower than the purchase price of such goods. With regard to operations for the supply of actually manufactured products, the usual prices are applied when determining the tax base. In the case of deliveries of fixed assets, the book (residual) value of the latter is used for the first day of the operation period (except for goods, prices for which are subject to state regulation).

The negative experience of using such schemes was adopted by some large agricultural companies, which began to be created after the entry into force of the Law of Ukraine No. 3528-15. It is not uncommon for monopolists - exporters of agricultural products, who claim amounts to be reimbursed and associated with other controlled related processing and trade sectors, due to manipulation of transfer prices- "transfer" part of their VAT-obligations to controlled agricultural enterprises. In the absence of legislative regulation of individual business operations, there is a risk of withdrawal from the budget in the form of budget compensation by enterprises in the real sector of the economy. As a result of this, the State Fiscal Service of Ukraine (SFSU) presented in 2015 the relevant schemes for business entities in order to prevent the use of a dubious tax credit in the activities of taxpayers.

An interesting proposal by (Hutorov et al., 2018) on the introduction of control over the processing of enterprises depends on the results of comparing data on the volumes of declared income from the sale of grown products with the amount of available land, the amount of salaries paid to employees and the amount of agricultural machinery. (Lupenko and Zhuk, 2018) propose the distribution of manufacturers into 8 categories: conscientious, "fictitious" with the volumes of likely overstated product sales exceeding UAH 5 million; "Unscrupulous", "affiliated", "undefined" (without the availability of land), "fictitious" producers with overstated volumes of up to UAH 5 million, "shadow" (sell their own products for cash), and "really operating" producers.

According to (Bocker and Finger, 2016), the minimization process is affected by the presence of eleven ways of evading payment and obtaining an illegal right to a tax refund from the budget (cash transactions, falsified invoices, falsification of accounting records, incorrect qualification of

the type of transactions, pseudo-export of goods, phantom firms, barter transactions, export by affiliated enterprises, change in the nature of the transaction, use of subcontractors, abuse of tax officials). (Cnossen, 2018) emphasized that enterprises - producers of agricultural goods, not acting as direct exporters of their own production- do not pay VAT accrued on the selling price of their own products, leaving it at their disposal for the development of the material and technical base. There is an indirect subsidization of the development needs of enterprises from the state budget. Not being eligible for a refund of the tax credit, the manufacturing enterprise loses incentives to carry out direct export supplies since as a result of such operations, additional funds in the form of VAT are not received. An intermediary exporter, on the other hand, is interested in purchasing products with a significant amount of VAT, which he claims for reimbursement from the state budget. The state budget must refund the amount of tax actually paid by the preliminary payers.

Agriculture is a vulnerable sector of the economy due to the seasonality of production and high dependence on the weather. The existing mechanism for non-refund of VAT to agricultural producers does not take into account the seasonality factor. Agricultural producers are more in need of financial resources in the first half of the year based on the results of seasonal work and not in the second half of the year, after the harvest takes place and the products are sold. Agricultural enterprises need to reimburse the negative tax credit as soon as possible on special VAT returns when the agricultural producer is most in need of resources.

This legalized method of non-payment of VAT had its supporters. Supporters argued that the positive value of VAT from agricultural activities is not paid to the budget, so there can be no question of refunding the tax credit under a special tax regime. In 2017, after the termination of the special VAT regime (subparagraph 4, paragraph 2 of Section XIX «Final Provisions» of the TCU) for agricultural producers, such arguments cannot be justified. The term “exporter-intermediary”, in our opinion, is not acceptable from the standpoint of the norms of commercial law since the «intermediary» carries out operations under intermediary agreements (commissions, orders and agency agreements), which do not provide for the transfer of ownership of the goods supplied by the manufacturer. Therefore, an exporter of agricultural products, when carrying out operations under such contracts with producers, does not have the right to budgetary refunds.

In accordance with the legislation, we consider it necessary to apply the term “exporter who is not a manufacturer of purchased agricultural products” or “trading company - exporter” for transactions in contracts for the sale of agricultural products.

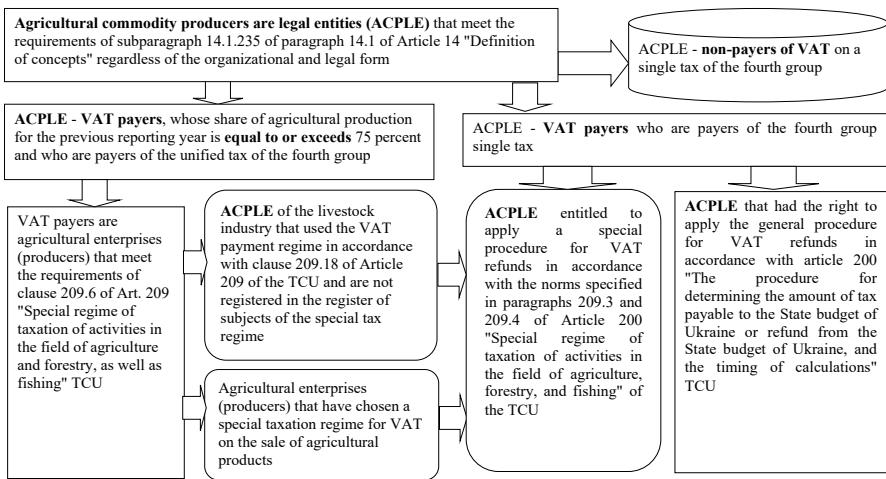
According to the Ministry of Finance of Ukraine (MFU), which made public its position in 2017, with advance payment for goods, the taxpayer has the right to a tax credit, the excess of which over tax liabilities gives the payer the right to claim a budgetary refund of this tax without receiving the goods. The tax service, whose opinion is decisive for taxpayers, prior to the publication of the position of the MFU believed that the applicant should not only pay for the goods but also receive them and only then declare an unreimbursed loan before returning from the state budget. After the appearance of the letter from the MFU, the fiscal authority changed its position (Letter from the SFSU 05/17/2018. No. 17093/6 / 99-99-15-01-01-15).

By the above-mentioned document, the MFU introduces a new legal norm in the TCU. The document is considered advisory until the MFU publishes the Generalizing tax advice provided for by law (clause 52.6 of Article 52 of the TCU).

By 2017, compared with the general procedure for determining the amounts to be reimbursed, there were peculiarities in determining the negative balance of the tax credit for agricultural producers under a special regime. The special regime was supposed to calculate it according to the

rules specified in paragraph 209.3 of Article 209: the amount of VAT paid (accrued) by an agricultural enterprise is credited to the tax credit for the next reporting period. Therefore, an agricultural enterprise has the right to a budgetary refund of the tax accrued to suppliers of goods, only on the condition of the export of actually produced goods for export.

The procedure for determining the amount of tax to be reimbursed from the budget to agricultural producers under the special VAT taxation regime was regulated by paragraph 209.4 of Article 209 of the Tax Code of Ukraine. Agricultural producers had to, in accordance with Order No. 21 (as amended before January 1, 2017), first display export operations and the amount of the unpaid VAT tax credit in the corresponding lines of a special tax return, for which no calculations are made with the budget. After exporting their own manufactured products outside Ukraine, manufacturers had the opportunity to declare for reimbursement to the current account a formed tax credit for VAT within the limit determined by the formula in the ESA. The unrecovered balance of the tax credit based on the accounting statement was displayed by agricultural producers in 2017 in the general declaration, according to which settlements with the budget are made, by transferring it from a special declaration. The scheme for determining producers who were eligible for budget reimbursement under a special VAT regime is shown in Figure 3.

Figure 3: Scheme for determining producers who were eligible for budget reimbursement under a special VAT regime

Note: Developed by the authors.

However, the supervisory authority did not propose an algorithm for determining the share of unrecovered tax credit in export operations and its documentary support in the form of an accounting statement. This is one of the reasons for the reluctance to declare by agricultural producers to refund VAT from the State Budget (SB) under a special regime.

The supervisory authority has its own view on the procedures for crediting the amount of negative value, which is subject to budget reimbursement in payment of monetary obligations or repayment of tax debt from other payments paid to the State budget. According to the latter, these operations can be carried out by payers only after the introduction of the software.

The EAS of VAT is organized at the central level by the STSU (Kiev). At the same level, there is an automatic calculation of the registration amount required for an agricultural enterprise in order to declare a negative paid balance on the tax credit for refund.

Despite the legislative regulation of this issue, from January 1, 2016, such a form of compensation as crediting a negative value towards the payment of monetary obligations or repayment of tax debt from other payments paid to the SB was not applied by payers due to the fact that the software was not put into operation at the level of the State Fiscal Service of Ukraine (SFSU). Some enterprises are forced to prove the need to apply such an enrollment procedure in court. This does not contribute to the establishment of partnerships and leads to the aggravation of conflict situations. This is relevant today, after the Law of Ukraine No. 909-VIII updated the right for payers to choose such a method of compensating for a paid negative value as crediting the declared budget refund to repay other payments to the SB.

In the future, the SFS slightly revised its vision of the possibility of crediting the paid unreimbursed tax credit against other payments to the budget, with the support of the MFU. In the opinion of the fiscal authority, upon applications from taxpayers, the SFS bodies enroll the amounts of budgetary VAT refunds in payment of monetary obligations or repayment of tax debt only for payments that go completely to the SB (for example, rent for the use of subsoil for oil or gas production). As for other national payments (such as corporate income tax, personal income tax, which are distributed in various proportions to the state and local budgets), it is impossible to credit the amounts of budgetary VAT refunds against the latter since the provisions of the TCU do not provide for such an order.

The need to separate the concepts of compensation and crediting the declared budget compensation against other payments to the budget was noted under the conditions of the Law No. 168/97. It is different to receive money from the budget and credit a negative value to other own obligations to the latter since it does not provide for the receipt of funds. It was believed that in the presence of a negative balance of the tax credit, the latter should first be used to reduce the previous and current VAT debt. Only then should the unused portion be returned to the manufacturer to the current bank account.

This issue becomes especially important after the entry into force of the VAT EAS. Since the payment of VAT liabilities in advance to meet the proven indicators by the supervisory authority is impossible, which took place before the commissioning of the EAS, according to the cards from the personal account code 14060100, «Value added tax on goods produced in Ukraine» cannot be different overpayments than the unreimbursed balance on VAT or erroneously (excessively) paid amounts on the electronic account for transfer of obligations. If the farmer has a balance of unreimbursed VAT on the current VAT account, the budget debt will not be reduced by the amount of accrued penalties (for example, for late registration of tax invoices in the Unified Register) and will be considered taxpayer tax debt until he: declares part of the negative value in the declaration of the current period as an amount to repay the VAT tax debt, or the payer will not pay the fines in cash.

Consider the position of the chief administrator in the electronic accounting system (EAS) for VAT – the STSU. Business entities are VAT payers: the amount that must be declared for reimbursement in tax reporting is determined based on the results of economic activity separately for each reporting period without a cumulative total (excluding the balance of a negative value that remained unpaid from previous periods).

The TCU and the Procedure for completing a tax return¹ do not provide for approaches to the order of accounting for the remainder of the negative value of previous tax periods when paying off tax liabilities of the current period and the procedure for detailing these amounts by periods of occurrence in annexes - decryptions to tax reporting. There is no generalizing tax advice of the

MFU on this issue although the SFSU issued in 2018 several individual tax clarifications, which are opposite in content. This caused discontent among taxpayers and experts. We use the indicators of the declarations of the conditional enterprise for calculations (Table 1).

Table 1: Detailed calculation of the formation of a negative value of a conventional agricultural producer by periods of occurrence, UAH

line declarations	Periods of the last year				Periods of the current year		
	September	October	November	Decemer	January	February	
line 9 (total TL)	2000	4000	2500	5000	8000	-	
line 10.1 (TC current)	12000	3000	1000	6000	3500	-	
line 16.1 (TC previous periods)	-	10000	9000	7500	8500	4000	
line 17= line 10 + line 16.1	12000	13000	10000	13500	12000	4000	
line 19 = line 9 – line 17	10000	9000	7500	8500	4000	4000	
line 21= line 19- reimbursed	10000	9000	7500	8500	4000	-	
	September	October	November	Decemer	January	February	
Traditional approach	September	10000	-	-	-	10000	$\Sigma=10000$
	October	9000	-	-	-	9000	$(4000-3000)=1000 - 10000$
	November	7500	-	-	-	7500	$(2500-1000)=1500 - 9000$
	December	7500	-	-	1000	8500	$(5000-6000)=1000 + 7500$
	January	3000	-	-	1000	4000	$(8500-3500)=4500 - 8500$
	February	3000	-	-	1000	4000	-
	September	10000	-	-	-	10000	
Chronology method	October	6000	3000	-	-	9000	$(4000-10000)=6000 + 3000 = 9000$
	November	3500	3000	1000	-	7500	$(2500-9000)=3500+ 3000 +1000 = 7500$
	December	0	1500	1000	6000	8500	$(5000-7500)=1500+ +1000+6000 = 8500$
	January	-	-	-	500	3500	$(8000-8500)=500 + 3500 = 4000$
	February	-	-	-	500	3500	0
Combined approach = Chronology method (October, November) + Traditional method (December + January)	September	10000	-	-	-	10000	
	October	6000	3000	-	-	9000	$(4000-10000)=6000 + 3000 = 9000$
	November	3500	3000	1000	-	7500	$(2500-9000)=3500+ 3000 +1000 = 7500$
	December	3500	3000	1000	1000	8500	$(5000-6000)=1000 + 7500$
	January	3500	500	-	-	4000	$(8500-3500- 500)=4500 - 8500$
	February	3500	500	-	-	4000	0

*Note. According to the accounting data of an agricultural producer, the tax credit for the winter period (December and January) is unpaid.

Note: Developed by the authors.

1 The procedure for filling out and submitting tax returns for VAT approved by Order of the MFU No. 21 dated 28.01.2016. In the previous normative documents on filling out tax returns for VAT (Orders of the State Tax Administration of Ukraine No. 41 dated 01/25/2011, the Ministry of Income and Duties dated 11/13/2013 No. 678, MFU Orders No. 1492 dated November 25, 2011 and September 23, 2014 No. 966) also there is no procedure for detailing the occurrence and distribution of the negative value amounts (NVA) that were claimed for compensation. In connection with the assignment of NVA in accordance with Order of the MFU No. 21 dated January 28, 2016 to the tax credit of the current period (in the previous approved forms of declarations, the balance of NVA of previous periods was accounted for separately from tax liabilities and tax credit of the current period). This problem requires a solution.

We analyzed two approaches to the distribution of negative tax values (traditional and chronological method) in tax reporting. Suppose that in the sixth reporting month (February) the payer did not carry out economic activities and declared a negative value in the amount of UAH 4000 to the supervisory authority for compensation. According to the tax reporting of the payer, it was established that the formed tax credit in December last year and in January this year is unpaid in the presence of accounts payable to suppliers. Therefore, it cannot be claimed according to legal requirements for reimbursement.

Let's summarize the indices of the decryption of the negative value (line 21 of the declaration) for six months, which can be claimed for reimbursement using one of three methods (traditional, chronology, and combined) and group the data in table. 2. The specified methods cannot always satisfy the enterprises since the sum of the remainder of the negative value is declared for reimbursement, provided that the applicant has settled with the suppliers for inventory items. Therefore, the largest debt to suppliers arises in the current periods. Working with permanent counterparties, the taxpayer - the buyer is interested in deferring payments or in partial payment in the absence of sufficient working capital at the time of receipt of claims from suppliers for payment in the current period.

It is more profitable to declare for reimbursement to the agrarian a paid tax credit formed in previous periods when the harvest took place (combined approach) in order to receive funds from the budget and pay off suppliers for current or future supplies during the off-season. The method of chronology proposed by the SFSU in letters dated 22.07.2016 No. 24830/7 / 99-99-15-03-02-17 and No. 15908/6 / 99-99-15-03-03-02-02, provides for the declaration of amounts (NVA) in recent periods (December and January), when the agrarian has the main amount of accounts payable to suppliers for the supplied inventory in case of insufficient or lack of funds for payment. Therefore, there is no reason to declare the amount to be reimbursed to the supervisory authority without paying the counterparty. If the applicant-VAT payer has enough funds and he works at the request of counterparties for prepayment, then it is more profitable for the latter to use the honology method of the paid tax credit, which is declared for refund.

According to Table 2, it was established that the unrecovered tax credit (line 21 January = line 16 February) in the amount of UAH 4000 (negative value of VAT) was formed: according to the traditional method in the amount of 3000 UAH in September and 1000 UAH as a tax credit (negative value) in December last year; according to the chronological method, in the amount of UAH 500 from December last year and UAH 3500 the balance of the tax credit in January of the current year; according to the combined approach, the negative value consists of the sum of UAH 3500 in September and UAH 500 in October last year. Therefore, an agricultural producer will be able to declare a budgetary refund only in the amount of UAH 3,000 if the traditional approach is applied and the entire amount of UAH 4,000 is applied in the context of the introduction of the combined method. According to the chronological method, the entire amount of UAH 4000 is unpaid and cannot be claimed for reimbursement.

The authors have improved the mechanism of budgetary VAT refunds for producers, which allows regulating at the level of VAT payers, tax and customs services, financial authorities of the state, and the system of budgetary VAT refunds for agricultural producers (Figure 4).

The provisions of the article on the elimination of obstacles for agricultural producers to declare the amount of the paid negative value for VAT will become an effective regulator for attracting an additional reserve of financial resources to the strategic sector of the Ukrainian economy - the agro-industrial complex.

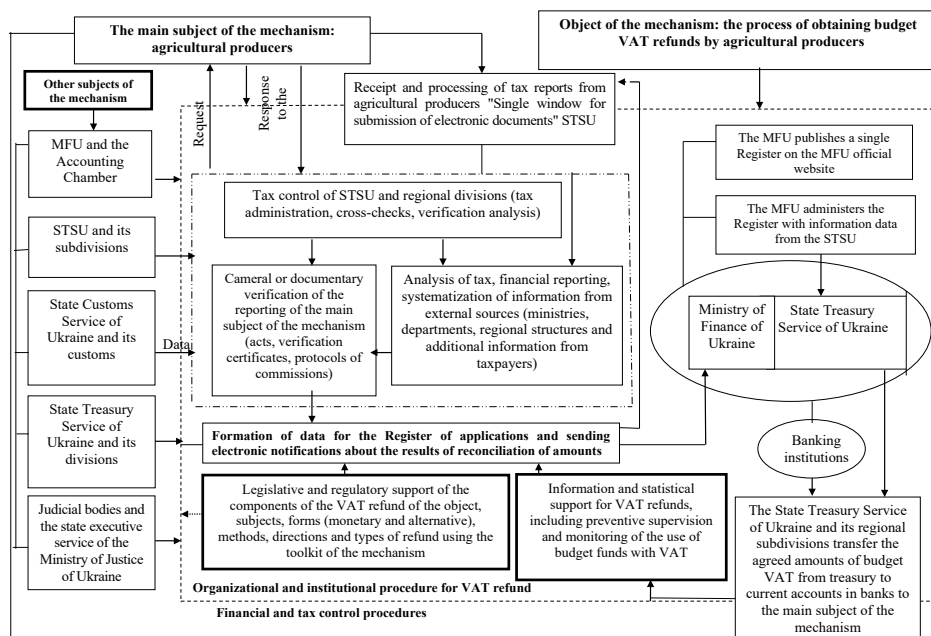
Table 2: Generalized indicators of the sums of negative value declared by the conventional agricultural producer for reimbursement

№	Period (month of the year)	Traditional approach (not regulated in paragraphs 200.1-200.4 of Article 200 of the TCU)	Chronology method (according to SFSU letters dated 22.07.2016 №№ 24830/7 / 99-99-15-03-02-17 and № 15908/6 / 99-99-15-03-03-02-02)	Combined method ($\Sigma 3 = (I + II + III)$ - Chronology method $\Sigma 4$ and $\Sigma 5$ - Traditional approach)	
1	September	10000	10000	10000	
	$\Sigma_1 = (I)$	10000	10000	10000	
2	September	9000	6000	6000	
	October	0	3000	3000	
	$\Sigma 2 = (I + II)$	9000	9000	9000	
3	September	7500	3500	3500	
	October	0	3000	3000	
	November	0	1000	1000	
	$\Sigma 3 = (I + II + III)$	7500	7500	7500	
4	September	7500	0	3500	
	October	0	1500	3000	
	November	0	1000	1000	
	December	1000	6000	1000	
	$\Sigma 4 = (I + II + III + IV)$	8500	8500	8500	
5	September	3000	0	0	
	October	0	0	2000	
	November	0	0	1000	
	December	1000	500	1000	
	January	0	3500	0	
		$\Sigma 5 = (I + II + III + IV + V)$	4000	4000	4000
	September	3000	0	3500	
October	0	0	500		
November	0	0	0		
December	1000	500	0		
6	January	0	3500	0	
	February	0	0	0	
		$\Sigma 6 = (I + II + III + IV + V + VI)$	4000	4000	4000
		Σ subject to reimbursement	3000	0	4000

*Note: the traditional approach and the chronological method are systematized by source (Bettendorf & Cnossen, 2015) combined - calculations and suggestions of the authors.

5. Discussion

The TCU states that a budgetary refund is a refund, but the payer's right to receive a budget refund is made dependent on the confirmation of the legality of the amount of budget refund based on the results of the payer's audit. At the same time, the results of such an audit to reduce budgetary reimbursement are often appealed by payers and are recognized as illegal by court decisions. Then, the tax authority is obliged to return to the payer the amount of the negative value of VAT not based on the results of the audit but on the basis of a court decision. The norm on confirming the legality of budget refunds only based on the results of an audit by tax authorities is not final. The right to confirm the legality of the budgetary refund depends on the results of court decisions, which should be indicated in the TCU when determining the content of «budgetary refund». This is important for agricultural producers since they are the ones who come under the special attention of the regulatory authorities during inspections on VAT refunds. This is due to the fact that from July 1, 2015 to January 1, 2017, the tax authorities were prohibited from conducting documentary on-

Figure 4: Mechanism of budget VAT refund to agricultural producers

Note: Developed by the authors.

site inspections of payers on the reliability of the declared budget VAT refund, except for the cases specified in paragraph 200.11 of Article 200 of the TCU. One of such cases is the supply of any product by agricultural producers who used a special VAT regime until 2017.

From February 1, 2016, legislators canceled automatic VAT refunds and changed the very procedure for its implementation through the formation of two equivalent registers. At the same time, no changes were made to Article 14 «Definition of concepts» on the essence of budgetary compensation, which led to confusion in the interpretation of the concept.

From January 1, 2017, after the amendments were made to the TCU, the corresponding legislative conflict on the automatic procedure in the wording of the budget compensation was eliminated. Now the budgetary VAT refund (subparagraph 14.1.18 of paragraph 14.1 of Article 14 of the TCU) is considered as a refund of a negative tax value on the basis of confirmation of the legality of the submitted claim by the tax authority and only after the latter checks the taxpayer.

There is a need for legislative regulation of the issue of criminal proceedings regarding business entities that do not relate to the declared amount by the payer to be reimbursed. There are frequent cases when, at the request of investigative structures, the fiscal or treasury authorities detain VAT refunds to payers, despite the fact that open criminal cases are not related to the declared amounts of taxpayers to be refunded.

The dependence of the determination of budgetary reimbursement on the results of audits established in the TCU should not take into account the results of the latter, which are appealed in court or appeal by both the taxpayer and the fiscal authority as well as the results of which criminal proceedings are initiated and a pre-trial investigation is conducted. Only after the completion

of the cases and compliance with certain legislative procedures, the VAT amounts declared for reimbursement are subject to return from the budget. These procedures should be specified in subparagraph 14.1.18 of paragraph 14.1 of Article 14 of the TCU when interpreting the essence of the term «budgetary refund».

6. Conclusions

Identified problems in the system of budgetary VAT refund are as such: tax audits and their consequences; refusal to register tax invoices; pressure from law enforcement agencies in criminal proceedings; and actual refusal of budgetary VAT refund without legal justification by the fiscal authorities.

The purpose of budget compensation as a mechanism should be a coordinated functional system of transparent and effective management decisions for timely receipt of budget compensation by agricultural producers for the purpose of state support and protection, regulation of the agricultural market, and stimulating consumer demand for products of a national producer.

An algorithm for the declared amount of budgetary VAT refunds in terms of electronic administration is proposed, which takes into account the factors that prevent agricultural producers from applying for budget refunds (unresolved approaches to tax calculations with a negative tax value).

The use of a combined approach to determining the paid tax credit is beneficial for producers. This makes it possible to claim for the refund of VAT generated in previous periods when the harvest took place in order to receive funds from the budget and pay off suppliers for current or future supplies during the off-season.

The regulatory framework for budgetary VAT refunds was improved, and attention was drawn to the lack of regulation at the legislative level of the procedure for paying VAT in advance payments to suppliers for goods not yet delivered and to the limited crediting of declared VAT amounts to repay future payments, which is one of the directions of budget refunds.

It was proposed, under the conditions of the TCU, to introduce a differentiated period of inspections depending on the categories of farming in the countryside: an accelerated procedure for small-scale agricultural producers and farms with the establishment of a deadline for filing applications (7 days - for a cameral inspection, 20 days - subject to an on-site inspection and 30 days - with a documentary field check). The proposed approach to determining the timing of inspections of VAT refunds, depending on various organizational and legal categories of business, will contribute to the efficiency of the general mechanism and accelerate the receipt of the necessary funds for product manufacturers in the shortest possible time.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- Y.L., S.A., A.L., Y.Y.; Data Acquisition- Y.L., S.A., A.L., Y.Y.; Data Analysis/Interpretation- Y.L., S.A., A.L., Y.Y.; Drafting Manuscript- Y.L., S.A., A.L., Y.Y.; Critical Revision of Manuscript- Y.L., S.A., A.L., Y.Y.; Final Approval and Accountability- Y.L., S.A., A.L., Y.Y.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

References

- Law of Ukraine* On amendments to the tax code of Ukraine and certain legislative acts of Ukraine concerning ensuring balance of budgetary revenues in 2016 dated 24.12.2015 No. 909-VIII.
- Law of Ukraine* On value added tax dated 03.04.1997 No. 168/97-BP. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168/97-%D0%B2%D1%80/ed19970403#Text>
- Law of Ukraine* On holding companies in Ukraine dated 15.03.2006 No. 34, Article 291. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-15#Text>
- Tax Code of Ukraine* dated 02.12.2010 No. 2755-VI. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ed_2011_12_14/an/9786/T102755.html
- Order* On approval of forms and the procedure for completing and submitting tax reports on value added tax dated 28.01.2016 No. 21. Ministry of Finance of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0159-16#Text>
- Letter of the Fiscal Service of Ukraine* On the consideration of the proposals of the agroforum dated 17.05.2018 No. 17093/6 / 99-99-15-01-01-15. Retrieved from <http://document.ua/pro-vrahuvannya-propozicii-agroforumu-doc348571.html>
- On approval of the *List of commodity codes in accordance with the Ukrainian classification of goods for foreign economic activity*, which are used to determine the compliance of tax invoices / adjustment calculations with the riskiness criteria of the transaction. Order of the state tax service of Ukraine dated 03.02.2020 No. 67. Retrieved from <https://tax.gov.ua/baneryi/zupinennya-reestratsii-pn/408738.html>
- The association agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European atomic energy community and their member states, on the other, dated 21.03.2014. *Document 984_011*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
- Annacondia, F. (2015). VAT registration thresholds in Europe. *International VAT Monitor*, 26(6). Retrieved from https://www.ibfd.org/sites/ibfd.org/files/content/pdf/ivm_2015_06_int_1.pdf
- Alavuotunki, K., Haapanen, M. & Pirttilä J. (2019). The effects of the value-added tax on revenue and inequality. *The Journal of Development Studies*, 55(4), 490–508, DOI: 10.1080/00220388.2017.1400015
- Benedek, D., Mooij, R.A., Keen, M., & Wingender, P. (2020). Varieties of VAT pass through. *International Tax and Public Finance*, Springer; International institute of public finance, 27(4), 890–930. DOI: 10.1007/s10797-019-09566-5
- Benedek, D., Mooij, R.A., Keen, M., & Wingender, P. (2015). Estimating VAT pass through. *Working Paper WP/15/214*, Fiscal affairs department, International Monetary Fund.
- Benzarti, Y., Carloni, D., Harju, J., & Kosonen, T. (2017). What goes up may not come down: asymmetric incidence of value-added taxes. *NBER Working Papers 23849*, National bureau of economic research, Inc.
- Berardi, N., Sevestre, P., Tépaud, M., & Vigneron, A. (2016). The impact of a 'soda tax' on prices: evidence from french micro data. *Applied Economics, Taylor & Francis Journals*, 48(41), 3976–3994. DOI: 10.1080/00036846.2016.1150946
- Besley, T. J., & Rosen, H. S. (1999). Sales taxes and prices: an empirical analysis. *National Tax Journal*, 52(2), 157–78.
- Bettendorf, L., & Cnossen, S. (2015). The long shadow of the European VAT, exemplified by the dutch experience. *FinanzArchiv Public Finance Analysis*, 71(1), 118–139. DOI: 10.1628/001522115X14180276055734
- Bird, R., & Gendron, P. P. (2007). The VAT in developing and transitional countries. Cambridge: *Cambridge University Press*. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511619366>
- Böcker, T., & Finger, R. (2016). European pesticide tax schemes in comparison: an analysis of experiences and developments. Sustainability, MDPI. *Open Access Journal*, 8(4), 1–22.
- Cnossen, S. (2018). VAT and agriculture: lessons from Europe. *Int Tax Public Finance*, 25(2), 1–33. DOI: 10.1007/s10797-017-9453-4
- Ecker, T., Lang, M., & Lejeune, I. (Eds.). (2012). The future of indirect taxation: recent trends in VAT and GST systems around the world. *Kluwer Law International: the Netherlands*, Sydney law school research paper 12/40, 21–96.
- Gaarder, I. (2019). Incidence and distributional effects of value added taxes. *Economic Journal, Royal Economic Society*, 129(618), 853–876. <https://doi.org/10.1111/eoj.12576>

- James, K. (2015). An introduction to the good VAT. In *The Rise of the Value-Added Tax* (Cambridge tax law series, 17-80). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781107358522.004
- Keen, M. (2007). VAT attacks!. *Int Tax Public Finance*, 14, 365–381 <https://doi.org/10.1007/s10797-007-9037-9>
- Kopczuk, W., Marion, J., Muehlegger, E., & Slemrod, J. (2016). Does tax-collection invariance hold? Evasion and the pass-through of state diesel taxes. *American Economic Journal: Economic Policy*, 8(2), 251–86. DOI: 10.1257/pol.20140271
- Kosonen, T. (2015). More and cheaper haircuts after VAT cut? On the efficiency and incidence of service sector consumption taxes. *Journal of Public Economics*, Elsevier, 131(C), 87–100. DOI: 10.1016/j.jpubeco.2015.09.006
- Hutorov A. O., Lupenko Y. O., Yermolenko O. A., Dorokhov O. V. (2018). Strategic management of the agrarian sector of economy based on the analysis of value chains. Bulletin of the Transilvania University of Braşov, Series II: Forestry, wood industry. *Agricult Ural Food Engineering*, 11(60), 2, 101–114.
- Lupenko I., Zhuk V. (2018) Land market and a village-keeping model of the agrarian system of Ukraine. In the common agricultural policy of the European Union – the present and the future, Non-EU member states point of view (27-37), ed. M. Wigier, A. Kowalski, Series *Monographs of multi-annual programme*, 74.1, IAFE-NRI, Warsaw. DOI: 10.30858/pw/9788376587448.2
- Poterba, J. M. (1996). Retail price reactions to changes in state and local sales taxes. *National Tax Journal, National Tax Association*, 49(2), 165–176.
- Romer, C. D., & Romer, D. H. (2010). The macroeconomic effects of tax changes: estimates based on a new measure of fiscal shocks. *American Economic Review*, 100(3), 763–801. DOI: 10.1257/aer.100.3.763
- Stern, N. H. (1987). The effects of taxation, price control and government contracts in oligopoly and monopolistic competition. *Journal of Public Economics*, Elsevier, 32(2), 133–158.
- Weyl, E. Glen, & Fabinger, M. (2013). Pass-through as an economic tool: principles of incidence under imperfect competition. *Journal of Political Economy*, 121(3). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1324426>

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Research Article

The Effect of Trust Benefit and Risk Perception of GM Foods on Behavior Intention: A Study on University Students

Erkan ARI¹ , Veysel YILMAZ² , Murat OLGUN³

¹Dumlupinar University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Econometrics, Kütahya, Turkey

²Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Science and Letters, Department of Statistics, Eskişehir, Turkey

³Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Agriculture, Department of Field Crops, Eskişehir, Turkey

ORCID: E.A. 0000-0001-6012-0619;
V.Y. 0000-0001-5147-5047;
M.O. 0000-0001-6981-4545

Corresponding author:

Erkan ARI,
Dumlupinar University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Econometrics, Kütahya, Turkey
E-mail: erkan.ari@dpu.edu.tr

Submitted: 01.05.2021**Revision Requested:** 03.08.2021**Last Revision Received:** 20.09.2021**Accepted:** 11.10.2021**Published Online:** 09.12.2021**Citation:** Ari, E., Yilmaz, V., & Olgun, M. (2021).

The effect of trust benefit and risk perception of GM foods on behavior intention: a study on university students. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 297-312.

<https://doi.org/10.26650/JECS2021-930755>

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the attitudes and behaviors of university students towards "foods containing Genetically Modified Organisms" (GMO). For this purpose, firstly, a research model was proposed to describe the relationships between attitudes and behaviors towards GMO by making use of the literature review, and then various hypotheses were formed to test the relationships between the factors in the model. The factors in the proposed research model are "Attitude (ATT)," "Attitude towards Knowledge and Technology (KNOW)," "Trust (TRUST)," "Perceived Benefit (BEN)," "Perceived Risk (RISK)" and "Behavior (BEH)". In the study, the proposed research model was analyzed using Structural Equation Modeling (SEM), and the suitability of the proposed model was evaluated according to various fit criteria. As a result of the analysis, it was determined that a one-unit increase in the perceived benefit and perceived risk for GMO will cause an increase of 0.89 units and a decrease of 0.19 units, respectively, in the attitude towards GMO. In addition, it was determined that as trust in scientific research results, media, labeling system and inspection systems increase, the perception that GMO can be beneficial will also increase.

Keywords: GMO (Genetically Modified Organisms), Attitude, Trust, Perceived Benefit, Perceived Risk, Structural Equation Modelling

1. Introduction

Human beings have sought ways to improve their living standards throughout history and managed to achieve some of them with the new advances in biotechnological fields. Changes in the genetic structure of living things that could not be obtained by natural reproduction processes have been developed using modern techniques since the early 1970s (Kaya et al., 2012). Gene technology is defined as the process of isolating genes with molecular biology methods and transferring them to the isolated organism or to a different organism by making the desired changes on these genes (Bayraç et al., 2014; Tahmaz, & Özkaya, 2017). The organisms whose existing characteristics are changed or which gain new characteristics through modification of their genetic characteristics using these methods are called “genetically modified organisms - GMO” (Kaynar, 2009).

Gene technology (GT) has developed rapidly and consistently worldwide over the past twenty years (Rodríguez-Entrena, & Salazar-Ordóñez, 2013; Zhang et al., 2018). Almost all of the agricultural production based on GMOs in the world is realized primarily in the USA, Argentina, Canada, Brazil, and China. In general, GMOs are used in a wide range of agricultural products that are resistant to pesticides and various agricultural pests, such as soy, corn, cotton, rapeseed, potato, tobacco, paddy and tomato along with their byproducts in the world (Zhang et al., 2018; James, 2016; Li et al., 2014).

Food security has been a growing concern in recent years as a major consumer anxiety. In particular, the research on purchasing behaviors for genetically modified foods has attracted great interest (Bawa, & Anilakumar, 2013). Pesticide composition, pollution, food spoilage, and health concerns have a major impact on purchasing behaviors of consumers. Attitudes of consumers towards GMO vary in terms of countries and individuals (Rodríguez Entrena, & Salazar-Ordóñez, 2013). In particular, the public acceptance of GMO is low in Japan and the European Union (EU). As a result of a survey, it was determined that the public awareness level for GM crops was “bad” (16%) in 2003, “medium” (57%) in 2006, and “high” (90%) in 2009 (Lv, & Ma, 2012).

Studies have been conducted on evaluating the perspectives of different parts of public opinion towards GMOs in Turkey. For instance, in the study carried out by Özdemir (2009) across Turkey on 2,626 people between 2007-2009, it was concluded that the consumers did not have sufficient information on GMOs, that they believed that GMO were widely used in Turkey, and that they found these products quite risky in terms of human and environmental health and socioeconomic aspects. In the public opinion survey conducted by Greenpeace in 2012, 81% of the participants were concerned about GMOs, and the question of “*What would you do if you knew that a packaged product contained GMO*” was responded as “*I would not purchase it*” by 83% (Greenpeace Mediterranean, 2012). In the study called “GMO Awareness in Three Regions of Turkey” and carried out in three regions of Turkey (Southeast and East Anatolia, Aegean and Black Sea) in 2012, 73% of the participants indicated that they had heard about the concept of GMO while 27% stated that they had never heard about it. Among those who had heard about the concept of GMO, 93% associated GMOs with agricultural products/crops accurately (Baykan, & Ertunç, 2012). In the study carried out by Erbaş (2008) in the urban and rural areas of Ankara and Isparta provinces in Turkey, it was determined that the percentage of those who believed that GMO could be harmful was 86.1% in urban consumers while it was 75% in the participants from rural areas.

As concluded from the previous studies, it could be argued that the public is aware of GMO, and they are highly concerned about it in Turkey (Yilmaz, 2014). In addition, it could be argued that a reliable and effective biosafety mechanism is required to address public concerns about GMO.

Today, there is an intensive discussion about the potential negative effects of GMO on human health and the environment. In this study, the perspectives and attitudes of university students towards GMO and the factors affecting their purchasing behaviors were investigated through a Structural Equation Model (SEM), which was suggested based on the benefit-risk analysis (BRA). No study has been carried out about the perspectives of students towards GMO in Eskişehir where intensive agricultural fields of Turkey are located. The contribution of this study to the literature is important in two respects. These are the proposed research model and the measurement tool developed for attitudes and behaviors towards GMO products.

2. Theoretical framework

BRA has been widely used to examine the intentions of consumers to purchase GMO (Zhang et al., 2018; Costa-Font, & Gil, 2009; Chen, & Li, 2007). The literature on purchase intentions for GMO is vast. However, there are very limited studies that examine and evaluate factors affecting purchasing intention for GMO systematically. Most studies usually include empirical evidence independently (Zhang et al., 2018).

Zhang et al. (2018) examined the intentions of Chinese consumers to purchase GMO. In light of the results analyzed, it was concluded that it was important to reduce the perceived risks in order to increase the purchasing intentions of Chinese consumers. Costa-Font, & Gil (2009) contributed to the literature by analyzing the behavioral process that guided the perceptions of individuals about GMO. Decision-making processes for food products were investigated through SEM in three Mediterranean countries which were Spain, Italy and Greece. The first finding of the study indicated that the attitudes towards GMO were affected by the trust in science as well as the attitudes and behaviors of public authorities. Secondly, it was determined that there were significant differences among three countries in terms of the final mechanism that led to the acceptance of GMO.

2.1. Research hypotheses

The purpose of this study was to investigate the attitudes and behaviors of university students towards GMO. For this purpose, first of all, a research model was designed by reviewing the literature and various hypotheses were developed to test the relationships in the model. Next, the data collection tool was developed to test these hypotheses. The factors of the research model were "Attitude (ATT)," "Attitude towards Knowledge and Technology (KNOW)," "Trust (TRUST)," "Perceived Benefit (BEN)," "Perceived Risk (RISK)" and "Behavior (BEH)" regarding GMO.

Knowledge

Knowledge factor: General knowledge about gene technology and specific knowledge about GMO plays a role in determining the benefit and risk perceptions of consumers, and accordingly, the attitudes of the consumers towards GMO (Chen, & Li, 2007; Klerck, & Sweeney, 2007). Some research results demonstrated that although the public gained knowledge on biotechnology, they didn't know much about GMO. Gaskell et al. (1999) concluded that limited information about GMO increased the perceptions of risk and decreased the acceptance of GMO. Klerck, & Sweeney (2007) found that objective knowledge about GMO significantly reduced psychological risks. In this study, the following hypotheses were proposed to test the effect of knowledge level on perceived benefit and risk.

H1: There is a positive relationship between the knowledge level about GMO and the perceived benefit.

H2: There is a negative relationship between the knowledge level about GMO and the perceived risk.

Trust

One of the factors that affects product preferences of people is “Trust”. According to the literature, it was stated that trust did not affect the intention of consumers towards GMO directly (Zhang et al., 2018; Hakim et al., 2020). In everyday life, people sometimes make their own decisions on recent products based on expert reviews. However, the majority of the public do not have sufficient information (Hu et al., 2009; Lonji et al., 2020). Therefore, they do not rely on their own ability to resolve uncertainty and to understand, inspect and control technological risks. Gaskell et al. (1999) demonstrated that trust in public administration could compensate consumer concerns about GMO based on lack of knowledge.

According to a survey conducted on the people of China by Lv, & Ma (2012), social media are important sources of information that could be trusted. Studies revealed have shown that the acceptance of GMO is indirectly influenced by trust in institutions through perceived benefits and risks (Chen, & Li 2007, Prati et al. 2012, Rodriguez-Entrena et al., 2013). The following hypotheses were proposed to measure the effect of trust factor on perceived benefits and risks regarding GMO.

H3: There is a positive relationship between the level of trust in GMO and the perceived benefit.

H4: There is a negative relationship between the level of trust in GMO and the perceived risk.

Perceived Benefit and Perceived Risk

One of the factors that affects product preferences of people is “Perceived Benefit”. When the studies in the literature were examined, it was concluded that while perceived benefit affected the attitudes towards GMO and purchasing intention positively, it affected the perceived risks negatively (Bredahl.et.al., 1998; Zhang et.al., 2018). The perceived benefits associated with GMO are often associated with reducing energy and chemical inputs. This consists of perceptions such as lower food prices, healthy food, high yields and product variety. Perceived risks arise from the side effects of GMO on human health as well as the environmental and social problems that they pose (Amin et al., 2014; Knight, 2007, 2009).

Many studies on attitudes and purchasing intentions regarding GMO concluded that perceived benefit was more effective than perceived risk (Bredahl.et.al., 1998; Phillips, & Hallman, 2013; Zhang.et.al., 2018). However, some studies confirmed that consumers perceived risks more than they perceived benefits (Amin, et al., 2013; Gaskell et al., 2004; Hall, & Moran, 2006). In light of this information, the following hypotheses have been proposed:

H5: There is a positive relationship between perceived benefit and attitude regarding GMO.

H6: There is a negative relationship between perceived risk and attitude regarding GMO.

Attitude towards GMO

In his multi-featured model in 1963, Fishbein, who has a basic theory of knowledge about consumer attitude, suggests that “attitude” is a function of the beliefs that each individual maintains on the qualities of a product (Costa-Font, & Gil, 2009). The present study assumes that the attitude towards GMO has a positive effect on the purchasing intentions of consumers. This assumption supports the results obtained by Mountari et al. (2012), & Zhang et al. (2018) in their studies. In this study, the following hypothesis was established to test the relationship between the attitudes towards GMO and purchasing intention.

H7: There is a relationship between attitude towards GMO and purchasing intention.

2.2. Data Collection and Sample

The sample of the study consisted of 239 students randomly selected from the students enrolled in the Department of Statistics, Field Crops and Agricultural Biotechnology at Eskişehir Osmangazi University in Turkey. The data collected in the study were compiled using the convenience sampling method.

“The method based on acceptable error level” is used to determine the sample size.

$$n = \frac{z^2 pq}{d^2} \quad (1)$$

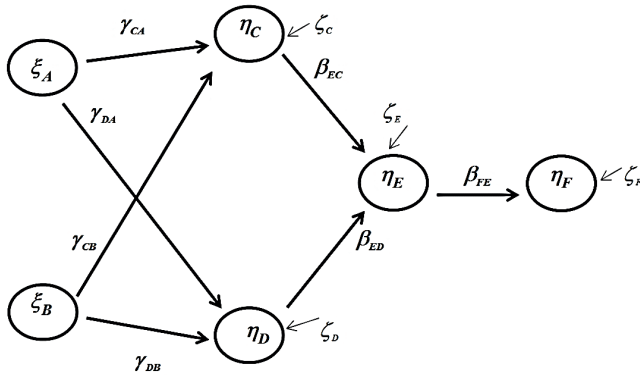
Symbols in Equation 8; Z indicates the value obtained from the Standard Normal Distribution in the sense of α , p: the rate of occurrence of the investigated event, q: the rate of absence of the investigated event ($p + q = 1$) and d: the level of error (margin of error), which is also called the acceptable margin of error. For the highest sample size, $p = q = 0.50$. For $d = 6.3\%$ and $\alpha = 5\%$, the sample size for $z = 1.96$ is calculated as 240. Face-to-face application was conducted with 239 students who voluntarily accepted.

In the study, the measurement tool called “Attitude and Behavior Intention Towards GMO” was developed based on studies by Chen , & Li (2007), Costa- Font , & Gill (2009), Prati et al. (2012), Rodriguez-Entrena et al. (2013), and Zhang et.al.(2018) in the literature. Before starting the present study, the measurement tool was administered to 50 randomly selected students enrolled in the Department of Statistics at Eskişehir Osmangazi University in March 2019. The measurement tool was finalized as a result of the pilot study. The measurement tool used in the research consists of three parts. In the first part of the questionnaire, there are 6 questions about demographic characteristics, in the second part 26 items of attitude statements, and in the third part 4 statements that measure behaviors. The measurement tool used in the study consisted of 6 factors: (ATT: Attitude towards GMO; KNOW: Knowledge; TRUST: Trust; BEN: Perceived benefit; RISK: Perceived Risk, BEH: Behavior-Purchasing Intention). ATT, KNOW, TRUST, BEN and RISK factors were measured with 5-point Likert type (1-Strongly disagree; 5- Strongly agree). The behavior intention factor consisted of 4 items and was prepared in 5-point Likert type. (1- Never; 5- Always). The internal consistency coefficient of the data collection tool was calculated as Cronbach Alpha (α) 0.89. This value indicated that internal consistency of the data collection tool was sufficient.

2.3. The Proposed research model

In this study, the attitudes and behaviors of university students towards GMO were investigated with a proposed structural model. The proposed research model was inspired by the BRA benefit-risk based models (Gaskel et al., 2006; Chen, & Li, 2007; Costa-Font et al., 2008; Prati et al., 2012; Rodriguez-Entrena et al., 2013; Zhang et al., 2018). Structural relationships in the proposed model were estimated using SEM analysis. The research model is presented in Figure 1.

Figure 1: Proposed research model

About research model, ξ_A : Know, ξ_B : Trust, η_C : Perceived Benefits, η_D : Perceived Risks, η_E : Attitude, and η_F : Behavior, ζ_C , ζ_D , ζ_E and ζ_F : Error terms for Perceived Benefits, Perceived Risk, Attitude, Behavior. γ_{CA} : The direct effect on Perceived Benefits of Know, γ_{DA} : The direct effect on Perceived Risks of Know, γ_{CB} : The direct effect on Perceived Benefits of Trust, γ_{DB} : The direct effect on Perceived Benefits of Trust, β_{CB} : The direct effect on Perceived Risks of Trust, β_{EC} : The direct effect on Attitude of Perceived Benefits, β_{ED} : The direct effect on Attitude of Perceived Risks, β_{FE} : The direct effect on Behavior Intention of Attitude.

The matrix notation of the measurement part of the research model in Figure 1 is given in Equations 2–8. There were four endogenous variables ($m=4$) and two exogenous variables ($n=2$).

Structural equation:

$$\eta = B\eta + \Gamma\xi + \zeta \tag{2}$$

$$\begin{bmatrix} \eta_C \\ \eta_D \\ \eta_E \\ \eta_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \\ \beta_{EC} & \beta_{ED} & 0 & 0 \\ 0 & 0 & \beta_{FE} & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \eta_C \\ \eta_D \\ \eta_E \\ \eta_F \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \gamma_{CA} & \gamma_{CB} \\ \gamma_{DA} & \gamma_{DB} \\ 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \xi_A \\ \xi_B \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \zeta_C \\ \zeta_D \\ \zeta_E \\ \zeta_F \end{bmatrix} \tag{3}$$

$$\begin{aligned} \eta_C &= \gamma_{CA}\xi_A + \gamma_{CB}\xi_B + \zeta_C \\ \eta_D &= \gamma_{DA}\xi_A + \gamma_{DB}\xi_B + \zeta_D \\ \eta_E &= \beta_{EC}\eta_C + \beta_{ED}\eta_D + \zeta_E \\ \eta_F &= \beta_{FE}\eta_E + \zeta_F \end{aligned} \tag{4}$$

Where η (eta) is a (4×1) vector of m endogenous variables, ξ (xi) is an (2×1) column vector of two exogenous variables, β (beta) is a matrix (4×4) of the coefficients related to the direct effects of the endogenous variable on another endogenous variable, Γ (gamma) is a matrix (4×2) of coefficients and ζ is a column vector of error terms.

Measurement equations:

$p=12$, measured endogenous variables, and $q=7$, measured exogenous variables

$$y = \Lambda_y \eta + \varepsilon \quad (5)$$

$$\begin{bmatrix} s_{16} \\ s_{17} \\ s_{22} \\ s_{24} \\ s_{25} \\ s_{21} \\ s_{19} \\ s_{20} \\ s_{33} \\ s_{34} \\ s_{35} \\ s_{36} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \lambda_{16,C}^y & 0 & 0 & 0 \\ \lambda_{17,C}^y & 0 & 0 & 0 \\ 0 & \lambda_{22,D}^y & 0 & 0 \\ 0 & \lambda_{24,D}^y & 0 & 0 \\ 0 & \lambda_{25,D}^y & 0 & 0 \\ 0 & \lambda_{21,D}^y & 0 & 0 \\ 0 & 0 & \lambda_{19,E}^y & 0 \\ 0 & 0 & \lambda_{20,E}^y & 0 \\ 0 & 0 & 0 & \lambda_{33,F}^y \\ 0 & 0 & 0 & \lambda_{34,F}^y \\ 0 & 0 & 0 & \lambda_{35,F}^y \\ 0 & 0 & 0 & \lambda_{36,F}^y \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \eta_C \\ \eta_D \\ \eta_E \\ \eta_F \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \varepsilon_{16} \\ \varepsilon_{17} \\ \varepsilon_{22} \\ \varepsilon_{24} \\ \varepsilon_{25} \\ \varepsilon_{21} \\ \varepsilon_{19} \\ \varepsilon_{20} \\ \varepsilon_{33} \\ \varepsilon_{34} \\ \varepsilon_{35} \\ \varepsilon_{36} \end{bmatrix} \quad (6)$$

$$x = \Lambda_x \xi + \delta \quad (7)$$

$$\begin{bmatrix} A_7 \\ A_8 \\ A_9 \\ B_{10} \\ B_{11} \\ B_{12} \\ B_{13} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \lambda_{7,A}^x & 0 \\ \lambda_{8,A}^x & 0 \\ \lambda_{9,A}^x & 0 \\ 0 & \lambda_{10,B}^x \\ 0 & \lambda_{11,B}^x \\ 0 & \lambda_{12,B}^x \\ 0 & \lambda_{13,B}^x \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \xi_A \\ \xi_B \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \delta_7 \\ \delta_8 \\ \delta_9 \\ \delta_{10} \\ \delta_{11} \\ \delta_{12} \\ \delta_{13} \end{bmatrix} \quad (8)$$

In which $y_{(12 \times 1)}$ and $x_{(7 \times 1)}$ are the column vectors of the 12 measured endogenous variables, and the 7 measured exogenous variables, respectively; in which x and δ (delta) are column q -vectors associated with the observed exogenous variables and errors, in order of; Λ_x (lambda) is a (7×1) structural coefficient matrix for the influences of the latent exogenous variables on the observed variables; y and ε (epsilon) are column vectors associated with the observed endogenous variables and errors, in order of; and Λ_y is a (12×4) structural coefficient matrix for the influences of the latent endogenous variables on those observed.

3. Results

In the following sections, descriptive statistics regarding sampling and results of structural equation modeling are given in detail.

3.1. Descriptive Statistics

Among the students who participated in the study, 53.1% were female (f=127) and 46.9% were male (f=112). Considering the variables of the individuals in terms of the educational backgrounds of their parents, the secondary education category was noted 44.4% of the mothers and 47.7% of the fathers. Among the students who participated in the study, 73.3% were enrolled in the department of statistics, 14.6% in agricultural biotechnology and 12.1% in field crops. It was determined that 39.3% of the students who participated in the study were 3rd year students, 26.3% were 4th year students, 17.2% were 2nd year students, 14.2% were first year students, and 3.0% were postgraduate students. Demographic statistics are given Table 1.

Table 1: Demographic Information

Gender	N	%
Female	127	53.1
Male	112	46.9
Mother's Educational Status	N	%
Primary School Graduate	83	34.7
Secondary School Graduate	106	44.4
Bachelor's Degree	50	20.9
Father's Educational Status	N	%
Primary School Graduate	52	21.8
Secondary School Graduate	114	47.7
Bachelor's Degree	73	30.5
Department	N	%
Agricultural and Biotechnology	35	14.6
Field Crops	29	12.1
Statistics	175	73.3
Grade	N	%
1	34	14.2
2	41	17.2
3	94	39.3
4	63	26.3
Graduate	7	3

3.2. The Results of Structural Equation Modeling

In this study, the data were analyzed using LISREL 8.80 software. First of all, data were tested for their suitability to the multivariate normal distribution in order to select the appropriate parameter estimation technique. As the $\chi^2=556.648$ ($p < 0.01$) was calculated for multivariate normality, the data set did not have multivariate normal distribution. Therefore, robust maximum likelihood (Robust ML) method was used as the parameter estimation method.

In the study, confirmatory factor analysis (CFA) was conducted to investigate the structural validity of the factors constituting the dimensions of attitudes towards GMO. The representativeness of the CFA item and the correlation of the factors with each other can be determined. The data collection tool includes 6 demographic questions and 30 Likert items measuring 6 factors. As

a result of CFA, 11 items with a factor load below 0.50 and statistically insignificant were removed, and the final measurement tool consisted of 19 items. When the CFA results are examined, it can be said that the GMO model consisting of 6 dimensions is appropriate and valid. The factor loads of the items representing each dimension were between 0.60-0.88 for the Know, 0.64-0.74 for Trust; 0.86-0.89 for Ben, 0.52-0.83 for risk, 0.70-0.86 for Att, 0.76-0.80 for Beh. All factor loadings calculated on CFA were found to be greater than 0.50 and statistically significant. The criteria for the fit of the model were $\chi^2=191.09$, $\chi^2/df= 141.08/137= 1.03 < 3$, Normed fit index (NFI) =0.97, Non normed Fit Index (NNFI) =1.00 Comparative fit index (CFI)=1.00, Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)=0.011. It was determined that the fit values of the GMO measurement model and the fit criteria used in SEM were within the good fit limit values.

Factors of the research model construct validity (CR) and explained variance values (AVE) of the factors, standard loads, R² values and hypothesis test results according to the results of the SEM are presented in Table 2. When the standard loads showing the relationship between the expressions of the factors in Table 2 and the elements are analyzed, it is seen that the loads are between 0.61-0.89. When the CR values in Table 2 are examined, it is seen that all of them are above 0.60. The AVE values for the factors must be above 0.50. (Fornell, & Larcker, 1981). When the AVE content in Table 2 is examined, it is understood that the others except one are above 0.50. As a result of these values, it is understood that the reliability and validity of the model are ensured. The common method bias (CMB) was analyzed using Harman's single factor test (Podsakoff et al., 2003). The previous research also used Harman's single factor test to detect CMB effects. Our results demonstrated that the first factor explained 28.64% of the variance. Our findings prove no threat of CMB in this study.

As a result of the *t* test, the hypotheses of H1, H3 H5, H6, and H7 were supported, while H2 and H4 were not supported. In terms of the suitability of the model, the following calculations were made: Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)=0.037, Goodness of Fit Index (GFI) =0.91, Normed Fit Index (NFI)=0.95, Comparative Fit Index (CFI)=0.97, Relative Fit Index (RFI)=0.95, Expected Cross-Validation Index (EVC1)=1.19 < EVC1 for Saturated Model= 1.60, Consistent Akaike Information Criterion (CAIC)= 489.01 < CAIC for Saturated Model=1230.53, $\chi^2=191.09$, $\chi^2/df= 191.09/144= 1.32 < 3$. When the results regarding the proposed models were examined, it could be argued that the model was within acceptable limits. (*For details of the goodness-of-fit indices, see: Schermelleh-Engel, et al., 2003; Ciavolina et al., 2014*).

Table 2: Standardized Loads, Hypotheses and R² Values

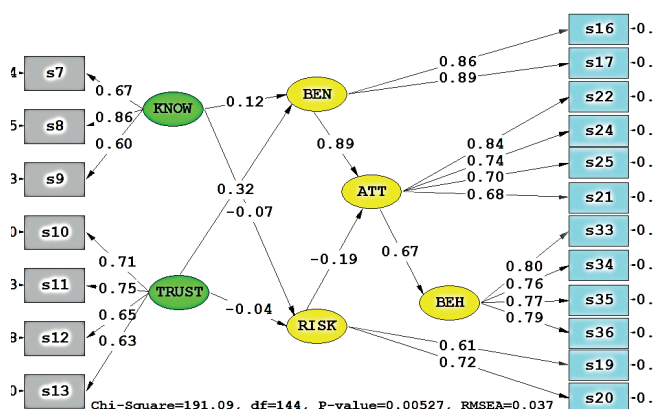
	Loading Factor	R ²
Knowledge (Mean=4.03; sd= 0.78; CR=0.76; AVE=0.52)		
Q7: I am interested in technological devices that have recently been developed.	0.67	0.46
Q8: I feel better when I get new information about science and technology.	0.86	0.75
Q9: I enjoy watching programs related to science and technology on TV.	0.60	0.37
Trust (Mean= 2.91; sd=0.93; CR=0.78; AVE=0.48)		
Q10: I trust the studies and reports of scientists on GMO.	0.71	0.50
Q11: I trust the labeling systems for consumers to recognize GMO.	0.75	0.57
Q12: I trust that the government controls the use of genetic modification technology in products rigorously.	0.65	0.42
Q13: I trust the publications of the media (newspaper, magazine, TV, etc.) about GMO.	0.63	0.40
Perceived Benefit (Mean=2.60; sd=2.20; CR=0.87; AVE=0.77)		

Q16: I find it appropriate to use GMO to extend the shelf life of the products.	0.86	0.74
Q17: I find it appropriate to use GMO to produce products that are more resistant to agricultural diseases and pests.	0.89	0.79
Perceived Risk (Mean=3.53; sd= 1.40; CR=0.62; AVE=0.46)		
Q19: The use of gene technology in food production causes environmental problems.	0.61	0.37
Q20: GMO is risky for all living things in nature.	0.72	0.52
Attitude (Mean=2.48; sd=1.15; CR=0.83; AVE=0.55)		
Q21: The use of GMO in food production would increase social welfare today and in the future.	0.68	0.46
Q22: The use of GMO in food production has more advantages for the society than the risks.	0.84	0.71
Q24: I think GMO are of better quality.	0.74	0.55
Q25: I approve of agricultural production with GM seeds in Turkey.	0.70	0.49
Behavior Intention (Mean=2.53; sd=0.92; CR=0.86; AVE=0.61)		
Q33: If there were GMO in the department stores, my frequency of purchase would be	0.80	0.64
Q34: If GMO were sold by the farmers, my frequency of purchase would be	0.76	0.57
Q35: If promotional items were offered along with GMO, my frequency of purchase would be	0.77	0.60
Q36: If GMO were sold, my frequency of preference compared to normal foods would be	0.79	0.62

Hypotheses	Parameter estimation	Result
H1: KNOWLEDGE → BENEFIT	0.12*	Supported
H2: KNOWLEDGE → RISK	-0.07 ^{NS}	Not supported
H3: TRUST → BENEFIT	0.32***	Supported
H4: TRUST → RISK	-0.04 ^{NS}	Not supported
H5: BENEFIT → ATTITUDE	0.89***	Supported
H6: RISK → ATTITUDE	-0.19***	Supported
H7: ATTITUDE → BEHAVIOR INTENTION	0.67***	Supported

*p<0.10; ***p<0.01; NS: Not significant

The path diagram of the SEM is presented in Figure 2.

Figure 2: Path Diagram for the Proposed Research Model

About research model, ξA: Know, ξB: Trust, ηC: Perceived Benefits, ηD: Perceived Risks, ηE: Attitude, and ηF: Behavior Intention

Equations related to the structural model found as a result of SEM analysis are presented in Table 3.

Table 3: Structural Equations

$\eta_C = 0.12\xi_A + 0.32\xi_B + \zeta_C$	:R ² = 0.14
$\eta_D = -0.07\xi_A - 0.04\xi_B + \zeta_D$	:R ² = 0.01
$\eta_E = 0.89\eta_C - 0.19\eta_D + \zeta_E$	:R ² = 0.84
$\eta_F = 0.67\eta_E + \zeta_F$	:R ² = 0.44

ξ_A : Know, ξ_B : Trust, η_C : Perceived Benefits, η_D : Perceived Risks, η_E : Attitude, and η_F : Behavior Intention

Knowledge level and trust in GMO predicted 14% of Perceived Benefit (BEN); knowledge level and trust predicted 1% of Perceived Risk (RISK); perceived risk and benefit predicted 84% of the attitude towards GMO; attitude predicted 44% of purchasing intention (Behavior).

According to the results in Tables 1-2, and Figure 2;

Knowledge→Benefit: It was determined that the increase by one unit in knowledge level about GMO would lead to an increase by 0.12 units in perceived benefit. Knowledge→Risk: There was no significant relationship between knowledge level about GMO and perceived risk. Trust→Benefit: One unit of increase in the trust in GMO would lead to an increase by 0.32 unit in perceived benefit. Trust→Risk: There was no relationship between trust in GMO and perceived risk. While perceived benefit affects attitude positively (Benefit→Attitude: 0.89), risk affects it negatively (Risk→Attitude: -0.19). Perceived benefit increases and risk perception decreases the positive attitudes towards GMO. Attitude→Behavior: It was concluded that the increase by one unit in attitudes towards GMO would lead to an increase by 0.67 unit in purchasing intention.

4. Conclusion

In this study, some of the factors predicted to affect the perspectives of university students about GMO were investigated using SEM analysis. In the study, factors affecting the attitudes and behaviors of students towards GMO were reviewed as Knowledge, Trust, Perceived benefit, Perceived risk, Attitude and Behavior (Purchasing intention). As a result of this study, while Knowledge and Trust factors were not found to be significant in terms of GMO according to the departments enrolled by the participating students, Perceived benefit, Perceived risk, Attitude and Behavior (Purchasing Intention) factors were found to be significant.

Looking at the structural relationships, the effect of Trust in GMO on Perceived risk was found to be statistically insignificant. According to these results, it could be argued that Trust was more effective on perceived benefits of students about GMO. Finally, it was concluded that the purchasing intentions of students about GMO were affected by the attitudes towards GMO positively by 0.67 units. According to these results, it could be argued that the effect of perceived benefit on the attitude towards GMO was high.

In the study, total indirect effects of Knowledge→Attitude (0.29; $p < 0.01$) and Trust→Behavior Intention (0.20; $p < 0.01$) were calculated to be significant. The indirect effects of knowledge on attitudes and behaviors were not found to be significant. In addition, the indirect effects of Trust→Behavior→Attitude (0.32; $p < 0.01$), Risk→Attitude→Behavior Intention (-0.13; $p < 0.01$) and Benefit→Attitude→Behavior Intention (0.60; $p < 0.01$) were also found to be statistically sig-

nificant. It was also demonstrated that Attitude played a full mediating role in the relationship between Trust and Behavior.

In the study, Kruskal Wallis analysis was applied to determine whether there was a statistically significant difference in the level of knowledge, trust, perceived benefit, risk, and attitude and purchase intentions of the students according to the department they are studying. Kruskal Wallis analysis is used when data are not normally distributed and is the non-parametric equivalent of parametric one-way analysis of variance (F test). This test examines whether k independent samples come from the same population. The changes in the factor means of students were analyzed according to the department in which they were enrolled. It was determined that there was no significant difference between the means for knowledge level and trust factors according to the departments ($\chi^2=2.007$, $\chi^2=4.566$; $p>0.05$). It was observed that there was a significant difference between the factor means of perceived benefit, perceived risk, attitude and purchasing intention according to the departments enrolled ($\chi^2=61.207$; $\chi^2=61.207$; 31.453 ; $\chi^2=61.207$; $\chi^2=46.192$; $\chi^2=26.121$; $p<0.05$). This difference stemmed from the difference between the students of the department of statistics and the other two departments in terms of purchasing intentions. While the means of students enrolled in the department of statistics in the Attitude factor were ($\bar{x}=2.17$; $sd=0.96$), the means of students enrolled in departments of biotechnology and field crops were ($\bar{x}=3.48$; $sd=0.89$; $\bar{x}=2.28$; $sd=1.10$), respectively. Based on this result, it could be argued that the means of students enrolled in the department of statistics were lower than students of the other two departments in terms of attitudes towards GMO. Similarly, while the means of students enrolled at the department of statistics were ($\bar{x}=2.21$; $sd=0.88$) for the purchasing intention, the attitude means of students enrolled in the departments of biotechnology and field crops were ($\bar{x}=3.14$; $sd=0.84$; $\bar{x}=2.41$; $sd=0.88$), respectively. Therefore, it could be argued that students of the statistics department were less likely to purchase GMO than the students of the other two departments.

There were significant differences between the mean of students in the department of statistics and the mean of the students in the department of biotechnology in terms of perceived benefit and perceived risk. While the mean of the students enrolled in the department of statistics was ($\bar{x}=2.72$; $sd=0.84$) in terms of perceived benefit, the mean of students enrolled in the department of biotechnology department was ($\bar{x}=3.48$; $sd=0.89$). This result demonstrated that perceived benefit levels of students of the department of biotechnology regarding GMO were higher than the students of the department of statistics. Considering the difference between the perceived risk mean scores, the perceived benefit means of the students of the department of statistics were ($\bar{x}=3.71$; $sd=0.85$), while the perceived benefit means of the students of the department of biotechnology were ($\bar{x}=2.81$; $sd=0.91$). The result demonstrated that students enrolled in the department of biotechnology had lower levels of risk perceptions regarding GMO.

In the literature, there are many studies that examined consumer attitudes towards GMO. In this study, BRA supported some conclusions from previous studies that supported the development of a strong framework to analyze consumer attitudes and purchasing intentions for GMO (Bredahl et al., 1998; Chen, & Li, 2007; Rodriguez-Entrena et al., 2013). Similar to the result of our study, in their study on the attitudes of consumers in Taiwan towards GMO Chen, & Li (2007) concluded that the most important factor affecting the attitude was perceived benefit. Zhang et al. (2018) stated that attitude, perceived behavioral control and subjective norm had an impact on purchasing intention. Our results showed that perceived benefits had a more significant impact on purchasing intentions for GMO when compared to perceived risks. Similarly, Zhang et al. (2018) and Li et al.

(2014) also found that perceived benefit was found to be more effective on purchasing GMO when compared to perceived risks. In light of this perspective, sufficient attention should be paid to scientific dissemination of knowledge about GM while encouraging the GM technology.

5. Discussion

In the literature, it was confirmed that trust, particularly the trust in the government, was of great importance for the development of GM technology. The findings confirmed that trust in scientists, the government, the labeling system, and media could increase perceived benefits. Trust affects the attitudes towards GMO and the purchasing intentions indirectly. The majority of students cannot understand GM technology; they also lack effective means to understand knowledge about GM. Various studies carried out in Turkey demonstrated that people in Turkey had very little knowledge about GM technology (Adana et al., 2014; Yilmaz, 2014; Özdemir, & Duran, 2010).

Contrary to some previous findings suggesting that the increase in the knowledge levels of consumers about GMO would strengthen their previous negative and skeptic attitudes towards them (Zhang et al., 2018) our study demonstrated that the knowledge levels of consumers were effective significantly in increasing perceived benefits; however, they did not have significant effects on reducing the perceived risks. This means that consumers in Eskişehir see more benefits from gene technology applied to food production as they gain knowledge about it.

The results of the study also confirm that perceived benefits are significant structures that underpin the attitudes towards GMO. In addition, if consumers are offered benefits, their attitudes could change; therefore, their purchasing intentions could change. This finding coincides with the research findings of Frewer et al. (1996), Costa-Font, & Gil (2009), & Zhang et al. (2018).

There are few studies that examine the empirical evidence and theoretical explanations of the purchasing intentions of university students about GMO systematically (Costa-Font et al., 2008; Prati et al., 2012; Zhang et al., 2018). This article attempted to provide a comprehensive understanding of the premises of buying behavior regarding GMO foods within the framework of the BRA. The path model demonstrated in this study can be used by other researchers to examine attitudes and purchase intentions towards GMO Foods systematically.

The study results show that “Known”, which is used to measure the level of interest in new technological developments, and “Trust”, which is used to measure trust in the research and labeling system of GMO, play an important role in shaping people’s attitudes and behaviors towards GMO. However, it is considered that food businesses should focus on the determinants of people’s purchasing behavior, such as perceived risk and perceived benefit. If businesses want to encourage consumers to buy products that are non-GMO, they should take into account that they can do this not only through price promotion, but also by developing new policies to change consumers’ perceptions of risk or benefit. In addition, it may be suggested that consumers develop methods that enable them to access the right information easily in order to help them evaluate the effects of GM products.

NUMBEO, an international research company that focuses on the quality of life in the world’s cities in all aspects, has recently shared the news that Eskişehir is the 10th most reliable city in the world. In Eskişehir, which ranks 2nd in the research by CNBC-E Business and Forbes magazines on “The most livable cities of Turkey”, the proportion of the use of agricultural fields to the population is quite high. It was an important gap that the purchasing behaviors for GMO had never been investigated in a city with high agricultural production. The study addresses this gap with its results, and it presents important information for GM producers, food industry, and decision

makers. In addition, a suitable data collection tool was designed to measure the attitudes and behaviors of students about GMO. The measurement tool presented in the study provides important contributions to the literature in terms of its applicability in researching the attitudes of people living in different cities towards GMO. However, this study still contains limitations in some respects.

In this study, the effects of Knowledge, Trust, Perceived Benefit, Perceived Risk, Attitude and Behavior Intention factors about GMO in students who were enrolled in three departments at Eskişehir Osmangazi University were examined with the proposed model. In order to make more realistic and accurate decisions, it is recommended to administer the study to a wider audience. In addition, other estimating factors that are not included in the model proposed in this study should be added, and the topic should be discussed from different perspectives within more comprehensive models. For instance, certain sources of information such as demographic features and different risk variables were not included in the research model used to study the perception of benefit and risk. Therefore, such issues could be investigated in future studies. It is considered that the research model used in the study qualifies to be suggestive and initial, and that more comprehensive models could be developed by the researchers.

Ethics Committee Approval: Eskişehir Osmangazi University Social and Humanities Research and Publication Ethics Committee (Approval Number: 2020.08.04).

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- E.A.; Data Acquisition- V.Y.; Data Analysis/Interpretation- V.Y., E.A., M.O.; Drafting Manuscript- E.A.; Critical Revision of Manuscript- M.O.; Final Approval and Accountability- E.A.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

References

- Adana, F., Gezer, N., & Öğüt, S. (2014). Knowledge and opinions of the health school students about genetically modified organisms (GMOS). *Acibadem University Health Sciences Journal*, 5(4), 276-280.
- Amin, L., Mahadi, Z., Samian, A. L., & Ibrahim, R. (2013). Risk perception towards food safety issues: GMO versus non-GMO. *Journal of Food, Agriculture and Environment*, 11(1), 28–35.
- Baykan, B.G., & Ertunç, B. (2012). Turkey's GMO awareness in three regions. Retrieved from: <https://betam.bahcesehir.edu.tr/2012/06/turkiyenin-uc-bolgesinde-gdo-farkindaligi/>.
- Bayraç, A.T. (2014). Genetically modified organisms: Istanbul. ODTU Publishing (3rd Edition), Ankara.
- Bawa, A.S., & Anilakumar, K.R. (2013). Genetically modified foods: safety, risks and public concerns—a review. *Journal of Food Science and Technology*, 50(6), 1035–1046. doi: 10.1007/s13197-012-0899-1.
- Bredahl, I. (1998). Consumer attitudes and decision making with regard to genetically engineered food products. A review of the literature and presentation of models for future research. *Journal of Consumer Policy*, 21(3), 251-277.
- Chen, M. F., & Li, H. I. (2007). The consumers attitude toward genetically modified foods in Taiwan. *Food Quality and Preference*, 18(4), 662-374.
- Ciavolino, E., Carpita, M., & Al-Nasser, A. (2014): Modelling the quality of work in the Italian social co-operatives combining NPCA-RSM and SEM-GME approaches. *Journal of Applied Statistics*, DOI:10.1080/02664763.2014.938226
- Costa-Font, M., Gill, J.M., & Traill, W.B. (2008). Consumer acceptance, valuation of and attitudes towards genetically modified food: Reviews and implications for food policy. *Food Policy*, 33(2), 99-111.
- Costa-Font, M., & Gil, J. M. (2009). Structural equation modelling of consumer acceptance of genetically modified (GM) food in the Mediterranean Europe: A cross country study. *Food Quality and Preference*, 20(6) 399-09.
- Erbaş, H. (2008). *Biotechnology and community sector in Turkey. Professionals consumers and villagers*. Ankara University Biotechnology Institute, Publication No: 4, pp. 108, Ankara.
- Fornell, C., & Larcker, D.F. (1981). Structural equation models with unobservable variables and measurement error: Algebra and statistics. *Journal of Marketing Research*, 18 (3), 382-388. DOI: 10.2307/3150980.
- Frewer, L. J., Howard, C., & Shepherd, R. (1996). The influence of realistic product exposure on attitudes towards genetically engineering of food. *Food Quality and Preference*, 7(1), 61–67.
- Gaskell, G. M. W., Bauer, Durant, J., & Allum, N. C. (1999). Worlds apart? the reception of genetically modified foods in Europe and the U.S. *Science*, 285(5472), 384–387.
- Gaskell, G., Allum, N., Wagner, W., & et al. (2004). GMO and the misperception of risk perception. *Risk Analysis*, 24(1), 185–194.
- Greenpeace Mediterranean, (2012). People don't eat GMO. Retrieved from: <https://www.greenpeace.org/archive-turkey/tr/news/gdoyu-yemezler-kampanyasi-yeniden-basladi-050614/>.
- Hall, C., & Moran, D. (2006). Investigating GM risk perceptions: A survey of anti-GM and environmental campaign group members. *Journal of Rural Studies*, 22(1), 29–37.
- Hakim, M.P., Zanetta, L.D., De Oliveira, J.M., & Da Cunha, D.T. (2020). The mandatory labeling of genetically modified foods in Brazil: Consumer's knowledge, trust, and risk perception. *Food Res. Int.*, 132, 109053.
- Hu, W.Y., Adamowicz, W.Z., & Weeman, M.M. (2009). Consumers preference for GM food and voluntary information Access: A simultaneous choice analysis. *Canadian Journal of Agricultural Economics*, 57(2), 241-267.
- James, C. (2012). *Global status of commercialized biotech/GM crops: 2012*. ISAAA Brif 44. Ithaca, NY: ISAAA.
- Kaya, E., Gürbüz, H., & Derman, H. (2012). Perceptions of university students towards genetically modified food products, *Iğdır Univ. J. Inst. Sci. & Tech*, 2(3), 55-60.
- Kaynar, P. (2009). A general perspective on genetically modified organisms (GMOs) *Turkish Bulletin of Hygiene and Experimental Biology*, 66 (4), 177-184.
- Klerck, D., & Sweeney, J.C. (2007). The effect of knowledge types on consumer-perceived risk and adoption of genetically modified foods. *Psychology & Marketing*, 24(2), 171-193. <https://doi.org/10.1002/mar.20157>.
- Knight, A. (2007). Biotechnology, industrial agriculture and the risk society. *Society and Natural Resource*, 20(1), 21–36.

- Knight, A. (2009). Perception, knowledge and ethical concerns with GMO and the GM process. *Public Understanding of Science*, 18(2), 177–188.
- Li, Y., Peng, Y., Hallerman, E.M., & Wu, K. (2014). Biosafety management and commercial use of genetically modified crops in China. *Plant cell reports*, 33(4), 565-573.
- Lv, L., & Ma, D. (2012). Public perceptions and acceptance of risk in biotechnology applications. *China Soft Science*, 6, 58-67.
- Longji Hu, Rongjin Liu, Wei Zhang and Tian Zhang (2020). The Effects of Epistemic Trust and Social Trust on Public Acceptance of Genetically Modified Food: An Empirical Study from China. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 17(20), 7700. <https://doi.org/10.3390/ijerph17207700>.
- Montuari, P., Triassi, M., & Sarnacchiaro, P. (2012). The consumption of genetically modified foods in Italian high school students. *Food Quality and Preference*, 26, 246–251
- Özdemir, O. (2009). Attitudes of consumers toward the effects of genetically modified organisms (GMO's). *Journal of Food, Agriculture & Environment*, 7(3), 132-138.
- Özdemir, O., & Duran, M. (2010). Consumer attitude towards biotechnological applications and genetically modified organism. *Academic Food Journal*, 8(5): 20-28.
- Phillips, D.M., & Hallman, W.K. (2013). Consumer Risk Perceptions and Marketing Strategy: The Case of Genetically Modified Food. *Psychology & Marketing*, 30(9), 739-748. <https://doi.org/10.1002/mar.20642>.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J.-Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, 88(5), 879.
- Prati, G., Pretrantoni, L., & Zani, B. (2012). The prediction of intention to consume genetically modified food: Test of an integrated psychosocial model food. *Food Quality and Preference*, 25(2), 163-170.
- Rodríguez-Entrena, M., & Salazar-Ordóñez, M. (2013). Influence of scientific-technical literacy on consumers behavioural intentions regarding new food. *Appetite*, 60(1), 193–202.
- Rodríguez-Entrena, M., Salazar-Ordóñez, M., & Sayadi, S. (2013). Applying partial least squares to model genetically modified food purchase intentions in southern Spain consumers. *Food Policy*, 40(6), 44–53.
- Schermelleh- Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: test of significance and descriptive goodness of-fit measures. *Methods of Psychological Research- Online*, 8(2): 23-74.
- Tahmaz, G.S., & Özkaya, D. F. (2017). Consumers' GMO perception: Ankara case study. *Journal of Management, Economic and Marketing Research*, 1(4), 31-40.
- Yılmaz, F. (2014). *Genetically modified organisms and products with biosafety in plant production. Planning Expertise Thesis*. Republic of Turkey Ministry of Development, ISBN 978-605-9041-15-7, Ankara.
- Zhang, Y.Y., Jing, L., Bai, Q., Shao, W., & et al. (2018). Application of an integrated framework to examine Chinese consumers' purchase intention toward genetically modified food. *Food Quality and Preference*, 65, 118–128.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Kentsel Yaşam Kalitesi Ölçümlerinde Kavramsal Değerlendirmeler ve Boyut Önerileri

Assessments of Conceptual in Quality of Urban Life Measurements and Dimensional Recommendations

Yıldız AKPOLAT¹ , Füsün KOKALAN ÇIMRİN² , Aykut ÇALIŞKAN³

¹Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

²Doç. Dr., Üniversite, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

³Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

ORCID: Y.A. 0000-0002-5992-2558;
F.K.Ç. 0000-0002-1832-5781;
A.Ç. 0000-0002-1886-6991

Corresponding author:

Aykut ÇALIŞKAN,
Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye
E-mail: aykut629aykut@hotmail.com

Submitted: 10.10.2020

Revision Requested: 28.01.2021

Last Revision Received: 10.03.2021

Accepted: 04.04.2021

Published Online: 19.05.2021

Citation: Akpolat, Y., Kokalan Cimrin, F., & Caliskan, A. (2021). Kentsel yaşam kalitesi ölçümlerinde kavramsal değerlendirmeler ve boyut önerileri. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 313-335.
<https://doi.org/10.26650/JECS2020-808723>

ÖZ

Bireyin faydasına dönük iyi olma idealine arayış olan ve fiziksel açıdan kentler üzerinden anlam bulan yaşam kalitesi sosyal göstergeler ve bu göstergelerin memnuniyeti üzerine değer atfetmektedir. Alan yazınına sunulan teorik perspektifin geçerliliğinin kültürel dokuyu işleyen mekânsal farklılıklarından dolayı standart bir yapıyı mecburen temsil edememesi bizleri Türkiye özelinde model arayışına yönlendirmiştir. Nedensel karşılaştırmalı nicel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada 2015 yılında TÜİK tarafından kentlerin yaşam kalitelerinin ölçülmesinde esas alınan göstergeler ikincil veri analizi tekniğiyle yeniden ele alınmış ve istatistiki açıdan faktör analizine tabi tutulmuştur. Boyut belirleme süreçlerinde kentsel yaşam kalitesinin çekim alanında yer alan faktörlerin toplumsal ihtiyaçlar, mekânsal durum, kamu hizmetlerinden memnuniyet, sosyo-ekonomik kalkınma ve yaşam memnuniyeti olduğu anlaşılmıştır. Yaşam kalitesi göstergelerinin önem düzeyleri ve memnuniyeti ölçen bir ölçme aracıyla yola devam edebilme çabasının arandığı bu araştırma ülkemizde sosyal bilimlerin gelişimine de katkı sunacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Yaşam Kalitesi, Modelleme, İkincil Veri Analizi, Faktör Analizi

ABSTRACT

In pursuit of the ideal of well-being for the benefit of the individual, the concept of quality of life, which is physically meaningful through cities, attributes value to social indicators and the satisfaction of these indicators. The theoretical perspective presented to the literature is not in a standard structure due to the different spatial that process the cultural fabric. This situation necessarily led us to search for a model in Turkey. Representing our area offered a standard structure due to the different spatial functioning of the cultural fabric of the validity of the theoretical perspective we are compelled to search for models in Turkey has led to

private. In this study, in which the causal-comparative quantitative research method was used, the indicators that were taken as the basis for measuring the quality of life of cities by Turkish Statistical Institute TSI in 2015 were reconsidered with the secondary data analysis technique and were subjected to factor analysis in statistical terms. It has been understood that the factors in the field of significance gravity of urban life quality in the dimension determination processes are encapsulated by social needs, spatial situation, satisfaction with public services, socio-economic development, and life satisfaction. It is predicted that this study, in which the effort to continue its journey with a tool that measures the importance levels and satisfaction of the quality of life indicators, will contribute to the development of social sciences in our country.

Keywords: Urban, Quality of Life, Modeling, Secondary Data Analyses, Factor Analyses

EXTENDED ABSTRACT

It is possible to define the quality of urban life as the balance of supply and demand of the services needed by the individual living in the city and all conditions. Although this process is complex, it also refers to a series of indicators. In addition to the well-being of the citizens and the variety and quality of services, the standards of the urban spaces must also be considered. In this sense, it is possible to define quality of urban life it as a concept that deals with the measurable spatial, social and physical elements that form the framework of the concept of urban life quality and how city residents perceive these elements. At this point, the main factor discussed is which dimensions the concept of urban life quality includes, as there is no consensus on this issue in the current literature.

Although there is no single agreed model for measuring urban life quality in the literature, it can be said that the most common and accepted approach used in this issue are the as listed above indicators. Indeed, it is seen that urban life quality studies first emerged within the social indicators movement in the 1960s. The social indicator paradigm roughly entails concise, comprehensive and balanced judgments about the state of fundamental aspects of society. According to the current literature approach, social indicators are divided into two. The first of these refers to the objective features of society, that is, to the objective elements that characterize the living conditions in a settlement. In the subjective approach in the second group, an attempt is made to develop a perspective based on the data obtained mostly from the questionnaire technique. People's perceptions, behaviors, and perspectives of objective conditions are taken into account. We have recently witnessed the addition of a third element to these two dominant approaches in the literature. According to this model, which we can consider to be a combination model, it is necessary to use both objective and subjective indicators together to understand the urban life quality.

When we look at the research on urban life quality, we see that the first studies were conducted within the social indicators movement in the 1960s and centered mostly on objective indicators. An example of this approach is a study by Liu (1976) in 1970 in which more than 244 metropolitan areas in the USA were assessed measured using five general categories; economic, political, environmental, health, education, and social categories were discussed in the research.

One of the first important studies on subjective indicators was conducted by Campbell et al. (1976). This research, which is structured on satisfaction with life and happiness indicators, is based on the relationship between quality of life and social change. Campbell et al. emphasized that expectations, emotions, desires, and value judgments should be followed to assess understand the quality of life. In addition, according to Marans (1975, 2007) and Connerly (1988), one of the most important names in the urban life quality field, individuals' views are influenced by their past life experiences as well as their perception and evaluation of the characteristics of the living environment.

The theoretical perspective presented to the literature is not in a standard structure due to the dif-

ferent spatial that process the cultural fabric. This situation necessarily led us to search for a model in Turkey. Being able to represent our area offered a standard structure due to the different spatial functioning of the cultural fabric of the validity of the theoretical perspective we are compelled to Turkey has been seeking to direct the specific model and size drink. The fact that the concept of urban life quality becomes measurable is built on the goal of determining the parameters and establishing the importance levels of the connected parameters. This study used a causal-comparative quantitative research method and the indicators that were taken as the basis for measuring the quality of life of cities by Turkish Statistical Institute in 2015 were reconsidered with secondary data analysis technique and subjected to factor analysis in terms of statistics.

Figure 1. Dimensions Related to Quality of Urban Life Measurement in Turkey

It has been understood that the factors in the field of gravity of urban life quality in the dimension determination processes are social needs, the spatial situation, satisfaction with public services, socio-economic development, and life satisfaction. It is considered that determining the importance levels of social indicators, which constitute the centrality of the research where the consideration reflections of countries at the local level, including international organizations, are important, and including them in the studies will contribute to the achievement of accurate results. It has been observed that the variables included in the model among the dimensions of quality of life and in the field of attraction of urban life quality are mainly composed of the variable structure of needs and focus of satisfaction. It is thought that the results of the study will contribute to the dimension determination and data collection processes to be used in urban life quality measurement studies.

1. Giriş

Yaşam kalitesi modern hayatın gelişimiyle gündeme gelen, sosyabilite kavramına kadar izlerin sürüldüğü ve kent toplumları için ideali arz eden bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Kentsel yaşam kalitesi çalışmalarında özne ve nesne konumunda yer alan kent ve kent toplumu terimleri aynı zamanda kavramın iki temel bileşenine de dikkatleri çeker. Yaşam kalitesi durum- sal açıdan aynı doğal ve yapılandırılmış çevrede bir arada yaşayan kimselerin fiziksel ve psiko- lojik refahının ifade edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesi ise ikinci dünya savaşından sonraki 1960'lı yıllarda popüler olmuş ve önem kazanmıştır (Das, 2008: 297; Lotfi & Solaimani, 2009:123).

Yaşanan iki dünya savaşı sonrası toplumsal hayatı derinden etkileyen yeniden yapılanma sü- recinin yansımaları ekonomik anlamda ciddi kazanımlara dönüşmüştür. Ancak yetersiz hizmet, düşük hava kalitesi, arazi kullanımında ayrışma, seyahat uzunluğu gibi olumsuz nedenlerle ya- şam kalitesi konularında yeterli iyileşmenin sağlanamaması, yaşam kalitesi kavramına ilişkin ilgiyi artırmıştır (El Din vd., 2013:86). Kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesine yönelik var olan yaklaşımların ortak yanı ise kişilerinin refahının ve yaşamdan memnun olmalarına etki eden bi- leşenlerin tespit edilmesidir. Ancak yapılan araştırmalar mevcut bir kentsel yaşam kalitesi ölçe- ğinin bulunmadığını ve yaşam kalitesinin ölçülebilmesi için sunulan parametrelerin çeşitlilik gösterdiğini ortaya çıkarmıştır.

Araştırma kentsel yaşam kalitesi kavramına ilişkin yaklaşımları tarihsel bağlamda ele alır- ken, yaşam kalitesi ölçümlerinde ulusal düzeyde belirlenen göstergeler üzerinden model arayışı- na odaklanmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yaşam kalitesi göstergeleri üzerinden sunulan nesnel ve memnuniyeti yansıtan öznel veriler ikincil veri analizine tabi tutulmuş, faktör indirgeme işlemi gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma kentsel yaşam kalitesi kavramının ölçülebilmesi için Türkiye özelinde dayanak teşkil edecek özellikleri belirlemek ve alanda eksikliği hissedilen ölçek geliştirme çabalarına katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında yaşam kalitesi, kentsel yaşam kalitesi kavramı ve kavrama ilişkin sunulan yaklaşımlar tanımlanırken, bu alanda yapılan çalış- maların değerlendirmesi yapılmış ve kavramın ölçülmesine yönelik isabetli sonuçlar ortaya ko- nulmasına katkı sağlayan boyutlar makro veriler üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır.

Yaşam Kalitesi Kavramının Tanımlanması

Sosyal bilimler literatüründe pek çok kavram için geçerli olduğu üzere yaşam kalitesi kavra- mının tanımlanması üzerinde de bir uzlaşının olmadığı görülür. Gündeme gelen bu bulanıklaş- manın ise temelde iki önemli gerekçesi vardır. Bunlardan ilki, yaşam kalitesi kavramının çok boyutlu olması gerekçesi ile farklı bilimsel disiplinlerden yükselen farklı kavramsallaştırmaların mevcudiyetidir. İkinci ve daha epistemolojik tartışma ise kavramın, yaşam standartı ve sosyal refah olguları yerine ve onlarla aynı anlamda kullanılmış olmasıdır. İfade edilen bu gerekçeler- den ötürü yaşam kalitesi literatürü detaylı bir biçimde ele alındığında büyük bir karmaşanın mevcut olduğu görülür. Dolayısıyla da kavramı anlaşılır kılmak ve mevcut kavramsallaştırmalar bağlamında bir sadeleşme yapmak gerekir.

Tartışmayı öncelikle yaşam kalitesi kavramının çok boyutluluğu üzerinden kurmak gerekir. Bu konuda pek çok farklı yaklaşım olsa da genel olarak düşünüldüğünde yaşam kalitesi boyutla- rının üç temel dayanak noktası vardır. Bunlar, ekonomik boyutu temsil eden *yaşayabilirlik*, (eko- nomik büyüme, verimlilik, refah vb.) sosyal alanda ortaya çıkan *yaşanabilirlik* ve son olarak da çevresel boyutu temsil eden *sürdürülebilirlik* değişkenleridir. Bu anlamda en başta söylenebilir

ki, yaşam kalitesi, bu üç temel alanın çoklu kesişim odağı olarak konumlanmaktadır (Stimson & Marans, 2011). Taşıdığı anlam dolayısıyla bir yandan bireylerin yaşamdan memnuniyetlerini ve diğer yandan da yaşam beklentilerini içeren bir değere sahiptir. Kavramın çok boyutluluğu ile birlikte hem tanımlama hem de ölçüm sorunlarının varlığından da söz edilebilir.

Sosyal bilimler literatüründe özellikle de son yirmi yılda yaşam kalitesi çalışmalarının hem sayısı hem de kapsamı artmasına rağmen, konuya dair asıl ilginin 1930'lu yıllardan sonra başladığı görülür (Oktay & Marans, 2010; Zamainfard vd. 2018). Bu yıllardan itibaren akademik olduğu kadar ekonomik ve politik alanlarda da dikkate değer bir popülerlik kazanmıştır. Bu sebeple de çoğu zaman yaşam kalitesinin, refah ve mutluluk kavramları yerine de kullanılmış olduğuna rastlarız (Veenhoven, 2000). Bu genelleştirici/kapsayıcı yaklaşım, kavramın bulanıklaşmasına katkı sağlamıştır.

Yaşam kalitesi kavramı, güncel literatürde bireyin içinde bulunduğu iyi-olma ve refah koşullarına gönderme yaparken, diğer yandan da bireyin bu koşullara nasıl yanıt verdiğine de ilişkindir (Pacione, 2003). Dünya Sağlık Örgütü, yaşam kalitesini “hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değerler sistemi içinde buldukları durumu algılama ve değerlendirme biçimi olarak tanımlamıştır (WHOQOL,1997). Söz konusu tanımlamada bireylerin içinde buldukları koşullara dair oluşturdukları algı ve değerlendirmeler öne çıkmaktadır. Yaşam kalitesinin, mevcut somut koşullara ilişkin kaygı ve memnuniyet düzeyine bağlı olarak biçimlendiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda kavramın psikolojik ve çevresel olmak üzere iki yönü vardır. Her iki yönelim de bireyin içinde bulunduğu coğrafi bölgede kendisi için tatmin edici gerekli koşulların ne derece var olduğu ile ilgilidir.

Özellikle de sanayi devriminden sonra ortaya çıkan derin ve sarsıcı toplumsal değişme dinamikleri sonucunda yaşam kalitesi sorgulanabilir bir kavram haline gelmeye başlamıştır. Mimarlık, şehir ve bölge planlama, psikoloji, sosyoloji, sağlık ve ekonomi gibi farklı disiplinlerin ilgi alanına giren yaşam kalitesi kavramı da içinde yer aldığı disiplinin kuramsal temel ve merakları çerçevesinde farklı biçimler almıştır. Bu anlamda da yaşam kalitesi, yaşamın birçok farklı alanını ve bu alanlar arasındaki etkileşimi içeren çok boyutlu bir kavram olarak da karşımıza çıkmıştır.

Literatürde tanımlamalar çok farklılık gösterse de aslında Wish (1986)'in de belirttiği üzere kavram temelde aynı odağa gömülüdür. Tüm farklılıklarına rağmen literatürde kullanılan en sık tanımlamaların özünde son derece benzer oldukları görülür. Tanımlamaların tümü coğrafi ya da sosyolojik bir kategoride yer alan bireylerin içinde buldukları koşullar ve bu koşullara dair algılarını içeren süreç ile ilgilidir. Kavram, iyi-olma, mutluluk, memnuniyet ve refah koşullarına gönderme yapmaktadır. Ancak ortaya çıkan böylesi bir durum, yaşam kalitesi kavramı açısından da başka bir tartışmayı gündeme getirmiştir. Kavram sanki salt gelişmiş, batılı ülkelerin ve burada yaşamını sürdüren insanların koşullarına odaklanmış gibi görünmektedir (Hagerty vd., 2001). Yoksul olan ve modernleşme süreçlerinin dışında kalmış üçüncü dünya ülkeleri ve orada yaşayanlar açısından zaten bir yaşam kalitesi kavramından söz etmek mümkün olmadığı için kavramın ötekileştirici yönüne de dikkat çekilmektedir.

Yaşam Kalitesi Yaklaşımları

Mevcut literatürde yaşam kalitesi kavramına ilişkin olarak en fazla karmaşıklığın yaşandığı ana tema, kuramsal alana dairdir. Kavramın sahip olduğu çok boyutluluk ve disiplinler arası bir konumda yer alması, yaşam kalitesinin teorik olarak yapılandırılmasını zorlaştırmaktadır. İster sosyal bilimler, ister mühendislik bilimleri alanından bakın, her iki disiplin açısından da yaşam kalitesi kuramlarının belirsizlik taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla da alanın sadeleştirilmesine yönelik olarak bu çalışma da üçlü bir sınıflandırma modelinin kullanıldığını ifade etmek gerekir.

Buna göre yaşam kalitesi ile ilgili kuramsal yaklaşımları ve araştırmaları kendi arasında üç ana kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki, daha çok psikoloji ve sosyoloji çalışmaları bağlamında gündeme gelen bireysel/kişisel iyi olma hali ile ilişkili yaşam kalitesi kuramlarıdır. Bu yaklaşımın ana ilgi odağı, bireysel iyi olma hali, mutluluk ve yaşam doyumudur. Bireyin yaşam kalitesini anlamaya yönelik olarak kuramsallaştırılan başlıca teorilerden ilki, Jeremy Bentham'ın temellerini atıp, John Stuart Mill'in geliştirdiği ahlak ve siyaset ilkesinin özünü oluşturan faydacılık yaklaşımıdır (Tekeli, 2010). Bireysel haz meselesinden yola çıkan bu teorik modele göre esas olan faydanın çoğaltılmasıdır. Çünkü zaten iyi olan aynı zamanda faydalıdır.

Bireysel iyi olma/yaşam kalitesi yaklaşımı içerisinde güçlenen ikinci teorik model, Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi kuramıdır. Faydacı yaklaşıma eleştirel bir perspektifle karşılık veren ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramına göre tüketim odaklı yaşam kalitesi anlayışı yerine ihtiyaç esaslı bir anlayış kurmak gerekir. Bilindiği üzere bu teori, beşli bir piramit biçiminde sembolize edilmiştir (Sarı&Kındap, 2018). Yaklaşım yaşam kalitesi bağlamında ele alındığında insanın tüm ihtiyaçlarının karşılanmadan mutlak anlamda bir yaşam kalitesine ulaşmasının beklenemeyeceği fikri üzerine kuruludur.

Bireysel iyi olma/yaşam kalitesi ile ilgili son yaklaşım ise ünlü iktisatçı Amartya Sen tarafından geliştirilen kapasite yaklaşımıdır (1993). Yine kapasite yaklaşımının da faydacı yaklaşımın eleştirisi üzerine kurulu olduğu söylenebilir. Faydacı yaklaşımda yaşam kalitesi kavramı tanımlanırken, insanların özellikleri ve kapasiteleri standart olarak kabul edilmiştir. Oysa kapasite kuramına göre insanların kapasiteleri asla sabit ve değişmez değildir (1993). Ayrıca Sen'e göre yaşam kalitesi gibi çok boyutlu bir kavramın salt niceliksel verilerle ele alınması mümkün değildir. Özünde bireylerin yetenekleri, ilgileri ve içinde yer aldıkları yapıyı dünyayı nasıl algıladıklarını da önemli ölçüde dikkate almak gerekir.

Sen tarafından ortaya konan bu model, aynı zamanda yaşam kalitesinin kavramsallaştırılması adına akademi dışında da çalışmaların hızlanmasına katkı sağlamıştır. Birleşmiş Millet tarafından hazırlanan 1990 yılındaki, İnsani Gelişmişlik Endeksi Raporu, Sen'in yaklaşımını esas alarak insanların refah seviyelerini ölçmek için yeni bir model önermiştir (Sarı&Kındap, 2018:45). İnsani Gelişme Yaklaşımı olarak da kendisine karşılık bulan bu modele göre yaşam kalitesinin ölçümünde insanların içinde bulunduğu koşulları dikkate almakla birlikte bireylerin algı ve deneyimlerini de göz önünde bulundurmak gerekir.

Yaşam kalitesi kavramının teorileştirilmesine ilişkin ele alınabilecek ikinci makro alan, sağlıkla ilgili yaşam kalitesi çalışmalarıdır. Genel olarak bakım, tedavi, halk sağlığı, engelli ve yaşlılar gibi alanları kapsayan bu yönelimin ana çalışma alanı, ekonomik, sosyal ve çevresel koşulların insan ve toplum sağlığı üzerinde yaratmış olduğu etkilerdir (On Birinci Kalkınma Planı, 2018). Bireyin sağlığı ise yalnızca fiziksel etkinlik üzerinden değil, aynı zamanda ruhen ve sosyal olarak da tam bir iyilik hali anlamına gelir. Bu model içerisinde özellikle de Dünya Sağlık Örgütü tarafından çeşitli sağlık endeksleri aracılığıyla bireylerin yaşam kalitesi ölçülmeye çalışılmaktadır.

Yaşam kalitesine ilişkin kuramsal modellemelerin üçüncü ayağını ise temsil eden kentsel ve çevresel kaliteye ilişkin yaklaşımlar, bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Ekonomi, coğrafya, şehir planlama, sosyoloji ve kamu yönetimi disiplinleri içerisinde ele alınan kentsel yaşam kalitesi kavramının ana ilgi odağı ise insan ve çevre etkileşimidir. Ortam ve yer merkezli olarak da kavramsallaştırılan bu yaklaşımın detayları ise aşağıdaki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Kentsel Yaşam Kalitesi

Bu çalışmanın ana odağını oluşturan kentsel yaşam kalitesi kavramını daha anlaşılır kılmak için konuyu belli başlıklar altında toplamak ideal görünmektedir. Öncelikle kentsel yaşam kalitesinin literatürdeki belli başlı tanımlamalarını tartışmak ve sonrasında ise kentsel yaşam kalitesinin gösterge ve ölçümlerinden ayrı ayrı söz etmek gerekir.

Son zamanlarda yaşam kalitesi ve onun bir alt dalı olarak kentsel yaşam kalitesi kavramları, yaygın olarak kullanılmakta ve kavramın değeri ekonomik, politik ve sosyolojik açıdan giderek artmaktadır. Kavramsal bir tartışma ile konuya giriş yapıldığında farklı prizmalardan yansıyan farklı varyanslara rastlamak mümkündür. Özellikle de sanayileşme sürecinin hayata geçirdiği hızlı ve çarpık kentleşmenin bireylerin yaşam kalitesi üzerinde olumsuz etkiler yarattığının tespit edilmesiyle birlikte kent ve yaşam kalitesi kavramları arasındaki bağ da kendiliğinden kurulmuştur (Xie, 2019).

Kentsel yaşam kalitesini genel olarak kentte yaşayan bireyin ihtiyacı olan hizmetlerin ve tüm koşulların arz ve talebi arasındaki ilişki olarak tanımlamak mümkündür. Bu süreç, karmaşık olmakla birlikte bir takım göstergeler dizinine de gönderme yapar. Vatandaşların refahı ile birlikte hizmet çeşitliliği ve kalitesine ek olarak mekânların standartlarının da dikkate alınması gerekir (Görün ve Kara, 2010: 143).

Bilindiği üzere toplumsal yaşamda var olan kişilerin bireysel olarak yüksek bir yaşam standartına sahip olmaları, kentsel yaşam kalitesinin de yüksek olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü bireylerin kendilerinden bağımsız olarak meydana gelen kentsel sorunlar, kentsel yaşam kalitesine ulaşmanın önünde büyük bir engel teşkil eder. Kentsel yapılar içerisinde birey ve mekân arasında doğrudan bir ilişki kurmak esastır. Bu anlamda da kentsel yaşam kalitesi kavramının çerçevesini oluşturan ölçülebilir nitelikteki mekânsal, sosyal ve fiziksel unsurları ve kent sakinlerinin bu unsurları nasıl algıladıklarını ele alan bir kavram olarak da tanımlamak mümkündür. (Van Kamp vd., 2003). Daha basit bir tanımlama ile kentlilerin kentten beklentilerinin karşılanmasıdır (Başaran ve Çiftçi, 2011). Kavram içerisinde fiziksel ve çevresel unsurlar yer aldığı kadar psikolojik ve sosyolojik faktörlerde kendisine yer bulmuştur. Bu anlamda çağdaş kent ve çevre standartları kadar kentte yaşayan bireylerin kentli haklarına eşit derecede erişmesi, sahip olması ve kullanması önemlidir. Yine görüldüğü üzere kentsel yaşam kalitesi ile kentli hakları arasında da büyük bir ilginin bulunduğu anlaşılır. Özellikle de 1992 yılında Avrupa Konseyince kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı'na göre kentsel yaşam kalitesi bir hak olarak tanımlanmıştır (Yavuzçehre ve Torlak 2006).

Kentsel yaşam kalitesinin farklı tanımlamaları ile birlikte dikkate alınabilecek ikinci önemli nokta kavrama içkin olan boyutlardır. Gerek yaşam kalitesi gerekse kentsel yaşam kalitesinin çok boyutlu yapısı tartışılmazdır. Bu noktada tartışılan asıl unsur, kentsel yaşam kalitesinin hangi boyutları içerdiğidir. Çünkü mevcut literatürde bu konuda da bir uzlaşma yoktur.

Örneğin Eva ve diğerleri tarafından (2011) geliştirilen bir modele göre kentsel yaşam kalitesinin çevresel, fiziksel, sosyal, psikolojik, ekonomik, politik ve devingen olmak üzere toplam yedi boyutu vardır. Kısa adıyla Mercer olarak anılan Human Resource Consulting isimli şirket, dünyada hali hazırda kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesine yönelik araştırma yapan kuruluşların başında gelmektedir (www.mercer.com). Şirketin dünya çapında iki yüz on sekiz kentte yürüttüğü yaşam kalitesi araştırmasında ise otuz dokuz ayrı boyuttan söz edilmektedir. Türkiye'de ise göstergelerin analizi üzerine yapılan bir araştırmanın sonucunda ise toplam on iki gösterge tanımlanmıştır. Bunlar çevre, ekonomi, erişilebilirlik, sosyal gelişme, arazi kullanımı, güvenlik, sağlık, eğitim, konut, nüfus, yönetim, enerji ve diğer olarak kategorize edilmiştir (Sarı ve Kındap, 2018: 55).

Yapılan araştırmalarda kentsel yaşam kalitesini oluşturan boyutlar çoğu zaman farklılık göstermiş olsa da genel olarak benzer iyi-olana gönderme yapmaktadırlar. Bu anlamda karşımıza çıkan asıl mesele, farklı kavramsallaştırma ve boyutlara sahip olan kentsel yaşam kalitesinin nasıl ölçülebileceğidir. Uzlaşmamış bir kuramsal zemin üzerine kurulu olan fenomenin ölçüm sorunları ve bunlara ilişkin olarak yürütülen araştırmalar ise çalışmada ayrı bir başlık altında tartışılacaktır.

Kentsel Yaşam Kalitesinin Ölçülmesine Yönelik Tartışmalar

Son yıllarda kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesi ile ilgili dikkate değer sayıda karşılaştırmalı çalışma ve makale olmasına rağmen kentsel yaşam kalitesini ölçmeye yönelik göstergeler standart olmaktan uzaktır. Elbette ki, ortaya çıkan böylesi bir sonucun birden fazla gerekçesi vardır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, inceleme alanı içerisindeki kentsel yaşam kalitesi göstergelerinin araştırma yapılan coğrafyadaki kültür ve gelenek gibi oldukça öznel faktörlerden büyük ölçüde etkilendiği aşikardır (Eva vd., 2011). Diğer yandan alana ilişkin yapılan temel çalışmaların dünya ölçeğinde gelişmiş ve refah koşulları bağlamında belli bir düzeye gelmiş ülkeler üzerinde yapılmış olduğu görülür. Bu tür çalışmaların daha çok Amerika, İskandinav ülkeleri, kıta Avrupası ve İngiltere gibi ülkelerde yürütüldüğü bilinmektedir (Campbell vd., 1976). Refah koşulları ve dolayısıyla yaşam kalitesi bağlamında ayrıcalıklı bir konuma sahip olan bu ülkelerdeki çalışmalar, dünyanın geri kalanı hakkında sağlıklı ve kapsayıcı bir bilgi toplama süreci önündeki bir engel olarak değerlendirilebilir (Hagerty, 1999: 355). Üstelik bu çalışmaların genellikle ulusal sınırlar içerisinde kalması, uluslararası karşılaştırmaya olanak tanımaması nedeniyle, yine ülkelerin yerel koşul ve dinamikleri arasında sıkışıp kalması anlamına gelmektedir (Marans, 2011; Hagerty, 1999).

Literatürde kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesine yönelik üzerinde uzlaşmış tek bir model olmamasına rağmen, bu konuda kullanılan en yaygın ve kabul görmüş yaklaşımın “gösterge” ler olduğu söylenebilir. Hatta kentsel yaşam kalitesi çalışmalarının ilk olarak 1960’lı yıllarda Sosyal Göstergeler Hareketi (Social Indicators Movement) içerisinde ortaya çıkmış olduğu görülür. Sosyal gösterge, kabaca bir toplumun temel yönlerinin durumu hakkında özlü, kapsamlı ve dengeli yargılar anlamına gelmektedir (Stimson ve Marans, 2011). Mevcut literatürdeki yaklaşıma göre sosyal göstergeler kendi arasında ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, toplumun objektif özelliklerine yani bir yerleşmedeki yaşam koşullarını ortaya koyan nesnel unsurlara gönderme yapar. Bu grupta çeşitli resmi kaynaklar ve nüfus sayımı sonucunda elde edilen bir dizi mekânsal veri kullanılmaktadır. Örneğin, hane halkı gelir düzeyi, suç oranları, yoksulluk, kirlilik seviyeleri, barınma maliyetleri gibi. İkinci grupta yer alan öznel yaklaşımda ise çoğunlukla anket tekniğine dayalı olarak elde edilmiş verilere dayalı bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılır. İnsanların nesnel koşullara dair algıları, davranışları ve bakış açıları dikkate alınır. Böylece nesnel yaklaşımla elde edilmiş olan veriler zenginleştirilmiş olur. Bu yaklaşım tipik olarak anket araştırma teknikleriyle toplanan ve regresyon analizi veya yapısal eşitlik modeller gibi teknikler kullanılarak elde edilen bilgileri içermektedir. Dolayısıyla da bireylerin yaşam kalitesi alanlarına ilişkin öznel değerlendirmelerini kapsamaktadır (Marans & Stimson, 2011; McCrea vd. 2011; Rogerson, 1999). Literatürde egemen olan bu iki yaklaşıma bir üçüncünün de eklenmiş olduğuna son zamanlarda tanıklık etmekteyiz. Bir kombinasyon modeli olarak ele alabileceğimiz bu modele göre kentsel yaşam kalitesini anlamak için hem nesnel hem de öznel göstergeleri bir arada kullanmak gerekir (Andelman & Neulfeld, 2001; Marans, 2007). Böylece yerleşmelerin nesnel özelliklerinin yanında bu temaların o coğrafi bölgede yaşayanlar tarafından nasıl algılandığını da birlikte ele almak mümkün olacaktır. Kentsel bağlamda yaşam kalitesi analiz edildiğinde, kişisel koşulların yanı sıra

kentlerin sunduğu kaynakları da araştırmak gerekir. Bu nedenle sosyal etkileşimlerin yanı sıra olanakların varlığı ve erişilebilirliğine de odaklanmak gerekir.

Kentsel yaşam kalitesi konusundaki araştırmalar bakıldığında ilk araştırmaların 1960'lı yıllarda sosyal göstergeler hareketi içerisinde ve daha çok nesnel göstergeler üzerinden yürütülmüş olduğunu görmekteyiz. Bu yaklaşımın bir örneği Liu (1976) tarafından 1970 yılında ABD'deki iki yüz kırk dörtten fazla metropol alanın beş genel kategori kullanılarak ölçüldüğü bir çalışmadır. Araştırmada ekonomik, politik, çevre, sağlık ve eğitim ile sosyal kategorileri ele alınmıştır. Ancak sosyal gösterge çalışmaları 1970'lerden sonra özellikle de ABD'de gözden düşmüştür. 80'li yıllarla birlikte ise özellikle de bireylerin memnuniyetlerini ölçmeye yönelik öznel gösterge çalışmaları ile tekrar gündeme gelmiştir. Objektif yaklaşım bilindiği üzere kişilerden bilgi toplamak üzerine inşa edilmiştir. Bu alandaki çalışmalara ise Michigan Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Merkezi öncülük etmiştir. Bu anlamda öznel yaşam kalitesi literatürünün büyük çoğunluğunun ampirik, pozitivist bir metodolojiyi benimsedikleri söylenebilir. Öznel göstergelere dair ilk önemli çalışmalardan bir tanesi de Campbell ve arkadaşları (1976) tarafından yürütülmüştür. Yaşamdan duyulan hoşnutluk ve mutluluk göstergeleri üzerine yapılandırılmış olan bu araştırma, yaşam kalitesi ile toplumsal değişim arasındaki ilişki üzerine kuruludur. Campbell ve arkadaşları yaşam kalitesini kavramak üzere beklentiler, duygular, istekler ve değer yargılarının izlenmesi gerektiği görüşü üzerinde durmuşlardır. Buna ek olarak kentsel yaşam kalitesi alanının en önemli isimlerinden bir olan Robert Marans (1975; 2007) ve Connerly (1988)' ye göre ise bireylerin görüşleri, yaşanan ortamın özelliklerinin algılama ve değerlendirmesinin yanı sıra bireyin geçmiş yaşam deneyimlerinden de etkilenmektedir. Bu anlamda özellikle de Marans etkisi ile kentsel yaşam kalitesi çalışmalarında kişisel değer, geçmiş yaşam ve beklentilerin giderek önem kazandığı görülür.

Dünyada yaşam kalitesini değerlendiren çalışmaların uzun bir geçmişi vardır. ABD'de iyi bilinen çalışmalardan bir tanesi de Detroit Metropolitan Alanı içerisinde yürütülen çalışmalardır. 1950'li yıllardan itibaren gerçekleştirilen bu çalışmalar genellikle yaşam kalitesinin algısal boyutuna odaklanmaktadır. Ancak 2001 yılından itibaren Marans'ın etkisiyle çalışmaların kapsamı genişletilip, kuramsal modele uygun olarak objektif veriler de değerlendirmeye dahil edilmiştir (Marans, 2007). Böylece karma kombinasyonun temsil edildiği çalışmaların da literatürde kendine sıklıkla yer edinmiş olduğu görülür.

Daha güncel yayınlara bakıldığında Psatha Eva ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmada (2011) Avrupa kentlerindeki kentsel yaşam kalitesini belirleyen göstergelere odaklanıldığı ve on iki gösterge saptandığı görülür. Diğer yandan kapasite yaklaşımı temelinde kentsel yaşam kalitesini anlamaya yönelik olarak kurgulanmış olan başka bir çalışmada ise bireylerin kapasitesi ile göstergelerin kapasite ve özellikleri arasındaki ilişki araştırılmıştır (Biaga vd., 2018). 2012 yılında yürütülen Avrupa Kentlerinde Yaşam Kalitesi Araştırması'nda çalışmaya yetmiş dokuz kent dâhil olmuştur. Araştırmada anket tekniği kullanılarak, her kentten toplam beş yüz kişi ile görüşülmüştür. Avrupa Birliği'ne üye olmamasına rağmen Türkiye'de bu araştırma kapsamında yer almıştır (European Union, 2013). Çalışma sonucunda elde edilen kentsel yaşam kalitesi göstergelerini ise alt yapı, çevre, istihdam olanakları, konut konforu, göç, güvenlik, hava kirliliği, sağlık ve bakım hizmetleri, eğitim ve işsizlik olarak ifade etmek mümkündür.

Ülkemizde ise Robert Marans'ın da katkılarıyla gerçekleştirilmiş olan "İstanbul'da Konut Alanlarında Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi" isimli çalışma, bu alandaki en kapsamlı araştırmalardan bir tanesidir (Türkoğlu vd. 2007). Çalışmanın temel amacı, İstanbul halkının yaşam kalitesinin değişik boyutlarını nasıl değerlendirdiklerini anlamaktır. Bu anlamda öznel göstergelere başvurularak İstanbul'da bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular ile de ülke-

imizde çok da karşılaşmadığımız kentsel yaşam kalitesine dair elde edilen veriler, dünyanın farklı kentlerinde benzer amaçlarla yürütülen araştırmalar ile karşılaştırma olanağı yaratmıştır (Türkoğlu vd. 2011). Ayrıca bu uygulamalı araştırmadan sonra konuya ilişkin ilgiler artmış ve her geçen gün konu hakkında ülkemizdeki araştırmalarda artış gözlenmiştir (İnan ve Özdemir; Sönmez, 2019; Akpınar,2019; Beritan ve Emecen,2020; Üstemel, 2020).

Yukarıda yapılan ve daha çok öznel göstergelerin kullanıldığı çalışmalar bizlere göstermektedir ki, kentsel yaşam kalitesinin boyutlarının neler olduğu konusunda kesin bir uzlaşma yoktur. Buna karşın pek çok araştırmacının ise genel olarak memnuniyet, beklenti ve hoşnutluk üzerinde anlaşmış oldukları görülür (Campbell vd. 1976, Andrews & Whitney 1973). Dolayısıyla bu bağlamda araştırmalar açısından önemli olan göstergelerin kategorize edilmesinden daha çok, göstergelerin araştırmalarda nasıl kullanıldığıdır. Bugün mevcut literatürde öznel ya da nesnel göstergelerin doğruluk ya da geçerlik açısından bir üstünlük ilişkisinden söz etmek mümkün değildir. Ancak özellikle de son yirmi yılda hem nesnel hem de öznel göstergelerin birlikte kullanıldığı (Rogerson, 1999; Wish, 1986) kentsel yaşam kalitesi çalışmalarının nitel ve nicel anlamda zenginleştiği görülür.

Araştırmanın Yöntemi

Yaşam kalitesi göstergelerinin Türkiye’de yer alan kentler üzerinden gruplandırılarak dağılımının ortaya çıkarılmasını amaçlayan bu araştırma sosyal göstergelere merkezilik teşkil eden parametreler bağlamında nesnel yaklaşım esas alarak kurgulanmıştır. Araştırma kapsamında 81 kente ilişkin ekonomik, çevre, sağlık ve eğitim ile diğer sosyal kategorileri içeren ve bağlı kentlerin anılan faktörler altında sahip olduğu değerleri somutlaştıran bağımsız değişkenler Türkiye İstatistik Kurumu tarafından sunulan veriler vasıtasıyla anlaşılmıştır.

Alana dönük epistemolojik tartışmaların ötesinde başlangıç noktası olarak Gross (1966) tarafından önerilen sosyal göstergeler hareketinden yararlanan nesnel yaklaşımlar devlet kurumları tarafından toplumun istifadesine sunulan makro verilerinin analiz edilmesiyle yaşam kalitesi ölçümüne yön vermektedir (Stimson & Marans, 2011: 35). Kavramsal çerçevede yapılan tartışmaların yanı sıra bahse konu araştırma kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesinde kullanılan yaşam kalitesi endeksleri haricinde toplumsal kurumların il bazında yoğunlaştığı ve topladığı verilere anlam katmanın yollarını aramaktadır. Kamu kurumları tarafından bireyi ilgilendiren sosyal konu başlıklarına dair yerel düzlemde tüm boyutlara ilişkin veri elde etmenin zorluğu, bazen ön plana çıkabilecek parametrelerinin öneminin yeteri kadar açıklanamamasını da sağlayabilmektedir. Kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesinde kavramlarının subjektif açıdan tanımlanmasında artan değerlerin görece önemi her ne kadar tartışmalara sebebiyet vermekte ise de, karşılaştırmalı araştırmaların hedefindeki kıyas ve karşılaştırma sayısal verilerin değerleri sayesinde anlam kazanmaktadır.

Araştırma yaşam kalitesinin belirlenmesinde makro veriler üzerinden işleyen nesnel yaklaşımı merkezine alarak, sosyal değişkenlere ait değerler vasıtasıyla kentlerin yaşam kalitelerinin gösterge boyutlarının gruplandırılabilmesi amacıyla taşımaktadır. Bu amaçla; nicel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmada kentsel yaşam kalitesinin dağılımına etken faktörlerinin gruplandırılması sağlanarak, mahalli birim olarak kategorize ettiğimiz kentlerin yaşam kalitesine yön veren faktörlerin yapısı anlaşılmasına çalışılmıştır. Böylelikle mahalli birimlerin il düzeyinde kentsel yaşam göstergeleri üzerinden karşılaştırmalı olarak anlaşılmasına imkân tanıyan bir araştırma sistematigi esasıyla var olan şablonun ortaya çıkarılabilmesi için nedensel-karşılaştırmalı araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada veri toplama tekniği olarak ikincil veri analizi tekniği kullanılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumunun sunduğu verilere ilişkin betimleyici istatistikler ayıklama ve düzenlemele-re tabi tutulmuştur. Bununla beraber kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesinde var olan belirsizliğin çözümlenmesi için somut değerlendirmelere imkân tanıyan kendi içlerinde türdeş faktörler oluş-turularak, bu faktörler altında kentlerin yaşam kalitesinin belirlenmesine hizmet eden faktörlerin gruplandığı kümeler anlaşılmalıya çalışılmış ve mevcut gruplamalar ile farklılıkları belirlenmiştir.

Araştırmada Kullanılan Değişkenler

Araştırma kentsel yaşam kalitesinin Türkiye özelinde dağılımının mahalli birimler arasında yer alan kentlere göre TÜİK' in yapmış olduğu endeks çalışması sonucu üretilen göstergeler üze-rinden çözümlemesine ve kavramsal açıdan sunulan faktörlerin makro veriler üzerinden yansı-malarının tutarlılığının tespit edilmesine odaklanmaktadır.

Metodolojik açıdan ikincil veri toplama tekniğiyle araştırmada kullanılan bağımsız değiş-kenler TÜİK tarafından yapılan endeks çalışması sonucu aktarılan verilerdir. Kamu kurumu kay-naklarından alınan verilerin kuramsal düzlemde sunulan sosyal göstergelerin eşleniği olan para-metrelerin tespiti ise devamında yapılacak boyut belirleme işlemlerine de katkı sağlamaktadır.

Dolayısıyla Türkiye özelinde kentsel yaşam kalitesine yön veren değişkenlerin tespiti ve de-vamında uygun ölçme araçlarının geliştirilmesi boyut indirgeme işlevinin de geçerliliğinin belir-lenmesine katkı sağlamaktadır. TÜİK tarafından kentlerin kentsel yaşam kalitelerinin belirlen-mesinde kullanılan göstergeler aşağıda sıralanmıştır.

Tablo 1: Araştırmada Kullanılan Sosyal Göstergeler

S.N.	Sosyal Göstergeler	A.S.N.	Alt Sosyal Göstergeler	Ortalama
1	Konut	1	Fert başına düşen oda sayısı	1,3
		2	Konutun içinde tuvalet mevcudiyeti oranı	88,1
		3	Konutun kalitesinde problem yaşayanların oranı	21,1
2	Çalışma hayatı	4	İstihdam oranı	46,2
		5	İşsizlik oranı	8,8
		6	Ortalama günlük kazanç	57,7
		7	İşinden memnuniyet oranı	78,8
3	Gelir ve servet	8	Kişi başına düşen tasarruf mevduatı (TL)	4342,1
		9	Orta ve üstü gelir grubundaki hanelerin oranı	34,4
		10	Temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını beyan eden hanelerin oranı	51
4	Sağlık	11	Bebek ölüm hızı (%)	11
		12	Doğuşta beklenen yaşam süresi (Yıl)	78,1
		13	Hekim başına düşen müracaat sayısı	5834,4
		14	Sağlığından memnuniyet oranı	72
		15	Kamunun sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı	77,5
5	Eğitim	16	Okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı	35,3
		17	TEOG sistemi yerleştirmeye esas puan ortalaması (puan)	259,9
		18	YGS puan ortalaması (puan)	197,6
		19	Fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı	13,1
		20	Kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranı	74,1

6	Çevre	21	PM10 istasyon değerleri ortalaması (hava kirliliği) ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	55,3
		22	Km^2 'ye düşen orman alanı	30,7
		23	Atık hizmeti verilen nüfusun oranı	78,7
		24	Sokaktan gelen gürültü problemi yaşayanların oranı	15,7
		25	Belediyenin temizlik hizmetlerinden memnuniyet oranı	64
7	Güvenlik	26	Cinayet oranı (bir milyon kişide)	25,5
		27	Ölümlü ve yaralanmalı trafik kazası sayısı	2,4
		28	Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin oranı	67,6
8	Sivil katılım	29	Kamunun asayiş hizmetlerinden memnuniyet oranı	84,2
		30	Mahalli idareler seçimlerine katılım oranı	88,2
		31	Siyasi partilere üyelik oranı	21,2
		32	Sendika/dernek faaliyetleri ile ilgili olanların oranı	6,7
9	Altyapı hizmetlerine erişim	33	İnternet abone sayısı (yüz kişide)	8,7
		34	Kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı	74,4
		35	Havalimanına erişim oranı	666,9
		36	Belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı	58,4
10	Sosyal yaşam	37	Sinema ve tiyatro seyirci sayısı (yüz kişide)	45,4
		38	Bin kişi başına düşen alışveriş merkezi alanı	69,5
		39	Sosyal ilişkilerinden memnuniyet oranı	88,8
		40	Sosyal hayatından memnuniyet oranı	54,3
11	Yaşam memnuniyeti	41	Mutluluk düzeyi	61,2

Kaynak: TÜİK, Konulara Göre İstatistik, (Erişim Tarihi: 30.09.2020)

Tablo 1' de yer alan değişkenler araştırma kapsamında sosyal göstergeleri tarif eden bağımsız değişkenler ve kentlerin yaşam endekslerinin belirlenmesine yönelik yapılan araştırma sonucunda elde edilen verileri kapsamaktadır. 11 gösterge üzerinden 41 alt gösterge temel alınarak kentlere ilişkin yaşam kalitesi endeksi belirlenmiş ve kentlerin kendi aralarında kıyaslanması sağlanmıştır. TÜİK tarafından yapılan çalışmada kullanılan sosyal göstergeleri sırasıyla konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, alt yapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti olarak sıralandığını görmekteyiz. Sosyal göstergeler altında yer alan her bir alt göstergenin karakterize ettiği anlam ve geneli itibarıyla bireye dönük memnuniyet düzeylerin de çalışma kapsamında yer verilmesi algısal düzlemde bireyin kentle buluşmasının yansımaları olarak göstergelere katkı sağladığını da bizlere göstermektedir.

Yapılan araştırma verilerin özüne bağlı olarak endeks üzerinden kentlerinin kendi aralarında da homojen biçimde sınıflandırılmasını sağlayarak ikincil veri kaynaklı tespit edilen faktörler sayesinde ölçüme olanak sağlayabilecek temel göstergelerinin belirlenmesine odaklanmaktadır. Ziyadesiyle bu şekilde yapılabilecek bir araştırma sistematik yönden alan çalışmaların özüne de uygundur. Çünkü nesnel yaklaşımların esası ikincil veri analizlerine temas ederken ekseriyeti kamu kurumlarının topluma dönük hizmetlerin karşılığı olarak elde edilmektedir ve bütüncül değerlendirme de kentsel yaşam kalitesinin ölçülebilir olmasına olanak sağlamaktadır.

Bu bakış açısıyla TÜİK tarafından kent bazında toplanılan verilerle temelde alındığı bağımsız değişkenlerin kavramsal açıdan anlamlarına bağlı kalınarak, bu değişkenlerin kümelenildiği faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu şekilde yapılan bir açıklama sosyal göstergelerin makro veriler ile kıyaslanmasından öte bireyin algıların dâhil edildiği subjektif değerlendirmelere olanak sağlayan ölçme araçları için boyut belirleme süreçlerine de katkı sağlanması için önem arz etmektedir.

Araştırmaya Konu Olan Hipotezler

Araştırma kentsel yaşam kalitesi ölçümlerinde sosyal göstergelere ilişkin faktör indirgemele-
rin yapılarak, elde edilen faktörler vasıtasıyla kentlerin yaşam kalitesi yönünden gruplandırılma-
sına odaklanmıştır. İkincil veriler gerekli düzenleme işlemlerinin ardından istatistiksel analizleri
tabi tutulmuştur. Bu kapsamda kurulan yokluk hipotezleri aşağıda verilmiştir:

1. Verilere faktör analizi uygulanamaz (Araştırmada kullanılan değişkenlerin arasındaki kore-
lasyon matrisi birim matrise eşittir ya da ($\rho=1$)).
2. Verilere uygulanan faktör analizi sonuçları kentleri yaşam kalitesi yönünden gruplandırıl-
masını sağlamamaktadır.

2. Araştırmanın Bulguları

Kentsel yaşam kalitesi endeks çalışmasında elde edilen verilere faktör analizi uygulanabilme-
si için gerek şartlardan biri çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlerin ilişkili olmasıdır. Faktör
analizi; ilişkili olan değişkenlerin kendi içerisinde türdeş ve ilişkisiz faktörler elde edilmesi üze-
rine gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Tablo 2’de yer alan belirleyici değerin (*) birinci
tip hata değerinden küçük olması küresellik testi öncesinde ortaya atılan yokluk hipotezin redde-
dileceği anlamına gelmektedir ($* < .05$). Bu noktada değişkenler arasında ilişki olduğu ve ilişkili
değişkenleri homojen faktörler altında kümelenebileceği sonucunu bizlere sunmaktadır.

Tablo 2: Endeks Verilerine Faktör Analizi Uygulanabileceğine İlişkin Tablo

KMO ve Bartlett Testi		
Kaiser- Meyer- Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçümü		0,770
Bartlett	Ki- kare Değeri	3348,561
Küresellik Testi	Serbestlik Derecesi	820
	Belirleyici Değer	0,000*

Endeks araştırmasında yer verilen 41 değişkenin 8 faktör ile %76,627’lik bir kısmını açıklan-
dığı anlaşılmaktadır. Tablo 3’te yer alan bilgiler dâhilinde 8 faktörün toplam değişimin önemli bir
kısmını açıkladığı görülmektedir. Boyut indirgeme işleminin belirlenmesinde gerçekleştirilen
faktör analizi sonucu kentsel yaşam kalitesi ölçümlerinde 8 boyutun önemli olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 3: 8 Faktörle Toplam Değişimin Açıklanma Yüzdesi

Faktörler	Kovaryans Matrisine Ait Özdeğerler		
	Toplam	Varyansın %’si	Kümülatif %’si
1. Faktör	8,567	20,894	20,894
2. Faktör	6,956	16,966	37,860
3. Faktör	5,582	13,616	51,475
4. Faktör	2,613	6,373	57,849
5. Faktör	2,599	6,340	64,188
6. Faktör	1,949	4,753	68,941
7. Faktör	1,609	3,924	72,865
8. Faktör	1,542	3,762	76,627

Varimax yöntemine göre değişkenlerin hangi faktörler altında toplandığına ilişkin sonuçlar
Tablo 4’te yer verilmiştir. Kentsel yaşam kalitesinin belirlenmesinde TÜİK tarafından gerçekleşt-

tirilen endeks çalışmasında yer verilen değişkenleri kümelendiği faktörler ve yapılan döndürme işlemi sonrası faktör isimleri ise aşağıda sıralanmıştır:

Tablo 4: Varimax Yöntemine Göre Belirlenen Faktör İsimleri**Varimax Yöntemine Göre Bileşen Matrisi**

Göstergeler	Faktörler							
	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör	5. Faktör	6. Faktör	7. Faktör	8. Faktör
Fert başına düşen oda sayısı	0,79	0,041	0,367	0,322	0,09	0,018	0,228	0,029
TEOG sistemi yerleştirmeye esas puan ortalaması(puan)	0,783	0,099	0,293	0,351	-0,096	-0,134	0,205	0,111
İnternet abone sayısı (yüz kişide)	0,753	0,493	0,117	0,252	0,072	0,114	-0,06	-0,033
Okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı	0,727	-0,171	0,116	0,115	-0,13	-0,173	0,106	-0,24
Km2'ye düşen orman alanı	0,708	-0,002	0,122	-0,186	-0,092	0,169	-0,137	-0,011
Konutun içinde tuvalet mevcudiyeti oranı	0,708	0,214	0,117	-0,091	0,271	0,112	0,188	0,221
Konutun kalitesinde problem yaşayanların oranı	-0,694	-0,268	-0,495	-0,066	-0,247	0,179	0,019	-0,005
Temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını beyan eden hanelerin oranı	-0,692	-0,125	-0,363	-0,237	-0,364	0,083	-0,089	-0,214
Orta ve üstü gelir grubundaki hanelerin oranı	0,684	0,427	-0,004	0,122	0,14	0,292	-0,039	0,071
Bebek ölüm hızı(%)	-0,661	-0,108	-0,261	-0,35	0,134	-0,176	0,114	-0,203
Fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı	0,641	0,527	-0,211	0,104	-0,081	-0,01	0,16	0,075
İşinden memnuniyet oranı	0,623	-0,069	0,542	0,186	0,291	-0,034	0,034	0,101
Kişi başına düşen tasarruf mevduatı(TL)	0,611	0,544	0,022	0,267	-0,093	0,095	-0,117	-0,06
Mahalli idareler seçimlerine katılım oranı	0,549	0,271	0,439	0,111	0,192	-0,271	-0,127	0,037
Kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı	0,118	0,85	0,229	-0,184	0,014	-0,186	0,076	-0,055
Atık hizmeti verilen nüfusun oranı	0,084	0,831	0,209	-0,183	-0,06	-0,159	-0,041	-0,044
Sinema ve tiyatro seyirci sayısı (yüz kişide)	0,401	0,801	0,064	0,095	0,084	0,1	-0,023	-0,016
Bin kişi başına düşen alışveriş merkezi alanı	0,353	0,725	0,008	0,004	0,16	-0,007	-0,131	0,118
Sokaktan gelen gürültü problemi yaşayanların oranı	-0,033	0,688	-0,283	-0,206	-0,338	0,193	-0,077	0,079
Havalimanına erişim oranı	0,026	0,685	-0,153	-0,057	-0,082	0,234	0,033	-0,036
Sosyal ilişkilerinden memnuniyet oranı	-0,052	-0,659	0,214	-0,056	0,495	-0,071	-0,001	-0,027
Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin oranı	0,193	-0,612	0,461	0,161	0,193	-0,103	0,165	0,16
Hekim başına düşen müracaat sayısı	-0,049	-0,574	0,326	-0,265	-0,141	0,088	-0,295	-0,102
YGS puan ortalaması(puan)	0,343	0,444	0,376	0,13	-0,103	-0,381	0,203	0,011

Kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,073	-0,359	0,812	0,093	0,154	-0,075	0,142	0,049
Kamunun sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,235	-0,126	0,787	0,092	0,192	-0,276	0,191	0,153
Kamunun asayiş hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,13	-0,384	0,738	0,221	0,061	-0,108	0,263	0,081
Belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,292	0,343	0,727	0,092	0,021	0,136	-0,05	-0,072
Belediyenin temizlik hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,572	0,322	0,623	0,079	-0,019	0,023	-0,047	-0,137
Sosyal hayatından memnuniyet oranı	0,349	-0,072	0,518	0,298	0,352	0,017	0,024	0,13
İstihdam Oranı	0,272	-0,071	0,16	0,879	0	0,113	-0,06	-0,047
İşsizlik oranı	-0,218	0,211	-0,35	-0,77	-0,166	0,03	-0,113	0,044
Mutluluk düzeyi	0,06	-0,313	0,161	-0,024	0,743	-0,097	-0,003	0,363
Sağlığından memnuniyet oranı	0,344	0,065	0,434	0,112	0,658	0,042	-0,087	0,153
Doğuşta beklenen yaşam süresi(Yıl)	0,47	-0,02	-0,018	-0,123	-0,615	-0,086	-0,007	0,39
Sendika/dernek faaliyetleri ile ilgili olanların oranı	0,192	0,001	0,039	0,233	-0,074	0,666	0,319	0,072
Ölümlü ve yaralanmalı trafik kazası sayısı	0,42	0,024	0,312	0,278	0,125	-0,574	0,142	-0,032
Ortalama günlük kazanç	0,322	0,395	-0,138	0,073	0,142	0,555	0,071	0,072
PM10 istasyon değerleri ortalaması (hava kirliliği) ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	-0,13	0,08	-0,062	-0,022	0,012	-0,193	-0,699	0,419
Siyasi partilere üyelik oranı	-0,05	0,039	0,338	-0,021	-0,028	0,037	0,638	0,269
Cinayet oranı(bir milyon kişide)	-0,093	0,015	-0,108	0,02	-0,134	-0,109	-0,004	-0,776

Faktör analizinin bağlı değişkenler üzerinden hedef kavramların açıklama yüzdelerini önemsiz değişkenlerin atılması suretiyle kısmi oranlarda azalttığı ilk bakışta ifade edilebilir, ancak açıklama yüzdelerinin görünen değişimleri homojen değişken setinin elde edilmesine de katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla faktör analizi kapsamında elde edilen azami 8 faktörün sosyal göstergeler temel alınarak yeniden boyutlandırılması tercihi Türkiye özelinde kurumların hizmetlerine ve bireylerin memnuniyetlerine yansıyan göstergelerin gruplandırılması ölçütlerinde yeni bir yol haritası arama isteğinin ifadesi olarak görülmelidir. Faktör analizi sonucunda ortaya çıkan faktörlerin içerisinde yer alan göstergelerin anlamları ve geneli yansıtan özellikleri değerlendirilerek boyut indirgeme işlemi ve boyut sayısına karar verilmiştir.

Bu bağlamda birinci faktörün ortogonal döndürme yöntemi varimax tekniği ile boyutlandırılmasında pek çok farklı başlık altında değerlendirilen göstergelerin bu faktör altında gruplandırıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ekseriyeti konut, eğitim, gelir ve servet göstergelerini yansıtan faktörün alt boyutları arasında değişime katkı sağlamayan göstergelerin azaltılabilmesi amacıyla kendi içerisinde ikinci defa faktör analizi yapılması yoluna gidilmiştir.

Başka bir anlatımla, kentsel yaşam kalitesinin belirlenmesine katkı sağlayan değişkenlerin gruplandırılabilmesi için yapılan araştırma sonucu farklı başlıklarda göstergeleri ifade eden değişkenlerin aynı faktör altından toplanması bizleri yeniden ikincil bir analize yönlendirmiştir. Örneğin birinci faktör altında toplanan “fert başına düşen oda sayısı” değişkeni konut göstergesinin alt başlığı olarak görülürken, “mahalli idareler seçimlerine katılım oranı” sivil katılım göstergesinin bir alt başlığıdır. Birinci faktör altında konut, eğitim, gelir ve servet, sivil katılım, sağlık gibi farklı göstergelere ait alt göstergelerin yer alması sonucu faktör yüküne daha az katkı sağlayan değişkenlerin belirlenerek çıkarılmalarına karar verilmiştir.

Tablo 5: Varimax Yöntemine Göre Birinci Faktörün İsimlendirmesine İlişkin Sonuçlar
Varimax Yöntemine Göre Bileşen Matrisi

Değişkenler	1.Faktör=Toplumsal İhtiyaçlar	
	Temel İhtiyaçlar	Kültürel İhtiyaçlar
Fert başına düşen oda sayısı	0,8427795	0,3942143
TEOG sistemi yerleştirmeye esas puan ortalaması(puan)	0,7751836	0,4358592
İnternet abone sayısı (yüz kişide)	0,5054665	0,8075792
Okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı	0,6224581	0,2093194
Km ² 'ye düşen orman alanı	0,5027061	0,3153644
Konutun içinde tuvalet mevcudiyeti oranı	0,6145078	0,428836
Konutun kalitesinde problem yaşayanların oranı	0,8276277	0,3556173
Temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını beyan eden hanelerin oranı	-0,854294	0,3063761
Orta ve üstü gelir grubundaki hanelerin oranı	0,3883949	0,7744923
Bebek ölüm hızı(‰)	0,5894475	0,4899501
Fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı	0,1824902	0,8496049
İşinden memnuniyet oranı	0,8641315	0,1355018
Kişi başına düşen tasarruf mevduatı(TL)	0,2726581	0,8558912
Mahalli idareler seçimlerine katılım oranı	0,7093503	0,2842914

Faktör analizi uygulanabilirliğine yönelik küresellik testi sonuçlarında kurulan yokluk hipotezi birinci faktör içerisinde yer verilen değişkenlere yeniden faktör analizi uygulanmasına imkân tanımaktadır. ($p < 0,05$, KMO Değeri=0,891). Öte yandan; faktör analizi sonrasında döndürülen 2 yeni alt faktörün toplam değişimin %69,95'ini karşıladığı görülmüştür.

Bu çerçevede faktör yüklerinin değerlendirilmesiyle birlikte birinci faktör altında oluşan yeni faktörlerin kavramsal boyutları değerlendirildiğinde Tablo 5 kapsamında **temel ihtiyaçların** karşılanması hizmet eden konut, temel eğitim ve geçim sağlama göstergelerinin aynı faktör altında yüksek düzeyde ilişki içerisinde oldukları anlaşılmıştır. Aynı faktör altında olumsuz anlam içerisine sahip olan “*temel ihtiyaçlarını karşılamadığını beyan edenlerin oranı*” göstergesi ise negatif bir ilişki göstererek tutarlı sonuçların elde edilmesine de ayrıca katkı sağlamıştır.

Birinci faktörün yeniden tanımlanması amacıyla yapılan ikinci defa faktör analizi sonucunda birinci alt faktöre ait isimlendirmenin konut, geçimini sağlama gibi konu başlıklarını içeren göstergelerden dolayı “*Temel İhtiyaçlar*” alt göstergesi ile isimlendirilmesinin daha uygun ola-

1 Temel ihtiyaçlar bireyin asgari yaşam standartlarını karşılaması için gerekli olan barınma, geçim sağlama ve geçim kaynağının temininde gerekli olan iş olanaklarını kapsamaktadır (Yanıklar;2010: 25-27). Eğitim modern

çağı sonucuna varılmıştır. İkinci alt faktörün ise orta- üst gelir sınıfında yer alma, haberleşme, iletişim, bilgi ve eğlence işlevine katkı sağlayan internet ve yükseköğretime ait göstergelerden dolayı “*Kültürel Beklentiler*” alt göstergesine uygun olduğu kanaatine varılmıştır. Böylelikle birinci faktörün iki alt boyut olarak tarif edebileceğimiz temel ve kültürel ihtiyaçlardan oluştuğu değerlendirilerek birinci faktörün “*Toplumsal İhtiyaçlar*” faktörü olarak isimlendirilmesinin uygun olacağı kanaatine varılmıştır.

Ayrıca “Toplumsal İhtiyaçlar” olarak isimlendirdiğimiz birinci faktör altında yer alan “*bebek ölüm hızı*” göstergesi her iki alt faktöre de yaklaşık olarak benzer düzeyde (Orta ölçüde faktöre katkı sağladığı görülmektedir~0,5) katkı sağlaması ve faktör yükünün diğer göstergelere göre daha düşük düzeyde kalmasından dolayı çıkarılmasına karar verilmiştir.

Birinci faktöre uygulanan ortogonal döndürme işleminden sonra ikinci faktör altında yer alan on kentsel yaşam kalitesi göstergesinin isimlendirmesi amacıyla ikinci defa faktör analizi uygulanmıştır. Çünkü ikinci faktör altında gruplandığı görülen göstergelerin altyapı hizmetlerine erişim, sağlık, güvenlik, sosyal yaşam gibi başlıkları kapsamı nedeniyle yeniden faktör analizinin uygulanmasının isabetli olacağı sonucuna varılmıştır.

Tablo 6: Varimax Yöntemine Göre İkinci Faktörün İsimlendirmesine İlişkin Sonuçlar

Varimax Yöntemine Göre Bileşen Matrisi

Değişkenler	2.Faktör=Mekânsal Durum	
	Yapılı Çevre	Beşeri Ortam
Kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı	,865	,305
Atık hizmeti verilen nüfusun oranı	,805	,359
Sinema ve tiyatro seyirci sayısı (yüz kişide)	,755	,420
Bin kişi başına düşen alışveriş merkezi alanı	,695	,375
Sokaktan gelen gürültü problemi yaşayanların oranı	,199	,881
Havalimanına erişim oranı	,292	,721
Sosyal ilişkilerinden memnuniyet oranı	-,312	-,721
Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin oranı	-,058	-,859
Hekim başına düşen müracaat sayısı	-,413	-,374
YGS puan ortalaması(puan)	,782	-,136

dünyada bireyin sosyal uyum süreçlerine adapte olması, kültürel değerlerin öğrenilmesi ve içselleştirilmesi gibi bireyin gelişimine katkı sağlayan işlevleriyle birlikte olmazsa olmaz iş olanaklarının belirlenmesinde nihai bir araç görevi görmektedir. Dolayısıyla özellikle temel eğitim sonrası bireyin ilgi ve yetenekleri bağlamında uygun mesleki yönlendirme sürecinin sağlanması ve bireyin bu süreci başarıyla tamamlaması gelecek planlarında zorunlu ihtiyaçların karşılanmasında özerk hareket edebilmesi için zorunlu bir ihtiyaç halini almaktadır. Bu bağlamda barınma ihtiyacını karşılayan asgari konut özellikleri ile yasal yollardan gelir elde edebilmenin yolu olan iş seçimi göstergelerinin temel ihtiyaçlar göstergesi olarak sınıflandırılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmiştir.

- Toplumdan topluma değişiklik gösteren kültürel ihtiyaçlar, zorunlu ihtiyaçlar karşılandıktan sonra gerçekleştirilmek istenen ihtiyaçların tanımlanması amacıyla kullanılmaktadır. Toplumsal ihtiyaçlar faktörü altında ikinci alt faktör olarak isimlendirdiğimiz kültürel ihtiyaçların karşılanabilmesi için öncelikle zorunlu ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. Dolayısıyla literatür bağlamında eğitim ihtiyacının geneli itibarıyla kültürel ihtiyaçların altında yer verilmesini burada bir şerh düşmek istenilmiştir. Çünkü eğitim bireye sunulan imkânlar dâhilinde kültürel hedeflerin bireye kazandırılmasıyla birlikte geçim kaynağına esas olan meslek edinim sürecinin olmazsa olmazıdır. Bu nedenle ikincil veri kapsamında analizde yer verilen değerlerin bireye edindirilmesi haricinde öğretim boyutları öne çıkarılan (TEOG sistemi yerleştirme puanı, okul öncesi eğitimde okullaşma oranı) göstergelerinin temel ihtiyaçlar kapsamında yorumlanmasının daha isabetli olacağı sonucuna varılmıştır.

Faktör analizi uygulanabilirliği kapsamında yeniden yapılan küresellik testi sonuçlarında kurulan yokluk hipotezi ikinci faktör içerisinde ortaya çıkan değişkenlere yeniden faktör analizi uygulanmasına imkân tanımaktadır. ($p < 0,05$, KMO Değeri=0,825). Öte yandan; faktör analizi sonrasında döndürülen 2 yeni alt faktörün toplam değişimin %67,069'unu karşıladığı görülmüştür. İkinci faktörün birinci alt faktöründe yer alan göstergelerin kavramsal açıdan göstergelerin durumu değerlendirildiğinde altyapı ve sosyal yaşama ilişkin değişkenlerin alt faktör altında gruplandığı görülmektedir. Faktör yüklerinin ağırlıklarına göre öncelikli olan göstergelerin “*Kanalizasyon ve şebeke suyunun erişim oranı*” ile “*Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Oranı*” olmasından dolayı altyapı göstergelerin önemli olduğu görülmüştür. Öte yandan birinci alt faktörün içerisinde gruplandığı görülen diğer göstergelerin sinema ve tiyatro seyirci sayısı ile alışveriş merkezi alanı gibi fiziki boyutları içeren özelliklere sahip olmasından dolayı yapı çevre olarak isimlendirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir. Açıkçası birinci alt faktör içerisinde yer alan “*YGS Puan Ortalaması*” alt göstergesi diğer faktör yükleriyle hemen hemen benzer ağırlığa sahip olmasına rağmen kavramsal açıdan bir birliktelik göstermemektedir. Kavram birlikteliğine önem verilmek üzere yeniden gerçekleştirilen “*Yapılı Çevre*” olarak gruplandırılan değişkenlerin yer aldığı faktör analizinde ayrı bir ayrışmaya rastlanılmamıştır.

İkinci faktörün ikinci alt faktöründe yer alan göstergelerin mevcut durumu değerlendirildiğinde “*Sokaktan gelen gürültü problemi yaşayanların oranı*”, “*Havalimanına erişim oranı*”, “*Sosyal ilişkilerinden memnuniyet oranı*”, “*Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin oranı*” göstergelerin havalimanı içerikli değişkenin haricinde sosyal çevrenin fiziki olmayan koşullarına işaret ettiği anlaşılmıştır. Bu nedenle anılan göstergelerin önemli bir kısmının beşeri unsurlardan kaynaklı etkenlere yönelmesi ve bu alt faktör bağlamında faktör yüklerinin dağılımı incelendiğinde sosyal ilişkiler, yürürken kendini güvende hissetme gibi insan kaynaklı mekânı oluşturan etmenlerden dolayı beşeri unsurlar olarak isimlendirmenin daha uygun olacağı değerlendirilmiştir. Her iki alt boyutun mekânın fiziki ve beşeri boyutlarına odaklanan özelliklerinden dolayı mekânsal durum olarak isimlendirilmesinin isabetli olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Üçüncü faktör içerisinde gruplanan sosyal göstergelerin kamu hizmetlerin memnuniyeti ifade etmesinden dolayı yeniden faktör analizi yapılmasına gerek duyulmamıştır. Tablo 7’ de yer verilen göstergelerin ortak özelliğinin “*Kamu Hizmetlerinden Memnuniyet Faktörü*” olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Üçüncü Faktörde Yer Alan Göstergeler

Değişkenler	3.Faktör= Kamu Hizmetlerinden Memnuniyet
Kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,812
Kamunun sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,787
Kamunun asayiş hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,738
Belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,727
Belediyenin temizlik hizmetlerinden memnuniyet oranı	0,623
Sosyal hayatından memnuniyet oranı	0,518

Kamu hizmetlerinden memnuniyet faktörü altından yer alan göstergelerin faktör yüklerinin eğitim, sağlık ve asayiş memnuniyeti olarak sıralandığı anlaşılmaktadır. Toplu taşıma, temizlik hizmetleri ve sosyal hayatından memnuniyet diğer sıralan göstergeler arasında yer almaktadır. Dördüncü faktör içerisinde yer alan göstergelerin ise ekonomik yönden reel sektörün göstergeleri arasında yer alan istihdam ve işsizlik oranların değişiminden oluştuğu görülmüştür. Topluların

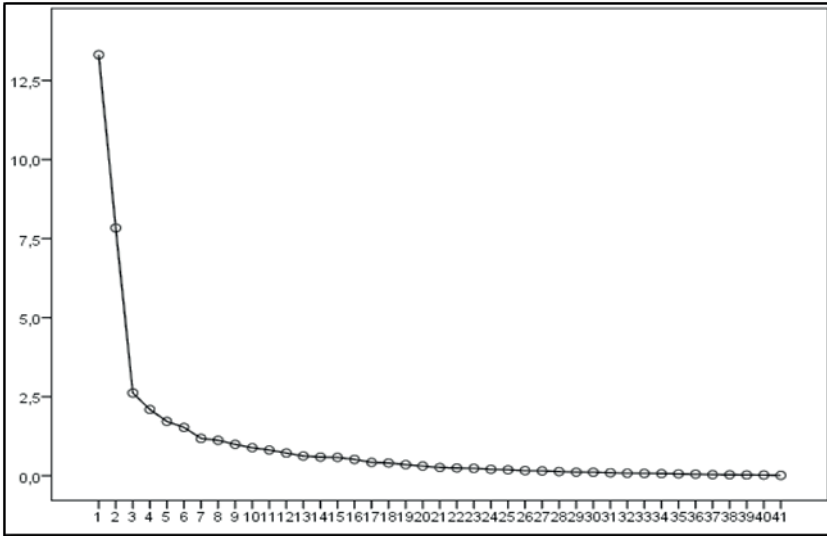
ekonomik ve sosyal yönden refahının ana bileşenleri arasında gösterilen makro değişkenler kavramsal açıdan benzer nitelikleri taşımasından dolayı tekrar faktör analizi yapılmamıştır. Bu çerçevede dördüncü faktörün Tablo 8’de yer verilen göstergeler esas alınarak sosyal kalkınma faktörü olarak isimlendirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Tablo 8: Dördüncü Faktörde Yer Alan Göstergeler

Değişkenler	4.Faktör= Sosyal Kalkınma
İstihdam Oranı	0,879
İşsizlik oranı	-0,77

Faktör analizi dâhilinde dört faktörün Tablo 3’te yer verilen açıklama yüzdelerine göre toplam değişimin yaklaşık olarak %57’sini açıkladığı görülmektedir. Bu çerçevede bu aşamadan sonra göstergelerin faktörler içerisinde oluşturduğu yüklerin ağırlığı ve kavramsal açıdan boyut sayılarının birlikteliği yeni faktör eklemelerinin alt yapısını da şekillendirmiştir.

Faktör analizinde göstergeler arasında değişimi gösteren değişkenlerin birbiriyle ilişki düzeyleri nedeniyle 8 faktörün oluşmasına sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Öte yandan özdeğerlere ilişkin diyagram sonuçlarında altıncı faktörden sonra yatay bir seyre sahip olduğu görülmektedir. Diyagram sonuçları ve faktörlerin açıkladığı varyans yüzdelerinin sonuçlarıyla beraber kentsel yaşam kalitesinin açıklanmasına ilişkin eklenmesi planlanan yeni faktörlerde faktör yükleri ve aynı faktör içerisinde göstergelerin kavramsal boyutlarına önem verilmiştir.

Şekil 1. Faktör Analizi Yamaç Eğim Grafiği

Beşinci faktör içerisinde yer alan göstergelerin ise yaşam memnuniyetine ilişkin göstergeler arasında yer alan mutluluk düzeyi, sağlığından memnuniyet ve ortalama yaşam süresi beklentisi değişkenlerinden oluştuğu anlaşılmıştır. Bu açıdan beşinci faktörün Tablo 9’de yer verilen göstergeler esas alınarak Yaşam Memnuniyeti faktörü olarak isimlendirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Tablo 9: Beşinci Faktörde Yer Alan Göstergeler

Değişkenler	5.Faktör= Yaşam Memnuniyeti
Mutluluk düzeyi	0,743
Sağlığından memnuniyet oranı	0,658
Doğuştta beklenen yaşam süresi(Yıl)	-0,615

Altıncı faktör ve devamı niteliğinde diğer faktörler içerisinde faktör yüküne katkı sağlayan diğer yedinci ve sekizinci faktörlerin içerikleri değerlendirildiğinde faktör yüklerinin ilişki düzeylerinde sivil katılım, gelir durumu ve güvenlik göstergelerine ilişkin alt göstergelerden oluştuğu anlaşılmıştır. Bununla beraber bu göstergelere ilişkin bazı parametrelerin diğer faktörlerin kavramsal çerçevesi içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Örneğin; Toplumsal ihtiyaçlar faktörü altında mahalli idareler seçimlerine katılım, mekânsal durum faktörü altında geceleyin yalnız başına güvende hissetme durumu, Sosyal kalkınma faktörü altında istihdam oranları göstergesi örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla kentsel yaşam kalitesi ölçümlerinde beş faktör üzerinden açıklamanın uygun olacağı değerlendirilmiştir. Beş faktörün toplam değişimin yaklaşık olarak %64'ünü açıkladığı analiz sonuçlarından anlaşılmıştır.

3. Sonuç ve Öneriler

Yaşam kalitesinin ölçümlerinde ortak bir dilin sağlanamamasının en büyük nedeni kentleri oluşturan bireylerin kültürel ve memnuniyet değerlerinin farklılığıdır. Kentsel yaşam kalitesine ilişkin sunulan farklı yaklaşımların ölçüm tekniğinde ayrışmaları değerlendirildiğinde; nesnel göstergeleri dayanak teşkil edenlerin ikincil veri analizi kullanarak, öznel göstergeleri temel alanların ise anket tekniğine dayalı veriler üzerinden kentlerin yaşam kalitesine yön vermeleridir.

Bilimin temelini oluşturan nedensellik ve ilişkisel kavramların değişkenlere indirgenmek suretiyle ölçümü temelde yer alan boyutlarının keşfedilmesi ile anlam kazanmaktadır. Farklı disiplinlerin araştırmaya olanaklı kıldığı kentsel yaşam kalitesine özgün bir ölçüm aracının geliştirilememesi ise kentler üzerinden etnografi temelli karşılaştırmaların zorluğuna işaret etmesinden dolayıdır. Yaşam kalitesinin ölçülmesinde temel alınan sosyal göstergelerin durumu alan yazınında her ne kadar faydalı olan iyidir bakış açısıyla ele alınmış olsa da eleştirel bakış açısı bu durumu karşılaştırma esasına dayalı gösterge belirlemenin zorluğuna göndermede bulunmaktadır.

Bu çalışma nesnel göstergeler temel alınarak ulusal düzeyde Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 81 kente ilişkin toplanan verilerin bileşik endeks yöntemiyle analiz sonucu kentlerin yaşam düzeylerinin belirlendiği çalışma kapsamında elde edilen 41 göstergenin kavramsal içeriklerine odaklanarak boyut önerisi geliştirmiştir. Bu amaçla kendi içlerinde homojen ve aralarında ilişki bulunmayan boyutların elde edilebilmesi için gerçekleştirilen faktör analizinde araştırma sonuçlarına göre temelde 5 faktör elde edilmiştir.

Toplam değişimin %64'nün açıklandığı araştırma sonuçlarında önem düzeylerine göre elde edilen faktörlerin sırasıyla; toplumsal ihtiyaçlar, mekânsal durum, kamu hizmetlerinden memnuniyet, sosyo-ekonomik kalkınma ve yaşam memnuniyeti faktörleri olduğu anlaşılmaktadır. Toplumsal ihtiyaçlar olarak temel ve kültürel ihtiyaçlar adı altında iki alt boyutunun olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber, mekânsal durum faktörünün ise yapı ve beşeri çevre alt boyutlarıyla şekillendiği görülmüştür.

Bu çerçevede sosyal bilim alanlarında yaşam kalitesi kavramına yönelik ölçek geliştirilmesinin ilk aşaması olan modelleme sürecinde yaşam kalitesine yön veren boyutların ihtiyaç odaklı faktörler ürettiğini göstermiştir. Yaşam Kalitesinin belirlenmesinde asgari ihtiyaçların karşılan-

ması birincil önem düzeyine sahipken, mekânı çevreleyen fiziki ve beşeri koşulların mevcut durumu ikincil özelliği oluşturmuştur.

Şekil 2. Kentsel Yaşam Kalitesi Ölçümüne İlişkin Boyutlar

Bu noktada kentlerin farklı kültürlere sahip insan gruplarına ev sahipliği yapması, birlikte yaşama pratiklerinin geliştirilmesi ve temel ihtiyaçların karşılanmasında sunduğu fırsatlar cazibe merkezi haline gelmelerini sağlamaktadır. Uluslararası kuruluşlar dâhil yerel düzlemde ülkelerin yansımaların önemsendiği araştırmalara merkezilik teşkil eden sosyal göstergelerin önem düzeylerinin yerel önceliklere göre belirlenerek çalışmalarda yer verilmesinin isabetli sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Yaşam kalitesi boyutları arasında modelde yer alan ve kentsel yaşam kalitesinin çekim alanında yer alan değişkenlerin ağırlıklı olarak ihtiyaç ve memnuniyet odaklı değişken yapısından oluştuğu görülmüştür. Yapılan araştırmaya ilişkin sonuçlarının kentsel yaşam kalitesi ölçüm çalışmalarında kullanılacak boyut belirleme ve veri toplama süreçlerinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Akpınar, O., & Pektaş, E. K. (2019). Yavaş şehirler (Cittaslow) ve kentsel yaşam kalitesi üzerindeki etkileri: Seferihisar halkının algısı üzerine bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 31-46.
- Andelman, Fried, I., & Neulfeld, M. (2001). Quality of life self-assessment as a function of lateralization of lesion in candidates for epilepsy surgery. *Clinical Research*, 42 (4), 549-555.
- Andrews, F.M., & Whitney, S.B. (1976). Social indicators of well-being. Americans Perceptions of Life Quality. New York: Plenum Press.
- Başaran, İ., & Çiftçi, S. (2011). “Yönetimler arası işbirliğinin kentsel yaşam kalitesinin geliştirilmesindeki önemi”, *Afyon Kocatepe İİBF Dergisi*, 13 (2), 251-275.
- Beritan, C., & Emecen, Y., (2020). Kentsel yaşam kalitesi üzerine karşılaştırmalı bir inceleme: Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kampüsü örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(75), 1495-1506.
- Biaga, B., & Ladu M. G., & Meleddu M. (2018). Urban quality of life and capabilities: an experimental study, *Ecological Economics*, 150, 137-152.
- Campbell, A., & Converse, P. E., & Rodgers, W. L. (1976). The quality of American life. *Russell Sage Foundation*, New York.
- Das, D. (2008). Urban quality of life: A case study of Guwahati. *Social Indicators Research*, 88(2), 297-310.
- El Din, H. S., Shalaby, A., Farouh, H. E., & Elariane, S. A. (2013). Principles of Urban quality of Life for a Neighborhood. *Hbrc Journal*, 9(1), 86-92.
- European Union (2013). Quality of life in European cities-Report. “Retrieved from” https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/flash/fl_366_en.pdf.
- Görün M., & Kara M., (2010). Kentsel dönüşüm ve sosyal girişimcilik bağlamında Türkiye’de kentsel yaşam kalitesinin artırılması, *Yönetim Bilimleri Dergisi* 8 (2), 139-164.
- Hagerty, M.R., & Cummins, R.A., & Ferriss, A. L., & Land, K.; Michalos, A.C., & Peterson, M., & Sharpe, A., & Sirgy, M., & Vogel, J. (2001). Quality of life indexes for national policy: review and agenda for research, *Social Indicators Research*, 55 (1) 1-96.
- Hagerty, R. Michael, (1999). Unifying livability and comparison theory: cross-national time-series analysis of life-satisfaction, *Social Indicators Research* 47, 343-356.
- İnan Ö., & Özdemir S. İ. (2019). Kentsel yaşam kalitesi ölçüm yöntemlerinin geliştirilmesi, *International Journal of Economics, Politics, Humanities&Social Sciences* 2 (3), 184-198.
- Liu, B. C. (1976). Quality of life indicators in U.S. metropolitan areas. *Praeger*, New York.
- Lotfi, S., & Solaimani, K. (2009). An assessment of urban quality of life by using analytic hierarchy process approach (case study: Comparative study of quality of life in the north of iran). *Journal of Social Sciences*, 5(2), 123-133. Retrieved from www.scopus.com
- Marans R., & Stimson R. (2011) An overview of quality of urban life, *Investigating quality of urban life-theory, Methods and Empirical Research*, edit: Robert W. Marans&Robert J. Stimson, Social Indicators Series, London:Springer.
- Marans, R. W. & Rodgers, W. (1975). Towards an understanding of community satisfaction. İ A. Hawley & V. Rock (Eds.). *Metropolitan America in contemporary perspective*, 299 – 352. New York: Halsted Press.
- Marans, R., (2007). Kentsel Yaşam Kalitesinin Ölçülmesi, *Mimarlık dergisi*, Dosya. Kentsel Yaşam Kalitesi (335) Mayıs-Haziran.
- McCrea, R., & Stimson, R., & Marans, R. W. (2011). The evolution of integrative approaches to the analysis of quality of urban life. *In Investigating quality of urban life* (pp. 77-104). Springer, Dordrecht.
- McCrea, R., & Shyy, T. K., & Stimson, R. (2006). What is the strength of the link between objective and subjective indicators of urban quality of life? *Applied research in quality of life*, 1(1), 79-96.
- Oktay, D., & Marans, R. W. (2010). Overall quality of urban life and neighborhood satisfaction: A household survey in the walled city of famagusta. *Open house international*.
- On Birinci Kalkınma Planı Kentsel Yaşam Kalitesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2018). Ankara: Kalkınma Bakanlığı, “Erişim Adresi:” <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KentselYasamKalitesiOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf>.

- Pacione, Michael (2003). Urban environmental quality and human wellbeing- a social geographical perspective, *Landscape and Urban Planning*, 65, 19-30.
- Psatha E., & Deffner A., & Psycharis Y., (2011). Defining the quality of urban life: which factors should be considered? European Regional Science Association 51st European Congress, Barcelona. "Erişim Adresi:" www.ac.at/ersa/ersaconfs/ersall/e11083a/Final00785.pdf.
- Rogerson R.J. (1999). Quality of life and city competitiveness. *Urban Studies*, 36 (5- 6), 969-985.
- Sarı, V. İ., & Kındap A., (2018). Türkiye'de kentsel yaşam kalitesi göstergelerinin analizi. *Sayıştay Dergisi*, Sayı:108, 39-68.
- Sen, A. (1993). Capability and well-being, *The Quality of Life* (30-53), Oxford: Clarendon Press.
- Stimson, Robert., & Marans, Robert W. (2011). *Objective Measurement of Quality of Life Using Secondary Data Analysis, Investigating Quality of Urban Life-Theory, Methods and Empirical Research*, edit: Robert W. Marans&Robert J. Stimson, social Indicators Series, London:Springer.
- Tekeli, İ. (2010). Gündelik yaşam, yaşam kalitesi ve yerellik yazıları, İstanbul: *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*.
- tuik.gov.tr, (2020). Konularına Göre İstatistikler, "Erişim Adresi:" <https://data.tuik.gov.tr/tr/main-category-sub-categories-sub-components2/Erişim Tarihi: 30.09.2020>.
- Türkoğlu Dülger H., & Bölen F., & Baran, Korça P., & Marans, R. (2007). İstanbul'da konut alanlarında yaşam kalitesinin ölçülmesi, *Mimarlık Dergisi*. Dosya: Kentsel Yaşam Kalitesi.
- Türkoğlu D. H., & Bölen F., & Baran K. P., & Terzi F. (2011). Measuring quality of urban life in İstanbul. *Investigating Quality of Urban Life-Theory, Methods and Empirical Research*, edit: Robert W. Marans&Robert J. Stimson, social Indicators Series, London:Springer.
- Türksever A., & Atalık G., 2001. Possibilities and limitations for the measurement of the quality of life in urban areas, *Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*, Springer, vol. 53(2), pages 163-187, February.
- Türksever, A. (2000). Türkiye'de büyük şehir alanlarında yaşam kalitesinin değerlendirilmesine yönelik bir yöntem denemesi (Doctoral dissertation, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Van Kamp, I., & Leidelmeijer, K., & Marsman, G., & Hollander, A. de (2003). Urban environmental quality and human-wellbeing towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study, *Landscape and Urban Planning*, S. 65, ss. 5-18
- Veenhoven R., (2000). The four qualities of life. *Journal of Happiness Studies*, 1 (1), 1-39.
- WHOQOL-Measuring Quality of Life The World Health Organization Quality Of Life Instruments (The Whoqol-100 And The Whoqol-Bref) Programme On Mental Health (1997). "Erişim Adresi:" http://www.who.int/mental_health/media/68.pdf. Erişim Tarihi: 09.09.2020.
- Wish, N.B. (1986). Are we really measuring the quality of life? well-being has subjective dimensions, as well as objective ones. *American Journal of Economics and Sociology*, 45 (1), 93-99.
- Xie, S. (2019). Quality matters: housing and the mental health of rural migrants in urban China. *Housing Studies*, 34(9), 1422-1444.
- Yanıklar, C. (2010). Tüketim kültürü, kapitalizm ve insan ihtiyaçları arasındaki ilişki üzerine bir tartışma. *Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences*, 34(1).
- Yavuzçehre Savaş, P., & Torlak S. E. (2006). Kentsel yaşam kalitesi ve belediyeler: denizli karşıyaka mahallesi örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:2, Sayı: 4, ss: 184-207.
- Zamanifard, H., & Alizadeh, T., & Bosman, C., & Coiacetto, E. (2019). Measuring experiential qualities of urban public spaces: users' perspective. *Journal of Urban Design*, 24(3), 340-364.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Theoretical Article

From the Internet of Things to the Objectification of the Human Being: Sociopolitical Construction of Technology and a Critique of Society 5.0

Cahit BAĞCI¹

¹Asst. Prof Dr., Van Yüzüncü Yıl University,
Faculty of Letters, Department of Sociology,
Van, Turkey

ORCID: C.B. 0000-0003-4091-4248

Corresponding author:

Cahit BAĞCI,
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Van, Türkiye
E-mail: cahitbagci@yyu.edu.tr

Submitted: 31.12.2021

Revision Requested: 18.05.2021

Last Revision Received: 05.07.2021

Accepted: 16.07.2021

Published Online: 16.12.2021

Citation: Bağci, C. (2021). From the internet of things to the objectification of the human being: sociopolitical construction of technology and a critique of society 5.0. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 337-355.
<https://doi.org/10.26650/JECS2020-851620>

ABSTRACT

The Japanese government announced Society 5.0 on November 7, 2016 as a development project with the goal of a technology-themed and human-centered society with the aim of improving human lives. Japan explained the main mission of this program as facilitating and serving human life through technology and contributing to a comfortable and long life. This announcement discussed the organic bond between Industry 4.0 and Society 5.0; the goals of Society 5.0; the aspects affecting, changing, and transforming individuals and society within this framework; the new relationship networks and cultural elements; and their impact on values and meaning, individualization, and objectification of the individual. Since the inception of the idea of panopticon, the control, inspection, and surveillance of public and social order have been treated as a culturally romantic and engineering critique of technology in the connection of the power-individual relationship. This article examines if Society 5.0 will be able to accomplish a postmodern structure through a new culture (i.e., acculturation). In the search for answers to these questions, this article analyzes the situations that would occur in place of human relations and the structures that will be changed in the targeted social order.

Keywords: Society 5.0, internet of things (IoT), artificial intelligent, algorithms, objectification

1. Introduction

Understanding and explaining how technology affects society, human life, human relations, institutions, and life in general and making predictions based on existing information are some of the primary knowledge production areas in the social sciences. According to Durkheim, social scientists should focus on more common actions that are thought to represent normality or are a means of understanding society. This method indicates that relationships and facts should be focused on more than individuals. According to Durkheim, social phenomena are something different and greater than the sum or average of human actions (Kösemişal, 1971, p. 35).

While the individualist approach to the knowledge of the positive sciences provide is more as an acceptor, the approach to the knowledge and estimates of the social sciences provide generally has a more skeptical feature. Regardless, this article presents evaluations regarding the possible social relations, social structures, and socio-political and economic order based on an analysis of Society 5.0, which is the fifth stage of the classification of industrial society within the social phases and the social order of the future (JBF, 2018).

Approaches on explaining the economic and social transformations of humanity are more centered on the use of technology and have been generally outlined from 1784 to 2011 as having passed through three phases. Those are hunter-gatherer, agricultural, and industrial societies. The fourth age will be robots and artificial intelligence (Reese, 2018, p. 18). Undoubtedly, this classificational view is a separate topic of objection and discussion. Based on this classificational approach, the concept of Industry 4.0 was first introduced in 2011 at the Hannover Messe in Germany as the fourth phase of industrial society and a new situation firmly impacting industrial relations systems at the beginning of the 21st century. In October 2012, the proposed name of the 4th Industrial Revolution was prepared by the Henning Kagermann and Robert Bosch GmbH company, who formed a study group; they presented this to the German Federal Government. Industry 4.0 has come forward as a production model where information technologies and industrial activities merge into a form of production relations with advanced AI-supported automation systems and aims to play a role in production (Deguchi et al., 2020). New generation software and hardware, device-based Internet access, and cyber-physical systems create the infrastructure for digital technologies. Computers, the Internet, and AI and robotics (i.e., digitalization) have only been the technological triggers of this transformation.

Shortly after Industry 4.0 was introduced, the concept of Society 5.0 was revealed as a way of life and social order resulting from industry and production relations. Society 5.0 as a concept was first featured in Japan's 5th Science and Technology Master Plan with the goal of a prosperous human-centered society. Society 5.0 was drafted in the 5th Science and Technology Basic Plan by the Council for Science, Technology and Innovation and approved by Cabinet decision in January 2016 (Salgues, 2018). On November 7, 2016, the Japanese government through Prime Minister Abe announced Society 5.0 alongside phrases like "a technology-based and people-centered society", "for the betterment of human lives." Society 5.0 was presented to the public as one of the goals of Japan's Fifth Science and Technology Basic Plan for 2016 to 2020 at the Summit organized by Japan's Science and Technology Agency R&D Unit (H-UTokyo 2018). The Japanese government presented this as an investment, publishing the goals of Society 5.0 in the Community 5.0 Summit Report under the name Future Services & Societal Systems in Society 5.0 with seven chapters and 254 pages. The presentations of more than 40 scientists in different fields were thoroughly discussed in many sessions at this summit. Society 5.0 has also been described as a knowledge-intensive and data-driven society due to the fact that it offers excellent opportunities

in accessing AI-derived information. Industry 4.0 and Society 5.0 were respectively put forward by Germany and Japan, defeated belligerents of World War II, with their deeply rooted infrastructure and know-how in industrialization. Undoubtedly, even this feature has particular importance in understanding the actors, potentials, and powers in the global power struggle of the 21st century. The concept of Society 5.0 has turned into a phenomenon that has produced 319 million results in the Google search engine during the approximately four years since its introduction (Center for Research and Development Strategy [CRDS], 2016).

Undoubtedly, industrialization-oriented models are seen to have been implemented in some European countries similar to the content of this plan. In particular, the policy document related to the Industry of the Future the Macron Government implemented as an action plan of the Third Industrial Policy has certain similar aspects to Industry 4.0 and Society 5.0. The plan was presented with the title of The New Face of Industry in France and is actually comprised of a total of 34 industry-based sectoral plans. The New Face of Industry in France aims to achieve and ensure that future products appear with a Made-in-France label (Öztuna, 2019, p. 16).

A strategy involving a series of priority transformation plans has similarly been implemented in Turkey as a roadmap for achieving its 2023 goals; Turkey announced the transformation programs would be implemented under 25 topics. The plan is to support development efforts through comprehensive reform in economic development and social fields in order to accelerate the Turkish economy's convergence with developed countries and to remain among high-income countries. Each priority transformation plan has different sub-components and activities, and cooperative institutions and organizations have been identified who will be responsible for achieving the goals. Detailed action plans have been prepared in this context for each of the priority transformation programs. The programs will be implemented with 90 components and over 1,300 action plans in total. In this process, a total of 35 ministries and institutions/ organizations have been appointed as program coordinators or component managers. A realization time has been determined for each action, and the Electronic Public Information Management System (KAYSİS) has been established to control the entire system. In addition, a public investment policy has been aligned to prepare the groundwork and media for implementing all the priority plans (Ministry of Development, 2015). Borrowing and spending strategies with the build-operate-transfer (BOT) model and public-private partnership (PPP) models have resulted from the liberal political economy to ensure the functionality of the plan.

The industrialization process that started with Japan, Korea, and Taiwan in Asia has undoubtedly changed remote areas to an extent. Countries such as Malaysia, Indonesia, and Thailand have emerged as the second-tier or second-generation South-East Asian newly industrializing countries. China has turned into a global power by closing its deficit in this process with a rapid investment move supported by foreign capital. In 2015, China published a strategic plan with a Made-in-China vision; China is seen to have based its development on exiting from industrial dependency by putting forward its production goals with the support of high technology domestic products from import-substitution production as the goal for 2025 (Hass & Thranert, 2020).

The examples of Germany, France, Turkey, and China clearly show that, upon entering the 21st century, both the stage in which industrialization had come and Internet-based knowledge are considered as a mandatory manifestation of the policy documents and strategic objectives put forth from business processes and individual expectations to service delivery and prosperity in many areas of change and transformation. Alongside globalization, the confusion of origin in products and service provision, the existence of multinational companies, the public offering

method in global markets and stock exchanges, and ownership and nationality issues created new approaches and policies that have regulated the whole area. In this respect, Society 5.0 defines a broader transformation that ensures technology's compatibility with social life (Öztuna, 2019).

2. Methodology

This research is a descriptive research examining all kinds of studies on the subject and scanning interviews, speeches, books, and articles. The research evaluates discussions and case studies related to the social and technical dimensions of the subject and performs a descriptive analysis of the case by making a situation assessment based on all these views. This article produces some predictions and inferences about the future in the context of the sociopolitical construction of technology in terms of the construction of the machine-human relationship as a result of industrialization and technological developments.

3. Literature for Society 5.0

Although the reflection of Society 5.0 when it became a current issue in the West was primarily perceived as a social transformation plan in Japan, the mission of Society 5.0 is considered as globally transformative and seen as the society of the future. In this evolution, Society 5.0 exists as an information society built upon Society 4.0, and total quality management (i.e., the combination of participation, continuous improvement, and managerial support) are accepted as critical in building a prosperous smart society because this philosophy was claimed to have been influential in Japan's rapid recovery and progress after World War II. Adapting to technology and its changes is the primary goal of Society 5.0. This aspect defines the broader transformation of society (Öztuna, 2019). In this respect, limiting Society 5.0 only to aging would be an incorrect definition. Technology-based solutions must be produced by accepting getting older as a reality in Japan to eliminate the possible problems older individuals have to be able to take care of them in the future (Granrath, 2017). In this respect and unlike Industry 4.0, the main feature of Society 5.0 is that it also has an inclusive and encompassing mission. Society 5.0 has also been viewed as a sociality emerging as a natural result of industrial progress and opportunities in information technology (Gardingen, 2018). The most striking point here is technology itself. Technology production is considered an external force for people and society, one that increasingly controls individuals and social change (Bauchspies, Croissant, & Restiuo, 2019).

In Society 5.0, the primary mission is explained as facilitating human life through technology, serving human life, and contributing to a comfortable and longer life (CRDS, 2016). In one sense, an industrial and social life supported by advanced technology and AI predicts a super-smart society whose infrastructure is supported by digital technologies. The basic philosophy and magic potion of future societal projections are mostly based on facilitating the free movement of individuals, ideas, and goods. Many social scientists who have approached this subject in an ontological and epistemological context oppose Society 5.0 as the guru of Industry 4.0, listing the organic link between Industry 4.0 and Society 5.0, the aims of Society 5.0, its aspects affecting individuals and society, its changing and transformative nature, new networks of relationships, and the elimination of cultural elements and values as the gray areas sourcing their opposition. These forms of evaluations have been viewed as a culturally romantic and conservative technological criticism in the contexts of the relationship between power and the individual using the understanding of control, inspection, and surveillance of the public and social order that has existed since Jeremy Bentham's concept of panopticon in the 18th century (Çoban, 2019, pp.112). However, electronic

surveillance has replaced architectural control these days. In other words, the era of technological panopticon has begun (Bentham, Watkin, & Werret, 2008). Society 5.0 can be defined as a new situation in terms of the 21st century, as well as approaches that perceive it as a postmodern construction of a new culture and new form of globalization. What this involves is seen to mostly be the areas of a super-smart society with an urban character that takes care of human relations, nature, friendship, neighborhood, sports, and similar needs (Sim, 2019). Society 5.0 explains a situation related to a comfortable life due to investments in advanced technologies. Society 5.0 promises quality and comfortable life for people in all areas of life beyond the comforts of one's personal space, from energy to transportation, health, education, work, shopping, and leisure. That will ensure this life will be realized by collecting information from the real world and cyberspace and weaving them together with a system where each mutually supports the other (Deguchi et al., 2020).

Society 5.0 was primarily perceived as a social transformation plan of the Japanese government. Although the subject is presented as an investment project of the Japanese government because the issue may have some social challenges, the Hitachi and University of Tokyo Joint Research and Development Laboratory (H-UTokyo) Lab was established in 2016 in cooperation with Tokyo University and Hitachi to examine and eliminate unpredictability and negative aspects in this regard. This laboratory pioneered the industry-academy collaboration model, which gathered its strengths rather than followed the traditional industry-academia partnerships focused on solving specific problems. Under this model, a new research and development style that aims to address possible social difficulties and turn vision into reality has been followed in order to realize Society 5.0 (JBF, 2016). In this respect, the aim is to progress based on a 5.0 science policy and an investment project philosophy. Industry 4.0 is actually a roadmap for Society 5.0 as a production model; neither one opposes the other.

Davos summits and forums have always attracted attention, although not as much as the participating politicians and businesspeople. The aspects of Society 5.0 were discussed as an agenda of the World Economic Forum at the Davos Summit in 2019. At this juncture, Society 5.0 has been presented as the name of the new technology-based and human-centered digital social life, which will reveal the production relations interwoven with artificial intelligence, digital economy, and advanced automation systems where human beings are placed at the center of technology as a problem solver (Kato, 2020). Another definition of Society 5.0 has been put forward as “an integrated production model with a high level of cooperation in which humans and robots divide the workload, but the humans play a more controlling role and a lifestyle supported by robots” (Önday, 2020, p. 39). As a result of this integrated system, a super-smart society is envisioned as a system where the transition is from the information society to the society of mind where the increased digitalization, mobilization, industry, and social life is controlled by AI. The generation that this order will undoubtedly require is Generation Z. Meanwhile, Generations X and Y are seen as the generations and workforce whose digital literacy needs to be increased. This is because Generation Z is the first generation of digital natives with the highest digital literacy and ability to adapt to novelty. Finding solutions to problems that their parents and grandparents were unable to solve is seen as their role (Broadbent, Gougoulis, Lui, Pota, & Simons, 2017). Unlike the Information Society, Society 5.0 is also defined as a data-driven society in which data collected through the Internet of Things are transformed into information. The difference here is the knowledge-value relationship. The Information Society derives value from information. A data-driven society derives value from data (Deguchi et al., 2020, p. 16).

In order to accelerate reaching the goals of Society 5.0, adaptation to digital technology should also be sped up. For this, efforts are being made to prepare infrastructure and human resources with all digital applications (e.g., online games, social media tools, smart devices, cloud technology, navigation, online systems, e-commerce, e-government, e-invoice) constantly being renewed. People who will remain in the labor market in the next 20 to 30 years are seen as the primary target audience whose digital literacy needs to be increased. What purpose would people serve in such a society if machines do most things better than people? The Japan Business Federation announced a vision document through Society 5.0 where the five obstacles or walls that Japan faces must be demolished in order to overcome some challenges such as natural disasters and pollution. In that document (Fukuyama, 2018, p. 50), the obstacles that need to be eliminated are presented as ministries and agencies, legal system, technologies, human resources, and social acceptance. Society 5.0 has been more concretely highlighted in areas where people can easily accept such as preventive health services, mobility, supply chains, smart cities, infrastructure, and new financial services (Önday, 2019, p. 40). Meanwhile, global warming, congestion and segregation, and rapid urbanization are seen as three of the world's biggest challenges in the 21st century (Sim, 2019, p. 31).

The Japan Business Federation's announcement document expressed the need to establish national strategies and integrate the government's promotion system; the need for the Internet of Things system to include a functional think-tank structure; the need to implement advanced techniques; the need to both develop laws and implementation-oriented regulatory reforms for digitization, education reform, IT literacy; and the need to develop advanced digital skills for current human resources, encourage female participation, and most importantly to break the barrier of social acceptance. The Japan Business Federation's announcement document not only emphasizes the need for a social consensus but also takes into account the human-machine relationship and the philosophical dimension of work (i-scoop,2020). In this context, Society 5.0 has been indicated to be a social change project and its realization and success to depend on demolishing certain barricades and walls Salgues (2018, p. xviii) argued Society 5.0 to involve a fundamental social change and this process of change based on the platform economy to be able to transform into a new "social wave" and rapidly become a global phenomenon.

4. An Inquisitive and Analytical Perspective on the Socio-Political Construction of Technology in the Context of Society 5.0

Some inferences have been made regarding the predictions about what will happen in the next 20 years in terms of the life targeted by Society 5.0. Most of these inferences certainly involve the future of technology, industrial relations, social life, and some predictions about the global order.

These inferences and predictions can be listed as:

- 10% of the world's population will wear clothes connected to the Internet
- 33% of people will use a mobile communication device (i.e., mobile phone and Internet) embedded in their bodies.
- 90% of the world population will have a virtual memory (safety box) using cloud technology for free.
- Robots will be found in all areas of life, especially in healthcare.
- Each person will have at least ten digital workers (computers, robots, flying cars, personal drones, and super-smart house devices.
- Schools and education systems will change radically.

- Medium-sized smart cities will be built where all public services are produced using camera data and AI analyses.
- At least 20% of vehicles in traffic will be self-driving.
- 20% of vehicles in traffic will use hybrid and renewable energy sources; strict rules for fossil fuel use will be applied.
- Flying cars will come into use.
- 3D organs will be produced.
- At least 33% of companies will be audited by AI; AI will also serve as a board member in companies.
- Money will go into disuse. Retail banking will completely shift to the internet environment, and banks will merge with financial and credit institutions.
- Binding laws, international conventions, and agreements on AI will be implemented.
- Borders and identities will loosen, and global citizenship will spread.
- Professions will rapidly become dysfunctional and disappear, people and labor who cannot contribute to the digital environment will become devalued, and mass unemployment will arise.
- A discriminatory, individualist, conformist, and pragmatist mentality will spread where the disabled and elderly are seen as a significant social burden.
- With the combination of information and biotechnology revolutions, AI will undermine all authorities (human-institution-state) by revealing big data algorithms.
- Horizontal inter-personal connections will be further severed, and humans will face loneliness.
- By 2050, a world system with 400 members will be established, and this world state will turn into a regulatory and supervisory device that will facilitate service delivery.
- Earth and life will be reshaped and managed according to the rules of giant companies like GAFAM (Google, Apple, Facebook, Amazon, and Microsoft).
- Authoritarianism and totalitarianism will become the political and dominant character of the 21st century.

The global level of production relations for Industry 4.0 and Society 5.0 and the decisions taken within the framework of their political and economic mission, legislative arrangements, and international binding agreements and rules show that the order of tomorrow will be shaped quite differently from today just as today is from the past. In the understanding that sees and constructs Society 5.0 as the society of the future exists a more implicit reference and emphasis on the role and quality of life human beings have through production and relations. In other words, the argument exists that people are only a small part of the process in production relations and this does not reveal their determining, dominant, controlling, and approving role in the economic and social order. This determinist approach prevents ideological opposition and criticism such as labor exploitation as well as alienation. In the assembly of the super-smart society, humans are emphasized to control computers, AI, and robots and to produce the dominant algorithms. The point overlooked here is how humans will become alienated from the production process and the reduced to an object that spins its wheels and ensures the system's smooth operation, just as Adam Smith stated about the division of labor in the capitalist economy. Wallerstein's (2000, pp. 7–8) assessment is that the world has not progressed morally in the last few centuries and that the first half of the 21st century has been disruptive and manifested with deadly crises.

The central principle of science-technology research is that “science, technology, logic, and mathematics are socially constructed” (Bauchspies et al., 2019, pp. 126–128) where the human acceptance and socio-political construction process is again a cultural path produced by human-kind. Technology develops with its reconstructed norms. Humanity has overlooked and only recently realized that unlimited progress cannot happen with the planet’s limited resources. Nature needs to be supported rather than conquered. The spasmodic pace of this technocentric progress, oceans of unnecessary information, and cheap contemplation will never magnify the human soul; instead, they make it shallower. The triumph of technological civilization has also sown a seed of spiritual insecurity within humanity that will soon suffocate it. Humanity will realize it has lost something pure, sublime, and fragile. Even if a human has free will, the sense of being a minute point in the universe will be lost and individuals will start to view themselves as the center of their environment, trying to adapt to the world by adapting the world to themselves (Soljenitsin, 2000, pp. 18–20). Distracted by speed, the world’s seductive power has never become so irresistible as in hectic lives. In today’s world, human life is compelled to live in part as it had before, knowing that each piece to come is different from the previous one and different knowledge and skills are required (Bauman, 2020, pp. 27–42).

As an inevitable consequence of industrialization, the dysfunctions caused by the human-machine integration and the increasing threat of unemployment force many segments from policymakers to practitioners to produce solutions. Urban poor, homeless, immigrants and groups who have adopted exclusion from work life as a philosophy of life and ideology are seen as social problems that require large funds to increase their qualifications.

The tendency of digital technologies and automation to replace people in jobs requiring only basic skills has resulted in a significant increase in unemployment among groups whose jobs have been replaced by machinery and software, possibly resulting in less-skilled individuals belonging to low-income households (Lim, 2019, p. 15). Prioritizing the mental skills that can contribute to the technological and digital revolution instead of human beings’ physical skills will reveal unprecedented cruel human classifications at the global level. Rapid digitalization can accelerate the forms of remote employment open to anyone who can contribute with their mental skills wherever they are globally, and global citizenship will turn into a phenomenon defended by the operators of the global system. Studies in this field show the sympathy for and acceptance of global citizenship to be relatively high. In particular, attitude studies on Generation Z have shown young people to have an egalitarian, accepting, tolerant, and liberal character, to have increasingly positive attitudes toward immigration and refugee issues, and to support global citizenship (Broadbent et al., 2017, p. 64). In the near future, the particular social costs of those under protection, those caring for children, the elderly, the disabled, irregular migrants, homeless, and unemployed masses will be seen as a significant problem and burden.

Meanwhile, machines that are able to make their own decisions with minimal human intervention required will occupy a large place in the future workforce. Where people tire quickly, robots will be able to operate day and night. They will be employed in recycling facilities with hazardous gases and toxic chemicals, as well as jobs such as cleaning and sewage. Their work will go even further: nanorobots will roam the circulatory system to destroy disease microbes, correct DNA mistakes, remove toxins, and perform many other tasks to ensure physical well-being. Byron Reese (2018, p. 520), who has made very optimistic predictions about this period, described the “new you” as follows:

In the future, we are told, microscopic machines will swim around in our blood and repair what ails us, keeping us young and healthy, artificial heart, ear, and bionic eyes can be constructed. More than one company is now developing technology to allow parents to pick out their smartest embryo.

AI first caught the world's attention in 2016, when Deepmind's computer program AlphaGo succeeded in defeating world champion Lee Sedol of Go, an ancient game; storms broke out in the press and the world of science (Kaku, 2018, p. 61). The central computer Skynet from the movie *Terminator*, David in the movie *AI*, and Viki in the movie *I Robot* bring up situations such as the development of an AI mind that gains self-awareness (Kaku, 2018, p. 134). This suggests the need to be cautious with science fiction. Global masses including China becoming threatened not by labor exploitation but by dysfunctionality will soon be felt more closely and deeply. What purpose can people serve in such a society when everything a human can accomplish is done better by a machine? Automation causes human labor to be more efficient and makes human labor superfluous by replacing it (Graber, 2018). Anxiety toward this matter is increasing, and humanity will have to accept the facts that AI and algorithms, which are a part of the use of advanced technology, are passive robots in a sense and that the machines replacing human beings will cause serious labor losses (Beese, 2018, p. 155).

Digitalization is likely to move quickly from a knowledge-based education system to an education system and a global curriculum in which the schools educate and technology teaches because of the need for a generation that thinks analytically and creatively, analyzes big data, and transforms it into commercial value.

Rapid digitalization and surveillance in particular will transform, weaken, devalue, and destroy privacy, the confidentiality of private lives, personal data, emotions, meaning and values, the conveyors of meaning and value, ancient cultures and human values, family, friendship, kinship, neighborliness, fellowship, ethnicity, and religious and social togetherness. This will turn into a flexible and lonely human condition that loses its social ties, becomes socially insecure, and loses its reference points by having to adapt rapidly to every new situation (Balta, 2019, p. 41). Current situations and phenomena such as individualism, hedonism, utilitarianism, selfishness, and solutionism will be discussed as the reality and character of humans and society. Based on the fact that philosophies, ideologies, institutions, and relations change alongside the dominant culture, the general acceptance is that Society 5.0 will change the relations, institutions, roles, and the world system entirely and will be seen as the society of the future. The concept of global society is also preferred for the society of the future in defining and explaining the original characters involving Generation Z and global citizenship (Broadbent et al., 2017, p. 11).

When focusing on AI and the Internet of Things (IoT), the first thing to come to mind is George Orwell's (1948) novel *1984*. Orwell made a utopian prediction by describing the world order and social system at the end of the 20th century. The determination of Big Brother and the phrase "Big brother is watching you" (Orwell, 1948) were predictions that humanity would soon be subject to significant oversight. Some argued that a new trend of individualism would develop by becoming more robust in the face of the theses that surveillance will erode individuality. The global world is putting unprecedented pressure on attitudes and morals. Each person is caught in countless spider webs lining everything. These webs restrict movement and transmit even the slightest movement to very distant directions (Harari, 2018, p. 15). As a result of the globalization process, surveillance has gained even more persuasive power with the development of new communication technologies. Globalized surveillance provides flexibility and mobilization power to the new economic structure by serving the general economic restructuring of capitalism, which has spread to many parts of the world (Çoban, 2019, p. 7). The individualist and libertarian narrative has resulted in a surveillance society.

The approach where the Internet decentralizes power by weakening the state (Morozov, 2011) gradually carries regimes to an authoritarian and totalitarian structure. Global capitalism has di-

rected the aim of gaining social control through the use of new technologies, especially communication technologies (Bentham, Watkin, & Werret, 2008), as well as through governing societies by influencing the Internet through its control and the creation of local search engines. The kinds of effects and traumas the ideal perfecting approach and understanding can cause in the human mind is often ignored.

States that want to attract investment flows from global markets to their territories market citizenship as a way to make themselves more attractive. Many people around the world consider leaving the country where they were born and raised as a possible strategy in the face of economic and political risks, and this desire to leave offers many clues about personal preference and opportunities and also indicates the reconstruction of the collective (Balta, 2019, p. 82). Today, those who can escape from the yoke of nation-states and insure themselves against risks by acquiring other citizenship are privileged groups with a large proportion of cultural or economic capital. “Scientists are becoming the new slaves of Western society” (Bauchspies et al., 2019, p. 43). In many countries around the world, qualified workforces are seen to rapidly move to countries with more permeable refugee policies. In particular, Germany provides the necessary human resources with an extremely porous refugee admission strategy. Drawing attention to this situation, Bauman (2020) mentioned the rapidly aging population of Europe to be faced with a factual reality and that “immigrants can play a life-saver role” despite the extremely calculated political and racist approaches that turn rising xenophobic sensitivities into votes. Increasingly dispraised societies encounter not just foreigners, but new types of foreigners, people they have never seen before. For this reason, these foreigners are considered untamed and uneducated. These societies try to domesticate foreigners by transforming them according to the social needs, forcing them to accept European values. Social and cultural impositions also assimilate integration with the policies the West implements toward refugees, with European values, and with universal values. Bauman also defined this situation as a universal hypocrisy, saying, “Once again, evil is done in the name of good, discrimination is encouraged in the name of equality, and pressure is exerted in the name of freedom” (p. 105). The ambivalent Western attitude toward refugees should be based on respect for the principles of social contract in order to prevent the erosion of ordinary life between autochthonous (i.e., indigenous residents) and allochthonous (those descended from migrants). The mixing of cultural essences will be a source of enrichment and the engine of creativity for European and other civilizations (Bauman, 2020, p. 10).

Capitalism’s assimilation of the power and energy it needs in order to turn its wheels within the framework of flexible acceptance policies should be seen as the objectification of the human being. This is a political paradox, a neurosis of anorexia and bulimia. The conditions of citizenship have been handled as a basic legal issue in many platforms in the last century. While the issue of dual citizenship has been considered to violate international security and stability in the recent past, especially in the EU, countries have been asked to make legal arrangements for this (Fundamental Rights Agency [FRA], 2014). Meanwhile, this situation is seen to have reversed since the beginning of the 21st century, especially due to aging populations; countries have implemented flexible and permeable citizenships and refugee policies. The countries that implemented Industry 4.0 and similar development plans have realized late that they face a major deadlock. They have set out to prepare emergency action plans that will turn the wheels of their rapidly aging populations where fertility is almost zero to meet the labor force required for the desired comfort. They found that, if skills are not available domestically or if education is not quick enough to meet the market demand for certain skills, no other choice exists but for companies’ initiatives to open doors for highly

skilled and educated immigrants to enter (Lim, 2019, p. 65). Just as Marx and Engels said at the beginning of the 20th century, the 21st century also sees all established relations to be dissolving and disintegrating through the old values and opinions they had given birth to; anything newly emerging gets old before becoming ossified. Humanity is going through an extraordinary time in which all fixed relations, beliefs, and opinions are dissolving; the old are insufficient at explaining or making sense of the new, but no narrative has been replaced (as cited in Balta, 2019, p. 216). Through globalization, individuals have brazenly and practically unlimitedly increased their visibility, evaluating it as an area of freedom, transforming it into a transparency, and putting it at the disposal of the global eye of AI and algorithms. People are currently leaving huge digital footprints. A holographic image has been created with all this information, one speaks and moves with attitudes unique to both individuals and memories (Kaku, 2018, p. 217). The era of big data algorithms that will observe peoples' emotions, analyzing and understanding them better than people do and sending reminders of individual needs before they arise, deeply affects the relationships that people establish with the world. Digital individuals leave digital traces behind them every day, providing an unprecedented dataset about the world population with personal data that individuals voluntarily share about themselves (Balta, 2019, p. 163). Disciplinary and panoptic powers see descriptive datasets produced about each individual by assigning the role, task, and mission of a profile analyzer in AI using algorithm training methods. With individuals' assets increasing in the digital world, their consumption behaviors, all social media shares, personal data, comments, likes, and followers are available to anyone as unremarkable spontaneous data sets. All e-commerce algorithms produce a mental link in the onset that will drive new consumption behavior. However, all kinds of digital traces from individuals provide panoptic powers, and thus intelligence organizations, with robust and reliable footprints to facilitate profile analyses.

Capitalism is transforming into total surveillance capitalism. Platforms like Google, Facebook, and Amazon observe and manipulate individuals to maximize their profits. Every click is recorded and analyzed. Humans are carried around like puppets by algorithm streams. Nevertheless, humans feel free. The world is witnessing a freedom dialectic that is transforming freedom into servitude. Can this still be called liberalism? While Harari (2018) defined current developments as a redesign of life, he also described these developments as "Companies and entrepreneurs [sic] undoubtedly driving technological revolutions" (Harari, 2018, p.54).

In recent years, companies have developed strategies to save time, space, and resources and corporate control for home workers by keeping employees under surveillance and making them accessible; in the USA, the gig economy has had a long time to transform residences into workplaces. Amazon, which possesses greater economic power than many countries, has also bankrupted small tradesmen and socialization sites by providing access to all consumer goods with delivery to an address. The new situation that Naomi Klein called the Screen New Deal, most importantly draws attention to the alliance of state and GAFAM (Google-Apple-Facebook-Amazon). Today, software developers who produce content suitable with the Google algorithm are known to be employed in all e-marketing areas. Each of them in different parts of the globe produces work with their mental skills by designing part of a module or a piece of content, an algorithm of an interface (Cited by Olgaard, 2020). This situation is continually being renewed. Regardless of the danger of mass unemployment, what we need to be worried about more is the shift of authority from humans to the algorithms that can destroy even the remnants of belief in the liberal narrative and pave the way for digital dictatorships (Harari, 2018, p. 55). Undoubtedly, no hypothesis should be ignored on the systemic crisis produced for this field. The hypotheses that

hegemonic rise and decline patterns will change from states to companies, devices, and algorithms may be more remarkable and realistic. However, this evolutionist-developmental worldview may also cause social unrest and a strong objection to the blinded submissiveness that is increasing and intensifying. A new order follows systemic chaos. This is possible by knowing the order one wants and struggling to establish this order (Wallerstein & Hopkins, 2000, p. 306). The modern economic conditions promised by Society 5.0 seem to create conditions for enslaving people, not only financially but also technologically. The evolutionary transformation of humans into a dependent and passive state in the relationship between human and machine also means that humans cannot be viewed as the dominant species (Hancock, 2009, p. 96).

Famous entrepreneur and futurist Elon Musk came to the early conclusion that the risk of humanity's extinction can only be avoided by reaching the exoplanets and stars. Thus, he guided his whole career in this sense by his goal to be making life multi-planetary (Kaku, 2018). How will human output such as art, music, and poetry that are being produced in the postmodern reality appeal to human emotions, awaken people's inner enthusiasm, and emotionally impact them? To these fundamental ontological questions, no reliable studies or analyses have yet been put forward on whether algorithms can be produced that will activate human feelings and thoughts or how effective they would be in practice. Human beings are the ones who will determine the political and dominant character of the 21st century and shape the future economic, political, and social order. Sustainability is doubtful in a system where the views and expectations of life together with all the mental products of human beings and the nature of the human being (i.e., social aspects) will be ignored. While Wallerstein defined globalization as an "age of uncertainty," Bauman conceptualized it as "living in an age of uncertainty" and Baudrillard as "an age of civilized indifference." This reality about the 21st century postmodern culture and the evolving and transforming social structure of the age also overlaps with the definition of risk society as a social theory.

Risk society involves the social, ecological, and individual risks created by the dynamics of regenerating modern industrial society being beyond the influence of the auditing and security institutions of industrial society; the threats outweigh the modernity phase as anomie through its nature, culture, economy, law, science, political action, and decision-making processes as well as all the risks, contradictions, and emerging problems (Bayhan, 2002, p. 192). Class lines (consciousness) in the development of contemporary risks becoming more evident, class inequalities gaining more importance with the increase in the production and distribution of risks, and the consciousness of existence being further developed should not be overlooked (Esgin, 2013, p. 693). According to Morozov (2011), the new global era's super-smart society is defined as an age of uncertainty.

The orgy situation, which expresses the unlimited desire for liberation of the human in a new explosion of modernity beyond post-modernity, is undoubtedly a thought-provoking and worrisome reality and a phenomenon that surpasses the soul. The new social scene appears to be a situation where many individuals leave their kitchen tables where they have dinner with their families and frantically embrace their new appliances, especially designer clothing, and their loneliness (Bauman, 2020). Bauman (p. 123) describes this situation as a civilization with excess, abundance, waste, and waste disposal, explaining it through the concept of "fluid modernity." Mauro Magetti (as cited in Bauman, 2020, p. 25) explained it as "the transition from the understanding of nature as an order to the imagination dominated by an endless process of construction and reconstruction, as the first step in starting to break down all the bricks that establish modern thought." The lifestyle into which today's young generation are born and therefore know nothing else is a culture of "the now" (living in

the moment) that encourages innovation and random change (uneasy and constant change) through a society of consumers. Such a society and culture suffer from the excessive supply of everything, not only desire but also objects of knowledge, and the emergence of new objects at speeds that damage elders' minds (as cited in Bauman, 2020, p. 33). Protective networks such as family and close social ties are gradually weakening. Even the marriage institution, which once functioned as a kind of future insurance, has long turned into a risky institution where commitments to everyday life can be broken at any time, often one where personal desire and happiness are met. Today, such vast opportunities, information networks, and the digital world have been perceived and accepted as a new area of freedom. Information technologies and biotechnology are currently more critical than heavy industry (Harari, 2018, p. 135). Meanwhile, every movement is recorded and monitored with the private IP (Internet Protocol) identity given by Internet service providers due to every individual with Internet access through smart technologies living with a spy device that reports their location. Over time, Internet use and individuals' relations with social media have become so intense as to make up at least a quarter of their daily lives. While many in the West view the Internet as offering an excellent opportunity to revive the least credible bits of modernization theory, the once-popular belief that all developing societies can reach a take-off point with some assistance where they put their history, culture, and religion on hold and simply follow in the policy steps of others (Morozov, 2011, p. 247). These developments have produced new social realities. While individual travel through all the temptations and traps of the virtual world, they become trapped between virtual and social reality, the digital relationship that they see as an area of freedom has transformed into a trap where virtual friendships have replaced real friendships. This can be described as virtual sociality (i.e., "death of sociality;") (Bağcı, 2016, p. 1035). Video surveillance and monitoring at every stage of life has transformed into an irresistible social reality stored digitally and processed by AI; this has resulted in the phenomenon of social control being replaced with power control. Foucault explained this situation as the "claustrophobic insecurity of the world" (Werret, 2019, p. 88). According to Baudrillard (2018, p. 37), all systems today are overweight. Information technologies and communication, memory, storage, production, and extinction are out of control in the societal order. All these memories, archives, and documents that failed to produce an idea; all these plans, programs, and decisions that fail to produce an event; and all these high-tech weapons that fail to produce a war are considered world nauseating, rapidly proliferating, over-inflated, and sterile (Baudrillard, 2018, p. 37).

In Society 5.0, the population's spatial organization and gathering of the needy and poor in cities' modern suburbs show what a closed society can yield. How can people who have the opportunity to live, work, and travel without ever encountering the most disadvantaged in society believe that they belong to the same human family? Meanwhile, discussions exist regarding the side effects and possible difficulties of discriminatory life models in future societies. Does Society 5.0 predict what kind of emotional and mental world this class difference between disadvantaged people (e.g., refugees, foreigners, different ethnic and religious groups, low-income groups) and advantaged (e.g., high-income groups)? Will it turn into a fragmented narrative of society that fears and hates each other, divided into two opposing sides? These questions can multiply greatly and remind of the difficulties of building an artificial social order in smart cities. The prediction that one's perspective on issues related to smart cities and their counterparts in economic and social life indicates more than is desired to see has features that can inform about the possible syndromes and their destructive effects as an early warning. Although all people are subject to similar kinds of uncertainty, anxiety, fear, and insecurity that shape today's societies, saying that everyone feels these extraordinarily rapid social transformations in the same way would be incor-

rect. This is a flexible and lonely human condition that has been disconnected from its social ties, become socially insecure, and lost its reference points by adapting rapidly to every new situation. When completely individualizing life risks, the economic, cultural, or social equity/capital people have for eliminating their anxiety and insecurity will be critical in controlling the present and future. In short, uncertainty does not affect everyone in the same way (Bourdieu as cited in Balta, 2019, p. 19). According to Ulrich Beck (1992, p. 37), the reason for the increased vulnerability due to uncertainty and lack of confidence is closely related to “the person being seen as responsible only for his/ her own life.”

5. Conclusion

Marx made the most striking analogy for Society 5.0. According to Marx, individuals' consciousness is not what determines their material living conditions. Although defining these material conditions that determine their consciousness appears to offer an ideological and theoretical view, the situations human beings face in the super-smart society (i.e., the digital era of the Internet, artificial intelligence, and technology) are their dysfunctionalities and instrumentalization. Undoubtedly, this will be discussed extensively by all disciplines, especially philosophy and sociology.

The stereotypical understanding of technology being something you can use for any purpose cannot explain the radical changes and transformations that can occur. This is because the determinist definition where “technologies are doomed to produce certain social, cultural, and political effects” (Morozov, 2011, p. 289) is quite stimulating. The sociological method requires looking at both external contexts and internal networks. The assumption that every movement of people will be seen and what they say will be heard at any moment remarkably becomes an instinctive habit and the reality of having to live with it, just like the Panopticon and the novel *1984*. What is coming is the mechanized human reality through the surrender to the power in the envisaged economic, political, and social system. Countries, institutions, and individuals have experienced the change, adaptation, and acceptance that they would have experienced in ten years. during the coronavirus pandemic. The rapid digitalization of humanity and the unquestioned acceptance of reality will become a separate question for people to think about. The transparency of personal data that has turned into a phenomenon through digitalization has also turned into automatic acceptance as a normal situation without experiencing the problem of legitimacy through the pre-acceptance of objective public control. Meanwhile, “an individuality resembling others in the crowd turns into a mass spirit and a universal necessity” (Bauman, 2007, p. 27). The inherent character of Society 5.0 presents an individual, one with a lonely, hedonistic, obedient, transparent, and objectified character. Loneliness is just one aspect of human existence. Another is the fact that human beings are social, a group-entity. Therefore, aside from accepting that people are ultimately alone, they must also be open to being with others in the outside world. Otherwise, they cannot succeed or develop. Every real experience, every relationship with others keeps the individual away from loneliness. The view that loneliness, defined also as a solo life, is not an increasing problem in modernity; however, as a part of modern life, loneliness must be accepted as a shared view in academic circles (Göka, 2020, p. 19).

Meanwhile, the most discussed issues regarding Society 5.0 will in the future be basic sociological issues such as global citizenship, personal data ownership, law and security, the sanctity of private life, transparent lives, and deepening inequalities. Society 5.0 is the state of “being a subject who is constantly being watched over behind a glass wall” (Balta, 2019, p. 164) in a world with no unknowns. Because the systems that build, operate, and employ Society 5.0, from the IoT

to AI, are realized through companies, how can the rights and laws of people who are completely objectified in this system and degraded to a consumer be protected? Current legal regulations do not affect current or future technological developments such as cloud computing, IoT, and big data. Following the adoption of the Privacy Forum and EU Regulation 2016/679 in 2016 due to long-term negotiations, just one study was initiated by a commission for a participatory review of the e-Privacy Directive (Schwanholz, Graham, & Stoll, 2018, pp. 31–47). However, when and how it will finish is a mystery. In the late 20th century, nation-states' normative forces, especially their practice of establishing dominant normative regulations, completely eroded all their capacities. The business world waged a struggle to break away from the sphere of state sovereignty. The economic foundations that enable people to preserve their existence and maintain their well-being have once again been considered politically “beyond borders,” just like 20 years ago (Bauman, 2018, p. 299). Nevertheless, globally binding legal and judicial systems have only signs and remnants of the applicable and adhered ethical rules that encompass the globe. Measuring “the life one lives with life as it should be is one of humanity’s defining and basic characteristics. Philosophies, ideologies, and institutions change in line with the dominant culture. Those associated with the downfallen culture decline, while those in harmony with the rising culture also take root and bloom (Sorokin, 1972, p. 18). The culture and the form of civilization that emerged in the West with the Industrial Revolution took over the whole world with its inhabitants in two centuries, devouring whatever local had been and devaluing values by eroding them. In this sense, Society 5.0 is in fact not only a social development project of Japan but a new global culture-building process. Humanity is faced with the ontological fact that human beings have been reduced to an animal hanging within the web of meaning they knit with their own hands; robots have become human while humans have become robots. This in a sense is the objectification of people. The gradual monopolization of wealth concentrated in the hands of the 0.1% will cause the conditions and feelings of equality in poverty to reappear. If the boundary is crossed, decency will be revealed. The person who should be the subject becomes objectified. The objectification of the subject, however, dehumanizes the human being (Kutlu, 2020, p. 77). Bauman (2020, p. 50) predicted that “Staying human in inhumane conditions is the most challenging issue and that the future would be a harsh new world in which acquired virtues are devalued is quite thought-provoking but does not have any equivalencies in the real world.” On the other hand, many people feel useless, and the emergence of loneliness as an existential phenomenon and as a socio-psychological phenomenon is overlooked (Göka, 2020, p. 13). Perhaps in the 21st century, popular uprisings will be held not against capital owners who exploit people but against capital owners who no longer need them (Hariri, 2018, p. 16). Kaku (2018, p. 1) predicted that the mind-boggling developments in robotics, artificial intelligence, nanotechnology, and biotechnology will be defined as the fourth wave of science and “This science will carry us to the goal of making Mars habitable and building nests among the exoplanets and stars” (Kaku, 2018, p. 8). However, making predictions about the effects these developments, not in quantitative but in qualitative leaps, will have on the human species and what kind of fate they will lead humanity to in the future has been left up to theoretical physicists, futurists, science fiction writers, and screenwriters. What has been overlooked is the admission that AI and robots can never acquire such behaviors and characteristics that the anthropologist Donald Brown defined as “human universals”; these include the characteristics of culture, society, language, behavior, and spirit. As an anthropologist, Brown claimed at least 67 forms of behavior to exist, including gift-giving, joking, religious rituals, spirituality, faith healing, hairstyles, athletic sports, and bodily ornamentation and the processes of forming

most of these are inimitable by machines (Cited in Beese, 2018, pp. 492–494). However, Baudrillard (2018, p. 26) drew attention to the situation saying, “There is no more avant-garde with foresight.” Tens of thousands of years ago humanity faced mass extinctions caused by natural events; no one can say that the human species and their generations in the future will not be made by themselves but be produced by biotechnological and other high-tech products and nuclear resources. Irregular, turbulent, and completely profit maximization-based, these innovations expose the Earth and living beings to the effects and consequences of particular factors such as global warming and global pollution, electromagnetic waves, radio signals, UV rays, pesticides, and hybrid food sources. The upcoming reality is the human reality mechanized by a surrender to power. Durkheim’s fundamental question of whether production, the relations of production, and order that are beginning to leave human control for understanding the new kind of subjectivity and social relations are based on a solid ethical basis should be asked aloud and answered without delay. Many people express the concern that the moral laws of this business are incomplete and ignored. A moralistic view is in favor of discussing and analyzing clearly what kind of changes and transformations will occur in social life, relations, and institutions through Society 5.0 in terms of what will disappear and replace them. The assumption that people’s every movement will be seen, and every word spoken will be heard is turning into an instinctive habit; the reality that people have to live with this is also a point to consider. Marx’s statement that “humanity can only solve the problems in front of itself” can be regarded as an indication that the universal character of the dialectic should never be ignored. This indicates that human beings will produce an outlet by accounting for what they do in the universe they live in. All kinds of innovative, progressive, conformist, and inherently hegemonic models and systems that commodify and objectify human beings by ignoring their social aspect and free nature and that rely on the exploitation of unlimited mental labor are destined to collapse with the soulless yeast contained within them as an atomic nucleus. As the anthropologist Marvin Harris stated (as cited in Gardels, 2000, p. 7), the principle that expresses the possibility of analyzing a social life that every sane person can immediately recognize must urgently be re-embraced. Sorokin (1972, p. 15) said, “Historical and philosophical elements of thought were created in times of acute and deep trouble and disaster, or in times of serious, protracted depression. Most people do not pay much attention to socio-cultural shoes before they hit their heel.” As a result, the point to which industrialization has currently evolved involves the advanced technologies that shape the world and its operating system, the Internet, AI, a reality achieved through intense algorithmic models, and a life formulation and social evolution of humans who’ve been reduced from subject to object. Humanity will soon get tired of this system that promises instant gratification, just like the reason that machines took their jobs and increased unemployment in the first years of the Industrial Revolution. With a clear conscience, the Machine Breakers started in England in 1758 and spread to Europe, reaching their peak in 1811–1813. Movements similar to Luddites will turn their back on modernity by destroying all their modern toys and everything based on them, rebelling against the servitude in the consumer economy and losing meaning and value whether its known as Industry 4.0 or Society 5.0. Movements will find a way back to being in harmony with human nature and its essence despite the system. A unique narrative, consciousness, and ideology that will change the human objectifying nature and structure of the global system will undoubtedly flourish and find a way out in a world whose soil is poisoned, whose water is polluted, whose weather is deteriorating, and whose climate is changing. The source of this optimism is undoubtedly found in humanity’s longing for freedom, responsibility to others over the self, courage, honesty, hope in life, and most

importantly, its understanding of wisdom and the nature of creation. Despite being undoubtedly unquestioned and accepted without contention, human beings will emerge from this dark, terrible, and inhumane portrait in this social and economic order that leaves little room for family, entertainment, art, sports, worship, friendship, or kinship relations by using the power of nature, foresight, and willpower.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

References

- Bağcı, C. (2016). Online society and visual socialities: A sociological analysis on social media and new serfdoms of free digital world. *Journal of International Social Research*, 9(42), 1029–1036.
- Balta, E. (2019). *Tedirginlik çağı: Şiddet aidiyet ve siyaset üzerine*. Istanbul, Turkey: İletisim Publishing.
- Bauchspies, W. K., Croissant, J. & Restiuo, S. (2019). *Science, technology and society: A sociological approach* (B. Kuryel, Ü. Tatlıcan, & B. Balkız, Trans.). Istanbul, Turkey: Phoenix Publishing House.
- Baudrillard, J. (2018). *The transparency of evil: Essays on extreme phenomena* (A. Ergüden , Trans.; 7th ed.). Istanbul, Turkey: Ayrıntı Yayınları Publishing House.
- Bauman, Z. (2007). *Liquid times: Living in an age of uncertainty*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Bauman, Z. (2018). *Society under siege* (A. E. Pilgir, Trans.). Istanbul, Turkey: Ayrıntı Yayınları Publishing House.
- Bauman, Z. (2020). *On education* (A. E. Pilgir, Trans.). Istanbul, Turkey: Ayrıntı Yayınları Publishing House.
- Bayhan, V. (2002). Risk society. *East-West Magazine*, 19(3), 187–202.
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. London, UK: Sage Publication.
- Beese, B. (2018). *The Fourth Age Smart Robots, Conscious Computers, and the Future of Humanity*. (z-lib.org). epub, (e-book).
- Bentham, J., Watkin, C. P., & Werret, S. (2019). *Panopticon: The power of the eye* (B. Çoban & Z. Özarslan, Trans.). Istanbul, Turkey: Su Publishing House.
- Broadbent, E., Gougoulis, J., Lui, N., Pota, V., & Simons, J. (2017). *What's the worlds young people think and feel, generation z: Global citizenship survey*. London, UK: Varkey Foundation.
- Center for Research and Development Strategy. (2016, November 7). *Future services & societal systems in society 5.0, center for research and development strategy*. Japan Science and Technology Center, CRDS-FY2016-WR-13.
- Deguchi, A., Hirai, C., Matsuoka, H., Nakano, T., Oshima, K., Tai, M., & Tani, S. (2020). *Society 5.0: A people-centric super-smart society*. Singapore: Springer Open.
- Esgin, A. (2013). Sociological orientation of the era of manufactured uncertainties: Discussions of “risk society” rooted in Ulrich Beck and Anthony Giddens. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(3), 683–696.
- Fundamental Rights Agency. (2014). *Handbook on European law on asylum, borders and migration*. European Union Agency for Fundamental Rights: Belgium. Retrieved from <https://fra.europa.eu/en/themes/asylum-migration-and-borders>
- Fukuyama, M. (2018). Society 5.0: Aiming for a new human-centered society. *Japan Spotlight*, 27, 47–50.
- Gardels, N. (2000). *At century's end: Great minds reflect on our times*. A.Soljenitsin, I.Ilich, C.Fuentes, B.Herry, A.Levvy, H.Toffler, O.Paz, J.Baudrillard, O.Stone, A.Moritina, D.Rockfeller, N.Mandela and others. (B. Ç. Dişbudak, Trans.). Istanbul, Turkey: Turkey İş Bank Cultural Publications.
- Gardingen, V. T. (2018). Industry 4.0 and soceity 5.0- Comparing socio-political initiatives in Germany and Japan. Retrieved from <http://politikperspektive.co.uk/articles/a-gardingen-nov-18.html>
- Graber, D. (2018). *Bullshit jobs: A theory*. New York, NY: Simon & Schuster.
- Granrath, L. (2017). Japan's society 5.0: Going beyond industry 4.0. Retrieved from <https://www.japanindustrynews.com/2017/08/japans-society-5-0-going-beyond-industry-4-0/>
- Gök, E. (2020). *Yalnızlık ve umut*. Istanbul, Turkey: Kapı Yayınları.
- Harari, Y. N. (2018). *21 Lessons for the 21st century* (S.Siral, Trans.). Istanbul, Turkey: Collective Book.
- Hass, M. & Thrsnert, O. (2020). *Strategic Trends 2020*. Zurich: Center for Security Studies
- Hitachi and University of Tokyo Lab. (2018). *Society 5.0: A people-centric super-smart society*. Singapore: Springer Open.
- JBF, Japan Business Federation. (2016). Towards realization of the new economy and society: Reform of the economy and society by the deepening of “society 5.0”. Retrieved from <https://www.i-scoop.eu/industry-4-0/society-5-0/>
- JBF, Japan Business Federation. (2018). Policy proposal for society 5.0- Co-creating the future. Retrieved from http://www.keidanren.or.jp/en/policy/2018/095_outline.pdf

- Kaku, M. (2018). *The future of humanity* (A. C. Çevik, Trans.; 2nd ed.). Ankara, Turkey: METU Press.
- Kato, K. (2020). *Society 5.0 at "DAVOS"*. Retrived from thttp://www.hitachi.com/rev/column/gf/vol02/index.html
- Kösemihal, N. Ş. (1971). *Durkheim sosyolojisi*. Istanbul, Turkey: Remzi Publishing House.
- Kutlu, M. (2020). *Kalbin sesi ile toprağa dönüş*. Istanbul, Turkey: Dergah Publishing.
- Lim, T. W. (2019). *Section on industrial revolution 4.0. tech giants and digitized societies*. Sinagapore: Palgrave.
- Ministry of Development (2015). *Öncelikli Dönüşüm Programları*. Ankara, Turkey
- Morozov, E. (2011). *The net delusion: The dark side of internet freedom*. New York, NY: Public Affairs.
- Olgaard, Daniel Moller (2020). *Reflections on Naomi Klein's Pandemic Shock Doctrine*. Retrived from https://www.e-ir.info/2020/09/15/reflections-on-naomi-kleins-pandemic-shock-doctrine/
- Orwell, G. (2011). *Nineteen eighty-four* (C. Üster, Trans.; 31st ed.). Istanbul, Turkey: Can Publishing.
- Önday, O. (2019). Japan's society 5.0: Going beyond industry 4.0. *Business and Economics Journal*, 10(2), 1–6. doi: 10.4172/2151-6219.1000389
- Öztuna, B. (2019). *Toplum 5.0: Süper akıllı toplum*. Istanbul, Turkey: Ekin Publishing.
- Reese, B. (2108). *The fourth age: Smart robots, conscious computers and the future of humanity*. New York, NY: Atria Books.
- Salgues, B. (2018). *Society 5.0, industry of future, technologies, methods and tools*. London, UK: ISTE Ltd. & Wiley.
- Schwanholz J., Graham T., & Stoll, P. T. (2018). *Managing democracy in the digital age: Internet regulation, social media use, and online civic engagement*. Switzerland: Springer International Publishing AG.
- Sim, D. (2019). *Soft society: Building density for everyday life*. Washington, D.C: Island Press Books.
- Sorokin, P. (1972). *Social philosophies of an age of crisis* (M. Tuncay., Trans.). Ankara, Turkey: Bilgi Publishing House.
- Wallerstein, İ. (2000). *The end of the world as we know it* (T. Birkan, Trans.). Istanbul, Turkey: Metis Publishing.
- Wallerstein, İ. & Hopkins, T. K. (2000). *The age of transition trajectory of the world system 1945-2025* (N. Ersoy & E. Abadoğlu, Trans.). Istanbul, Turkey: Avesta Publishing.
- Werrett, S. (1999). Potemkin and the panopticon: Samuel Bentham and the architecture of absolutism in eighteenth century Russia. *Journal of Bentham Studies*, 2, 1–25.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Kuramsal Makale / Theoretical Article

Günümüz Çalışma Rejiminde Uykunun İkircikli Konumu: Kavramsal Bir Tartışma

The Ambivalent Position of Sleep within the Current Work Regime: A Conceptual Discussion

Emir KURMUŞ¹ , Çağatay TOPAL²

¹Arş. Gör. İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

²Doç. Dr. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara, Türkiye

ORCID: E.K. 0000-0002-0775-5663;
Ç.T. 0000-0001-5323-8440

Corresponding author:

Çağatay TOPAL,
Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara, Türkiye
E-mail: catopal@metu.edu.tr

Submitted: 23.10.2021

Revision Requested: 20.01.2021

Last Revision Received: 24.05.2021

Accepted: 19.06.2021

Published Online: 05.11.2021

Citation: Kurmus, E., & Topal, C. (2021). Günümüz çalışma rejiminde uykunun ikircikli konumu: Kavramsal bir tartışma. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 357-376. <https://doi.org/10.26650/JECS2020-815618>

öz

Uyku son yıllarda yaygınlaşan bir şekilde tıbbi ve psikolojik araştırmaların, medyada çeşitli haberlerin konusu olmaktadır. Bu çalışma, uykuya yönelik artan ilginin altında bazı sosyo-ekonomik süreçlerin olduğunu iddia etmekte; günümüz kapitalist çalışma rejimindeki beden, iş ve gündelik yaşamın ritimleri arasındaki ilişki üzerinden uykuyu inceleyen bir analiz çerçevesi önermektedir. Bu çerçeve içerisinde hem günümüz toplumundaki uyku pratikleri ve uykuya bakış hem de günümüz kapitalizminin bazı yapısal süreçleri ve çelişkileri zaman baskısı kavramı etrafında tartışılmaya çalışılmıştır. Kapitalizmin güncel koşullarındaki zaman deneyimini temel olarak çalışma yaşamındaki esnekleşme ve sosyal yaşamın hızlanması şekillendirmektedir. Zorunluluklarla şekillenen arzularındaki hızlanma ve esnekleşme yeni bir tür beden disiplini zorunlu kılmaktadır. Süre olarak çalışanların yaşamının çok önemli bir bölümünü kapsayan uyku bir yandan kısmen ya da tamamen feragat edilebilir bir pratik haline gelirken, bir yandan da iş ve gündelik yaşamdaki etkinliklerin verimli bir şekilde devamı açısından kritik bir yerde durmaktadır. Bu çalışmanın amacı uykunun bu çelişkili konumunu esas olarak Hartmut Rosa'nın sosyal hızlanma kavramından hareket ederek, hızlanma, esnekleşme ve zaman baskısı üçlüsünün oluşturduğu ve temelde kapitalizmin tanımladığı sosyal zemin üzerinden açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Uyku, Kapitalizm, Sosyal hızlanma, Esnek çalışma rejimi, Zaman baskısı

ABSTRACT

Sleep is attracting increasing medical and psychological research interest as well as media interest. This study investigates the socio-economic processes behind this growth in interest. It proposes an analytical framework that examines sleep in the relationships among the body, work, and the rhythms of everyday life within the constraints of today's capitalist work regime. In this framework, the concept of time pressure is significant for understanding practices and approaches to sleep, as well as the structural processes and contradictions of contemporary

capitalism. Having a work life and accelerating one's social life are the main determinants of time experience. While sleep, which is a very important part of an employee's life, becomes limited or restricted, it is nevertheless essential for the sake of efficiency and continuing activity in business and daily life. This study investigates the ambivalent position of sleep with reference to Hartmut Rosa's concept of social acceleration. This ambivalent position is found to be constructed by the trio of acceleration, flexibility, and time pressure, and it is essentially defined by capitalism.

Keywords: Sleep, Capitalism, Social acceleration, Flexible work regime, Time pressure

EXTENDED ABSTRACT

This study proposes a conceptual framework within the discipline of sociology to the problem of sleep, accepted as a natural activity of human beings. Based on Hartmut Rosa's (2009, 2013) concept of social acceleration, this study focuses on the ambivalent position of sleep, revealed within the tripartite relationship of social acceleration, flexible working regimes, and time pressure. The claim of the study is that this position is determined within the interaction of deceleration and acceleration. Sleep, perhaps the most important deceleration practice in human life, has both preventive and supportive functions in capitalist acceleration. The combination of these two functions, which seem to be in opposition, indicates the ambivalent position of sleep at the present time.

The first contemporary sociological studies on sleep were shaped by the medicalization debate. Kroll-Smith and Gunter (2005, p. 363) found a constructed discourse on healthy sleep, indicating how sleep should be shaped. Emphasizing that insomnia poses risks to individual health, public health, and the economy, they showed that a new truth about sleep was being constructed. However, Kroll-Smith and Gunter do not address the question of why this health discourse was constructed. The proliferation of a health discourse on sleep indeed points to structural transformations and problems. This study argues that increased discourse on sleep is not a coincidence, and this increase is associated with changes in temporal norms and the structures of economic and social life. Sleep practice can be used not only to examine the position of sleep in today's society, but also to examine the basic structures of the society in question itself and the time experience that they generate.

Time is the precondition for thought to develop on the stability, contradiction or transformation within social order and society (Šubrt & Cassling, 2001, p. 212). Without accounting for the dimension of time, it is impossible to understand the features and transformations of modernity and capitalism (Rosa, 2009, p. 79). It is important to understand the temporal structures and time-use practices to establish the necessary link between the macro and micro dimensions of social experience. Nevertheless, according to Rosa and Scheuerman (2009, p. 15), the mainstream social sciences are afraid to underline the need for a serious analysis of social temporality. Although these structures themselves have opposed or contradictory consequences, temporal structures can be considered to be a point of connection for the integration and coordination of social and individual perspectives. The integration between macro and micro rhythms does not arise or function automatically. For this integration to properly impose itself, a power network that feeds and functions in different fields is necessary. This marks a line that expresses the close connection between the personal and the social. Ignoring dominant temporal norms and social rhythms can lead to social sanctions and exclusion. Thus, the question "Why do I use my time the way I use it, and how should I use it?" is among the most fundamental social and political questions, both in terms of analyzing existing structures and developing the perspective of transforming this structure (Rosa & Scheuerman, 2009, p. 16).

This article offers a conceptual framework according to which the rhythms of the body can be dealt with in relation with the rhythms of capitalism. In this context, both the effort to improve harmony and

coordination between rhythms and conflicts and contradictions are emphasized. This study proposes a framework that does not ignore the distinctions between the historicity of social time, as conditioned by the mode of production, and the experiences of different social groups in different places (see Colley, Henriksson, Niemeier, & Seddon, 2012). The basic concept used for this purpose is that of social acceleration, as developed by Hartmut Rosa (2009, 2013). Another process related to acceleration, to be discussed over the time theme, is the flexibility of the working regime. This article will primarily examine acceleration and flexibility in the context of time pressure. This discussion is undertaken to show that the triad of acceleration, flexibility, and time pressure are the defining elements of today's capitalism. The article will then seek to make sense of the position of sleep in capitalism for the result of these three processes. Finally, the ambivalent nature of the position of sleep in the interaction of deceleration and acceleration will be analyzed. This study will thus provide a framework that places sleep within processes of acceleration, flexibility, and time pressure, and thus contribute to understanding the ambivalent status of sleep in capitalism in the context of the intertwined relationship between deceleration and acceleration.

1. Giriş

Uyku konusu Türkiye’de ve dünyada kişisel gelişim literatüründe, gündelik sohbetlerde, bilimsel araştırmalarda ve medyada giderek artan oranda kendine yer bulmaktadır. Daha iyi bir uykunun nasıl sağlanacağı, sağlıklı uykunun bileşenleri ve zaman kullanımı içinde uykunun gerekliliği ve etkileri konusundaki araştırmalar ve haberler sıkça göze çarpmaktadır. Dünyada özellikle 1990’ların sonundan itibaren uyku üzerine yapılan tıbbi çalışmalar artmış, bu konuda uzmanlaşmış tıbbi kurumlar açılmış, uyku ile ilgili ilaçların sayısında ciddi artışlar olmuş, yalnızca uyku pratikleri ve problemlerini araştıran uyku klinikleri faaliyete geçmiştir. Türkiye de bu eğilimi açıkça yansıtan ülkelerden biridir. Yüksek Öğretim Kurumunun (YÖK, 2019) tez veri tabanı referans olarak alınır, Türkiye’de 2000 ile 2019 yılları arasında doğrudan uyku ile ilgili 900’den fazla lisansüstü tez yazılmıştır. 2000 yılı öncesinde bu sayı 45 civarındadır ve bu tezlerin çoğu 90’ların ikinci yarısında tamamlanmıştır. Uyku konusundaki bu araştırmalarda çoğunlukla tıp, biyoloji, eczacılık, psikoloji ve nöroloji gibi bilimsel disiplinlerin içinde sosyallikten yalıtılmış birey temelli analizler yürütülmüştür. Uykunun toplumsal boyutu yalnızca tıpla ilgili bilim dallarınca değil sosyal bilimciler tarafından da göz ardı edilmiş; bu çalışma alanı uykunun salt fizyolojik ve doğal bir aktivite olduğu varsayımıyla doğa bilimlerine terk edilmiştir (Marinache, 2015, s. 18–22; Chatzitheochari ve Arber, 2009, s. 32–33). Bu çalışmanın amacı, insanın “doğal aktivitesi” kabul edilerek sosyal bilimlerden ihmal edilen uyku sorunsalına sosyoloji disiplini içinden bir kavramsal çerçeve önermektir. Çalışma Hartmut Rosa’nın (2009, 2013) “sosyal hızlanma (social acceleration)” kavramından hareketle uykunun günümüz kapitalizm koşullarını tanımlayan sosyal hızlanma, esnek çalışma rejimleri, zaman baskısı üçlü ilişkisinde açığa çıkan ikircikli konumuna odaklanmaktadır. Çalışmanın iddiası bu konunun yavaşlama ve hızlanma etkileşiminde belirlendiğidir. İnsan hayatındaki en önemli yavaşlama pratiği olarak görülebilecek uyku kapitalist hızlanma için hem engelleyici hem de destekleyici işlevlere sahiptir. Birbirleriyle çelişkili gibi görünen bu iki işlevin birlikteliği uykunun günümüzdeki ikircikli konumunu göstermektedir.

Tıbbın ve bağlantılı disiplinlerin uykunun bireylerin fiziksel, zihinsel sağlıkları ve kapasiteleri üzerindeki etkisine yaptığı vurgular uyku yoksunluğunun yarattığı sosyal problemlerin araştırılmasına alan açmıştır (Marinache, 2015, s. 21). Uyku üzerine ilk önemli çağdaş sosyolojik çalışmalar uykunun tıbbileştirilmesi tartışması etrafında şekillenmiştir. Kroll-Smith ve Gunter (2005, s. 363) uykuya yönelik ilgideki artışı söylem analizi çerçevesinde ele alıp, uykuya dair sağlık üzerinden bir söylem inşa edilip bunun etrafında insanların uyku pratiklerinin biçimlendirilmeye çalışıldığını savunmuşlardır. Uykusuzluğun hem bireysel sağlık hem halk sağlığı hem de ekonomi için bir risk oluşturduğunu vurgulayarak inşa edilen tek bir söylemin, birçok makro ve mikro kanaldan yayılarak uykuya ilgili yeni bir “hakikat” inşa edildiğini ve bu hakikat etrafında kişilerin uyku pratiklerinin belirlendiğini ifade etmişlerdir.

Sağlıklı uykunun nasıl olması gerektiğine dair farklı görüşler öne sürülse de çoğunlukla kabul gören 7-8 saatlik, sessiz bir ortamda ve rahat bir yatakta gerçekleştirilen kesintisiz bir gece uykusudur. Yine de uyku üzerine tek bir söylemden söz etmek mümkün değildir. Birbirleriyle çelişen farklı sağlık söylemleri farklı kişilerce benimsenebilmektedir. Uykuya ilgili sağlık söylemindeki yaygınlaşma gerçekten de bazı yapısal dönüşüm ve sorunları işaret etmektedir. Bu çalışma, uyku üzerine söylemlerdeki artışın bir tesadüf olmadığını ve bu artışın ekonomik ve sosyal yaşamın zamansal normları ve yapılarında belli değişikliklerle ilişkili olduğunu savunmaktadır. Bu çalışmanın amaçlarından biri, insanların yaşam süresinin yaklaşık üçte birini kapsayan uyku pratiklerinden hareketle günümüz kapitalizminde ortaya çıkan zaman deneyimini ve bunun yapı-

sal kökenlerini gösterebilmektir. Diğer bir deyişle, uyku pratiği, yalnızca uykunun günümüz toplumundaki konumunu inceleyebilmek için değil aynı zamanda söz konusu toplumun temel yapılarını ve bunların ürettiği zaman deneyimini inceleyebilmek için de bir araçtır. Uyku pratikleri tarihsel olarak farklılık göstermektedir ve tarihsel sosyal düzeni ve dönüşümleri anlayabilmek için işlevsel olarak kullanılabilir.

20. yüzyılın ilk yarısında sosyoloji ve antropoloji alanında çok önemli eserler vermiş Marcel Mauss (1973), “Beden Teknikleri” başlıklı makalesinde uyku konusuna da değinmiş nadir sosyal bilimcilerden biridir. Ona göre, uyku bedensel bir eylem olduğundan, biyolojik bir aygıt bu beden tekniği için bir öngerekliliktir. Bu tekniğin biyolojik yankıları olacaktır ama bu aygıt (beden) tekniğin sebebi değildir, bir “dişli-çark (cogwheel)”tır. Bu tekniğe uyum sağlarken birey fizyolojisi ve psikolojisi önemlidir fakat bu tekniğin kendisi yaşam koşulları tarafından yönetilir. Kısacası, uykuyu analiz ederken karşılaştığımız şey fiziksel, psikolojik ve sosyolojik olanın bir aradalığıdır. Dolayısıyla da sosyal ilişkilerinden yalıtılmış birey, uyku araştırmalarında tek analiz birimi olmamalıdır (Mauss, 1973, s. 77, s. 85–86).

Lefebvre (2004) *Ritimanaliz* isimli eserinde Mauss’un izinden giderek bu sosyalliği açar ve tarihselliğe oturtarak kapitalizmle ilişkilendirir. Beden ve kapitalizm ilişkisini zaman boyutu üzerinden kurar. Mauss gibi Lefebvre de beden analizini fizyoloji, tıp ve psikoloji gibi alanların egemenliğinden kurtarmaya çalışır. Fakat bu alanları tamamen dışlamak yerine, ritimanalizinde bu disiplinleri de içermeyi öneren geniş bir perspektif sunar. Bu geniş perspektifi sağlayan temel disiplin sosyolojidir. Lefebvre (2004, s. 16–20) bedeni yalnızca sosyal bütünlüğün içindeki bedeni anlayabilmek için değil sosyal bütünlüğün kendisini anlayabilmek için de temel bir analiz birimi olarak ele alır. Bedenin, doğanın, kapitalizmin, gündelik yaşamın ritimlerinin birbiriyle nasıl etkileşim ve zaman zaman çelişki halinde olduğunu tartışan Lefebvre’in çerçevesi, günümüz kapitalizmiyle uyku arasındaki ilişki üzerine düşünürken önemli bir kuramsal dayanak oluşturur.

Lefebvre’e (2004, s. 43–44) göre her insan bedeninin acıkma, susama, dışkılama ve uyku gibi biyolojik ritimleri vardır. Bu biyolojik ritimler sosyallik içerisinde sürekli olarak yeniden üretilir ancak sosyal yaşamın kendisi durağan olmadığı için, bu bedensel pratikler de dönüşüme uğrayabilir. Çoğu zaman, insanlar bu ritimler üzerine düşünerek hareket etmez ya da buradaki küçük dönüşümleri fark etmez; çünkü bu ritimler sosyallik içinde verilir. Farkında olmama hali düzensizliklerden dolayı sıkıntılar yaşayana ya da derin dönüşümlere kadar sürer (Lefebvre, 2004, s. 77). Uyku meselesinin günümüzde giderek artan oranda üzerine daha çok düşünülen bir konu olmasının toplumun böyle bir tarihsel uğrakta bulunmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Çalışanların bedenleri yalnızca meta üretmez, aynı zamanda belli bir zaman disiplinine göre iş yeri ve iş yeri dışındaki kendi bedensel pratiklerini de üretir ve dönüştürür. Bedenin ve bir bedensel pratik olarak uykunun günümüz kapitalizmindeki konumunu inceleyebilmek için öncelikle kapitalizmdaki güncel dönüşümler zaman boyutu üzerinden tartışılmalıdır.

Zaman, toplumsal düzen ve toplum içindeki istikrar, çelişki veya dönüşüm üzerine geliştirilecek herhangi bir düşüncenin önkoşuludur (Şubrt ve Cassling, 2001, s. 212). Toplumsal ve siyasal analize zaman boyutu eklenmediği sürece modernlik ve kapitalizmin özelliklerini ve dönüşümlerini tam olarak anlayabilmek mümkün değildir (Rosa, 2009, s. 79). Zamansal yapılar ve zaman kullanım pratikleri, toplumsal deneyimin makro ve mikro boyutları arasında zorunlu bağlantıyı kurmayı sağlayacak önemli noktaldır. Yine de Rosa ve Scheuerman’a (2009, s. 15) göre, ana akım sosyal bilimler toplumsal zamansallığın ciddi bir analizine olan ihtiyacın altını çizmeye çekinmektedir. Her ne kadar bazen bu yapıların kendisi tam tersi ya da çelişkili sonuçlara varsa da zamansal yapılar toplumsal ve bireysel perspektiflerin bütünleşmesi ve koordinasyonu için bir

bağlantı noktası olarak düşünülebilir. Makro ve mikro ritimler arasındaki bütünleşme kendiliğinden ortaya çıkıp işlemez. Bu bütünleşmenin kendini empoze edebilmesi için farklı alanlardan beslenen ve bu alanlarda işleyen bir iktidar ağı gerekir. Baskın zamansal normları ve toplumsal ritimleri yok saymak çeşitli yaptırımlara ve toplumsal dışlanmaya yol açabilir. Böylece “zamanımı neden böyle kullanıyorum ve nasıl kullanmalıyım” soruları hem var olan yapıyı analiz etmek hem de bu yapıyı dönüştürme perspektifini edinebilmek için en temel sosyal ve politik sorular haline gelir (Rosa ve Scheuerman, 2009, s. 16). Zaman üzerine çatışmaları analiz ederken, zamanın iktidarın merkezi boyutlarından biri olduğu görülür. İktidar önceliklerin, hızların, başlangıçların ve sonların kurgulandığı zaman sistemleri içerisinde açığa çıkar (Nowotny, 1994, s. 105).

Bu makalede beden ritimlerinin kapitalizmin ritimleriyle ilişkili bir şekilde ele alınacağı bir analiz çerçevesi sunulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede yalnızca ritimler arasındaki uyum ve koordinasyonu geliştirme çabası değil aynı zamanda çatışma ve çelişkiler de vurgulanmaktadır. Bu çalışma, üretim tarzı tarafından koşullandırılan toplumsal zamanın tarihselliği ile farklı toplumsal grupların farklı mekanlarda yaşadığı deneyimler arasındaki ayrımları göz ardı etmeyen bir çerçeve önerme amacındadır (bkz. Colley ve ark., 2012). Kapitalizmin farklı dönemlerde farklı işleyişleri ve farklı etkileri olduğunu kabul etmekle birlikte, bu farkları incelemek bu çalışmanın kapsamını fazlasıyla aşacağından yalnızca günümüz kapitalizmde görülen temel eğilimlere zaman boyutu üzerinden değinilecektir. Bu amaçla kullanılan temel kavram Hartmut Rosa (2009, 2013) tarafından geliştirilmiş “sosyal hızlanma”dır. Hızlanmayla ilişkili, zaman teması üzerinden tartışılacak diğer süreç çalışma rejiminin esnekleşmesidir. Makale öncelikle hızlanma ve esnekleşme süreçlerini zaman baskısı bağlamında irdeleyecektir. Bu irdelemenin amacı hızlanma, esnekleşme ve zaman baskısı üçlüsünün günümüz kapitalizminin tanımlayıcı unsurları olduğunu gösterebilmektir. Makale, sonrasında uykunun kapitalizm içindeki konumunu söz konusu üç sürecin bileşkesinde anlamlandırmaya çalışacaktır. Son olarak uykunun konumunun bu bileşke içindeki yavaşlama ve hızlanma etkileşiminde açığa çıkan ikircikli niteliği analiz edilecektir. Çalışma bu anlamda uykuyu hızlanma, esnekleşme ve zaman baskısı süreçlerinin ortasına konumlandıran, bu konumlandırma sayesinde ortaya çıkan yavaşlama ve hızlanmanın iç içe geçmiş ilişkisi bağlamında uykunun kapitalizm içindeki ikircikli statüsünü anlamaya katkı verecek bir çerçeve sunmuş olacaktır.

2. Sosyal Hızlanma

Hızlanma, basitçe, bir birim zamanda girdilerin ve çıktıkların, gerçekleşen olayların ve durumların sayısı ve yoğunluğunun artması anlamına gelir (Zherebin, Vershinskaia ve Makhrova, 2015, s. 197). Rosa (2013) modern toplumu hızlanma toplumu olarak tanımlar ve sosyal hızlanmayı üç ayrı kategoride ele alır. Bu üç kategorinin üç temel itici gücü vardır. Sosyal hızlanmanın en görünür biçimi teknolojik süreçlerde karşımıza çıkar (Rosa, 2009, s. 82). Teknolojik hızlanma, taşımacılık alanında bir saatte kat edilen kilometrede, iletişim alanında bir mikro saniyede iletilen bilgide, üretim alanında bir günde, ayda ya da yılda üretilen maddi çıktıdaki artışla somutlaştırılabilir (Rosa, 2017, s. 35). Bunu hem teknolojiye yaşanan sürekli değişim hem de teknolojinin getirileriyle yaşanan hızlanma üzerinden okumak mümkündür. Fakat teknolojik hızlanmanın bir sebep değil bir sonuç olduğu da iddia edilebilir. Her koşulda, teknolojik hızlanmanın temel itici gücü Rosa’ya (2013) göre ekonomidir. Kapitalist üretim tarzında, işçilerin üretkenliğini artırmak, bir birim zamanda işçilerden elde edilen çıktıyı maksimize etmek anlamına gelir (Rosa, 2009, s. 89). Bir metanın döngü zamanını kısaltmak hem o metanın daha kısa sürede üretimine hem de daha kısa sürede dağıtımını ve satışına işaret eder. Böylece kâr daha hızlı elde edilir ve yeni yatırımlar için kaynaklar hızla birikir.

rımlar için kullanılabilir sermaye daha hızlı bir şekilde geri döndürülür. Bu hızlı döngü süreçleri teknolojik yenilikleri takip etmeyi ve bunun öncüsü olma çabasını kaçınılmaz kılar; çünkü teknoloji üretim, dağıtım, tüketim ve para döngülerini hızlandırmada kilit bir öneme sahiptir (Rosa ve Scheuerman, 2009, s. 5, s.21; Rosa, 2009, s. 88–89). Hızlanma, bir şirketin diğer şirketlerle girdiği rekabette avantajlı olabilmesi için elzendir. Bu yüzden şirketin işlerini yapan çalışanların da hızlanması beklenir. Hem işe girebilmek hem de işe girdikten sonra o işte kalabilmek için bir işçinin hızlanmanın gerekliliklerine fiziksel ve zihinsel olarak uyması bir zorunluluktur.

Kapitalist toplumlarda yaşamın hızlanması yeni bir tema değildir. Bu konudaki tartışmalar ve analizler sanayileşmenin başlangıcına kadar götürülebilir (Roxburgh, 2002, s. 121). Yeni örgütsel biçimlerle, yeni teknolojilerle ve sürekli üretilen yeni yaşam biçimleriyle metaların, sermayenin, bilginin ve bedenlerin, dolayısıyla da ekonomik yaşamın daha hızlı işlemesi sağlanmaya çalışılır. Döngü zamanlarını azaltma çabası kapitalizmin için bir özelliğidir (Jessop, 2009, s. 142; Scheuerman, 1999, s. 1891–1892). Ancak günümüzde döngü zamanlarını kısaltma, zaman denetimini daha mikro düzeyde gerçekleştirme, mekânla ilişkili sınırlılıkları önemli oranda aşma olanakları arttığı için hızlanma çok daha baskın ve görünür hale gelmiştir (Yılmaz, 2008, s. 159). Bilgi, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler bu süreci hızlandırmaktadır. Küresel piyasanın entegrasyonunun önündeki engeller kalktıkça kapitalizmin hızı artmakta; şirketler de rekabette kendilerine avantajlı bir yer bulabilmek için sermaye birikimini ve döngü zamanlarını azaltma yönünde sürekli bir baskı hissetmektedir (Jessop, 2009, s.136–142).

Sosyal hızlanma kavramının içerdiği ikinci kategori yaşam temposunun hızlanmasıdır. Bu hızlanma kategorisi nesnel olarak bir faaliyet ya da deneyime ayrılmış zaman dilimlerinin ve bir etkinlikten diğerine geçme süresinin kısalmasını veya bunların artan ölçüde eşanlı olarak yapılmasını ifade eder. Öznel olarak ise bireylerin daha fazla zaman kıtlığı yaşamasını, yaşamın hızlı akışına yetişmekte zorlanmalarını ve daha fazla hızlanmaya zorlanmalarını anlatır (Rosa, 2013, s. 78–79). Zaman baskısı verili görev ve isteklere ayrılabilir zamansal olanaklarla bunları düzen bir şekilde yapmak için gereken zaman arasındaki uyumsuzluğa işaret eder. Bir başka deyişle somut olarak sahip olunan zamanın yapılacaklar listesinin gerçekleştirilmesi için yeterli olmaması hissiyatı ve durumudur (Rosa, 2017, s. 25). Bu baskıyı azaltmak için eylemleri hızlandırmak, molaları azaltmak veya zaman alıcı etkinliklerin yerine daha hızlı gerçekleştirilebilecek etkinlikleri koymak gibi stratejiler kullanılır (Rosa, 2013, s. 122). Teknoloji bir yandan bu baskının azaltılmasını sağlarken öte yandan tahayyül edilebilir fırsatları artırır ve farazi imkânları gerçek seçeneklere dönüştürür (Rosa, 2017, s. 25–28). Rosa (2017, s. 41) bu durumu teknolojinin “zamansal geri tepme etkisi (temporal rebound effect)” olarak kavramsallaştırır. Mekânsal sınırlılıkları birçok alanda büyük ölçüde ortadan kaldıran cihazlar sayesinde gerçekleştirilmesi potansiyel olarak artık mümkün olan beklentilerin sayısı artar. Rosa’ya (2009, s. 85–87) göre hızlanma toplumu, zamansal rahatlama sağlaması gereken teknolojik hızlanma ile zaman kıtlığının eş zamanlı olarak bulunduğu toplumdur.

Bu hızlanma formunun temel itici gücü kültürelirdir. Kültürel güç doğrudan modernitenin baskın kültürel programı ile ve onun “iyi yaşam (good life)” kavramı ile ilişkilidir. Modernite bireylere farklı deneyimler sunarak dolu bir yaşam vaat eder. Bu vaat aynı zamanda modern dünyanın sunduğu birçok olanak ve seçenekten mahrum kalma korkusu yaratır (Rosa, 2013, s. 134). “İyi yaşam” bireylerin yetenek ve potansiyellerinin mümkün olan en yüksek derecede geliştirilmeye çalışılması yoluyla oluşacak kendini-gerçekleştirme idealini içerir. Bu yüzden bireyler yaşam sürelerini mümkün olduğunca yoğun geçirmelidir (Rosa, 2013, s. 181–182). Sosyal yaşamdaki hızlanma, gün geçtikçe seçenekleri artırır. Bireyler için bu seçenekleri değerlendirebilmenin ka-

çınılması yolu yaşamlarını hızlandırmaktır. Sosyal yaşamın hızının artması ve bireylerin bu hızla uyum sağlayabilmek amacıyla kendilerini hızlandırması karşılıklı olarak birbirini besleyerek sosyal yaşamın hızını daha da artırır (Rosa, 2009, s. 91–92). Söz konusu koşullarda hızlı yaşamak bir strateji olarak belirir. Bununla birlikte, seçenekler bir bireyin yaşam sürecince gerçekleştirilebileceğinden çok daha fazladır ve seçeneklerin sayıları giderek artmaktadır. Dolayısıyla potansiyel olarak gerçekleştirilebilecek deneyimler ve seçenekler aslında oransal olarak giderek azalmaktadır. Bireyler sosyal ve ekonomik yaşamdan dışlanmamak için giderek hızlanmak, değişimin hızını yakalamak zorundadır (Rosa, 2009, s. 88, s. 98).

Sosyal hızlanmanın üçüncü kategorisi olan toplumsal değişimin hızlanması, eylemleri yönlendiren toplumsal çerçevelerin değişme hızındaki artışı ve istikrar sağlayıcı kurumsal yapıların var olma sürelerinin kısalmasını ifade eder (Rosa, 2013, s. 76, s. 113). Bu aralıksız değişme sürecinde hangi seçeneklerin daha değerli hale geleceğini kestirebilmek zorlaşır (Rosa, 2009, s. 88, s. 98). Başka bir ifadeyle, şimdinin güvenilirliği ve geleceğin öngörülebilirliği azalmaktadır. Bu durum bireyleri ve her türden örgütlenmeyi, gelecek beklentilerini sürekli gözden geçirmeye ve sıkça değişen durumlara göre yenilemeye iter (Rosa, 2013, s. 116–117). Rosa'nın (2013, s. 134) yapısal olarak tarif ettiği üçüncü itici güç hem toplumsal sistemler hem de birey düzeyinde toplumsal değişimin hızlanmasına uyum sağlama zorunluluğuna işaret eder. Modern toplum işlevsel farklılaşma üzerine kuruludur. Toplumsal sistemdeki değişiklikler sürekli hale geldiği ve hızlandığı için, alt sistemler de sürekli olarak kendilerini uyumlulaştırarak diğer sistemlerle senkronizasyon sağlayabilmek için hızlanmaktadır. Bir toplum daha karmaşık hale geldikçe zamansal kaynaklar da daha kısıtlı hale gelir. Var olan bilgi birikimi süreklileşen bir geçersizleşme tehdidi altında kalır ve toplumsal sistemdeki hızlı değişiklikler sürekli bir “kaygan zemin (slipping slope)” hissi yaratır (Rosa, 2013, s. 134, s. 186). Geleceği belli ölçülerde tahmin edip beklentileri buna göre ayarlamak ve uzun dönemli planlamalar yapmak günümüz hızlanma toplumunda giderek zorlaşır (Rosa, 2013, s. 189–190). Geç modernitede bireylerin farklı işlevsel alanlardaki rolleri sabit zaman blokları içerisinde gerçekleşmez. Özellikle internet gibi teknolojiler sayesinde üretim, tüketim, eğitim, sosyal etkinlikler, özel ilişkiler gibi her türlü faaliyet her an ve her yerde gerçekleştirilebilme eğilimi içine girmiştir. Rosa (2013, s. 134) bu süreci “zamansal ayrılaşma (temporal de-differentiation)” olarak nitelendirir. Bu süreçte, toplumsal sistemler, örgütlenmeler, kurumlar kendilerine daha çok zaman ayrılması konusunda daha talepkâr hale gelir; çünkü her bir alanda her zaman yapılacak daha fazla şey vardır. Bir alt sistemin perspektifinden diğer alt sistemlerdeki etkinlikler yalnızca işleri aksatan gecikmeler olarak görülür. Bazı sistemler diğerlerine göre aktörlerin zamanlarına erişme ve hâkim olma konusunda diğerlerine göre daha baskın olabilir. Aktörler farklı alanlardaki farklı toplumsal roller arasında belli ölçüde bir denge kurmaya çalışsa da bu duruma ayak uydurmak esnek bir zaman yönetimi ve farklı faaliyetler arasında sürekli bir gelgiti gerektirir (Rosa, 2013, s. 191–193).

3. İşin ve İş Dışı Pratiklerin Zamansal Esnekleşmesi

Gündelik yaşamdaki zaman baskısının ardında farklı boyutlarıyla sosyal hızlanma ve esnekleşme süreçlerinin olduğu düşünülebilir. Bireylerin daha fazla zamana sahip olma arzusu kendini özellikle iş dışı zamanda dışa vurur (Nowotny, 1994, s. 103). Ancak hızlanma ve esnekleşme koşullarında, daha fazla boş zamana sahip olma arzusu basitçe günümüz kapitalizminde hazzla yönelik seçeneklerin artmasından ziyade daha temelde iş zamanının yayılmasına bir tepki olarak okunabilir. Çünkü çalışan bireyler zamanlarını nasıl kullanacakları, hangi etkinliği ne zaman yapacakları konusunda özgür değildir. Yüksek işsizlik oranlarının, düşük ücretlerin ve düşük

sendikal mücadelenin söz konusu olduğu Türkiye gibi rekabetçi bir emek piyasasında istihdam edilebilirlik var olan çalışma rejimine büyük ölçüde boyun eğmeyi gerektirir. Dolayısıyla, günümüzde zaman baskısı esas olarak kapitalist çalışma koşullarından kaynaklanır ve bu baskıyı hafifletmek için çalışanlara bireysel olarak daha az çalışmalarını önermek mümkün değildir (Antonopoulos ve Memiş, 2010, s. 4–8; Zuzanek, 2004, s. 128). Bu çalışma bağlamında dile getirecek olursak, Rosa'nın bahsettiği hızlanma itici güçlerinden ekonomik olan kültürel olana göre daha baskındır.

Kapitalizmin ve kapitalist işletmelerin hızı farklı zaman birimlerinde dalgalanır. Bu dalgalanma günümüz kapitalizminin hızlanmasını esneklikle ilişkilendirebilmek için bir bağlantı noktasıdır. Kapitalizm için “vakit nakittir”. Ancak her zaman aralığı kârlılık için aynı derecede etkili değildir. Kapitalizmin döngülerinin hızlanması çizgisel bir süreç değildir. Hızın dalgalanması kârlılığa bağlıdır. Optimizasyonun sağlanması için zaman, sürekli göz önünde bulundurulmuş bir faktördür (Nowotny, 1994, s. 110–111). Günümüz hızlanma toplumu, çok yüksek hızla sürekli değişen koşullara ve artan belirsizliklere uyumu zorunlu kılmaktadır (Rosa ve Scheuerman, 2009, s. 11). Sosyal hızlanmanın farklı boyutları sebebiyle şirketlerin örgütsel yapısında dönüşümler olmakta, şirketler artık büyük ölçüde sabit “zaman blokları” prensibine göre çalışmamaktadır. İş yaşamında da önceden belirlenmiş, katı takvimler yerine esneklik ilkesi geçerlidir (Sennett, 2008, s. 59). Şirketler tarafından getirilen birçok yeni organizasyon ve yöntemin ortak özelliği ise şirket açısından hızlanma ve esnek birikim rejimine en verimli biçimde entegre olma çabasıdır. Kapitalizmin kurumsal unsurları sürekli ve hızlı bir değişim içindedir. Bu değişim sürekli ve hızlı bir uyumu zorunlu kılar. Kârlılık için hızlanması gerektiğinde, üretim talepleri arttığında daha çok personelle daha çok iş yapılırken, talebin az olduğu ve hızlanmanın kâr getirmediği dönemlerde çalışanlara “boş yere” maaş vermek istemeyen şirketler bu personeli ya işten çıkarmakta ya da başka işlere yönlendirmektedir. Örneğin, “yıllık çalışma saati” formülü, haftalık çalışma gününe dayalı sözleşmeden farklı olarak, bir yılda bir çalışandan talep edilebilecek ortalama çalışma saati üzerinden yapılan bir sözleşmeyi ifade eder. Zamansal esnekliği şirketler lehine artıran bu uygulamaya göre çalışanlar, bir yılda çalışması gereken toplam saat dışında, çalışma zamanı açısından belirsizliğe itilir. Ne zaman çalışıp çalışmayacağı önceden belli olmasa da çalışan kişi resmî tatiller, geceler ve hafta sonları da dahil olmak üzere her an işe çağırılabilir gibi sürekli hazır olmalıdır (Bell ve Tuckman, 2002, s. 117, s. 121).

Şirketten şirkete ve çalışılan pozisyona göre farklılıklar görülse de genel olarak, çalışanların aynı anda birçok işi yürütmesi gerekir. Çalışanlar sürekli ve hızlıca iş yetiştirebilmek baskısı ve psikolojisiyle çalışır. Çoğu durumda çalışanlara mesai sürelerinde bitirilebilecek olandan çok daha fazla iş yüklenir ve çalışanların bu işleri bitirmeleri beklenir (Rosa, 2013, s. 168, s. 171–173; Sennett, 2008, s. 21–22). Bu yüzden işi sabahtan akşam üzerine kadar devam eden mesai saatlerinde tamamlamak mümkün olmaz. Çalışanların sözleşmelerinde işe giriş ve çıkış saatleri belli olsa da veya toplam mesai saatinde bir üst sınır konulmuş olsa da bunlara uyulmaz (Standing, 2011, s. 129). Günümüzde belli bir iş için belirlenen son tarihler, çalışma zamanı açısından sabit bir mesai saatinden daha belirleyicidir. Özellikle işlerinin tamamlanması gereken son tarihlere yaklaşıldığında mesai saatlerinin dışında ve bazen gece hiç uyumadan çalışma gereği doğar (Lee ve Liebenau, 2002, s. 135; Rosa, 2013, s. 136; Tietze ve Musson, 2002, s. 325). Hafta sonu kavramı, çalışmaya engel olabilecek bir sınır olmaktan çıkmıştır. Hatta resmi izin günlerinde ve resmi tatillerde çalışmak sıradanlaşmıştır (Bell ve Tuckman, 2002, s. 121; Tietze ve Musson, 2002, s. 325).

İş için özgülünmüş mekânlar varlığını sürdürse de ev gibi “özel alan”a en çok ait olan mekânlar bile iş yapılabilir yerlere dönüşebilmekte ve emek üzerindeki kontrol iş yeri mekânından ya-

şamın diğer alanlarına da yayılmaktadır (Bell ve Tuckman, 2002, s. 119–120; Standing, 2011, s. 117, s. 126; Tietze ve Musson, 2002). Hem mesai günleri dışında hem de iş yeri dışında çalıştırılabilmenin altyapısını da teknoloji sağlamaktadır. Telefonlar ve çağrı cihazları ile başlayan iş yerinin fiziksel sınırlarının ötesinde “erişilebilir çalışan (accessible worker)”ın inşası süreci (Bell ve Tuckman, 2002, s. 118), hem iş yeri dışında ve her an çalışabilmeyi hem iş için sürekli erişilebilmeyi hem de yöneticilerin uzaktan denetimini daha rahat sağlayan internet temelli sanal ortamlar ve gelişen bilgi iletişim teknolojileriyle artarak devam etmektedir (Lee ve Liebenau, 2002, s. 128–129, s. 135). Çalışanlar kapitalizmin değişim hızına uyum sağlamalı ve bu uyum için süreklileşen bir çaba içinde olmalıdır. Söz konusu uyum çabası çalışanların giderek daha fazla “kaygan zeminler” üzerinde hakaret etmek zorunda olduklarını gösterir.

Günümüz kapitalist çalışma rejiminde çalışanların daha esnek yapılara uyum sağlaması, günün neredeyse her anı iş için erişilebilir olması ve hızlanmaya uyum sağlaması beklenir. Çalışanlar istihdam edilebilir kalabilmek için giderek hızlanır; yeterince hızlanamadıkları durumlarda işi mesai saatleri dışında tamamlamak zorunda kalır. Esneklik ve hızlanma talebi, işle ilgili alanlarda başlayıp iş dışı zamana sirayet eder. Esneklik ve iş için her an erişilebilir olma gerekliliği, planlanmış bir iş dışı aktiviteye engel olma veya onu bölme potansiyeli taşır (Bell ve Tuckman, 2002, s. 122). Tamamen ortadan kalkmasa da giderek silikleşen iş alanı ve iş dışı alan arasında hızlı bir şekilde gel-git yapabilen esnek bedenler olmadan bu talep tam olarak gerçekleştirilemez (Rojek, 2004, s. 56; Sennett, 2008). İş dışı alan içerisinde kendine özgü bir yere sahip olan uyku da işte tam olarak böyle bir noktada önemli bir sorunsal halini alır. İş ve işle ilgili olan aktivitelerden geriye kalan vakit daraldıkça yaşamın diğer alanlarında da zaman baskısı ve hızlanma gereksinimi artar. Bu durum çalışanların hem uyku süresine hem de uyuma ve uyanma zamanlamalarına doğrudan etki eder. Kapitalizmin döngülerinin hızlanması, kapitalizmin soyut zamanıyla insan varoluşunun duygusal, öz-düşünümsel, sosyo-kültürel ve biyolojik zamansallıkları arasındaki gerilimin artmasına sebep olur (Jessop, 2009, s. 147). Çalışanlar giderek artan oranlarda zaman kıtlığı yaşamaktadır. Farklı etkinlikler arasındaki zamansal geçişler kısalmış; birim zamana daha fazla etkinlik sıkışır. Zamanın yoğunluğu artar. Yoğunlaşan zaman içinde yaşamsal etkinlikler iç içe geçer ve aralarındaki uyum veya uyumsuzluklar belirginleşir. Uyanmadaki zorluk, kişinin kendisini uyanık kalmaya ve bazen uykusu olmamasına rağmen uyumaya zorlaması biyolojik ritimlerle sosyal yaşamın ritimleri arasındaki uyumsuzluk ve çatışmayı gözler önüne serer (Williams, 2014, s. 312–313). Bu sebeple hızlanma ve esnekleşmenin oluşturduğu zaman baskısının çıktılardan biri olan zaman kıtlığını yalnızca işin zorunluluklarına çok vakit ayırıp arzulanan etkinliklere az vakit ayırmakla ilgili olmadığını, aynı zamanda dinlenme ve uykuya az zaman ayırabilmekten kaynaklandığını belirtmek gerekir (Larsson ve Sanne, 2005, s. 217).

4. Günümüz Kapitalizminde Uykunun Konumu

Kapitalist sistem artı değeri garanti altına alabilmek ve artırabilmek için çalışanların bedenlerini belli ölçülerde kontrol etmeye çalışır (Harvey, 1989, s. 122). Bir çalışandan kâr elde edilecekse bedenin ve bu bedenin kapasitelerinin belli bir zaman disiplinine tabi olması gerekir. Çalışanların zaman kullanımı doğrudan ya da dolaylı olarak şirketlerin zamanına göre düzenlenir. İşin gerektirdiği birçok koşulda, çalışanların uyuma ve hasta olma gibi “lüksleri” yoktur (Lee ve Liebenau, 2002, s. 128). Şirketler çalışanların zamanının büyük bir kısmını belli bir ücret karşılığı satın alır ve bu satın alınan zamanın boşa harcanmasına izin vermez. Bu durum yalnızca dar anlamıyla üretim alanı için değil aynı zamanda, mümkün olduğunca, ikincil ve üretimle doğrudan ilgili gibi görünmeyen etkinlikler için de geçerlidir. Çalışanın bedeni neyin ne zaman yapıp

yapılmayacağı konusunda yalnızca iş yerinde değil dolaylı olarak iş yeri dışındaki yaşamında da kontrol edilmeye çalışılır (Inglis ve Holmes, 2000, s. 229–230). Zira iş dışı zamanda çalışanların neler yaptıkları iş yerindeki performanslarını ve verimliliklerini etkiler (Harvey, 1989, s. 123; Thompson, 1967, s. 61). Bir başka deyişle, çalışanlar kapitalizmin tanımladığı şekliyle “iyi bir yaşam” sürdürmelidir. Zamanlarını işin gerektirdiği oranda yoğun geçirmeli, sosyal ve ekonomik yaşamdan dışlanmalarına yol açacak yavaşlamalara sapmamalıdır.

Crary’ye (2015, s. 24) göre günümüz kapitalizmi, 7/24 işleme zorunluluğundan ötürü, dinlenmeye, dolayısıyla çalışanların bir süre iş başında olmamasına giderek daha az tahammül etmektedir. Birçok sektör için çalışanların iş başında olmadığı herhangi bir vakit büyük kâr kayıpları anlamına gelir. Yeni küresel ekonomi 7/24 işleyen bir makinedir ve insanların uyuma gereksinimlerine ya da belli saatlerde uyumayı salık veren kültürel kodlara aykırı hareket eder (Standing, 2011, s. 115–116). Üretim ve tüketim açısından günün belli döngüleri, örneğin gece-gündüz ya da aydınlık-karanlık arasındaki fark giderek azalır (Crary, 2015, s. 24). Günümüzde kapitalizm 7/24 işlemeye önceki dönemlerden daha elverişli olduğu için uyku giderek çalışma yaşamı için daha büyük bir “lüks” haline gelir. Diğer bütün yaşamsal etkinlikler gibi uykunun zemini de kayganlaşır. Uyku da hızlanmak zorundadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle ağlar üzerinden günün herhangi bir saatinde ve herhangi bir mekânda iş yapabileme olasılığı giderek artış göstermektedir; bu sebeple iş ve boş zaman, iş ve uyku zamanı ile boş zaman ve uyku zamanı arasında önceden az çok belirgin olan ayrımlar giderek silikleşmektedir (Crary, 2015, s. 25, s. 78). Uykusunun ortasında uyanıp mesaj ve e-postalarını isteyerek ya da mecburen kontrol eden ve gerektiğinde uykusuna ara verip iş yapan çalışanların sayısı giderek artmaktadır. Crary’ye (2015, s. 23) göre, uyku tam da günümüzde birçok teknolojik ürünün çalışma özelliğine atıfla “uyku modu”nda gerçekleşir: tamamen kapalı olmayan, işin ve gündelik yaşamın gereksinimlerine her zaman hazır bir durumda, sürekli tetikte bir uyku. Zaman baskısı veya kıtlığı uykuyu özellikle işle ilgili etkinliklerle eşanlı var olmaya zorlar. “Uyku modu” bu eşanlılığın bir belirtisidir. Bu mod paradoksal olarak aynı anda hem uyuyor hem de uyumuyor olmayı ifade eder. Uyku, uyanıklık anındaki etkinlikler için şarttır. Öte yandan “uyku modu”nda olmayan “gerçek” bir uyku aynı etkinliklerin kesintiye uğraması anlamına gelir.

Crary’nin (2015) çalışması her ne kadar çok önemli tartışmaları, analizleri barındırsa ve önemli eğilimleri tespit etse de bazı aşırı genelleştirmelere düşmekte ve meselenin kimi boyutlarını ihmal etmektedir. Crary topyekûn bir hızlanma, uyku dışında her şeyi ele geçirmiş bir kapitalizm resmi çizmekte, birtakım çelişkileri ve farklı eğilimleri gözden kaçırmaktadır. Crary ayrıca, uykuyu romantikleştirmekte, onu kapitalist üretim ve tüketimden azade kalan tek temel alan gibi sunmaktadır. Crary, boş zamanı yalnızca kapitalizm için gerekli olan bir tüketim zamanı olarak resmeder. Buradan çıkacak sonuç uykunun kapitalizme karşı elde kalan tek direniş alanı olmasıdır (Crary, 2015, s. 20–23, s. 122).

Crary’nin (2015) çalışmasında uyku süresinin azaltılması sosyal hızlanmanın kaçınılmaz bir sonucu ve daha fazla hızlanmayı sağlayan sebeplerden biri olarak görülür. Fakat bizce topyekûn bir hızlanma ve uyku dışında her şeyi ele geçirmiş bir kapitalizm resmi içinde kimi çelişkiler ve farklı eğilimleri gözden geçirir. Örneğin, Crary (2015, s. 13–15), uykuyu ortadan kaldırmaya yönelik tıbbi çalışmaları ve bu çalışmaların kapitalizmle ilişkisini vurgulayarak uykunun ortadan kalkması durumunda kapitalist ilişki biçiminin daha fazla geçerli olacağını belirtir. Öte yandan, tıp disiplininin kapitalizmle büyük ölçüde iç içe geçmiş baskıcı ve problemlili pozisyonuna rağmen, tıp günümüz kapitalizmine karşı eleştirel bir rol de oynayabilir. Zira sağlıklı uykuya dönük bazı tıbbi önerilere ancak kapitalizm dönüştürüldüğünde veya ortadan kaldırıldığında erişilebilir

(Williams ve Wolf-Meyer, 2013, s. 12–14). Örneğin, sekiz saatlik tek parça düzenli gece uykusu sağlıklı kabul ediliyorsa günümüz çalışma rejiminin buna bir tehdit oluşturduğu söylemi üzerinden bir mücadele geliştirilebilir.

Kapitalizm karmaşık ve çelişkiler barındıran bir bütünlüktür. Crary'nin (2015) tespit ettiği eğilim büyük ölçüde geçerli olsa da uyku süresinin azaltılması aynı zamanda bazı koşullarda hızlanmanın önünde bir engel olabilir; hatta bazı yavaşlamalara bile sebep olabilir. Şirketler için, çalışanların daha az uyuması ve dolayısıyla daha çok çalışması arzu edilir bir şey gibi görünse de uykusuzluktan kaynaklanan iş kazaları, üretkenlikte azalma ve düşük performans kâr kayıplarına sebep olabilir (Williams ve Wolf-Meyer, 2013, s. 12). Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde uyku yoksunluğunun sebep olduğu üretkenlik kaybı ve sağlık hizmeti faturalarının şirketlere finansal maliyetinin toplam 41 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir (Chatzitheochari ve Arber, 2009, s. 33).

Crary (2015) kapitalizmin uykuyu ortadan kaldırmaya çalıştığını söyleyerek kapitalizmi talleştirmektedir. Hâlbuki uyku ve uykuya ilgili ürün ve pratikler üzerine örülmüş geniş bir ekonomik sektör mevcuttur. Aynı ekonomik sektör içerisinde farklı çıkarlar söz konusu olabilir. Örneğin bazı ilaç şirketleri insanların uyumamasını sağlamaya yönelik ilaçlar üzerine çalışırken bazıları da uyumakta zorlanan insanlar için uyku hapları üretmektedir. Uyku sağlığıyla ilgili ilaç sektörü, uyku pratiğini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmek üzere geliştirilmiş yatak, yastık, tekstil, aydınlatma sistemlerine dayanan sektörler, uyku konusuna değinen dergiler, bu alanda çalışmalar yürüten araştırma şirketleri uyku üzerinden kâr etmektedir. Kapitalizm bir yandan uykuyu sekteye uğratarırken bir yandan da uykunun “garantörü” rolündedir (Williams, 2005, s. 165). Kapitalist iyi yaşamın zeminlerinden biri uykudur. Hatta uyku süresinin çalışma yaşamı tarafından tamamen baskılanması durumunda, tüketimde azalma olacağı iddia edilebilir. Bu süreç kapitalizmin hızlanmasını sekteye uğratabilir ve istenmeyen yavaşlamalara sebep olabilir. Bu anlamda kapitalizm açısından uykunun sonlanması değil, hızlanması ve yoğunlaşması daha işlevsel olacaktır. Sosyal hızlanmanın baskısı altında veya onunla uyumlu olan bedensel pratikleri, özellikle de uyku deneyimini incelemek sosyal hızlanmanın somut analizi için gereklidir.

5. Hızlanma-Yavaşlama Etkileşiminde Uykunun İkircikli Konumu

Sosyal hızlanmanın dünyadaki herkesi etkilemediği, etkilediklerini de aynı şekilde ve aynı oranda etkilemediği bir gerçektir. Böylesi yekpare bir sosyal hızlanma sürecinden söz edilemez (Rosa, 2009, s. 94). Hızlanmanın da limitleri vardır; hatta hızlanma bazen yavaşlamalara sebep olabilir. Diğer yandan, bazen daha fazla hızlanabilmek için belli ölçülerde yavaşlamak gerekir. Hem makro hem de mikro düzeylerde hızlanmanın kendisini anlayabilmek için yavaşlamalara, sosyal yaşamın hızlanmayan, hızlanmaya direnen, hızlanma sonucu yavaşlayan yönlerine de bakılmalıdır. Bazı yavaşlamalar hızlanmaya tepkidir, bazıları hızlanmanın istenmeyen sonuçlarıdır, bazıları kaçınılmaz sonuçlarıdır, bazıları da hızlanma için gerekli yavaşlamalardır. Yavaşlamalar söz konusu olsa da sosyal hızlanma kavramı günümüz toplumunun analizinde kilit önemi ni korumaktadır (Rosa ve Scheuerman, 2009, s. 6; Rosa, 2009, s. 81, s. 94–97, s. 108).

Rosa (2013, s. 84), sosyal hızlanma teorisinin bir parçası olarak, farklı yavaşlama formlarından söz etmektedir; bunlardan ilki “hızlanmanın istenmeyen sonuçları (unintended consequences of acceleration)” olarak görülebilecek yavaşlamadır. İş dünyasının ve bunun için gerekli yeniliklerin hızına yetişemeyen şirketlerin iflası buna örnek verilebilir. Benzer şekilde, iş yaşamında beklenen hıza erişemeyen veya rekabetçi emek piyasasında hız açısından diğerlerinden geri kalan çalışanların istihdamdan dışlanması da hızlanma sürecinin bir çıktısıdır. Sonuç olarak

uzun dönemli işsizlik çalışanların yaşamında görece olarak aşırı derecede yavaşlamaya yol açar (Harvey, 1989, s. 147–148; Rosa, 2009, s. 94). Öte yandan, herkes ve her şey hızlandırılmaya çalışıldığında kazalar veya hatalar gibi istenmeyen yavaşlamalar söz konusu olabilir (Rosa, 2009, s. 94). Ayrıca daha fazla hızlanma senkronizasyon problemleri doğurabilir (Rosa, 2013, s. 84). Rosa'nın teorisinde ayrıca kasıtlı gerçekleştirilen yavaşlama formları mevcuttur. Bu kategoride yavaşlama, diğer süreçleri hızlandırmak veya hızlı toplumsal süreçlerde işleyebilmek ve daha fazla hızlanabilmek için gerekli olan kapasiteyi depolamak için kullanılan stratejileri ifade eder. Şirketler için küçülme, istikrarlı planlama, büyümeyi yavaşlatma gibi araçlar bu kategoriye girebilir. Birey düzeyinde meditasyon ve yoga bu kategoride yer alır. Benzer şekilde, kişisel gelişim kitaplarında iş yaşamında enerji ve yaratıcılığı artırabilmek için gönüllü olarak yavaşlama ve mola vermeye dair sayısız öneri mevcuttur (Rosa, 2009, s. 95; Rosa, 2013, s. 87–88). Tüm bunlar sonrasında daha fazla hızlanabilmek için geçici yavaşlama örnekleridir. Yavaşlama kapitalizmin hızlı akışından dışlanmamak amacıyla işlevselleştirilir.

Hızlanma ve yavaşlama hem kapitalizmin genel işleyişi hem de beden düzeyinde karşılıklı etkileşim içindedir. Sosyal hızlanmanın bedensel bir boyutu vardır; çünkü hızlanma bedenin nasıl organize edildiğini ve bedensel pratiklerin nasıl şekillendiğini etkiler. Öte yandan bedensel yeterlilikler ve sınırlılıklar da sosyal hızlanmayı etkiler. Örneğin, bir bedenin düzgün bir şekilde işleyebilmesi için belli bir süre uyuması, dolayısıyla bu bedenin sosyal hızlanmadan bir ölçüde uzaklaşması gerekir. Bu anlamda bir bedensel pratik olarak uyku sosyal hızlanmanın farklı boyutlarını analiz edebilmek için iyi bir örnek oluşturur (Hsu, 2014, s. 214; Williams, 2014, s. 312). Belli bir tarihsel dönemdeki bedensel ritimleri anlamak o tarihsel dönemin kendisini anlayabilmek için önemlidir. Kapitalizm kendi içinde çelişkili bir sistemdir. Bedensel pratiklerdeki çelişkilerin sosyal ve sınıfsal analizi bu sistemdeki çelişkileri görebilmek adına işlevsel olabilir. Kapitalizm aynı zamanda kendi işleyişinin sürekliliği için farklı ritimler arasında bir uyumu tesis etmeye çalışır (Lefebvre, 2004).

Bu çalışmanın iddialarından biri, çalışanlar söz konusu olduğunda, uykunun ritimlerinin esas olarak işin ritimlerine göre düzenlendiğidir. Bir çalışan için kendi bedeninin ritimlerini, dolayısıyla uykusunu, işin ritimlerine göre ayarlamak, zaman ve beden disipliniyle bu ritimler arasında belli ölçülerde bir uyum yakalamak emek piyasasında kendine yer bulabilmek ve orada avantajlı kalabilmek için önkoşuldur. Japonya'da fabrikalara yakın yerlerde bulunan tren istasyonlarındaki “uyku çekmeceleri” uygulaması, üretimin hızlandığı dönemlerde ev ile iş arasındaki yolda harcanan zamanı azaltmayı hedeflemektedir. Üretimin gerekliliklerine göre çalışanların zamanları yeniden biçimlendirilir; böylece kazanılan zaman yeniden üretim için gereken uykudan daha az feragat edilerek üretime harcanan zamanın artırılması ve verimli kılınmasına yönlendirilir (Yılmaz, 2008, s. 163). Çalışanlar için, uyuma ve uyanmanın zamanlaması ile uyku süresi çoğunlukla işin gerekliliklerine göre ayarlanır. Çalışanların uyku üzerindeki bireysel kontrolleri sınırlıdır (Coveney, 2014, s. 129).

Hızlanma ve esnekleşmeyle uyumlu bir zaman-disiplini geliştiremeyen, yani bedenlerinin ritimlerini yeni çalışma rejiminin ritimleriyle uyumlulaştıramayan, hızlanma ve esnekleşmeden kaynaklı zaman baskısıyla mücadele edemeyen çalışanların rekabetçi emek piyasasında işlerini korumaları zorlaşır. Çalışanlar açısından sorun basitçe uyku süresini azaltmak değil, uykuyu hızlanma ve esnekleşmeden etkilenen yaşamlarında bir zaman-yönetimi konusu olarak ele alarak buna uygun bir zaman disiplini geliştirmektir. Çalışanlar ne zaman uyuyup ne zaman uyanacaklarının kararını her gün giderek artan oranda beklenmedik taleplere göre yeniden gözden geçirmek zorundadır. Kapitalizmin hızlı değişen çerçevesi uykunun zeminini kayganlaştırır. Kapita-

list kurumlardaki değişimin çalışanlardan talep ettiği hızlı geri dönüşler uykunun öngörülebilirliğini azaltır. Uyku kendisine günün sabit bir zaman bloğunda yer bulamaz. Esnek çalışma saatleri, işin ve işle ilgili aktivitelerin günün önemli bir kısmına yayılması, iş yoğunlaşması, emek piyasasının serbestleşmesi, rekabet ve hızlanma gibi sebeplerden uyku, yaşamın uyanık kalınan bölümleri için feragat edilebilir, ertelenebilir, kısmen yok sayılabilir bir pratik haline gelir (Coveney, 2014, s. 124). Ancak bu uyku örüntüleri, Crary'nin (2015) istemeden de olsa yaptığı gibi, toplumun tümüne genellenemez. Farklı toplumsal ve sınıfsal kesimlerin uyku pratikleri ve algılarında farklı sebepler ve süreçler etkili olmaktadır.

Böylesi hızlı bir dünyada, her ne kadar uyku bedensel ve zihinsel sağlık, beynin düzgün işleyebilmesi için zorunlu ve değerli kabul edilse de uykudan feragat etmek yaygın bir strateji olarak karşımıza çıkar (Coveney, 2014, s. 123). Uyku süresinin azaltılması ilk bakışta sosyal hızlanmanın bir gerekliliği olarak görünür. Bu azaltmanın amacı günümüz toplumunun ve çalışma rejiminin taleplerini yerine getirmektir. Bununla birlikte, daha önce belirtildiği gibi, yetersiz uyku işte verimliliğin düşmesine, kazalara ve hatalara, sosyal yaşamda iletişim bozukluklarına ve daha birçok soruna yol açarak tam da hızlanamamaya ve hatta yavaşlamaya sebep olabilmektedir (Hsu, 2014, s. 214–215). Dolayısıyla, iyi uyuyabilmek bir zaman yönetimi ve verimlilik stratejisine dönüşür. Bu yönüyle de uyku, Rosa'nın (2009, s. 96–97) kavramsallaştırmasıyla söyleyecek olursak, “daha çok hızlanabilmek için gereken yavaşlama (deceleration for further acceleration)” kategorisinde ele alınabilir. Sosyal hızlanma uykunun öngörülebilirliğini azaltırken, uykunun topyekün öngörülemeyen bir konuma mahkûm edilmesi kapitalizmin kendi işleyişi açısından risk yaratır. Uyku, bir yavaşlama olarak, kapitalist hızlanmaya doğrudan karşıt bir süreç değildir. Kapitalist yapı içinde ortaya çıkan hızlanma süreçlerinin öngörülebilir düzeylerde tutulabilmesi, zaman baskısının ve kıtlığının yönetilebilir olabilmesi için uykunun hızlanma ve yavaşlama etkileşiminde anlamlandırılması gerekir.

Günümüzde uyku pratiklerinde yaşanan dönüşüm sürecini ve eğilimleri basitçe “uykuların sonu” olarak kavramsallaştırmak yerine “uykunun ikircikli konumu” olarak kavramak hem uykunun daha savunmasız hale gelmesi hem de eşzamanlı olarak daha çok önem kazanmasını birlikte gözlemleyebilmek için daha doğru olacaktır. Bu koşullar altında sağlıklı uykunun gerekliliklerini yerine getirmek çalışanların birincil önceliği değildir. Yine de çalışanlar sağlıklı uyumaya önem verir; çünkü ertesi gün işte kullanılacak olan fiziksel ve zihinsel kapasiteler için uyku gerekli görülür. Süre yönünden ciddi bir baskı altında oldukları için, çalışanlar sağlıklı uykunun süre gerekliliğini sağlamaya çalışmaktan çok diğer gerekliliklerini sağlamaya, süreyi değil kaliteyi artırmaya yönelir. Kaliteyi artırmak için uykunun gerçekleştiği ortamın koşullarını ses, ışık, sıcaklık ve temizlik yönünden rahat uykuya uygun hale getirmek, yatak, yastık gibi uyku materyallerini daha verimli bir uykuya göre seçmek gibi stratejiler uygulanır (Williams, 2002, s. 195). Bu anlamda, uyku da bir birim zamanda maksimum verimlilik hedefine yönelik olarak hızlandırılır. Uyku kapitalist değişimin kaygan zemininde yoğun, hızlı ve “uyku modu”nda gerçekleşmelidir.

6. Sonuç

Gündelik yaşamın giderek üzerine daha çok düşünülen bir konusu haline gelen uyku, aynı ilgiyi sosyal bilimlerden görememiştir. İnsanların yaşam süresinin neredeyse üçte birini kaplayan böylesine temel bir pratik, tıbbi araştırmaların birey temelli çalışma biçimi ve sorun çözme önerilerine ya da gazetelerin, dergilerin, popüler kişisel gelişim kitaplarının sağlık, verimlilik, zaman kullanımı stratejileri bağlamındaki önerilerine ve gündelik sohbetlerdeki yakınmalara terk edilmiştir. Tıp disiplinlerinde uykuya yönelik ilgideki artışın ve medyada bu konunun daha

çok yer bulmasının ardında bazı sosyal dinamikler yatmaktadır. Bir eylemin ilk bakışta fizyolojik olması, onun toplumsallığını inkâr etmemize sebep olmamalıdır. Aksine, beden toplumsallığının görünür kılındığı, iktidarın üzerinde işlediği, ekonomik ilişkilerin üzerinde somutlaştığı alanlardan biridir. Bir sosyallik içerisinde gerçekleşen ve bu sosyallikte yaşanan dönüşümlerden etkilenen bir pratik olmasına ek olarak, uyku üzerine geniş kapsamlı düşünmek ve uyku konusunu araştırmak bu dönüşümlerin bazı temel noktalarını aydınlatmaya yardımcı olacaktır. Beden, toplum ve bu ikisinin ilişkisi hem tarihseldir hem de çelişkilerle yüklüdür. Uykunun ritimleri kendiliğinden oluşmaz. Bedensel ritimlerin sosyallik içinde bir anlamı vardır. Bedenin, doğanın, kapitalizmin, gündelik yaşamın ritimlerinin birbiriyle nasıl etkileşim ve çelişki halinde olduğunu tartışabilmek için günümüzde sosyal hızlanmanın farklı boyutları ve çalışma rejimindeki esnekleşme göz önünde bulundurulmalıdır.

Sosyal hızlanma ve esnekleşmenin beraber ürettiği zaman baskısı uykuyu kapitalist iş süreçleri açısından işlevselleştirmeye çalışır. Kimi durumlarda ise uyku kapitalist üretim mekanizmaları önünde bir engel ve kâr kaybının nedenlerinden biri olarak görülür. Kapitalizmin 7/24 işleme eğilimi ve esnekleşme çalışanların uykularını ertelemesini veya bölmesini gerektirir. Süre sonlarına doğru işlerin yetişmesi riske girdikçe uyku tamamen engellenir ya da uykunun süresinin azaltılması talep edilir. Esnek çalışma rejimi düzenli bir uyku örüntüsü oluşturmayı engellediği için çalışanların uyumak istediğinde uyuyamamalarına sebep olabilmektedir. Fazla çalışma, iş stresi, rekabet, güvencesizlik, fiziksel ve zihinsel yorgunluk, ertesi günün planlanması gibi sebepler çalışanların uykularını olumsuz etkiler. Hızlanma ve rekabetçi emek piyasası işle ilgili vasıfların sürekli yenilenmesini ve çoğalmasını gerektirir. Söz konusu yenilenme mesai saatleri içerisinde yapılamadığı için uyku süresinden feragat edilerek hayata geçilir. Uyku ister istemez vasıf kazanmanın karşısına konumlandırılır ve bu anlamda değersizleştirilir. Öte yandan, çalışanlar işe geç kaldıklarında, uykusuzluk sebebiyle hızlı bir şekilde işleri tamamlamadıklarında onlara iyi ve yeterli süre uyumaları tavsiye edilebilmektedir. Dolayısıyla uyku vasıf yenilenmesinin karşısı gibi dururken, bedensel ve zihinsel emek gücünün yenilenmesinin koşulu olarak da sunulur. İşverenlerin uykuya karşı tutumu ikirciklidir; çalışanlarla olan ilişkilerinde iş ve uyku ikilisinin hangisinin öneminin vurgulanacağı iş yerindeki duruma göre değişebilmektedir. Uyku bir yönüyle işin karşısı iken, diğer yönüyle ayrılmaz parçasıdır.

Boş zaman çalışma ve uyku ilişkisine dâhil edildiğinde mesele biraz daha karmaşıklaşır. Uyku bir yandan kaybedilmekte olan, saldırıya uğrayan bir alandır ve korunmalıdır. Öte yandan uyku giderek artan şekilde zaman kaybı ve arzuları gerçekleştirmenin önünde bir engel olarak kodlanır. İş dışı zamanın tüm zorunlulukları ve istekleri, çalışmanın yaşamın büyük bir bölümünü işgal etmesinden ötürü kısa sürelerle sıkışmak zorundadır. Böylesi hızlı bir dünyada, fazla uyumak arzularından ve sosyal yaşamın gerekliliklerinden vazgeçmek demektir. Bu yüzden çalışanlar tatil günlerinde mümkün olduğunca az uyuma eğilimindedir. Fazla uyku, pişmanlığı tetikler. İnsanlar uyanık oldukları zamanlarda zaman baskısıyla mücadele edebilmek için stratejiler uygulasalar da birçok şeye yetişemezler; uykudan feragat önlerindeki yeni ve mecburi bir strateji olarak belirir. Bununla birlikte hem iş hem boş zaman aktivitelerinde daha iyi performans gösterebilmek yeterince uyumaya bağlıdır. Her iki durumda da uyku, uyumanın kendisi için yapılan bir etkinlik değil, uyanık olunan zamanın gereklilikleri, talepleri ve arzularına yönelik bir süreçtir. Çalışanlar, çoğu zaman yapmayı arzuladıkları şeylerden dolayı uykusuz kalmış gibi görünseler de bunları uyku zamanından feragat etmeden yapamamalarının temel sebebi çalışma koşullarıdır. İş bir zorunluluk olduğu ve esnek çalışma rejimine tabi olan çalışanların yaşamlarını daha çok kaplama eğiliminde olduğu ölçüde arzulanan şeylere zaman ayırmak için feragat

edilebilir alan olarak geriye uyku kalmaktadır. Esnek çalışma rejimi aslında katı bir zaman disiplinini gerektirmektedir. İşin gerekleri ve bu gereklerce kurgulanan çalışma zamanı esnetilemez katılıktadır. Bu katılaştırmanın sürdürülebilirliği uyku rejiminin ve zamanının esnetilmesi sayesinde mümkün olur. İş azaltılabilir değildir; uyku ise esnek bir rejim içinde gerektiğinde azaltılıp gerektiğinde fazlalaştırılabilir. Bu kısıtlanmış, tanımlı esnek fakat kendisi katı çerçeve içerisinde, çalışanlar için uyku ve uyanıklık bir tür “kendini-yönetme (self-management)” problemine dönüşür. Farklı stratejilerle uyanık kalma, uykuyu erteleme, uykunun gelmemesine rağmen uyumaya çalışma, gerektiğinde kısa süreli uyanıp tekrar uyuma, yeterli süre uyumamaya rağmen uyanmaya çalışma yönünde ciddi çabalar sarf edilmektedir. Kendini-yönetme problemi için geliştirilen bu cevapları uyku stratejileri olarak görmek mümkündür. Uyku stratejik olarak konumlandırılması ve yönetilmesi gereken bir süreçtir.

Uyku bir yönüyle Crary'nin (2015) tespit ettiği gibi baskılanan ve değersizleştirilen bir pratik olsa da günümüzde “uykuların sonu”nun geldiğini söylemek sürecin yalnızca bir boyutunu gösterir. Sürecin diğer boyutu ise eş zamanlı olarak çelişkili bir ilişkiye işaret eder. Uykusuzluğun hem işteki performansa hem de iş dışı zamandaki yaşama olumsuz etkilerinden kaçınmaya yönelik gittikçe artan bir ilgi söz konusudur. Sağlık söylemi tam bu noktada devreye girer. Bu tip söylemler uyku üzerinde süre ve zamanlama yönlerinden çok, uykunun gerçekleşeceği ortamın (ses, sıcaklık, ışık ve hijyen bakımından) ve uyku ile ilgili kullanılan materyallerin (yatak, yastık vb.) daha verimli bir uyku sağlaması hususunda etkili olmaktadır (Williams, 2002, s. 195). Sağlıklı uykunun zaman boyutu daha çok dışsal baskı altında olduğundan çalışanlar için geçerli olan hedef daha kısa sürede daha verimli uykudur. Daha verimli ve sağlıklı uyku kavramları etrafında örülmüş ciddi bir ekonomik sektör mevcuttur. Burada temel belirleyen sağlık söyleminin kendisi değil, maddi yaşamın koşullarıdır; sağlık söylemi bu koşullarla daha iyi mücadele edebilmek ve arzulara yer açabilmek için çalışanlar tarafından işlevselleştirilir.

Rosa'nın (2009, 2013) sosyal hızlanma teorisinde önemli olan hususlardan biri hızlanma kavramının yavaşlama kavramı ile karşılıklı etkileşimi içerisinde ele alınmasıdır. Hızlanma günümüzde baskın süreç olsa da yaşamın hiçbir alanında mutlak değildir. Hızlanma her sosyal olguyu ve her sosyal grubu aynı şekilde etkilemez. Uyku konusunda bahsedilen tüm bu süreç, Rosa'nın (2009, 2013) “daha çok hızlanabilmek için gereken yavaşlama” kavramına karşılık gelir. Uyku, uyanık olunan zamanın gereklilikleri ve arzularının hızına uyanık olunan zamanda yetişebilmek için gerekli olan yavaşlama olarak görülmektedir. “Hızlanma için yavaşlama” kapasitesi bu kadar açık olarak belki de sadece uykuda mevcuttur. Bu kapasite uykuyu belirgin bir çatışmanın hem öznesi hem nesnesi kılar. Sosyal hızlanma süreci bir yandan kendisi için de gerekli olan bu yavaşlamayı yeri geldiğinde yok sayma yönünde basınç oluştururken, bir yandan da benzer toplumsal süreçler bu yavaşlamayı daha verimli kılmaya yönelmektedir. Bu tip bir yavaşlamanın verimli kılınmadığı durumlarda verimsizlik, dikkatsizlik, kaza gibi “hızlanmanın istenmeyen bir sonucu olarak yavaşlama” ortaya çıkabilir. Bu türden bir yavaşlama hem çalışanlar hem de şirketler tarafından kaçınılan bir durumdur. Bu sebeple, bir bedensel pratik olarak uyku bir tür zaman disiplini ekseninde yeniden şekillendirilir. Bedenin yapısı ve yeterlilikleri hızlanmanın limitlerini etkilediği gibi hızlanma da bedensel pratikleri biçimlendirmeye çalışır. Bu biçimlenme özellikle yukarıda bahsedilen esnekleşme süreciyle paralel olarak, duruma göre şekil alması beklenen bir kalıp içerisinde gerçekleştirilir. Özetle uykunun “hızlanma için yavaşlama” kapasitesi keskinleştirilmeye çalışılır. İş ve iş dışı süreçlerin hızlanmanın egemenliği altında olduğunu düşünürsek, söz konusu keskinleştirmenin yavaşlamanın hızlandırılması anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Verimli yavaşlama hızlandırılmış yavaşlama demektir. Fakat bu aynı zamanda iki karşıt sürecin

birbirlerini sıkıştırarak şekilde daha kısıtlı bir zaman içinde hapsedilmesidir. Uyku giderek artan oranda söz konusu sıkışmanın zemini haline dönüşür.

Bu çalışma tüm bu tartışmalar üzerinden kapitalizmin gittikçe hızlanan soyut zamanıyla çalışanların biyolojik zamanları arasındaki artan gerilime odaklanarak yaşamın en bireysel gibi görünen aktivitelerden biri olan uykuyu ele almıştır. Uyku günümüz toplumunun zamansal yapıları ve çalışma rejiminin baskın özellikleriyle ilişkilendirilmiştir. Diğer bir deyişle, insan yaşamındaki en somut pratiklerden biri olan uykudan hareketle, yalnızca bu pratiğin kendisinin toplumsal konumunu değil aynı zamanda günümüz toplumunun temel yapılarına ve bunların ürettiği zaman deneyiminin kendisine dair bir analiz çerçevesi sunulmaya çalışılmıştır. Çerçevenin zemini zaman, odak noktası zaman baskısıdır. Zaman baskısı sosyal hızlanma ve esnekleşme süreçleri ilişkisine yerleştirilmiştir. Böylece çerçevenin üç sacayağı ortaya çıkmıştır. Uyku günümüz kapitalizmini tanımlayan bu üç unsurun ilişkisinde anlamlandırılmıştır. Bu anlamlandırma bağlamında uykunun hızlanma-yavaşlama etkileşiminde ortaya çıkan ikircikli niteliği makalenin temel savını oluşturmuştur.

Çerçevede öncelikle Rosa'ya referansla sosyal hızlanmanın üç özelliği ve bu özelliklerin her biri ile eşleşen üç itici güç tanımlanmıştır. İtici gücü ekonomi olan teknolojik hızlanma birim zamana düşen üretimi artırmaya yöneliktir. Zamanın kapitalizmin dinamiklerine uygun olarak üretken kullanılmasını ifade eder. İtici gücü kültür olan yaşam temposunun hızlanması kapitalizmin tanımladığı "iyi yaşam"ı gerçekleştirmeye yöneliktir. Kapitalist kültürün ürettiği tüketilemez sayıdaki seçenek bireylerin yaşam tempolarını zorunlu olarak hızlanmaya zorlar. Kapitalist zaman süreklileşen bir zaman darlığı demektir. İtici gücü yapının kendisi olan toplumsal değişimin hızlanması kapitalist zamana zorunlu uyum anlamına gelir. Değişimin hızlanmış zamanına uyum sağlayamayan her şey ve herkes sistemden dışlanma riski ile karşı karşıya kalır. Sosyal hızlanmanın akabinde esnekleşme sürecine değinilmiştir. Esnekleşme aslen hızlanma ile paralel gelişir. Zira sosyal hızlanmanın zorunlu kıldığı kapitalist üretim tarzına uyumu tanımlar. Esnekleşme iş zamanı ile diğer zamanlar arasındaki sınırların belirsizleşmesi ve işin yaşamın diğer alanlarına sirayet etmesidir. Hızlanma ve esnekleşme birlikte zaman baskısını görünür kılar. Ekonomik, kültürel ve yapısal ayakları olan sosyal hızlanma ve sınırları silikleştirerek hızlanmaya eşlik eden esnekleşme ister istemez bireyin zamanını sıkıştırır ve bireyin zamanı üzerinde baskı yaratır. Bu baskının yansıyacağı ilk uğraklardan biri uykudur.

Sosyal hızlanma, esnekleşme ve zaman baskısı üçgenindeki sıkışmışlık uykunun günümüz kapitalizmindeki konumunu belirler. Uyku bir zaman disiplini meselesi olur. 7/24 işleyen kapitalizm diğer yaşam alanlarını olduğu gibi uykuyu da kendine tabi kılar. Uyku zamanı çalışma zamanına referansla tayin edilir. Fakat uykunun zamansal bir unsur olması bu tabiiyet ilişkisine ikircikli bir nitelik kazandırır. Daha az uyku görünürde daha çok çalışma ve daha fazla üretkenlik anlamına gelse de aynı zamanda daha fazla hata ve daha az üretkenlik anlamına da gelebilir. Bu ikircikli durum bir yavaşlama pratiği olan uykunun sosyal hızlanma-esnekleşme-zaman baskısı üçgenindeki hızlanma süreçleri ile etkileşiminde açığa çıkar. Her ne kadar hızlanma yavaşlama karşısında daha baskın olsa da uyku ve hızlanma arasında basitçe tek yönlü bir ilişkiden söz edilemez. Uyku kimi durumlarda hızlanmaya ket vurur, kimi durumlarda hızlanmayı destekler. Uykunun ikircikli konumunun önemli bir yansıması da uykuya atfedilen ikili anlamda belirginleşir. Uyku bir yandan yaşamın üretilmesi için zorunlu bir kaynak olarak anlam kazanırken, öte yandan yine aynı sebeple kendisinden vazgeçilebilecek ilk unsur olarak görülür. Uyku birebir aynı sebeple (yaşam üretimi) hem vazgeçilebilir hem de vazgeçilemez bir niteliğe sahip olur. Sonuç olarak, uyku kendisini bir yandan daha savunmasız ama öte yandan daha önemli, dolayısıyla ikircikli bir

konumda bulur. Böylece uyku sosyal hızlanma, esnekleşme ve zaman baskısı üçgeninde sürdürülen sıkış(tırıl)mış yaşamları anlamak için zengin bir sosyolojik kavram haline gelir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- E.K., Ç.T.; Veri Toplama- E.K., Ç.T.; Veri Analizi/Yorumlama- E.K., Ç.T.; Yazı Taslağı- E.K., Ç.T.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- E.K., Ç.T.; Son Onay ve Sorumluluk- E.K., Ç.T.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- E.K., Ç.T.; Data Acquisition- E.K., Ç.T.; Data Analysis/Interpretation- E.K., Ç.T.; Drafting Manuscript- E.K., Ç.T.; Critical Revision of Manuscript- E.K., Ç.T.; Final Approval and Accountability- E.K., Ç.T.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Antonopoulos, R., & Memiş, E. (2010). Time and poverty from a developing country perspective. *The Levy Economics Institute of Bard College Working Paper*, 600, 1–37. Retrieved from <http://www.levyinstitute.org/publications/time-and-poverty-from-a-developing-country-perspective>
- Bell, E., & Tuckman, A. (2002). Hanging on the telephone: Temporal flexibility and the accessible worker. In R. Whipp, B. Adam & I. Sabelis (Eds.), *Making time: Time and management in modern organization* (pp. 115–125). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Chatzitheochari, S., & Arber, S. (2009). Lack of sleep, work and the long hours culture: Evidence from the UK time use survey. *Work, Employment and Society*, 23(1), 30–48. <https://doi.org/10.1177/0950017008099776>
- Colley, H., Henriksson, L., Niemeyer, B., & Seddon, T. (2012). Competing time orders in human service work: Towards a politics of time. *Time & Society*, 21(3), 371–394. <https://doi.org/10.1177/0961463X11434014>
- Coveney, C. M. (2014). Managing sleep and wakefulness in a 24 hour World. *Sociology of Health & Illness*, 36(1), 123–136. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.12046>
- Crary, J. (2015). *24/7: Geç kapitalizm ve uykuların sonu* (N. Çatlı, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (1989). *The condition of postmodernity*. Oxford, UK: Blackwell.
- Hsu, E. L. (2013). The sociology of sleep and the measure of social acceleration. *Time & Society*, 23(2), 212–234. <https://doi.org/10.1177/0961463X13486729>
- Inglis, D., & Holmes, M. (2000). Toiletry time: Defecation, temporal strategies and the dilemmas of modernity. *Time & Society*, 9(2–3), 223–245. <https://doi.org/10.1177/0961463X00009002005>
- Jessop, B. (2009). The spatiotemporal dynamics of globalizing capital and their impact on state power and democracy. In H. Rosa & W. E. Scheuerman (Eds.), *High speed society: Social acceleration, power and modernity* (pp. 135–158). University Park, PA: The Pennsylvania State University Press.
- Kroll-Smith, S., & Gunter, V. (2005). Governing sleepiness: Somnolent bodies, discourse and liquid modernity. *Sociological Inquiry*, 75(3), 346–371. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.2005.00126.x>
- Larsson, J., & Sanne, C. (2005). Self-help books on avoiding time shortage. *Time & Society*, 14(2–3), 213–230. <https://doi.org/10.1177/0961463X05055135>
- Lee, H., & Liebenau, J. (2002). A new time discipline: Managing virtual work environments. In R. Whipp, B. Adam & I. Sabelis (Eds.), *Making time: Time and management in modern organization* (pp. 126–139). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Lefebvre, H. (2004). *Rhythmanalysis: Space, time and everyday life*. S. Elden & Gerald Moore (Çev.). London and New York: Continuum.
- Marinache, R. (2015). Sleep: A sociological perspective. *European Journal of Research on Education*, 3(1), 17–29.
- Mauss, M. [1932] (1973). Techniques of the body. *Economy and Society*, 2(1), 70–88.
- Nowotny, H. (1994). *Time: The modern and postmodern experience*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Rojek, C. (2004). Postmodern work and leisure. In J. T. Haworth & A. J. Veal (Eds.), *Work and Leisure* (pp. 51–66). London and New York: Routledge.
- Rosa, H. (2009). Social acceleration: Ethical and political consequences of a desynchronized high-speed society. In H. Rosa & W. E. Scheuerman (Eds.), *High speed society: Social acceleration, power and modernity* (pp. 77–112). University Park, PA: The Pennsylvania State University Press.
- Rosa, H., & Scheuerman, W. E. (2009). Introduction. In H. Rosa & W. E. Scheuerman (Eds.), *High speed society: Social acceleration, power and modernity* (pp. 1–29). University Park, PA: The Pennsylvania State University Press.
- Rosa, H. (2013). *Social acceleration: A new theory of modernity*. New York, NY: Columbia University Press.
- Rosa, H. (2017). De-synchronization, dynamic stabilization, dispositional squeeze. In J. Wajcman & N. Dodd (Eds.), *The sociology of speed: Digital, organizational, and social temporalities* (pp. 25–41). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Roxburgh, S. (2002). Racing through life: The distribution of time pressures by roles and role resources among full-time workers. *Journal of Family and Economic Issues*, 23(2), 121–145. <https://doi.org/10.1023/A:1015734516575>
- Scheuerman, W. (1999). The economic state of emergency. *Cardozo Law Review*, 21, 1869–1894.
- Sennett, R. (2008). *Karakter aşınması: Yeni kapitalizmde işin kişilik üzerindeki etkileri* (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. London and New York: Bloomsbury.
- Šubrt, J., & Cassling, R. (2001). The problem of time from the perspective of the social sciences. *Czech Sociological Review*, 9(2), 211–224.
- Thompson, E. P. (1967). Time, work-discipline and industrial capitalism. *Past and Present*, 38 (December), 56–97.
- Tietze S., & Musson G. (2002). When ‘work’ meets ‘home’: Temporal flexibility as lived experience. *Time & Society*, 11(2–3), 315–334. <https://doi.org/10.1177/0961463X02011002008>
- Williams, S. J. (2002). Sleep and health: Reflections on the dormant society. *Health*, 6(2), 173–200. <https://doi.org/10.1177/136345930200600203>
- Williams, S. J. (2005). *Sleep and society: Sociological ventures into the (un)known*, London and New York: Routledge.
- Williams, S. J., & Wolf-Meyer, M. (2013). Longing for sleep: Assessing the place of sleep in the 21st century. *Somatosphere: Science, Medicine and Anthropology*, 19-22, 1–24.
- Williams, S. J. (2014). The sociology of sleep and the measure of social acceleration: A rejoinder to Hsu. *Time & Society*, 23(3), 309–316. <https://doi.org/10.1177/0961463X14536483>
- Yılmaz, G. (2008). Kapitalizmde zaman-mekân sıkışması. *Çalışma ve Toplum*, 17(2), 155–172.
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi (2019). Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Zherebin, V. M., Vershinskaia, O. N., & Makhrova, O. N. (2015). The modern perception of time and acceleration of the pace of life. *Sociological Research*, 54(3), 189–202. <https://doi.org/10.1080/10610154.2015.1098297>
- Zuzanek, J. (2004). Work, leisure, time-pressure and stress. In J. T. Haworth & A. J. Veal (Eds.), *Work and Leisure* (pp.123–144). London and New York: Routledge.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Kuramsal Makale / Theoretical Article

Sosyolojik Bakış Açısıyla “Engelli” Gençlerin Sosyal Sermayesi Üzerine Kuramsal Bir Çalışma*

A Theoretical Study From the Sociological Perspective on the Social Capital of Youth With Disabilities

Hülya EKER¹

*Bu çalışma, Hülya Eker tarafından Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde devam etmekte olan “Engelli Üniversitesi Öğrencilerinin Akran İlişkileri Üzerine Nitel Bir Araştırma” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi ve/veya Sosyoloji Bölümü, Ankara, Türkiye

ORCID: H.E. 0000-0001-5899-5520

Corresponding author:

Hülya EKER,
Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi ve/
veya Sosyoloji Bölümü, Ankara, Türkiye
E-mail: hulyae06@hotmail.com

Submitted: 05.10.2020

Revision Requested: 21.02.2021

Last Revision Received: 13.03.2021

Accepted: 21.05.2021

Published Online: 15.10.2021

Citation: Eker, H. (2021). Sosyolojik bakış açısıyla “engelli” gençlerin sosyal sermayesi üzerine kuramsal bir çalışma. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 377-395.
<https://doi.org/10.26650/JECS2020-805627>

ÖZ

Sosyal sermayeye ilişkin birçok tanım ve kavramsallaştırma olmasına rağmen gençlerin ve engeli olan gençlerin sosyal sermayeleri yeterince ilgi görmemiştir. Engeli olan gençler engeli olmayan gençlerle aynı sorunları yaşamakla birlikte toplumsal yaşama dahil olma noktasında daha dezavantajlı konumdadırlar. Bu çalışmada literatürde yapılan çalışmalardan da destek alınarak engeli olan gençlerin sosyal sermayelerine ilişkin kavramsal bir çerçeve sunulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda sosyal sermaye kavramsal boyutlarıyla tartışılmıştır. Engeli olan gençlerin sosyal sermayelerine ilişkin yapılan çalışmalardan hareketle sosyal sermaye çıktıları (birey ve toplum açısından) ve göstergeleri belirlenmiştir. Bireysel çıktıları sosyal ağlarının genişlemesi, refahlarının artması, kimlik ve aidiyetlerinin gelişmesi ve sosyal destektir. Toplumsal çıktılar ise engeli olan gençlerin toplumsal yaşama katılımının artmasıdır. Sosyal sermaye göstergeleri sosyal ağlar, mekâna ve gruba aidiyet, güven, sosyal destek, sosyal dışlanma ve kimlik algılarından oluşmaktadır. Bu gençlerin sosyal sermayeleri üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde sosyal çevrelerinde aileleri, arkadaşları, bakımlarından sorumlu bireyler ve komşuları ön plandadır. Engeli olan gençlerin sosyal sermayesine ilişkin kavramsal çerçeveye bu gençlerin dezavantajlı konumlarını daha görünür hale getirmede ve toplumsal yaşama dahil olmalarındaki önemi vurgulanmıştır. Bu konudaki çalışmaların ön plana çıkarılmasıyla engeli olan gençlerin sosyal sermayesi, özellikle engellilik sosyolojisi literatürüne katkı sunması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engelli Gençler, Sosyal Sermaye, Sosyal Çevre

ABSTRACT

Numerous definitions and conceptualizations of social capital exist; however, adults have received much more attention in terms of social capital than youth and young people with disabilities. Youth with disabilities experience problems identical to their peers without

disabilities but are more disadvantaged with respect to social inclusion. Therefore, this study references the extant literature to present a conceptual framework on the social capital of youth with disabilities. To this end, it presents the conceptual dimensions of social capital to determine the outputs (with respect to the individual and society) and indicators of social capital. Individual outputs include the expansion of social networks, increase of wellbeing, development of identity and belonging, and social support. Social outputs encompass the increased participation of youth with disabilities in social life. Social capital indicators comprise belonging to a place and a group, trust, social support, social exclusion, and identity perceptions in social networks. Family members, close friends, and neighbors appear at the forefront when previously conducted studies are reviewed. The elucidation of the conceptual framework of the social capital of disabled youth can contribute to the sociological literature on disability, making disadvantaged positions and their inclusion in social life more visible. It is important to highlight studies on the social capital of young people with disabilities to encourage more scholars to discuss their inclusion in the social fabric and to add to the literature on the sociology of disability.

Keywords: Disabled young people, social capital, social environment

EXTENDED ABSTRACT

Discussions in the sociology of disability youth do not focus on the disability status of young people based on their risks and disadvantages; rather, they attend to their social disabilities. Numerous studies have evidenced that young people with disabilities confront problems in diverse domains, such as participation in the workforce (Bonaccio, Connelly, Gellatly, Jetha, and Ginis, 2019, Lindsay, 2010), education (Wallace, Bayisenge, and Karangwa, 2018); and access to health services (Franklin et al., 2019). Burcu (2013) notes that young people with disabilities face increased social risks of isolation, loneliness, harassment, and suicide in comparison to young people without disabilities. Dimakos et al. (2016) have asserted the importance of understanding the needs and problems of youth with disabilities in dealing with such problems and facilitating their inclusion in the social fabric, as well as acknowledging the significance of their social capital. This study presents a conceptual framework of the social capital of young people with disabilities. Initially, it offers a discussion on the focus of the definition and classification of social capital. Next, it examines the social capital of young people without disabilities based on the characteristics of youth and presents a conceptual framework regarding the social capital of young people with disabilities. In explaining the social capital of young people with disabilities in terms of the conceptual dimension, the study indicates the outputs and indicators of social capital and elucidates their functioning in the illumination and apprehension of the lives of these young people.

Numerous sociologists have defined the concept of "social capital" (Burt, 2002, p. 203; Bourdieu, 1989; Coleman 1988, 1990; Lin, and Erickson, 2008, p. 4). In most definitions, the inclusion of an individual in social life or the interactions between the individual and society is associated with their personal ability to access resources through social connections. The expansion of the social networks of young people with disabilities, increase in their wellbeing, positive contributions to their health, development of identity and belonging, and social support constitute individual outputs of the social capital of these young people. Social outputs encompass the increase in the participation of young people with disabilities in social life.

The directions of relationships in classifications of social capital are bonding, bridging, and linking. Bonding social capital represents relationships between family members, close friends, and neighbors. Bridging social capital describes relationships and interactions with acquaintances, partners, and colleagues. Linking social capital refers to interactions between the individual and the power structure (Szreter, and Woolcock, 2004). This study's scrutiny of scholarly literature on the social capital of

young people with disabilities yielded the predominance of bonding with family members, close friends, and neighbors.

The examination of social capital indicators for young people with disabilities revealed weak social networks and an insufficient sense of belonging to a place or group. Youth with disabilities experience a significant paucity of trust, social inclusion, identity perceptions, social support, social exclusion, and inclusion in communities (Holt, 2010; Hoskin, 2010; Johnston, 2011; Magson, Craven, Munns, and Yeung, 2016; Milic Babic, and Dowling, 2015). These markers are significant for the comprehension of the participation of young people with disabilities in social life, their health and wellbeing, their sense of belonging, and the existence of community support networks for them. Youth with disabilities receive the most support from their families, caregivers, and friends, with whom they also invest the most trust. They seek assistance from their friends, school teachers, and family members to mitigate the difficulties they encounter (Porcelli, Ungar, Liebenberg, and Trépanier, 2014). It may thus be asserted based on social capital resources and social capital indicators that young people with disabilities have access to limited social networks.

Sociological studies on the social capital of youth with disabilities are quite limited. It is thus hoped that the present study will contribute to the connections between disability and youth-related difficulties vis-à-vis social capital. The conceptual framework elucidated in this study may also facilitate the terms of the definition and classification of the social capital of such young people, contributing to the literature on the sociology of disability. The increased visibility of the circumstances of young people with disabilities and their disadvantaged positions compared to their peers without disabilities would also increase discussions on their social capital and their inclusion in the social fabric. The current study's focal conceptualization could offer a new sociological perspective to the extant scholarly discussions on the sociology of disability and could enable further comprehension and elucidation of why youngsters with disabilities can become disabled from social life.

1. Giriş

Engeli olan gençlerin yaşadıkları risklerin ve dezavantajların kaynağı onların engel durumları değil 'sosyal engellenmişlikleri'dir ve bu da engellilik sosyolojisindeki tartışmaların odağında yer almaktadır. Burcu (2013)'nun ifade ettiği gibi engeli olan gençler sosyal yaşamlarında ilişki kurmada, geliştirmekte ve sürdürmede pek çok sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Engeli olan gençler tüm ülkelerdeki gençler arasında en dezavantajlı ve yoksul kesimi oluşturur. Gelişmiş ülkelerde bile bu gençler engeli olmayan gençlere göre daha dezavantajlı konumda yer almakta; eğitim, sağlık ve ekonomi alanlarında temel hak ve fırsatlara erişimde sorun yaşamaktadırlar. Söz konusu sorun alanlarının yanında toplumsal yaşamdan dışlanma, istismar gibi pek çok sorunla baş etmekte dolayısıyla çifte dezavantajla karşı karşıya kalmaktadırlar (UN, 2010).

Engeli olan gençler iş gücüne katılım (Bonaccio, Connelly, Gellatly, Jetha ve Ginis, 2019; Lindsay, 2010), eğitim (Wallace, Bayisenge ve Karangwa, 2018) ve sağlık hizmetlerine erişim (Franklin ve ark., 2019) gibi pek çok alanda sorun yaşamaktadırlar. Bunların yanında toplumsal yaşama dahil olma noktasında Burcu (2013)'nin de belirttiği gibi engeli olan gençlerin sosyal izolasyon, sosyal yalnızlık, taciz ve intihar gibi sosyal risklerle karşılaşma olasılıkları engeli olmayan gençlere göre daha fazladır. Engeli olan gençler söz konusu risklerle karşılaşırken sosyal yaşamdan uzak kalabilmektedir. Söz konusu bu risklerle baş etmede Dimakos ve arkadaşlarının (2016) ifade ettiği gibi engeli olan gençlerin ihtiyaçları ve yaşadıkları sorunlar sosyal sermaye kavramı üzerinden açıklanmaktadır. Bu gençlerin sosyal sermayeleri toplumsal yaşam dahil olmalarına açısından önem arz etmektedir. Özellikle son yıllarda fiziksel ve sosyal refahın belirleyicisi olarak önem kazanan sosyal sermaye, engeli olan bireyler açısından da tartışılmaya başlanmıştır.

Literatürde sosyal sermayeye ilişkin pek çok kavramsal ve kuramsal çalışmalar yapılmıştır. Ancak gençlerin ve engeli olan gençlerin sosyal sermayelerine ilişkin yapılan çalışmaların ise oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Özellikle sosyal sermaye araştırmalarında gençlerin ve engeli olan gençlerin sosyal sermayesi yeterince ilgi görmemiştir. Buradan hareketle bu çalışmada literatürde yapılan çalışmalardan (Billett, 2011; Holt, 2010; Hoskin, 2010; Johnston, 2011; Köten ve Erdoğan, 2014; Magson, Craven, Munns ve Yeung, 2016; Milic Babic ve Dowling, 2015; Morrow, 1999, 2003; Stanton- Salazar, 2010) destek alınmıştır. Ancak ulusal literatürde dolaylı da olsa engeli olan gençlerin sosyal sermayesini inceleyen Köten ve Erdoğan (2014)'ın çalışması dışında başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Hem ulusal hem de uluslararası literatürde engeli olan gençlerin sosyal sermayelerine ilişkin herhangi bir veri yoktur. Dolayısıyla bu çalışma engeli olan gençlerin sosyal sermayelerini veriler üzerinden ele alan bir çalışma değildir. Literatürdeki bu boşluktan hareketle bu çalışmada gençlerin ve özellikle engeli olan gençlerin sosyal sermayelerine ilişkin kavramsal bir çerçeve sunulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda öncelikle çalışmada sosyal sermaye kavramsal olarak tartışılmış ve daha sonra gençlik dönemi özelliklerinden hareketle gençlerin ve engeli olan gençlerin sosyal sermayelerine ilişkin yapılan çalışmalar (Holt, 2010; Hoskin, 2010; Johnston, 2011; Köten ve Erdoğan, 2014; Magson ve ark., 2016; Milic Babic ve Dowling, 2015) incelenmiştir. Belirtilen çalışmalar üzerinden engeli olan gençler için sosyal sermaye çıktıları (birey ve toplum açısından) ve göstergeleri sunulmuştur. Böylece bu çalışmada öncelikle engeli olan gençlerin sosyal sermayeleri kavramsal boyutuyla açıklanmıştır. Daha sonra sosyal sermaye göstergelerinin gençlerin ve özellikle engeli olan gençlerin yaşamını açıklamada ve anlamada nasıl rol oynadığına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın konuya ilgi duyanlar için giderek sosyolojik çalışmalarda dikkat çeken sosyal sermaye çalışmaları alanı ile engellilik ve gençlik konularının ilişkilendirilmesine katkı sağlanması umut edilmektedir.

2. Sosyal Sermaye Kavramsallaştırması Üzerine Yapılan Kuramsal Tartışmalar

Sosyal sermayeye ilişkin bir çok tanımlama, analiz düzeyi ve biçim temelindeki ayrımlara yer verilmiştir. Bu ayrımlar gençlerin yaşamını açıklamadaki tartışmalar odağındadır.

Sosyal sermayenin tanımı birçok sosyolog (Bourdieu, 1989; Burt, 2002, s. 203; Coleman 1988, 1990; Lin ve Erickson, 2008, s. 4) tarafından yapılmıştır. Sosyolojiye sosyal sermaye kavramını yerleştiren Bourdieu (1989) *sosyal sermayeyi* ‘sosyal ağlar ve bağlar/ilişkiler’ ve ‘toplumsallık’ olmak üzere iki bağlam üzerinden tanımlamaktadır. Bu bağlamda sosyal sermaye Bourdieu (1977) tarafından “aktör ya da grupların düşünce ve davranışlarında formüle ettikleri toplumsal yaşamdaki alışkanlık, kodlama ve kalıpların bütünü” olarak ifade edilmektedir. Bu formülleştirme aktör ya da grupların meşruluğunu ve toplumun mantıksal pratiklerini öne çıkarmaktadır. Toplumsallık düzeyinde ise aktörün sosyal ağ ve ilişkilere yüklediği anlama işaret eder (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 153). Başka bir deyişle Bourdieu (1989) sosyal sermayeyi kişinin bağlantılarının büyüklüğüne ve bu bağlantıları aracılığıyla sahip olduğu ağların hacmi ya da miktarı üzerinden açıklamaktadır.

Sosyal sermayeye ilişkin sosyolojide bir diğer tanımlama Coleman (1988)’a aittir. Coleman (1988) sosyal sermayeyi ‘ilişkilerin inşası’ ve ‘bireyler arasındaki ilişkiler aracılığıyla elde edilen kaynaklar’ olarak tanımlamaktadır. Sosyal sermaye tek bir varlık değil, birey ve toplum arasındaki etkileşimde sosyal yapının özelliklerinden oluşur. Bu kavram sosyal yapıdaki aktörlerin belirli eylemlerini kolaylaştırır. Diğer sermaye biçimleri gibi sosyal sermaye de üretkendir, yani oluşturduğu ağlarla aktörün, sosyal sermayenin yokluğunda ulaşamayacağı sonuçlara ulaşmasını mümkün kılar (Coleman, 1988, s. 98).

Lin (1982) bireyin kişisel ve sosyal olmak üzere iki tür kaynağa sahip olduğunu savunmaktadır. Kişisel kaynaklar, bireyin maddi kaynakları ve eğitimi iken sosyal kaynaklar bireyin sosyal bağlantıları üzerinden eriştiği kaynaklardır. Lin ve Erickson (2008, s. 4)’a göre ise sosyal sermaye tam olarak bireyler ve onların ilişkilerindeki bağlantıya dayanmakta ve grup, topluluklar ve organizasyonlar düzeyindeki ağları ifade etmektedir.

Yukarıdaki verilen tanımlamalardan da anlaşıldığı üzere literatürde sosyal sermayenin tek ve net bir tanımını vermek zordur. Böyle bir zorluğa rağmen sosyal sermayenin ölçülmesine ilişkin bazı araçlarda benimseyişler ortak olmuştur (Tolonen, 2007, s. 4).

Sosyal sermaye ölçülmesinde analiz düzeyi olarak “ağların büyüklüğü” temel alınmıştır. Bu açıdan sosyal sermaye *mikro düzeyde* (aile, okul, örgütlenmeler ve kişilerarası ağlar), *mezo düzeyde* (topluluklar, mahalleler ve ticari topluluklar), *makro düzeyde* (bölgeler ve ülkeler) ve bunların hepsinin bir bileşimi olan *çoklu düzeyde* incelenebilir (Scrivens ve Smith, 2013, s. 12). Mikro düzeyde sosyal sermaye bireylerin aile, okul, örgütlenmeler arasındaki etkileşimleri yöneten güvenden, ağlardan ve normlardan oluşur. Orta ve makro düzeyde kurumların işleyişi, hukukun üstünlüğü ve yönetim düzeyindeki sosyal sermayeyi oluşturur. Her üç düzeydeki sosyal sermaye de kamu politikalarını etkileme gücüne sahiptir (Narayan ve Cassidy, 2001). Sosyal sermaye tanımlamalarında ise Bourdieu (1989) bireyin sosyal ağlar aracılığıyla kaynaklara ve fırsatlara erişim açısından ağ üyeliğinin getirisine odaklanmaktadır. Bu açıdan Bourdieu (1989)’un yaklaşımı mikro düzeydeki ağlar ve olumlu bireysel sonuçlar arasındaki bağlantılara dikkat çekmiştir. Coleman (1988) ise sosyal sermayeyi mikro düzey ve mezo düzeydeki ağlara odaklanarak açıklamıştır. Eğitimin hem bireysel kazanımlarını ve aile içindeki etkileşimlerin rolünü hem de normların ve yaptırımların gruplar düzeyindeki sonuçlarını incelemiştir. Lin (1982) ise Coleman (1988)’ın yaklaşımına benzer şekilde sosyal sermayenin bireylerin grup, topluluklar ve organizasyon düzeyindeki ilişkileri vurgulamaktadır. Makro düzeydeki sosyal sermaye ise World Valu-

es Survey (Dünya Değerler Araştırması) (2020), OECD (2020) How's Life? 2020: Measuring Well-being (Yaşam Nasıl? 2020: Refahın Ölçülmesi) gibi araştırmalarda ise sosyal sermaye ülkeler düzeyinde incelenmektedir. Bu çalışmalarda güven, ağlar, topluluklara ve gönüllü aktivitelere katılım gibi göstergeler yer almaktadır. Sosyal sermayeye ilişkin mikro, mezo ve makro düzeydeki ayırım çoğu zaman net değildir. Diğer bir ifadeyle Coleman (1988)'in sosyal sermaye tanımında olduğu gibi hem mikro hem de mikro yani çoklu düzeyleri kapsayabilmektedir. Görüldüğü gibi sosyal sermayeye ilişkin ağların büyüklüğü temelindeki analizlerde sosyal sermayenin göstergeleri her düzeyde yer almaktadır.

Sosyal sermayeye ilişkin Harpham (2008) ve Ferlander (2007) tarafından yapılan sınıflandırmalardan yola çıkarak Acquaah, Amoako-Gyampah, ve Nyathi (2014) tarafından bu kavramın ölçülmesi geliştirilmiştir. Bu bağlamda sosyal sermayenin belirleyicileri (sosyal ağlar, güven ve karşılıklılık, ortak normlar, değerler ve sosyal yapı) ve ölçüm birimi (sosyal ağlar, güven ve karşılıklılık, normlar ve sivil katılım) üzerinden değerlendirilmektedir (Acquaah, ve ark., 2014, s. 38). Bu noktada özellikle belirtilmelidir ki sosyal sermayenin belirleyicileri ve çıktıları, ele alınan probleme göre belirleyici olan, çıktı; çıktı olan ise kimi zaman belirleyici olabilmektedir (Acquaah, 2011; Adler ve Kwon, 2002; Leana ve Pil, 2006).

Sosyal sermaye boyutlarına göre yapısal, ilişkisel ve bilişsel boyutlarına gömülü olan sosyal ağlar ve bağlar; bu bağların gücüne, çeşitliliğine (bağlayan, köprü kuran ve bağ kuran) ve biçimine (formel ve informal bağlar) göre sınıflandırılmaktadır. Buna göre 'bağlayan (bonding)' sosyal sermaye aile üyeleri, yakın arkadaşlar ve komşular arasındaki ilişkilerden oluşmaktadır. 'Köprü kuran (bridging)' sosyal sermaye daha uzaktaki arkadaşlarla, ortaklarla ve iş arkadaşlarıyla olan ağlara işaret etmektedir. Son olarak 'bağ kuran (linking)' sosyal sermaye ise birey ve iktidar arasındaki etkileşimi ifade etmektedir. 'Bağlayan' ve 'köprü kuran' sosyal sermaye ayırımı, sosyal sermaye türleri arasında ayırım oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle bağlayan sosyal sermaye, ortak sosyal kimliklerin kendilerini benzer gören bir ağın üyeleri arasındaki güven ve işbirliği ilişkilerini ifade eder. Buna karşılık 'köprü kuran' sosyal sermaye bazı sosyo-demografik özellikler (ya da sosyal kimlik) anlamında (yaşa göre farklılık göstermeyen etnik grup, sınıf vb.) benzer olmadığını bilen insanlar arasındaki karşılıklılık ilişkisini ifade etmektedir (Szreter ve Woolcock, 2004, s. 654-655). Diğer yandan sosyal sermayeye ilişkin bu bağların çeşitliliğini ifade etmek için kullanılan bağlayan, köprü kuran ve bağ kuran ayırım sosyal sermayenin hem birey, hem grup ve organizasyon hem de topluluk ve ulus düzeyindeki ayırımında yer almaktadır. Ayrıca bu ayırım da sosyal sermayenin yapısal, ilişkisel ve bilişsel ayırımı çoğu zaman net olmakla birlikte bir sosyal sermaye türüne ilişkin bir faktör, farklı analizde farklı sınıflandırma içinde yer alabilmektedir. Örneğin, bireysel düzeydeki bir sınıflandırmada yapısal sosyal sermayenin bileşeni olarak gösterilen 'güven', grup ve organizasyon analiz biriminde bilişsel düzeydeki sınıflandırma içinde yer alabilmektedir. Dahası bireysel düzeydeki bir analizde güven hem yapısal sınıflandırma hem de bilişsel düzeydeki sınıflandırma içinde yer alabilmektedir (Acquaah ve ark., 2014). Görüldüğü gibi sosyal sermaye üzerine yapılan bu ayırımda yapısal, ilişkisel ve bilişsel ayırımın unsurları çok net değildir.

Görüldüğü gibi sosyal sermayeye ilişkin yapılan sınıflandırmalarda sosyal ağ ve bağların çeşitliliği içinde yer alan bağlayan sosyal sermaye ayırımı dikkate alınmıştır. Szreter ve Woolcock (2004)'un yapmış olduğu bağlayan sosyal sermaye sınıflandırması, gençlerin ve daha özelden engelli gençlerin yaşamını anlama ve açıklamada temel alınmıştır.

Bu çalışmada sosyal sermayeye ilişkin yapılan tanımlardan Coleman (1988, 1990) ise sosyal sermayeyi genel olarak gencin ailedeki sosyal sermayesinin onun toplumsal yaşama dahil olması

anlamında en temel belirleyenlerden biri olarak kabul etmiştir. Bu çerçevede gençlik döneminde bu çalışmada Coleman (1988, 1990)'ın sosyal sermaye tanımı dikkate alınmıştır. Sosyal sermayenin analiz düzeyine ilişkin sınıflandırmalarda ise mikro düzeyde gençlerin aile, okul, örgütlenmeler arasındaki etkileşimlerin daha yoğun olduğu söylenebilir. Gençlik dönemi Helve ve Bynner (2007)'in ifade ettiği gibi aileyle olan ilişkilerin göreceli olarak azaldığı, arkadaş gruplarında daha çok yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle gencin ağların yönünü ifade eden bağlayan sosyal sermaye aile üyeleri, yakın arkadaşlar ve komşulardan oluşan sosyal çevredeki ilişkilerinin olduğu söylenebilir.

3. Gençlerin Sosyal Sermayesi Üzerine Kavramsallaştırma

Toplumsallaşma üzerinden açıklanan gençlik, çocuklukla yetişkinlik arasında yer alan hızlı bir geçiş dönemini kapsayan fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişmelerin yaşandığı sosyal bir kategoridir (Burcu, 1997, s. 7). Çocukluk ile yetişkinlik arasındaki bu dönemde tüm gençler fiziksel ve psikolojik olgunlaşmadan geçmektedirler. Aynı zamanda eğitimlerinin devam ettiği, beceriler kazandıkları ve toplumsal yaşama katılımın yoğun olduğu bir dönemdir (Groce ve Kett, 2014). Bu dönemde gençler benzer duyguları ve kaygıları paylaşmaktadırlar. Ayrıca bu dönemde aile, okul ve arkadaş çevresinde belirli rol, beklenti ve ilişkiler ortaya çıkmakta ve şekillenmeye başlar. Dolayısıyla etkileşimlerin gittikçe daha fazla önem kazandığı dinamik bir toplumsallaşma süreci yaşanmaktadır (Stewart, Stavness, King, Antle ve Law, 2006).

Toplumsallaşma sürecinde gençler aktif olarak ailenin ve arkadaş grubunun sosyo- kültürel dünyalarından oluşan karmaşık bir evrende sosyal etkileşime girmektedirler. Dolayısıyla bu sürecin açıklanmasında gencin diğerlerinden (birey, grup ve akran/arkadaş) oluşan çok yönlü ağda etkileşimlerin daha görünür kılınmasında sosyal sermaye önem arz eder (Stanton-Salazar, 2010, s. 7). Bu bağlamda sosyal sermaye, gençlerin başkalarıyla ağlar kurmasını ve bu ağları sürdürmesini gerektirir (Raub, Buskens ve Frey, 2013). Bu toplumsallaşma sürecinde gençlerin sosyal sermayesine ilişkin tartışmalar onların yaşadıkları sorunların görünürlüğü açısından önemlidir. Sosyal sermayenin öne çıkan teorisyenleri (Bourdieu, 1989; Coleman, 1988, 1990 Putnam, 2000) çocukları ve gençleri aktif birer aktör olarak görmek yerine ebeveyn sosyal sermayesinin pasif alıcıları olarak görmüşlerdir. Ancak Holland, Reynolds ve Weller (2007)'a göre gençlik döneminde başta yetişkinliğe geçiş ve genç kimliğinin inşası olmak üzere pek çok farklı bağlamda sosyal sermaye önem taşımaktadır. Aslında gençler sosyal sermayenin üretiminde aktif birer aktördürler ve yetişkinliğe geçişteki kimlik inşasında ağları birer kaynaktır. Sosyal sermayenin güçlü olması gençlerin toplumla daha kolay bütünleşmeleri anlamına gelmektedir.

Bourdieu (1989)'nun sosyal sermaye tanımında gençlik dönemine ilişkin net ayırım olmadığı görülmektedir. Ancak sosyal sermayeyi ilk ortaya atanlardan biri olan Coleman (1988, 1990) sosyal sermayeyi, işlevine göre tanımlamakta ve toplumsal yapı içinde bireyin hayatını kolaylaştıran ağlara odaklanmaktadır. Bu bağlamda gencin ailedeki sosyal sermayesi onun toplumsal yaşama dahil olmasını kolaylaştıran en temel unsurlardan biridir.

Coleman (1990, s. 302)'a göre sosyal sermaye kişiler arasındaki ilişkilerin yapısına bağlıdır ve bu ilişkilerde sosyal sermaye gencin eğitimi açısından önemlidir. Coleman (1988)'a göre sosyal sermayenin hem aile hem de toplumda iki önemli etkisi üzerinde durmaktadır. Özellikle okul ortamında sosyal sermayenin etkilerinde “aile geçmişi (family background)” bireyin başarısında etkilidir. Aile geçmişi finansal sermaye, beşeri sermaye ve sosyal sermaye olmak üzere üç unsurdan oluşmaktadır. Finansal sermaye ailenin geliriyle ölçülür. Bireyin başarısına olumlu yönde katkı sağlayan evde çalışmak için uygun ortam, öğrenmeye yardımcı olabilecek materyaller gibi fiziksel kaynakları sağlar.

Beşeri sermaye ise bireyin okuldaki başarısı için gerekli bilişsel potansiyeli ifade eden ebeveynlerin eğitim düzeyiyle ölçülür. Aile içindeki sosyal sermaye ise bu ikisinden farklıdır ve çocuklar ile aile arasındaki ilişkiler ifade eder (Coleman, 1988, s. 109). Coleman (1988)'in bu yaklaşımı sosyal sermayenin kaynakları hakkındaki tartışmalara güçlü bir argüman sunmaktadır. Yine de bu bakış açısında gençler sosyal sermayede pasif birer aktör konumundadırlar. Coleman (2000)'ün sosyal sermaye tanımından yola çıkarak gençlerin sosyal sermayesini inceleyen çalışmalar irdelenmiştir.

Coleman (1988, 2000)'ün sosyal sermaye tanımında yola çıkarak gençlerin sosyal sermayesini inceleyen pek çok çalışmada (Bassani, 2007; Butler ve Muir, 2017; Davison ve ark., 2012; Schaefer-McDaniel, 2004) aile geçmişi odak noktasıdır. Bassani (2007) yapısına (*aile yapısı*) ve işlevine göre sosyal kaynakların (ailedeki etkileşimin ve paylaşılan değerlerin) sosyal sermayeye nasıl dönüştüğü sorgulanmıştır. Bunun da insan sermayesiyle birleşerek gençlerin refahına nasıl dönüştüğü incelenmiştir. Sosyal sermaye gençlerin refahında eğitim, sağlık ve davranış açısından katkıda bulunan bir kaynaktır. Sosyal sermayenin kaynağını *aile* olarak temel alan çalışmalardan bir diğeri Butler ve Muir (2017)'e aittir. Bu çalışmada gençlerin sosyal sermayesinde *aile* kaynaklarının temel alınarak aidiyet duygusunun eğitim üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Davison ve arkadaşlarının (2012) çalışmasında ise gençlerin sosyal sermayesini doğrudan ölçmek yerine bunu, *ailenin* yapısal ölçütlerinin bir parçası olarak görülmüştür. Dolayısıyla sosyal sermaye, yetişkinlerin gençlere sağladıkları faydayı ölçen bir araç olarak kabul edilmiştir.

Coleman (2000)'ün sosyal sermaye kavramsallaştırmasından yola çıkarak gençlerin sosyal sermayelerini ele alan çalışmalardan Schaefer-McDaniel (2004) sosyal ağlar/etkileşimler ve toplumsallık, güven ve karşılıklık ve ait hissetme/mekâna aidiyet üzerinden incelenmiştir. Gençlerin sosyal sermayesi onların akademik başarısını ve yaşam kalitesini olumlu yönde katkıda bulunan bir araçtır. Bunun yanında gencin toplumda artan güvenlik, resmi ve sosyal organizasyonlarla katılım gibi toplumsal düzeyde de bireye pozitif katkıları vardır.

Gençlik dönemi özelliklerinden yola çıkarak sosyal sermayenin tanımlandığı sınırlı sayıda çalışma (Morrow, 1999; Weller, 2010) bulunmaktadır. Arkadaş grupları gençler için önemli bir sosyal sermaye kaynağıdır. Gençlerde arkadaşlık ilişkisi taraflar için anlayış, kabul edilme ve korunma gibi işlevlere sahiptir. Gençler bu dönemde aile ilişkilerinden uzaklaşmaya ve toplumsal yaşamda bağımsız bir alan aramaya başlayarak arkadaşlarıyla güçlü bir ağ kurmaya başlarlar. Birçok genç için arkadaşlar ihtiyaç duydukları zaman güvence, destek ve anlayış sunarak gençlerin endişelerine çözüm sunarlar. Diğer yandan gençlerin sosyal ağlarının nelerden oluştuğu, bunların gücünün gencin yaşamında nasıl bir etkisinin olduğu ve bunun da kimlik ve aidiyet duygusu üzerinde nasıl bir etkisinin olduğu hakkında çok az şey bilinmektedir. Bilinen ise gençlerin kendi kimliklerini oluşturmak yani kim olduklarının bilinmesi ve aidiyet duygularının gelişmesi için arkadaşlık ilişkilerine daha çok ağırlık verdikleridir. Gençlerin aile ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde kimlikleri ve mekâna aidiyet duygusu öne çıkar. Dolayısıyla ait olma; güvenlik ve anlayış duygusunu yaratmaktadır (Morrow, 1999). Weller (2010) bireyci, karmaşık ve dinamik doğaya sahip olan gençlik dönemi özelliklerini sosyal sermaye üzerinden incelemektedir. Böylece gençlerin sosyal sermayesinin incelenmesiyle sadece onların kimliklerini ve ağlarını anlamının ötesinde bu yaş döneminin özelliklerini anlamak açısından elverişli bir yol sunulmaktadır. Bunun için ise bağ kuran sosyal sermayeleri üzerinden zamanlarını nasıl ve nerede (okulda, iş arkadaşlarıyla, boş zaman aktiviteleri, kamu ya da özel işlerde çalışma) geçirdikleri bu dönemin özelliklerini anlamada yardımcı olmaktadır. Gençlik dönemi özelliklerinden hareketle Weller (2010)'ün sosyal sermayeyi Morrow (1999)'un yaklaşımına benzer şekilde ele almıştır. Her iki çalışmada da gençlik döneminin dinamik yapısından hareketle bağımsız yaşama, kimlik oluşumu ve aidiyet özellikleri öne çıkmaktadır.

Gençlerin sosyal sermayesine yönelik tanımlama çalışmalarının olduğu çalışmalarda (White ve Gager, 2007; Raffo ve Reeves, 2000) sosyal sermayenin kaynak olarak görüldüğü söylenebilir. Gençlerin sosyal sermayesi, sosyal ağlarından elde edilen kaynaklar olarak tanımlanmıştır. Sosyal sermayeye (kaynaklara) erişimin, gençlerin ders dışı etkinliklere katılma yetenekleri tarafından teşvik edici ya da engelleyici olması açısından önemlidir. Bu aktivitelere katılım; ekonomik statü, ırk/etnik köken, cinsiyet ya da bu sosyal faktörlerin kombinasyonuna yani bireyin sosyal konumuna bağlıdır. Ekonomik durumu ne kadar yüksekse gencin ders dışı etkinliklere katılımı artmaktadır. Ayrıca erkek öğrenciler kız öğrencilere göre ders dışı etkinliklere daha fazla katılmaktadır. Ders dışı etkinliklere katılabilenlerin, bu katılımı ilişkili sosyal kaynaklara ve sosyal sermayeye erişimleri daha fazladır (White ve Gager, 2007). Gençlerin sosyal sermayelerine ilişkin geliştirilen teorilerden biri de 'bireyselleşmiş sosyal sermaye'dir. Bu teori gençlerin kendi hayatları üzerinde karar vermelerine odaklanır. Bu kararlar gençleri farklı maddi ve sembolik kaynaklara götüren sosyal ağlardır. Ayrıca geliştirilen bu teori gençliğin kültürel ve ekonomik açıdan dinamik bir değişim dönemi olduğundan hareket etmektedir. Dolayısıyla da bu dönem sosyal ağlar aracılığıyla gence sunulan fırsatlar bağlamında incelenmesi gerekmektedir (Raffo ve Reeves, 2000, s. 148). Bu çalışmalarda Morrow (1999) ve Weller (2010) çalışmasındaki gibi gençlik döneminin özellikleri dikkate alınmış olup, White ve Gager (2007), Raffo ve Reeves (2000) çalışmalarında gençlerin sosyal sermayelerine ilişkin tanımlama çabasının olduğu söylenebilir.

Gençlerin toplumsallaşma süreçlerinde önemli noktalardan biri de zamanlarının çoğunu geçirdikleri okul ortamıdır. Mekân olarak okul, eğitim işlevinin yanında gençlerin sosyal sermayelerinin gelişmesine de önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Okulun, gençleri bir araya getirme işlevi sonucunda gençlerin birbirleriyle ağ kurma olasılığı, okulun sosyal sermayeye katkılarından biridir. Sosyalleşme ve arkadaş bağları bu ortamda başlar ve gelişir, dolayısıyla gencin okula yani *mekâna aidiyet* duygusu oluşmasına katkıda bulunur (Morrow, 2003). Diğer yandan arkadaşlık ilişkileri zayıf olması; aşırı bağlanan (yasa dışı örgüt ya da gruplara) sorunlu gençlerin ortaya çıkması ya da yetersiz ağ oluşturma yani sosyal sermayenin yetersiz olmasıyla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla bu da sosyal sermayenin karanlık yönlerini oluşturmaktadır (Billett, 2011). Gençlerin kampüs ortamındaki sosyal ağları aracılığıyla kurdukları akran/arkadaş ilişkileri sosyal sermaye üzerinde farklı kimlik, cinsiyet ve kültürden olan gençlerle etkileşimi anlamak açısından önemlidir. Diğer bir ifadeyle toplumsallaşma açısından arkadaşlık ilişkilerindeki etkileşim ve bunun niteliği, gençlerin sosyal sermayesinin önemli bir göstergesidir (Billett, 2011). Gençlerin sosyal sermayeleri onların ağ yapılarına, ağ içeriğine, sınıf, cinsiyet, sosyoekonomik durum ve ırk/etnik kökene göre değişmektedir (Ryan ve Junker, 2019).

Bazı çalışmalarda (Schaefer-McDaniel, 2004; Morrow, 1999) ise gençlerin sosyal sermayesini sınıflandırmaya odaklanılmıştır. Bu sınıflandırmalarda sosyal sermayenin bir ya da birkaç bileşeni temel alınarak incelendiği görülmüştür. Örneğin daha önce de belirtildiği gibi gençlere özgü sosyal sermaye tanımı oluşturulması çabasından yola çıkan Schaefer- McDaniel (2004) sosyal sermayenin bileşenlerini '*sosyal ağlar ve toplumsallık*', '*güven ve karşılıklılık*' ve '*mekâna aidiyet*' olarak belirlemiştir. Morrow (1999) ise çocuk ve gençlerin sosyal sermayeleri üzerine yaptığı kavramsallaştırmada sosyal çevre olarak *okul*, *aile* ve *mahalleyi* odağına almıştır. Buna göre a) *aidiyet duygusu* (topluma entegrasyon), b) *sosyal ağ* (okul ve toplum yaşamına katılım ve sosyalleşme) ve c) *öz yeterlilik ve kontrol duygusu* (*bağımsızlık algıları* ve aile, toplum ve kurumsal kararları etkileme gücü) olmak üzere üç alan belirlemiştir.

Gençlerin sosyal sermayeleri üzerine yapılan çalışmalardan (Bassani, 2007; Billett, 2011; Butler ve Muir, 2017; Davison ve ark., 2012; Morrow, 1999, 2003; Schaefer-McDaniel, 2004; Stan-

ton-Salazar, 2010, s. 7; Weller, 2010) da anlaşıldığı üzere gençlerin sosyal sermaye belirleyicilerinde “mekâna aidiyet”, “güven”, “bağımsız yaşama”, “destek”, “kabul edilme” öne çıkmaktadır. Strezer ve Woolcock (2004)’un sosyal sermaye sınıflandırmasında ise gençler için ‘bağlayan (aile, yakın arkadaş ve komşu)’, ‘köprü kuran (uzak arkadaş, ortaklar ve iş arkadaşı)’ ve ‘bağ kuran (birey ve devlet)’ sosyal sermayelerinden bağlayan sosyal sermayenin daha ön planda olduğu söylenebilir. Gençlerin sosyal sermayelerinde sosyal çevre olarak ise aile ve arkadaşların yani bağlayan sosyal sermayenin önemi dikkati çekmektedir.

4. Engelli Gençlerin Sosyal Sermayeleri Üzerine Bir Değerlendirme

Sosyal bir kategori olan gençlik döneminde gençler kendilerinden önceki nesile göre daha farklı bir sosyalizasyon sürecinden geçerler. Bu süreçte arkadaşlar, kitle iletişim araçları, okul ortamı, yaşadığı mahalleden oluşan sosyal çevreden etkilenmektedirler (Burcu, 2013, s. 32). Bu dönemde toplumsal yaşama katılım artmakta, ilgi aileden sosyal çevreye yönelmektedir (Stokes, Turnbull ve Wyn, 2013). Bu dönemin sosyal özellikleri gençlerin değişmeye ve değiştirmeye açık olmaları, yetişkin rol ve statülerine geçmeye hazırlanmaları, eleştirel bakış açısına sahip olmaları, sorumluluk alma ve bağımsız yaşama olarak sayılabilir (Burcu, 2015a, s. 108–109). Ancak engeli olan gençler söz konusu sosyal özellikleri yaşamlarına aktarmada akranları kadar şanslı değildirler. Ebeveynlerine ya da başkalarına bağımlılık geliştirmektedirler (Burcu, 2013, s. 35). Bu dönemde engeli olan gençler engeli olmayanlar gibi kimlik oluşumu, aile için rollerin farklılaştığı bir süreci yaşamaktadırlar (Pandey ve Agarwal, 2013; Groce ve Kett, 2014, s. 10). Söz konusu bu farklılıklar engeli olan gençlerin kültürel etkinliklere, spor faaliyetlerine, dini törenlere katılma gibi pek çok alanda etkilidir (Groce, 2004). Toplumsal yaşama dahil olma sürecinde aktif olarak aile, arkadaş grubundan oluşan çok yönlü sosyal ağlardan oluşan bir sosyal çevrede etkileşime girmektedirler. Dolayısıyla bu gençlerin sosyal ağlardaki bu etkileşimlerinin görünür kılınmasına sosyal sermaye önemlidir (Stanton-Salazar, 2010, s. 7).

Bu bağlamda engeli olan gençlerin sosyal sermayeleri literatürde sınırlı sayıda çalışmada incelenmiştir (Holt, 2010; Johnston, 2011; Köten ve Erdoğan, 2014; Magson ve ark., 2016; Milic Babic ve Dowling, 2015; Wilkens ve Hehir, 2008). Bu gençlerin sosyal sermayelerine ilişkin yapılan çalışmalara ve bunların sonuçlarına ilişkin tartışmaya yer verilmiştir.

Engeli olan gençlerin sosyal sermayeleri Holt (2010) tarafından “somutlaşmış sosyal sermaye” olarak tanımlanmıştır. Buna göre engeli olan gençlerin toplumsal yaşama dahil olmaları açısından gündelik yaşamlarında sınırlı sosyal ağlarındaki norm ve değerlerin gücü olarak tanımlanmıştır. Norm ve değerler engeli olan gencin kimliğinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Daha özelden söz konusu norm ve değerler engeli olan gencin “engelli” olarak bunu olumlu ya da olumsuz bir nitelik olarak algılamasını etkiler. Ancak bu algılama engeli olan gencin *sosyal ağlarından ve sosyal ilişkilerinden* etkilenir ve *mekana* göre değişebilmektedir (Holt, 2010, s. 26). Diğer yandan engeli olan gencin sosyal sermayesi formel ve enformel sosyal etkileşimlerini kapsayan ve özel ağlardan oluşmaktadır. Bu ağlar sabit değildir, zira zaman ve mekân bağlamında değişkenlik göstermektedir. Bazı engeli olan gençler göreceli olarak az sayıda arkadaşla sosyal ilişki kurarken sıklıkla kendilerini geçici ve geniş sosyal ağlar içinde konumlandırabilmektedirler. Engeli olan gencin yeniden ürettiği sosyal sermaye sadece sosyal ilişki türlerinin değil, aynı zamanda sosyal ağların yeniden üretildiği mekânsal bağlamlara da dayanır (Holt, 2010, s. 35).

Engeli olan gençlerin sosyal sermayesi sosyal ilişki biçimlerinden olan arkadaşlık üzerinden inceleyen çalışmalardan biri Hoskin (2010)’e aittir. Holt (2010)’un çalışmasından farklı olarak Hoskin (2010) sosyal ilişki biçimi olarak arkadaşlık ilişkilerini, mekan olarak ise okul ortamı odağında

incelemiştir. Bu gençler arkadaşlık ilişkilerinin de etkisiyle mekana aidiyetleri de artmaktadır. Ders dışı zamanlarını geçirecekleri mekanlar ise yine arkadaşlık ilişkileriyle değişmektedir. Engeli olan gençlerin sosyal sermayelerini okul ortamında inceleyen bir diğer çalışma Wilkens ve Hehir (2008)'e aittir. Bu çalışmada engeli olan gençlerin engeli olmayanlara göre okul ve iş yaşamlarında daha dezavantajlı konumda oldukları vurgulanmıştır. Bu dezavantajlı konumlarının değişmesinde onların sosyal sermayeleri (sosyal ağları genişletme anlamında) öne çıkmaktadır.

Engelli olan gençlerin sosyal sermayeleri üzerine Holt (2010)'un çalışmasından farklı olarak eğitim boyutu vurgulanmıştır. Yani bu gençlerin eğitimleri sosyal çevreleriyle olan ilişkilerinde önemlidir. Eğitimle birlikte sosyal ağları genişlemekte ve toplumsal yaşama katılım açısından önemli katkısının olduğu vurgulanmıştır. Wilkens ve Hehir (2008)'in çalışmasının bu sonuçları Hoskin (2010)'in çalışmasını desteklemektedir. Daha özeldir her iki çalışmada da mekan açısından okul ortamının engeli olan gençlerin sosyal ağlarını genişlettiği ve toplumsal yaşama dahil olmalarında olumlu katkılarının olduğu söylenebilir. Bu çalışmalardan farklı olarak Johnston (2011) engeli olan gençlerin sosyal sermayelerini onların sosyal refahlarıyla ilişkilendirmiştir. Sosyal sermayeyi üniversitedeki topluluğa üye olma açısından incelemiştir. Bir üniversite topluluğuna üye olma bu gençlerin sosyal ağlarından kaynaklanan *güvenin* önemli bir göstergesidir. Arkadaşlık ilişkileri engeli olan gençler için *güven* ve *desteğin* kaynağıdır. Sosyal ağlarda (bağlayan sosyal sermaye) *bakımlardan sorumlu kişilerin, görevli personelin* ve (bağ kuran) *arkadaşların desteği* onların sosyal sermayelerinin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bu gençler için sosyal ağlar *kimliklerinin gelişimi, güven, karşılıklı hoşgörü* anlamını taşımaktadır. Diğer yandan fiziksel olarak hareket kısıtlılığı, bağımsız hareket etmede sınırlılıklar, başka öğrencilerin *dışlayıcı davranışları* bu gençlerin sosyal ağlarını sınırlamaktadır. Etiketleme, sözlü ya da işaretlerle onları rahatsız edici sözler ise onların diğer insanlara olan güvenini azaltmaktadır. Bu durum *mekâna aidiyet, topluluğa ya da gruba kabul edilmeme* ve kimlik algılarını olumsuz etkilemektedir (Johnston, 2011). Johnston (2011)'in çalışması Holt (2010), Hoskin (2010) ve Wilkens ve Hehir (2008)'in çalışmalarıyla sosyal yaşama dahil olma, sosyal ağlar, mekansal olarak okul ortamı ve arkadaşlık ilişkileri açısından engeli olan gencin benzer yönlerini vurgulamaktadır. Ancak Johnston (2011)'in çalışmasında diğer çalışmalardan ayrılan yönü bağlayan ve bağ kuran sosyal sermaye ayrımı yapması, arkadaş desteğinin önemini vurgulaması, kimliklerinin gelişimi, güven ve karşılıklı hoşgörünün olumlu anlamdaki önemini ortaya çıkarmaktadır. Bir diğer ayrılan yön ise engeli olan gençlerin sosyal sermayelerinin olumsuz yönlerinde ise sosyal ağlar açısından dır. Sosyal ağlar gençlerin toplumsal yaşam dahil olmasında olumlu katkılarının yanında etiketleme, sözlü taciz, rahatsız edici sözler gibi dışlayıcı davranışlara maruz kalmalarına neden olduğu vurgusu Johnston (2011)'in çalışmasının önemli katkılarından dır. Johnston (2011)'in çalışmasına benzer şekilde engeli olan gençlerin sosyal sermayesinde sosyal ağ desteği Milic Babic ve Dowling (2015) tarafından incelenmiştir. Bu çalışmada sosyal sermayesi yüksek olan engeli olan gençlerin okulda sigara içme, alkol ve uyuşturucu kullanımı ve fiziksel şiddete başvurma düzeyleri daha azdır. Bu gençlerin sosyal sermayelerinde *aille ve arkadaşları* önceliklidir. İkinci planda ise *komşu ve topluluk* ağları gelmektedir. Yani sosyal sermayeleri düşük olan engeli olan gençlerin risk alma davranışları daha yüksektir. Magson ve arkadaşlarına (2016) göre ise sosyal sermayesi *mekâna aidiyet, formel ve enformel ağlara dahil olma* (spor takımına, merkezine ve dini kuruma) açısından önem arz etmektedir. Engeli olan gençlerin sosyal sermayesinde Milic Babic ve Dowling (2015) çalışmasında Johnston (2011)'in çalışmasına benzer şekilde sosyal ağ desteği öne çıkmaktadır. Johnston (2011)'in çalışmasından farklı olarak Milic Babic ve Dowling (2015)'in çalışmasında sosyal sermayesi yüksek engeli olan gençlerin okulda sigara içme, alkol ve uyuştur-

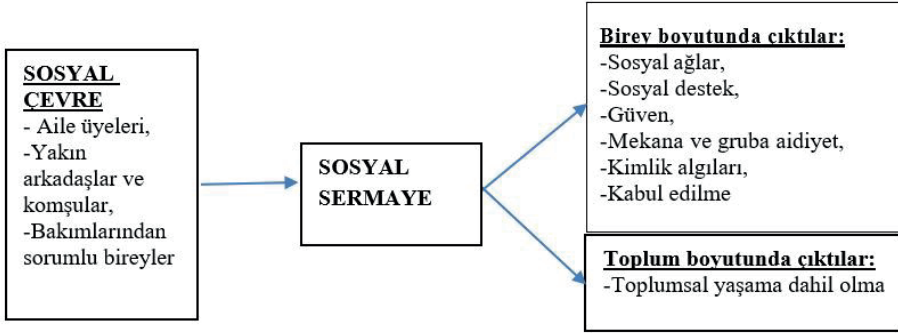
rucu kullanımı ve fiziksel şiddete başvurmanın daha az olduğu önemli bir yöndür. Magson ve arkadaşları (2016) çalışmalarında ise buraya kadarki yapılan çalışmalara benzer şekilde mekana aidiyet, formel ve enformel ağlara dahil olma açısından benzer sonuçların olduğu söylenebilir. Diğer yandan Köten ve Erdoğan (2014)'ın çalışmasında ise internet kullanımı ve sosyal dışlanmadan hareket edilmiştir. Engeli olan gençler internet kullanımıyla sosyal sermayelerinin arttığı, bunun da sosyal dışlanmayı azaltıcı rolü olduğu vurgulanmıştır. Sosyal sermaye sosyal ağların niceliği olarak görülmüştür. Ancak bu çalışmada engeli olan gençlerin sosyal sermayesi ikinci planda incelenmiştir.

Engeli olan gençlerin sosyal sermayelerine ilişkin yapılan araştırmalarda öne çıkan farklılıklardan biri sosyal dışlanmadır. Engelliliğe ilişkin sosyal modelin temelinde engeli olan bireylerin toplumsal yaşama dahil olmaları yer alır. Toplumda bireylerin olumsuz tutum ve davranışları, çevresel engeller ve kurumsal ayrımcılık, engeli olan bireylerin engel durumlarını daha da pekiştirmektedir (Burcu, 2015a; Stone, 2001). Söz konusu bu dezavantajlar engeli olan gencin sosyal sermayesini inceleyen çalışmalarda sosyal içerme ve dışlanmanın ön plana çıkmasıyla daha görünür hale gelmiştir. Benzer biçimde engeli olan gençlerin engeli olmayan gençlere göre sosyal ağlarının daha sınırlı olması da bir diğer önemli noktalardan biridir. Putnam (2000)'ın da ifade ettiği gibi sosyal sermayenin önemli unsurlarından olan bireyler sosyal ağlarla belirli değer ve anlayışları paylaşmakta, birey toplumsal yaşama daha çok dahil olmaktadır. Böylece engeli olan gençlerin özellikle bir gruba kabul edilme, arkadaşlarla zaman geçirmede mekânsal sınırlılıklarının olması Johnston (2011)'ın çalışmasında olduğu gibi onların zayıf sosyal ağlarının olmasına neden olmaktadır.

Engeli olan gençlerin sosyal sermayesinde *sosyal ağlar, mekâna ve gruba aidiyet, güven, sosyal içerme, kimlik alguları, sosyal destek, sosyal dışlanma, topluluklara dahil olma* ön plandadır (Holt, 2010; Hoskin, 2010; Johnston, 2011; Magson ve ark., 2016; Milic Babic ve Dowling, 2015). Bu çalışmalarda engeli olan gençlerin sosyal çevrelerinde aile ve arkadaşlar; sosyal ağlarında ise *aileleriyle, bakımlarından sorumlu bireylerle ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri* öne çıkmaktadır. Ayrıca bu gençlerin sosyal sermayelerinin genellikle mekansal olarak okul ortamı ön plana çıkmaktadır.

5. Engeli Olan Gençlerin Sosyal Sermayesinin Kavramsallaştırması ve Olası Çıktıları

Daha önce de ifade edildiği gibi gençlerin sosyal sermayelerinin kaynağı olarak sosyal çevreleri aile ve arkadaşlarından oluşmaktadır (Butler ve Muir, 2017; Bassani, 2007; Davison ve ark., 2012). Ancak bu sosyal çevre engeli olan gençler için aile, arkadaşlar, komşular ve bakımlarından sorumlu bireylerden oluşmaktadır. Literatürde sosyal sermayenin tanımına ve sınıflandırmasına ilişkin fikir birliği olmadığı söylenebilir. Özellikle belirtilmelidir ki yapılan çalışmalarda incelenen probleme göre sosyal sermayenin belirleyicisi olan çıktı, çıktı olan da belirleyici olabilmektedir. Buradan hareketle bu çalışmalarda sosyal sermayenin kaynağı olarak 'sosyal çevre' ele alınmaktadır. Engeli olan genç için ise sosyal sermayenin birey ve toplum düzeyindeki olası etkileri Şekil 1'deki gibi görülmektedir.

Şekil 1: Engeli olan genç için sosyal sermayenin birey ve toplum düzeyinde olası etkileri*.

*Şekil 1 Schaefer-McDaniel (2004)'in gençlerin sosyal sermayesi üzerine yaptığı çalışmasından uyarlanmıştır.

Gençlerin sosyal sermayelerine ilişkin Coleman (1988)'in sosyal sermaye kavramsallaştırmasından yola çıkılmıştır. Bu çalışmalarda sosyal sermayenin kaynağı aile ve arkadaşlar görülmüş ve sosyal sermaye, gencin okuldaki başarısı açısından incelenmiştir (Butler ve Muir, 2017; Bassani, 2007; Davison ve ark., 2012). Sosyal sermaye genç için bireysel düzeyde çıktıkları sosyal ağlar, sosyal destek, güven, mekana ve gruba aidiyet, kimlik algıları ve kabul edilmedir. Toplumsal düzeyde çıktılar ise toplumsal yaşama katılımdır. Engeli olan genç için sosyal sermayede sosyal ağlar, mekâna ve gruba aidiyet, güven, sosyal içerme, kimlik, sosyal destek, sosyal dışlanma, topluluklara dahil olma ön plandadır (Holt, 2010; Hoskin, 2010; Johnston, 2011; Magson ve ark., 2016; Milic Babic ve Dowling, 2015).

Bu çalışmalar incelendiğinde engeli olan gençlerin sosyal çevrelerinde aile ve arkadaşlar olan ilişkilerinde sırasıyla aileyle, bakımlarından sorumlu bireylerle ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri gelmektedir. Ayrıca bu gençlerin sosyal sermayelerinin genellikle mekansal olarak okul ortamı ön plana çıkmaktadır.

Engeli olan gençlerin sosyal sermaye unsurlarında öne çıkan unsurlardan biri sosyal ağ desteğidir. Sosyal destek Albrecht ve Goldsmith (2003, s. 265)'e göre güvence, onaylama ve kabul edilme duygusu, kimlik algısı, gerekli kaynakların ve yardımın paylaşılması ve destekleyici bir ağa dahil olmayı ifade etmektedir. Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere sosyal destek, şemsiye bir terim olarak kullanılmaktadır. Sosyal destek Scrivens ve Smith (2013)'e göre bireyin sosyal ağ desteğinin gücü ve kalitesi, bireyin topluma dahil olması açısından oldukça önemlidir. Bu kategori, bireylerin erişebileceği desteğe vurgu yapar ve bu desteğe erişememenin nedenleriyle ve sonuçlarıyla ilgili sorulara odaklanır. Sosyal ağ desteği, bireylerin mutlak ve göreceli olarak konumlarını iyileştirerek hem ihtiyaçlarını belirleme ve karşılama hem de toplumda dahil olmaları açısından önemlidir. Bu kavram, insanların temel olarak sosyal normlarında somutlaşan maddi olmayan faktörlerle ve daha iyi sosyal ve ekonomik sonuçlara doğrudan katkıda bulunan beklentilerle ilgilidir (Scrivens ve Smith, 2013). Aslında sosyal destek her ne kadar birey boyutunda çıktılarda yer almış olsa da Albrecht ve Goldsmith (2003, s. 265)'in ve Scrivens ve Smith (2013)'ün ifadelerinden de anlaşılacağı üzere toplumsal çıktılarını da vurgulamaktadır.

Toplumsal yaşama katılım engeli olan gençlerin refahları için önemli olmasının yanında daha özde aidiyet duygusunu, sosyal destek ağlarını ve aktivitelere katılımı teşvik edici yönü de bulunmaktadır. Bu gençlerin aktivitelere ve eğlence faaliyetlerine (fiziksel, sosyal ve kültürel) katkı

lımları engeli olmayan gençlere göre daha sınırlıdır. Dolayısıyla engeli olan gençlerin toplumsal yaşama katılımlarında önemli bir unsur olan sosyal çevre aile, arkadaşları, bakımlarından sorumlu bireylerden oluşmaktadır (Carroll, ark., 2018). Çoğu durumda engeli olan gençlere yönelik birincil sosyal destek, aile tarafından verilmektedir. Bu gençlerin bakımlarından sorumlu bireyler özellikle dışarı çıkma, ihtiyaç duyduğunda kişisel yardımını sağlama kısaca toplumsal yaşama katılımlarında önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla aile ve bakımlarından sorumlu bireylerin desteği bu gençlerin yaşam tarzlarını belirlemektedir. Diğer yandan engeli olan gençlerin eğitim ve mesleki kurumlardan ihtiyaç duydukları sosyal destek hizmetine erişebilme durumları da onların toplumsal yaşama katılımları için temel kaynaklardan biridir (Higashida, 2017). Engeli olan gençlerin üniversiteye gitmelerinde Milic Babic ve Dowling (2015)'in ise aile ve arkadaşları onları desteklemektedirler. Ancak söz konusu sosyal destek aile ve arkadaşlardan oluşan sosyal çevreyle sınırlıdır. Bu konuda üniversite ve devletten alınan sosyal desteğin yetersiz olduğu söylenebilir. Diğer yandan engeli olan gençlerin sosyal desteği en çok gördükleri aile, bakımlarından sorumlu birey ve arkadaşları, aynı zamanda onların en çok güven duydukları kişilerdir. Karşılaştıkları zorluklarda destek için arkadaşlarından, okuldaki hocalarından ve aile üyelerinden yardım istemektedirler (Porcelli ve ark., 2014). Bu bağlamda sosyal sermaye sınıflandırmasında her bir unsur birbiriyle yakından ilişkilidir ve sosyal desteğin diğer unsurları da kapsadığı söylenebilir.

Engeli olan gençlerin sosyal sermayesi üzerine literatür incelendiğinde çalışmalarda (Holt, 2010; Hoskin, 2010; Johnston, 2011; Magson ve ark., 2016; Milic Babic ve Dowling, 2015) sosyal çevre olarak aile, bakımlarından sorumlu bireyler ve arkadaşlar öne çıkmaktadır. Sosyal sermayenin çıktılarında ise sosyal ağlar ve etkileşimler, güven, mekâna aidiyet onların toplumsal yaşama dahil olmasında, sağlık ve refahları, kimlik gelişimi ve sosyal desteğin artması olarak olumlu etkileri vardır. Gençlerin ve engeli olan gençlerin sosyal sermayesi dikkate alındığında engeli olan gençlerde sosyal içerme ve sosyal dışlanmanın öne çıktığı görülmektedir. Sosyal modelin önemli çıkış noktası olan engeli olan bireylerin toplumsal yaşama dahil edilmeleri (Burcu, 2015a; Oliver ve Barnes, 2010) noktasında engeli olan gençlerin sosyal sermayelerinin toplum boyutundaki çıktılarındaki katkılarının olduğu söylenebilir.

6. Sonuç Yerine

Bu çalışmada gençlerin sosyal sermayeleri üzerine literatürdeki kavramsallaştırmadan destek alınarak engeli olan gençlerin sosyal sermayelerinin onların toplumsal yaşama daha aktif dahil olmaları açısından önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Engeli olan bireyler pek çok çalışmada (Burcu, 2017; Burcu, 2011; Burcu, 2006) olduğu gibi 'acınan', 'dışlanan', 'yetersiz olan' gibi pek çok olumsuz tanımlamaya maruz kalmakta ve toplumdaki dışlanmaktadır Bu olumsuz tanımlamalar üzerinden onların sosyal, kültürel, politik ve entelektüel dünyadaki konumları yeniden inşa edilmektedir Engellilik sosyolojisinin merkezinde yer alan bireyin engel durumunun değil, 'sosyal engellenmişliğin' yani bireyin yaşamının her alanındaki ayrımcılık ve dışlanmanın ortadan kaldırılması yatmaktadır (Burcu, 2002; Burcu, 2015b). Engeli olan bireylerin yaşadıkları bu sorunların görünür kılınması açısından ise sosyal sermaye önem arz etmektedir. Öyle ki bu bireylerin deneyimledikleri sorunların sosyal sermayenin merkezinde yer alan sosyal ağlar aracılığıyla toplumsal yaşama dahil olmaları noktasında dikkat çekicidir.

Ayrıca bu çalışmada engeli olan gençler için bağlayan, köprü kuran, bağ kuran sosyal sermaye sınıflandırmasında bağlayan sosyal sermayenin (aile, arkadaşlar ve bakımlarından sorumlu bireyler) ayrımının daha belirgin olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle engeli olan gençlerde sosyal sermaye kaynağı olarak aile, arkadaşları, bakımlarından sorumlu görevliler öne çıkmaktadır.

Bu sosyal çevre bağlamında ise sosyal ağlar, güven, mekâna ve gruba aidiyet engeli olan gençlerin sosyal sermayesinin unsurlarını oluşturmaktadır. Sosyoloji alanında öne çıkan sosyologların da (Bourdieu, 1989; Coleman 1988, 1990; Burt, 2002, s. 203; Lin ve Erickson, 2008, s. 4) da belirttikleri gibi sosyal sermayenin bireysel ve toplumsal çıktıları olduğu söylenebilir. Engeli olan gençlerde sosyal sermayenin bireysel düzeydeki çıktıları sosyal ağlar, refahlarının artması, sağlıklarına olumlu katkılar, kimlik ve aidiyetlerinin gelişmesi ve sosyal destektir. Toplumsal düzeydeki çıktılar ise engeli olan gençlerin toplumsal yaşama katılımının artmasıdır.

Engeli olan gençlerin toplumsal yaşama dahil olmalarının önündeki sosyal engellenmişliğin dikkat çektiği söylenebilir. Bu bağlamda sosyal sermayenin hem bireysel düzeyde hem de toplumsal düzeydeki çıktıları engellilik sosyolojisi ışığında önemli çıkarımlar sağlayabilmektedir. Diğer yandan engeli olan gençlerin sosyal sermayelerini gençlik dönemi özellikleri özellikleri dikkate alınarak incelenmesi, bu gençlere yönelik politikalara ışık tutacağı söylenebilir.

Engeli olan gençlerin sosyal sermayesi üzerine sosyolojide yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu gençlerin sosyal sermayelerinin incelenmesi onların dezavantajlı konumlarının daha görünür olması ve toplumsal yaşama dahil olmaları noktasında önemlidir. Öyle ki engellilik sosyolojisinin odağında gencin engel durumunun değil de toplumsal yaşamdan engellenmişliğinin ortadan kaldırılması yer alır. Sosyal sermaye ise bu engellenmişliğin görünürlüğüne ışık tutmaktadır. Bu açıdan sosyal sermayeye ilişkin tanım ve sınıflandırmalar (bağlayan, köprü kuran, bağ kuran; formel ve enformel ağlar; yapısal, ilişkisel ve bilişsel) odağında engelli gençlerin sosyal sermayesine ilişkin bir kavramsallaştırma oluşturulabilir. Engelli gençlerin sosyal sermayesinin tanımı ve sınıflandırılması açısından böyle bir kavramsallaştırma engellilik sosyolojisi literatürüne de katkı sunabilir. Ayrıca engellilik sosyolojisinde bu konudaki tartışmalara özellikle engelli gençlerin toplumsal yaşamdan engellenmişliklerini anlamak ve açıklamak açısından bu kavramsallaştırmanın yeni bir sosyolojik bakış açısı kazandıracığı söylenebilir. Engeli olan bireylerin sosyal yaşamda yaşadıkları dezavantajlı konumlarının görünürlüğü sosyolojik bilgiler ışığında geliştirilecek politikalar açısından önem arz etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Acquaah, M. (2011). Utilization and value of social networking relationships in family and nonfamily firms in an African transition economy. *European Management Journal*, 29, 347– 361. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2011.03.002>
- Acquaah, M., Amoako-Gyampah, K., & Nyathi, N.Q. (2014). *Measuring and valuing social capital: A systematic review*. South Africa: Network for Business Sustainability South Africa. 1–96. Erişim adresi: http://cpbucket.fiu.edu/1155-fiu01-man-6892-secrx8c_emba_1155-53182%2Fmeasuring-and-valuing-social-capitalsouth-africa-study-2014.pdf
- Adler, P.S., & Kwon, S.W. (2002). Social capital: Prospects for a new concept. *Academy of Management Review*, 27(1), 17–40. <https://doi.org/10.5465/amr.2002.5922314>
- Albrecht, T.L., & Goldsmith, D.J. (2003). Social support, social networks, and health. In T. L. Thompson, A. Dorsey, K. Miller, & R. Parrott (Eds.), *Handbook of health communication* (pp. 263–284). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Bassani, C. (2007). Five dimensions of social capital theory as they pertain to youth studies. *Journal of Youth Studies*, 10(1), 17–34. <https://doi.org/10.1080/13676260701196087>
- Billett, P. (2011). *Youth social capital: Getting on and getting ahead in life* (Doctoral dissertation, University of Wollongong, Australia). Retrieved from <https://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=4535&context=theses>
- Bonaccio, S., Connelly, C.E., Gellatly, I.R., Jetha, A., & Ginis, K.A.M. (2019). The participation of people with disabilities in the workplace across the employment cycle: Employer concerns and research evidence. *Journal of Business and Psychology*, 35(2), 135–158. <https://doi.org/10.1007/s10869-018-9602-5>
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1989). The forms of capital. In J.G. Richardson (Eds.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*, (pp.241–258), CT: Greenwood Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2003). *Düşüünsel bir antropoloji için cevaplar* (N. Ökten, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burcu, E. (1997). *Çıracak ve kalfa gençlik alt kültür grubu hakkında sosyolojik bir araştırma*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Burcu, E. (2002). Üniversitede okuyan özürü öğrencilerin sorunları: Hacettepe-Beytepe Kampüsü öğrencileri örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 83–103. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/610715>
- Burcu, E. (2006). Özürü kimliği ve etiketlenen kişisel ve sosyal söylemleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 61–83. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/597777>
- Burcu, E. (2011). Türkiye'deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 37–54. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/603880>
- Burcu, E. (2013). Engelli gençlik ve sosyal riskler. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 32–45.
- Burcu, E. (2015a). *Engellilik sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayınları.
- Burcu, E. (2015b). Türkiye'de yeni bir alan: Engellilik sosyolojisi ve gelişimi. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 52(2), 319–341. <https://doi.org/10.18368/TU/sk.21828>
- Burcu, E. (2017). Türkiye'de engelli bireylerin dezavantajlı konumlarına engellilik sosyolojisinin eleştirel tavrıyla bakmak. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 11(24), 107–125.
- Burt, R. S. (2002). The social capital of structural holes. In N. Lin, K. Cook and R.S. Burt (Eds), *The new economic sociology : Developments in an emerging field* (pp. 148–190). New York: Russell Sage Foundation.
- Butler, R., & Muir, K. (2017). Young people's education biographies: Family relationships, social capital and belonging. *Journal of Youth Studies*, 20(3), 316–331. <https://doi.org/10.1080/13676261.2016.1217318>
- Carroll, P., Witten, K., Calder-Dawe, O., Smith, M., Kearns, R., Asiasiga, L., ... & Mavoia, S. (2018). Enabling participation for disabled young people: Study protocol. *BMC Public Health*, 18(1), 1–11. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5652-x>
- Coleman, J. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95–120. <https://doi.org/10.1086/228943>

- Coleman, J. (1990). *Foundations of social theory*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Davison, K. K., Nishi, A., Kranz, S., Wyckoff, L., May, J. J., Earle-Richardson, G. B., ... & Jenkins, P. L. (2012). Associations among social capital, parenting for active lifestyles, and youth physical activity in rural families living in upstate New York. *Social Science & Medicine*, 75(8), 1488–1496. <http://dx.doi.org/10.1016/j.socscimed.2012.06.002>
- Dimakos, C., Kamenetsky, S. B., Condeluci, A., Curran, J., Flaherty, P., Fromknecht, J., ... & Williams, J. (2016). Somewhere to live, something to do, someone to love: Examining levels and sources of social capital among people with disabilities. *Canadian Journal of Disability Studies*, 5(4), 130–180. <https://doi.org/10.15353/cjds.v5i4.317>
- Ferlander, S. (2007). The importance of different forms of social capital for health. *Acta Sociologica*, 50(2), 115–128. <https://doi.org/10.1177/0001699307077654>
- Franklin, M. S., Beyer, L. N., Brotkin, S. M., Maslow, G. R., Pollock, M. D., & Docherty, S. L. (2019). Health care transition for adolescent and young adults with intellectual disability: Views from the parents. *Journal of Pediatric Nursing*, 47, 148–158. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2019.05.008>
- Groce, N. E. (2004). Adolescents and youth with disability: Issues and challenges. *Asia Pacific Disability Rehabilitation Journal*, 15(2), 13–32. Erişim adresi: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/15132/1/15132.pdf>
- Groce, N., & Kett, M. (2014). *Youth with disabilities*. (Working Paper, 23). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3385379>
- Harpham, T. (2008). The measurement of community social capital through surveys. In I., Kawachi, S., Subramanian and D. Kim (Eds.), *Social capital and health* (pp. 51–62), New York, NY: Springer.
- Helve, H., & Bynner, J. (2007). *Youth and social capital*. London: Tufnell Press.
- Higashida, M. (2017). The relationship between the community participation of disabled youth and socioeconomic factors: Mixed-methods approach in rural Sri Lanka. *Disability & Society*, 32(8), 1239–1262. <https://doi.org/10.1080/09687599.2017.1351921>
- Holland, J., T. Reynolds, & Weller, S. (2007). Transitions, networks and communities: The significance of social capital in the lives of children and young people. *Journal of Youth Studies*. 10(1), 97–116. <https://doi.org/10.1080/13676260600881474>
- Holt, L. (2010). Young people's embodied social capital and performing disability. *Children's Geographies*, 8(1), 25–37. <https://doi.org/10.1080/14733280903500158>
- Hoskin C. (2010). *Eliciting the views of disabled young people on friendship and belonging: authentic voices for action research engaging schools in change towards social inclusion* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (Umi No. U559826)
- Johnston, C.E. (2011). *The other side of the bridge: a study of social capital in further education provision for young disabled people* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (Umi No. U565082).
- Köten, E. ve Erdoğan, B. (2014). *Engelli gençler, sosyal dışlanma ve internet*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.
- Leana, C.R., & Pil, F.K. (2006). Social capital and organizational performance: Evidence from urban public schools. *Organization Science*, 17(3), 353–366.
- Lin, N. (1982). Social resources and instrumental action. In P.V. Marsden and N.Lin (Eds.), *Social structure and network analysis* (pp. 131–145). Beverly Hills, CA: Sage.
- Lin N., & Erickson B.H. (2008). Theory, measurement, and the research enterprise on social capital. In N. Lin, & B. Erickson (Eds.), *Social capital: An international research program*, (pp.1-24). New York: Oxford University Press,
- Lindsay, S. (2010). Discrimination and other barriers to employment for teens and young adults with disabilities. *Disability and Rehabilitation*, 33(15–16), 1340–1350. <https://doi.org/10.3109/09638288.2010.531372>
- Magson, N.R., Craven, R.G., Munns, G., & Yeung, A.S. (2016). It is risky business: Can social capital reduce risk-taking behaviours among disadvantaged youth?. *Journal of Youth Studies*, 19(5), 569–592. <https://doi.org/10.1080/13676261.2015.1098776>
- Milic Babic, M., & Dowling, M. (2015). Social support, the presence of barriers and ideas for the future from students with disabilities in the higher education system in Croatia. *Disability & Society*, 30(4), 614–629. <https://doi.org/10.1080/09687599.2015.1037949>

- Morrow, V. (1999). Conceptualising social capital in relation to the well-being of children and young people: A critical review. *Sociological Review*, 47, 744–765. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.00194>
- Morrow, V. (2003). Conceptualizing social capital in relation to children and young people: Is it different for girls? Paper for presentation to *Gender and Social Capital Conference*, University of Manitoba, Winnipeg, Canada, May.
- Narayan, D., & Cassidy, M. F. (2001). A dimensional approach to measuring social capital: Development and validation of a social capital inventory. *Current Sociology*, 49(2), 59–102. <https://doi.org/10.1177/0011392101049002006>
- OECD, (2020). *How's Life? 2020: Measuring Well-being*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9870c393-en>
- Oliver, M., & Barnes, C. (2010). Disability studies, disabled people, and the struggle for inclusion. *British Journal of Sociology of Education*, 31(5), 547–560. <https://doi.org/10.1080/01425692.2010.500088>
- Pandey, S., & Agarwal, S. (2013). Transition to adulthood for youth with disability: Issues for the disabled child and family. *IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*, 17(3), 41–45. doi:10.9790/0837-1734145
- Porcelli, P., Ungar, M., Liebenberg, L., & Trépanier, N. (2014). (Micro) mobility, disability and resilience: Exploring well-being among youth with physical disabilities. *Disability & Society*, 29(6), 863–876. <https://doi.org/10.1080/09687599.2014.902360>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Raffo, C., & Reeves, M. (2000). Youth transitions and social exclusion: Developments in social capital theory. *Journal of Youth Studies*, 3(2), 147–166. <https://doi.org/10.1080/713684372>
- Raub, W., Buskens, V., & Frey, V. (2013). The rationality of social structure: Cooperation in social dilemmas through investments in and returns on social capital. *Social Networks*, 35(4), 720–732. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2013.05.006>
- Ryan, S., & Junker, B. W. (2019). The development and testing of an instrument to measure youth social capital in the domain of postsecondary transitions. *Youth & Society*, 51(2), 170–192. <https://doi.org/10.1177/0044118X16685233>
- Schaefer-McDaniel, N. J. (2004). Conceptualizing social capital among young people: Towards a new theory. *Children Youth and Environments*, 14(1), 153–172. Erişim adresi: https://www.jstor.org/stable/10.7721/chilyoutenvi.14.1.0153#metadata_info_tab_contents
- Scrivens, K., & Smith, C. (2013). Four interpretations of social capital: An agenda for measurement, OECD Statistics (Working Papers, No. 2013/06), Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5jzbcx010wmt-en>.
- Stanton-Salazar, R. D. (2010). A social capital framework for the study of institutional agents and their role in the empowerment of low-status students and youth. *Youth & Society*, 43(3), 1066–1109. <https://doi.org/10.1177/0044118X10382877>
- Stewart, D., Stavness, C., King, G., Antle, B., & Law, M. (2006). A critical appraisal of literature reviews about the transition to adulthood for youth with disabilities. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 26(4), 5–24. https://doi.org/10.1080/3006v26n04_02
- Stokes, H., Turnbull, M., & Wyn, J. (2013). *Young people with a disability: Independence and opportunity: A literature review*. Youth Research Centre, Melbourne Graduate School of Education.
- Stone, E. (2001). A complicated struggle: Disability, survival and social change in the majority world. In M. Priestley (Eds.). *Disability and the life course: Global perspectives*, (pp.50–63). Cambridge: Cambridge University Press.
- Szreter, S., & Woolcock, M. (2004). Health by association? Social capital, social theory, and the political economy of public health. *International Journal of Epidemiology*, 33(4), 650–667. <https://doi.org/10.1093/ije/dyh013>
- Tolonen, T. (2007). Social and cultural capital meets youth research: A critical approach. In H. Helve and J. Bynner (Eds.) *Youth and social capital* (pp.29–42). London: Tufnell Press.
- UN, (2010). Fact sheet: *Youth with disabilities*. New York: UN. Erişim adresi: <https://social.un.org/youthyear/docs/Fact%20sheet%20youth%20with%20disabilities.pdf>
- Wallace, D., Bayisenge, J., & Karangwa, E. (2018). Between rhetoric and reality: Disabled Rwandan young women's perspectives on gender inequality in school. *Disability & Society*, 33(10), 1639–1660. <https://doi.org/10.1080/09687599.2018.1505601>

- Weller, S. (2010). Young people's social capital: Complex identities, dynamic networks. *Ethnic and Racial Studies*, 33(5), 872–888. <https://doi.org/10.1080/01419870903254653>
- White, A. M., & Gager, C. T. (2007). Idle hands and empty pockets? Youth involvement in extracurricular activities, social capital, and economic status. *Youth & Society*, 39(1), 75–111. <https://doi.org/10.1177/0044118X06296906>
- Wilkens, C. P., & Hehir, T. P. (2008). Deaf education and bridging social capital: A theoretical approach. *American Annals of the Deaf*, 153(3), 275–284. <https://doi.org/10.1353/aad.0.0050>
- World Values Survey (2020). *World values survey: Round seven – country-pooled datafile*. Haerpfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano J., M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (Eds.). Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WWSA Secretariat. doi.org/10.14281/18241.1

TANIM

Journal of Economy Culture and Society, açık erişimli, hakemli, yılda iki kere Haziran ve Aralık aylarında yayınlanan bilimsel bir dergidir. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne bağlı Sosyoloji ve Metodoloji Araştırmaları Merkezi'nin yayınıdır. Dergi 1960 yılından beri yayınlanmaktadır. 2018 Sayı 57 itibarıyla eski ismi olan Sosyoloji Konferansları yerine Journal of Economy Culture and Society adıyla yayın hayatını sürdürmektedir. Dergiye yayınlanması için gönderilen bilimsel makaleler Türkçe ya da İngilizce olmalıdır.

AMAÇ KAPSAM

Journal of Economy, Culture and Society açık erişimli, hakemli, yılda iki kere Haziran ve Aralık aylarında yayınlanan bilimsel bir dergidir. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne bağlı Sosyoloji ve Metodoloji Araştırmaları Merkezi'nin yayınıdır. Dergi 1960 yılından beri yayınlanmaktadır. 2018 Sayı 57 itibarıyla eski ismi olan Sosyoloji Konferansları yerine Journal of Economy Culture and Society adıyla yayın hayatını sürdürmektedir.

Journal of Economy, Culture and Society toplumsal, ekonomik ve kültürel olguların bilimsel yaklaşımla ele alındığı bir mecraya olmayı amaçlamaktadır. Derginin disiplinler-arası niteliğinden dolayı disiplinler-arası okuyucu kitlesine uygun olmayan alana özel çalışmaların dergimiz yerine başka mecralarda değerlendirilmesi daha uygun olacaktır.

Dergiye yayınlanması için gönderilen bilimsel makaleler Türkçe ya da İngilizce olmalıdır. Dergimiz uluslararası bir okuyucu kitlesini hedeflediği için İngilizce makalelere özel önem verilecektir. Değerlendirme sürecinde ilgili literatüre katkısı belirgin ampirik çalışmalar ile kuramsal ve yöntemsel olarak yenilik içeren metinlere öncelik verilecektir.

EDİTORYAL POLİTİKALAR VE HAKEM SÜRECİ

Yayın Politikası

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır. Dergi, orijinal araştırma niteliğindeki yazıları yayınlamaya öncelik vermektedir.

Genel İlkeler

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir.

Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.

Bilimsel toplantılarda sunulan özet bildirimler, makalede belirtilmesi koşulu ile kaynak olarak kabul edilir. Editör, gönderilen makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtiçinden ve /veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir.

Makale yayınlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez. Yayına kabul edilmeyen makale, resim ve fotoğraflar yazarlara geri gönderilmez. Yayınlanan yazı ve resimlerin tüm hakları Dergiye aittir.

Telif Hakkında

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır. CC BY-NC 4.0 lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.

Açık Erişim İlkesi

Dergi açık erişimlidir ve derginin tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir. Bu BOAI açık erişim tanımıyla uyumludur.

Derginin açık erişimli makaleleri Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır.

İşleme Ücreti

Derginin tüm giderleri İstanbul Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayımı ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayım için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Makale Değerlendirme Kabul Şartı

Derginin Yazarlara Bilgi metninde açıklanan ilke ve kurallara uymayan ve Yazıların Hazırlanması başlığı altında belirtilen şartları taşımayan makaleler değerlendirmeye alınmaz ve gerekli düzenlemelerin tamamlanması için makale yazara iade edilir.

Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayım kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?
- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayım kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

YAYIN ETİĞİ VE İLKELER

Journal of Economy, Culture and Society, yayım etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade

---

edilen ilkeler için adres: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayım, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

Dergi araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımların gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.
- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.
- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- Deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluşta gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, “yöntem” bölümünde katılımcılardan “bilgilendirilmiş onam” alındığını ve çalışmanın yapıldığı kurumdaki etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirilmediği konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telif hakkı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir.

Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda “yazar” yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını [Telif Hakkı Anlaşması Formunda](#) imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler “teşekkür / bilgiler” kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da

sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir.

Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayımlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Editör ve Hakem Sorumlulukları

Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar. Gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayımlanana kadar gizli kalacağını garanti eder. Baş editör içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludur. Gereğinde hata sayfası yayınlamalı ya da düzeltme yapmalıdır.

Baş editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve Dergide yayımlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür.

Hakemlerin araştırmayla ilgili, yazarlarla ve/veya araştırmanın finansal destekçileriyle çıkar çatışmaları olmamalıdır. Değerlendirmelerinin sonucunda tarafsız bir yargıya varmalıdırlar. Gönderilmiş yazılara ilişkin tüm bilginin gizli tutulmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdırlar. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişimi olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayım kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir. Bazı durumlarda editörün kararıyla, ilgili hakemlerin makaleye ait yorumları aynı makaleyi yorumlayan diğer hakemlere gönderilerek hakemlerin bu süreçte aydınlatılması sağlanabilir.

YAZILARIN HAZIRLANMASI

Dil

Derginin yayım dili Türkçe ve Amerikan İngilizcesi'dir.

Yazıların Hazırlanması ve Gönderimi

Aksi belirtilmedikçe gönderilen yazılarla ilgili tüm yazışmalar ilk yazarla yapılacaktır. Makale gönderimi online olarak ve <http://jecs.istanbul.edu.tr> üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, yazının yayımlanmak üzere gönderildiğini ifade eden, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili bilgileri içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) bir mektup; yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı [Telif Hakkı Anlaşması Formu](#) eklenerek gönderilmelidir.

1. Çalışmalar, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne, üst, alt, sağ ve sol taraftan 2,5 cm. boşluk bırakılarak, 12 punto Times New Roman harf karakterleriyle ve 1,5 satır aralık ölçüsü ile hazırlanmalıdır.
2. Çalışmalar 4500 - 8500 sözcük arasında olmalı ve sayfa numaraları sayfanın altında ve ortada yer almalıdır.
3. Yazar/yazarların adları çalışmanın başlığının hemen altında sağa bitişik şekilde verilmelidir. Ayrıca yıldız dipnot şeklinde (*) yazarın unvanı, kurumu ve e-posta adresi ve telefonu sayfanın en altında dipnotta belirtilmelidir.
4. Dergimize gönderilen Türkçe makalelerde Giriş bölümünden önce 180-200 sözcük arasında çalışmanın kapsamını, amacını, ulaşılan sonuçları ve kullanılan yöntemi kaydeden Türkçe ve İngilizce öz (abstract) ile Türkçe makalelerde 600-800 kelime içeren İngilizce genişletilmiş özet yer almalıdır. İngilizce makalelerde ise, yalnızca İngilizce öz (abstract) yer almalıdır. İngilizce ve Türkçe özlerin altında çalışmanın içeriğini temsil eden 3-5 İngilizce, 3-5 Türkçe anahtar kelime yer almalıdır.
5. Çalışmaların başlıca şu unsurları içermesi gerekmektedir: Başlık, Türkçe öz ve anahtar kelimeler; İngilizce başlık, İngilizce öz ve anahtar kelimeler; İngilizce genişletilmiş özet, ana metin bölümleri, son notlar ve

kaynaklar.

6. Çalışmanın başında yer alan GİRİŞ bölümünü “AMAÇ VE YÖNTEM”, “BULGULAR”, “TARTIŞMA VE SONUÇ”, ”SON NOTLAR” “KAYNAKLAR” ve “TABLOLAR VE ŞEKİLLER” gibi bölümler takip etmelidir.
7. Çalışmanın başında yer alan giriş bölümü “1. GİRİŞ” şeklinde belirtilmelidir. Gönderilen çalışmalarda sorunsalın betimlendiği ve çalışmanın öneminin belirtildiği tüm bölüm ve alt bölümler numaralandırılmalıdır. Bu düzenlemede, bölümler sırasıyla 1,2,3,4 şeklinde numaralanırken, alt bölümler ve onların da altındakiler için 1.1., 1.2., 2.1., 2.2., ve 1.1.1., 1.2.1, 1.2.2., 2.1.1., 2.1.2 gibi birden çok haneli şekilde olmalıdır.
8. Metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için APA (American Psychological Association) kaynak sitilinin 6. versiyonu kullanılmalıdır. APA 6 stili hakkında bilgi için; <http://jecs.istanbul.edu.tr/tr/content/yazarlarabilgi/kaynaklar> sayfasını ziyaret edebilir veya Yazarlara Bilgi'nin Kaynaklar başlığı altında ilgili açıklama ve örnekleri inceleyebilirsiniz.
9. Çalışmalarda tablo, grafik ve şekil gibi göstergeler ancak çalışmanın takip edilebilmesi açısından gereklilik arz ettiği durumlarda, numaralandırılarak, tanımlayıcı bir başlık ile birlikte verilmelidir. Tablolara ait başlık üstte, Şekiller'e ait başlık altta yer almalıdır. Demografik özellikler gibi metin içinde verilebilecek veriler, ayrıca tablolar ile ifade edilmemelidir.
10. Yayınlanmak üzere gönderilen makale ile birlikte yazar bilgilerini içeren kapak sayfası gönderilmelidir. Kapak sayfasında, makalenin başlığı, yazar veya yazarların bağlı oldukları kurum ve unvanları, kendilerine ulaşılabilecek adresler, cep, iş ve faks numaraları ve e-posta adresleri yer almalıdır (bkz. Son Kontrol Listesi).
11. Kurallar dâhilinde dergimize yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların her türlü sorumluluğu yazar/yazarlarına aittir.
12. Yayın kurulu ve hakem raporları doğrultusunda yazarlardan, metin üzerinde bazı düzeltmeler yapmaları istenebilir.
13. Yayınlanmasına karar verilen çalışmaların, yazar/yazarlarının her birine dergi gönderilir.
14. Dergiye gönderilen çalışmalar yayınlansın veya yayınlansın geri gönderilmez.

KAYNAKLAR

Derleme yazıları okuyucular için bir konudaki kaynaklara ulaşmayı kolaylaştıran bir araç olsa da, her zaman orijinal çalışmayı doğru olarak yansıtmaz. Bu yüzden mümkün olduğunca yazarlar orijinal çalışmaları kaynak göstermelidir. Öte yandan, bir konuda çok fazla sayıda orijinal çalışmanın kaynak gösterilmesi yer israfına neden olabilir. Birkaç anahtar orijinal çalışmanın kaynak gösterilmesi genelde uzun listelerle aynı işi görür. Ayrıca günümüzde kaynaklar elektronik versiyonlara eklenebilmekte ve okuyucular elektronik literatür taramalarıyla yayınlara kolaylıkla ulaşabilmektedir.

Kabul edilmiş ancak henüz sayıya dahil edilmemiş makaleler Early View olarak yayınlanır ve bu makalelere atıflar “advance online publication” şeklinde verilmelidir. Genel bir kaynaktan elde edilemeyecek temel bir konu olmadıkça “kişisel iletişimlere” atıfta bulunulmamalıdır. Eğer atıfta bulunulursa parantez içinde iletişim kurulan kişinin adı ve iletişimin tarihi belirtilmelidir. Bilimsel makaleler için yazarlar bu kaynaktan yazılı izin ve iletişimin doğruluğunu gösterir belge almalıdır. Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Referans Stili ve Formatı

Journal of Economy Culture and Society, metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için APA (American Psychological Association) kaynak sitilinin 6. edisyonunu benimser. APA 6. Edisyonu hakkında bilgi için:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
  - <http://www.apastyle.org/>
-

Metin İçinde Kaynak Gösterme

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı ve yayın tarihi yazılarak belirtilmelidir. Birden fazla kaynak gösterilecekse kaynaklar arasında (;) işareti kullanılmalıdır. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Örnekler:

Birden fazla kaynak;

(Esin ve ark., 2002; Karasar 1995)

Tek yazarlı kaynak;

(Akyolcu, 2007)

İki yazarlı kaynak;

(Sayınır ve Demirci, 2007, s. 72)

Üç, dört ve beş yazarlı kaynak;

Metin içinde ilk kullanımda: (Ailen, Ciambur ve Welch, 2000, s. 12–13) Metin içinde tekrarlayan kullanımlarda: (Ailen ve ark., 2000)

Altı ve daha çok yazarlı kaynak;

(Çavdar ve ark., 2003)

Kaynaklar Bölümünde Kaynak Gösterme

Kullanılan tüm kaynaklar metnin sonunda ayrı bir bölüm halinde yazar soyadlarına göre alfabetik olarak numaralandırılmadan verilmelidir.

Kaynak yazımı ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitap

a) Türkçe Kitap

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8.bs). Ankara: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Türkçeye Çevrilmiş Kitap

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* (A. Kotil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

c) Editörlü Kitap

Ören, T., Üney, T. ve Çölkesen, R. (Ed.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

d) Çok Yazarlı Türkçe Kitap

Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme*. Ankara: Total Bilişim.

e) İngilizce Kitap

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) İngilizce Kitap İçerisinde Bölüm

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Türkçe Kitap İçerisinde Bölüm

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi. M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi kitabı* içinde (s. 233–263). Bursa: Dora Basım Yayın.

h) Yayıncının ve Yazarın Kurum Olduğu Yayın

Türk Standartları Enstitüsü. (1974). *Adlandırma ilkeleri*. Ankara: Yazar.

Makale

a) Türkçe Makale

Mutlu, B. ve Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 15(60), 179–182.

---

b) İngilizce Makale

de Cillia, R., Reisiğl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Yediden Fazla Yazarlı Makale

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) DOI'si Olmayan Online Edinilmiş Makale

Al, U. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin atf analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 26, 349–369. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/>

e) DOI'si Olan Makale

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Olarak Yayınlanmış Makale

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Popüler Dergi Makalesi

Semericioğlu, C. (2015, Haziran). Stradanlığım rayihası. *Sabit Fikir*, 52, 38–39.

Tez, Sunum, Bildiri

a) Türkçe Tezler

Sarı, E. (2008). *Kültür kimlik ve politika: Mardin 'de kültürlerarasılık*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

b) Ticari Veritabanında Yer Alan Yüksek Lisans Ya da Doktora Tezi

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 9943436)

c) Kurumsal Veritabanında Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from: Retrieved from <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

d) Web'de Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

e) Dissertations Abstracts International'da Yer Alan Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

f) Sempozyum Katkısı

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at American Psychological Association meeting, Orlando, FL.

g) Online Olarak Erişilen Konferans Bildiri Özeti

Çınar, M., Doğan, D. ve Seferoğlu, S. S. (2015, Şubat). *Eğitimde dijital araçlar: Google sınıf uygulaması üzerine bir değerlendirme* [Öz]. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi: <http://ab2015.anadolu.edu.tr/index.php?menu=5&submenu=27>

---

h) Düzenli Olarak Online Yayımlanan Bildiriler

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

i) Kitap Şeklinde Yayımlanan Bildiriler

Schneider, R. (2013). Research data literacy. S. Kurbanoglu ve ark. (Ed.), *Communications in Computer and Information Science*: Vol. 397. *Worldwide Communalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice* içinde (s. 134–140). Cham, İsviçre: Springer. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-03919-0>

j) Kongre Bildirisi

Çepni, S., Bacanak A. ve Özsevgeç T. (2001, Haziran). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi*. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu

Diğer Kaynaklar

a) Gazete Yazısı

Toker, Ç. (2015, 26 Haziran). ‘Unutma’ notları. *Cumhuriyet*, s. 13.

b) Online Gazete Yazısı

Tamer, M. (2015, 26 Haziran). E-ticaret hamle yapmak için tüketiciyi bekliyor. *Milliyet*. Erişim adresi: <http://www.milliyet>

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Ansiklopedi/Sözlük

Bilgi mimarisi. (2014, 20 Aralık). Vikipedi içinde. Erişim adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_mimarisi

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Radyo ODTÜ (Yapımcı). (2015, 13 Nisan). *Modern sabahlar* [Podcast]. Erişim adresi: <http://www.radyoodtu.com.tr/>

f) Bir Televizyon Dizisinden Tek Bir Bölüm

Shore, D. (Senarist), Jackson, M. (Senarist) ve Bookstaver, S. (Yönetmen). (2012). Runaways [Televizyon dizisi bölümü]. D. Shore (Baş yapımcı), *House M.D.* içinde. New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Müzik Kaydı

Say, F. (2009). Galata Kulesi. *İstanbul senfonisi* [CD] içinde. İstanbul: Ak Müzik.

SON KONTROL LİSTESİ

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- Editöre mektup
  - ✓ Makalenin türü
  - ✓ Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu bilgisi
  - ✓ Sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi (varsa belirtiniz)
  - ✓ İstatistik kontrolünün yapıldığı (araştırma makaleleri için)
  - ✓ İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
  - ✓ Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
  - ✓ Kaynakların APA6'ya göre belirtildiği
- Telif Hakkı Anlaşması Formu
- Daha önce basılmış ve telifle bağlı materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Kapak sayfası
  - ✓ Makalenin türü
  - ✓ Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı
  - ✓ Yazarların ismi soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi de yer almalıdır), e-posta adresleri
  - ✓ Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks nosu
  - ✓ Tüm yazarların ORCID'leri
- Makale ana metni
  - ✓ Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı
  - ✓ Özetler: 180-200 kelime Türkçe ve 180-200 kelime İngilizce
  - ✓ Anahtar Kelimeler: 3-5 adet Türkçe ve 3-5 adet İngilizce
  - ✓ Makale Türkçe ise, 600-800 kelime İngilizce genişletilmiş özet (Extended Abstract)
  - ✓ Makale ana metin bölümleri
  - ✓ Finansal destek (varsa belirtiniz)
  - ✓ Çıkar çatışması (varsa belirtiniz)
  - ✓ Teşekkür (varsa belirtiniz)
  - ✓ Kaynaklar
  - ✓ Tablolar-Resimler, Şekiller (başlık, tanım ve alt yazılarıyla)

İLETİŞİM İÇİN:

Editör : Prof. Dr. Veysel Bozkurt
E-mail : jecs@istanbul.edu.tr
Tel : + 90 212 440 00 00 / 11548

Website : <http://jecs.istanbul.edu.tr>
Adres : İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Sosyoloji ve Metodoloji Araştırmaları Merkezi
Merkez Kampüs
34452, Beyazıt
İstanbul - Türkiye

DESCRIPTION

Journal of Economy Culture and Society is an open access, peer-reviewed, scholarly journal published bi-annually in June and December. It has been an official publication of Methodology and Sociology Research Center of Istanbul University, Faculty of Economics. The journal has been published since 1960. Starting from 57th issue of 2018, the journal changed its name from “The Istanbul Journal of Sociological Studies / Sosyoloji Konferansları” to Journal of Economy Culture and Society. The manuscripts submitted for publication in the journal must be scientific and original work in Turkish or English.

AIM AND SCOPE

Journal of Economy, Culture and Society is an open access and peer-reviewed scholarly journal published biannually in June and December. It has been the official publication of the Methodology and Sociology Research Center at the Istanbul University Faculty of Economics since 1960. Starting from the 57th issue, published in 2018, the journal changed its name from “The Istanbul Journal of Sociological Studies / Sosyoloji Konferansları” to Journal of Economy, Culture and Society.

Journal of Economy, Culture and Society aims to provide a forum for exploring social, economic and cultural issues. Because of the interdisciplinary character of the journal, discipline-specific manuscripts that are not suitable for an interdisciplinary audience should be submitted to more appropriate venues.

The manuscripts submitted for publication must be scientific and original work in Turkish or English. However, since the journal aims for an international audience, papers in English will be given special consideration. Preference is also given to manuscripts that make clear empirical contributions and/or comprise methodological and theoretical innovations.

EDITORIAL POLICIES AND PEER REVIEW PROCESS

Publication Policy

The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the journal. The journal gives priority to original research papers submitted for publication.

General Principles

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

Short presentations that took place in scientific meetings can be referred if indicated in the article. The editor hands over the papers matching the formal rules to at least two national/international referees for evaluation and gives green light for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims. Changing the name of an author (omission, addition or order) in papers submitted to the Journal requires written permission of all declared authors. Refused manuscripts and graphics are not returned to the author. The copyright of the published articles and pictures belong to the Journal.

Copyright Notice

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) and grant the Publisher non-exclusive commercial right to publish the work. CC BY-NC 4.0 license permits unrestricted, non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Open Access Statement

The journal is an open access journal and all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Except for commercial purposes, users are allowed to read, download, copy, print, search, or link to

---

the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is in accordance with the BOAI definition of open access.

The open access articles in the journal are licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license.

Article Processing Charge

All expenses of the journal are covered by the Istanbul University. Processing and publication are free of charge with the journal. There is no article processing charges or submission fees for any submitted or accepted articles.

Condition of Acceptance For Evaluation

Manuscripts which do not comply with the principles and rules defined in the Information for Authors and which do not meet the requirements stated in the Manuscript Preparation section in below are not taken into consideration and will be returned to the corresponding author for the completion of the necessary arrangements.

Peer Review Process

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by Editor-in-Chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international referees for evaluation and publication decision is given by Editor-in-Chief upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers' judgments must be objective. Reviewers' comments on the following aspects are expected while conducting the review.

- Does the manuscript contain new and significant information?
- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problem significant and concisely stated?
- Are the methods described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Is adequate references made to other Works in the field?
- Is the language acceptable?

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees is important.

PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE STATEMENT

Journal of Economy Culture and Society is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access

---

INFORMATION FOR AUTHORS

Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

All parties involved in the publishing process (Editors, Reviewers, Authors and Publishers) are expected to agree on the following ethical principles.

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Research Ethics

The journal adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.
- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.
- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.
- The independence of research must be clear; and any conflict of interest or must be disclosed.
- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.
- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.
- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

Author Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scientific and ethical standards and rules. And authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in "conceptualization and design of the study", "collecting the data", "analyzing the data", "writing the manuscript", "reviewing the manuscript with a critical perspective" and "planning/conducting the study of the man-

---

uscript and/or revising it". Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The author(s) must meet all these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the [Copyright Agreement Form](#). The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author's obligation to promptly cooperate with the Editor to provide retractions or corrections of mistakes.

Responsibility for the Editor and Reviewers

Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors. He/She provides a fair double-blind peer review of the submitted articles for publication and ensures that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential before publishing.

Editor-in-Chief is responsible for the contents and overall quality of the publication. He/She must publish errata pages or make corrections when needed.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers. Only he has the full authority to assign a reviewer and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers must have no conflict of interest with respect to the research, the authors and/or the research funders. Their judgments must be objective.

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees must be ensured. In particular situations, the editor may share the review of one reviewer with other reviewers to clarify a particular point.

MANUSCRIPT ORGANIZATION

Language

The language of the journal is both Turkish and American English.

Manuscript Organization and Submission

All correspondence will be sent to the first-named author unless otherwise specified. Manuscript is to be submitted online via <http://jecs.istanbul.edu.tr> and it must be accompanied by a cover letter indicating that the manuscript is intended for publication, specifying the article category (i.e. research article, review etc.) and including information about the manuscript (see the Submission Checklist). Manuscripts should be prepared in Microsoft Word 2003 and upper versions. In addition, [Copyright Agreement Form](#) that has to be signed by all authors must be submitted.

1. The manuscripts should be in A4 paper standards: having 2.5 cm margins from right, left, bottom and top, Times New Roman font style in 12 font size and line spacing of 1.5.
  2. The manuscripts should contain between 4500 and 8500 words and the page numbers must be at the bottom and in the middle.
  3. The name(s) of author(s) should be given just beneath the title of the study aligned to the right. Also the affiliation, title, e-mail and phone of the author(s) must be indicated on the bottom of the page as a footnote marked with an asterisk (*).
-

INFORMATION FOR AUTHORS

---

4. Submitted manuscripts in Turkish must have before the introduction section, the abstract both in Turkish and English, between 180 and 200 words and an extended abstract in English between 600-800 words, summarizing the scope, the purpose, the results of the study and the methodology used. Underneath the abstracts, 3 to 5 keywords that inform the reader about the content of the study should be specified in Turkish and in English. If the manuscript is written in English, it must include an abstract only in English.
5. The manuscripts should contain mainly these components: title, abstract and keywords; extended abstract, body text with sections, footnotes and references.
6. Research article sections are ordered as follows: “INTRODUCTION”, “AIM AND METHODOLOGY”, “FINDINGS”, “DISCUSSION AND CONCLUSION”, “ENDNOTES”, “REFERENCES” and “TABLES AND FIGURES”.
7. Introduction section at the beginning of the manuscript must be indicated as “1. INTRODUCTION”. All sections and sub-sections where the research question is described and importance of the study is explained must be numbered. The numbering format must be as 1,2,3, 4 for the main sections, and 1.1, 1.2, 2.1, 2.2 and 1.1.1, 1.2.1, 1.2.2 for the sub-sections.
8. The 6th version of the APA (American Psychological Association) reference style should be used for in-text citation and references list. For information and samples on the APA 6 style please refer to <http://jecs.istanbul.edu.tr/en/content/information-for-authors/references> and/or REFERENCES section in the Information for Authors.
9. Tables, graphs and figures can be given with a number and a defining title if and only if it is necessary to follow the idea of the article. The title of table should be placed above the table; caption of figure should be placed beneath the figure. Features like demographic characteristics that can be given within the text should not be indicated as tables separately.
10. A title page including author information must be submitted together with the manuscript. The title page is to include fully descriptive title of the manuscript and, affiliation, title, e-mail address, postal address, phone and fax number of the author(s) (see The Submission Checklist).
11. Authors are responsible for all statements made in their work submitted to the Journal for publication.
12. The author(s) can be asked to make some changes in their articles due to peer reviews.
13. A copy of the journal will be sent to each author of the accepted articles upon their request.
14. The manuscripts that were submitted to the journal will not be returned whether they are published or not.

REFERENCES

Although references to review articles can be an efficient way to guide readers to a body of literature, review articles do not always reflect original work accurately. Readers should therefore be provided with direct references to original research sources whenever possible. On the other hand, extensive lists of references to original work on a topic can use excessive space on the printed page. Small numbers of references to key original papers often serve as well as more exhaustive lists, particularly since references can now be added to the electronic version of published papers, and since electronic literature searching allows readers to retrieve published literature efficiently. Papers accepted but not yet included in the issue are published online in the Early View section and they should be cited as “advance online publication”. Citing a “personal communication” should be avoided unless it provides essential information not available from a public source, in which case the name of the person and date of communication should be cited in parentheses in the text. For scientific articles, written permission and confirmation of accuracy from the source of a personal communication must be obtained.

Reference Style and Format

Journal of Economy Culture and Society complies with APA (American Psychological Association) style 6th Edition for referencing and quoting. For more information:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
  - <http://www.apastyle.org>
-

Citations in the Text

Citations must be indicated with the author surname and publication year within the parenthesis. If more than one citation is made within the same paranthesis, separate them with (;).

Samples:

More than one citation;

(Esin, et al., 2002; Karasar, 1995)

Citation with one author;

(Akyolcu, 2007)

Citation with two authors;

(Sayiner & Demirci, 2007)

Citation with three, four, five authors;

First citation in the text: (Ailen, Ciambrune, & Welch, 2000) Subsequent citations in the text: (Ailen, et al., 2000)

Citations with more than six authors;

(Çavdar, et al., 2003)

Citations in the Reference

All the citations done in the text should be listed in the References section in alphabetical order of author surname without numbering. Below given examples should be considered in citing the references.

Basic Reference Types

Book

a) Turkish Book

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8th ed.) [Preparing research reports]. Ankara, Turkey: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Book Translated into Turkish

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* [Mindsets] (A. Kotil, Trans.). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.

c) Edited Book

Ören, T., Üney, T., & Çölkesen, R. (Eds.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi* [Turkish Encyclopedia of Informatics]. İstanbul, Turkey: Papatya Yayıncılık.

d) Turkish Book with Multiple Authors

Tonta, Y., Bitirim, Y., & Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme* [Performance evaluation in Turkish search engines]. Ankara, Turkey: Total Bilişim.

e) Book in English

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) Chapter in an Edited Book

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Chapter in an Edited Book in Turkish

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi [Organization culture: Its functions, elements and importance in leadership and business management]. In M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi* [Organization sociology] (pp. 233–263). Bursa, Turkey: Dora Basım Yayın.

h) Book with the same organization as author and publisher

American Psychological Association. (2009). *Publication manual of the American psychological association* (6th ed.). Washington, DC: Author.

Article

a) Turkish Article

Mutlu, B., & Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri [Source and intervention reduction of stress for parents whose children are in intensive care unit after surgery]. *Istanbul University Florence Nightingale Journal of Nursing*, 15(60), 179–182.

b) English Article

de Cillia, R., Reisingl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Journal Article with DOI and More Than Seven Authors

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) Journal Article from Web, without DOI

Sidani, S. (2003). Enhancing the evaluation of nursing care effectiveness. *Canadian Journal of Nursing Research*, 35(3), 26–38. Retrieved from <http://cjinr.mcgill.ca>

e) Journal Article with DOI

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Publication

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Article in a Magazine

Henry, W. A., III. (1990, April 9). Making the grade in today's schools. *Time*, 135, 28–31.

Doctoral Dissertation, Master's Thesis, Presentation, Proceeding

a) Dissertation/Thesis from a Commercial Database

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9943436)

b) Dissertation/Thesis from an Institutional Database

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from: <http://library.iyte.edu.tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

c) Dissertation/Thesis from Web

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from [http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar / phd/ickapak.html](http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html)

d) Dissertation/Thesis abstracted in Dissertations Abstracts International

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

e) Symposium Contribution

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

---

f) Conference Paper Abstract Retrieved Online

Liu, S. (2005, May). *Defending against business crises with the help of intelligent agent based early warning solutions*. Paper presented at the Seventh International Conference on Enterprise Information Systems, Miami, FL. Abstract retrieved from http://www.iceis.org/iceis2005/abstracts_2005.htm

g) Conference Paper - In Regularly Published Proceedings and Retrieved Online

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *105*, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

h) Proceeding in Book Form

Parsons, O. A., Pryzwansky, W. B., Weinstein, D. J., & Wiens, A. N. (1995). Taxonomy for psychology. In J. N. Reich, H. Sands, & A. N. Wiens (Eds.), *Education and training beyond the doctoral degree: Proceedings of the American Psychological Association National Conference on Postdoctoral Education and Training in Psychology* (pp. 45–50). Washington, DC: American Psychological Association.

i) Paper Presentation

Nguyen, C. A. (2012, August). *Humor and deception in advertising: When laughter may not be the best medicine*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

Other Sources

a) Newspaper Article

Browne, R. (2010, March 21). This brainless patient is no dummy. *Sydney Morning Herald*, *45*.

b) Newspaper Article with no Author

New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure. (1993, July 15). *The Washington Post*, p. A12.

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepf: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Encyclopedia/Dictionary

Ignition. (1989). In *Oxford English online dictionary* (2nd ed.). Retrieved from <http://dictionary.oed.com>
Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.). *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Dunning, B. (Producer). (2011, January 12). *in Fact: Conspiracy theories* [Video podcast]. Retrieved from <http://itunes.apple.com/>

f) Single Episode in a Television Series

Egan, D. (Writer), & Alexander, J. (Director). (2005). Failure to communicate. [Television series episode]. In D. Shore (Executive producer), *House*; New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Music

Fuchs, G. (2004). Light the menorah. On *Eight nights of Hanukkah* [CD]. Brick, NJ: Kid Kosher.

INFORMATION FOR AUTHORS

SUBMISSION CHECKLIST

Ensure that the following items are present:

- Cover letter to the editor
  - ✓ The category of the manuscript
  - ✓ Confirming that “the paper is not under consideration for publication in another journal”.
  - ✓ Including disclosure of any commercial or financial involvement.
  - ✓ Confirming that the statistical design of the research article is reviewed.
  - ✓ Confirming that last control for fluent English was done.
  - ✓ Confirming that journal policies detailed in Information for Authors have been reviewed.
  - ✓ Confirming that the references cited in the text and listed in the references section are in line with APA 6.
- Copyright Agreement Form
- Permission of previously published copyrighted material if used in the present manuscript
- Title page
  - ✓ The category of the manuscript
  - ✓ The title of the manuscript
  - ✓ All authors’ names and affiliations (institution, faculty/department, city, country), e-mail addresses
  - ✓ Corresponding author’s email address, full postal address, telephone and fax number
  - ✓ ORCID of all authors.
- Main Manuscript Document
  - ✓ The title of the manuscript
  - ✓ Abstract (180-200 words)
  - ✓ Key words: 3 to 5 words
  - ✓ Main article sections
  - ✓ Grant support (if exists)
  - ✓ Conflict of interest (if exists)
  - ✓ Acknowledgement (if exists)
  - ✓ References
  - ✓ All tables, illustrations (figures) (including title, description, footnotes)

CONTACT INFO

Editor : Prof. Dr. Veysel Bozkurt
E-mail : jecs@istanbul.edu.tr
Phone : + 90 212 440 00 00 / 11548

Website : <http://jecs.istanbul.edu.tr>
Address : Istanbul University, Faculty of Economics
Methodology and Sociology Research Center
Central Campus
34452, Beyazıt
Istanbul - Turkey

COPYRIGHT AGREEMENT FORM / TELİF HAKKI ANLAŞMASI FORMU

Istanbul University
İstanbul Üniversitesi

Journal name: Journal of Economy Culture and Society
Dergi Adı: Journal of Economy Culture and Society

Copyright Agreement Form
Telif Hakkı Anlaşması Formu

Responsible/Corresponding Author <i>Sorumlu Yazar</i>	
Title of Manuscript <i>Makalenin Başlığı</i>	
Acceptance date <i>Kabul Tarihi</i>	
List of authors <i>Yazarların Listesi</i>	

Sıra No	Name - Surname Adı-Soyadı	E-mail E-Posta	Signature İmza	Date Tarih
1				
2				
3				
4				
5				

Manuscript Type (Research Article, Review, Short communication, etc.)

Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme, Kısa bildiri, v.b.)

Responsible/Corresponding Author:

Sorumlu Yazar:

University/company/institution	<i>Çalıştığı kurum</i>	
Address	<i>Posta adresi</i>	
E-mail	<i>E-posta</i>	
Phone; mobile phone	<i>Telefon no; GSM no</i>	

The author(s) agrees that:

The manuscript submitted is his/her/their own original work, and has not been plagiarized from any prior work, all authors participated in the work in a substantive way, and are prepared to take public responsibility for the work, all authors have seen and approved the manuscript as submitted, the manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere, the text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone. İSTANBUL UNIVERSITY will publish the content under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license that gives permission to copy and redistribute the material in any medium or format other than commercial purposes as well as remix, transform and build upon the material by providing appropriate credit to the original work. The Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights in addition to copyright, patent rights. I/We indemnify İSTANBUL UNIVERSITY and the Editors of the Journals, and hold them harmless from any loss, expense or damage occasioned by a claim or suit by a third party for copyright infringement, or any suit arising out of any breach of the foregoing warranties as a result of publication of my/our article. I/We also warrant that the article contains no libelous or unlawful statements, and does not contain material or instructions that might cause harm or injury. This Copyright Agreement Form must be signed/ratified by all authors. Separate copies of the form (completed in full) may be submitted by authors located at different institutions; however, all signatures must be original and authenticated.

Yazar(lar) aşağıdaki hususları kabul eder

Sunulan makalenin yazar(lar)ın orijinal çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını, Tüm yazarların bu çalışmaya aslı olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını, Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını, Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını, Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dokümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin bu fikri eseri, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile yayınlamasına izin verirler. Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir. Yazar(lar)ın veya varsa yazar(lar)ın işverenin telif dâhil patent hakları, fikri mülkiyet hakları saklıdır. Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslara vuku bulacak hak talebi veya açılacak davalarda İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve Dergi Editörlerinin hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazarlara ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz. Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılrken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanılmadığını taahhüt ederim/ederiz. Bu Telif Hakkı Anlaşması Formu tüm yazarlar tarafından imzalanmalıdır/onaylanmalıdır. Form farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından ayrı kopyalar halinde doldurularak sunulabilir. Ancak, tüm imzaların orijinal veya kanıtlanabilir şekilde onaylı olması gerekir.

Responsible/Corresponding Author; <i>Sorumlu Yazar;</i>	Signature / İmza	Date / Tarih
		...../...../.....

